T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

ŞEFİK HÜSNÜ DEĞMER'DEN İŞÇİ PARTİSİ'NE AYDINLIK HAREKETİ'NİN TARİHSEL SÜRECİ

DOKTORA TEZİ

ENVER EMRE ÖCAL

İSTANBUL 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

ŞEFİK HÜSNÜ DEĞMER'DEN İŞÇİ PARTİSİ'NE AYDINLIK HAREKETİ'NİN TARİHSEL SÜRECİ

DOKTORA TEZİ

ENVER EMRE ÖCAL

DANIŞMAN:
Yrd. Doç. Dr. ALİ KARACA

İSTANBUL 2017

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Doktora öğrencisi Enver Emre ÖCAL'ın "Şefik Hüsnü Değmer'den İşçi Partisi'ne Aydınlık Hareketinin Tarihsel süreci" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı doktora tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Yrd. Doç. Dr. Ali KARACA Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Vahdettin ENGİN Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Sema UĞURCAN Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Doç. Dr. Gültekin YILDIZ İstanbul Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Halil BAL İstanbul Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 20/06/ 2017 tarih ve 2017/12-06 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **III**
ÖZET ..... **VII**
ABSTRACT ..... **VIII**
KISALTMALAR ..... **IX**
GİRİŞ **1**
Ütopyacı Sosyalizm 1
Bilimsel Sosyalizm 3
Birinci Enternasyonal 8
İkinci Enternasyonal 13
Üçüncü Enternasyonal (Komintern) 20
Çin Deneyi ve Mao'nun Katkısı 28
BİRİNCİ BÖLÜM: OSMANLI DEVLETİ'NDE İLK SOSYALİST HAREKETLER **32**
1.1. Osmanlı'da İşçi Sınıfı 37
1.2. Osmanlı'da İşçi Sınıfı Hareketleri ve İlk Grevler 42
1.3. Osmanlı'da Sosyalist Fikir Hareketleri 43
1.4. Osmanlı'da İlk Sosyalist Parti Deneyimi ve İştirak Gazetesi 56
1.5. Parvus Efendi ve Emperyalizm Kuramı 62
1.6. Mütareke Döneminde Sosyalist Hareketler 64
1.6.1. İştirakçi Hilmi'nin İkinci Faaliyet Dönemi ve Türkiye Sosyalist Fırkası 66
1.6.2. Dr. Şefik Hüsnü Değmer 70
1.6.3. Kurtuluş Dergisi 72
1.6.3.1. Berlin'deki kurtuluş 72
1.6.3.2. Kurtuluş dergisi (istanbul) 75
İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE İŞÇİ VE ÇİFTÇİ SOSYALİST FIRKASI VE AYDINLIK HAREKETİ **83**
3.1. İstanbul Komünist Grubu 85
3.2. Aydınlık Dergisi ve Aydınlık Hareketi 102
2.3. Takrir-i Sükun Sonrası Aydınlık Hareketi'nin Faaliyetleri 142
2.4. 1926-27 Tutuklamaları ve Büyük Kırılma 158

2.5. 1929 Komünist Tevkifatı Sonrası Aydınlık Hareketi ve Şefik Hüsnü 183
2.6. Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi Deneyi 196
2.7. Demokrat Parti Döneminde Aydınlık Hareketi ve 1951 Komünist Tevkifatı ... 203
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: 27 MAYIS SONRASINDA AYDINLIK HAREKETİ 206
3.1. Türkiye İşçi Partisi 207
3.2. MDD'nin Ortaya Çıkışı ve YÖN Dergisi 211
3.3. Türk Solu Dergisi ve Milli Demokratik Devrim Tezi 226
3.4. Fikir Kulüpleri Federasyonu ve MDD'ciler 234
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: PDA'CILARIN BAĞIMSIZ BİR HAREKET OLARAK SİYASALLAŞMASI SÜRECİ VE 12 MART SONRASI AYDINLIK HAREKETİ… 242
4.1. Aydınlık Sosyalist Dergi (ASD) 242
4.2. Büyük Kopuş 250
4.3. Doğu Perinçek 255
4.4. Proleter Devrimci Aydınlık (Beyaz Aydınlık) 257
4.5. Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) 268
4.6. Türkiye İşçi Köylü Partisi (TİKP) 288
BEŞİNCİ BÖLÜM: 12 EYLÜL SONRASINDA AYDINLIK HAREKETİ 303
5.1. Saçak Dergisi 310
5.2. Sosyalist Parti (SP) 311
5.3. İşçi Partisi (İP) 324
5.4. İşçi Partisi Beşinci Genel Kongresi ve Ulusalcı Kırılma 335
SONUÇ 343
KAYNAKÇA 375
EKLER 401

ÖNSÖZ

Bu çalışma, yüz yıllık bir siyasi oluşum olarak Aydınlık Hareketi'ni farklı boyutlarıyla incelemek ve öne çıkan unsurlarını detaylı şekilde ele almaktır. Çalışmada öncelikle, sosyalizmin ne olduğu ve geçirdiği evreler aşama aşama incelenmiştir. Marks-Engels'ten, Lenin ve Stalin'e ve son olarak Mao'ya kadar kısa bir tahlil yapılmıştır. Bu tahlilin amacı, Aydınlık Hareketi'nin tarihsel süreç içinde bunlardan hangisine daha yakın durduğunu, hangisinin kuramsal yaklaşımını benimsediğini en isabetli şekilde tahlil edebilmekti. Öte yandan Bernstein bilinmeden revizyonizm, Komintern bilinmeden Türk sosyalizmi ve Mao'nun Üç Dünya Tezi bilinmeden Aydınlık Hareketi doğru biçimde anlaşılamazdı.

İkincil olarak, bilimsel yapının inşa edileceği temeli uygun şekilde oluşturabilmek adına, Türkiye'deki sosyalizm/komünizm hareketinin ve düşüncesinin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı, hangi koşullarda serpildiği ve hangi yöne evrildiği sorularına cevap aranmak istenmiştir. Bunun için ilk olarak Osmanlı dönemi ele alınmıştır. Bu aşamada, sosyalizmin bir işçi sınıfı ideolojisi olması nedeniyle, Osmanlı'da işçi sınıfının ve işçi sınıfı mücadelesinin hangi koşullar altında ve ne şekilde ortaya çıktığı ve geliştiği analiz edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise bu sınıfın dayandığı sosyalizm düşüncesinin, Osmanlı topraklarında kendisine alan açma ve yayılma macerasına değinilmiştir. Osmanlı Sosyalist Fırkası deneyi ve onun naşir-i efkarı olan İştirak gazetesi tecrübesine yer verildikten sonra, Osmanlı coğrafyasında boy vermeye başlayan, biri komprador öbürü millici, iki tür sosyalist görüşün içerik olarak neyi ihtiva ettikleri ve nasıl bir mücadele tarzını hayata geçirdikleri ele alınmıştır. Milli Mücadele'nin yaklaştığı o meş'um günlerde ve Kurtuluş Savaşı esnasında öne çıkan bu iki anlayıştan birincisi, Osmanlı Sosyalist Fırkası ve onun lideri olan İştirakçi Hilmi'nin temsil ettiği Avrupa merkezli, yani İkinci Enternasyonal'ci sosyalizm anlayışıydı. Yukarıda belirtildiği gibi "komprador sosyalizmi" diyebileceğimiz, bu gayrimilli alafranga sosyalizmin takipçileri, açıktan açığa Milli Mücadele'ye karşı çıkmayı tercih etmişlerdi. İkinci tür görüşte olanlarsa, tezin konusunu ihtiva eden Şefik Hüsnü'nün temsil ettiği millicilik vasfı ağır basan sosyalizm anlayışına sahip olanlardı. Bu ikinciler, Kurtuluş Savaşı'na fikri anlamda destek vermenin yanı sıra, üyeleri aracılığıyla söz konusu mücadeleye fiili olarak da katılmışlardı.

Bu iki sosyalizm anlayışının arasındaki farklar kısaca ele alındıktan sonra Şefik Hüsnü özelinde, Aydınlık Hareketi'nin geçirdiği tarihsel sürecin analizine geçilmiştir.

1919'lardan, 1950'lere uzanan bu uzun soluklu dönemde Şefik Hüsnü'nün yaşam öyküsü ve verdiği sosyalizm mücadelesi, orjinal kaynakların kullanılmasına özen gösterilerek detaylı biçimde irdelenmeye çalışılmıştır. Şefik Hüsnü'nün kurduğu yasal partiler, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası deneyi, bunların Milli Mücadele esnasında takındığı tutum, Mustafa Kemal'e ve devrimlerine yönelik siyasetleri ve yaklaşımları, uluslararası komünizmin öncü örgütü Komintern ve onun arkasındaki büyük güç SSCB ile ilişkileri detaylı biçimde araştırma konusu edilmiştir.

Tezin sonraki bölümünde, Şefik Hüsnü'nün ölümü ile birlikte yetim kalan Aydınlık Hareketi'ne kimlerin sahip çıktığı incelenmiştir. Bu süreçte Şefik Hüsnü'nün yoldaşlarından Mihri Belli ve Reşat Fuat Baraner'in harekete sahip çıkmaları ve 1960'lı yılların hızlı gençlerine, bu hareketi nasıl benimsettikleri ele alınmıştır. Bu aşamada, bir olgu olarak son kuşak Aydınlıkçıların, Türkiye'nin TBMM'ye girmeyi başarmış ilk sosyalist partisi olan Türkiye İşçi Partisi içinde verdikleri teorik ve pratik mücadele de konu edilmiştir. Bu mücadelenin yaşandığı yıllarda, Türk sosyalistleri arasında ön plana çıkan Milli Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim tartışmalarına da değinilmiş ve bu tartışmanın figürlerine ait spesifik görüşlere başvurulmuştur.

MDD-SD çatışmasının doğurduğu yeni fraksiyonlar arasından baş veren Aydınlık Hareketi'nin genç kuşağına ait Proleter Devrimci Aydınlık tecrübesi, bir sonraki bölümün konusunu oluşturmuştur. Bu bölümde, PDA özelinde yeni bir devrimci gençlik figürü olarak öne çıkmaya başlayan Doğu Perinçek'in, arkadaşları ile birlikte, Mihri Belli gibi bir "eski tüfek"ten Aydınlık Hareketi'ni nasıl devraldıklarına ve bu hareketi hangi yöne doğru geliştirdiklerine odaklanılmıştır. Bu bölümde daha çok, PDA'nın Atatürk'e ve Kurtuluş Savaşı'na bakışı, dönemin gelişmelerine, özellikle de solcu darbe beklentilerine yönelik tutumu ve geliştirdiği politikalar üzerinde durulmuştur.

Bir sonraki bölümde ise 1970-80 arası dönemde Aydınlık Hareketi'nin izlediği kuramsal ve kılgısal çizgi takip altına alınmıştır. Doğrudan birinci el kaynaklardan yararlanılan bu bölümde, Aydınlık Hareketi'nde yeralmış bazı isimlerin anı ve biyografilerine de yer verilmiştir. Söz konusu dönem boyunca Aydınlıkçıların sürdürdüğü illegal deneyim, Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi özelinde irdelendikten sonra, hareketin legal siyasete geçiş dönemi ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde ise, 12 Eylül rejimi ve sosyalist solun içine düştüğü büyük çıkmaz içinde Aydınlıkçıların hangi yöne savrulduklarına ve yaşadıkları teorik buhrana odaklanılmıştır. Bu dönem içinde,

her sosyalist örgütün başına gelen ve Aydınlıkçıların da kurtulamadığı bölünmelere, ayrılıklara ve 12 Eylül'ün, hareket üzerinde meydana getirmiş olduğu ideolojik travmalara da yer verilmiştir. Söz konusu dönemde, gittikçe daha fazla etkili olmaya başlayan bölücü hareket ve Aydınlıkçıların bu hareketle arasındaki bağ ayrıca irdelenmiş; söz konusu irdeleme neticesinde ortaya çıkan bulgular, elden geldiğince nötr kalarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, seksenli yıllarda Aydınlık Hareketi'nin bölücü örgütle ilişkilerinin, teorik ve pratik açısından ve ayrıca uzvi olarak "netameli" bir mahiyette olduğu anlaşılmıştır. Nesnel bir gerçeklik olan bu sonuca varılırken, Aydınlık Hareketi'ne ait birincil kaynaklara dayanmaya özen gösterilmiştir.

12 Eylül rejiminin sona erdiği, emperyalist güçler tarafından yeni bir düzenin dünya ölçeğinde yerleştirilmeye çalışıldığı doksanlı yıllar, uzun süredir teorik savrulmalar yaşayan Aydınlık Hareketi için büyük bir kırılmayı ihtiva ediyordu. Öte yandan bu dönemde, Aydınlıkçılar, sahip oldukları yayın organları aracılığıyla İslam'a ve dindar kesime laiklik üzerinden büyük bir saldırı başlatmışlardı. Tezin bu bölümünde, doksanlı yılların ilk yarısı itibariyle İşçi Partisi'ne dönüşmüş olan Aydınlık Hareketi'nin, din karşıtı yayın faaliyetlerine ve 28 Şubat kararlarına dolaylı biçimde nasıl etki ettiklerine değinilmiştir. Konu, Sivas Katliamı özelinde de detaylandırılmış ve birincil kaynaklar kullanılarak nesnel bulgular elde edilmeye çalışılmıştır. Yine bu bölümde, Aydınlıkçıların, V. Büyük Kongrede yaşamış oldukları ulusalcı kırılmaya ve sonrasında yaşanan gelişmelere odaklanılmıştır.

Tezin sonuç bölümünde, elde edilen bulgulardan hareketle, Perinçek dönemi ile Şefik Hüsnü dönemi karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Buna göre Perinçek döneminin, iddia edildiği gibi, Şefik Hüsnü ile tarihsel bağı olup olmadığı analiz edilmiştir. Tarihsel devamlılığın teorik ve uzvi bağı araştırılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar objektif şekilde ortaya konulmuştur. Daha sonraysa, tezin 1960 sonrasını ihtiva eden bölümlerinden elde edilen bulgulara dayanılarak, Perinçek döneminin 1999 sonrası ile 1999 öncesi karşılaştırılmış ve birbiri ile çelişen yönleri detaylı şekilde ortaya konulmuştur. Hareketin 1999 sonrası Mustafa Kemal'e yaklaşımıyla 1999 öncesi yaklaşımı, Kürtçülüğe bakışındaki dönüşüm, Kıbrıs Sorunu'na ve Kıbrıs'ın unutulmaz lideri Rauf Denktaş'a yönelik politikasındaki değişimlere ve TSK'ya yönelik tutumundaki farklılaşmalara özellikle değinilmiştir. Tümünden elde edilen bulgulardan ortaya çıkan sonuçlara ise en son bölümde yer verilmiş ve tez bu şekilde tamamlanmıştır.

Bu çalışmam için Ana Bilim Dalı Başkanımız kıymetli hocam Prof. Dr. Vahdettin ENGİN'e, tez danışmanım olan çok sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Ali KARACA'ya, tez izleme komitemde bulunan sayın hocam Prof. Dr. Sema UĞURCAN Hanımefendi'ye, dostane yardımlarını hiçbir zaman esirgememiş olan Enstitü Sekreteri Ali Murat BALKAN başta olmak üzere tüm Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü çalışanlarına, sekiz yıllık doktora sürecini birlikte göğüslemeye çalıştığımız arkadaşım Engin YETKİN'e ve bana huzurlu bir çalışma ortamı sağlayan, sabır ve muhabbetleri ile bana hep moral kaynağı olan kızım Zeynep ÖCAL'a, eşim Özlenen ÖCAL'a ve annem Gazale ÖCAL'a en içten teşekkür ve saygılarımı sunmayı büyük bir borç bilirim.

ÖZET

Türkiye'nin ilk komünistlerinden olan Şefik Hüsnü Değmer'in öncülüğünde ortaya çıkan ve Türk siyasal hayatının tanıdık simalarından Doğu Perinçek'in liderliği ile varlığını devam ettiren, neredeyse bir asırlık bir politik hareket olan Aydınlık Hareketi'nin, varlığını muhafaza ettiği bu uzun yıllar içinde, geçirmiş olduğu teorik ve pratik evreler, politik dönüşümler, değişimler ve yaşadığı siyasal iniş ve çıkışlar nesnel şekilde incelenmeye çalışılmıştır. İncelemenin konusu geniş bir tarih kesitini kapsadığından dolayı, hareketin hayata geçirdiği tüm pratik ve teorik birikim, olduğu gibi ortaya konamamıştır. Ancak, Kürt meselesi başta olmak üzere milliyetçilik, Kemalizm, Kurtuluş Savaşı ve onu takip eden Cumhuriyet Devrimleri, Laiklik ve dine yönelik yaklaşım, Türk Ordusu'na tavır, enternasyonal komünist hareket ve onun SSCB ve Çin gibi lider ülkeleri ile ikili ilişkiler gibi spesifik konularda öne çıkan siyasetler, ortaya konan pratik ve hareketin bu konulardaki düşünsel yaklaşımları, detaylı biçimde irdelenmiştir. Böylece Türk sosyalizm hareketine damga vurmuş ve devrimci birikime tartışılmaz bir katkı sunmuş olan bu hareketin, başından itibaren izlemiş olduğu çizgide bir sapma veya çelişki olup olmadığı, tutarlı bir hareket olarak mı kaldığı, yoksa derin savrulmalar mı yaşadığı sorularına, öncelikle, hareketin kendi yayın organları ve mensuplarının kaleme aldığı eserler temel alınarak cevap aranmaya çalışılmıştır. Bu arayışın bir parçası olarak, Türk siyasal yaşamına damga vurmuş tarihi olaylar ve önemli konular, Aydınlık Hareketi tecrübesi ışığında bir kez daha ele alınmış ve detaylı biçimde analiz edilmiştir. Netice olarak, Türk siyasetinin kaygan zemininde, kayda değer bir süre boyunca ayakta kalmayı başarabilmiş, önemli bir siyasi hareketin yüz yıllık macerası teori ve pratiği ile birlikte, bir bütün halinde incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şefik Hüsnü, Kurtuluş Dergisi, Türk Spartakistleri, Türk Sosyalizmi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, Aydınlık, Aydınlık Hareketi, Aydınlık Gazetesi, Aydınlık Dergisi, Türkiye Komünist Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi, Doğu Perinçek, Proleter Devrimci Aydınlık, Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi, Türkiye İşçi Köylü Partisi, Şafak Dergisi, 2000'e Doğru Dergisi, Bora Dergisi, Teori Dergisi, Sosyalist Parti, İşçi Partisi

ABSTRACT

This study tries to review objectively the theoretical and practical phases, political transformations, changes, and political ups and downs experienced by the Aydinlik Movement, an almost century-old political movement that was born under the leadership of Şefik Hüsnü Değmer, one of the first communists of Turkey, and carries on today under the leadership of Doğu Perinçek, one of the familiar faces in Turkish political life, throughout all those long years of survival. Since the subject of this review covers a large part of history, it was not possible to reflect the entire practical and theoretical accumulation put by the movement into practice. However, the outstanding policies, actual practices with regard to specific issues such as the approach towards nationalism, mainly the Kurdish problem, Kemalism, the War of Independence and the Republican Revolutions following it, Laicism, and religion, the attitude towards Turkish army, the international communist movement and its bilateral relations with the leading countries such as the USSR and China, and the intellectual approach of the movement towards such issues have been analyzed in detail. In this way, we have tried to find answers to the questions such as whether there is any diversion or inconsistency in the path followed by this movement, which has left its mark on Turkish socialist movement and made an unquestionable contribution to the revolutionist accumulation, from the beginning or not, whether it has continued as a consistent movement or experienced broad drifts, by consulting mostly on the movement's own publications and the literature created by its members. As part of this quest, historical events and important issues that have left their marks on Turkish political life have been handled and analyzed in detail in the light of the Aydinlik Movement experience. In conclusion, the centennial adventure of an important political movement that has managed to stand on the slippery ground of Turkish politics for a considerable period of time has been examined in its entirety in terms of its theory and practice.

Key Words: Sefik Husnu, Magazine Independence, Turkish Spartacists, Turkish Socialism, Workers' and Farmers' Socialist Party of Turkey, Enlightenment, Enlightenment Movement, Magazine Enlightenment, Communist Party of Turkey, Socialist Workers' Peasants' Party of Turkey, Dogu Perincek, Proletarian Revolutionist Enlightenment, Revolutionist Workers' Peasants' Party of Turkey, Workers' Peasants' Party of Turkey, Magazine Dawn, Magazine Towards 2000, Magazine Bora, Magazine Theory, Socialist Party, Workers Party

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ASD	Aydınlık Sosyalist Dergi
ATÜT	Asya Tipi Üretim Tarzı
bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivleri
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CİA	Central İntelligence Agency
ÇKP	Çin Komünist Partisi
DÖB	Devrimci Öğrenci Birliği
FETÖ/PDY	Fethullahçı Terör Örgütü/ Paralel Devlet Yapılanması
İKG	İstanbul Komünist Grubu
İP	İşçi Partisi
KEYK	Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu
MDD	Milli Demokratik Devrim
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OSF	Osmanlı Sosyalist Fırkası
PDA	Proleter Devrimci Aydınlık
PKK	Partiya Karkeren Kurdistane (Kürdistan İşçi Partisi)
SD	Sosyalist Devrim
SP	Sosyalist Parti
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
THİF	Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası
TİÇSF	Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası
TİİKP	Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
TİKP	Türkiye İşçi Köylü Partisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKF	Türkiye Komünist Fırkası
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TSEKP	Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi
TSF	Türkiye Sosyalist Fırkası
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜSTAV	Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı

GİRİŞ

Sosyalizm, Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı toplumsal bir sınıf olan proletaryanın ideolojisi olarak şekillenmiş bir düşünce akımıdır. Dünya ticaret hacminin büyümesi, kapitalizmin yaygınlaşması ve sermayenin birikmesi, belli bir andan sonra üretim ve teknikte, buhar gücünün makinaya uygulanması gibi bilimsel ilerlemelere neden olmuştur. Bu gibi ilerlemeler, küçük çaplı manüfaktür üretimin[1] büyüyerek sanayileşmesine ve genel anlamda üretimin kolektifleşmesine yol açmıştır.[2] Toplumun bir kesiminin, fabrikalarda gerçekleşen kolektif üretime katılması ise Batı Avrupa coğrafyasında, "işçi sınıfı" denilen yeni bir sınıfın ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşte sosyalizm, bu gelişmelere bağlı olarak gittikçe büyüyen ve büyüdükçe daha fazla sömürülen işçi sınıfının, aynı gelişmelerin zorlaması ile ortaya çıkmış diğer bir toplumsal sınıf olan burjuvaziye karşı geliştirdiği düşünce sistemi (*ideoloji*) olarak biçimlenmiştir.[3] Bu tarihsel süreçte sosyalizm düşüncesi, *ütopyacı sosyalizm* ve *bilimsel sosyalizm* olmak üzere iki önemli aşamadan geçmiştir.

Ütopyacı Sosyalizm

Kapitalizmin doğuşu ile birlikte XVI. yüzyıldan itibaren Avrupa coğrafyasına hakim olmaya başlayan toplumsal düzensizliğe karşı zorunlu bir tepki olarak beliren ütopyacı sosyalizm; Thomas More, Francis Bacon ve Thomas Campanella gibi düşünürlerin, eserlerinde ortaya koymuş oldukları ideal topluma yönelik fikirlerin ve romansı tasarıların ortak adı olarak meydana çıkmıştır. Farklı tasarılara sahip bu ütopyacıların en belirgin ortak paydalarıysa özel mülkiyete karşı insan eşitliğinden ve mal ortaklığından yana olmalarıdır. Thomas More'un *Ütopya*'sı, Campanella'nın *Güneş Ülkesi*, Bacon'un *Yeni Atlantis*'i, Harrington'un[*] *Oceana*'sı ve Etienne Cabet'in[**] *İcarie'ye Yolculu*ğu Ütopik Sosyalizmin en tanınmış, romansı ve fantastik eserleridir. Bu eserlerde kullanılan edebi yöntemse hep aynıdır: tasarlanan ideal toplumun, varolmayan bir devlet, ülke veya toplum üzerinden öyküleştirilmesi.

---

1 **Manüfaktür Üretim:** (Os. İmalathane) Makinasız fabrika. Kapitalizmin ilk sanayi girişimi dönemine manüfaktür dönemi denir. Bu dönemde üretim hala makinalaşamamış ve el emeğine dayalı olarak sürdürülmektedir. Bu üretim biçimindeki belirleyici unsur ise daha önceleri evinde ya da dükkanında üretim yapan üreticilerin büyük imalathanelerde bir araya gelerek üretim yapmaya başlamalarıdır. Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi**, 4. cilt, 3. baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000, s.80.

2 Friedrich Engels, **Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm**, 9. baskı, Ankara: Sol Yayınları, 2004, s.52.

3 Server Tanilli, **Uygarlık Tarihi**, 23. baskı, İstanbul: Alkım Yayınları, 2006, s.177 vd.

[*] **James Harrington:** (1611-1677) İngiliz siyaset bilimcisi ve yazar.

[**] **Etienne Cabet:** (1788-1856) Komünizm teriminin literatüre girmesini sağlayan Fransız filozof ve ütopik sosyalist.

XIX. yüzyılda ise bu tarz ütopyacılık terk edilmiş; Saint-Simon, Fourier, Louis Blanc, Blanqui, Lasalle ve Proudhon gibi yazarlar, düşüncelerini daha teorik ve dolaysız bir anlatımla, öyküleştirmeksizin kaleme almaya başlamışlardır. Söz konusu isimler, mevcut düzenin bozukluklarını insanlararası eşitlik düşüncesi, adaletli bir toplumsal düzen arayışı ve özel mülkiyet karşıtlığıyla düzeltmeye ve dönüştürmeye çalışmalardır. Jean-Jacques Rousseau ve Gracchus Babeuf gibi XVIII. yüzyıl düşünürleri de eserlerinde merkeze aldıkları adalet arayışı ve insan eşitliği tezleri ile salt teorik planda olmak üzere ütopik düşünceye gözardı edilemez katkılar sunmuşlardır.[4]

İngiliz tarihçi Edward Hallett Carr'a göre XIX. yüzyılın ilk yarısı ve özellikle 1830'dan sonraki bölümü, ütopyacılığın altın çağı olmuştur. Carr, XIX. yüzyıl ütopyacılığının en yüksek ifadesini, bir önceki yüzyılda olduğu gibi yalnızca hayal gücüne dayanan ve detaylı biçimde anlatılmış edebi tarzdaki ütopyalarda değil, üyelerinin mükemmel bir uyum içinde birlikte yaşayıp çalıştıkları ve geleceğin evrensel toplumunun habercisi olan ideal toplulukların yaratılmasında bulduğunu ileri sürmüştür.[5] Gerçekten de o dönem ütopyacılarından İngiliz Robert Owen ve Fransız filozof Etienne Cabet gibi düşünürler, ütopyacı ideallerini pratik alanda da gerçekleştirmeye çabalamışlardır. Örneğin Cabet, Amerika Birleşik Devletleri'nin İllinois eyaletinde *Yeni İkarya* adı verilen komünal bir topluluk meydana getirmiştir. Owen ise önce İngiltere New Lanark'da yönettiği sanayi işletmesinde bütün dünyanın dikkatini çekecek adaletli, eşitlikçi ve işçiden yana bir sistem kurmuş, daha sonra ise aynen Cabet'in yaptığı gibi ABD'nin İndiana eyaletinde adına *New Harmony* (Yeni Uyum) denilen bir topluluk oluşturmuştur.[6]

Özünde insanların eşitliği fikrini barındıran ve adaletli bir toplum özlemini merkeze alan bu naif girişimler, varılmak istenen temel hedefe asla ulaşamasalar da, bilimsel sosyalizme, teori ve pratik alanlarında kimsenin yadsıyamayacağı tarihsel bir altyapı hazırlamışlardır. Bilimsel sosyalizmin babalarından Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* adlı eserinde bu durumu açıkça ortaya koyarak **bilimsel sosyalizmin, ütopyacı düşünürlerin hazırladıkları zihinsel birikime yaslandığını** belirtmiştir. Ütopik sosyalistlerin bilimsel sosyalizme giden yolun taşlarını nasıl etkili biçimde döşedikleri, Komünist Manifesto'da da ele alınmış ve ütopyacı

4 O. Hançerlioğlu, a.g.e., 6. cilt, s. 338.; **Meydan Larousse**, 11. cilt, İstanbul: Meydan Yayınları, 1973, s. 471 vd.
5 Edward Hallett Carr, **1917 Öncesi ve Sonrası**, İstanbul: Birikim Yayınları, 2007, s. 76
6 **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi** (Bundan sonra STMA), 8. cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, 1988, s. 2747-2751

aydınların kapitalist sisteme yöneltmiş oldukları eleştirilerin, işçi sınıfını aydınlatacak en değerli materyaller ile dolu olduğu bu eserde açıkça vurgulanmıştır.[7] Tanınmış sosyalistlerden Georges Politzer, marksizmin en bilinen eserlerinden biri olan Felsefenin Temel İlkeleri isimli çalışmasında bu konuyu şu şekilde özetlemiştir:

"*...Büyük Ütopyacıların, Marks ve Engels'in belirtmekten hoşlandıkları, yüksek değerleri olmuştur. Onlar, tam gelişme halindeki kapitalizmin eksikliklerini gördüler, tanımladılar ve haber verdiler ve kapitalizmin, kendisini sonsuz sandığı bir zamanda, onun sonunu görebildiler. İnsanın insan tarafından sömürüsünü ortadan kaldırmak istediler. İlerici bir eğitim savunucusu olan ütopyacılar, insanların mutluluğunun bu dünyada olanaklı olduğu inancıyla insanlara inandılar, güvendiler. Bu bakımdan sosyalizm tarihinde birinci sırada önemi olan bir yer tutarlar.*"[8]

Bilimsel Sosyalizm

Sosyalist düşüncenin, ütopik sosyalizmden sonraki aşaması bilimsel sosyalizmdir. Bilimsel sosyalizm, Marks ve Engels tarafından sistemleştirilmiş bir teoridir. Bu iki ideolog, sistemleştirdikleri teoriyi, ütopik sosyalizmden ayırmak için özellikle bilimselliği ön plana çıkartmış ve bilimle ilişki kurmuşlardır.[9] Bilimsel sosyalizm, ütopik sosyalizmden farklı olarak, toplumdaki ve doğadaki değişimlerin nesnel gerçekliğin belli yasalarına bağlı olduğunu ileri sürmüş ve önerdiği toplumsal çözümleri bu yasalara dayandırmıştır.[10]

Daha detaylı şekilde açıklamak gerekirse ütopik sosyalizm, yukarıda belirtildiği gibi, burjuva kapitalist sistemin toplumdaki işçi-emekçi kesimlerinin sömürüsüne doğru hızla yozlaştığını görmüş, sistemin zayıflıklarını nesnel olarak tespit etmiş, ancak çözüm üretmek yerine soyut ve gerçekleşmesi imkansız düşsel projeler tasarlamakla yetinmişti. Bilimsel sosyalizmse kapitalizmin zayıflıklarını ve içine düştüğü yozlaşma sürecini sadece yorumlamakla kalmamış, aynı zamanda kapitalizmi yıkmak ve yerine sosyalizmi inşa etmek için, mevcut düzene karşı, tarihsel ve toplumsal yasaların içinden çıkardığı nesnel çözümler ileri sürmüştür. Bilimsel sosyalizmin babaları, ütopyacı filozoflar gibi insanlığın sahip olduğu bilimsel birikimi, içine doğdukları maddi koşulları ve sınıf çatışmasını yok saymamış; aksine, doğayı ve toplumu bu somut

---

7 Karl Marx ve Friedrich Engels, **Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri**, 4. basım, Ankara: Sol Yayınları, 1998, s. 154.

8 G. Politzer, **Felsefenin Temel İlkeleri**, Ankara: Sol Yayınları, 2004, s. 289.

9 Doğu Perinçek, **Bilimsel Sosyalizm ve Bilim**, 4. basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011, s. 19; STMA, 8. cilt, s. 2759.

10 O. Hançerlioğlu, a.g.e. **Kavramlar ve Akımlar**, 1. cilt, s. 172.

olgulardan hareketle objektif bir yönteme dayanarak tahlil etmiş ve bu şekilde sosyalist düşünceyi bilimsel bir temele oturtmuşlardır. On dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında ortaya çıkan bilimsel sosyalist teorinin, ütopik sosyalistlere ait kapitalizm eleştirisinden, idealist Alman felsefesine[11], liberal İngiliz iktisadından[12], tarihi sınıf savaşımıyla[13] açıklayan Fransız tarihçiliğine[14] kadar uzanan geniş bir düşünce birikiminden etkilendiği bilinmektedir.[15] Dolayısıyla, bilimsel sosyalist düşüncenin ihtiva ettiği fikirler, Marks dahil hiçbir sosyalist kuramcı tarafından yoktan var edilmemiş, aksine,

---

11 19 yy.'ın başlarında felsefeye egemen olan ilk büyük akımdır. Fichte, Schelling ve Hegel tarafından temsil edilen Alman idealist felsefesinin çıkış noktası ünlü düşünür İmmanuel Kant'tır. Bunun yanı sıra Feuerbach'ın metafizik ve idealist maddeci felsefesi de Alman felsefesine dahildir ve Hegel felsefesinden Marks'ın diyalektik materyalizmine geçişte önemli bir uğraktır. Son tahlilde, Alman felsefesinin öğretileri, Marks'ın tezlerinde ağırlıklı olarak yer bulan yabancılaşma ve diyalektik düşünce gibi kavramların teorik altyapısını oluşturmuştur. Bilimsel sosyalizm, bu teorileri aşarak ve onları toplumsal pratikle sentezleyerek şekillenmiştir. Bkz.: Ahmet Cevizci, **Felsefe Tarihi 'Thales'ten Baudrillard'a'**, 3. baskı, İstanbul: Say Yayınları, 2011, s. 801 vd., 849 vd.; D. Perinçek, **Bilimsel**..., s.78 vd., 81 vd.; O. Hançerlioğlu, a.g.e. **Kavramlar ve Akımlar**, 3. cilt, s.299

12 Bilimsel Sosyalizmin kaynaklarından olan İngiliz ekonomi politiği, Klasik Ekonomi olarak da bilinir. Bu tanım, daha çok Adam Smith ve David Ricardo gibi 18. yy İngiliz iktisatçılarının öğretilerini dile getirmek için kullanılır. İngiliz ekonomi politiği, Bilimsel Sosyalizme göre kapitalist burjuva doktrinidir. Bu ekonomi anlayışı, kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkmış ve kapitalist sistemin doğası, yapısı ve işleyişinin tam ve genel bir modellemesini gerçekleştirmiştir. Bunun dışında toplumsal sınıflar, çeşitli üretim sektörleri, ticaret, para sirkülasyonu ve fiyat oluşum süreci gibi kapitalist sistemi oluşturan ekonomik olaylar arasındaki iç bağlantıları keşfetmiştir. Ayrıca söz konusu ekonomi anlayışı, Marksist emek-değer teorisinin temellerini ortaya atmış ve sınıfların iktisadi yapılarını Marks'tan önce açıklamıştır. Bkz.: O. Hançerlioğlu, a.g.e. **Kavramlar ve Akımlar**, 3. cilt, s.299; D. Perinçek, **Bilimsel**..., s.78; Emery Kay Hunt, **İktisadi Düşünce Tarihi**, çev.: Müfit Günay, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005, 69 vd.; Vladimir İlyiç Lenin, **Seçme Eserler 'Marksizmin Teorik Temelleri***'*, 11. cilt, çev.: Süheyla Kaya, İsmail Yarkın, İstanbul: İnter Yayınları, 1997, s.16.

13 **Sınıf Savaşımı:** Marksist terminolojiye göre, tarih öncesi hariç, tüm toplumlardaki ilerlemenin ve gelişmenin itici gücü olarak kabul edilen çok önemli ve belirleyici bir kavramdır. Marks ve Engels, yazdıkları Komünist Parti Manifesto'sunda "*Günümüze kadar bütün toplumların tarihi, sınıf savaşımları tarihidir*" demektedirler. Dolayısıyla, Bilimsel Sosyalizme göre, yazılı tarih boyunca varolmuş tüm toplumlar, sınıflı toplumlardır ve sınıflı toplumlarda, sürekli çatışma içinde olan temel sınıflar bulunmaktadır. Bunlar; ilkel köleci toplumda, köle sahipleri ile kölelerdir; feodal-derebeylik toplumunda, toprak sahipleri sınıfı ile toprak köleleri sınıfıdır; kapitalist toplumda ise burjuvazi ile proleterya, yani işçi sınıfıdır. Maddi çıkarları uzlaşmaz bir çelişki içine düşmüş bu sınıflar, birbirleriyle sürekli olarak çatışırlar ve tarih, ancak bu çatışmaların zoruyla gelişir. Bkz.: O. Hançerlioğlu, a.g.e. **Kavramlar ve Akımlar**, 6. cilt, s. 82-83 vd.; **Marksist Düşünce Sözlüğü**, 2. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 522-523; G. Politzer, **Felsefenin Temel**..., s.342-360.

14 Guizot, Thierry ve Mignet gibi, Bilimsel Sosyalizmden önce tarihsel gelişimi sınıf mücadelesiyle açıklayan Fransız tarihçiler. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu* isimli eserinde bu tarihçiler için şunları söylemiştir: "*Geniş-ölçekli sanayiin utkusundan beri, yani en azından 1815 barış antlaşmalarından bu yana, İngiltere'de bütün siyasal savaşımın, iki sınıfın, toprak aristokrasisi ile burjuvazinin egemenlik iddialarının çevresinde döndüğü hiç kimse için bir sır değildir. Fransa'da, Burbonların geri dönüşü iledir ki, aynı olgunun bilincine varılmıştır;* ***Thierry****'den,* ***Guizot****,* ***Mignet*** *ve* ***Thiers****'e kadar, Restorasyon döneminin tarihçileri, her yerde, bunu, ortaçağdan bu yana bütün Fransız tarihini anlamaya izin veren anahtar olarak gösterirler.*" Bkz.: D. Perinçek, **Bilimsel**..., s.78; F. Engels, **Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu**, 3. Baskı, Ankara: Sol Yayınları, 1992, s. 49.

15 Karl Marks, yoldaşı Joseph Weydemeyer'e yazmış olduğu 5 Mart 1852 tarihli mektupta bu gerçeği şu şekilde dile getirmiştir: " *...Ve bana gelince, modern toplumdaki sınıfların ya da bunlar arasındaki savaşımın varlığını keşfetmiş olma onuru bana ait değildir. Burjuva tarihçileri bu sınıf savaşımının tarihsel gelişimini, burjuva iktisatçılar da sınıfların ekonomik anatomisini benden çok önce açıklamışlardır. Benim yeni olarak yaptığım: 1) Sınıfların varlığının ancak üretimin gelişimindeki belirli tarihsel evrelere bağlı olduğunu; 2) Sınıf savaşımının zorunlu olarak proleterya diktatörlüğüne vardığını; 3) Bu diktatörlüğün kendisinin bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına ve sınıfsız bir topluma geçişten başka bir şey olmadığını tanıtlamak olmuştur.*" Engels de *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* isimli çalışmasında, aynı konuya şöyle değinmiştir: "*...modern sosyalizm....teorik biçimi bakımından, 18. yüzyıl Fransa'sındaki büyük Aydınlanma çağı filozofları tarafından konulan ilkelerin daha gelişmiş ve daha tutarlı olmak isteyen bir uzantısı olarak ortaya çıkar. Her yeni teori gibi, ilkin daha önce varolan düşünler temeline bağlanmak zorunda kalmıştır.*" Bkz.: K. Marks, F. Engels, **Seçme Yapıtlar**, 1. cilt, çev.: Muzaffer İlhan Erdost, Ankara: Sol Yayınları 1976, s. 446; D. Perinçek, **Bilimsel**..., s.78 vd; Roger Garaudy, **Marks İçin Anahtar**, çev.: Ahmet Taner Kışlalı, Ankara: Bilgi Yayınları, 1975, s. 55; F. Engels, **Ütopik**..., s.42; D. Perinçek, **Bilimsel**..., s. 78.

insanlığın iktisat, tarih ve felsefe alanlarında ortaya koymuş olduğu bilimsel birikimin üstüne inşa edilmişlerdir. Şüphesiz ki bu durum, modern sosyalizmin taşıdığı bilimsellik iddiasının en önemli dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Ancak bilimsel sosyalistler, tarihsel birikime yaslanırken herşeyi topyekün kabul etmemiş, hayatın gerçeğiyle uyuşmayan idealist kısımlarını elemek durumunda kalmışlardır. Bilimsel sosyalistler, önceki idealist felsefelerin yaptığı gibi nesnel koşullara ve toplumsal pratiğe yabancı, soyut tahliller yapmamış; bunun yerine, insanoğlunun ortaya koymuş olduğu eylemleri, toplumsal yaşam koşullarını ve bu koşullardaki somut değişimleri nesnel ve bütüncül bir şekilde analiz etmişlerdir. Bunu yaparken yalnızca tarihi, toplumu, ekonomik ve sosyal olayları değil aynı zamanda doğayı da aynı bütünün içinde değerlendirmiş ve tüm analizlerini, *monist* bir yaklaşımla tek bir metoda, yani *diyalektik materyalist*[*] metoda indirgemişlerdir.[16]

Bilimsel sosyalizmin, öne çıkan bir diğer belirleyici özelliği toplumsal tarihi, idealist düşünürlerin yaptıkları şekilde bireye veya birbirinden kopuk ve bağımsız olaylara indirgememesidir. Bilimsel sosyalizm, toplumsal tarihi, maddi koşulların belirlediği diyalektik bir süreç olarak ele alır. *Tarihsel materyalizm*[17] olarak bilinen bu metoda göre tarih, "önemli kişilerin" veya "büyük fikirlerin" sürüklediği bir olaylar yığını değildir. Bunun böyle olduğunu düşünmek idealizmdir ve tarihsel materyalizm

---

16 Buna göre, doğanın işleyiş yasalarıyla toplumun, dolayısıyla sosyal olayların işleyiş yasaları ve insan beyninin düşünce yasaları tek bir yönteme bağlıdır. İnsan ve insanın karşılıklı etkinliklerinin ürünü olan toplum, içinde var olduğu doğadan ve evren olgusundan ayrı düşünülemez. Dolayısıyla, doğanın ve evrenin parçası olan insanın düşünce süreçleri ve insanların meydana getirdiği toplumun hareket yasaları, doğanın *diyalektik materyalist* hareket yasalarıyla bir bütündür. Bkz.: Çetin Altan, **Kahrolsun Komunizm Diye Diye Globalleşme**, Haz: Solmaz Kamuran, İstanbul: İnkılap Yayınları, 1999, s.120.

17 **Tarihsel Materyalizm:** Tarihsel materyalizme göre, ilkel aşamalar hariç bütün geçmiş tarih, *sınıflar savaşımı* tarihidir. Sınıflı toplumlarda üretim araçlarının mülkiyetini elinde tutan sınıf ile üretici güçler arasında çıkar ayrılığı ve bundan doğan uzlaşmaz bir çelişki vardır. Bu uzlaşmaz çelişki, iki sınıf arasında zorunlu bir savaşımı gerektirir ve tarih, bu savaşım neticesinde gelişir. Tarihsel materyalizme göre, toplumun iktisadi yapısı, üzerinde resmi ve siyasal üstyapının yükseldiği ve toplumsal bilinç biçimlerinin kendisine uygun düştüğü temeldir. Toplumun içinde bulunduğu üretim ilişkileri, üretici güçlerin o anki gelişim düzeyine uygun düşer. Bu anlamda, maddi yaşamın üretim tarzı, toplumsal, siyasal ve entelektüel yaşam biçimlerini koşullandırır. Bir süre sonra, üretici güçler gelişmeye başlar ve mevcut üretim ilişkileri, üretici güçlerin ilerlemesinin önüne engel olmaya başlar. Bu çelişki, üretici güçler ile üretim ilişkileri arasında sürekli bir çatışma başlatır. İşte bu çatışma, toplumu sınıfsal olarak ikiye ayırır. Bu iki ayrı sınıf, ideolojik biçimler içinde bu çelişkinin bilincine vardıkları ve onunla mücadele ettikleri an yeni bir toplumsal devrimler çağı başlar. Söz konusu çelişki, üretici güçler lehine çözülür ve maddi ön koşulları eski toplumun bağrında olgunlaşmış ve üretici güçlerin gelişmesine uygun olan yeni ve daha ileri üretim ilişkileri ortaya çıkar. Işte, tarihsel materyalizme göre tarihin ilerlemesini sağlayan *sınıf savaşımı* budur. Tarihsel materyalizm, tarihi bu şekilde *sınıf savaşımı* üzerinden okurken kullandığı yöntem diyalektik materyalizmdir. Marksistlere göre, diyalektik materyalizmin yasaları, toplumda var olduğu kadar doğada da bulunmaktadırlar. Bu nedenledir ki, diyalektik materyalizm, toplumsal yapıyı ve insanlık tarihini değerlendirirken onu doğadan ayırmaksızın, genel diyalektik birliktelik içinde ele almıştır. Konu hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz.: K. Marks, **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**, 7. baskı, çev.: Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları, 2011, s. 39; F. Engels, **Ludwig Feuerbach**..., s. 10-19; F. Engels, **Anti-Dühring**, 4. baskı, çev.: Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, 2003, s. 191-220, 384-406; K. Marks, F. Engels, **Alman İdeolojisi**..., s. 44-69; G. Politzer, **Felsefenin Temel**..., s. 185-191; Boguslavski, Karpuşin, Rakitov, Çertekin, Ezrin, **Diyalektik ve Tarihsel Materyalizmin ABECEsi**, 4.baskı, çev.: Vahap Erdoğdu, Ankara: Sol Yayınları, 2006, s. 203-331; O. Hançerlioğlu, a.g.e. **Kavramlar ve Akımlar**, 6.cilt, s.82-83 vd., 245-248; **Marksist Düşünce Sözlüğü**, s. 572-577

bu idealist yaklaşıma karşıdır. Tarihi bütüncüllüğünden koparan, kategorilere ayıran; onu bir süreç olarak değil, donmuş, kalıplaşmış ve bağımsız tekil hadiseler olarak ele alan tüm yaklaşımları da mahkum eder.

Bilimsel sosyalizm, tarihi, idealistlerin aksine, insan emeğinin eseri olarak görür ve kabul eder. Marks, Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i adlı eserinde bunu şu şekilde açıklamıştır: "*İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi keyiflerine göre değil; kendi seçtikleri koşullar içinde değil, doğrudan karşı karşıya kaldıkları, belirlenmiş olan ve geçmişten gelen koşullar içinde yaparlar*"[18] Tarihi, insanların ürünü ve iktisadi koşulların belirlediği bir süreç olarak kabul eden Marks ve Engels'e göre, bu tarihsel süreç, aşağıdan yukarıya doğru ilerleyen sonsuz bir gelişmedir. Bu sonsuz gelişmenin evrelerinde yaşanan ilkel köleci toplum, feodalite ve kapitalizm gibi toplumsal düzenlerse tarihsel sürecin zorunlu, fakat, geçici aşamalarıdır. Her tarihsel aşama, kendisinden önceki için daha ileride ve yukarıda, kendisinden sonra gelen tarihsel aşama içinse geride ve aşağıdadır.[19] Bu diyalektik sürecin varacağı "nihai hedef" ise sınıfsız bir toplum düzeni olan komünizmdir. Ve bu, *proletarya ile burjuvazi* arasındaki *savaşımın zorunlu bir* sonucu olarak kendiliğinden gerçekleşecektir.

Yani, sosyalizmin babalarına göre tarih aslında deterministik yasalara bağlı bir süreçtir. Dolayısıyla, bilimsel sosyalizmin görevi, dışarıdan müdahale ile komünizmi üretmek veya yukarıdan aşağıya toplumlara dayatmak değil; *sınıfları ve sınıf karşıtlıklarını zorunlu şekilde dayatan* iktisadi alt-yapının[20] *tarihsel* gelişimini

---

18 Bu noktada, üzerinde dikkatle durulması gereken başlıca olgu, insanların, tarihlerini yaparken içinde bulundukları maddi koşullardan bağımsız hareket edemedikleri gerçeğidir. Kısaca ifade etmek gerekirse, insanlar, kendi tarihlerini kendileri yaparlarken, özellikle içinde bulundukları ekonomik ilişkilerin, bu ilişkilerin meydana getirdiği sınıfsal çelişkilerin ve tarihi sürükleyen nesnel yasaların dışında hareket edemezler. Bu ilişkilere, çelişkilere ve yasalara, kendi irade ve istençleri dışında bağımlı kalmak zorundadırlar. Özellikle, içinde yaşadıkları iktisadi ve maddi koşullar, bilimsel sosyalistlere göre, tarihin ilerlemesindeki en başat etkendir. Sınıflar arası iktisadi çelişkilerin dayattığı "*zor*" olmaksızın, insanlar, içinde bulundukları tarihsel koşulları değiştirme ihtiyacı duymazlar ve tarihi bir üst aşamaya doğru sıçratacak devrimleri gerçekleştiremezlerdi. Engels, anarşist düşünürlerden Walther Borgius'a yazdığı 25 Ocak 1894 tarihli mektubunda, yukarıda izahı yapılmaya çalışılan konuyu şu şekilde açıklamıştır: " *...b) İnsanlar, kendi tarihlerini kendileri yaparlar; ama henüz, genel bir plana göre, ve hatta belirli, örgütlü, verili bir toplum çerçevesi içinde, bir kolektif iradeye uyarak değil. İnsanların beklentileri birbiriyle çatışır ve işte tam da bu nedenle bütün bu toplumlar, tamamlayanı ve açığa vuranı* ***rastlantı*** *olan* ***zorunluluk*** *tarafından yönetilir. Burada kendini rastlantı aracılığıyla ortaya koyan zorunluluk, gene sonuç olarak ekonomik zorunluluktur.*" Bkz: K. Marks, F. Engels, **Felsefe Metinleri**, 2. baskı, Haz.: Muzaffer Erdost, Ankara: Sol Yayınları, 2009, s.252; Karl Marks, **Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i**, 3. baskı, çev.: S. Belli, Ankara: Sol Yayınları, 2002, s. 13; D. Perinçek, **Bilimsel**..., s. 42

19 Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu* isimli eserinde, Bilimsel Sosyalizmin bu tezini destekleyen şu fikirleri ileri sürmüştür: "*...tarih içinde ardarda birbirini izleyen durumlar, insan toplumunun aşağıdan yukarıya doğru giden sonsuz gelişmesi içinde ancak geçici birer aşamadırlar. Her aşama zorunludur ve bu yüzden de çağına göre ve kökenini borçlu olduğu koşullara göre meşrudur; ama bu aşamanın kendi bağrında yavaş yavaş gelişen daha üst düzeydeki yeni koşulların karşısında hükümsüz ve haksız olur; daha üst düzeyde bir aşamaya yer vermesi gerekir, ki bu yeni aşamada sırası gelince gerileme ve ölme devresine girer.*" Bkz.: F. Engels, **Ludwig Feuerbach**…, s.10-19

20 Bilimsel Sosyalizmde altyapı-üstyapı kavramları ve bu iki kavramın arasındaki diyalektik ilişki çok belirleyicidir. Bu nedenle bilinmesi elzemdir. **Üstyapı:** Marksist terminolojiye göre toplumun politik, hukuksal, dinsel, sanatsal,

incelemek ve tarihin o anına ait *sınıf çatışmalarını çözerek*[21] nihai hedefe giden yolda tarihe yardımcı olmak, sürecin önünü açmaktır. Kısacası bilimsel sosyalizmin babaları tarihe rağmen değil, tarihle birlikte hareket edilmesini önermişlerdir.

Bu düşünceden yola çıkarak denilebilir ki, bilimsel sosyalist dünya görüşünün en temel amacı ve varlık prensibi, proletarya ile burjuvazi arasındaki çatışmaları proletarya lehine sonlandırarak, komünizme giden yolu açmak ve devrim koşullarının oluşmasına çalışarak, burjuva egemenliğinin yıkılışına hazırlanmaktır. Marks ve Engels, Komünist Manifesto'da bu görüşlerini şu şekilde özetlemişlerdi: "*Komünistlerin acil hedefi, bütün öteki proleter partilerinkiyle aynıdır: proleteryanın sınıf olarak oluşumu, burjuva egemenliğinin yıkılması, siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi.*"[22]

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, bilimsel sosyalizm, kendinden önceki düşünce sistemleri gibi hayatı yalnızca yorumlamakla yetinmez, aynı zamanda onu pratik ve teorik etkinlik ile değiştirmeye çabalar. Marks, Bilimsel Sosyalizmin bu ana prensibini şu ünlü sözleri ile ifade etmiştir: "*Filozoflar dünyayı yalnızca değişik biçimlerde yorumladılar, oysa sorun onu değiştirmektir*".[23] Bu değişimi elle tutulur hale getirecek olansa *praksis*'tir. *Praksis*, bilimsel sosyalizmin dünyayı değiştirmeye yönelik eylemliliğini en doğru şekilde açılımlayan biricik kavramdır. Sadece kılgısal olanı vurgulayan *pratik* kavramından farklı olarak insanın, kendi tarihsel ve insani dünyasını meydana getirdiği ve değiştirdiği, eylemsel ve kavramsal tüm etkinlikleri anlatan

---

felsefi görüşleri ve bunlara tekabül eden politik, hukuksal ve diğer kurumları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Marks'a göre üstyapı, her ne kadar ikisi de birbirlerini diyalektik bir biçimde karşılıklı olarak etkilese de, altyapı tarafından belirlenir. Diyalektik ve tarihsel maddeciliğe göre insanlığın ilk hareketi, insanların yaşayabilmek için yaptığı üretim hareketidir. Hayvanlar doğada bulduklarıyla yaşarlar, insanlarsa yaşamak için üretirler. Bu üretim sürecinde insanlar arasında bir takım zorunlu ilişkiler kurulur. **Altyapı**, bu üretim ilişkilerinin tümüdür. Kısaca, toplumun ekonomik yapısı o toplumun altyapısı, yani temelidir. Üstyapı kurumları ise bu temele sımsıkı bağlıdır ve bu temelin gerektirdiği zorunlu kurumlardır. Marks ve Engels bu terimler yoluyla, egemen metafizik ve idealist düşünme yöntemini yıkmış ve yerine diyalektik materyalist bir yöntem koymuşlardır. Bu yönteme göre; insanların maddi yaşamları bilinçleriyle değil, bilinçleri maddi yaşamlarıyla belirlenir. Bunun tarihsel materyalist yorumu ise şudur; toplumun manevi yaşamını (toplumsal bilinci), hukuksal, dinsel, sanatsal vb. üstyapı kurumlarını, toplumun maddi yaşantısı (üretim ilişkileri), iktisadi altyapı belirler. Bundan ötürüdür ki altyapı değiştirilmeden, üstyapı değiştirilemez ve altyapıyı olduğu gibi bırakarak doğrudan üstyapı değişikliklerine yönelen düzeltme çabalarından sonuç almak mümkün olamaz. Kısacası altyapı, üretim ilişkileri ve üretim araçlarının belirlediği maddi ekonomik koşulları; üstyapı ise hukuki, dini, siyasi, ahlaki vb. gibi ekonomik altyapıya bağlı ve altyapının gerektirdiği zorunlu kurumları ifade eder. Sosyal yaşam ise bu ikisinin karşılıklı etkileşimiyle gelişir ve kurumlar insan iradesinden bağımsız ve zorunlu olarak, bu temelin üstünde yükselir. Bkz.: K. Marks, F. Engels, **Alman İdeolojisi (Feuerbach)**, 4. baskı, Ankara: Sol Yayınları, 1999, s. 38-47; O. Hançerlioğlu, a.g.e. **Kavramlar ve Akımlar**, 7. cilt, s.115 vd.; O. Hançerlioğlu, a.g.e. **Kavramlar ve Akımlar**, 1. cilt, s.50 vd.; G. Politzer, **Felsefenin Temel**..., s. 384-399; **Marksist Düşünce Sözlüğü**, s.581-583.

[21] F. Engels, **Ütopik**..., s.42.

[22] K. Marks, F. Engels, **Komünist Manifesto**..., s.132.

[23] F. Engels, **Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman**..., s.64; Metin Becermen, "Dünyayı Değiştirmeye Dair: Marx'ın Onbirinci Tezi Üzerine Bir Deneme", **Doğu Batı**, sayı: 55, Kasım, Aralık, Ocak 2010-2011, s. 79.

praksis kavramını,[24] sosyalizm anlayışının merkezine oturtan Marks, yalnızca teorik çalışmalar yapmakla yetinmemiş, bunun yanı sıra politik örgütlenmeler içinde yer alarak fiili olarak devrimci eyleme de katılmıştır. Bu şekilde, bilimsel sosyalizmin, teori ve pratiğin birlikteliğinden meydana gelen hayatın içinde bir felsefe olduğunu, kendi özyaşamıyla da ortaya koymuştur. Roger Garaudy'nin de belirttiği gibi, *Marks sadece sınıf çatışmasının tarihsel yasasını ve komünizmin zorunluğunu bulmakla kalmadı; aynı zamanda komünizme tarihsel bir temel verdi. Gerçeği soyut düşünceden değil de, deneysel ve militan bir uygulamadan bekleyen bilimsel bir temel verdi.*[25]

Gerçekten de Marks, tüm yaşamı boyunca pratik etkinliğin doğrulayıcı gücüne inanarak hareket etmiş ve teori üretmenin yanı sıra, örgütçülük faaliyetleri ile fiili olarak da proletaryanın yanında yer almıştır. Önceleri sendikalaşma, sekiz saatlik işgünü ve ücretlerde düzeltme gibi sosyal hak talepleri ile başlayan bu örgütçü faaliyetler, zamanla Marks ve Engels'in öncülüğünde sınıf savaşımına dönüşmüş ve tüm ülkelerin işçi sınıfı hareketlerini, tek ve bağımsız bir enternasyonal işçi örgütünde birleştirecek kadar deneyim kazanmış ve güçlenmiştir. Bu enternasyonal örgüt, sosyalizm tarihinin öncü örgütü olan Birinci Enternasyonal'dir. Marks'ın fiili olarak katıldığı Birinci Enternasyonal ve ölümünden sonra ortaya çıkan İkinci Enternasyonal deneyimleri, bilimsel sosyalizmin hayata geçirilmesinde amil olmuş, sosyalist mücadele pratiğinin ilk ve tarihi numuneleridir. Dolayısıyla, Türkiye ve dünyadaki tüm sosyalist hareketler, ancak bu tarihsel gelişmeler iyi bilindiği ve kerterez alındığı takdirde doğru şekilde değerlendirilebilir.

Birinci Enternasyonal

1844 yılında Paris'te tanışan ve dünyayı sosyalist görüşleri doğrultusunda dönüştürmek isteyen Marks ve Engels için en öncelikli konu yeni palazlanmaya başlayan işçi sınıfını ve komünist aydınları, kendi sosyalist görüşleri etrafında örgütlemekti. Bunun için ilk olarak Brüksel'de *Alman İşçi Derneği* isminde bir örgüt kurdular. Bu dernekte, Joseph Weydemeyer ve Wilhelm Wolff gibi etkin ve tanınmış sosyalistler de bulunmaktaydı. Marks ve Engels'in, politik yazılarını yayımladıkları *Deutsche Brüsseler Zeitung* (Brüksel Alman Gazetesi) isimli gazete ise örgütün resmi yayın organı haline geldi.[26] İkili kısa zamanda bir çok farklı devrimci örgüt ve yayın organında etkili olmaya başladılar ve tasarladıkları enternasyonal örgütün kurulabilmesi

[24] O. Hançerlioğlu, **a.g.e.**, c. 5, s. 237.
[25] R. Garaudy, **Marks**..., s.54.
[26] E. H. Carr, **a.g.e**., s.64.

için daha fazla politik kuruluş, yayın organı ve komünist aydınla irtibata geçmeye karar verdiler.

Bu doğrultuda bağlantıya geçtikleri kuruluşlardan biri de *Haklılar Birliği* olmuştu. *1845 yılından sonra, komünist anlayışlarını*, Haklılar Birliği örgütünün *üyeleri arasında yaymaya* çalışan Marks ve Engels için kendi fikirlerini örgüte tam manasıyla hakim kılmak ve Birliği inandıkları siyasi mücadele yoluna çekmek çok da zor olmadı. Aynı sene sınıfsal mücadeleye yeni ve önemli bir örgüt daha katıldı. Bu örgüt, komünistler arasındaki erternasyonalist ilişkilerin gelişmesinde tarihi bir rol oynayan *Kardeş Demokratlar Örgütü'*ydü[*]. Daha sonra, farklı ülkelerdeki komünist fikirli aydınları ve örgütleri tek çatı altında toplamak adına çok önemli bir adım daha atıldı. Brüksel'de *Komünist Yazışma Komitesi*[**] ismiyle çeşitli ülkelerin komünistleri arasında işbirliği sağlayacak bir mekanizma kuruldu.[***] Komite'nin temel amacı, farklı ülkelerdeki komünistleri birbirlerinden haberli kılmak ve yazı aracılığıyla komünistler arasındaki milliyet sınırlılığından kurtulmanın yolunu açmaktı. Marks ve Engels, yazışma komitelerini kendilerine taraftar kazanmak için kullandılar ve bunda da hayli başarılı oldular.[27] Bütün bu gelişmeler semeresini 1847 yılının Haziran ayında verdi ve komünist hareketin ileri güçlerini tek çatı altında toplayan *Komünistler Birliği* (*Komünistler Ligi* olarak da bilinir) birinci kongresi ile birlikte kurulmuş oldu.[28]

Böylelikle sınıf mücadelesi şekillenmeye ve kendi terminolojisini güçlü bir şekilde toplumsal yaşama dayatmaya başladı. Artık açıktan açığa burjuvaziye meydan

---

[*] Faternal Democrats

[**] Kommunistiches Korrespondenzkomitee

[***] Edward Hallet Carr'ın, Fransız Devrimi esnasında faaliyet gösteren Jakoben klüplerinin *Yazışma Komitelerin'den* ilham almış olabileceğini belirttiği Komünist Yazışma Komitesi, bir diğer görüşe göre Amerikan devriminin deneyimlerinden yola çıkarak bu ismi almıştır.

27 Şunu özellikle belirtmek gerekir ki, bu süreçte Marks ve Engels'i en fazla zorlayan şey, sosyalist mücadeleden tasfiye edilmesi gereken üç temel akımla giriştikleri savaşım olmuştur. Bu üç akım kısaca şöyle sıralanabilir: Daha çok romantik bir karşı çıkışı ve ilkel eşitlikçilik anlayışını simgeleyen Wilhelm Weitling'e ait ütopik sosyalizm tezleri, *İkaria'ya Yolculuk* isimli ütopik eseriyle tanınan Etienne Cabet'nin, özellikle Paris ve İngiltere'de etkili olan ütopik görüşleri ve Almanya'nın kapitalist aşamayı bir sıçrayışla atlayıp "komünist cennete" varabileceğine inanan, *tarihsel zoru* reddeden* *Gerçek Sosyalizm*'di. Marks ve Engels, Yazışma Komitesi'nin sağladığı olanakları kullanarak giriştikleri teorik mücadele neticesinde, komünistler arasında mevcut olan bu üç farklı düşünce eğilimini tasfiye etmeyi, zor da olsa başarmışlardı.

28 Engels, Komünistler Birliği ile ilgili yaşanan tüm gelişmeleri kısaca şöyle özetlemiştir: "*...1847 yazında Birliğin kongresi Londra'da toplandı; Burada G. Wolff Brüksel komünlerini, ben de Paris'inkileri temsil ediyordum. Önce Birliğin yeniden örgütlenmesi işi müsbet bir sonuca vardırıldı: Komplolar devrinden kalma bütün eski mistik çağrıları kaldırıldı ve Birlik, komünler, daireler, yönetim daireleri, merkez konseyi ve kongresi olarak örgütlendi. Ondan itibaren de Komünistler Birliği adını aldı. Birliğin amacı, burjuvazinin yıkılması, proletarya egemenliği, sınıf rekabetleri üzerine kurulmuş eski burjuva toplumunun ortadan kaldırılması, sınıfsız ve özel mülkiyetsiz yeni bir toplumun kurulması idi. Birinci madde bundan ibaretti. Örgütün kendisi, seçilmiş ve her zaman görevinden alınabilen yöneticiler ile mutlak surette demokratikti. Bu tek olay bile, bir diktatörlüğü gerektiren ve hiç olmazsa alışıldık barış zamanlarında Birliği basit bir propaganda derneği haline sokan bütün geçici komplo heveslilerinin yolunu kapatıyordu.*" Bkz: Haz.: P.N. Fedoseyev, Irene Bakh, L.I. Golman, N.Y. Kolpinsky, B. A. Krylov, I. I. Kuzminov, A. I. Malysh, V. G. Mosolov, Yevgenia Stepanova, **Karl Marx Biyografi**, Çev.: Ertuğrul Kürkçü, İstanbul: Sorun Yayınları, 1976, s.144, 147 vd.; E. H. Carr, a.g.e., s.74 vd.

okunuyor, sınıfsız bir toplumdan ve öncülü proletarya diktatörlüğünden rahatça bahsedilebiliyordu. Ve aynı tarihlerde, Marks'ın "*Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşin*" sloganı, Birliğin yayın organı *Kommunistische Zeitschrift*[*] isimli dergiden tüm dünyaya yayılmaya başladı.[29]

Tüm bunların sonucunda, elde edilen kazanımların pekişmesi adına yeni adımlar atılması zorunluluğu doğdu. Böylelikle ikinci bir kongre daha toplandı. 29 Kasım 1847'de toplanan İkinci Kongre bir anlamda, ideolojik ve örgütsel manada tüm geleneksel kalıpların aşıldığının kanıtı oldu.[30] Kongre, Marks ve Engels'den, kapsamlı bir program, dahası bir manifesto hazırlamalarını istedi[31]. Kolayca tahmin edileceği üzere kaleme alınmaya başlanan metin, basıldığı tarihten günümüze, Komünist literatürün başat eseri olarak kabul edilegelen *Komünist Manifesto*'ydu.[32]

Manifesto'nun yayımlanmasından bir kaç hafta sonra, tüm Avrupa'yı etkisi altına alan 1848 Şubat Devrimi patlak verdi.[33] Devrim, önce Fransa'da başlamış, daha

---

[*] Komünist Dergi

29 P.N. Fedoseyev…, a.g.e., s.144, 147 vd.; E. H. Carr, a.

30 "Malların ortaklaşalığı" gibi eski romantik hedeflerin yerini, sınıf savaşımının özel mülkiyeti kaldırmaya yönelik gerçekçi politik-ekonomik hedefleri aldı. Kongre tarafından kabul edilmiş olan tüzükte burjuvazinin devrilmesi, proletaryanın egemenliği, sınıf karşıtlığına dayanan eski kapitalist toplumun kaldırılması ve sınıfsız, özel mülkiyetsiz yeni bir toplumun kurulması gibi bilimsel sosyalist hedefler, birliğin amaçları arasında açıktan yer aldı. Bkz.: K. Marks, F. Engels, **Komünist Manifesto**..., s.63.

31 P.N. Fedoseyev…, **a.g.e.**, s.160; STMA, 1. cilt, s.82.

32 "*Günümüzde bütün toplumların tarihi sınıf mücadelelerinin tarihidir*" sözleriyle başlayan ve "*Bütün ülkelerin işçileri birleşin*" sloganıyla sona eren Komünist Manifesto, Şubat 1848 itibariyle tamamlandı ve Londra'da basıldı. Marks, bu manifesto ile birlikte, daha önceki eserlerinde temel ilkelerini ortaya koymuş olduğu bilimsel sosyalizmin tüm bileşenlerini, tek bir organik bütüne indirgemiştir. Sonraları marksizm olarak anılacak görüşlerinin ana hatlarını çizdiği bu çalışmasıyla Marks, sosyalizmi benimsemek isteyen tüm gelecek kuşaklara bir kılavuz eser bırakmış oluyordu. Tarihsel materyalizm anlayışının kapitalist toplumun tahliline uygulanışının ilk olumlu sergilenişi olan bu manifesto, dört bölümden oluşmaktaydı. İlk bölümde, Ortaçağ'dan başlayarak modern burjuvazinin oluşumu ve burjuvazinin meydana getirdiği dünya pazarının özellikleri incelenir. Kapitalist üretim biçiminin zorunlu sonucu olarak proletaryanın ortaya çıkışı ve burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf mücadelesinin olası sonuçları ele alınır. İkinci bölümde ise başta üretim araçlarının özel mülkiyeti olmak üzere evlilik, aile, ulus ve din gibi üstyapı alanlarında Komünizme yönelik suçlamalara, Komünizmi açıklayıcı nitelikte cevaplar verilir. Üçüncü bölümde, o tarih itibariyle mevcut olan, başta ütopik sosyalizm olmak üzere, tutucu sosyalizm ve burjuva sosyalizmleri gibi var olan tüm sosyalist görüşler eleştirilir. Dördüncü ve son bölümde ise Komünistlerin hal içinde ve ileride hangi siyasi-politik hareketler ve örgütler ile beraber hareket etmesi gerektiği tahlil edilir. Engels, Manifesto'nun 1883 tarihli Almanca baskısına yazdığı önsözde, Manifesto hakkında aşağıdaki tespitleri yapmıştır: "*Manifesto'ya egemen olan temel düşünce-iktisadi üretimin ve her tarihsel dönemin buradan çıkan toplumsal yapısının, o dönemin siyasal ve düşünce tarihinin temellerini oluşturduğu; bunun sonucu olarak, (ilkel komünal toprak mülkiyetinin çözülüşünden bu yana) tüm tarihin bir sınıf savaşımları tarihi, sömürülen ile sömüren arasındaki, toplumsal gelişmenin çeşitli aşamalarında egemen olunan ile egemen olan sınıflar arasındaki savaşımların tarihi olduğu; ne var ki, bu savaşımın, şimdi, sömürülen ve ezilen sınıfın (proletaryanın), aynı zamanda toplumun tümünü sömürüden, ezilmekten ve sınıf savaşımlarından sonsuza dek kurtarmaksızın, onu sömüren ve ezen sınıftan (burjuvaziden) kendisini artık kurtaramayacağı bir aşamaya ulaştığı düşüncesi-bu temel düşünce, yalnızca ve tamamıyla Marks'a aittir.*" Bkz.: Selçuk Gürsoy, **Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Yayınları**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 40 ve K. Marks, F. Engels, **Komünist Manifesto**..., s. 96 vd.; V. İ. Lenin, **Toplu Eserler**, 2. cilt, s. 263'den aktaran: P.N. Fedoseyev…, a.g.e., s.168.

33 Avrupa'da Metternich Sistemi olarak bilinen eski düzeni yıkan ve özellikle Doğu Avrupa feodalizmini büyük ölçüde ortadan kaldıran bu devrimci hareketin taşıyıcı gücü, uluşçuluk ideolojiydi. Devrimin; İtalya, Almanya, Avusturya ve Macaristan gibi ülkelerde harekete geçirdiği devrimci potansiyel, tamamen bu ideolojinin insiyakıyla doğdu ve büyüdü. İngiltere ve Fransa'da ise ulusçuluktan ziyade, burjuva hükümetlerinin yetersizliğine karşı toplumsal ve demokratik tepki şeklinde ortaya çıktı. Bkz.: Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih 1789-**

sonra hızla Avrupa'ya ve oradan da tüm dünyaya sıçramıştı. Devrim, o tarihe kadar ağırlığı henüz hissedilmemiş olan proletaryanın daha belirgin hale gelmesine ve tek başına bir sınıf olarak örgütlenmesine zemin hazırlamış oldu. Bunda en büyük pay sahibiyse, kuşkusuz ki sosyalizmin babası Karl Marks'tı. Marks, 1848 İhtilalleri boyunca, proletaryayı burjuva demokrasisinden ayırmaya ve ona bağımsız bir durum kazandırmaya çalıştı.[34] Tek amacı, proletaryanın bağımsız bir parti çatısı altında örgütlenerek çok daha güçlü bir konuma yükselmesiydi. Ve bunu gerçekleştirebilmek için burjuvazi ile geçici de olsa taktiksel bir ittifaka boyun eğmek zorunda kaldı.[35] Marks, bu ittifak aracılığıyla, genel oy hakkı ve işçilerin parlamentoya girebilmesi gibi proletarya lehine olacak, bir takım demokratik haklar elde etmeyi hesaplıyordu.[36] Böylelikle, ilerideki mücadelesinde işçi sınıfına avantaj sağlayacak güçlü mevziler kazanılmış olacaktı.

Fakat gelişmeler hiç de Marks'ın arzu ettiği yönde gitmedi. Devrimin en sıcak aylarında, demokratik talepler ve ulus-devletler oluşturmak için monarşilere karşı işçi sınıfı ile ittifaka olumlu yaklaşan burjuva sınıfı, başarı kazandıkça bu anlayışından vazgeçmeye başladı. Devamında ise düşmanı feodaliteyle uzlaşıya vardı. Bunun neticesinde, devrim proletarya açısından başarısızlığa uğradı ve özellikle 1848 Haziran Olayları'nda[37] işçi sınıfı kitlesel bir kıyıma maruz bırakıldı.[38] Sosyalist hareketler polis

---

2014, 6. baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2006, s.138 ve Oral Sander, **Siyasi Tarih 'İlk Çağlardan 1918'e'**, 16. baskı, Ankara: İmge Yayınları, 2007, s.189.

34 P.N. Fedoseyev…, **a.g.e.**, s.121,122.

35 Karl Marks, "*muzaffer bir burjuva ihtilalinden proletaryanın da* bir hayli *kazançlı çıkabileceğini* düşünüyordu: *Burjuvazinin egemenliği proletaryanın ellerine yalnızca burjuvaziye karşı mücadele için yeni bir silah vermekle kalmaz, aynı zamanda onun için resmen tanınmış bir parti olarak yepyeni bir statü* meydana getirirdi". Bkz.: K. Marks, F. Engels, **Collected Works 1845-1848**, 6. cilt, New York: Progress Publishers, 1976, s. 222; P.N. Fedoseyev…, **a.g.e.**, s.151.

36 Marks, 30 Mart 1848 tarihli bildirisinde yirmi bir yaşını doldurmuş tüm yurttaşların seçme ve seçilme hakkına sahip olması, halkın tümünün silahlandırılması, işçilerin de parlamentoya girebilmesi için halk temsilcilerine maaş bağlanması, malikanelerin tümünün devletleştirilmesi, devlet bankalarının kurulması ve özel bankaların yerini alması, tüm ulaşım araç ve yollarının devletleştirilmesi, miras hakkının sınırlandırılması ve Kilise'nin devletten tamamiyle ayrılması gibi demokratik talepler öne sürmüş ve bu talepler aracılığıyla işçi sınıfının gelecekteki mücadelesine temel oluşturacak kazanımlar elde etmeye çalışmıştı. Bkz.: K. Marks, F. Engels, **Komünist Manifesto**…, s.189-191.

37 **1848 Haziran Olayları:** Şubat Devrimi'nin patlak verdiği ilk günlerde Temmuz Monarşisi'ne karşı birlikte savaşım veren proletarya ile burjuvazi, Haziran ayında karşı karşıya geldiler. Bu çatışma burjuvazi tarafından planlı bir şekilde yürütüldü. Öncelikle işçiler bilinçli bir şekilde kışkırtıldı. Bu iş şöyle yapıldı: verilen sözler kasten çiğnendi, proleterler açıkça aşağılandı, işsizler uzak bir şehre sürülmeye girişildi ve böylece işçiler, Haziran 1848 ayaklanmasına zorlandı. Ayaklanmaları kolaylaştırıldı ve hatta barikat kurmalarına göz yumuldu. Bu arada topluma ve Meclis'e diktatörlükten başka çare kalmadığı fikri aşılandı. 22 Haziran günü küçük protestolarla geçti. Hükümetten her hangi bir müdahele gelmedi. 23 Haziran günü sokaklarda barikatlar kurulmaya başlandı. Hükümete bağlı Ulusal Muhafızlara savaş için toplanma çağrısı yapıldı. İşçiler barikatlarını rahat bir biçimde kurmaya devam ettiler ve hiçbir müdaheleyle karşılaşmadılar. 24 Haziran günü Meclis, artan işsizliğe ve onun ortaya çıkardığı huzursuzluklara çare olarak kurulan Ulusal Atölyelerin kapatılması kararını aldı. Bu karar barikatlardaki halkın öfkesini artırdı ve kentin öteki semtlerinde de barikatlar kurulmaya başlandı. Bu arada Meclis, kendi iradesiyle, Yürütme Komisyaonu'nun kaldırılmasına ve tüm yetkilerinin Savaş Bakanlığı'na atanan General Cavaignac'a devredilmesine karar verdi. Tüm iktidarı elinde toplayan General, nihai saldırıya geçti. 25 Haziran Pazar günü çatışmalar tüm gün ve gece boyu sürdü. Toplam 50.000 asker barikatlardaki işçilere saldırıya

zoruyla bastırıldı ve sönümlendi. Bu durum Marks'ı teorik çalışmalara yönelmeye itti. Marks, çeşitli güçlüklere rağmen söz konusu dönem boyunca teorik olarak çok verimli ve üretken olmasını bildi.[39] 1867 yılında komünist literatürün temel eseri olan Kapital'in[40] ilk cildini tamamladı.

1848 Haziran olaylarında işçi sınıfının uğradığı hezimet, bir takım baskıcı uygulamaların yeniden canlanmasına neden oldu. Devrimin tamamen bastırıldığı 1849 yılından, Birinci Enternasyonal'in ortaya çıktığı 1864 yılına kadar geçen on üç yıllık süre içinde burjuva yönetimi genel bir hakimiyet kurdu. Komünistler Birliği üyeleri vatana ihanet suçundan yargılandı ve uzun süreli hapis cezalarına mahkum edildi. Bu olay ve yaşanan bir takım olumsuz gelişmeler, 1852 yılı itibarıyla birliğin dağılmasına yol açtı. Öte yandan bu on üç yıllık süre zarfında, sanayileşme gittikçe gelişti ve bu gelişme işçi sınıfının nicelik ve nitelik olarak büyümesine yol açtı. Bir çok ülkede yardım dernekleri ve sendikalar kuruldu. Genel Alman İşçiler Birliği gibi güçlü işçi sınıfı örgütleri ortaya çıktı. İşçi sınıfında bağımsız bir tutum sergileme refleksi oluşmaya başladı. Bu gelişmelerin komünist mücadele adına en olumlu tarafı, enternasyonal bir örgüt kurulmasını zorunlu kılmasıydı. Örgütün ihtiyaç duyacağı teorik zeminse çoktan hazırdı: Bilimsel Sosyalizm.[41]

Tüm bu gelişmeler sonunda meyvesini verdi ve 28 Eylül 1864'te Londra'da Marks'ın da katılacağı bir toplantı yapılması kararı alındı. St. Martin's Hall'da gerçekleşen bu toplantı, *Birinci Enternasyonal*'in[*] kuruluş toplantısı olarak tarihe geçti.[42] Proletaryanın sınıf partisi olarak teşkilatlanması, çeşitli işçi sınıfı eylemleri

---

başladı. Barikatlarda sağ kalanlar kılıçtan geçirildi. Baskı ve şiddet devam eden günlerde de sürdü. 4000-5000 civarında işçi öldürüldü. 15.000'i ise tutuklandı. Bir çoğu Cezayir'e sürüldü. Bu olayların neticesinde işçi sınıfı ezildi ve gericilik dönemi yeniden başlamış oldu Bkz.: Karl Marks, **Louis Bonaparte'in**..., s. 39-56; **STMA**, 1. cilt, s.110 vd.; K. Marks, **Fransa'da İç Savaş**, 2. baskı, çev.: Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, 1991, s. 10; S. Gürsoy, **a.g.e.**, s. 40).

38 K. Marks, **Fransa'da**..., s. 10.

39 İlk olarak 1852'de Fransa'daki devrim ve karşı-devrim sürecini analiz ettiği *Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire* isimli eserini yazdı. 1852-1862 yılları arasındaki on sene boyunca *New York Tribune* gazetesi için makaleler kaleme aldı. 1857 yılında kapsamlı eseri *Grundrisse*'yi, 1859 yılında ise ekonomi üzerine temel eserlerinden biri olan *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'yı yayınladı. Bkz.: William Z. Foster, **Üç Enternasyonalin Tarihi**, çev.: Can Saday, İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2011, s. 52-54.; K. Marks, F. Engels, **Komünist Manifesto**..., s.88.

40 **Kapital** (Das Kapital): Karl Marks'ın, amacını *modern toplumun ekonomik hareket yasalarını ortaya koymak* olarak saptadığı büyük yapıtı, *magnum opus*'uydu. Kapital, dört ciltlik bir eserdi. Fakat Marks'ın ömrü ancak ilk cildin basımına yeti. Geriye kalan iki cilt. Marks'ın bitmemiş olarak bıraktığı taslak ve notlardan Friedrich Engels tarafından düzenlendi. Dördüncü bölüm ise once Karl Kautsky, daha sonra da Moskova Marksizm-Leninizm Enstitüsü tarafından basıldı. Kapitalin birinci cildi kapitalist üretimin doğal özelliklerini ve gelişme yasalarını açıklar. İkinci cildi, kapitalin dolaşımını ele almaktadır. Üçüncü cilt; rant, faiz ve kar sorunlarını inceler. Dördüncü ciltte ise artı-değer kuramlarının eleştirisi yapılmaktadır Bkz. O. Hançerlioğlu, a.g.e. **Kavramlar ve Akımlar**, 3. cilt, s. 209.

41 P.N. Fedoseyev…, **a.g.e.,** s. 414-416.

[*] Uluslararası Emekçiler Birliği

42 S. Gürsoy, **a.g.e.**, s. 55; P.N. Fedoseyev…, **a.g.e.**, s. 474.

arasında koordinasyon ve eşgüdüm sağlamak, işçi sınıfı örgütleri arasındaki haberleşmeyi kolaylaştırmak, sosyal diplomasi ile savaşım, bütün ülkeler proletaryasının birleşmesi, sınıf egemenliğinin yıkılması ve işçi sınıfının kurtuluşu gibi amaçlar doğrultusunda örgütlenen Enternasyonal, kısa zamanda dünya çapına yayıldı ve etkinliği de hayli arttı.[43]

Bu kongreden sonra tam beş Enternasyonal kongre daha toplandı. Konferans ve kongrelerde genel olarak işgünü uzunluğu, kadın ve çocuk emeğinin sömürülmesi, sendika meselesi, işçi sınıfının siyasal eylemleri, ücretsiz temel eğitim, işçi yasaları, kooperatifler, toprak reformu, Fransa-Almanya savaşı ve işçi hareketi, üretim araçlarının mülkiyeti ve sürmekte olan grevlerle dayanışma gibi konular görüşüldü[44]. Tüm bu iyi niyetli girişimlere ve ilerici faaliyetlere rağmen Birinci Enternasyonal mücadelesini ancak on iki sene sürdürebildi ve 15 Temmuz 1876 tarihinde varlığına son vermek zorunda kaldı. Sosyal tarih açısında önemi yadsınamayacak kadar büyük olan bu örgüt sayesinde, sosyalist çevrelere egemen olan ütopik yaklaşımlar silinmiş ve tüm işçi sınıfı hareketine Marks'ın bilimsel sosyalizmi egemen olmaya başlamıştır. İşçilerin çalışma koşullarının düzeltilmesi ve başta seçme hakkı olmak üzere diğer demokratik hakların elde edilmesi sağlanmıştır.[45] Dönemin dağınık, ilkel ve parçalı işçi sınıfı, tek ve örgütlü bir güç haline dönüşmüştür. Ve bilimsel sosyalizm teorisi, ilk ciddi pratik deneyimini bu örgütle gerçekleştirmiştir.

İkinci Enternasyonal

Birinci Enternasyonal'in kendini lağvettiği tarihten itibaren geçen on yıllık dönemde kapitalizm iyiden iyiye semirmiş ve emperyalistleşmeye başlamıştı. Bu ara dönemde, işçi sınıfı nicelik olarak daha da büyümüş[46] ve bu büyümeye paralel biçimde niteliksel değişimler geçirmişti[47] Bu dönüşüm, işçi sınıfı mücadelesini farklılaşma ve

---

43 Max Beer, **Sosyalizm ve Sosyal Mücadeleler Tarihi**, 4. baskı, çev.: Galip Üstün, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012, s. 551; Jacques Duclos, **Birinci Enternasyonal,** İstanbul: Sorun Yayınları, 1998, s. 28-29.

44 S. Gürsoy, **a.g.e.**, s. 56 vd.; M. Beer, **a.g.e.**, s. 552.

45 Enternasyonal'e bağlı İngiliz sendikacıları, 1860'lı yıllarda, grevlerle birlikte işçilere oy hakkını amaçlayan parlementer bir reform mücadelesi başlatmışlardı. Bu mücadelenin sonucunda 1867 yılında Reform Yasası Kabul edilmiş ve işçiler seçme haklarına kavuşmuşlardı. Bkz. **STMA**, 1. cilt, s.291

46 **STMA**, 2. cilt, s.384; S. Gürsoy, **a.g.e**., s.68. 1880'lerden itibaren Avrupa'da sanayi işçisi sayısı sürekli artarken, bu nicel güçlenmeden en büyük payı Almanya almaya başladı. Almanya'da 1882 ile 1895 yılları arasında sanayi işçilerinin sayısı 7 milyon 300 binden 10 milyon 200 bine yükseldi. Bu yüzde 40'a varan bir artışa işaret etmekteydi. İngiltere'de ise 1870-1900 arası sanayi işçisi sayısı 6 milyondan 8,5 milyona yükseldi. Fransa'da sanayide çalışan işçi sayısı iki katı artarak 3,5 milyona ulaşmıştı. Aynı dönemde Belçika'da 1 milyon, İtalya'da ise 1 milyon ila 2,5 milyon arası sanayi işçisi bulunmaktaydı.

47 **STMA**, 2. cilt, s. 385-386. Sanayideki gelişmenin doğal sonucu olarak; ticari dolaşım ağında, dağıtım sektöründe ve teknik servislerde çalışan emekçilerde nicelik olarak artış göstermeye başlamıştı. Beyaz yakalılar olarak anılan bu grup, 1882-1907 yıllarında Almanya'da sayıca 1 milyon 300 bin kişiye ulaşmıştı. Bu grubun proletaryaya katılımıyla birlikte işçi sınıfı mücadelesinin sonraki gelişmesinde önemli etkileri de oldu. Bu sınıfın, ücret,

kitleselleşme yönünde baskılamaya başlamıştı. Bununla birlikte, Avrupa çapında hızla yayılan ulus-devlet yapıları, işçi sınıfını ulusal planda gerçekleşecek yeni tarzda örgütlenmelere zorlamaktaydı. Avrupa'nın ve dolayısıyla işçi sınıfının içine sürüklendiği bu yeni dönem, bilimsel sosyalizmin kurucuları için, enternasyonal örgütlenme hedefinden taviz vermeksizin, yaşadıkları sosyo-politik gelişmelere ve iktisadi koşullara uygun düşecek yeni strateji ve taktikler üretmeleri anlamına geliyordu.

Bu dönem, aynı zamanda işçi sınıfı hareketinde yaşanan büyümenin, doğrudan grevlere yansıdığı bir dönem oldu. Kendiliğinden doğan ve sert geçen direnişlerin yerini sendikalar ve işçi birliklerince yönlendirilen, uzun süreli ve on binlerce işçiyi kapsayan örgütlü grevler aldı.[48] Grev hareketlerinin yükselişi uluslararası işçi hareketi adına önemli gelişmelere yol açtı. Bunlardan ilki, işçi sınıfının daha güçlü bir örgütlenmeye gereksinim duymaya başlaması ve bunun doğal bir sonucu olarak sendikal hareketlerin önem kazanmasıydı. İkinci ve daha önemli olanıysa grevlerin, işçi sınıfına, salt *ekonomizm*[49] politikaları ile sonuç alınamayacağını göstermesiydi. Bunun neticesinde, işçi sınıfı siyasal mücadeleye, siyasal grev ve gösterilere yoğunlaşmaya başladı. Başta Rusya olmak üzere, Doğu Avrupa ve Balkan'lardaki çevre ülkeler de bu gelişmelerden nasibini aldı. İşçi sınıfının siyasi mücadelesi buralara kadar yaygınlık gösterdi.[50]

Uzun süreli kitlesel grevler döneminde, ulusal temelde örgütlenmiş, yasal alanda faaliyet gösteren, üyeleri ülke parlamentolarına seçilen ve işçi sınıfının yükselen mücadelesine öncülük edebilecek kitlesellikte işçi sınıfı partileri ortaya çıkmaya başladı. Özellikle 1875 ile 1914 yılları arasında, Avrupa'da ve dünyada çok sayıda "sosyal demokrat parti", "sosyalist parti" ve "işçi partisi" isimleri ile anılan sınıf partileri kuruldu. Bu partilerin büyük bir çoğunluğu kendilerini Marksist olarak

---

çalışma ve yaşam koşulları açısından diğer işçilerden farklılaşması ve ayrıcalıklı bir katman oluşturmasıyla birlikte "işçi aristokrasisi" ortaya çıkmaya başladı. Diğer işçilerden yaşam koşulları bağlamında uzaklaşan bu grup, diğer işçilerin oluşturduğu devrimci mücadeleden de uzaklaşmaya başlamış ve reformcu bir sosyalist hareketi tercih etmişlerdi.

48 Örnek olarak; 1875 yılında on beş bin tekstil işçisinin tüm Amerika Birleşik Devletleri'ne yayılan ve sekiz hafta süren grevleri, 1878'de İngiltere'de üç yüz bin dokuma işçisinin on haftalık grevi, yine ABD'de dünya işçi sınıfına 1 Mayıs Bayramı'nı armağan eden üç yüz elli bin işçinin katıldığı 1886 Mayıs grevleri, ABD'deki olaylara destek olmak için Avrupa çapında gerçekleşen 1886 grevleri ve 1888 yılında Berlin'de yirmi beş bin işçinin katıldığı iki aylık grev gösterilebilir Bkz.: **STMA**, 2. cilt, s. 394.

49 **Ekonomizm:** Lenin tarafından 1899 yılında geliştirilen bir kavram. Lenin, Rus sosyal demokrasisi içindeki bazı grupları, siyasal mücadeleyi ekonomik mücadeleden ayırmakla ve ekonomik mücadeleye yoğunlaşmakla eleştirmiştir. Lenin'e göre; ekonomik mücadele kendi adına tam bir mücadele olarak ele alındığı takdirde, bu mücadelenin içinde sosyalist olan hiçbir şey bulunmayacaktır. Lenin, ekonomizmin karakteristik özelliklerini de şöyle sıralamıştır: **1.** Marksizmin bayağılaştırılması, **2.** Siyasal ajitasyonun ve mücadelenin sınırlandırılmaya çalışılması ve **3.** Devrimcilerin merkezileşmiş ve güçlü örgütünü kurma hedefini kavramada başarısızlık. Bkz. **Marksist Düşünce Sözlüğü**, s. 188.

50 **STMA**, 2.cilt, s.396.

nitelendiriyordu.[51] Bu süreç içinde bilimsel sosyalizmin kurucusu Marks yaşam süresini tamamladı ve sosyalist devrim mücadelesi, arkadaşı Engels'e ve yeni nesil devrimci kuşaklara kaldı.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru sosyalist hereket içinde yeni bir eğilim daha ortaya çıkmaya başladı. XX. yüzyıla gelindiğinde gittikçe güç kazanmaya ve marksist devrimciliği tehdit eder bir konuma gelmeye başlayan bu eğilim, marksistler tarafından *sağ sapma* olarak nitelendirilen revizyonizmdi. Revizyonist[52] kanadın ideoloğu, Marks'ın görüşlerinin gözden geçirilmesini savunan Eduard Bernstein'dı[53]. Başından beri Alman sosyal demokrasi hareketinin içinde bulunan Bernstein, Marks ve Engels ile yakınlık kurmuş ve onların desteğiyle parti yayınlarında yöneticilik yapmıştı. Bernstein'ın reformcu görüşleri, Almanya ile sınırlı kalmadı. Oy hakkının yaygınlaşması, burjuva hükümetlerin kitlesel işçi hareketleriyle bir arada yaşamayı

---

51 Söz konusu partilerin ilki ve en güçlüsü, Marks ve Engels'in örgütlenme aşamasında destek olduğu, 1869 yılında Almanya'da kurulan Alman Sosyal Demokrat Partisi'ydi. Bunun dışında, 1870'te Hollanda'da, 1871'de Danimarka'da, 1872'de Bohemya'da, 1876'da ABD'de, 1879 yılında Fransa ve İspanya'da, 1880'de İngiltere'de, 1883'te Rusya'da, 1887'de Norveç'te, 1889'da Avusturya'da, İsviçre ve İsveç'te sosyalist partiler kuruldu. Sonraki dönemde sosyalist hareket daha da genişleyerek 1890'da Avusturalya ve Finlandiya'da, 1892'de Polonya ve İtalya'da, 1894'te Bulgaristan, Macaristan ve Şili'de, 1896'da Arjantin'de, 1901'de Japonya'da, 1903'te Sırbistan'da, bir sene sonra Kanada'da, 1911 yılında Çin'de ve 1916'da Brezilya'da kendi partilerini kurdu Bkz.: S. Gürsoy, **a.g.e**., s. 69 vd.; W. Z. Foster, **a.g.e**., s. 71.

52 **Revizyonizm:** Gözden geçiricilik manasına gelen bir terimdir. Marksist terminolojide, Marksizmi yeniden gözden geçirmek ve düzeltmek gerektiğini ileri süren tutuma karşılık olarak kullanılır. Eduard Bernstein, Marksizmin içinden çıkmış ilk revizyonist olarak kabul edilir. Kimi sosyalistlere göre; revizyonizm, geniş manasıyla ele alındığında, Marksist felsefeyi, sürekli değişen pratik koşullara ve sınıf yapısına uydurabilmek için kimi Marksist ideologlarca Marks'ın tezlerinde yapılan teorik gözden geçirmelerdir. Dolayısıyla, bu şekilde düşünen Marksistlere göre başta Engels olmak üzere Lenin, Rosa Luxemburg, Mao ve Troçki de Marks'ın görüşlerini revize etmişlerdir. Fakat aslında "revizyonizm" terimi, Marksist terminolojide çok daha dar ve olumsuz bir anlam içerir. Bu konu hakkında *Marksist Düşünce Sözlüğü*'nde şöyle denmektedir: "*1914'den önce, terimin ilk genel kullanımında, revizyonizm Marksist öncüllerden yola çıkarak, bu doktrinin çeşitli öğelerini, özellikle Marks'ın kapitalizmin gelişimi ve sosyalist devrimin kaçınılmazlığına ilişkin öngörüsünü, derece derece sorgulama noktasına gelen yazar ve politik figürlerle eşanlamlı kullanılmaya başlandı. 1945'ten sonra, tersine, revizyonizm Komünist Partiler tarafından, diğer komünist partilerin uygulamalarını eleştirmek ve kendi politika, program ya da doktrinlerine yönelik eleştirilere karşı çıkmak için, olumsuz anlamda kullanılan bir terim olmaya başladı……Yine de bu dönemlerin her birinde, terim anlamı taşıyacak şekilde kullanıldı: bilimsel sosyalizmin içerdiği hakikatin çöküntüye uğraması ve bununla birlikte gelen, yalnızca kapitalizmi yeniden oluşturabilecek reformist bir politik pratik tehlikesi*". Sonuç olarak revizyonizm, Marks'ın Bilimsel Sosyalist tezlerinin ve vardığı sonuçların, teorik planda yeniden gözden geçirilmesi ve revize edilmesidir. Çoğu Marksist'e göre Marks'ın tezlerinde yapılacak gözden geçirmeler, Marksizmin yozlaşmasına ve nihayet kapitalizmin onarılabileceği veya kapitalizmle uzlaşılabileceği gibi reformist fikirlerin ortaya çıkma tehlikesine yol açacağına inanmaktadır. Bu nedenle, bu tarzda düşünen Marksistler revizyonizme ve reformizme cepheden karşıdırlar. Bkz. **Marksist Düşünce Sözlüğü**, s. 486-488.

53 **Eduard Bernstein:** 1850-1931 yılları arasında yaşamış sosyal demokrat düşünür ve politikacıdır. Marksist sol tarafından "revizyonizmin babası" olarak kabul edilir ve Marksizmi kapitalist düzen ile uzlaşır bir çizgiye çekmekle, devrimci tarafını yozlaştırmakla suçlanır. Marksist fikirleri benimseyerek sosyalist olan Bernstein, Marksist dergi ve gazetelerde yazarlık yaptı ve faaliyetleri esnasında Engels'in yakın arkadaşı oldu. Sosyalistlere Karşı Yasa'nın yürürlükte olması ve sosyalist faaliyetlerin yeraltına çekilmesi neticesinde Londra'ya gitti. Burada Fabiancı'lar ile ilişkiye geçti ve görüşlerinden etkilenmeye başladı. 1896'dan sonra yayımlanan gazete yazılarında Marksizmin modası geçmiş, dogmatik ve bilimsel olmadığını düşündüğü taraflarını "revize" etmeye çalıştı. Zamanla Marksizmin devrimciliğini ve proletarya diktatörlüğü tezlerini tamamen redetti. Devrimciliğin yerine, politik iktidarın işçi sınıfı tarafından demokratik yoldan fethedilmesi ve devamında devletin demokratik yoldan dönüştürülmesi gibi evrimci tezler ileri sürdü. Daha sonra Marks'tan ve diyalektik materyalist felsefeden kopmuş, Neo-Kant'çı fikirleri benimsemeye başlamıştır. Alman Sosyal Demokrasi'sinin ileri gelen isimlerinden Bernstein'ın Marksist açıdan önemi "revizyonizm" akımını başlatan ilk sosyalist olmasından kaynaklanmaktadır. Bkz. **Marksist Düşünce Sözlüğü**, s. 76 vd.

kabullenmesi ve anayasal-liberal devlet modelinin yerleşmeye başlaması, diğer ülkelerdeki sosyalist partileri de Marks'ın öngördüğü devrim modelini terk etmeye ve kapitalist sistemle uzlaşı arayışlarına sürükledi. Sosyalist partiler geniş kitlelere yayıldıkça, aşırılık olarak görmeye başladıkları devrimcilikten uzaklaşmaya ve bunun yerine sisteme payanda olacak reformist[54] politikaları benimsemeye başlamışlardı[55].

1899 yılına gelindiğinde, uzlaşmacı politikaları savunan İngiliz sendikalistleri ile Fransız *posibilistleri*[56] Paris'te enternasyonal bir kongre yapılması çağrısında bulundu. Önceleri revizyonistlerin ağırlık kazandığı sol hareket içinden doğacak enternasyonal bir örgüte sıcak bakmayan Engels, bir süre sonra sosyalist hareketi revizyonistlerin eline bırakmamak için bu kararından vazgeçti ve revizyonistlerin kongresinin olduğu 14 Temmuz 1889 günü, marksist görüşü savunan devrimcilerin katıldığı ayrı bir kongre topladı. Daha sonraki uluslararası kongreler marksistlerin himayesinde toplanacağından, Engels'in topladığı bu kongre, İkinci Enternasyonal'in kuruluş kongresi olarak kabul edildi.[57]

İkinci Enternasyonal, Paris'teki kongreden sonra Brüksel (Ağustos 1891), Zürih (Ağustos 1893) ve Londra'da (Temmuz 1896) üç kongre daha topladı. Bu yıllarda kapitalizm Avrupa ve Amerika'da hızla gelişti. Kapitalizm gelişip tekelleştikçe, büyük devletler arasında bir takım paylaşım kavgaları ortaya çıkmaya başladı ve bunun sonucu olarak uluslararası gerilimler keskinleşti. Tekelleşmenin diğer bir sonucu ise kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadelesinin yükselmesi oldu. Tüm sosyalist partilerin, sendikaların ve işçi kooperatiflerinin yükselişe geçtiği bu dönem süresince, işçi sınıfının biricik örgütlü gücü olan İkinci Enternasyonal'de ciddi çatlaklar oluşmaya başladı. Engels, 5

---

54 **Reformizm:** Marksist terminolojide, komünizme veya sosyalizme geçişte devrimci olmayan ve şiddet içermeyen yolu tercih etmek anlamındadır. Devrimciliği onaylamayan sosyalistler, sosyalizme demokratik yollardan erişilebileceğini öne sürerler. Bu nedenle, parlamenter siyaseti ve devrimcilik yerine evrimci bir yolu tercih ederler. Reformistlere göre artan toplumsal değişim kademeli ve yumuşak bir biçimde sosyalizme geçişi sağlayacaktır. Bu nedenle, işçi sınıfı, mücadelesinde, burjuva demokratik devletin tüm araçlarını kullanmalıdır. Bkz. **Marksist Düşünce Sözlüğü**, s. 483 vd.

55 S. Gürsoy, **a.g.e**., s. 78.

56 Fransız posibilistleri, Fransız İşçi Partisi'nde yaşanan bölünme sonrası oluşan bir fraksiyondur. Posibilistler, reformist ve olanaklı (possible) olan ile yetinilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Kısaca, işçi sınıfının savaşımını, gerçekleştirilmesi olanaklı saydıklarıyla sınırlayan bir politik görüşe sahiptiler. Bkz. O. Hançerlioğlu, **Kavramlar**..., 4. cilt, s.303.

57 Enternasyonal'in kuruluş kongresi, tüm ülkelerin işçileri arasında ilgi ve çoşkuyla karşılandı. Bu kongreye; Liebnecht, Bebel, Bernstein, Clara Zetkin, Lafargue, Cipriano, Pablo Iglesias ve George Plehanov gibi ileride ün kazanacak ve işçi hareketinin bir sonraki kuşağına önderlik edecek isimler de katılmıştı. İkinci Enternasyonal kongresinde, düzenli orduların kaldırılması ve halkın silahlandırılması yönünde dikkat çekici kararlar alındı. Kongrede alınan bir diğer karar ise işgününün sekiz saatle sınırlandırılması oldu. 1 Mayıs'ın[57] dünya işçi sınıfının uluslararası gösteri günü olarak kabul edilmesi de bu kongrede karara bağlandı. Alınan kararlardan daha çok kongrenin toplanmış olması dikkat çekiciydi. Çünkü, işçi sınıfı artık yalnız sendikal olarak değil aynı zamanda politik olarak da örgütlenmeye ve siyasi partiler tarafından temsil edilmeye başlamıştı Bkz.: W. Z. Foster, **a.g.e**., s. 143-144; S. Gürsoy, **a.g.e**., s. 79-82.

Ağustos 1895'teki ölümüne kadar bu bölünme ve sapmalara karşı mücadele etti. Ancak, Enternasyonal'in içindeki sağ oportünizm Engels'in ölümünden sonra da hızla yoluna devam etti.

İkinci Enternasyonal'in 1900 yılında Paris'te yapılan beşinci kongresinde yaşanan *Millerand Olayı* ile sağ oportünizm doruk noktasına ulaştı.[*] 1900 yılında yapılan kongrede bu olay ekseninde yaşanan tartışmalarda üç belirgin tutum ortaya çıktı. Bunlardan ilki Spartakist Hareket'in[58] öncülerinden Rosa Luxemburg'un[59] desteklediği ve ilkesel olarak Millerand'a karşı çıkan tutumdu. Bu anlayıştakilere göre, işçi sınıfı burjuva hükümetlerde yalnızca kendi gücüne dayanarak ve sınıf mücadelesi temelinde sandalye kazandığı takdirde yer almalıydı. Bunun dışında ne şekilde olursa olsun, burjuva hükümetlere taviz verilmemeli ve muhalefette kalınmalıydı. İkinci tutum

[*] Alexandre Etienne-Millerand ile Eduard Bernstein'in etrafında gelişen bu olay, İkinci Enternasyonal'de sağ ve sol eğilimler arasındaki ilk gerçek uluslararası mücadele oldu ve örgütü bölünme noktasına getirdi. Millerand'ın, bağlı olduğu sosyalist partiye danışmaksızın burjuva kabinesinde bakan olarak görev alması, sosyalistler arasında, burjuvazi ile uzlaşı ve burjuva düzene taviz verilmesi konularında derin fikir ayrılıklarına yol açtı.

58 Spartakist Hareket'in bu tezin konusu açısından en dikkat çekici yönü, Şefik Hüsnü Deymer'in sonradan dahil olduğu ve üyeliği müddetince Genel Sekreterlik görevini yürüttüğü *Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası*'nın (Bundan sonra TİÇSF) on sekiz kişilik kurucu üye kadrosundaki isimlerin (Bu isimler, Osmanlı Devleti tarafından eğitime gönderildikleri Almanya'da, ileride TİÇSF'nın yayın organına dönüşecek olan Kurtuluş Dergisi'ni yayımlamaya başlayan isimlerdir) o dönemin Almanya'sında ön plana çıkmış olan Spartakist Hareket ile tanışan ve bu hareketin doğrudan etkisi altında kalan genç sosyalistlerden oluşmasıdır. 1921 yılında yayımlanmaya başlanan Aydınlık Dergisi'nin yazı kadrosu da *Türk Spartakistleri* olarak bilinen bu genç ve entelektüel isimlerden meydana gelmekteydi. Bkz. Erden Akbulut, Mete Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926**, 1. cilt, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2012, s. 49; Mehmet Salih Erkek, **'Bir Meşrutiyet Aydını' Ethem Nejat 1887-1921**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012, s.117 vd.

59 **Rosa Luxemburg:** Bernstein'ın başlamasına vesile olduğu "revizyonizm" tartışmaları sırasında *Sosyal Reform ve Devrim* isimli eseriyle ilk çıkışını yaptı. Luxemburg, bu eserinde, kapitalizmin düzeltilebileceğine veya onarılabileceğine yönelik revizyonist tezleri nedeniyle Bernstein'ı, Marksizmin özünü bozmakla ve sosyalist hedefin nesnel temellerini inkar etmekle itham etmiştir. 1904 yılında yazdığı *Rus Sosyal Demokrasisinin Örgütsel Sorunları* isimli çalışmasında ise Lenin'i sıkı ve merkeziyetçi bir öncü parti açısından eleştirdi. 1913 yılında en önemli kuramsal çalışması olan *Sermaye Birikimi*'ni yayımladı. Bu eserinde emperyalizme yol açan nedenleri açıklamaya çalıştı. Birinci Dünya Savaşı esnasında Almanya'daki savaş muhaliflerine önderlik etti. Luxemburg, Marksist cenah içinde demokrasi ve özgürlük taraftarlığı ile öne çıkmış bir isimdi. Luxemburg, proleter mücadeleye yapılacak tepeden inmeci, yukarıdan aşağıya bürokratik ve merkeziyetçi tüm örgütçülük anlayışlarına karşı bit tavır almıştır. O'na göre işçi sınıfı kendiliğinden bilinçlenmeli, kendi kendini kurtarmalı ve kendisi örgütlenmeliydi. Ancak bu demek değil ki; Rosa Luxemburg örgütlenmeye, Marksist kuramın önemine ve becerikli bir önderliğe karşı inkarcı bir tavır içerisindeydi. Aksine, Luxemburg bu kurumların gerekliliğine inanıyor, fakat demokratik ve özgürlükçü olmaları için mücadele ediyordu. Kitlelerin kendiliğinden hareketlerine sınırsız güven duyuyordu. Başta Lenin olmak üzere ultra merkeziyetçi anlayıştaki sosyalistleri, yazılarıyla sürekli eleştiriyordu. Amacı sosyalist mücadeleye, aşağıdan yukarı demokratik ve özgürlükçü bir örgüt anlayışı kazandırmaktı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra Karl Liebnecht ile birlikte *Enternasyonal Grup* adı altında savaş karşıtı bir fraksiyon oluşturdu (Sonraları *Spartaküs Birliği*'ne dönüşecek ve tarihe *Spartakistler* olarak geçecek bu fraksiyon 1916 yılı itibariyle savaş karşıtı bir çok gösteri düzenlemeye, yürüyüşlere ve bildiri yayımlamaya başladı. 1918'de Almanya'da patlak veren devrimin öncü örgütlerinden biri olan Spartakistler, devrimin başarısız olması neticesinde liderleri ile birlikte 1919 yılında ortadan kaldırıldı). Luxemburg, yazdığı şavaş karşıtı yazı ve bildirilerle Spartakistler arasında ön plana çıkmaya başladı. Bunun sonucu olarak defalarca tutuklandı ve savaşın büyük bir bölümünü cezaevinde geçirmek zorunda kaldı. Berlin'de vaktinden önce gelişen Ocak ayaklanması neticesinde, 1919 yılının 15 Ocak gecesi, Karl Leibknecht ile birlikte tutuklandı. Tutuklandığı esnada aldığı ölümcül darbelerden sonra, kafasından kurşunlandı ve hayatını kaybetti. Bkz. **STMA**, 2. cilt, s. 608, 626-627; **Marksist Düşünce Sözlüğü**, s. 389-390; O. Hançerlioğlu, **a.g.e.**, **Düşünürler**..., 1. cilt, s. 381; Murray Bookchin, **Spartakistlerden İspanya İç Savaşına 'Devrimci Halk Hareketleri Tarihi'**, 4. cilt, çev.: Akın Sarı, Ankara: Dipnot Yayınevi, 2014, s. 79 vd.

ise meşhur sosyalistlerden Jean Jaures'un[60] başını çektiği aşırı sağ yaklaşımdı. Bunlara göre, sosyalistler ile burjuva partiler arasında koalisyonlar kurulabilir ve ortak politikalar geliştirilebilirdi. Dolayısıyla, bu gruptaki sosyalistler Millerand Olayı'nda Millerand'dan yana tavır almayı tercih etmişlerdi. Kaldı ki tartışmaların odağındaki Millerand, zaten bu grubun üyelerinden biriydi. Üçüncü ve son tutumsa, yine çok tanınmış bir başka sosyalist ve İkinci Enternasyonal'deki merkezci eğilimin lideri olan Kautsky[61] tarafından temsil ediliyordu. Bu gruptakiler, meseleye ilkesel bir sorun olarak

---

60 **Jean Jaures:** (1859-1914) Fransız sosyalist düşünür ve politikacı. Fransız ve dünya sosyalizminin tanınmış isimlerinden biridir. Fransız Sosyalist Partisi'nin ve L'Humanite (İnsanlık) gazetesinin kurucusudur. Birçok kez milletvekilliğine seçilmiştir. Ünlü Dreyfus Davası'nda Dreyfus'u tuttuğu için 1898 yılındaki seçimlerde yenilgiye uğradı. Millerand Olayı'nda da Millerand'ın yanında yeralarak hükümete girmesini destekledi. Sosyalizme barışçı ve demokratik yoldan gidileceğini savunan bir sosyalistti. Osmanlı sosyalistlerini de etkilemiş olan Jaures, Birinci Dünya Savaşı'na gidilen süreçte savaş karşıtı-barışçı bir tutum almıştır. 31 Temmuz 1914 günü, akıl sağlığı yerinde olmayan Raoul Villain tarafından öldürülmüştür. Gerçektende Jaures, Osmanlı sosyalistlerini ve düşünürlerini derinden etkilemiş bir sosyalistti. Selçuk Gürsoy, *Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Yayınları* isimli dikkat çekici çalışmasında konu ile ilgili şunları söylemektedir: "*Jean Jaures'in ilk kuşak Osmanlı sosyalistleri üzerinde büyük etkisi oldu. 1910 yılında sonradan Osmanlı Sosyalist Fırkası'nı kuracak olan İştirak dergisi sahibi Hüseyin Hilmi'ye başarı dileyen ve desteğini sunan bir mektup göndermiş ve mektup İştirak Dergisi'nin 20 Mart 1326 tarihli 6. sayısında yayımlanmıştı. Türkiye Komünist Partisi'nin efsaneleşmiş önderi Şefik Hüsnü'nün de Fransa'da tıp öğrenimi gördüğü sırada Jean Jaures'in etkisiyle sosyalist olduğu iddia edilmektedir*". Erden Akbulut ve Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV) öncülüğünde Rusya Devlet Sosyal Siyasi Tarih Arşivi'nde yapılan inceleme sonucunda Şefik Hüsnü Deymer'in Komintern'e vermiş olduğu özgeçmişte şöyle denmektedir: "*Paris'te kaldığım dönemde, Jaures'in, Pressense'nin, Sembat'nın hitap ettiği büyük mitinglerin tümüne düzenli olarak katılmaktan geri durmuyordum. J. Jaures'in tutkulu bir hayranı haline gelmiştim. Okuduğum ilk ciddi siyasi eserler, Jaures'in yönetimi altında yayınlanmış olan Büyük Fransız Devrimi Tarihi oldu*". Jaures, yalnızca sosyalistleri değil farklı formasyondan gelme Osmanlı aydınlarını da etkilemiş bir simaydı. Örneğin, ünlü edebiyat adamı Yahya Kemal, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım* isimli eserinde, Paris'teki günlerinde Jaures'in nutuklarını hararetle dinlediğini belirtmiştir. İttihat ve Terakki'nin ilk kurucularından Türkçü aydın Hüseyinzade Ali, 17 Temmuz 1917 tarihinde Stockholm'de toplanan uluslararası sosyalist konferansa sunduğu raporda, Avrupalı sosyalistleri, Türk ve Müslüman düşmanlığı gütme ve Türklere karşı önyargılı olma konularında eleştirdikten sonra Jaures hakkında şunları söylemiştir: "*Sosyalistler arasında yalnız büyük Jaures, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının sosyalist idealine aykırı olduğunu gördü. Eğer Jaures, trajik bir surette ölmemiş Stokholm Kongresi'nde bulunmuş olsaydı bu çok yaygın olan Türk düşmanlığı (Turcophobie) ile mücadele ederdi*". Sonuç olarak denebilir ki Jaures, teori ve pratiğiyle, başta tezin konusu Dr. Şefik Hüsnü Deymer olmak üzere ilk kuşak Osmanlı sosyalistlerini ve farklı fikir dünyalarına mensup Osmanlı aydınlarını doğrudan etkilemiş önemli bir sosyalistti. Bkz. **Meydan Larousse**, 6. cilt, s. 677; O. Hançerlioğlu, **a.g.e**., **Düşünürler**..., 1. cilt, s. 283 vd.; S. Gürsoy, **a.g.e**., s. 72.; Der.: E. Akbulut, **Dr. Şefik Hüsnü Deymer "Yaşam Öyküsü, Vazife Yazıları",** İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2010, s. 25; Yahya Kemal, **Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım**, 1973, s. 102'den aktaran:Asım Bezirci, **"**Türkiye'de Jaures**",** Jean Jaures**, Demokrasi, Barış, Sosyalizm,** 3. baskı, çev.: Asım Bezirci, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 1999, s. 41; Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, 8. baskı, İstanbul: Ülken Yayınları, 2005, s. 275.

61 **Karl Kautsky:** (16 Ekim 1854, Prag- 17 Ekim 1938, Amsterdam) Kautsky, henüz Viyana Üniversitesi'nde öğrenciyken, sol basında makaleleri yayımlanmaya başladı. 1875 yılında Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'nde politik mücadeleye atıldı. Revizyonizmin babası olarak da bilinen Eduard Bernstein ile arkadaşlıkları bu yıllara dayanmaktadır. 1885-90 yılları arasında Londra'da yaşadı. Londra'da Engels ile yakın ilişkiler kurdu. Anti-Sosyalist Yasa'nın yürürlükten kaldırılmasından sonra Berlin'e gitti. Burada Erfurt Programı'nın kuramsal bölümünü yazarak kısa sürede Sosyal Demokrat Parti'nin önde gelen kuramcısı olarak yerini sağlamlaştırdı. 1917 yılında Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'ye katıldı. 1922 yılında yeniden eski partisine döndü fakat eski ağırlığını kazanamadı. Kautsky, İkinci Enternasyonal döneminde en önde gelen sosyalist düşünürlerden biriydi. Başlarda, Marksizmin ateşli bir savunucusuydu. Hatta Marksizmin ciddi bir entelektürl disiplin olarak şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştı. 1858'den sonraki ilk Marksist dergi *Die Neu Zeit*'I yönetmiş ve ortodoks Marksizmi revizyonistlere, özellikle de Bernstein'a karşı savunmuştu. Bunun dışında Marks'ın ekonomik ve felsefi tezlerini popülarize eden eserler kaleme aldı. Zaman içerisinde, Marksizmi devrimci eyleme rehberlik edecek bir ideoloji olarak gören sosyalistlerle arası açıldı. 1910 yılında, Sosyal Demokrat Parti içinde merkezci bir hizip meydana getirdi. Rosa Luxemburg'un öncülüğünü yaptığı sol kanat tarafından, Marksizmi yozlaştırmakla ve Millerand Olayı'nda aldığı tavır dolayısıyla oportünist olmakla suçlandı. Emperyalizmin, kapitalist gelişmenin zorunlu bir sonucu olmadığı yollu görüşü Lenin tarafından sert bir dille eleştirildi. Kautsky'nin Bolşeviklere yönelik olumsuz fikirleri, proletarya diktatörlüğüne karşı çıkan görüşleri ve özellikle Engels'in ölümünden sonra, Marks'ın

bakmaktansa, taktiksel bir konu olarak yaklaşmayı tercih etmişlerdi. Neticede Jaures'in görüşü Enternasyonal'e hakim oldu. Bu durum devrimci ve Marksist kanat için büyük bir yenilgi anlamına gelmekteydi.

İlerleyen günlerde, Kautsky'nin merkezci yaklaşımıyla birlikte Eduard Bernstein'in revizyonist görüşleri, İkinci Enternasyonal'i bir arada tutan dengeleri geri dönülmez biçimde bozmaya başladı.[62] Bunun doğal bir sonucu olarak Enternasyonal içindeki bölünme iyice su üstüne çıktı. Bu süreçte revizyonizme karşı Marksist muhalefetin lideri olarak önplana çıkan isim, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin önderi konumundaki Lenin'di. Lenin'e göre revizyonizm, burjuva düzenin toplumsal bir devrim ile alaşağı edilmesine karşı reformculuğu sahiplenerek, aslında burjuvaziye payandalık ediyor ve böylelikle yükselen işçi sınıfı hareketinin bölünmesine ve zayıflamasına yol açıyordu. Oysa, revizyonistlerin düşündüğünün aksine, kapitalizmin gelişimi emperyalist bir döneme işaret ediyor ve bu dönem, sınıf çelişkilerinin daha da keskinleşmesinin önünü açıyordu. Dolayısıyla, revizyonistlerin ön gördüğü şekilde sınıflararası bir işbirliği veya sosyalizme tedrici ve barışçı yollardan geçiş söz konusu edilemezdi. Aksine, emperyalist dönem büyük savaşların ve sosyalist devrimlerin yaşanacağı bir dönem olacaktı.[63]

Yaşanan gelişmeler, çok kısa bir süre sonra Lenin'i haklı çıkardı. Bahsettiği büyük savaş (*Birinci Dünya Savaşı*) 1914 yılında patlak verdi. Ve bu andan itibaren İkinci Enternasyonal içinde sosyalizmle bağdaşmayacak bir takım gelişmeler yaşanmaya başladı. Revizyonistler ile kongrelerde savaş karşıtı görünen merkezciler, bağlı oldukları burjuva hükümetlerin politikaları lehinde hareket etmeye ve savaş kararlarını desteklemeye yöneldiler.[64] Doğrudan emperyalistlere destek anlamına gelen bu yöneliş, İkinci Enternasyonal'in sonunu getirmiş oldu. Revizyonistler ile marksistler arasında gerili olan ipler, revizyonistlerin ve merkezcilerin bu seçimleri ile birlikte bir

---

tahlillerini "revizyonist" ve "reformist" bir anlayışla yeniden yorumlaması Lenin ve ardılları tarafından "dönek" olarak damgalanmasına neden olmuştur. Kautsky ise *proletaryanın ancak demokrasinin etkisiyle, sosyalizmi gerçekleştirebilecek bir olgunluğa ulaşabileceğini ve Sovyetlerin diktatörlük düzeninin Marksist öğreti ile çeliştiğini* ileri sürmüştür. Kautsky'e göre, hiçbir halk, gelişmesinin kademeli (toplumsal) aşamalarını bir sıçrayış veya bir kararnameyle aşamazdı; dolayısıyla, Sovyetler yanlış bir yoldan ilerlemekteydi ve bu yolun Marksizm ile alakası yoktu. *Kautsky* son tahlilde, devrimci yaklaşımları rededen, sosyalist dönüşümün ancak demokratik yoldan gerçekleşebileceğine inanan ve bunun en sağlam yolu olarak parlamentarizmi savunan bir sosyalistti. Bkz. O. Hançerlioğlu, **a.g.e**., **Düşünürler**..., 1. cilt, s. 301; **Marksist Düşünce Sözlüğü**, s. 343 vd.; V. İ. Lenin, **Marx Engels Marksizm,** 2. baskı, Ankara: Sol Yayınları**,** 1990, s. 415-427; Attila İlhan, **Sosyalizm Asıl Şimdi**, 4. baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2005, s. 219-220.

62 W. Z. Foster, **a.g.e**., s. 168.

63 W. Z. Foster, a.g.e., s. 179-180.

64 Başta İkinci Enternasyonal içindeki en güçlü parti olan ASDP olmak üzere, savaşın tarafı olan tüm Avrupa ülkelerinin sosyal demokrat partileri, savaş kredilerine onay vermişlerdi.

daha geri dönülmez biçimde koptu ve 1914 yılı itibariyle İkinci Enternasyonal kendini fesh etti.[65]

İkinci Enternasyonal, fiili olarak varlığını sürdürdüğü müddet boyunca, işçi sınıfının ücretler, çalışma saatleri, sosyal güvenlik, fabrika kanunları ve oy hakkı gibi günlük sorunlarına yönelik önemli kazanımlar elde etmiş, aynı zamanda, kapitalizmin büyüdüğü ve genişlediği bir dönemde, nicelik olarak artış gösteren işçi sınıfının yaygın bir şekilde örgütlenmesinde ve kitleselleşmesinde güçlü bir öncülük rolü üstlenmiştir. Örgütlü işçi sınıfı hareketinin tabana yayılmasında etkin bir mücadele sergilemiştir. Proletaryanın siyasi mücadelesine yönelik yadsınamayacak katkılarına rağmen İkinci Enternasyonal, marksist sol tarafından hiçbir zaman kayda değer görülmemiş ve haklı biçimde, marksizmin ilkelerini terk etmekle, burjuva kapitalist düzene teslim olmakla ve davaya ihanet etmekle suçlanmıştır.[66]

Sosyalistler arasında yaşanan ikiliğin güçlü tarafı olan sol marksistlerse, bu sürecin sonunda yepyeni bir yola koyuldular. Rusya'daki devrimci rüzgarı arkalarına almış olmanın getirdiği özgüvenle birlikte, kendi marksist tezlerini hakim kılacakları bir Enternasyonal örgütlemeye başladılar. Üçüncü Enternasyonal ya da yaygın ismiyle *Komintern*[67] olarak tarihe geçecek olan bu oluşum, uzun yıllar dünya çapındaki tüm sol hareketlere öncülük edecek ve onların izleyeceği politikaları belirleyerek güçlü, fakat tartışmalı bir Bolşevik etkisi meydana getirecektir.

Üçüncü Enternasyonal (Komintern)

2-6 Mart 1919 tarihinde Moskova'da toplanan kongre ile kuruluşunu resmi olarak ilan eden Üçüncü Enternasyonal'in kökleri, aslına bakılırsa, XX. yüzyılın başlarında Rusya'da, Lenin'in öncülüğünde ortaya çıkan Bolşeviklik Hareketi'ne ve bu hareketin teorik altyapısını meydana getiren Leninizm[68] düşüncesinin filizlendiği

---

65 Burada şu noktayı özellikle belirtmek gerekir ki; İkinci Enternasyonal'in dağılması, Marksist-Leninistlere göre revizyonistlerin, bağlı oldukları burjuva devletlere savaş kredileri konusunda destek olmalarından, savaşta ulusçu bir tavır almalarından ve enternasyonal işçi hareketine ihanetlerinden kaynaklanmıştır. Diğer bir grup sosyaliste göre ise Enternasyonal'in dağılması, Dünya Savaşı koşullarının enternasyonal bir işçi hareketini ve işçi örgütleri arasındaki bağlantının devamını imkansız hale getirmesinden kaynaklanmaktadır. Bkz. V. İ Lenin, "İkinci Enternasyonal'in Çöküşü", **Çek-Al İşçinin Sesi**, sayı: 366, 5 Aralık 1988, s.7

66 W. Z. Foster, a.g.e., s. 226-227.

67 Rusça'da Üçüncü Enternasyonal anlamına gelen **Kom**munistiçeskiy **İntern**atsional sözcüklerinin kısaltmalarından oluşmaktadır. Üçüncü Enternasyonal'in kısaltılmış adıdır. Bkz. O. Hançerlioğlu, **Kavramlar**..., s.305.

68 Leninizmin tam olarak ne anlama geldiğini Stalin şöyle özetlemiştir: "*Öyleyse Leninizm nedir? Leninizm, emperyalizm ve proletarya devrimi çağının Marksizmidir. Daha tam söylemek gerekirse, Leninizm, genel olarak proleter devrimin teori ve taktiği, özel olarak proletarya diktatörlüğünün teori ve taktiğidir. Marks ve Engels, emperyalizmin henüz gelişmediği devrim-öncesi dönemde, mücadele ettiler. Marks ve Engels'in öğrencisi olan Lenin ise, gelişmiş emperyalizm döneminde, proletarya devriminin bir ülkede başarıya ulaştığı, burjuva demokrasisini yendiği ve proletarya demokrasisi çağını, sovyetler çağını açtığı gelişme halindeki proletarya*

döneme kadar uzanmaktadır. Üçüncü Enternasyonal'in üzerine bina edildiği düşünce sistemi, Lenin'in deneyimleri doğrultusunda XIX. yüzyılın sonlarına doğru şekillenmeye başlayan ve 1917 Ekim Devrimi ile hedefine ulaşan bilimsel sosyalist görüşlerine ve ilkelerine dayanmaktadır. Onun gerçek hayatın içinden çekip çıkardığı ve devrimci pratiği boyunca edindiği tecrübeler yönünde şekillendirdiği, ezen-ezilen milletler formülü,[69] kendi kaderini tayin hakkı ve anti-emperyalist ulusal kurtuluş savaşlarını destekleme gibi dönemin sosyalizm anlayışına yabancı düşen görüşleri, bir yandan Komintern'e has marksizm anlayışının kuramsallaştırılmasına zemin hazırlarken, diğer yandan da XX. yüzyılın devrimci pratiğini şekillendirmiştir.

Lenin'in yeni bir Enternasyonal örgüt kurma arayışı, aslında Ekim Devrimi'nin öncesine, savaşın henüz devam etmekte olduğu 1915 yılına uzanmaktaydı. 5-12 Eylül 1915 tarihleri arasında toplanan ve III. Enternasyonal'in nüvesi kabul edilen

---

devrimi döneminde mücadele etti. İşte bundan dolayı Leninizm, Marksizmin yeni koşullarda gelişmesidir." Bkz.: Josef Stalin, **Leninizmin Sorunları**, 2. baskı, çev.: Muzaffer İlhan Erdost, Ankara: Sol Yayınları, 1992, s.10 vd.

69 Burada şunu özellikle belirtmek gerekir ki, emperyalist dönemin mazlum milletler-emperyalist devletler temel çelişkisini ilk kimin tespit ettiği ve teorileştirdiği, Türk sosyalistleri arasında çokça tartışılan bir konudur. Attila İlhan, Kemal Tahir ve Hasan Basri Gürses gibi sosyalist; Aclan Sayılgan ve Cemil Meriç gibi sosyalist formasyondan gelme aydınlara göre ezen-ezilen millet çelişmesinin ilk olarak tahlil eden ve dünyanın geleceğini belirlemede bu çelişmenin tayin edici olduğunu ilk olarak söyleyen Sultan Galiyev'dir. Bu nedenle Galiyev, devrimin Avrupa'dan ezilen dünyaya kaydığını söyleyen ilk liderdir. Lenin ve diğer Bolşevik Partisi yöneticileri ise Avrupa'dan gelecek bir devrim beklentisi içindeydiler. Örneğin Attila İlhan, Halit Kakınç'ın *Destansı Kuramcı Sultangaliyev* isimli eserine yazdığı önsözde, Lenin'in ve Stalin'in batılı bir formasyona sahip olduklarını, İkinci Enternasyonal sosyalisti olduklarını belirtmiş ve Avrasya'nın mazlum milletleri adına hiçbir hesaplarının ve projelerinin olmadığını ileri sürerek, Sultan Galiyev'in vizyonerliğinden ve büyüklüğünden bahsetmiştir. Attila İlhan'a göre Sultan Galiyev, Türkçülüğü, Müslümanlığı ve Sosyalizmi tam bağımsızlık ve özgürlük potasında eritmiş, Mustafa Kemal misli anti-emperyalist bir liderdi. İlhan'a göre, 1921 Sovyet-İngiliz Antlaşması sonrası Sovyet kadroları, İngilizlerle anlaşmış ve tek ülkede sosyalizm inşasına yönelerek emperyalizmle uzlaşmıştır. Sovyet kadrolarının, Sultan Galiyev ve arkadaşlarını ortadan kaldırmalarının temel nedeni de budur. Mehmet Bedri Gültekin ise *Sultan Galiyev Eleştirisi* isimli eserinde bu görüşlerin tamamen yanlış olduğunu, Sultan Galiyev'in doksanlı yıllardan sonra parlatılması çalışmalarının emperyalizmin güdümünde gerçekleştiğini iddia etmiş ve Sultan Galiyev'in söylenildiği gibi vizyoner bir kuramcı olmadığını şu sözleriyle savunmuştur: "*…Sultan Galiyev'in 1918 yılından sonra ezen-ezilen millet sorununda eksik ve yanlış olarak söylediklerinin bütününün, Lenin ve Stalin'in yıllar önce, ulusal sorun ve sömürgeler sorununa ilişkin olarak söylediklerinin yarım yamalak, kendi bazı milliyetçi fikirleriyle karıştırarak aktardıklarından ibaret olduğunu belirtelim. Lenin ve Stalin daha Sultan Galiyev, ezen-ezilen millet sorunundan haberdar bile değilken, sorunu, bütünsel bir dünya tahlili içinde ortaya koymuşlardır.*" Gerçektende Gültekin'in belirttiği gibi Galiyev, mazlum milletler tezini 1918 yılından sonra ele almaya başlamıştır, konu hakkındaki tahlillerini içeren tüm yazıları bu tarihten sonradır (Bkz.: Sultan Galiyev, **Bütün Eserleri**, Haz.: Özgür Erdem, İstanbul: İleri Yayınları, 2006). Oysa Lenin, Batı'nın işçi sınıfı ile Doğu'nun emekçileri arasında yaşanacak olan yol ayrılığının altındaki nesnel sebepleri, henüz 1907 yılında yazmış olduğu bir makalede şöyle tahlil etmiş ve dolaylı biçimde Avrupa'lı işçilere milliyetçilik konusunda tarihi bir uyarıda bulunmuştur: "*…, yaygın sömürge siyasetinin bir sonucu olarak Avrupa proletaryası bugün kısmen öyle bir duruma gelmiştir ki, bütün toplumu geçindiren onun emeği değil, sömürgelerde hemen hemen esaret altına alınmış olan yerli halkın emeğidir. Mesela İngiliz burjuvazisi Hindistan ve diğer sömürgelerin milyonlarca halkından, İngiliz işçilerinden elde ettiği karın çok üstünde bir kar elde etmektedir. Bazı ülkelerde bu durum, proletaryayı sömürgeci şoven milliyetçilik duygularıyla zehirlemek için gerekli maddi ve ekonomik temeli sağlamaktadır*". Bkz.: Halit Kakınç, **Destansı Kuramcı Sultangaliyev**, İstanbul: Bulut Yayınları, 2004, s. 9-10; Mehmet Bedri Gültekin, **Sultan Galiyev Eleştirisi**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999, s. 9-10, 14-16; Oğuz Şaban Duman, **Doğu Batı Meselesi ve Sultan Galiyev**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1999, s. 53, 59, 64. Sultan Galiyev hakkında daha fazla bilgi için bkz. Sultan Galiyev, *Bütün Eserleri*, Haz.: Özgür Erdem, İstanbul 2006; Renad Muhammedi, *Sırat Köprüsü Sultan Galiyev*, çev.: Mustafa Öner, İstanbul 1993; Halit Kakınç, Sultangaliyev ve Milli Komünizm, İstanbul (tarih belirtilmemiş); Masayuki Yamauchi, *Sultan Galiyev İslam Dünyası ve Rusya*, çev.: Hironao Matsutani, İstanbul 1998; İsmet Bozdağ, *Kemal Tahir'in Sohbetleri*, 2. baskı, İstanbul 2006.

Zimmerwald Konferansı'na sol kanadı temsilen katıldı. Bu, aynı zamanda savaşı bahane ederek enternasyonal kongre toplamaktan imtina eden revizyonizme de iyi bir cevaptı. Lenin'in konferansa katılmaktaki amacıysa, Batılı sosyalistlerin savaşa katılan burjuva hükümetlerden çekilmelerini sağlamak ve konferanstan bu hükümetlerin devrilmesini talep eden güçlü bir karar çıkartmaktı.[70] Ne var ki, hedefine ulaşmayı başaramadı. Bunun üzerine, Zimmerwald'daki sosyalist kadrolardan yeni bir enternasyonal örgütleme kararı aldı.[71]

Ekim Devrimi'nin başarıyla tamamlanması ve iç savaşta Bolşeviklerin üstünlüğü ele geçirmesi, bu kararın önündeki tüm engelleri kaldırmıştı. Ve böylece Komintern olarak bilinen Komünist Üçüncü Enternasyonal'in kuruluş kongresi, 2-6 Mart 1919 tarihleri arasında Moskova'da toplandı.[72] Lenin, Üçüncü Enternasyonal Kongresinden hemen sonra, kaleme almış olduğu 16 Nisan 1919 tarihli makalesinde, Komünist Enternasyonal'in tarihteki rolü ve tarihsel konumu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

"*Birinci Enternasyonal (1864-1872), sermayeye karşı devrimci saldırısını hazırlamak için işçilerin uluslararası örgütünün temelini attı. İkinci Enternasyonal (1889-1914),* ***enlemesine*** *gelişen proleter hareketin uluslararası örgütüydü…*

Üçüncü Enternasyonal aslında 1918 yılında, oportünizme ve sosyal-şovenizme karşı, özellikle savaş döneminde, yıllar süren mücadele süreci bir dizi ulusta komünist partilerin kurulmasına yol açtığında ortaya çıktı. III. Enternasyonal resmen, Mart 1919'da Moskova'daki birinci kongresinde kuruldu. Ve bu Enternasyonal'in en karakteristik özelliği, marksizmin yüce buyruklarını yerine getirip hayata geçirme ve sosyalizmle işçi hareketinin yüzyıllık ideallerini gerçekleştirme misyonuna sahip olmasıdır…"[73]

---

70 William Z. Foster, **a.g.e.**, s. 233-234.

71 "Zimmerwald bataklığına daha fazla göz yumulmamalıdır. Zimmerwald 'Kautskycileri' aşkına Plehanov ve Scheidemann'ın şoven Enternasyonali'yle yarım ittifakı daha fazla korumamalıyız. Bu Enternasyonal'le bağı derhal koparmalıyız. Sadece enformasyon için Zimmerwald'de kalmalıyız. Tam da biz, tam da şimdi, vakit geçirmeksizin **yeni**, devrimci, proleter bir enternasyonal kurmalıyız, ya da daha doğrusu **halihazırda kurulmuş** olduğunu ve etkinlikte bulunduğunu dünya önünde kabul etmekten korkmamalıyız." Bkz.: V. İ. Lenin, **Seçme Eserler**, 10. cilt, çev.: S. Kaya, İ. Yarkın, Ankara: İnter Yayınları, 1997, s. 24.

72 Kongreye katılan ülkeler ve delege sayıları şöyleydi: Avusturya 3, Almanya 5, Ermenistan 1, Estonya 1, Finlandiya 3, Macaristan 3, Letonya 1, Litvanya 1, Polonya 3, Rusya 5, Ukrayna 3, Norveç 3, İsveç 3, Balkan Devrimci Sosyalist Federasyonu 3, Rusya'daki Alman Kolonileri 1, Rusya'daki Doğu Halkları 1, Zimmerwald Solcuları 5, İsviçre 3, Amerika Birleşik Devletleri 5. Bunun dışında; Yugoslavya, Hollanda, Kore, İran, İsviçre, Türkistan, **Türkiye**,[72] ABD, Azerbaycan, Bulgaristan, Çin, Çekoslovakya, Fransa, Gürcistan ve İngiltere'den bağımsız gözlemciler de kongreye katılmışlardı. Rusya'nın delegeleri, Lenin, Zinovyev, Stalin, Buharin ve Çiçerin'di. Kongrenin başkanlığına ise Zinovyev seçildi. Bkz.: W. Z. Foster, **a.g.e.**, s. 274; Hamit Erdem, **Mustafa Suphi**, 3. baskı, İstanbul: Sel Yayınları, 2010, s. 112.

73 V. İ. Lenin, **Seçme Eserler**, 10. cilt, s. 47 vd.

Bu sözlerden anlaşılacağı üzere Lenin, Üçüncü Enternasyonal'i tarihsel olarak, Birinci ve İkinci Enternasyonal'lerin devamı niteliğinde görüyordu. Bu, tarihsel devamlılık açısından önemli, İkinci Enternasyonal'e bağlı komünistleri Komintern'e ısındırmak açısından da taktiksel olarak doğru ve isabetli bir yaklaşımdı.

Komünist Enternasyonal'in 19 Temmuz-7 Ağustos 1920 tarihleri arasında toplanan İkinci Kongresi ise Lenin'in nev'i şahsına münhasır tezleri doğrultusunda şekillendi. O güne kadar Batı'ya dönük olan Bolşevik Devrimi'nin yönü Doğu'ya, yani "*Ezilen Dünya*"ya çevrildi. Lenin'in, ulusal kurtuluş hareketlerine ve emperyalist çağda Doğu'nun devrimci birikimine yönelik tezleri, bu stratejide Komintern'e yol gösterici oldu.[74] Söz konusu kongreden itibaren Komintern, Doğu'da yükselen milli kurtuluş hareketlerini, burjuva içerikli olsun olmasın, desteklemeye ve onların anti-emperyalist taraflarını öne çıkartmaya yöneldi. Yeni politika ile hedeflenen, Doğu'da gerçekleşecek devrimler eliyle emperyalizmi çevreden merkeze doğru tecrit etmekti.[75] Bu politika, dünya işçi hareketinin, yüzünü sömürge ve yarı-sömürge halklara döndüğünün de kanıtıydı. Tarihte ilk kez bu kongerede, sömürge halklarının kaderi, işçi hareketinin ilgi alanına giriyordu. Aynı kongrede, sömürge ülke hareketleri içinde reformist ve ulusal devrimci olmak üzere iki eğilimin varlığına dikkat çekiliyor; sömürgelerdeki ve anavatandaki komünist partilerin, bağımlı halkların gerçek ulusal demokratik kurtuluş hareketlerini, aktif şekilde desteklemek zorunda oldukları belirtiliyordu.[76]

---

74 Doğu Perinçek'in aşağıdaki tahlili konunun kesin şekilde anlaşılabilmesi için faydalı olacaktır: "*Kapitalizmin emperyalizm aşamasına geçtiğini Hilferding ve Hobson gibi iktisatçılar tahlil etmişti… Lenin, onlardan farklı olarak kapitalizmin yeni aşamasını tahlille yetinmedi. O aşamada ortaya çıkan yeni sınıf ilişkilerini ve sınıf mücadelesini de tahlil etti. Artık dünya ölçeğinde sınıf çatışmalarının ekseni, Ezen Milletler ile Ezilen Milletler arasındaki mücadeleydi. Dahası bir devrim önderi olarak, emperyalizm çağında sınıf mücadelesinden hareketle "Zayıf Halka" diye özetlenen devrim teorisini belirledi. Lenin 20. yüzyıl başlarında çağın değiştiğini saptadı. 19. yüzyılın devrimleri arkada kalmıştı. Devrim, bir ülkenin içinde işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki mücadelenin ürünü olmayacaktı. Emperyalist karakter kazanan gelişmiş kapitalist ülkeler, sermaye ihracı yoluyl**a** Ezilen Dünyadan elde ettikleri sömürünün bir kesimiyle kendi emekçilerine pay vermiş ve kendi ülkelerindeki sınıfsal çelişmeleri yumuşatmışlardı. **Bu nedenle devrimin merkezi, çelişmelerin keskinleştiği Ezilen Dünyaya kaymıştı**. 20. yüzyılda devrim, emperyalist sömürü zincirinin bir ülkede kırılmasıydı. Başka deyişle devrim, bir ülkede emperyalizme karşı mücadelenin ürünü olacaktı.*" Bkz.: D. Perinçek, "Lenin'in Katkısına 21. Yüzyıldan Bakışlar", **Bilim ve Ütopya**, sayı: 235, Ocak 2014, s. 16 vd. (Vurgu yazara aittir)

75 Lenin, İkinci Kongre'nin ardından yazdığı Komünist Enternasyonal'in görevleri üzerine raporda, yeni devrim stratejisine ve Türkiye, İran ve Çin gibi anti-emperyalist savaşım içinde olan ülkelere dair şu tespitlerde bulunmuştu: "*Ezilen sömürgelerde, diri diri parçalanan İran, **Türkiye**, Çin gibi ülkelerde; yenilmiş ve sömürge durumuna düşürülmüş ülkelerde 1 milyar 250 milyon insan yaşıyor…..bu ülkelerin hepsi Amerika'ya bağımlı hale geldiler* (…) *Emperyalist savaş bağımlı halkları dünya tarihinin içine çekti. Şimdi karşı karşıya bulunduğumuz en önemli görevlerden biri, kapitalist olmayan ülkelerde sovyet hareketi örgütünün temel taşının nasıl konulabileceğini düşünmektir. Oralarda sovyetler kurulması olanak çerçevesindedir; bunlar işçi sovyetleri değil, köylü sovyetleri ya da emekçi sovyetleri olacaktır* (…) *Sovyetlerin rolü ve önemi, şimdi Doğu ülkelerinde de kabul edilmeye başlanıyor. Doğu'da tüm Asya'da, bütün sömürge halkları arasında sovyet hareketinin temelleri atılmıştır.*" Bkz.: V. İ. Lenin, **Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları**, 2. baskı, Ankara: Sol Yayınları, 1993, s. 342-344.

76 W. Z. Foster, **a.g.e**., s. 285-286. Türkiye'de de bu iki eğilimin varlığından bahsedilebilirdi. Reformist olan İştirakçi Hilmi'nin OSF'si reformist kanadı, Şefik Hüsnü'nün TİÇSF'si ise ulusal devrimci kanadı temsil ediyorlardı.

Sovyet Hükümeti, derhal bu politikayı pratiğe dönüştürecek girişimlere başladı. Çevre ülkelerin anti-emperyalist savaşımlarına fiili olarak destek vermeye yöneldi. Özellikle, Sovyet Cumhuriyeti'nin, Çarlık tarafından Çin ve diğer sömürgelerden zorla elde edilen sınır ötesi hak ve siyasi imtiyazlardan vazgeçmesi, ezilen ulusların Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmalarını sağladı. Bu politikalar, anti-emperyalist kurtuluş mücadelelerini dolaylı biçimde daha fazla güçlendirdi. Örneğin, Çin Devrimi'nin ikinci evresi bu politikaların hayata geçirildiği 1919 yılının Mayıs ayında başladı. Hindistan özgürlük mücadelesi de yine 1919-1921 yılları arasında sıçrama yaşadı. Bu iki ülkenin devrimci ileri çıkışlarında, Komintern yöneliminin dolaysız etkisi bulunmaktaydı. Mustafa Kemal'in öncülüğündeki Kurtuluş Savaşı, 16 Mart 1921 tarihinde Sovyet Hükümeti ile Moskova'da imzalanan *Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması*'nın getirdiği yakın dostluk, ortak harekat ve karşılıklı yardımlaşma ortamı içinde gelişti.[77] Komintern, bu yönelimi daha da yaygın hale getirmek adına, Bakü'de bir Doğu Halkları Kurultayı düzenledi.[78] Böylelikle Lenin'in devrimi Doğu'ya genişletme düşüncesi, kısa aralıklarla düzenlenen bu iki kongre ile birlikte pratiğe geçirilmiş oldu. Buna bağlı olarak Doğu uluslarının anti-emperyalist devrimci yükselişleri de tek ve merkezi bir yapı altında toplanarak kayda değer bir güç kazanmış oldu. Ancak bu merkezileşme diğer ülkelerin örgütlü komünistlerini, Komintern'e geri dönülmez biçimde, daha fazla bağımlı hale getirdi.

---

77 Mehmet Bora Perinçek, Sovyet arşivlerinden elde ettiği belgelere dayanarak hazırladığı *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri* isimli çalışmasında Moskova Antlaşması ile ilgili şu önemli noktalara dikkat çekmektedir: "*…Bu antlaşma ve daha önce Brest Litovsk'ta Sovyetlerin Osmanlı Devleti'yle imzaladığı antlaşma, iki ülke arasındaki ilişkiler tarihinde, bir tarafın diğerine askeri güç kullanarak dayatmadığı ilk antlaşmalardır. Bugün hala yürürlükte olan Moskova Antlaşması'nın 1. Maddesinde Sovyetler, Sevr Antlaşması'nı reddetmekte ve Misakı-ı Milli'yi tanımaktadır. 4. maddede ise Devrimci Türkiye'nin önderlik ettiği "Doğu uluslarının ulusal kurtuluş hareketleri" ile "yeni bir sosyal düzen için mücadele" çığırı açan Ekim Devrimi arasındaki yakınlığa işaret edilmektedir*. Bu antlaşma ile başlayan iki ülke arasındaki karşılıklı dostluk ve yardımlaşma politikası, yenilenen resmi antlaşmalarla Mustafa Kemal'in ölümüne kadar devam etmiştir. Ancak, şunu da belirtmek gerekir ki, M. Kemal'in Bolşeviklere yönelik tutumunda Türkiye'nin bağımsızlığı her zaman için vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Attila İlhan'ın *Hangi Atatürk* isimli eserinde yer alan M. Kemal'e ait şu sözler bunun en somut göstergesidir: "***…Önce kendi kuvvetimize ehemmiyet veriyoruz. Fakat kendi kuvvetimize, düşmanlarımızın adedinin çokluğunu nazar-ı dikkate alarak, kuvvet ilave etmek bir farizadır. Bu suretle bittabi, Şark'tan gelmesi muhtemel kuvvetlere iltifat edeceğiz. Ancak, bu noktada iki ciheti birbirinden tefrik etmek lazımdır. Biri bolşevik olmak, diğeri bolşevik Rusya ile ittifak etmek. Biz, heyet-i icraiye, bolşevik Rusya ile ittifak etmekten bahsediyoruz. Yoksa bolşevik olmaktan bahsetmiyoruz…***". Moskova Antlaşması'nın 8. Maddesi bu anlayışı yansıtmaktadır. Bu maddeye göre iki ülke, birbirlerinin içişlerine karışmama ve ülkelerinde birbirlerine karşı örgüt kurulmasına izin vermeme yükümlülüğünü üstlenirler. Bkz.: W. Z. Foster, **a.g.e**., s. 286, 290.; Mehmet Perinçek, **Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri 'Sovyet Arşiv Belgeleriyle'**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005, s. 98; A. İlhan, **Hangi Atatürk**, 4. baskı, Ankara: Bilgi Yayınları, 1999, s. 214 vd.

78 1-8 Eylül 1920 tarihleri arasında düzenlenen bu kurultaya otuz yedi farklı ulustan ve etnik topluluktan 1273'ü Komünist olmak üzere 1891 delege katıldı. Üçüncü Enternasyonal adına icra komitesini Pavloviç, Stasova ve aynı zamanda kongrenin başkanlığını yapan Zinovyev temsil ediyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni temsilen gönderilen murahhas heyetin kongreye katılan üyesiyse İbrahim Tali (*Öngören)* Bey'di. Türkiye Komünistleri adına kongreye Mustafa Suphi katıldı. Kongreye, Şefik Hüsnü'nün Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası üyesi, ünlü sosyalist Ethem Nejad ve yine TİÇSF üyesi İsmail Hakkı da katılmıştır. Bkz. M. S. Erkek, **a.g.e**, s. 130.

İkinci Kongrede kabul edilen "21 Koşul" ile birlikte Rus Bolşevikleri, diğer ülkelerin komünist partilerinin teorik ve pratik faaliyetlerini tek bir merkezden yönetme politikasını hayata geçirmiş oluyordu. Komünist Enternasyonal'e hakim olan Rus Bolşevikleri, böylelikle tüm ülkelerdeki komünist partileri, siyasi üstünlüklerine dayanarak, sıkı disiplin altında yönlendirme ve yönetme işini kolayca hayata geçirebileceklerdi. Aynı tarihli Komintern tüzüğü, içeriği bakımından, söz konusu koşulları resmileştirmekte ve merkeziyetçi yapıyı daha da fazla güçlendirmekteydi. Bu koşullara göre, Komintern'e üye olmak isteyen herhangi bir ülkenin komünist partisi, öncelikle ismini değiştirmek zorundaydı. 17. Koşul'da bu durum açıkça şu şekilde ifade edilmişti:

"*Komünist Enternasyonal'e üye olmak isteyen bütün partiler, adlarını değiştirmek zorundadırlar. Komünist Enternasyonal'e üye olmak isteyen her parti, 'Şu ya da bu ülkenin Komünist Partisi (Komünist Enternasyonal Seksiyonu)' adını taşımak zorundadır.*"[79]

Aynı maddede isim konusunun biçimsel olmadığı, gerçek komünistleri *işçi sınıfına ihanet etmiş* komünistlerden ve revizyonistlerden ayırmak için talep edilen önemli bir siyasi tutum olduğu vurgulanmıştır. **Bununla birlikte, örneğin 15. Koşulda Komintern'e üye partilerin siyasi programları, Komintern'e üye olan tüm partilerin veya Komintern Yürütme Komitesi'nin onayına bırakılmıştır**. **Bir sonraki koşuldaysa Komintern'in ve Yürütme Komitesi'nin alacağı tüm kararlar, diğer Komintern üyesi partiler için zorunlu olarak bağlayıcı kabul edilmiştir**. Bu kararlardan anlaşılacağı üzere, Rus marksistleri ve Bolşevik yönetimi diğer ülkelerin marksistlerini, Komintern üzerinden baskı altına almayı; böylece geniş kitleleri tek bir merkezden ve demir disiplin altında yönetmeyi, dolaysız bir biçimde siyaset edinmişlerdir. 12. Koşul bu siyaset, en açık şekilde ifşa etmektedir:

> "*Komünist Enternasyonal üyesi partiler, demokratik merkeziyetçilik ilkesi temeli üzerinde örgütlenmelidir. İçinde yaşadığımız, iç savaşın keskinleşme döneminde, komünist parti ancak, olabildiğince merkeziyetçi bir tarzda örgütlenmişse, parti içinde demir disiplin hüküm sürüyorsa ve parti üyelerinin güvenini kazanmış parti yönetimi, yönetim gücü, otorite ve en geniş yetkilerle donatılmışsa, görevlerini yerine getirebilir.*"[80]

[79] **STMA**, II, s.160.
[80] **STMA**, II, s.160.

"*Demir disiplin, otorite ve en geniş yetkiler*" ile demokrasinin nasıl ve hangi koşullarda uzlaşacağı sorusu bir yana, disiplinli bir yönetim modeli talebinin, tartışmasız bir gerekçesi olarak görülen Rusya'daki "*iç savaş koşulları*"nın dünyanın geri kalan marksistlerini baskı altına almaya yeterli olup olmadığının da detaylı biçimde irdelenmesi gerekmektedir. Ne var ki, böyle bir irdelemeyi yapmak bu çalışmanın konusu değildir. Ancak şunu özellikle belirtmek gerekir ki, söz konusu ifadeden anlaşıldığı gibi yaşadığı "*iç savaş koşulları*"nı, diğer ülkelerin komünist partilerini yönetmenin veya onları disiplin altına almanın bir gerekçesi olarak gören Bolşevik yöneticileri, bu anlayışı, Lenin sonrası dönem için bu sefer "Dünya Savaşı tehditi", ya da bir başka ifadeyle "faşizm tehditi" üzerinden gerekçelendirmeye çalışmışlardır. Kısacası Bolşevikler, iktidarı ele geçirdikleri andan itibaren devrimi muhafaza etmek adına, dünya komünistlerinin hamiliğine soyunmuş ve her defasında bir tehdit algısından istifade ile dünya komünistlerini kendi siyasetleri doğrultusunda şekillendirmeye, ya da baskı altına almaya yönelmişlerdir.

Komintern, İkinci Dünya Savaşı'na kadar beş kez daha toplanmıştır. 15 Temmuz-1 Eylül 1928 tarihleri arasında Lenin'in önderliğinden yoksun şekilde toplanan VI. Kongre'de ilk bütünlüklü programını kabul etmiştir.[81] Programda sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin dünya köyünü, emperyalist ülkelerinse dünya kentini (*metropoller*) simgelediği tespiti yapıldıktan sonra, sömürge ülkelerin emekçileriyle kardeşlik temelinde geliştirilecek bir ittifakın proletarya için zorunlu ve vazgeçilmez olduğu belirtilmiştir. Programın yanı sıra *Komünist Enternasyonal Tüzük ve Kuralları*'nı da onaylayan kongre, böylece dünya devrimci işçi hareketinin rehberi gibi hareket eden en yüksek merkezi organı haline gelmiştir.

Söz konusu tüzük, Komintern'in, yukarıda ifade edilen şekilde, dünyanın geri kalan komünist örgütlerini merkeziyetçi bir anlayışla baskı altına alma, onları kendi hedefleri doğrultusunda yönetme arzusunu en açık şekilde ortaya koyuyordu. Örneğin, üçüncü maddede şöyle denmekteydi: "*Komünist Enternasyonal'e üye tüm partiler, 'şu şu ülkenin komünist partisi (Komünist Enternasyonal'in Seksiyonu) adını verir*"[82]. Tüzükte, Komünist Enternasyonal'in en üst kurumu olarak yılda bir kez toplanan *Dünya Kongresi* kabul edilmiştir. *Dünya Kongresi,* arada geçecek süre için yönetme yetkisini *Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesine* bırakır. Dokuzuncu maddede belirttiği

[81] **1928 Komünist Enternasyonal Programı**, çev.: İsmail Yarkın, Ankara: İnter Yayınları, 2001, s. 64.
[82] **STMA**, 2. cilt, s.158.

üzere, *Yürütme Komitesi*, iki toplantı arasında, Komintern'in tüm çalışmalarını yönetir ve ***üyesi olan tüm komünist örgüt ve partileri bağlayan ilkeleri belirler.*** Bununla beraber, Yürütme Komitesi'nin disiplini zedeleyen veya Komintern kararlarına uymayan kişi, grup ve partileri ihraç etme yetkisi bulunmaktadır. On ikinci madde ise tüm ülkelerdeki komünistleri, legal komünist partilerin yanısıra ***illegal faaliyet yürütecek yasadışı örgütler kurmaya zorunlu kılmaktadır***. Tüzük'teki şu ibarelerden de anlaşılacağı üzere Komintern, tüm ülkelerin komünist partilerinin izleyeceği politikaları yönlendiren ve ilkesel kararlar alan tek yetkili organ konumundadır:

> "*Komünist Enternasyonal, zafere daha çabuk ulaşmak için, kapitalizmi ortadan kaldırma ve komünizmi yaratma amacıyla mücadele eden Emekçiler Birliği'nin sıkı merkezi bir örgütlenmeye sahip olması gerektiğini bilir. Komünist Enternasyonal gerçekten, fiilen, bütün dünyanın birleşik komünist partisi gibi olmalıdır. Ayrı ayrı ülkelerde çalışan partiler, sadece onun tekil seksiyonları olmak durumundadırlar. Komünist Enternasyonal'in örgütsel mekanizması, öteki ülkelerin örgütlü proleterlerinin mümkün en büyük desteğini her an elde edebilme imkanını bütün ülkelerin işçilerine sağlamalıdır.*"[83]

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Sovyetler Birliği yönetimi, Komintern'in "mevcut biçimiyle" ömrünü doldurduğuna karar verdi. Bunun üzerine Komintern, yirmi sekiz seksiyon tarafından alınmış olan 15 Mayıs 1943 tarihli karar ile kendisini feshetti.[84] Stalin'e göre alınan bu kararın temel gerekçesi Moskova'nın, diğer ulusların hayatına müdahele ederek onları bolşevikleştirmek niyetinde olmadığının teşhir edilmesidir. İkinci gerekçe ise Sovyetler Birliği'nin iktidarını sağlamlaştırması ile birlikte tüm ezilen halkların önderliği için artık aracı bir üst örgüte ihtiyaç duymaması, söz konusu önderliğe açıktan açığa talip olmasıydı. Daha detaylı biçimde izah edilecek

---

83 **STMA**, II, s. 158. Dolayısıyla Mustafa Kemal'in kurdurduğu Türkiye Komünist Fırkası hariç, Türkiye Komünist Partileri doğrudan Komintern'e bağlı seksiyonlardır.

84 Komintern'in son kongresine yetmiş altı seksiyon katılmıştı. Dolayısıyla fesih kararı, kırk sekiz seksiyon dışarıda bırakılmak suretiyle ve kongre dahi toplanmaksızın alınmıştır. Burada, İspanya Komünist Partisi yöneticiliği de yapmış önemli bir ismin, Fernando Claudin'in, Komintern'in feshiyle ilgili sözlerine dikkat kesilmek gerekir: "*Sorunu eleştirel gözle inceliyen herkesin söylediği gibi ve benim de tekrar göstermeye çalışacağım gibi, Komintern, 1943 baharında Stalin'in emirleri üzerine, Roosevelt ve Churchill ile yapılacak görüşmeleri kolaylaştırma amacıyla, hiç beklenmedik bir anda feshedildi. Roosevelt ve Churchill'in amacı, sadece Almanya'nın yenilgisini garantilemek değil, aynı zamanda, dünyanın 'Üç Büyükler' arasında bölünmesini sağlamaktı. Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyumu'nun karar metninde, feshin, uluslararası proletaryanın en temel çıkarlarına uygun olduğu, Marks'ın verdiği örnekten esinlendiği ve benzeri hakkında yapılan sahte tartışmaların gerisinde yatan bu gerçek Komünistlerden gizlendi.*" Bkz.: **STMA**, III, s. 982 ve Yalçın Küçük, **Sovyetler Birliğinde Sosyalizmin Çöküşü**, İstanbul: Mızrak Yayınları, 2010, s. 279; Fernando Claudin, **Komintern'den Kominform'a Komünist Enternasyonal'in Bunalımı,** 1. cilt, Çev.: Yavuz Alogan, İstanbul: Belge Yayınları, 1990, s. 20 vd.

olursa, 16 Mart 1921 tarihinde İngiltere ile yaptığı ticaret antlaşması[85] neticesinde kapitalist hükümetlerin tecritini kıran Sovyet Hükümeti, *tek ülkede sosyalizm* idealini benimsemiş ve politikasını buna göre tahkim etmeye başlamıştı. Otuzlu yılların ilk yarısına kadar bu hedefin gerçekleştirilmesine çalışan ve uluslararası devrim hareketinin yönetim ve organizasyonunu, ikincil hedef olarak Komintern'e devreden Sovyet Devleti, otuzlu yılların ortasından itibaren gücünü toparlamaya başlamış ve uluslararası devrimci hareketin önderliğini tek başına sahiplenme politikasını hayata geçirmiştir.[86] Özellikle 25 Temmuz-20 Ağustos 1935 tarihli VII. Komintern Kongresi'nden sonra uluslararası faşizme karşı Sovyet Hükümeti'nin aldığı sert tutum, onu devrimci hareket için bir çekim merkezi haline getirmişti. Sovyet yetkilileri ise, bu durumu SBKP'nin lehine çevirmek adına Komintern'in siyasi önderlik rolüne SSCB adına talip olmuşlardı.

Komintern, son iki kongreye kadar Leninist çizgiyi takip ederek mazlum milletler enternasyonali anlayışıyla hareket etmeye devam etti. Asya coğrafyasında Türkiye başta olmak üzere, İran ve Çin gibi bağımsızlık mücadelesi veren ülkelerin anti-emperyalist savaşımlarına destek oldu. Bu açılardan bakıldığında Komintern'in, Lenin'in ölümüne kadar, ezilen uluslara yönelik üretmiş olduğu politikaları hayata geçirmekte başarılı olduğu söylenebilir. Ancak bu tarihten itibaren, özellikle son iki kongre ile birlikte Stalinizmin ve SBKP'nin etkisi altına girmeye başladı. Avrupa'da yükselişe geçen faşizm ile mücadele esnasında bu etkiyi pekiştiren ve dünya sosyalizminin önderliği konumuna yükselmeye başlayan SBKP ve SSCB, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte bu konumunu tam anlamıyla sağlamlaştırdı. Savaşın sonuna doğru, Stalin ve SBKP Komintern'i feshetti ve dünya sosyalist devrim hareketinin önderliğine tek başına oturdu.[87]

Çin Deneyi ve Mao'nun Katkısı

Stalin, İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra, 1953 yılında yaşamını yitirdi. Bu gelişme, aynı zamanda Stalinizmin de sonunu getirdi. SSCB'nin yeni lideri Hruşçov, Stalinizmin totaliter uygulamalarına karşıydı. İşe hızlı bir Stalin eleştirisi ve yadsımasıyla başladı. Ancak Hruşçov'un anti-Stalinist yaklaşımları, onun yanlış uygulamalarını düzelterek daha iyiye tahvil etmek maksatlı değildi. Aksine, Sovyetleri

---

85 E. H. Carr, *Bolşevik…*, III, s.318.

86 W. Z. Foster, a.g.e., s. 411 vd.

87 Yalçın Küçük, Komintern'in kapitalist ülkelerde uyguladığı, halkı faşizme ve savaşa karşı sınıf farkı gözetmeksizin "halk cephesi" altında örgütleme politikasını ve Komintern'in ilga kararında sayılan amaçlar arasında "sosyalist dünya devrimi"ne yer verilmeyişini, Sovyet önderliğinin devrim hedefinden vazgeçtiğinin ve bunun yerine kapitalizmle barış içinde bir arada yaşama politikasına yöneldiğinin iki açık delili olduğunu iddia etmektedir. Y. Küçük, **Sovyetler..**, s. 279.

kapitalizme geri götürmenin yollarını açmanın bahanesi olarak kullanılmaya elverişli bir imkan olarak kullanılıyordu. SSCB hızla Lenin'in koyduğu hedeflerden uzaklaşmaktaydı. Dahası, Hruşçov öncülüğündeki bu dönem, SSCB'nin hızla kapitalistleşme yoluna girdiği, revizyonist tezleri açıktan savunduğu ve sosyalizm adına söyleyebileceği yeni bir şeyin neredeyse kalmadığı bir dönem olmuştur. Öte yandan diğer bir sosyalist ülke Çin'se, sosyalist dünyada yükselen bir güç olarak dikkat çekmeye başlamıştı. Eskiden her konuda SSCB'yi izleyen bu ülke, artık liderleri Mao Zedung'un kuramsal yaklaşımları ile sosyalizme yeni fikirler kazandıracak kadar olgunluk ve tecrübe kazanmıştı.

1919'dan beri marksizm saflarında mücadele veren Mao, Stalin'in ölümünden sonra SBKP'nin dayatmalarına karşı koymaya başlamış ve 28 yıllık milli demokratik devrim mücadelesinden damıttığı tecrübe ile sosyalizmin XX. yüzyıldaki teorisini yapmaya koyulmuştur. Bu noktada, Mao'yu diğer sosyalist kuramcılardan ayıran önemli bir özellik devreye girer ki, o da Mao'nun üretim araçlarının mülkiyetinin el değiştirmesine şahitlik etmiş olmasıdır. Marks, sosyalizmin teorisini yapmış fakat pratiğini, yani sosyalizm dönemini yaşamamıştı. Lenin'se sosyalizmin kuruluşunu görmüş; ne var ki üretim araçlarının kolektifleştirilmesini görememiştir. Dolayısıyla yeni dönemin teorisini de yapamadılar. Mao ise hem sosyalizmin kuruluşu, hem de üretim araçlarının kolektifleştirilmesi tecrübelerini deneyimledi. Böylece sosyalizmin ve kolektifleştirmenin sorunlarına içerden vakıf oldu. Teorisini ve çözümlerini de bu gerçeklere dayandırdı. Teoriye pratik içinde adım adım ulaştı.[88]

Peki, neydi Mao'nun katkısı? Mao'nun katkısı, öncelikle Birleşik Cephe Taktiğidir. 1921-1949 yılları arasında ve özellikle 30'lu yıllarda gerçekleşen Çin'deki Milli Demokratik Devrim sürecine önderlik eden Mao, bu taktiği başarıyla hayata geçirmiştir. *Büyük bir düşmana karşı tek başına umutsuzca savaşmak* şeklinde tezahür eden "kapalı-kapıcılık" taktiğinin tam zıddı olan Birleşik Cephe Taktiği, "*düşmanı kuşatmak amacıyla büyük kuvvetleri seferber etmeyi gerektiri.*" Birleşik Cepheyi oluşturacak güçlerin ortay yönüyse, saldırgana karşı direnmektir. Cephe, ülkenin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak isteyen kişi, grup, örgüt, parti, sınıf ve tabakaları kapsamalıdır. Bu görüşe göre, sınıf çıkarları gereği emperyalizme karşı milli devrimden yana olan işçiler, köylüler, küçük ve milli burjuvazi dışında, büyük burjuvazi

88 D. Perinçek, "Mao'nun Katkısı", **Teori,** sayı 44, Eylül 1987, s. 6

ve toprak ağaları da saldırgana karşı Birleşik Cepheye katılabilirler.[89] Japonya'ya karşı savaşta Mao, bu taktiği, en doğru şekilde pratiğe dönüştürmüş ve başarıya ulaştırmıştır. Zaten Mao'nun başarısı, daha çok pratik zaferler elde ederek, sosyalist teorinin, hayatla bağını kurmasından ileri gelmekteydi.[90] İkincil katkısı ise "Milli Demokratik Devrim Teorisi"ydi. XX. yüzyıl, milyonlarca insanı harekete geçiren çapta bir milli demokratik devrim dalgasına sahne oldu. Bu büyük pratiğin teorisini Mao Zedung yaptı. Ve köylülüğün ezici çoğunluk oluşturduğu, emperyalizme bağımlı bir ülkede, bu yeni devrim pratiğine önderlik ederek, onu başarıya ulaştırdı.[91]

Mao'nun asıl katkısı ise, üretim araçlarının kolektifleştirilmesinin esas olarak tamamlanmasından sonra bile, yani üretim araçları üzerindeki mülkiyet meselesinin esas olarak çözümünden, sosyalist dönüşümden sonra bile geri dönüş tehlikesi olduğunu saptaması olmuştur.[92] Mao'ya göre "antagonist çelişkilerin" ortadan kalkması bir yana dursun iki sınıf, iki çizgi, iki yol arasındaki çatışma sosyalizmin kuruluşundan sonra da uzun süre devam edecektir. Proletarya ile burjuvazi arasındaki çelişki sosyalist toplumun temel çelişmesini meydana getirecektir.[93] Mao, bu saptamayı yaptıktan ve de Hruşçov revizyonizmini deneyimledikten sonra, benzeri bir "kapitalist restorasyon"un kendi ülkesinde yaşanmaması ve Çin'in kızıl kalabilmesi amacıylai Kültür Devrimi'ni başlatmıştır.[94] 1966 yılının 16 Mayıs'ında "Karargahı Bombalayın" çağrısıyla başlayan Kültür Devrimi ile amaçlananansa sosyalist yoldan sapan parti kodamanlarının revizyonist yaklaşımlarını, "devrimci şiddeti" de içeren, aşağıdan yukarı bir halk hareketiyle durdurmaktı. Ve bu devrim hareketi şiddeti hayli ileri taşımaktan başka pratik bir sonuç elde edemedi. Ama Mao'nun anti-revizyonist tezleri, dünya çapında bir "marksizm-leninizm-maoculuk" çağının başlamasının yolunu açtı.[95]

Mao'nun bir diğer önemli katkısı ise "Üç Dünya Teorisi"dir. Bu teoriye göre dünya üçe ayrılmaktaydı. Birinci kümede iki süper devlet Sovyetler Birliği ile ABD yer alıyordu. İkinci grup, Batı Avrupa ve Japonya gibi diğer "ileri kapitalist" ülkelerden oluşmaktaydı. Geriye kalanlar ise Üçüncü Dünya ülkeleriydi. Bu teze göre, iki süper devletten daha tehlikeli olanı ise SSCB'ydi. Ve SSCB "sosyal emperyalist" bir ülkeydi.

---

89 D. Perinçek, a.g.m.,**Teori**, sayı 44, s. 4 vd; Mao Zedung, **Seçme Eserler**, II, 3. baskı, Kaynak Yayınları: İstanbul, 1992, s. 30.
90 D. Perinçek, **Bilimsel Sosyalizm**..., s. 143
91 D. Perinçek, **Bilimsel Sosyalizm**..., s. 130
92 D. Perinçek, a.g.m., **Teori,** sayı 44, s. 6.
93 D. Perinçek, **Bilimsel Sosyalizm**..., s. 144; **STMA**, IV, s. 1175
94 **STMA**, IV, s. 1174.
95 **STMA**, IV, s. 1175.

Dolayısıyla yapılması gereken, iki emperyalist ülkeyi tecrit edecek şekilde diğer ülkelerle ittifaklar kurmaktı.[96] Maoculuk denilen düşünce, kısaca bunları ihtiva etmekteydi. Mao'nun gerçek katkısı ise bu kavramsal önermeleri, gerçek hayatla, kılgısal olarak sınamış olmasıdır.

[96] Üç Dünya Teorisi gerçekte, Çin'in konjonktürel olarak, kendi çıkarına en uygun düşecek dış politikayı ihtiva ediyordu. 1960'lı yıllarda ÇKP ile SBKP arasındaki ilişkilerin bozulmasında Çin'in kendi varlığını güvenliğe alma arayışı ile, İkinci Dünya Savaşı sonrası Yalta Konferansı'yla oluşan uluslararası statükoyu sürdürmekten yana olan Sovyetler Birliği arasındaki uluslararası strateji ve siyasete ilişkin öncelik ve doğrultu farklılıkları önemli rol oynadı. Çin jeopolitiğinin temel sorunu varlığını sürdürmekti. Çin ana kıtasının önemli bölümleri hala sömürge statüsündeydi. BM Güvenlik Konseyi'nde Çin'i Tayvan'daki Milliyetçi Çin Hükümeti temsil ediyordu. Hindiçin ve Kore yarımadasına emperyalistlerin askeri birlikleri yerleşmiş durumdaydı. Çin'i çevreleyen denizler ABD donanmasının denetimindeydi. ÇKP, bu koşulları değiştirmek için iki yönlü bir strateji geliştirdi. Bir yandan Üçüncü Dünya'nın savunuculuğuna ve önderliğine soyundu. Sovyetler Birliği'nin kapitalist olmayan yoldan kalkınma stratejisini öne çıkardığı, ABD uydusu olmayan rejimlere ılımlı tutum aldığı koşullarda ÇKP buralardaki komünist grup ve eğilimleri doğrudan destekleyen, daha radikal bir siyaset öneriyordu. Sınıfsal olmaktan çok ulusal bir yaklaşımla Çin'in "proleter bir ulus" olarak tanımlanması, Üçüncü Dünya ulusal kurtuluşçuluğuyla Çin arasında ideolojik bir köprü kuruyordu. Temel çelişkinin sömürgeciler/emperyalistler arasında olduğu tezi, mantığı gereği bu çelişki çözülene kadar uluslararası kapitalist üretim biçiminin aynı şekilde süreceğinin kabulü anlamına geliyordu. Bkz.: D. Perinçek, **Stalin'den Gorbaçov'a 'Sosyalist Devrimi Sürdürmek ve Kapitalizme Geri Dönüş'**, 4. baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010, s. 20; Haluk Yurtsever, **Yükseliş ve Düşüş 'Türkiye Solu 1960-1980',** İstanbul: Yordam Kitap, 2008, s. 292

BİRİNCİ BÖLÜM
OSMANLI DEVLETİ'NDE İLK SOSYALİST HAREKETLER

Avrupa'da XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yaşanan gelişmeler esnasında Osmanlı İmparatorluğu, siyasal ve toplumsal bir değişim (reform) ve ciddi bir dönüşüm sürecine girmişti.[97] "Geçiş Dönemi" olarak adlandırılabilecek bu dönemde İmparatorluk, Batı'ya karşı uzun yıllar boyunca muhafaza etmiş olduğu üstünlüğü yitirmeye başlamıştı. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa devletleri, özellikle de Batı Avrupa'da yeni ortaya çıkmakta olan ulus devletler, Osmanlı devletini ekonomik, teknolojik ve askeri bakımdan geride bırakmışlardı. Osmanlı devleti açısından bu olumsuz tablo, peşpeşe yenilgilerin alındığı ve toprak kayıplarının yaşandığı uzun savaşlar silsilesi ile birlikte iyice görünür hale gelmişti.[98] Bunun neticesinde, İmparatorluğun kudretli günlerine dönmek isteyen bir takım Osmanlı aydınları tarafından, kötüye gidişin önüne geçmek adına, çeşitli ıslahat fikirleri geliştirilmeye başlandı. Geleneksel düzendeki bozulmanın ilk kez farkına varıldığı XVI. yüzyılın sonlarında ve XVII. yüzyıl boyunca bu fikirlere hakim olan temel görüş, İmparatorluğun *kadim düzene* dönmesini ve eski Osmanlı kurumlarının yeniden diriltilmesini savunan *gelenekçi* ıslahatçılıktı. XVIII. yüzyıl ile birlikte Osmanlı'nın yaşadığı güç kaybının, eski düzenin (*Nizam-ı Kadim*) ihyasıyla telafi edilemeyeceğinin anlaşılması üzerine,[99] Batı yöntem ve kurumlarının alınması fikrini savunan ve bu nedenle, teknolojik ve ekonomik kalkınmanın zorunlu olduğunu ileri süren *yenilikçi* ıslahat fikirleri değer görmeye başladı.[100]

Bu yenilikçi anlayış, açık söylemek gerekirse Avrupa'nın yaşadığı siyasi ve toplumsal değişimin dayandığı ekonomik ve sınıfsal temeli kavramaktan ziyade, bu değişimin ancak askeri, siyasi, sosyal ve benzeri üstyapı kurumlarındaki sonuçlarını idrak edebilmişti. Bu nedenle yenilikçi anlayış, Osmanlı Devleti'nin özgün koşullarını tahlil etmekten yoksun, Batı kurumlarının doğrudan adaptasyonunu öngören, taklitçi bir yaklaşıma saplanıp kalmıştı. Bu durumun en açık delili, Mansurizade Mustafa Nuri Paşa'nın *Netayic-ül Vukuat* isimli eserinde adı geçen *Takrir*den itibaren devlet ileri

97 Caroline Finkel, **'Rüyadan İmparatorluğa' Osmanlı 1300-1923**, çev.: Zülal Kılıç, İstanbul: Timaş Yayınları, 2007, s. 377-378.
98 Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, 30. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 39 vd.
99 Ali Rıza Şimşek, "Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi SBE, 2006), s. 70.
100 Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, 3. baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, s. 40,42,73,76.

gelenlerine sunulmak için hazırlanmış tüm ıslahat önerilerinin askeri alana yönelik olmasıdır.[101]

Oysa, Avrupa'nın ilerlemesinin nedenleri askeri veya siyasi üstyapı reformlarında değil, XII. yüzyılda ortaya çıkan ticaret burjuvazisinin zamanla palazlanması ve başta İngiltere olmak üzere tüm Kuzey ve Batı Avrupa'daki ekonomik hayata egemen olmasında ve bu egemenliği, XV. yüzyıl itibariyle reform ve rönesans gibi radikal değişim hareketleriyle dini ve kültürel alana; Sanayi Devrimi'nden sonra ise 1789 Fransız İhtilali ile birlikte siyasi, hukuki ve toplumsal tüm alanlara hakim kılmasında aranmalıydı. Avrupa'nın ilerlemesi, temelde, üretim ilişkilerinde yaşanan dönüşüme dayanmaktaydı. Bu dönüşümün öznesi olan ticaret sınıfı, zaman içinde, elindeki sermaye gücünün de itkisiyle tüm üstyapı kurumlarına egemen olmaya başlamış ve hakim sistemin; siyasi, hukuki, sosyal, dini ve kültürel yapılarını bu dönüşüme uygun hale getirmiş, burjuvalaştırmıştı. Ve bunu *zor* kullanmak suretiyle gerçekleştirmişti.

Osmanlı aydını ve devlet ileri gelenleriyse, Avrupa'da yaşanan bu gelişmelerin arkasındaki iktisadi sebepleri çözümleyecek nesnel bakış açısına ve kavramlara henüz sahip değildi. Düşünce alanındaki bu eksiklikse, aslında iktisadi yapıdaki gerilikten kaynaklanmaktaydı. Şöyle ki, Osmanlı üretim sistemi başından itibaren özel mülkiyete kapalıydı. Dolayısıyla bireysel sermaye birikimine ve özel mülkiyete dayalı kapitalist sistemin filizleneceği ekonomik altyapı olgunlaşamadı.[102] Bu durum, Osmanlı'nın yükselişindeki en temel etken olan *dirlik sistemi*nin giderek yozlaşması ile birlikte düşünüldüğünde, İmparatorluğun yarı-feodal üretim evresini aşamamasına ve iktisadi açıdan, kapitalist Avrupa'dan geri kalmasına yol açtı. Bunun dolaylı fakat en belirleyici sonucu, İmparatorluk'taki bilimsel ve teknik düzeyin belli bir noktada tıkanması oldu. Bilimsel düzeyin geriliği, Osmanlı aydınının feodal bilinci aşmasına ve dünyadaki gelişmeleri doğru analiz etmesine yol gösterecek rasyonal ve bilimsel yöntemlerden uzak kalması sonucunu doğurdu. Anakronik bir benzetme ile örneklendirmek gerekirse,

---

101 Mustafa Nuri Paşa, **Netayicü'l-Vukuat**, İstanbul 1911, 3. cilt, s.27'den aktaran: N. Berkes, a.g.e., s.45.

102 Bu konu, sosyalist düşünürler arasında uzun zamandır tartışılmaktadır. Marks'ın ortaya atmış olduğu, fakat geliştirmeksizin ortada bıraktığı "Asya Tipi Üretim Tarzı"nın varlığını savunanlar, kısaca; Osmanlı başta olmak üzere, Doğu toplumlarındaki mülkiyet sisteminin, Asyatik yapısı gereği, kapitalist birikime izin vermediğini ve bu nedenle kapitalizm aşamasına geçemeyen Asya toplumlarının Batı'nın gerisinde kaldıklarını ileri sürerler. Doğulu toplumların, Batı'nın toplumsal ilerleme şemasından farklı, özgün bir toplumsal sistemi ve gelişim modeli olduğunu savunurlar. ATÜT'cülere göre Osmanlı toprak mülkiyeti modeli feodal değildi ve mülkiyet miras hakkıyla devredilmediği için bireysel sermaye birikimine ve buna bağlı olarak ticaret burjuvazisinin doğmasına engel oluyordu. Bu nedenle Asya tipi üretim biçimi başka bir üretim biçimine dönüşemiyordu. Bkz.: Sencer Divitçioğlu, **Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu**, 5. baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 4 vd.; O. Hançerlioğlu, **a.g.e**, 1. cilt, s. 105 vd.

Osmanlı aydınının Avrupada ortaya çıkan gelişmeler karşındaki durumu, Meiji Dönemi'nde mitralyözlere karşı at üstünde yalın kılıç dövüşen, eski düzen kalıntısı *samuray* savaşçılarına benzemekteydi. Bilim ve teknikte her geçen gün daha da hızlı biçimde ilerleyen Batı dünyası karşısında; bu imkanlardan mahrum kalmış *Nizam-ı Kadim*'ci Osmanlı aydınının elinde fazla bir seçenek olduğu da söylenemezdi. Bu sebepledir ki, Osmanlı aydınının 1789 Fransız Devrimi başta olmak üzere Batı'da yaşanan 1830 ve 1848 Devrimlerinin sürüklediği toplumsal değişimlere bakışı, aynen ıslahata yönelik yaklaşımında olduğu gibi, nedenleri değil sonuçları önemseyen, pragmatik ve yararcı bir yüzeysellik içinde kalmaya mahkum olmuştur.

Evrensel ölçekte bir değişime yol açan ve çağdaş anlamıyla sol hareketin tarih sahnesine çıktığı 1789 Fransız Devrimi,[103] gerçekte dünya ölçeğinde yaşanan sınıflararası bir savaşımın siyasi ve toplumsal alana sıçramasından ve başta burjuvazi olmak üzere aristokrasi dışında kalan tüm sınıfların toplumsal düzene başkaldırısından başka bir şey değilken; Osmanlı aydını ve devlet adamları tarafından Fransa'ya özgü sıradan bir iç mesele olarak algılanmış ve devrimin evrensel boyutu bir türlü hakkıyla anlaşılamamıştır. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih* isimli eserinde bu durumu şu şekilde ortaya koymuştur:

> " *Osmanlı İmparatorluğu, 1789'da Fransız İhtilali başladığında, diğer Avrupa Devletlerinde olduğu gibi, buna, Fransa'nın bir iç sorunu olarak bakmıştır. Bir İslam devleti olması, Avrupa ölçülerine göre ayrıcalık haklarına ve eşitsizliğe dayanan sosyal ve siyasi bir yapıya sahip olmamasından dolayı ihtilalden bir endişe de duymamıştır.....Diğer taraftan Osmanlı yöneticilerinin, ihtilalin gelişmesinden sonra bile, ihtilalin getirdiklerini tam olarak anlayabildikleri söylenemez.*"[104]

Server Tanilli ise, *Dünyayı Değiştiren On Yıl* isimli eserinde konuyla ilgili aşağıdaki fikirleri ileri sürmüştür:

> " ...*Devrim* [Fransız Devrimi] *Türkleri doğrudan olarak az etkilemiş görünüyor; çağdaş öteki gözlemciler gibi Türkler, Devrime, büyük bir önem taşımayan –gerçek anlamıyla- bir iç sorun olarak baktılar önce. Devrim savaş yoluyla komşu ülkelere yayılıp Batı Avrupa'nın altına*

[103] M. Tunçay, a.g.e., 1. cilt, s. 26.
[104] R. Uçarol, a.g.e., s. 80.

üstüne getirdiğinde bile, Türkler, onu, Hıristiyanlığın -Osmanlı İmparatorluğu ile ilgisi olmayan- bir iç sorunu olarak görmeyi sürdürdüler..."[105]

1791 Anayasası ile XVI. Louis'nin yetkilerinin "meşrut" hale getirilmesi ve daha sonra İmparatorun azli neticesinde Cumhuriyet rejiminin kurulması gerçeği dahi Osmanlı yönetici sınıfının ve aydınlarının bu konuya yönelik yaklaşımlarını değiştirmemiş, yaşanan gelişmeleri kendi varlıkları açısından tehdit olarak algılamalarına neden olmamıştır.[106] Tehdit algılaması bir tarafa, Osmanlı Devleti, Fransa'daki devrim ortamından ve Avrupa'da meydana getirdiği siyasi karışıklıktan açık biçimde kendisi lehine pratik sonuçlar elde etmeye çalışmış; Rus Çarlığı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi güçlü rakipleri ile içinde bulunduğu savaş durumunu anlaşmalar yoluyla barışa döndürerek, bunu bir nebze de olsa başarabilmişti. Ne var ki bu geçici ve yüzeysel başarılar, Osmanlı'nın Batı karşısındaki gerileyişini durduracak ölçüde etkili değildi.

Sultan III. Selim, söz konusu barış ortamının getirdiği müsait zeminden faydalanarak, başta askerlik alanında olmak üzere topyekün bir ıslahat hareketine girişmeye karar verdi. Yapılan bu ıslahatlar her ne kadar başarılı sayılsalar da, son toplamda ekonomi, teknik ve bilim alanında Avrupa ile Osmanlı Devleti arasındaki farkı giderebilecek kadar etkili olamamışlardı. Bunun en temel gerekçesi, Sultan Selim'in ıslahatlarının, devrin koşullanmalarının gölgesi altında gerçekleşmesiydi. Osmanlı düşünce dünyasına egemen olan, tüm üstyapı kurumlarını mevcut koşullara adapte etmeksizin Batı'dan ithal etme anlayışı, tüm boyutlarıyla III. Selim'in reformlarına da yansımıştı.

Ne var ki, değişkenlik gösterebilecek nesnel olgular veya özgün koşullar veri olarak kabul edilmeksizin, varolan iktisadi altyapının üzerine yeni bir kurum bina etmeye çalışmak veya eski düzene ait olan üstyapısal bir kurumu, yenileyerek zorla mevcut altyapıya uydurmaya çabalamak, verimli bir yol olarak kabul edilemezdi. Nitekim, vergi alanında *Nizam-ı Cedid* ile eşzamanlı uygulamaya konan *İrad-ı Cedid* reformu, mültezimlerin halkı ezen bir sınıf haline dönüşmesine yol açmış ve Osmanlı toprak sisteminin daha da bozulmasına neden olmuştu. Bu ise Osmanlı'nın hem ekonomik hem de siyasi manada, daha fazla güç kaybetmesi gibi bir durumu ortaya

---

105 Server Tanilli, **Dünyayı Değiştiren On Yıl**, 3. baskı, İstanbul: Adam Yayınları, 2002, s. 215, 216.

106 İsmail Soysal, **Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)**, 3. baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999, s.102.

çıkartmıştır. Kısacası yapılan reformlar, bilimsel bir yönteme dayanmadıkları gibi kısa vadede hedeflenen menzile de ulaşamamışlardır.

Reform hareketleri Sultan III. Selim'den sonra da devam etmiş, özellikle Sultan II. Mahmut döneminde tepe noktasına ulaşmıştır. Fakat bu reformlar da öncekiler gibi Osmanlı Devleti'nin istediği neticeleri vermemişti. Kaldı ki, 1838 Baltalimanı Antlaşması ile Osmanlı Devleti kendisini ekonomik olarak açık pazar haline getirmiş, Avrupa'nın ucuz hammadde tedarikçisi ve mamul madde ithalatçısı durumuna düşürmüştü.[107] Kısacası, Osmanlı'nın böyle bir durum içinde ıslahatlar yoluyla, ekonomik bir atılım gerçekleştirmesi veya güçlenmesi zaten düşünülemezdi. Bu durum, İmparatorluğun el sanatlarına ve esnaf örgütlenmesine dayalı üretimini ve üreticisini de baltalamış;[108] netice olarak, Osmanlı ekonomisinin, 1854 yılından sonra yapılan borçlanmalarla birlikte, dışa bağımlı bir devlet haline gelmesine yol açmıştır.

Söz konusu bağımlılık öyle bir aşamaya gelmiştir ki; XVIII. yüzyıl başlarında tekstil ürünleri açısından kendi kendine yetebilen İmparatorluk, XX. yüzyıla gelindiğinde iç tüketiminin yüzde 80 ila yüzde 90'lık kısmını ithal iplik ve kumaşlardan karşılamak durumunda kalmıştır. Bunun yanı sıra, yapılan borçlanmalar da ödenemez duruma gelmiş ve 1875 yılında açıklanan *Ramazan Kararnamesi*'yle birlikte Osmanlı Devleti *moratoryum* ilan etmiştir. Bu kararnameye bağlı olarak 1881 yılında kurulan *Düyun-u Umumiye* ise bir kısım vergi kalemlerine el koyarak yabancı devletlerin alacaklarını garantileme yoluna gitmiş, Osmanlı'nın dışa bağımlılığını iki katı artırmıştır.[109]

İktisadi alandaki bu bağımlılık Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikadaki gücünü de zayıflatmıştı.[110] Geçmişte uluslararası politikayı belirleyen İmparatorluk, iktisadi gücünü yitirdikçe, büyük devletlerin aralarındaki ihtilaflardan faydalanmak zorunda kalan, *idare-i maslahatçı* ve *pragmatik* bir devlet haline dönüşmüştü. Öte yandan emperyalist güçler, ekonomik ve siyasi alanda ellerine geçirdikleri üstünlüğe

---

107 Yahya S. Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Ankara: Yurt Yayınları, 1982, s.64

108 Tekstil alanında, İşkodra'da 1812 yılında 600 tezgah çalışırken, 1821'de tezgahların sayısı 40'a inmiştir. Tırnova'da 1812'de 2000 dokuma tezgahı varken, 1830'da sadece 200 adet kalmıştır. 1850'de Selanik'de 25 ila 28 ipekli dokuma tezgahı mevcutken, beş yıl içinde bu sayı 18'e düşmüştür. Bursa, Diyarbakır ve diğer Anadolu illlerinde tekstil ürünleri üretimi otuz, kırk yıl öncesine oranla onda bire düşmüştür. (Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Ahmet Makal, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920 "Türkiye Çalışma İlişkileri Tarihi"**, Ankara: İmge Kitabevi, 1997).

109 Ahmet Makal, **a.g.e.**, s.137.

110 "*Osmanlı Devleti'nin egemenliği bir yarı-sömürge statüsüne indirgendi. Osmanlı Devleti gümrük vergilerini ayarlayabilmek, yabancılarıve bunların himayesine girmiş olan yerli gayrimüslimleri vergilemek ve yargılamak haklarını yitirdi. Mali kaynaklarının önemli bir kısmı, bir yabancı yarı-siyasal kuruluş olan Duyun-u Umumiye denetimine girdi*". Bkz. Y. S. Tezel, **a.g.e.**, s.82.

yaslanarak, klasik tarımsal sisteminden kopan Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde baskı aracı olarak kullanabilecekleri azınlıklardan müteşekkil bir komprador ticaret sınıfı oluşturmaya yönelmişlerdi. 1915 yılı itibariyle Osmanlı toprakları üzerinde kurulu bulunan 264 sanayi tesisinin 172'si, yani % 62'si bu sınıfa ait bulunmaktaydı. Bu tesisler, emperyalizmin çıkarları doğrultusunda ve baskıyla kurdurulmuş olsalar da, bir bakıma Osmanlı sanayileşmesinin temellerini oluşturuyorlardı. Devlet'in ekonomik yapısına artık manifaktür üretime dayalı milli endüstri değil, dışa bağımlı modern endüstri egemen olmaya başlamıştı. Osmanlı'nın yönetenler-yönetilenler karşıtlığına dayalı klasik toplumsal yapısı yerini, sınıf karşıtlığına dayalı modern endüstri toplumuna bırakıyordu. Yeni toplumsal düzen, yeni bir toplumsal sınıfın doğuşuna da eşlik ediyordu. Modern anlamda işçi sınıfı, büyümeye başlayan endüstrileşmeyle birlikte rüşeym halinde de olsa kendini yavaş yavaş göstermeye başlıyordu.

1.1. Osmanlı'da İşçi Sınıfı

Osmanlı'da modern anlamda işçi sınıfının doğuşu, yukarıda belirtildiği gibi yabancı sermayenin XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı ülkesine girişiyle birliktedir.[111] Yabancı sermayenin girişi, Batılı anlamda fabrikalara geçiş sürecini de başlatmıştır.[112] Oya Baydar'ın belirttiğine göre bu olay, ilk olarak ilkel kapitalist ilişkilerin Anadolu'ya göre daha yoğun yaşandığı Rumeli'de, yerli burjuvaların ve devletin yardımlarıyla gerçekleşebilmiştir. Dolayısıyla, işçi sınıfı da ilk kez bu coğrafyada görülmeye başlamıştır.

Balkan ülkelerinde başlayan fabrikalaşmayla birlikte kiralık emek gücü piyasası ortaya çıkmış, öte yandan tarım alanından koparak şehirlere yerleşen köylü kesim, Balkan'lardaki işgücü pazarının daha da genişlemesini sağlamıştı. Söz konusu genişleme ile birlikte XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde, Balkan'lardaki işgücü ihtiyaç duyulanın üzerinde seyretmekteydi. Düşük bir ücret karşılığında, işgücünü kiralamaya

111 Lütfi Erişçi, **Sosyal Tarih Araştırmaları**, İstanbul: TÜSTAV, 2003, s. 89.

112 Yrd. Doç. Dr. Doğan Çetinkaya ise genel olarak proleterleşmenin teknolojik gelişmelerle veya sanayileşmeyle doğrudan ilgisi olmadığını iddia etmektedir. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda ve modern Türkiye'de ve birçok yerde işçi sınıfı tarihi ile ilgili olarak ilk bakılacak olgu sanayinin gelişmişlik seviyesi değil, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmişlik düzeyi olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı'da proterleşmenin doğrudan sanayileşmenin bir ürünü olduğu *apriori* kabul edilmemelidir. Avrupa'da işbölümü, emeğin ihtisaslaşması ve uzmanlaşması, üretim araçları ve bilgisi üzerindeki mülkiyet ve kontrolün yitirilmesi, emeğin disiplin altına alınması, yedek işgücü ordusu olan işsizlerin ortaya çıkması; modern sanayinin oluşmasından ve sivrilmesinden çok önce ortaya çıkmıştır. Yani Sanayi Devrimi'nden daha önce kapitalizm birçok zanaatkarı, kalfayı ve çırağı proleterleştirmiştir. Üreticiler üretim araçları üzerindeki kontrollerini kaybetmişlerdi. Ve onların üretim araçlarına ve emeklerine yabancılaştıkları bu süreç onları ücretli işçilere dönüştürmüştü. Kısacası, Çetinkaya'ya göre, *büyük sanayi komplekslerinin , fabrikaların yokluğu bir işçi sınıfı oluşumunun ve işçi sınıfı hareketinin yokluğu anlamına* gelmemektedir. Bkz.: Doğan Çetinkaya, "Sefaletten İhyaya: Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi ve E. P. Thompson", **Tarih ve Toplum**, sayı 17 (257), Bahar 2014, s. 210 ve 211.

hazır ve fakir bir işgücü piyasasının varlığı, bu dönemde Balkan'lardaki şehir ekonomisinin en somut olgularından biriydi. Köy kaynaklı işçilerin yanı sıra, çözülmekte olan küçük endüstri kollarının açıkta kalan usta ve işçileri de bu işgücü piyasasının önemli bir kesimini oluşturuyorlardı.[113]

Osmanlı işçi sınıfının ortaya çıkışını iki ayrı tarihsel dönemde inceleyen Baydar, 1800-1839 yıllarını kapsayan ilk döneme dair şu tespitleri yapmaktadır:

> "*..., 1800-1839 arasının işçi hareketleri ve işçi sorunları, bazı endüstri kolları gerilerken, bazı yerlerde, özellikle Rumeli'de diğer kolların gelişmesi ve ilk fabrikaların kurulmaya başlamasıyla belirlenir. 19. yüzyıl başlarında hızlanmış olan toprak düzenindeki çözülme, işçilerin büyük şehirlere akınını ve kullanılabileceğinden fazla işgücünün emek piyasasına sunulmasını hızlandırır. Bu, köy kaynaklı işçilerin yanında, çözülmekte olan küçük endüstri kollarının açıkta kalan ustaları ve işçileri de kiralık emek ordusunu güçlendirmektedir. Yine de ordu terimini yanlış anlamamak ve 1840'lardan önce, Osmanlı İmparatorluğunda büyük bir proleterleşmenin varlığını düşünmemek gerekir……İşçi, henüz bir sınıf niteliği kazanmış olmaktan uzak bulunmakla birlikte, yine de bir süreden beri yer yer doğmuş ve ilk fabrikalara karşı makine tahrip hareketlerine bile girişmiştir.*"[114]

Gerçekten de yeni palazlanmaya başlayan Osmanlı işçisi, bir sınıf görüntüsü çizmemekle birlikte, 1848 Devrimlerinden önce Avrupa'da örnekleri görülen makinalara karşı isyan ve tahrip hareketleri gerçekleştirmeye başlamışlardı. Proleterleşme, sanayileşmenin komprador yapısına rağmen, neredeyse Batı'daki gelişim çizgisinin aynısını takip ediyordu.

Türkiye işçi sınıfı tarihi denildiğinde akla ilk gelen isimlerden biri olan Dimitır Şişmanov, konu ile ilgili eserinde, Baydar'ın tespitleriyle paralellik taşıyan şu görüşleri ileri sürmüştür:

> "*Batı kapitalizmi Osmanlı Devletine girerken, kendisiyle birlikte kapitalizmin mezar kazıcısı olan işçi sınıfının doğmasına da yol açar. Türkiye'de demiryolları, limanlar, maden ocakları v.b. gibi kuruluşları işleten batı kapitalizmi iş gücü, ücretli işçi ihtiyacını topraksız fakir köylüler ve dükkanlarını kapatmak zorunda kalan zanaatkarlardan karşılar*."[115]

---

113 Oya Baydar, **Türkiye'de İşçi Sınıfı 'Doğuşu ve Yapısı'**, İstanbul: Habora Kitabevi, 1969, s. 65, 67.
114 O. Baydar, a.g.e., s. 69 vd.
115 Dimitır Şişmanov, **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarih (1908-1965)**, 2. baskı, Haz.: Ayşe Zarakolu, Ragıp Zarakolu, İstanbul: Belge Yayınları, 1990, s. 23.

Dimitır Şişmanov, yukarıda sayılan iş alanlarının yanında, silah yapımı, madencilik, ham madde üretimi ve yeni gelişen yayımcılık alanlarında da işçi istihdam edilmeye başlandığını belirtmektedir. Özellikle, yayımcılık alanında istihdam edilen işçiler, Türkiye'nin ilk basın emekçileri sayılmaktadır. Bir başka işçi sınıfı tarihçisi ve Aydınlık Hareketi'nin tanınmış ismi olan Yıldırım Koç, Türkiye işçi sınıfı tarihi ile ilgili çalışmasında, Osmanlı işçi sınıfının ortaya çıkış tarihini XVI. yüzyıldan başlatmaktadır. Koç'a göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda işçi sınıfı öncelikle inşaat sektöründe, madencilikte ve askerlikte ortaya çıkmıştır. Aynı çalışmada Koç, Süleymaniye Camii ve İmareti inşatının toplam işgününün yüzde elli beşlik kısmında ücretli işçilerin çalıştığını belirtmiştir.[116]

Koç, bunun yanı sıra Birinci Dünya Savaşı'na gelene kadar sanayi alanında istihdam edilen işçilerin ezici çoğunluğunun yabancı olduklarını da belirtmektedir.[117] Benzer durum farklı sektörler için de geçerliydi. Örneğin, XIX. yüzyılın ikinci yarısında yapımına başlanan Rumeli Demiryolları'nın imtiyazını alan şirket, sektörde çalışacak işçilerin bilgili ve tecrübeli olmaları gerektiğinden yerli işçi yerine yabancı işçi çalıştırmak zorunda kalmıştı. Lütfi Erişçi, *Sosyal Tarih Araştırmaları* isimli eserinde, bu bilgileri doğrulayıcı tespitlerde bulunmakta ve Osmanlı sanayisinde çalışan teknisyen ve usta zümresinin ağırlıklı olarak *ecnebi*, Rum, Ermeni ve Yahudi'lerden oluştuğunu belirtmektedir.[118]

Daha çok gayri-müslim unsurlardan oluşan Osmanlı işçisinin tam anlamıyla bir sınıf olmaya başladığı dönem, 3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile birlikte açılmıştır. Bu ferman sayesinde ticaret alanında çok çeşitli imtiyazlar elde etmiş olan Batılı devletler, Osmanlı topraklarında giriştikleri sanayi yatırımlarını artırmaya

---

116 Süleymaniye Camii ve İmareti inşaatında 2,7 milyon işgünü çalışılmıştı. Bu sürenin 1,5 milyon gününü ücretli işçiler, 1,1 milyon gününü acemi oğlanlar, 140 bin gününü de köleler gerçekleştirmiştir. Ayrıca, Musul Kalesi'nin yapımında da ücretli işçiler çalıştırılmıştır. Koç, kapıkullarının önemli bir kısmının da ücretli olarak çalıştıklarını belirtmektedir. Osmanlı'da XVI. yüzyılda ortaya çıkan bu tarz ücretli işçilik, tarihsel bir olguyu işaret etmekle birlikte, modern işçi sınıfının doğuşu olarak kabul edilemez. Yıldırım Koç'un belirttiği gibi bu tarzda ücretli işçilik, çağdaş bir işçi sınıfına dönüşemeden kısa sürede yok olmuştur. Ancak ücretli işçiliğin ortaya çıkması adına önemlidir. Yıldırım Koç, **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi**, 2. baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003, s. 29.

117 Yıldırım Koç'un bu tespiti, *Osmanlı'da İşçiler* isimli eserin yazarı Kadir Yıldırım tarafından da doğrulanmaktadır. Bkz.: Kadir Yıldırım, **Osmanlı'da İşçiler (1870-1922)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 42-47 vd.; Y. Koç, **Türkiye İşçi Sınıfı…**, s. 35 vd

118 Prof. Dr. Vahdettin Engin'in Rumeli Demiryolları isimli eserinde de aynen "*…hükümet, demiryolunda çalışacak işçilerin bu konularda bilgili ve tecrübeli kişilerden olmaları gerektiği halde, yerlilerden bu tür işçiyi bulmak mümkün olmadığı için yabancılardan faydalanmak zorunda olan şirketin hakkına tecavüz edilemeyeceği düşüncesi ile…*" denilmekte ve böylelikle yerli işçilerin kalifiye olmaması nedeniyle yabancı şirketlerin, demiryolu çalışmalarında, yoğunlukla yabancı işçi çalıştırmak zorunda kaldıkları tezi bir kez daha doğrulanmaktadır. Bkz.: Vahdettin Engin, **Rumeli Demiryolları**, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993, s. 75 ve L. Erişçi, **a.g.e.**, s. 89.

başladılar. Bunun neticesi, fabrikalarda çalışan işçi sayısının çoğalması oldu. Baydar, 1839-1870 yıllarını kapsayan bu dönem için şunları belirtmiştir:

> "*1839 döneminden sonra, artık Osmanlı İmparatorluğunda tek tek işçilerden değil, işçi kütlesinden söz edilebilir. Gerçekten de 1839 sonrasının endüstriyel atılımı, işçilerin yavaş yavaş bir kütle niteliği kazanmalarına yol açmıştır. Batı'dan çok değişik koşullar altında da olsa, bir endüstriyel patlamanın görüldüğü bu dönem, Türk işçi sınıfı tarihi açısından ilgi çekicidir*."[119]

Osmanlı'daki işçi sınıfı, Baydar'ın da belirtmiş olduğu gibi 1839-1870 yılları arasında gözle görülür biçimde yükselmiştir. Özellikle devlet endüstrisi ve yapı endüstrisi[*] işçi sayısının artmasına kaynaklık etmiştir. Bu tarihlerde, fabrika veya işletme başına düşen işçi sayısında da artış görülmektedir. Örneğin bir halı fabrikasında üç bin işçi çalışırken, bir dokuma fabrikasında üç yüz ila beş yüz kişi çalışmaktadır. Bu sayı, 1870 yılından sonra daha da yükselmiştir. 1872'lerde sadece tersanelerde çalışan işçilerin sayısı binden fazladır. 1876 yılına gelindiğinde tersanelerde çalışan işçi sayısı üç bine ulaşmıştır. Bahriye Nezareti'nin çeşitli yapı işlerinde çalışan işçi sayısı 1873'de beş yüzken, 1877 yılında binin üzerine çıkmıştır. Tophane fabrikalarında çalışan işçi sayısı iki bin, devlete bağlı dokuma endüstrisinde çalışanların sayısıysa bin iki yüz kişidir. Demiryolları ve karayolları yapımında, tramvay, gaz, su şirketlerinde çalışan işçiler ile denizyolları işçileri, reji işçileri, haberleşme sektöründe çalışan işçiler ve özel şirketlerde istihdam edilen işçiler de bu sayıya dahil edildiğinde, 1908 yılı başlarında İstanbul'da elli bini aşan, tüm İmparatorluk'ta ise bir milyonu bulan bir işçi sınıfından bahsedilebilir.[120]

Yıldırım Koç'un belirttiğine göre Osmanlı İmparatorluğu'nda 1911 yılında çalıştırdığı işçi sayısı binin üstünde olan tam on üç kuruluş bulunmaktaydı ve 1913 yılı itibariyle sanayi alanında istihdam edilen işçilerin sayısı yetmiş binin üzerindeydi:

> "*Tütün rejisi (13.696 kişi), Şark Demiryolları (3.758), Anadolu Demiryolları (2.850), Aydın Demiryolları (1.607), İzmir-Kasaba ve temdidi demiryolları (1983), Seyrisefain İdaresi (1.200), İmalatı Harbiye Fabrikaları (2.733), Ereğli Kömür Şirketi (5.185), Balya Karaaydın Madeni (1.018), Yorgi ve Rumbaki Kömür Şirketi (1.488), Osmanlı Bankası (1.216), Ziraat Bankası (1.022), Hicaz Demiryolu (1.628)…….Osmanlı İmparatorluğu'nda 1913 ve 1915*

---

119 O. Baydar, **a.g.e.**, s. 89.

* Kara ve demiryolları.

120 O. Baydar, **a.g.e.**, s. 129.

yıllarında sanayi sayımı yapıldı. Bu sayımın kapsamı dışında bırakılanlar ve ayrıca sayımın kapsamı içinde olup da yayımlanmayan bilgiler de eklendiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda sanayi kuruluşlarında 1913 yılında 44 bin ve 1915 yılında da 38.8 bin kişi çalışıyordu."[121]

Doğan Avcıoğlu'nun *Türkiye'nin Düzeni* isimli çalışmasında yeralan ve Odalar Birliği'nin araştırmasına dayanan istatistiki bilgiye göre 1915 yılı itibariyle, İstanbul ve İzmir dahil yedi vilayette, gıda, toprak, deri, dokuma ve kimya gibi alanlarda çalışan toplam işçi sayısı on dört bindir. Avcıoğlu, aynı eserin bir başka yerinde, imalat sanayinde istihdam edilen işçi sayısının bu rakamdan çok daha yüksek olduğunu ve Osmanlı-Türk işçisinin, genel profilinin köyden şehre göçen mülksüzleşmiş tarım işçilerinden meydana geldiğini ileri sürmüştür.[122]

Özetlenecek olursa, Osmanlı Devleti sınırları içinde modern anlamda işçi sınıfı ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısında doğabilmiştir. Bunun en temel nedeni, Osmanlı mülkiyet sisteminin bireysel sermaye birikimine izin vermemesi ve dolayısıyla Osmanlı'da kapitalist üretim ilişkilerinin olgunlaşamamasıdır. Batıda ise bu tarz ilişkiler uzun zamandan beri varoldukları için, XIX. yüzyıl itibariyle Batı ülkeleri sanayileşmelerini tamamlamışlardı. Aradaki iktisadi gelişim farkının üstüne bir de Baltalimanı Antlaşması ve Tanzimat Fermanı ile elde edilen ticari imtiyazların eklenmesi, Batılı kapitalistlerin Osmanlı Devleti sınırları içinde büyük ölçekli sanayi yatırımlarına girişmeleri sonucunu doğurdu. Sanayi yatırımlarının getirdiği fabrikalaşmayla birlikte Osmanlı işçi sınıfı belirmeye başladı. Aynı dönem içinde milli sanayileşme hamlesine girişilmesi, işçi sayısını artıran bir faktör oldu. XIX. ve XX. yüzyılın ilk yılları boyunca işçi sınıfı, dışa bağımlı ve milli sanayi yatırımlarının artmasına paralel biçimde sürekli artış gösterdi. Önceleri siyasi bilinçten ve politik bir güç olmaktan uzak olduğu için, Avrupa'daki tecrübelere benzer şekilde, tehdit gördüğü makinalara karşı ilkel saldırılarda bulundu. Batılı işçilerin geçirdiği tüm aşamaları yaşadı. Nicelik olarak arttıkça güçlenen ve güçlendikçe bilinçlenen işçi sınıfı, 1900'lü yıllara gelindiğinde artık milyonluk bir kütle halini almıştı. Bunun verdiği özgüvenle siyasi olarak örgütlenmeye ve bilinçli bir şekilde hareket etmeye başladı. Baydar'ın

---

121 V. Eldem, **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Ankara 1970, s. 125 ve 208'den aktaran: Y. Koç, **Türkiye İşçi Sınıfı**..., s. 35.

122 Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın**, 1. kitap, İstanbul: Tekin Yayınları, 2001, s. 115, 201.

belirttiği üzere, 1870'den itibaren işçi kütlesi artık bir sınıf niteliği kazanmaya başlamış ve ekonomik amaçlı sınıfsal davranışlar gösterecek eylemler, grevler ve boykotlar düzenleme aşamasına çoktan ulaşmıştı.[123]

1.2. Osmanlı'da İşçi Sınıfı Hareketleri ve İlk Grevler

Osmanlı işçi sınıfı, 1872-1908 yılları arasında grev yoluyla hakkını aramaya başlamıştır. Söz konusu tarihler arasında tam yirmi üç tane grev hayata geçirilmiştir. Bunlar sırasıyla şöyledir: 17 Şubat 1872 Telgraf İşçileri Grevi, 6 Nisan 1872 Ömerli-Yarımburgaz Demiryolu İşçileri Grevi, 8 Nisan 1872 İzmit Demiryolu Grevi, 13 Nisan 1872 İzmit Demiryolu İşçileri Grevi, 23 Ocak 1873 Tersane İşçileri Grevi,[124] 9 Haziran 1875 Tersane İşçileri Grevi, 13 Ekim 1875 Şirketi Hayriye İskele Hamalları Grevi, 16 Şubat 1876 Tersane İşçileri Grevi, 2 Mart 1876 Haydarpaşa Demiryolu İşçileri Grevi, 23 Mayıs 1876 Tersane İşçileri Grevi, 16 Ekim 1878 Terziler Grevi, 1878 Duvarcılar Grevi, 1878 Ayakkabıcılar Grevi, 11 Mart 1879 Yapı İşçileri Grevi, 25 Mart 1879 Şirket-i Hayriye İşçileri Grevi, 10 Temmuz 1879 Muhasebe Memurları Grevi, 18 Temmuz 1879 Tersane İşçileri Grevi, 4 Şubat 1880 Muhasebe Vapur İşçileri Grevi, 28 Şubat 1880 Haydarpaşa Demiryolu İşçileri Grevi, 25 Kasım 1880 Haliç Vapur Personeli Grevi, 11 Nisan 1885 Odun Depoları İşçileri Grevi, 1 Şubat 1886 Beyoğlu Mağaza Personeli Grevi ve 1906 Tütün Rejisi İşçileri Grevi.[125]

1908'de ise bir grev patlaması yaşanmış ve İkinci Meşrutiyet'in ilanını izleyen iki buçuk aylık sürede, bir çok işkolunda, on binlerce işçinin katıldığı grevler gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ön plana çıkanları şunlardır: 21 Ağustos 1908'de Yedikule İplik Fabrikası İşçileri Grevi, 24 Ağustos 1908'de Selanik Fırın İşçileri Grevi, 22 Ağustos 1908'de Selanik-Dedeağaç Demiryolu İşçileri Grevi, 31 Ağustos 1908'de Aydın Demiryolları Grevi, 1908 Ağustos'unda Selanik Sigara Fabrikası İşçileri Grevi, 1908 Ağustos İzmir Tramvay İşçileri Grevi, 5 Eylül 1908'de Şirket-i Hayriye Fabrika İşçileri Grevi, 14 Eylül 1908 Anadolu Demiryolu İşçileri Grevi, Eylül 1908 Rumeli Demiryolları Grevi ve 19 Eylül Şark Demiryolları Grevi.[126] Söz konusu grevlerin çoğu ücretlerin yetersiz bulunması nedeniyle ortaya çıkmıştır.[127]

---

123 O. Baydar, **a.g.e.**, s. 128.

124 Bu, Kasımpaşa Tersane işçilerinin ilk grevidir. Meşhur sendikacı Kemal Sülker'in eserinde bu grevin tarihi 1872 olarak verilmiştir. Bu grevin safahati hakkında fazladan bilgi için bkz.: Kemal Sülker, **Türkiye Sendikacılık Tarihi**, 3. baskı, İstanbul: TÜSTAV, 2004, s. 24 vd.

125 O. Baydar, **a.g.e.**, s. 147 vd.

126 O. Baydar, **a.g.e.**, s. 182, 183, 186, 188, 190 ve 191.

127 A. Makal, **a.g.e.**, s. 262. Ücret konusundaki memnuniyetsizlik, aslında II. Meşrutiyet öncesinde de bulunmaktaydı.

Öte yandan grevler, belli bir ölçüde başarılı da olmuşlardı. Bu konuda yapılan tüm çalışmalar, bu grevlerin sonucunda, işçilerin önemli ücret artışları elde ettiğini ortaya koymaktadır. Hatta, çoğu zaman, bu ücret artışlarının kolaylıkla elde edildiği, işçilerin sadece talep etmek suretiyle yüzde on ila yirmi beş arasında ücret artışları sağladığı belirilmektedir.[128]

1908 sonrası grevlerinin bir de olumsuz sonucu olmuştur: Tatil-i Eşgal Kanunu. Baydar'ın belirttiğine göre, bütün büyük şirket ve işyerleri yabancı sermayeye ait olduğundan grev hareketleri, anti-emperyalist bir havada cereyan etmiştir. Ve bu durum, emperyalist güçlerin Osmanlı hükümetini, bu hareketleri acil şekilde bastırması için sıkıştırmasına neden olmuştur. İşte Tatil-i Eşgal Kanunu[129], bu baskıların neticesinde 15 Ekim 1908 tarihinde çıkarılmıştır. Bu kanunla birlikte tüm "tatil-i eşgal" veya "terk-i eşgal" faaliyetleri dolaylı biçimde men edilmiştir.[130] Söz konusu kanun ciddi şekilde etkili olmuş ve bir müddetliğine de olsa işçi hareketlerine ve grevlere engel olunabilmiştir. Ancak sosyalizm fikrinin yayılmasına ve aydınlar arasında hissedilir derecede güç kazanmasına, aynı şekilde engel olunamamıştır.

1.3. Osmanlı'da Sosyalist Fikir Hareketleri

Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyalist düşünce, işçi sınıfının gelişimine, yukarıda bahsi geçen işçi sınıfı hareketlerinin ve grevlerinin ortaya çıkmasına paralel biçimde gelişmiştir. İşçi sınıfının ortaya çıkmasıyla birlikte, ve bunun doğal bir sonucu olarak, sosyalizm düşüncesi de tartışılmaya ve takip edilmeye başlanmıştır. Sosyalizm, Osmanlı düşünce hayatına, işçi sınıfının yeni yeni ortaya çıkmaya başladığı XIX. yüzyılda girmiştir ve ağırlıklı olarak, sanayi işçileri sınıfının Müslüman Türk unsurlar arasında yavaş gelişmesi nedeniyle,[131] azınlıklar arasında yayılmaya başlamıştır.[132]

Fakat dönemin koşulları ve o günkü rejimin baskıcı yapısı icabı, bu memnuniyetsizliği bir greve dönüştürmek mümkün olamamıştı. Bu noktada özellikle şunu ifade etmek gerekir ki; işçi sınıfının niceliksel birikiminin grevlerin ortaya çıkışındaki payını yadsımamakla birlikte, grevlerin 1908 yılı itibariyle artış kaydetmesinin başlıca sebebi, rejimin değişmesi ve yasakçı zihniyetin yerine İkinci Meşrutiyet'in getirdiği görece özgürlük ortamının yerleşmesidir denebilir.

128 A. Makal, **a.g.e**., s. 264.

129 "*Osmanlı Devleti, sanayileşme bakımından geri kaldığından, sanayileşen ve sanayileşmekte olan batı devletlerinin karşılaştığı grev müessesesi ile pek karşılaşmadı. Yalnız, Ağustos-Eylül 1908'de (İkinci Meşrutiyet'in ve ve hürriyetin ilan edilmesinden kısa bir süre sonra) bazı grevlere şahit olundu. Özellikle İstanbul tramvay işçileri ile Rumeli ve Anadolu Demiryolları işçi ve müstahdemlerinin grevleri, 27 Temmuz 1325 (1909) tarihli Tatili Eşgal Kanunu'nun çıkarılmasına yol açtı. Tatili Eşgal Kanunu, sendika teşkilini yasak ederken, evvelce kurulmuş bulunan sendikaları da, kanunen münfesih saydı. Tatili Eşgal Kanunu'nun bir kısım hükümleri 1936'da yürürlüğe giren 3008 Sayılı İş Kanunu ile ilga edilirken, grev yasağı da açıkça hukuk hayatımıza girdi.*" Bkz.: **Meydan Larousse**, cilt 11, İstanbul 1973, s. 935.

130 O. Baydar, **a.g.e**., s. 197-198, 200 ve 201.

131 Erik Jan Zürcher, "Osmanlı İmparatorluğu'nde Sosyalizm, Milliyetçilik ve Tarihyazımı", Derleyen: Mete Tunçay, Erik Jan Zürcher, '**Osmanlı İmparatorluğu'nda' Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)** (7-12), 2. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s. 9.

Ancak, şunu özellikle belirtmek gerekir ki, söz konusu döneme hakim olan milliyetçilik düşüncesi, enternasyonalist anlamda bir sosyalist hareketin gelişmesine izin vermemiştir. Hatta azınlıklar arasında gittikçe yayılan sosyalist fikirler, tam anlamıyla sosyalist amaç uğruna kullanılmamış ve azınlıkların ulusal amaçları uğruna istismar ettikleri bir obje haline dönüşmüştür.[133] Bu nedenlerden ötürü Osmanlı topraklarında birleşik ve bütüncül bir sosyalist hareketin doğması mümkün olamamıştır. Buna bağlı olarak Osmanlı Devleti'nde sosyalizm düşüncesinin, ilk yıllarda, her milliyetin kendi bünyesine ait bağımsız ve dağınık örgütlenmeler şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Türkiyat araştırmacısı Paul Dumont'un belirttiği üzere ilk zamanlarda sosyalist fikirlerden uzak kalan unsur yalnızca Türk'ler olmuştur. 1908 Devrimi'ne kadar sosyalizm düşüncesi, ancak bir kısım Türk aydınını etkileyebilmiştir.[134] Türk aydınlarının sosyalizmden uzak durmayı tercih etmeleri, daha çok ilkesel gerekçelere dayanmaktaydı. Kısacası, tarihi sınıf savaşımları üzerinden tahlil eden sosyalist düşünce, toplumun sınıfsal olarak ayrışmış olduğu gerçeğine yabancı olan Osmanlı aydınına itici geliyordu. Şu da bir gerçek ki Türk aydını, o dönemde, sınıflı toplumu ve bunun maddi altyapısını tüm boyutlarıyla kavrayabilecek bilimsel bir bakış açısına henüz sahip değildi. Bu nedenle, Tanzimat dönemine kadar Osmanlı sınırları içerisinde varlık gösteremeyen sosyalizm fikri ancak, Batılı kaynakların okunmaya başlandığı, Batılı fikir akımlarının yaygınlık kazandığı Tanzimat devri sonrasında tartışmaya açılabildi. Fakat bu tartışmalar, açık söylemek gerekirse, bilimsel ve nesnel olmaktan çok uzaktı. Kaldı ki, dönemin aydın profili göz önüne alındığında, Osmanlı Türk düşünürlerinin, böyle bir tartışmayı objektif ve nesnel bir yaklaşımla ele almaları da pek imkanlı görülmemektedir. Dolayısıyla, Osmanlı'da ilk sosyalizm tartışmaları ancak duygusal bir yaklaşımla ve subjektif şekilde ele alınabilmiştir. Tartışılan konularsa sosyalizm düşüncesi ile ilişkili olmayan yüzeysel konulardan ibarettir.

---

132 Aclan Sayılgan, konuyla ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapmıştır: "*Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde, sosyalist-marxist fikirleri ilk yayanlar, Ermeni, Bulgar, Musevi ve Balkan komitacıları olmuştur. Bilhassa Osmanlı Devleti ile Rusya, İngiltere ve Fransa arasında aktedilen 1839 antlaşmasından yararlanarak, İmparatorluk içinde kargaşalık çıkartıp beş büyük Avrupa devletine, Osmanlı payitahtını işgal ettirdikten sonra müstakil bir Ermenistan kurmak hevesinde olan İngiltere, Rusya, Fransa tarafından desteklenen Ermeni komitacıları genellikle sosyalist idiler.*" Sayılgan'ın tespitini, konuyu inceleyen Kerim Sadi, Mete Tunçay ve Paul Dumont gibi yazarların eserlerinde de rastlamak mümkündür. Gerçekten de Osmanlı'da ilk sosyalist örgütlenmeler Rum, Ermeni ve Yahudi tebaada görülmektedir. Örneğin, Marksist ideolojiyi benimsediğini ileri süren Ermeni Hınçak Komitesi 1887'de, bir diğer Ermeni örgütü olan Taşnaksutyun ise 1890 yılında kurulmuştu. Türklerin bir Osmanlı Sosyalist Fırkası kurması ise ancak 1908'den sonradır. Bkz.: Aclan Sayılgan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, 5. baskı, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2009, s. 6; Georges Haupt, Paul Dumont, **Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler**, İstanbul: Gözlem Yayınevi, 2013, s. 26.

133 Emre Polat, **Osmanlı'nın İlk Yahudi Sosyalisti 'Avram Benaroya ve Faaliyetleri'**, İstanbul: Truva Yayınları, 2004, s. 38.

134 G. Haupt, P. Dumont, **a.g.e**., s.25.

Türk sosyalizminin tanınmış isimlerinden Kerim Sadi'nin kapsamlı çalışması *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*'da belirttiğine göre, Osmanlı kamuoyu sosyalizm hakkındaki ilk bilgileri, *Ceride-i Havadis* Gazetesi'nin 1848 Avrupa Devrimleri ile ilgili haberlerinden edinmiştir. Özellikle, Proudhon, Blanqui ve Louis Blanc gibi sosyalist liderleri, ilk kez bu gazete aracılığıyla tanımaya başlamıştır. Kerim Sadi, Ceride-i Havadis'in yalnızca 1848 Devrimleri'nden haber vermekle kalmadığını, aynı zamanda Etienne Cabet'den ve ütopik eseri İcaria'dan da söz ettiğini belirtmektedir. Marks'tan yapılan ilk çeviriyse, 21 Şubat 1871 tarihli *Hakayik-ul Vakayi* gazetesinde yayımlanmıştır. Aynı tarihte Osmanlı Devleti'nin resmi gazetesi olan *Takvim-i Vekayi*'de Paris Komünü hakkında haberler yapılmaktaydı. Örneğin, 5 Zilhicce 1288 tarihli sayıda, olaylar esnasında tutuklananlardan ve yargılananlardan bahsedilmektedir. 3 Muharrem 1289 tarihli ve 1463 sayılı baskısındaysa, Birinci Enternasyonal'e karşı Fransız hükümetinin aldığı önlemler konu edilmiştir.[135]

Bu gazetelerde çıkan haberler genelde taraflı bir gözle kaleme alınmıştı. Komün'e veya Enternasyonal'e dair bilgiler, gözle görülür şekilde kapitalist hükümetlerin bakış açısına uygun biçimde veriliyordu. Kerim Sadi'ye göre bunun tek istisnası *İbret Gazetesi*'ydi. Başta Namık Kemal olmak üzere gazetenin yazar kadrosu, Sadi'nin deyimiyle *Komün Apolojisti*ydiler.

Söz konusu gazeteler incelendiğinde, Sadi'nin tespitinin doğru olduğu çok daha iyi bir şekilde anlaşılır. Örneğin, Namık Kemal İbret Gazetesi'nin 12 Haziran 1288 tarihli sayısında yer alan *Reddiye* isimli makalesi ile açıkça Komün taraftarlarını desteklemektedir. Hatta makalede belirttiğine göre kendisi de Komün günlerinde Paris'tedir ve yargılamalara bizzat şahitlik etmiştir. Sadece Namık Kemal değil, Reşad, Tevfik ve Nuri Bey'ler[136] gibi gazetenin önde gelen diğer yazarları da Komün taraftarıdır. Burada belirleyici olan önemli bir unsuru belirtmek gerekir; söz konusu yazarlar bir yandan Komün'ün savunuculuğunu yaparken, diğer bir yandan mal ve kadın ortaklığı olarak gördükleri komünizm fikrini tamamıyla reddediyorlardı. Daha da ilginç olanı, Paris Komünü'nü gerçekleştiren devrimcilerin Reşad Bey'e göre komünist olmamalarıydı. Reşad Bey, tuhaf bir kelime oyunuyla, dünya tarihindeki ilk sosyalist hükümet deneyimini gerçekleştiren komünarların komünist değil, komünalist olduklarını iddia etmekteydi. Buradan da Reşat Bey'in hararetli biçimde savunduğu

135 Kerim Sadi, **Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı,** 2. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s. 15, 22 ve 27.
136 Nuri Bey, Cemil Meriç'in belirttiğine göre, Sultan II. Abdülhamit'in süt kardeşidir. Bkz. Cemil Meriç, **Sosyoloji Notları ve Konferanslar**, 11. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 161.

Komün'ü ve Komün'cüleri tarihsel konumları ve nesnel koşulları içinde anlamaktan veya anlamlandırmaktan uzak olduğu tespit edilmektedir.[137]

Dönemin diğer Türk aydınlarının, sosyalizm olgusuna yaklaşımları da Reşad Bey'i aratmayacak seviyedeydi. Sosyalizm denilince Türk düşünürlerinin zihinlerine ilk olarak, hiç kuşkusuz ki, "*iştirak-ı iyal ve tesavi-i emval*" yani "*kadınlarda ve malda ortaklık*" geliyordu. Gerçekte akla ilk gelmesi gereken diyalektik materyalizm, tarihsel materyalizm, sınıf savaşımı, emeğin sömürüsü veya **üretim araçlarının mülkiyetinin toplumsallaştırılması gibi** sosyalizmi bilimsel sosyalizm yapan temel unsur ve kavramlarsa, Osmanlı-Türk aydınlarınca tartışılmaya değer görülmüyordu. Özetlenecek olursa, Osmanlı aydınlarının sosyalizme yaklaşımları, araştırmacı yazar Uğur Mumcu'nun çok bilinen "*bilgi sahibi olmadan, fikir sahibi olunmaz*" sözünün tam aksi istikametteydi. Sosyalizm hakkında en ufak bilgisi olmayanlar dahi sosyalizmle ilgili fikir beyan etmekten geri kalmıyorlardı. Bir örnek vermek gerekecek olursa, Kerim Sadi'nin eserinde yeralan isimsiz bir gazete yazısı, dönemin aydınlarının sosyalizm hakkında sahip oldukları genel düşünceyi yansıtması bakımından dikkat çekicidir. 30 Mart 1871 tarihli *Komünizm* isimli yazıda şöyle denilmektedir:

> "*Bu Komüniz davasında bunların esas tezleri şudur: İnsan nev'i bazı yaratıcı hayvanlar gibi tek başına yaşayamayıp mutlaka birbirinin yardımına muhtaçtır. Bu sebeple, teşkil olunan toplumlar da birtakım sosyal heyet mukavelelerine dayanmaktadır. Bir toplumun bütün menfaatleri ve faydaları da umumi heyete mahsus olup, hiç kimseye özel olarak bir mal ve mülke tasarruf etmeğe hak ve selahiyet olamadıktan başka,* ***hatta evlenmek ve karıkoca olmak bile caiz görülemez. Döl yetiştirmede ana ve baba belli olmayacak, bazı hayvanlar gibi rastgelen dişi ile çiftleşip vatan evladı namile birtakım piç yetiştirmekten ibarettir***.[138]

---

137 K. Sadi, **a.g.e**., s. 35, 36 vd. Reşad Bey özelinde gözlemlenebilen bu durum, aslında devrin Osmanlı-Türk aydınının sosyalizm karşısındaki genel durumunu ve bilgisizliğini çok iyi bir şekilde özetlemektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi, Osmanlı aydını, Batı'da bulduğu fikirleri derinlikli bir incelemeden geçirmeye lüzum görmeksizin, kulaktan dolma bilgilerle ve duygusal bir refleksle ya sevip benimsiyor, ya da nefret edip yerden yere vuruyordu. İki aşırı duygusal uç arasında gidip gelen ve Niyazi Berkes'in tabiriyle sürekli bocalayıp duran Türk aydını, bu yüzeysellik huyu yüzünden, dönemin düşünce akımlarına karşı tarafsız ve nesnel bir bakış açısı geliştirememişti.

138 Engels'in, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* isimli çalışmasında bunun tam tersi savunulmuştur. Engels'e göre, "miras"ın tek elde toplanabilmesi ve bir aileye özgülenmesi çocuğun hangi babadan olduğunun bilinmesine bağlıydı. Tek-eşli evlilik, bu ihtiyaçtan doğmuştur. Ve bu tarzda evlilik kadını evde çalışan bir köle durumuna düşürmüştür. Engels, kadın emeğinin toplumsal üretime kazanılması ve toplumsal üretim araçlarının toplumsal mülkiyete dönüştürülmesi yoluyla "miras hakkı"nın sona erdirilmesi neticesinde kadının toplumdaki kölelik rolünün sona ereceğini, kadının özgürleşeceğini belirttikten sonra şöyle devam etmiştir: "*İktisadi nedenlerden doğmuş bulunan tek-eşlilik, bu nedenler ortadan kalkınca yok olacak mı?...Yok olmak bir yana, tek-eşlilik, asıl bu andan sonra tam anlamıyla gerçekleşecektir".* Engels, iktisadi zorunluluktan dolayı bir kadınla evlenen erkeğin, kapitalist aile düzeninde eşini fuhuş yoluyla aldattığını, kadının da yine iktisadi nedenlerden ötürü ses çıkarmadığını iddia etmektedir. Ve Engels'e göre iktisadi zorunluluklar ortadan kalkınca, bu iki yüzlü evlilikler de ortadan kalkacaktır. Dahası, sosyalist bir toplumda kadınların kendilerini maddi kazanç karşılığında

İşte, bu yaşama usulünün taraftarları her yerden ziyade Fransa'da çok olduğundan, ne vakit bir ihtilal zuhur edecek olsa ***bu yolunu sapıtmış zümre*** *de taşkınlık ve azgınlık bayrağını kaldırıp: "Repüplik Ruj ve Komünizm" yani Kızıl Cumhuriyet ve Mutlak Eşitlik isteriz, diye ta yaratılışın başından beri benzeri görülmemiş bir dava ile adalet icra edeceğiz gibi ham bir umutla* ***etmedikleri fezahat*** *ve* ***irtikap eylemedikleri rezalet kalmaz****. Hatta, Fransız İhtilali'nde "Sosyete dü druva dö lom" yani "İnsan Hakları Cemiyeti" adile meydana çıkan fesat heyetinde bazı utanmazlar serbestlik ve hürriyet anlamını o kadar kötüye kullanmışlardır ki, çırılçıplak soyunmayı ve keşf-i avret edip: "İnsan arzu ederse böyle de gezebilir" diyerek insan yüzüne çıkmaya cesaret eylemişlerdir.*

Kısacası, bu inançta bulunanların fikirleri fiile çıkacak olsa, insanı hayvandan ayırmağa yarayan ırz ve namus sıfatları büsbütün kaldırılmış olup ne din ve kanuna ne de ilimlere ve fenlere lüzum ve ihtiyaç kalıp, Tanrının ihsan buyurduğu insanlık faziletlerini tamamile bırakmak ve artık hayvanlar gibi yalnız dünbale cünban olup yani kuyruk sallayıp gezmekten başka bir netice elde edilmez".[139]

Tabii ki toptancı bir yaklaşımla ve nesnellikten uzak biçimde tüm Osmanlı aydınlarını bu seviyede değerlendirmek doğru olmayacaktır. Çoğunluk olmasalar da devrin aydınları arasında Paris Komünü deneyimini ve komünizm düşüncesini tarafsız şekilde ele alanlar da bulunmaktaydı. Ahmet Mithat Efendi, bu tipteki aydınlara uygun düşecek bir örnektir. *Zeyl-i Kainat* isimli kitabında Paris Komünarlarını suçlu gördüğü halde, Versay Hükümet'nin zor kullanmakta ileri gittiğini belirten şu sözleri söylemiştir: "*Vakıa Versay cumhuriyetinin işbu kızıl cumhur erbabı aleyhinde göstermiş olduğu şiddet dahi Avrupa erbab-ı insafını tenfir edecek derecede idi. Ancak daire-i belediye tarafdaranı*[*] *dahi bu derece şiddeti kendileri davet etmişler idi.*"[140]

Dağarcık Dergisi'nde yayımlanan 1871 tarihli bir yazısındaysa Birinci Enternasyonal sosyalistlerini savunmakta ve iptidai bir biçimde de olsa, zengin ile fakir arasındaki farkın büyüklüğünü eleştirmektedir. Ahmet Mithat'a göre insanlar, aylak

---

satmaları düzeni, yani fuhuş da sona erecektir. Dolayısıyla, fuhuş ortadan kalkınca tek-eşlilik tehlikeye düşmek bir yana, sonunda bir gerçeklik haline gelecektir. Tek-eşli evliliğin yitireceği tek şey, erkeğin üstünlüğü ve evliliğin bozulmazlığı olacaktır. İktisadi ve hukuki anlamda eşitliğini elde etmiş, toplumsal üretimin parçası olmuş, iktisadi olarak bağımsız ve özgür kadınlar, o günden itibaren tek-eşli evliliklerini, gerçek aşkın ve sevginin üstüne bina edeceklerdir. Sonuç olarak, sosyalizmin kurucusuna göre, tek-eşli aile, burjuva anlamıyla kadını köleleştiren bir kurumdur. Ve iktisadi zorunlulukların sonucudur; kadın ve erkek bu zorunluluklardan dolayı birbirlerine bağımlıdır. Sosyalist düzende tek-eşli aile yine varolacak, fakat bu sefer devrimci anlamda varolacaktır. Iktisadi zorunluluklar ortadan kalkıp, kadının özgürlüğü gerçekleşince ve erkeğin fuhuş yapma olasılığı ortadan kalkınca, çiftler arasında gerçek bir eşitliğe ve sevgiye dayalı tek-eşli aile kurumu tesis edilecektir. Bkz. F. Engels, **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, 12. baskı, çev.: K. Somer, Ankara: Sol Yayınları, 2002, s. 88-89, 96-97.

139 K. Sadi, **a.g.e.**, s.59 vd. Vurgular yazara aittir.

[*] Paris Komünü kastedilmektedir.

140 Ahmet Mithat, **Zeyl-i Kainat**, İstanbul: Kırk Anbar Matbaası, 1875, s. 315-317; K. Sadi, **a.g.e**., s.46.

mutlular ile çalışan yoksullar olarak ikiye ayrılmıştır. Ve kendisi yoksulların safında yer almaktadır.[141]

Bu tarz istisnalar dışında Türk aydınlarının Paris Komünü'ne ve sosyalizm düşüncesine yönelik yaklaşımları genelde karalama maksatlıydı. Devlet adamlarının bakış açıları da aydınlarınkini aratmıyordu. Örneğin, devrin Sadrazamı Ali Paşa, bizzat kaleme almış olduğu 25 Temmuz 1871 tarihli emirnamede, Enternasyonal'in şeytani düşüncelerin ürünü olduğunu belirttikten sonra, Komün taraftarlarını, insanlığı hayvanlığa ve vahşete sürüklemek isteyen haydutlar olarak suçlamıştır. Dahası, işçilerin kapitalistlerle zenginlik ve nimetlerden faydalanma açısından eşitliğini istemenin ve malların ortaklığı düşüncesinin, zararlı ve kabul edilemez olduklarını savunmuştur. Ali Paşa aynı emirnamede devletin varlığı açısından tehlike taşıyan bu tarzda düşüncelerin, Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına sıçraması ihtimaline engel olunması için her türlü tedbirin, en acil şekilde alınması gerektiğini de vurgulamıştır.

Görüldüğü üzere, Osmanlı aydın ve yöneticileri, Paris Komünü ve sosyalizm konularında aynı olumsuz görüşlere sahiptirler. Aydınlar, ya mevcut düzene yönelik büyük bir tehdit, ya da bilgi noksanlığı nedeniyle ahlaksızlık olarak gördüklerinden dolayı sosyalizme karşı çıkarlarken; Ali Paşa gibi devlet adamlarıysa, pragmatik siyasetçi olmaları nedeniyle, bu tehdidin kendi zenginliklerine ve iktidarlarına yönelmesi telaşıyla sosyalist düşünceye tavır almaktaydılar.

Osmanlı'da sosyalizm düşüncesinin ortaya çıkmaya başladığı ilk yıllardan itibaren, Osmanlı aydınları ile devlet adamları arasında yaygınlık kazanmış başka bir yaklaşım tarzı daha vardı ki o da, sosyalizm düşüncesini İslamiyet açısından değerlendirmekti. Dönemin aydınları, ya bir takım düşünce cambazlıklarıyla sosyalizmi, İslamiyet'le uzlaştırmaya çalışıyor, ya da İslami ahlak kurallarına uymadığını ileri sürerek sosyalizmin yaygınlık kazanmasına engel olmaya çalışıyorlardı. Sosyalizm düşüncesine yakın duran yazarlarsa, sosyalizmin meşruiyetini İslam kaynaklı eşitlik, yardımlaşma ve zekat kavramlarında arıyorlardı. Sosyalizmin tartışılmaya başlandığı 1870'li yıllardan, İkinci Meşrutiyet'e gelinceye kadar aydınlar tarafından yapılan tüm polemiklere, ağırlıklı olarak, bu düşünce hakimdi.

Tarih-i Cevdet'in yazarı Ahmet Cevdet Paşa da bu düşüncede olan aydınlardan biriydi. Örneğin, sosyalizm hakkında kaleme aldığı bir makalesinde, komünizmin ve

---

[141] K. Sadi, **a.g.e.**, s.51.

sosyalizmin, mülkiyet, evlilik ve ailenin kaldırılması anlamına geldiğini ve bu tür yaklaşımların, İslamiyet öncesi bir tarikat olan *Mazdeki*lerin[142] sapkın görüşleri ile paralellik taşıdığını ileri sürmüştür. Dahası, sosyalizmi tarihsel planda mazdekçiliğin devamı olarak kabul etmiştir. Cevdet Paşa'ya göre, Mezdekçilik, İran'da ortaya çıkmış, İslam memleketlerinde *Batıniyye*'ye ve *Aleviliğe* dönüştükten sonra Avrupa'ya geçerek komünizm, sosyalizm ve nihilizm gibi "sapık" ideolojilere bürünmüştür. Cevdet Paşa, tüm idealist Türk aydınları gibi, sosyalizm fikrini derinlikli biçimde incelemeden reddeden bir aydındı. Sosyalizme yönelik karşı duruşunun bilimsel bir araştırmaya veya nesnel ölçütlere dayandığı söylenemezdi. Ona göre, bu tarz düşüncelerin yaygınlaşması, dini fikirlerin ve dindarlığın zayıflamasından kaynaklanmaktaydı. Sosyalizm, Mazdekilik gibi sapık bir tarikattı ve dinine bağlı namuslu adamların bu tarz tarikatlarda bulunması kesinlikle "caiz" değildi.[143]

Görüldüğü üzere, Mecelle'nin ve Tarih-i Cevdet'in yazarı Ahmet Cevdet Paşa'nın zihnindeki sosyalizm algısı, yüzeysel bilgisinin sınırlarını aşamıyordu. Sosyalizmi, subjektif bir açıdan ele alıyor ve dine uygunluğunu bile nesnel olarak sorgulamaktan imtina ediyordu. Sosyalizmin içerik olarak ne olduğunu, bilimsellik iddiasının nereden kaynaklandığını merak etmeksizin, öznel değer yargıları üzerinden değişmez sonuçlara varmakla yetiniyordu. Cevdet Paşa özelinde yaşanan bu kaygı verici durum, aslında son dönem Osmanlı-Türk aydınlarının, başta sosyalizm olmak üzere dünyadaki tüm fikri gelişmelere yönelik yaklaşımlarının ve bu gelişmeler hakkındaki bilgi düzeylerinin ipuçlarını taşıyordu.

Bir başka son dönem Osmanlı aydını Şemsettin Sami ise sosyalizm ile komünizmin birbirlerine karşıt doktrinler olduklarını iddia edecek kadar bilimsellikten uzağa düşmüştü. Hangi nesnel veriye veya bilimsel bilgiye dayandığı belli olmayan bu teze göre; sosyalizm, insanları refaha ve mutluluğa götürecek büyük bir moral

142 Enver Behnan Şapolyo'nun belirttiğine göre, ihtilalci bir tarikattır. Bu tarikatın mensupları, 531 yılında İran'da siyasi ve sosyal bir devrim gerçekleştirmişlerdir. Tarikatın görüşleri, toplumsal eşitlik ve ulusal gelir dağılımda eşitliğe dayanmaktaydı. Mazdekilere göre, toplum bireylerden oluşan bir bütündür, bu bütünün üyeleri de eşittir. Bu nedenle üreten-tüketen arasında bir dengenin sağlanması gerekmektedir. Herkes ürettiğinin karşılığını almalı, çalışmayan çalışanın sırtından geçinmemelidir. Inançlar, insanların birbirlerini ezmelerine ve sömürmelerine müsait değildir. Dolayısıyla, din adamları değişik yorumlarla gerçeği tersine çevirmektedirler. Yeryüzü bütün insanların ortaklaşa yararlanmalarına açık bir yaşam alanıdır. Toplumun malları ortaktır, mülkiyet doğaya aykırıdır. Kimsenin kimseyi baskı altına alma, özgürlüğünü kısıtlama veya ortadan kaldırma yetkisi yoktur. Aile kurumu da doğaya aykırıdır, kadın erkeğin tutsağı değildir, özgür bir insandır. Bu özelliği nedeniyle o da özgürce davranmalıdır. Şapolyo'ya göre, Kadında ve malda ortaklık bu tarikatın esasını oluşturmaktaydı. İsmet Zeki Eyüboğlu'nun eserindeyse böyle bir şey söylenmemiştir. Bkz. İsmet Zeki Eyüboğlu, **Bütün Yönleriyle Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi**, İstanbul: Der Yayınları, 1990, s. 87-90 ve Enver Behnan Şapolyo, **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi,** 3. baskı, İstanbul: Elif Kitabevi, 2006, s. 437-439.

143 K. Sadi, **a.g.e.**, s. 101-102.

kımıldanışı, komünizmse malların ortaklığını savunan sapık bir öğretiydi. Dolayısıyla "ulvi" bir ideale hizmet eden sosyalizm ile "malların ortaklığını" savunan komünizm gibi sapkın bir öğreti birlikte anılamazdı. Sosyalizm, "malların ortaklığını" savunan bir düşünce değil, aksine *cemiyet-i beşerin hüsn-ü idaresiyle refah ve saadetini ve bila istisna bütün efrad-ı beşerin hürriyet ve müsavatını ve hiç kimsenin hukuk-u tabiiyyesinin payimal olmamasıyle, hak ve adlin meydana çıkmasını, ve niam-ı tabiiyyeden herkesin mütena'im ve hissemend olmasını arar tariki selametti*[144]. Oysa, Komünizm, kadınlarda ve mallarda ortaklık anlamına gelen ve nefret edilmesi gereken, iğrenç bir yoldu.

Sosyalizmi ve komünizmi doğru ve detaylı biçimde tahlil etmediği, fakat buna rağmen sosyalizme ılımlı yaklaştığı anlaşılan Şemsettin Sami'nin, içinde yaşadığı döneme göre fazlasıyla cesur sayılabilecek diğer bir teziyse Gotha Programı'nın İslam dinine uygun olduğunu ileri sürmesidir.[145] Şemsettin Sami'ye göre, sosyalizmin esaslarını ve amaçlarını anlamak için yeterli olan bu program, kimseyi ürkütmemelidir. Aksine, herkesin benimsemesi gerekir çünkü bu programda malların ortaklığı talebi ve komünizm lekesi bulunmamaktadır. Dolayısıyla, İslam dinine ve onun şeriatına uygun, kabul edilebilir bir programdır.

Şemsettin Sami'nin sosyalizm veya komünizm hakkında derinlikli bir bilgiye sahip olduğu kesinlikle söylenemez. Ancak bu durum, diğer Osmanlı aydınlarında görüldüğü şekilde, kendisinin sosyalizm ve komünizm hakkında kesin sonuçlara varmasına engel olmamıştır. Açıkça söylemek gerekirse Şemseddin Sami'nin, diğer çağdaşları olan aydınlar gibi, sosyalizm düşüncesini, objektif biçimde ele almadığı, konuyu özgün kaynaklarından derinlemesine incelemediği, aksine, konuyu diğerleri gibi yüzeysel biçimde ve sübjektif bir yaklaşımla tahlil ettiği görülmektedir. Bu yaklaşım tarzı O'nu, sosyalizm ile komünizmin birbirlerine karşıt düşünceler olduğu gibi, hangi bilimsel gerekçeye dayandığı bilinmeyen yanlış bir sonuca vardırmıştır. Şemseddin Sami'nin eleştirilebilecek diğer bir yönüyse, ateizm ve materyalizm anlayışını temel alan sosyalizm düşüncesini, İslam dini ile uzlaştırmaya çalışmasıdır. Bunun mümkün olmadığını bile bile.

---

144 "İnsanlığın güzel şekilde idare edilmesiyle rahatlık ve mutluluğunu ve istisnasız tüm insanların özgürlük ve eşitliğini ve hiç kimsenin doğal hukukunun çiğnenmemesiyle, hak ve adaletin ortaya çıkmasını, ve doğal nimetlerden herkesin yararlanması ve pay sahibi olmasını hedefleyen kurtuluş yoludur". K. Sadi, **a.g.e**., s.107.

145 1876 yılında bunları savunan Şemsettin Sami, 1894 yılında dördüncü baskısını yapan *Kamus-u Fransevi*'sinde ise sosyalizmi "Silk-i Sakim-i İştirakiyun" yani "Sapık Olan Komünizm Yolu" olarak tariff etmiştir. Bkz. C. Meriç, **Sosyoloji**..., s.163.

Aslında bu yalnızca Şemsettin Sami'ye izafe edilebilecek bir hata değildir. Devrin Türk aydınlarının kayda değer bir çoğunluğunun bu yanlışta ısrar etmiş oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Tek kaygısı pragmatik sonuçlar elde etmek olan idealist Türk aydınının sürekli biçimde tekrarladığı bu hata, hiçbir şekilde uzlaştırılması mümkün olmayan bilimsel sosyalizm düşüncesi ile İslam dinini, salt hümanizm ve eşitlik açılarından birbirlerine eşgörme yanılgısından kaynaklanmaktaydı. Temelde bu yanılgı; doğanın, düşüncenin ve toplumun, nesnel yasalara bağlı maddesel süreçlerden oluştuğunu ve emeğin sömürüsünün, bu sürecin zorunlu bir sonucu olarak ortadan kalkacağını savunan sosyalizm düşüncesinin eşitlik anlayışı ile dinin adaletli olma ilkesinin görüngüsel benzerliklerinin bir sonucuydu. Oysa, sosyalizm düşüncesine göre din ve dinin savunduğu tüm değer yargıları, aslında sömürü düzeninin ve insanlararası eşitsizliğin sürekli biçimde yeniden üretilmesine hizmet etmekteydi. Dine göre ise aslolan, Allah'ın insanlar için öngördüğü yaşam tarzını yeryüzüne hakim kılmaktır. Dolayısıyla sosyalizm veya diğer beşeri sistemler dinen uygulanamaz bir konumdadır. Tüm bu nedenlerden ötürü de, ne sosyalizmin din ile, ne de dinin sosyalizm ve onun temsil ettiği değerler ile uzlaşması kesinlikle mümkün değildir. Fakat buna rağmen Türk aydını, bu verimsiz çabadan vazgeçmeyi hiçbir zaman düşünmemiştir.

Sosyalizme sempati duyan Şemsettin Sami gibi aydınların, sosyalizm düşüncesini dini ahlak anlayışı ile uzlaştırma girişimleri, bu düşüncenin materyalist doğasına aykırı olmanın yanı sıra dönemin muhafazakar aydınlarının da eleştiri oklarını üzerine çekmiştir. Muhafazakarlara göre, "kadınlarda ve mallarda ortaklık" anlamına gelen bu sapık ve batıl ideolojinin, İslam dini ile birlikte anılması kesinlikle mümkün değildi. Bu aydınlardan biri olan Azımzade Refik Bey'e göre, insanlar arası eşitlik yaratılışa aykırı, gerçekçi olmayan bir taleptir. Özel mülkiyet İslam tarafından koruma altına alınmıştır, dolayısıyla zenginin malına el konulması gibi bir düşüncenin savunulması dine aykırıdır. Çözüm, İslam dininin hali hazırda mevcut bulunan "zekat" kurumunun layıkıyla çalıştırılmasından geçmektedir. Allah, zenginleri fakirleri beslemeye mecbur kılmıştır. Fakirlerin, zenginlerin mallarında hakkı olduğunu buyurmuştur. Dolayısıyla, sosyalizm, nihilizm ve anarşizm gibi "sapık" mezheplere sığınmaktansa, dinin emirlerini doğru bir şekilde hayata geçirmek ve yaygınlaştırmak suretiyle gelir adaletsizliğinin önüne geçmek daha "doğru" bir prensiptir. Aynı düşünceyi savunan bir diğer muhafazakar aydınsa, Safvet Hoca'dır. Safvet Hoca da aynı prensipten yola çıkarak, tüm Avrupa coğrafyasında durdurulamaz biçimde yükselişe

geçen sosyalizm tehlikesinin önüne, ancak *Allah Korkusu* ve Allah'ın farz kıldığı *zekat müessesesi* ile geçilebileceğini savunmuştur.[146]

1848 Devrimlerinden İkinci Meşrutiyete kadar Osmanlı aydınlarının, işçi sınıfı hareketlerine ve sosyalizm olgusuna yönelik yaklaşımları, genel olarak yukarıda izahı yapılan çerçevenin dışına çıkamamıştır. Sosyalizm, bu zaman dilimi boyunca ya "mallarda ve kadınlarda" ortaklık cinsinden karalamalara maruz kalmış, ya da yüzeysel sorgulamalara hedef olmuştur. Dini açıdan yapılan değerlendirmelerin çoğu ise görüldüğü üzere, nesnellikten ve Kitab'i bilgiden hayli uzaktır. Değişik fikir akımlarının ortaya çıkıp filizlendiği, çok sayıda siyasi parti ve derneğin kurulduğu, basın-yayın alanında gerçek manada bir patlamanın yaşandığı İkinci Meşrutiyet döneminde[147] de bu genel eğilim devam etmiştir. Ancak, dönemin görece özgürlük ortamı ve kültürel zenginliği, sosyalizmi bilimsel ve objektif bir düzlemde tahlil etmeye uğraşan aydınların ortaya çıkmalarına zemin hazırlamıştır.

Tanzimat'la birlikte ortaya çıkan pozitif bilimlere yönelik ilgi ve Birinci Meşrutiyet döneminde Osmanlı kültür hayatına giren materyalist felsefe, bu tipteki Osmanlı-Türk aydını için bilimsel sosyalizm öncesi bir okul vazifesi görmüştür. O zamana değin tüm kültürel hayatını idealist çerçeve ile sınırlı tutan Osmanlı-Türk aydını, pozitif bilimlerin ve materyalist felsefenin kültürel hayata girişiyle birlikte farklı bir bakış açısı edinmeye ve siyasi ve kültürel olayları nesnel bir yaklaşımla ele almaya başlamıştır. Bu durum, daha önce de belirtildiği üzere Osmanlı aydınının sosyalizmi ele alış biçimini de farklılaştırmış ve sosyalizmi sübjektif önyargılardan bağımsız bir şekilde değerlendirmesine fırsat tanımıştır.

Osmanlı coğrafyasında, sosyalizmi objektif şekilde inceleyen ve Batı'daki örnekleri gibi bir kavga aracına dönüştüren aydın modeli ilk olarak, işçi hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı Selanik'te, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra görülmeye başlanmıştır. Bu aydınların çoğunluğunu Osmanlı'nın gayri-müslim tebaası oluşturmaktaydı. Ancak, Arda Odabaşı'nın Osmanlı sosyalizmini incelediği çalışmasında belirtmiş olduğu gibi, aynı tarihlerde ve yine Selanik'te olmak üzere Türk unsurlar arasında da bu tarz aydınlara rastlamak mümkündü:

---

146 K. Sadi, **a.g.e.**, s. 120-121, 124.

147 İ. Arda Odabaşı, **Osmanlı'da Sosyalizm, Türkçülük ve İttihatçılık 'Rasim Haşmet Bey'**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011, s.9.

"*Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyalist akımın merkezinin Selanik olduğu olgusal bir gerçektir. Ancak, hakim kanının aksine, bu akım yalnızca gayrimüslim Osmanlılara atfedilemez. Çünkü 1908 Devrimi'nin hemen ardından Selanik'te esmeye başlayan sosyalizm rüzgarı Türkleri de etkilemiş ve hatta Türklerden oluşan küçük ve gevşek de olsa sol/sosyalist bir çevre ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Türk sosyalizminin 1910'dan (İştirakçi Hilmi çevresinden) başlatılması tartışmaya açılabilir.*"[148]

Odabaşı'nın belirttiği gibi Osmanlı-Türk sosyalizmi, bu alanda çalışma yapan tarihçiler tarafından daima İştirakçi Hilmi ve İştirak Gazetesi'nden başlatılmıştır. Oysa İkinci Meşrutiyet'in henüz ilk yılında Selanik'te gayri-müslimler arasında yaygınlık kazanan sosyalizm düşüncesinden, İstanbullu aydınlardan daha önce yeni fikirlere heyecanla sarılmayı bekleyen Selanikli genç Türk aydınlarının etkilenmiş olması daha yakın bir ihtimaldir. Dolayısıyla, "sosyalist" motifli ilk Türk aydın tipolojisinin, 1910 yılında İstanbul'da değil, işçi hareketlerinin ve sosyalist örgütlenmelerin yoğun biçimde görüldüğü Selanik şehrinde ve 1908 yılında ortaya çıktığını söylemek daha akla uygun bir önermedir. Kaldı ki, Odabaşı'nın bahse konu eserinde, 1908 yılı itibariyle böyle bir aydın çevresinin mevcut olduğu somut biçimde ortaya konmaktadır.

Bahçe Dergisi etrafında toplanan Rasim Haşmet, Ali Canip, Mustafa Nermi, Akil Koyuncu, Aka Gündüz ve Kazım Nami gibi genç aydınlardan oluşan bu çevre tarafından hürriyetin ilanı ile birlikte çeşitli gazete ve dergilerde sosyalizmle ilgili yazılar kaleme alınmaya başlanmıştır.[149] Organize ve planlı olmamakla birlikte, yazı aracılığıyla sosyalizmin doğru biçimde algılanmasına çalıştıkları anlaşılan bu gençlerin, sosyalist düşünceyi bilimsel bir yöntemle inceledikleri ve devrin sosyal nitelikli olaylarını sınıfsal açıdan değerlendirdikleri önemle vurgulanması gereken bir unsurdur. Yazılarından, modern bilim dilini ve sosyalist terminolojiyi kullanmaktan uzak oldukları anlaşılan bu gençler, kabul edilebilir tüm eksiklerine rağmen, sosyalist düşünceyi kavramakta ve kavratmakta seleflerine oranla daha başarılı ve bilimselliğe yaraşır bir portre çizmişlerdir.

Bu gençlerden Rasim Haşmet, Bahçe Dergisi'nde yayımlanan 18 Mayıs 1909 tarihli makalesinde 31 Mart'ı ele alış biçimiyle, sınıfsal tahlilin en güzel örneklerinden birini vermiştir. Haşmet'in bu makalesi, Odabaşı'nın belirttiği gibi sol düşünce açısından irdelenebilecek bir içeriğe sahip olmamakla birlikte, tarihi bir sınıf mücadelesi

148 İ. A. Odabaşı, **a.g.e.**, s. 19.
149 K. Sadi, **a.g.e.**, s. 326.

şeklinde okuması açısından önemli bir çalışmadır. Makalede, öncelikle Avrupa'da yaşanan sosyal olaylar, ikincil olaraksa 31 Mart Olayı sınıfsal bir yaklaşımla değerlendirilmiş ve söz konusu olayların altında yatan temel gerekçenin geniş halk kitlelerine ait haklara, kontlar, dükler, arazi sahipleri ile beylerden oluşan zorbalar sınıfı tarafından el konulması olduğuna işaret edilmiştir. Yazının devamında ise konu edilen sosyal olayların halkın lehine sonuçlanmasıyla birlikte bu gibi zorbalıkların ve dahi imtiyazların sona ererek "mutlak hükümdarlık" nazariyesini anlamsız kılmayı başardığı savunulmuştur.[150]

Rasim Haşmet'in ileri sürdüğü bu fikirler, açıkçası, el değmemiş yeni bir metodun izlerini taşımaktaydı. O tarihe kadar sosyal olaylar Türk aydınları tarafından yalnızca görünürdeki siyasi boyutlarıyla ele alınmakta ve ardındaki ekonomik-sınıfsal nedenler gözardı edilmekteydi. Haşmet'se bu kalıbı yıkmış ve yaşanan olayların nedenlerini ekonomik gerekçeler ve sınıfsal ayrılıklarla açıklamaya çalışmıştır. Dahası, feodal yapıların genel halk kitleleri üstünde kurdukları ekonomik ve siyasi zorbalık sistemini eleştirerek, bu sınıflara ve padişaha karşı halktan yana soldan tavır almıştır. Odabaşı'nın da belirttiği gibi Haşmet'in bu yazısında ileri sürmüş olduğu fikirler, "burjuva devrimciliği" sınırlarını aşamamaktadır. Ancak Haşmet'in *Füyuzat* Dergisi'nde çıkan bir başka yazısında bu sınır aşılacak ve Haşmet'in sosyalist devrimci fikirleri, içinde yaşadığı tarihsel döneme ve bulunduğu coğrafyaya itibarla fazlasıyla ilerici bir görünüm kazanacaktı. Haşmet, yeni basılan kitapları tanıttığı *Neşriyat-ı Şehriyye* isimli gazete köşesinde *Rus İhtilal Cemiyeti'ne Mensup Bir Kadının Hayatı* isimli kitabı eleştirirken devrimci fikirlerini açıkça ortaya koymaktan çekinmeyecektir. Bu makalede yeralan Rasim Haşmet'e ait ifadeler, devrin sosyalist gençlerinin düşünce yapısını ve sosyalizme yaklaşımlarını ortaya koyması bakımından fazlasıyla dikkat çekicidir:

> "*20. Yüzyılın başında artık peri masalları, sembolik teraneler, muhafazakar ve klasik eski felsefi ve toplumsal kaideler geçmişe gömülmelidir. Edebiyatta, dilde, siyasette, sosyolojide, kısacası en geniş ve sınırsız sosyal kurumlardan en basit ve küçük iştigallere kadar ciddi ve insanlığa faydalı mesai istenir. Artık "şark bülbülleri, güneş ve sema, denizler ve göller, kadınlar ve gülümsemeleri", bütün bu bayat mevzular terk edilmelidir. Artık şiirlerimiz, eserlerimiz, kitaplarımız, hepsi bu duyan, anlayan, yaşayan hasta insanlığın hastalıklarını ve onların şifa vasıtalarını arayıp söylemeli ve nazariyatını uygulamaya koymalıdır. Çünkü artık*

[150] İ. A. Odabaşı, **a.g.e.**, s. 200.

lakırdı değil, iş, icraat talep edilmektedir.

Bugün Avrupa'da birer fikir sistemi, birer yol, birer alem teşkil eden barış taraftarları, laikler, komünistler, sendikalar, kolektivistler, anarşistler, sosyalistler ve sosyalist devrimciler, reformistler; bütün bu insanlık ordusu, vahşetin gelişiminden, insaniyetin vahşetinden ibaret olan bu sefil insanlık medeniyetini ortadan kaldırarak kamunun refah ve saadetine medar olacak daha metin bir temel atmak, daha mükemmel bir bina kurmak istemekte ve bu kutsal dilekleri şiirlerinde, romanlarında, felsefelerinde ifade ve muhakeme etmekle uğraşmaktadır. Onların mesaisine genç, ihtiyar, erkek, kadın herkes destek vermektedir."[151]

Rasim Haşmet'in dışında, yine aynı çevreden ve yukarıda belirtildiği gibi sosyalizmle ilgilenen başka genç yazarlar da bulunmaktaydı. Örneğin, bu gençlerden Kazım Nami (Duru) Bey, narodnik bir devrimci olan Vera Figner'in hayatını konu edinen *Rus İhtilal Cemiyetine Mensup Bir Kadının Hayatı* isimli kitabı Türkçe'ye kazandırmıştı. Aka Gündüz'se 1908 yılında "kadın" isimli bir dergi çıkarmaya başlar. Dönemin toplumsal yapısıyla birlikte düşünüldüğünde bu ismin sınıfsal bir anlamla yüklü olduğu gayet net biçimde anlaşılmaktadır.[152] Aka Gündüz, aynı zamanda "Hak" isimli gazetenin de sahibidir ve bu gazetede göstermelik bir yargılamayla idam edilen İspanyol anarşisti Francesco Ferrer adına bir ilkokul yapılmasını önerir.[153] Aynı tarihlerde farklı çevrelerin de sosyalizm konusuyla ilgilenmeye başladığı görülmektedir. Örnek olarak; 1909 yılının Ocak ayında, Ubeydullah Esad'ın çıkardığı *Resimli Kitap* Dergisi'nde *Lassalle, Marks ve Erfurt* isimli bir makale yayımlanır. Makalenin yayımlandığı sayfada tanınmış sosyalist Ferdinand Lassalle'ın resmine de yer verilmiştir. Aynı makalenin bir diğer sayfasındaysa, Ferrer olayına değinilmiş ve Ferrer anısına yapılan heykelin resmi basılmıştır.[154] Kerim Sadi'nin belirttiğine göre Muslihiddin Adil ve Ahmet Cevat gibi genç yazarlar da bu akıma kapılarak, tanınmış sosyalist isimleri, çeşitli vesilelerle, dergi sayfalarında ve kitaplarda tanıtmaya çalışmaktaydılar.[155]

Görüldüğü üzere, İkinci Meşrutiyet sonrasında sosyalist kabul edilebilecek bir grup genç aydın tarafından, sosyalizm düşüncesi ve bu düşüncenin içermiş olduğu

---

151 İ. A. Odabaşı, **a.g.e**., s. 198.

152 Arda Odabaşı, o zamana dek kadınlara yönelik süreli yayınlarda, "iffetli kadınlar" anlamına gelen ve daha ziyade Müslüman kadını tarif eden "muhadderat" ile elit kadınları ifade eden "hanım" kelimelerinin kullanıldığını belirtir. "Kadın" ise ev içi hizmetlerde çalışan, alt sınıflara mensup kişiler için kullanılmaktadır. Dolayısıyla Aka Gündüz, ezilen alt sınıfa mensup bu kişileri öne çıkarmak adına söz konusu ismi kullanmıştır. Bkz.: İ. A. Odabaşı, a.g.e., s. 31.

153 "*Ferrer Mektebi*", Hak Gazetesi, birinci sene, numara 1, (4 Teşrinisani 1325), s. 4 ve İ. A. Odabaşı, a.g.e., s. 32.

154 "*Lassalle, Marks, Erfurt (Konferans)*", Resimli Kitap, numara 15, (Kanunuevvel 1325), s. 237-241

155 K. Sadi, a.g.e., s.328.

çeşitli kavramlar yayılmaya başlamıştır. Artık sosyalizm teorisi, Türk aydınları tarafından subjektif bir taraflılıkla ele alınmıyor, daha nesnel bir metotla inceleniyordu. Yeni nesil Türk aydını, sosyalizmi anlamak ve yaymak için bilimsel bir çaba içine girmişti. Sosyalist teori ve teorisyenler irdelenmeye ve tanıtılmaya çalışılıyor; çeşitli gazete ve dergilerde bu yeni düşünce akımının, ne olduğuna dair yazılar, makaleler kaleme alınıyordu. Bu birikimin niteliksel bir değişimi gerektirdiği yadsınamaz bir gerçekti. Doğrudan sosyalizm savunusu yapan ve adında açıkça "sosyalizm" kelimesi geçen, başını Türk aydınlarının çektiği, bir yayın organının veya bir parti girişiminin hayata geçirilmesinin tüm maddi koşulları hazırdı. İşte *Osmanlı Sosyalist Fırkası* ve onun naşir-i efkarı olan *İştirak Dergisi*, bu maddi koşulların itkisi sonucu ortaya çıkmıştı.

1.4. Osmanlı'da İlk Sosyalist Parti Deneyimi ve İştirak Gazetesi

Osmanlı'da kurulmuş olan ilk legal sosyalist parti, *Osmanlı Sosyalist Fırkası*'dır. Osmanlı Sosyalist Fırkası, Türkiye sol geleneğine uygun biçimde, yayın organı etrafında kümelenme şeklinde örgütlenmiş bir siyasi partidir. Bu nedenle, siyasi partiden önce, partinin yayın organı olan İştirak Gazetesi ortaya çıkmıştır. Gazete, Meşrutiyet'in ilanından yaklaşık sekiz ay sonra, 26 Şubat 1910 tarihinde yayın hayatına başlamıştır.[156] "*Sosyalizm Efkarının Mürevvicidir"* ve "*Biri Yer Biri Bakar Kıyamet Ondan Kopar*" ibaresiyle çıkan gazetenin *sahib-i mesulü* ve *müdür-i mesulu*, *nev-i şahsına münhasır* kişiliğiyle tarihe geçmiş olan *İştirakçi* namıyla matuf Hüseyin Hilmi'dir.[157] Gazetede, yukarıda bahsi geçen Rasim Haşmet, Ali Canip, Emin Lami[158] gibi genç sosyalist aydınların dışında Refik Halit Karay ve Ahmet Rıfkı[159] gibi farklı isimlerin yazılarına da yer verilmiştir.[160]

---

156 Selçuk Gürsoy, **a.g.e.**, s. 161.

157 Münir Süleyman Çapanoğlu, **Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi**, İstanbul: Pınar Yayınevi, 1964, s. 53.

158 Emin Lami Bey, Fecri Ati şairlerindendir. Bkz. K. Sadi, **a.g.e.**, s.259.

159 **Ahmet Rıfkı:** 1884-1935 yılları arasında yaşamış Türk yazar ve şair. Baba Rıfkı, Sakallı Rıfkı ve Deli Rıfkı olarak da tanınır. Bektaşi'dir ve Bektaşilik ile ilgili çalışmaları da mevcuttur. Bu çalışmalarının yanı sıra sosyalizm ile de ilgilenmiştir. İkinci Meşrutiyet dönemi mizah dergilerinde yöneticilik tecrübesi de olan Ahmet Rıfkı'nın *Nakus-ı Adem* isimli bir şiir kitabı, *Hizmetçi Belası* isimli bir romanı ve *Bektaşi Sırrı* isimli üç ciltlik bir eseri bulunmaktadır. Bu nev'i şahsına münhasır tarihsel kişilik hakkında daha detaylı bilgi için bkz.: Hayriye Topçuoğlu, 'Bektaşi Ahmet Rıfkı, Hayatı ve Eserleri', **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, no.19, 2001, s.112-115.

160 Diğer yazarların yazılarına İştirak Gazetesi'nin nüshalarında rastlanabilir. Fakat, Rasim Haşmet ismine rastlanmaz. Bu noktada Arda Odabaşı önemli bir bilgi paylaşmaktadır: İştirak'in 18 Temmuz 1912 tarihli sayısında yayımlanan *Sosyalizmin Tarihi* isimli makalenin Rasim Haşmet Bey tarafından yazıldığını ileri sürmektedir. Keza Rasim Haşmet Bey, 1911 yılında Türkçülüğe dönen arkadaşlarını eleştirirken bu rumuzu kullanmıştır. Bkz.: İ. A. Odabaşı, **a.g.e**., s.120.

İzlediği yayın politikası incelendiğinde, gazetenin yegane hedefinin, sosyalizm fikrini ve tanınmış sosyalist (daha çok anarşist) isimleri, kamuoyuna en genel hatlarıyla tanıtmak olduğu açıkça görülmektedir. Örneğin, ilk sayıda yeralan *Sosyalizm Nedir* başlıklı yazıda, dolaylı biçimde de olsa, marksist felsefenin önermelerinden ve maddi kuvvetlerin düşünceye etkilerinden bahsedilmiş, sosyalizm övülmeye çalışılmıştır.[161] Aynı sayıda, sosyalist devrimci Blanqui hakkında kısa bir yaşam öyküsüne yer verilmiştir.[162] İkinci sayıda ise Emin Lami, anarşist düşünür Proudhon'un kısa bir biyografisini kaleme almıştır. Yine bu sayıda, anarşist düşünür ve aynı zamanda bir eylem adamı olan Bakunin hakkında yazılmış bir şiire de yer verilmiştir.[163] Gazetenin beş ve on numaralı sayılarında anarşist eylemci Ferrer'e yer verildiği görülmektedir.[164] İştirak'in tarihi açısından önemli sayılabilecek en dikkat çekici hadise ise meşhur Fransız sosyalisti Jean Jaures'in, Hüseyin Hilmi'ye göndermiş olduğu mektubun, gazetenin altıncı sayısında yayımlanması olmuştur.[165]

İştirak, bu şekilde 11 Haziran 1910'daki 16'ıncı sayısına kadar düzenli olarak çıkmaya devam etmiş, ancak 13 Haziran 1910 tarihli Ahmet Samim[166] özel sayısı üzerine Divan-ı Harb-i Örfi tarafından kapatılmıştır. Gazetenin kapatılmasıyla birlikte Hüseyin Hilmi ve İştirak çevresi, *İnsaniyet* isimli yeni bir dergi çıkarmaya başlamıştır. 18 ve 25 Ağustos 1910 tarihlerinde iki sayı çıkan bu derginin yayımı, İştirak'in cezasının dolmasıyla birlikte kendiliğinden sona ermiştir. 1 Eylül 1910 tarihindeki 18'inci sayısıyla tekrar yayın hayatına dönen İştirak, bir hafta sonra Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kuruluş haberini vermiştir. 15 Eylül 1910 tarihli sayısındaysa fırkanın beyanname ve programını yayınlamıştır. Bu sayıdan sonra gazete bir kez daha sıkıyönetim mahkemesi tarafından kapatılmıştır. İki aylık bir aradan sonra, aynı çevre tarafından bu kez *Sosyalist* isimli bir yayın organı çıkartılır. Fırka kurulduğu için, ilk

---

161 D. M., "Sosyalizm Nedir?", **İştirak**, sene 1, numara 1, 13 Şubat 1321, s. 8-11 vd.

162 **İştirak,** "Blanqui'ye", sene 1, numara 1, 13 Şubat 1321, s. 13-14 ve S. Gürsoy, a.g.e., s.218.

163 Emin Lami, "Proudhon", **İştirak,** sene 1, numara 2, 20 Şubat 1325, s. 26-28 vd.; Hayran, "Bakunin", **İştirak,** no.2, s. 29 vd.

164 A. Rıfkı, "Farer", **İştirak**, sene 1, numara 5, 13 Mart 1326, s. 72-73; Bahaeddin, "Ferrer'in İdamı Vesilesiyle-Esaret-i Muteselsile", **İştirak**, sene 1, numara 10, 18 Nisan 1326, s. 157-158.

165 "Fransa Sosyalist Fırkası Reisi", **İştirak**, sene 1, numara 6, 20 Mart 1326, s. 85. Jean Jaures'un söz konusu mektubu şöyledir: "*Serbest İzmir ve İştirak Gazeteleri Müdürü Hüseyin Hilmi Bey'e. Sizi en samim-ül kalp tebrik ederek devam-ı muvaffakiyyetinizi temenni eylerim. Her nevi muavenet ve müzaharete hazır ve amade olduğuma emin olunuz. İstediğiniz malumatın itası ve lazım gelen kitap ve risalenin irsali için cevabınıza muntazırım. Arzunuz veçhile fırkamızın programını gönderdik, bu posta ile alacaksınız. Metin, gayur ve sabit-kadem olunuz. Bu meslek daima metanet, daima ciddiyet kabul ve tavsiye eder. Türkiyeli biraderlerimize selamlarımın arzını rica ederim*".

166 **Ahmet Samim Bey**: 1884-1910 yılları arasında yaşamış Türk gazeteci. İkinci Meşrutiyet'ten sonra basın hayatına giren Ahmet Samim Bey, *Osmanlı, Hilal ve Sada-i Millet* gibi gazetelerde yazarlık yapmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhinde kaleme aldığı sert ve ateşli yazılarla tanınan Ahmet Samim, Galata Köprüsü üzerinde uğradığı faili meçhul bir silahlı saldırı sonucu, 1910 yılında yaşamını kaybetti. Bkz.: **Meydan Larousse**, 1. cilt, s.182.

defa bu dergide "Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Naşir-i Efkarıdır" ibaresi yeralır. Ancak, Sosyalist dergisi de iki sayı çıktıktan sonra kapatılma sıkıntısıyla yüzleşecektir. Sosyalist'in kapatılmasından sonra, İştirak'in yerine çıkartılan, fakat iki sayı basılabilen İnsaniyet dergisinin 3'üncü sayısı yayımlanır. 8 Aralık 1910 tarihli bu sayıdan sonra Divan-ı Harb-i Örfi, İnsaniyet dergisinin de kapatılmasına karar verecektir. İnsaniyet'ten sonra bu kez 14 Aralık 1910 tarihinde Medeniyet yayımlanmaya başlanır. İkinci sayısı yayımlanan Medeniyet de kapatılır ve bundan sonra 1912 yılının Haziran ayına kadar devam edecek olan bir yayınsızlık dönemi başlar.[167]

İştirakçi Hilmi, Medeniyet'in kapatılmasından kısa bir süre sonra tutuklanır ve Dahiliye Nezareti'nden Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen 19 Ocak 1911 tarihli ve 1795/715 sayılı yazıyla, Kastamonu vilayetine sürgün edilir.[168] Yöneticilerinin ceza alması ve yayın organlarının kapatılması üzerine OSF'nin faaliyetlerinin merkezi Paris'e kaymıştır. Paris'te yaşayan Refik Nevzat burada OSF'nin bir şubesini kurar[169] ve fırkanın naşir-i efkarı olan Beşeriyet dergisini yayımlamaya başlar. Şunu özellikle belirtmek gerekir ki, söz konusu dergi, devrin şartlarına göre hayli iptidai bir teknikle çıkarılmaktaydı. Refik Nevzad, hemen hemen tüm yazıları kendisi kaleme alıyor ve litografya (taş baskı) ile çoğalttığı nüshaları, tanıdığı şahsiyetlere gönderiyordu. Bu ilkel koşullarda basılan ve içerik olarak kayda değer bir şey vadetmeyen Beşeriyet dergisinin Osmanlı'ya girişi, bir müddet sonra Meclis-i Vükela tarafından *muzır* görülerek yasaklandı.[170]

Hüseyin Hilmi ve çevresi bir sonraki yayın organlarını ancak Haziran 1912'de çıkarabildi. İttihatçıların bir süreliğine de olsa iktidarı yitirdiği ve İtilafçı kadroların yönetimi ele geçirdiği, ordunun ikiye bölündüğü karışık bir ortama denk gelen bu dönemde, İştirak on beş günlük dergi şeklinde tekrar yayın hayatına başladı. 20 Haziran 1912 tarihli sayısında Karl Marks'ın fotoğrafını ilk sayfadan yayımlayarak bir kez daha dikkatleri üstüne çekti. İştirak bu biçimiyle on beş gün kadar yayımlandıktan sonra, 27

---

167 Mete Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925**, 1. cilt, İstanbul: İstanbul, 2009, s.45 vd; S. Gürsoy, a.g.e., s.163 vd.

168 **BOA**, DH. SYS., dosya no: 55-1, vesika no: 34.

169 Mete Tunçay ve Kerim Sadi dahil tüm yazarların üzerinde ittifak ettiği husus, Refik Nevzad'ın Paris'te kurmuş olduğu fırkanın, OSF'nin Paris şubesi olduğudur. Aclan Sayılgan ise Refik Nevzat'ın, Hüseyin Hilmi'nin emrinde çalışacak bir insan olmadığını öne sürerek, Paris'te kurulan fırkanın bağımsız bir fırka olduğunu ve OSF'den ayrı olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu konuda Tunçay haklı görünmektedir. Çünkü Refik Nevzad, Hüseyin Hilmi'nin bir sonraki fırkası olan Türkiye Sosyalist Fırkası'nın kurucuları arasındadır ve Sayılgan'ın iddia ettiğinin aksine, Hilmi'nin başkanlığını kabul etmiştir. Bkz.: M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s. 53 vd.; A. Sayılgan, **a.g.e**., s.39; TSF'nin kurucuları ve yöneticileri için Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler,** 2. cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 396.

170 **BOA**, DH. MB. HPS.M., n. 2/50

Temmuz 1912 tarihi itibariyle haftada iki gün çıkan bir fırka (OSF) gazetesine dönüşmüştür. Bu tarihten gazetenin yayımına son verdiği Ekim başına kadar geçen üç aylık süre içinde, İştirak Gazetesi'nin yayın çizgisinin dayandığı yegane temelin İttihatçı karşıtlığı olduğu söylenebilir. Selçuk Gürsoy'un da belirttiği gibi İştirak Gazetesi, bu dönem boyunca sosyalizm konularını bir kenara bırakmış ve genelde günlük politkaya dair yazılar yayımlamıştır. Bu yazıların çoğunluğu ise yeni hükümetten İttihatçılara karşı daha sert önlemler almasını, İttihatçı memurların görevden alınmasını, İttihatçıların yüce divanda yargılanmalarını ve meclisin feshedilmesini talep eden yazılardır. İştirak'ın gazeteye dönüştükten sonraki yayın çizgisi, konunun uzmanı Mete Tunçay tarafından da ele alınmıştır. Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar* isimli eserinde, İştirak dergisiyle gazetesi arasında bazı farklar olduğuna işaret ettikten sonra; derginin günlük olaylardan daha fazla sosyalizmin açıklanması ile ilgili yazılara yer verdiğini, gazetede ise tam tersine, yalnızca günlük konuların işlendiğini belirtmiştir. İştirak Gazetesi, Balkan Savaşı'nın başladığı ilk günlerde iki sayı halinde yayımlanabilmiş ve bilindiği kadarıyla 11 Ekim 1912 tarihli 23'üncü sayısı ile yayın hayatına son vermiştir. Bundan kısa bir süre sonra Mahmut Şevket Paşa'nın suikasta uğradığı Haziran 1913 itibariyle Osmanlı Sosyalist Fırkası da siyasi faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır. Bu suikasta dayanarak muhalefeti ortadan kaldıran ve tüm muhalifleri çeşitli vilayetlere sürgüne yollayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, İştirakçi Hilmi'yi de Sinop'a göndermiştir. Böylelikle bir dönem kapanmış ve Sinop sürgününden mütareke döneminin başladığı 1918 yılına değin, Tunçay'ın değimiyle: "*Türkiye'de hiçbir solcu kıpırdanış olmamıştır*".

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın ve genel olarak İştirak çevresinin sosyalizm anlayışına bakılacak olursa, ilk söylenebilecek şey başta Hüseyin Hilmi olmak üzere fırka üyelerinin ve fırka yayın organlarındaki yazarların sosyalizm konusunu bilimsel bir düzlemde ele almadıkları ve sosyalizm fikrine derinlemesine hakim olmadıklarıdır. Tunçay bu hususta şu tespitleri yapmıştır:

> "*Hilmi çevresinin solculuğu hakkında yapılabilecek ilk gözlem, türdeşlikten (homojenlikten) uzak oluşu ve yerleşip oturmamışlığıdır……..İştirak'te, yalnız sosyalizmin doğru dürüst bilinmemesi değil, Batı kültürünü tanıyışın da iğretiliği göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, genel bilgi eksikliğinin yanısıra, daha çok sezgiye dayanarak yazıldığı halde, Marksçı sosyalist teorinin ulaştığı bazı sonuçları hayli doğru olarak anlatan birtakım İştirak makaleleri de vardır* (…)

Osmanlı Sosyalist Fırkası kurulduktan sonra, yayımlanan parti Beyanname ve Programı, Hilmi çevresinin solculuğun anlamını iyice kavramamış olduğunu bir kere daha ortaya koymaktadır. OSF sosyalist olmaktan çok liberal bir kuruluş gibi görünmektedir. Nitekim, programındaki isteklerin çoğunluğu siyasal özgürlük düzeniyle ilgilidir."[171]

Gerçekten de Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın programı incelendiğinde taleplerin bir çoğunun genel oy talebi ve basın özgürlüğü gibi siyasal özgürlüklere yönelik olduğu görülecektir. Bu durum, fırka beyannamesi için de geçerlidir. Ancak şu da bir gerçek ki, OSF'ye yöneltilen tüm eleştirilere rağmen, fırka belgelerinden yansıyan anlayış, o tarihe kadar Türkiye'de var olan sosyalizm algısının veya sosyalizmi idrak seviyesinin üstünde bir kavrayışa işaret etmektedir.[172] Örneğin, Programın 6'ıncı maddesinde

---

171 M. Tunçay, **a.g.e**., s. 47 vd.

172 Mete Tunçay'a göre OSF Programı, solcu bir anlayışa yakın sayılabilecek bazı maddeler haricinde Hilmi ve çevresinin solculuğun anlamını kavramamış olduklarını ortaya koyan, sosyalist olmaktan çok liberal bir fırka programıdır. Aclan Sayılgan ise Abidin Nesimi'nin anılarına dayanarak, Hilmi'nin Jean Jaures'dan Osmanlı toplumuna uygun bir program yapmasını talep ettiğini, Jaures'in bu isteğe olumlu karşılık vererek bir program taslağı gönderdiğini ve Branko Mercanapulos isimli bir Osmanlı Arnavut'unun bu taslaktan hareketle fırka programını yazdığını savunmaktadır. Sayılgan'a göre OSF'nin ve Hilmi'nin önemsenmesi ciddi bir davranış değildir. Münir Süleyman Çapanoğlu da aynı fikirdedir. Çapanoğlu'na göre Hilmi, sosyalizmin "s"sinden bile habersiz biriydi ve sosyalistliği kendine "geçim" vesilesi yapmıştı. Aslında tüm bu eleştiriler yalnızca programa değil, aynı zamanda Hüseyin Hilmi'nin şahsına da yöneliktir. Türkiye sosyalizminde genel teamül, Hüseyin Hilmi Bey'i ve hareketini küçümseme odaklıdır. Oysa bu programın, her kim tarafından hazırlanmış olursa olsun, Osmanlı işçi sınıfı hareketinin o günkü şartlarına ve pratiğine en uygun düşen bir program olduğu açıktır. Tunçay'ın aksine *solculuğun anlamını kavramamış* birileri tarafından değil; solculuğu iyi kavramış birileri tarafından hazırlandığı düşünülmelidir. Bu programla Hilmi ve çevresinin hedefi, büyük bir olasılıkla, işçi sınıfının palazlanmaya başladığı, çok etkili olamasa da grevlerle kendini göstermeye çalıştığı bir dönemde, Birinci Enternasyonal tarzı bir mücadelenin fitilini ateşlemektir. Hilmi ve çevresinin, Batı'daki işçi sınıfı hareketinin ilk günlerindeki pratiğe denk düşecek şekilde demokratik kazanımlar yoluyla işçi sınıfı mücadelesine alan açmaya yönelmiş olabileceği düşünülmesi gereken ayrı bir olgudur. Günün tarihsel ve nesnel koşullarına göre hareket etmek ve öncelikli olarak, pratiğe dönüşebilecek "demokratik talepler" ile işçi sınıfı adına kazanımlar elde etmeye çalışmak, az veya çok, marksist bir yönelime işaret etmektedir. OSF'nin ve Hilmi'nin, fırka programında siyasal özgürlük taleplerine daha fazla yer vermiş olmaları, Mete Tunçay'ın ileri sürdüğü gibi liberal eğilimlere sahip olmalarından kaynaklanmıyordu. Bu durum, nesnel koşulların öncelikli olarak demokratik kazanımları dayatmasının bir sonucuydu. O günün koşullarında, en ileri devrimci taleplerle ortaya çıkmak veya "proletarya diktatörlüğü"ne yönelik bir teori geliştirmek zaten mümkün değildi. Kaldı ki, bu mantıktan hareket edilecek olunursa, Birinci Enternasyonal boyunca sekiz saatlik işgünü, genel oy hakkı, seçilme yaşının yirmiye inmesi veya örgütlenme hakkı gibi siyasal özgürlüklere yönelik demokratik haklar talep ettiği için Marks'ı da sosyalist olmaktan ziyade liberal bir düşünür olarak konumlandırmak gerekecektir. Dolayısıyla, Doğu Perinçek'in sürekli olarak vurguladığı gibi teoriye en uygun düşecek, en kitabi seçenekten ziyade; pratiğe en uygun düşecek, en gerçekçi seçenek asıl devrimci seçenektir. Çünkü, pratik teorinin içinden değil; teori pratiğin içinden çıkar. Troçki misli en kitabi, en teoriye uygun fakat asla gerçek hayatla sınanmayacak seçenekleri önermek, en ileri devrimci seviyede olmak anlamına gelmemektedir. Aksine, bir kez daha Perinçek'in sözleriyle ifade etmek gerekirse: *dört dörtlük devrim istemek demek, hiç devrim istememek demektir*. Sonuç olarak denebilir ki; Hilmi ve çevresi, sosyalizm teorisine dört dörtlük hakim olmadıkları gerçeği bir yana Türkiye'deki ilk sosyalist partiyi kurmak, ilk sosyalist gazeteyi yayımlamak, Jaures tarafından çerçevesi çizilmiş olsa dahi Osmanlı'nın koşullarına en uygun düşen, en ilerici siyasi programı hazırlamak ve sonraları Türkiye sosyalistlerinin fazlasıyla deneyimleyeceği sürgün edilmek ve hapis yatmak gibi ağır cezalarla bedel ödemek ve bunlara rağmen sosyalizmden dönmemek gibi devrimci pratikleri nedeniyle küçümsenmeyi hak etmemektedirler. Hilmi ve çevresini Çapanoğlu ve Bezmi Nusret Kaygusuz gibi hareketin içinde olmayan ve sosyalizmin ne olduğundan bihaber kişilerin subjektif yargılarından hareketle değerlendirmektense, ortaya koydukları program ve mücadele pratiğinden, yani nesnel olgulardan hareketle tahlil etmek ve tarihsel açıdan objektif konumları neresi ise oraya oturtmak, sosyalizmin bilimselliğine yaraşır daha doğru bir tavır olacaktır. Yukarıda adı geçen yazarların bu konu hakkındaki fikirleri için bkz.: M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s. 44-53; A. Sayılgan, **a.g.e**., s. 33-41; M. S. Çapanoğlu, **a.g.e**., s. 48-57; D. Perinçek, **Stalin'den**..., s. 47-49. Ayrıca tanınmış gazeteci yazar Refik Halid Karay'ın da Hilmi hakkında kısa da olsa bir hatıra yazısı bulunmaktadır. Bkz.: Refik Halid Karay, **Tanıdıklarım**, İstanbul 2009, s. 58-63.

demiryolları şirketlerinin, bankaların, madenlerin ve sigorta şirketlerinin millileştirileceği belirtilmektedir. 14'üncü maddede ise işçi sınıfının grev ve sendika hakkını engelleyen yasaların kaldırılması gereğine vurgu yapılmaktadır. Söz konusu programın parasız eğitim, sekiz saatlik iş günü, bir günlük hafta tatili ve genel oy hakkı gibi vaatlerinin, bu tezin ikinci bölümünde değinilen Birinci Enternasyonal taleplerine ve Marks'ın 30 Mart 1848 tarihli bildirisindeki isteklere karşılık geldiği görülmektedir. Bilindiği üzere Marks'ın en temel taktiği, demokratik kazanımlar yolu ile stratejik hedefe yönelik mevziler elde etmekti. Bu nedenle en ileri devrimci talepleri savunmak yerine, işçi sınıfının çalışma koşullarını iyileştirici demokratik haklarla yetinmek zorunda kalıyordu. İşte OSF'nin işçi sınıfının çalışma koşullarını düzenleyen ve aynı zamanda en genel demokratik hakları vaat eden programını bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Kaldı ki; parasız eğitim, mahkeme masraflarının kaldırılması, zorunlu ihtiyaç maddelerinden vergi alınmaması ve Amele Nezareti (İşçi Bakanlığı) kurulması gibi vaatlerin, 1910 yılı koşulları düşünüldüğünde hayli ilerici olduklarını kabul etmek gerekir. Programın 22'inci maddesi enternasyonal bir anlayışı yansıtmaktadır: Fırka, harici ve dahili tüm Sosyalist kongrelere iştirak edeceğini belirtir. 23'üncü ve son maddede ise tüm işçi sendikalarına maddi ve manevi açıdan destek olunacağı söylenmektedir.[173]

Fırka Programı'na yansıyan görece ilerici sayılabilecek bu teorik çerçeve, o günün şartlarında bir önerme olarak kalmanın ötesine geçemedi. Mete Tunçay'ın da belirttiği gibi solcu bir anlayışa yakın sayılabilecek, vergi reformu, millileştirme ve barışçılık gibi konularla ilgili maddeler, kendiliklerinden sosyalist bir düzen getirebilecek unsurlar değil, ancak uygulanırlarsa ortamı değişime hazırlayabilecek önerilerdir. Ancak, henüz işçi sınıfının nicelik ve nitelik olarak hazır duruma gelmediği, sosyalist bilincin yerleşmeye yeni yeni başladığı günlerde, bu ilerici maddelerin pratiğe dönüşmesi söz konusu olamamıştır. Buna rağmen Osmanlı Sosyalist Fırkası, Osmanlı'nın ilk legal sosyalist parti pratiği olması açısından, tüm eksikliğiyle birlikte kayda değer bir deneyim olarak kabul edilmelidir. Öte yandan, partinin yayın organı İştirak Gazetesi, bilinçli ve programlı biçimde sosyalizmin tanıtılmasına katkı sağlayan ilk legal sosyalist gazete olması nedeniyle, Türkiye'deki sosyalist basın geleneğinin önemli bir köşe taşı sayılmaktadır.

---

173 "Osmanlı Sosyalist Fırkası Programı", **İştirak**, sene 1, numara 20, 2 Eylül 1326, s. 280-283.

1.5. Parvus Efendi ve Emperyalizm Kuramı

Sinop sürgününden Mondros Mütarekesi'ne kadar, Osmanlı'da sosyalist bir hareketin nefes alma şansı olmadığından daha önce de bahsedilmişti. Ancak, Mütarekeye kadar geçen sürede yaşanan dikkat çekici bir gelişme, Türk sosyalizm tarihi açısından önemli kabul edilmektedir. Bahse konu bu önemli gelişme, İkinci Enternasyonal'in ve 1905 Rusya Devrim hareketinin tanınmış ismi *Parvus*[*] *Efendi*'nin 1910-1914 yılları arasında İstanbul'da bulunması ve İttihatçılara yakınlığıyla bilinen yayın organlarında Türkiye'nin iktisadi durumuyla ilgili yazılar kaleme almasıdır.[174]

Asıl ismi *Alexander İsrael Helphand* olan Parvus Efendi, Rusya'da doğmuş olmasına rağmen yaşamının çoğunu Almanya başta olmak üzere kıta Avrupa'sında geçirmiştir. Avrupa'da yükselmeye başlayan devrimci hareketlere bir teorisyen olarak destek veren Parvus Efendi, zaman içinde düşünceleriyle Alman sosyal demokrasi hareketi içinde sivrilmeye başlamıştır. Parvus Efendi'nin bu dönemde birlikte çalıştığı en yakın dava arkadaşları; Karl Kautsky, Clara Zetkin, Rosa Luxemburg ve Karl Radek gibi Almanya Sosyal Demokrasi Partisi'nin önde gelen simaları olmuştur.[175] Alman Sosyal Demokrat Partisi çevresinde etkin bir karakter olan ve kendisine çok sayıda hatırı sayılır dost edinen Parvus Efendi'nin, beraber çalıştığı bir diğer yakın dostu, Bolşeviklerin tanınmış ismi, Kızılordu Komutanı Lev Troçki'dir. Konuyla ilgilenen araştırmacılara göre, Troçki'ye atfedilen *sürekli devrim teorisi* büyük ölçüde Parvus Efendi tarafından formüle edilmiştir.[176] Parvus, 1905 yılında devrim mücadelesine katılmak için gittiği Rusya'da, St. Petersburg Sovyeti'ne katılmış ve devrimin önemli

---

[*] *Parvus*, Latince *küçük* demektir. Bu lakap, Parvus Efendi'nin iri yapılı olmasıyla tezat oluşturacak biçimde, kendisine arkadaşları tarafından verilmiş bir lakaptır.

174 M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s.64-65.

175 Abdülkadir İlgen, "Parvus Efendi", **Türk Yurdu**, sayı: 281, Ocak 2011, s. 146; Cenk Beyaz, **Dersaadet'te Bir Sosyalist: Parvus Efendi**, İstanbul 2013, s. 44.

176 Bu araştırmacılardan biri de meşhur Troçkist İsaac Deutscher'dir. Deutscher, Troçki'yi anlatmış olduğu üç ciltlik kapsamlı çalışmasında "Sürekli Devrim" teorisinin Troçki ve Parvus tarafından ortaya atıldığını iddia etmiştir. Bolşevik tarihi araştırmacısı Edward Hallett Carr ise Bolşevik Devrimi isimli eserinde aynen şunları söylemektedir: "*Rus asıllı Alman sosyal democrat Parvus, Troçki'nin **Do Devyatogo Yanvarya** adlı broşürüne Ocak 1905'te yazdığı önsözde 'eğer sosyal demokrasi, Rus proletaryasının devrimci hareketinin başında yer alırsa, bu hükümet (yani, geçici devrim hükümeti) sosyal democrat bir hükümet olacaktır' diyor ve şöyle devam ediyordu: 'geçici sosyal democrat hükümet Rusya'da sosyalist devrimi başaramaz. Fakat otokrasinin tasfiyesi ve demokratik cumhuriyetin kurulması siyasi faaliyete uygun bir zemin hazırlayacaktır'. Bu pasaj, Troçki'nin 'sürekli devrim' teorisinin çekirdeğini oluşturuyordu. Aynı önsözde Parvus, köylüler için şunları söylüyordu: 'onlar, ülkede siyasi anarşiyi körüklemekten ve böylece hükümeti yıpratmaktan başka bir sonuç vermeyecek olan bir tutum içindeler, tutarlı bir devrim ordusu oluşturamazlar'. Parvus'un aynı doğrultudaki bir makalesi, **İtogi i Perspektivi** adıyla **Iskra**'nın 27 Ocak 1905 tarihli 85. Sayısında yayımlandı. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra, Troçki, 1905'teki kendi görüşlerinin, **'tamamen aynı olmamakla birlikte, Parvus'un görüşleriyle son derece yakın bir sınırda olduğunu**" söylemişti. (**Permanentnaya Revolyutsiya (Berlin, 1930), s.64-5)**"* Bkz.: İsaac Deutscher, **Troçki 'Silahlı Sosyalist'**, 1. cilt, çev.: Rasih Güran, İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 1969, s. 172; Edward Hallett Carr, **Bolşevik Devrimi 1917-1923**, 1. cilt, çev.: Orhan Suda, İstanbul: Metis Yayınları, 1989, s. 67.

bir şahsiyeti haline gelmiştir. Troçki'yle birlikte *Menşevikler*in yayın organı olan *Nachalo*'yu çıkarmaya başlayan Parvus Efendi, aynı zamanda *Russkaya Gazeta* isimli bir başka devrimci yayın organının da sahibiydi. Bolşevik Devrimi esnasında Lenin ile Alman Devleti arasındaki bağlantıyı sağlayan isim olduğu da öne sürülmüştür. Parvus Efendi sahip olduğu iş adamı kişiliği, savaş tüccarlığı ve bir takım yolsuzluk iddialarıyla da anılmıştır.[177] XX. yüzyıl başlarında gerçekleşen tüm devrim hareketlerinin önderleriyle bir şekilde ilişkiye geçen bu ilginç isim, söz konusu özelliği nedeniyle "*Devrim Taciri*" olarak da bilinir.

Lenin ve Troçki'nin yakın arkadaşlığından ve sosyalist teorisyenlikten sonra, böyle etkili bir devrimcinin Türkiye'ye gelmesi ve İttihatçılarla yakın ilişkiye geçmesi, elbette ki, Türk sosyalizm tarihi açısından kayda değer bir gelişmedir. Bir diğer önemli gelişme ise Parvus Efendi'nin, İstanbul'da bulunduğu süre içinde *Türk Yurdu, Bilgi Mecmuası, Jeune Turc, İctihad* ve *Tasvir-i Efkar* gibi yayın organlarında kaleme aldığı yazılarla ve *Türkiye'nin Can Damarı: Devlet-i Osmaniye'nin Borçları ve Islahı* isimli eserinde ele aldığı konularla, sosyalist Türk aydınlarına yabancı oldukları *emperyalizm* kavramını tanıtması olmuştur. Parvus Efendi, yazılarında Osmanlı Devleti'nin, emperyalist Avrupa sömürgeciliğinin boyunduruğu altında yaşadığını, kapitülasyonlardan ve borçlardan kurtulması gerektiğini ve Osmanlı Devleti için yegane kurtuluş yolunun, anti-emperyalist milli bir devlet ve anti-kapitalist milli bir ekonomi inşa etmekten geçtiğini sürekli biçimde vurgulayarak,[178] Türk aydınları için bir emperyalizm kuramı meydana getirmiştir. Türk sosyalistlerine bir emperyalizm kuramı armağan eden ilk kişi olan Parvus Efendi,[179] Osmanlı'nın sınıfsal analizini yapan ve emperyalizm karşındaki konumunu iktisadi açıdan tahlil eden ilk sosyalist düşünürdür aynı zamanda. Dolayısıyla, uluslararası sosyalizmin tanınmış bir ismi olarak dört yıldan uzun bir süre Türkiye'de yaşayan Parvus Efendi'nin, ileri sürdüğü düşünceler ve ortaya koyduğu Türkiye tahlili ile kendinden sonra gelen Türk sosyalist aydınlarını derinden etkilemiş olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle, önceki kuşağın aksine, mütareke sonrası sosyalist aydın kuşağın tahlillerinde daha bilimsel ve sınıfsal bir yaklaşıma sahip olmalarının ve bunun yanı sıra belirgin biçimde görülen anti-emperyalist tutumlarının tarihsel temellerini, Parvus Efendi'nin Osmanlı düşünce hayatına kazandırdığı yeni kavram ve kuramlarda aramak doğru bir metot olacaktır. Bu

177 C. Beyaz, a.g.e., s.41, 46-48, 51-52; Winfried B. Scharlau, Zbynek A. Zeman, **Devrim Taciri**, çev.: Süheyla Kaya, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2007, s.11-12, 14.
178 C. Beyaz, **a.g.e**., s. 171.
179 İ. A. Odabaşı, **a.g.e**., s. 318.

metot sayesinde, siyasi, iktisadi ve sosyal olayları sınıfsal açıdan tahlil eden emperyalizm karşıtı bir sosyalist aydın kuşağının yaslandığı tarihsel birikim ve etkilendiği düşünceler net biçimde ortaya çıkacaktır.[180]

1.6. Mütareke Döneminde Sosyalist Hareketler

Kuramsal olarak Parvus Efendi tarafından Türk düşüncesine armağan edilen emperyalizm olgusu, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte ete kemiğe bürünmüş ve Osmanlı Devleti için yakıcı bir gerçeklik halini almıştır. Emperyalizm, XVIII. yüzyıldan itibaren gizli açık sürdüregeldiği Osmanlı Devleti'nin bölünmesi politikasını, bu savaşla birlikte en güçlü biçimde hayata geçirmeye çalışmıştır. Daha önce izah edildiği gibi, son yüz yılında Osmanlı Devleti, saldırgan Batı emperyalizmi karşısında tutunmak için modernleşme dahil tüm kültürel, sosyal, siyasal ve iktisadi çarelere başvurmuş, buna rağmen Batı karşısında mağlup duruma düşmekten kurtulamamıştır. Bu mağlubiyetin doruk noktası ise İstanbul ve İzmir gibi iki önemli vilayetin işgaline yol açan mütareke dönemi olmuştur.

31 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile başlayan mütareke dönemi, sağcısından solcusuna kadar tüm Türk aydınları için bir sınav dönemiydi aynı zamanda. Bu dönem içinde İmparatorluk toprakları tedrici olarak işgal edilmiş, ordu terhis edilmiş ve başta Dersaadet olmak üzere işgal bölgelerinin yönetimi yabancı güçlerin eline geçmiştir. Aynı esnada Anadolu'da işgale ve emperyalist saldırıya tepki olarak, Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde milli bir direniş hareketi doğmuştur. Bu hareketin taktik prensibi, milli iradeye ve dolayısıyla hukuki meşruiyete

---

180 Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar* isimli kapsamlı çalışmasında Parvus Efendi'den bahsederken, Türkiye'de uzun seneler yaşadığı halde, Troçki gibi (Troçki, Rusya'dan sürüldükten sonra dört yıldan fazla Büyükada'da yaşamıştır) Türk solu üstünde hiçbir etki bırakmadığını belirtir. Parvus Efendi'nin daha çok İttihatçıları ve onlara yakın duran Türkçüleri etkilemiş olduğu bilinse de kullandığı tahlil metodunun, Türkiye için geliştirdiği emperyalizm kuramının ve ekonomik veriler üstünden giriştiği Türkiye analizlerinin, Türk sosyalist aydınlarını etkilemediğini düşünmek gerçekçi bir yaklaşım olmaz. Kaldı ki, Parvus Efendi'nin irtibatlı olduğu devrin Türkçü aydınlarının bir çoğu Mustafa Suphi (Parvus'un yazılarının yayımlandığı Türk Yurdu Dergisi'nde Mustafa Suphi de yazmaktadır. Ethem Nejat, bu derginin Manastır muhabirliğini yapmıştır. Tahlillerinde marksist metodu kullanan ve siyasi olayları iktisadi açıdan ele alan Yusuf Akçura ise derginin mesul müdürü ve imtiyaz sahibidir. Dolayısıyla Parvus'un fikirlerinden etkilenecek olanlar bu yakın çevrenin aydınlarıdır.) örneğinde olduğu gibi daha sonra sosyalizme geçmiş isimlerdi. Netice olarak Parvus Efendi'nin milli iktisat ve milli devlet gibi söylemlerinin ve emperyalizm kuramının, Yusuf Akçura kanalıyla Mustafa Kemal dahil tüm Türkçü ve milliyetçi aydınları; anti-emperyalist tutumunun ve siyasi olayları iktisadi açıdan değerlendirme yönteminin de Mustafa Suphi ve Ethem Nejat kanalıyla Türk sosyalistlerini etkilemiş olabileceği akla uygun düşmektedir. Türk Sosyalizmi ile ilgili derinlikli çalışmalarıyla tanınan İ. Arda Odabaşı da aynı fikirdedir ve Rasim Haşmet Bey ile ilgili eserinde, Parvus Efendi'nin Türk aydınlarına bir emperyalizm kuramı sunan ilk kişi olduğunu belirtmektedir. Kuşkusuz ki bu Türk aydınları içinde sosyalist olanlar da bulunmaktadır. Belirtilmesi gereken diğer bir husus da Parvus'un Türkiye'ye sosyalizmi değil, anti-emperyalizmi salık vermiş olmasıdır. Odabaşı'nın bu tespitine katılmamak mümkün değil. Gerçekten de Parvus, sosyalizmi Türkiye'nin nesnel koşullarına uygun görmemekte, öncelikle milli ve demokratik içerikte bir anti-emperyalist devrimin gerçekleşmesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak unutulmaması gereken en önemli nokta: Parvus Efendi'nin demokratik bir devrimin sonraki aşamasının sosyalist devrim olacağını bilecek kadar marksist teoriye hakim olduğu gerçeğidir. Bkz.: M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s. 64; M. S. Erkek, **a.g.e.**, s. 52 ve İ. A. Odabaşı, **a.g.e.**, s. 318.

dayanmak suretiyle emperyalist saldırıyı püskürtmek ve vatanın kurtuluşunu geri dönülmez biçimde temin etmekti. Stratejik hedefiyse; tam bağımsızlığa, milli hakimiyete ve anti-emperyalizme dayalı yeni bir ulus-devlet kurmaktı. Hareketin dayandığı ideolojik temel Akçura'nın ve Gökalp'in geliştirdiği halkçı-devrimci Türk milliyetçiliği olmakla beraber, kurtuluş mücadelesi boyunca izlediği politika muhafazakarından, liberaline, komünistinden, Türkçüsüne kadar tüm aydınları emperyalizme karşı "vatan" ve "namus" cephesinde birleştirmek olmuştur. Bu nedenle, Mustafa Kemal'in Anadolu'sunda Börekçizade Rifat Hoca ve Mehmet Akif Ersoy gibi muhafazakar aydınların yanı sıra, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi Türkçüler ile Hakkı Behiç Bey, Şevket Süreyya Aydemir ve Nazım Hikmet gibi komünist aydınlar da bulunmaktaydı. Birbirlerinden farklı formasyonlara sahip bu aydınları birleştiren tek ortak hedef ise vatanın kurtuluşuydu.[181]

Gün, daha önce de belirtildiği gibi, Osmanlı Türk aydını için tarihi bir sınav günüdür. Kurtuluş mücadelesinde alacağı konumu netleştirmek, sınıfsal çatışmaya en uygun seçeneğin yanında yeralmak, bilhassa sosyalist aydınlar için kritik bir sorundur. Seçeneklerden birincisi, millicilerle birlikte Anadolu'nun kurtuluşundan ve Müdafaa-i Hukuk hareketinden yana saf tutmak; ikincisi ise gayri-milli olanı tercih ederek, emperyalizmin yedeğine düşmektir. Bu noktada, sosyalist aydınların önüne, marksizmin sınıf analizini doğru biçimde çözümlemek ve sınıflararası çelişkileri isabetli biçimde tahlil etmek gibi nesnel zorunluluklar çıkmaktaydı. Açıkçası yanlış bir sınıfsal analiz, yanlış bir tahlil, beraberinde yanlış bir saflaşmayı da getirebilirdi. Ki nitekim, Hüseyin Hilmi ve İştirak çevresi için bu yanlış, inkar edilemeyecek biçimde tarihsel bir gerçeğe dönüşmüştür. Temel çelişkiyi isabetli biçimde ortaya koyamayan ve tarihsel saflaşmada halkının uzağına düşen İştirak çevresi, Anadolu'nun kurtuluş mücadelesine yabancı

181 Attila İlhan, "Gün, O Gün Olmasın", **Bir Millet Uyanıyor**, Der.: A. İlhan, Ankara: Bilgi Yayınları, 2005, s.31. Attila İlhan'ın saydığı aydınlar arasında dikkat edilirse Nazım Hikmet ve Şevket Süreyya Aydemir de bulunmaktadır. Aslında bu iki isim de Mütareke Dönemi'nin ilk yıllarında milliyetçiydiler. Hatta Şevket Süreyya, Turan Ülküsü uğruna çalışmak için Azerbaycan'a muallim olarak gitmiş bir isimdi. Buna rağmen her iki Türk aydını da 1920'lerin başında komünizmi idealini tercih etmiştir. Şevket Süreyya, *Suyu Arayan Adam* isimli otobiyografik eserinde 1920 Bakü Kongresi'nden sonra Abid Alimov isimli Tatar komünisti sayesinde Komünist Parti'ye girdiğini anlatmaktadır. 1921 yılında ise KUTV'de öğrenciliğe başlamıştır. Dolayısıyla, Şevket Süreyya 1921 yılı itibariyle komünist olmuştur. Nazım Hikmet'se, Mete Tunçay'ın belirttiği üzere, TKP Batum şubesinin Eylül 1921 tarihli tutanağında, Kızıl Sendika Gazetesi'nin çalışanları arasında görülmektedir. Ayrıca 1921 yılında TKP Merkez Komitesi üyesi olmuş ve 1922 yılında KUTV'de öğrenim görmeye başlamıştır. Kısacası, her iki isim de 1921 yılı itibariyle komünist sayılmaktadır ve Kurtuluş Savaşı'na birer komünist olarak destek vermişlerdir. Aydemir'in Komünist Parti'ye giriş için bkz.: Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, 12. baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003. s. 216-218 (Turan ideali uğruna Azerbaycan'a gidişi için ayrıca bkz.: s.142-161) ve E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., s. 409; Nazım'ın komünist oluşu için bkz.: M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., 1. cilt, s. 763 ve E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., s. 392.

kalmış ve milletinin yanında saf tutmaktansa emperyalizmin güdümünde solculuk etmek durumuna düşmüştür.

1.6.1. İştirakçi Hilmi'nin İkinci Faaliyet Dönemi ve Türkiye Sosyalist Fırkası

Hilmi ve çevresinin ikinci faaliyet dönemi 1919 yılında başlar. Mütareke ile birlikte İttihatçıların Anadolu'nun değişik vilayetlerine sürdüğü muhalifler İstanbul'a dönmeye başlamışlardır. Osmanlı Sosyalist Fırkası reisi Hüseyin Hilmi de bu muhalifler arasındadır. Hilmi Bey, İstanbul'a döner dönmez siyasi çalışmalarına hız vermiş ve yeni bir sosyalist fırka kurmak için arkadaşlarına çağrıda bulunmuştur. Yapılan bu çağrı üzerine 8 Şubat 1919 tarihinde Sirkeci Hocapaşa İştirak idarehanesinde bir toplantı gerçekleşmiş ve bu toplantıda alınan karar neticesinde, 20 Şubat 1919 günü Türkiye Sosyalist Fırkası kurulmuştur. Fırka reisi bir kez daha Hüseyin Hilmi Bey olmuştur. Fırka'nın kurucuları arasında Mustafa Fazıl Çun, Mehmet Ali Bilgişin ve Hasan Sadi Birkök gibi İsviçre'de eğitim görmüş gençlerin yanı sıra, Sadrettin Celal Antel, Suphi Nuri İleri ve Dr. İhsan Özgen gibi tanınmış isimler de bulunmaktadır.[182]

Fırka'nın yayın organı, aynı yılın Nisan ayında çıkarılmaya başlanan *İdrak Gazetesi*'ydi. Söz konusu gazetede çalışan Münir Süleyman Çapanoğlu'nun belirttiğine göre Türkiye Sosyalist Fırkası'nın programı, OSF'nınkinden daha kapsamlı ve daha marksist bir programdı.[183] Gerçektende TSF'nin programına bakıldığında, bir önceki programa göre daha keskin bir marksist çizgiyi savunmuş olduğu görülmektedir. Benzer demokratik prensiplerin yinelenmiş olmasının yanı sıra bu sefer, giriş bölümünde, *sosyalizmin, eşitsizliğe ve adaletsizliğe dayanan toplumun esas teşkilatında temelden değişiklikler yapmak* olduğu vurgulanmıştır. Daha önce sınırlı sayıda sektör için öngörülen kamulaştırma ise yeni programla birlikte, tüm üretim ve değişim araçlarına doğru genişletilmiştir. Eski programda iç ve dış bütün sosyalist kongrelere katılınacağı

182 T. Z. Tunaya, **a.g.e**., 2. cilt, s.396; A. Sayılgan, **a.g.e**., s.48; Fethi Tevetoğlu, **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960),** Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1967, s.70; M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s. 67 vd.; Hamit Erdem, **Osmanlı Sosyalist Fırkası ve İştirakçi Hilmi**, İstanbul: Sel Yayınları, 2012, 129-130; M. S. Çapanoğlu, **a.g.e**., 61. Çapanoğlu, üniversite öğrencisi B. Mercani'nin de kurucular arasında yeraldığını belirtmektedir. B. Mercani'yi kurucular arasında gösteren bir diğer isimse Tevetoğlu'dur ve Tevetoğlu, Mercani'nin Arnavut olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla B. Mercani'nin, Aclan Sayılgan'ın *Türkiye'de Sol Hareketler* isimli eserinde geçen, Jean Jaures tarafından Hüseyin Hilmi'ye gönderildiği iddia olunan program taslağını OSF'nin fırka programına dönüştüren Arnavut öğrenci Branko Mercanapulos olma olasılığı hayli yüksektir. Bkz.: A. Sayılgan, **a.g.e**., s.40-41.

183 M. S. Çapanoğlu, **a.g.e**., s.62

vaad edilirken, yeni programda, dünya sosyalistleriyle sıkı bir işbirliği yapılacağı ve enternasyonal işçi birliğinin her alanda geçerli olmasına çalışılacağı belirtilmiştir.[184]

Programda görülen bu değişim, TSF'nin siyasi çalışmalarına da yansımıştı. Hilmi ve çevresinin ikinci faaliyet dönemleri boyunca, öncekine göre daha aktif oldukları görülmektedir. Örneğin, Dr. Refik Nevzat ve Hasan Sadi Birkök gibi fırka kurucuları, 1919 yılında İkinci Enternasyonal'in yeniden örgütlenmesi için toplanan Bern Kongresi'ne temsilci olarak gönderilmişlerdi. 1920 yılında toplanan Cenevre Kongresi'ne ise Hüseyin Hilmi imzasını taşıyan ve fırkanın faaliyetlerini özetleyen bir rapor yollamıştı.[185] Bu iki olgudan yola çıkarak, TSF'nin programında belirttiği ilkelere bağlı kaldığı ve enternasyonal işçi hareketi ile sıkı bağlar geliştirme düşüncesini pratiğe dönüştürmeye çalıştığı söylenebilir. Ancak, şu noktayı önemle vurgulamak gerekir ki, devrin enternasyonal işçi mücadelesinin yükselen yıldızı, TSF'nin eklemlenmeye çalıştığı İkinci Enternasyonal revizyonizmi değil, mazlum milletlerlerle ittifak etmeyi öngören, sınıfsal savaşımı emperyalizmle mücadeleye dönüştüren Lenin'in Üçüncü Enternasyonaliydi. Dolayısıyla, Hilmi'nin ve TSF'nin İkinci Enternasyonal partileriyle ilişkiye geçme çabası, yukarıda verilen iki örnekle sınırlı kalan sonuçsuz bir çaba olması yanında, sınıfsal tercih itibariyle de Milli Mücadele Türkiye'sinin içinden geçtiği tarihsel sürece uymayan bir saflaşmanın eseriydi. Daha açık bir ifadeyle; Anadolu topraklarının işgal altında kaldığı ve Türk milletinin aleni bir saldırı karşısında yolunu bulmaya uğraştığı bir dönemde İştirakçi ve çevresinin, emperyalist saldırıya onay veren İkinci Enternasyonal partileri ile aynı safta yer tutması, ancak sınıfsal aymazlık veya sınıf tahlilinden ciddi derecede yoksunluk ile açıklanabilecek bir politik tutumdu.

Bu politik tutumun yansımalarını, TSF'nin ikinci faaliyet döneminin tümünde görmek mümkündü. Örneğin, milli mücadelenin başladığı 1919-1920 yıllarında TSF, Şirketi Hayriye işçileri, Tersane ve Fabrikalar işçileri, Debbağhane işçileri, Tramvay ve Tünel işçi ve memurları grevlerini örgütlemek ve yönlendirmekle meşguldü. Milli mücadelenin yoğunluk kazandığı 1921-1922 yıllarında ise Hilmi ve TSF çevresinin yegane uğraşısı, Hamit Erdem'in *Osmanlı Sosyalist Fırkası ve İştirakçi Hilmi* isimli eserinde belirttiği üzere 1 Mayıs Bayramı'nın kitlesel biçimde kutlanması ve "Haftada

184 T. Z. Tunaya, **a.g.e.**, **II**, s.409; M. S. Çapanoğlu, **a.g.e.**, s. 62.
185 H. Erdem, **Osmanlı**..., s.142.

bir gün ücretli tatil", "Amele Nezareti kurulması" gibi taleplerin hayata geçirilmesiydi.[186]

Anadolu'daki anti-emperyalist mücadeleye kayıtsız duran bu siyasi faaliyetlerin yanı sıra Hüseyin Hilmi'nin İngiliz işgal kuvvetleri ile yakın ilişkiler kurduğu ve onlardan maddi destek aldığı gibi çeşitli iddialar da mevcuttur.[187] Hilmi'nin emperyalistlerle işbirliği halinde olması ihtimali, her ne kadar nesnel olgularla desteklenmemişse de, TSF'nin günlük siyasi pratiğine bakıldığında, emperyalizme karşı milli mücadele saflaşmasında tercihini emperyalizmden yana kullanmış olduğu da açık biçimde görülür. En azından şu gerçek gün gibi ortada durmaktadır ki; Hilmi ve TSF çevresi ne yayın organları olan İdrak Gazetesi'nde, ne de örgütledikleri çeşitli grevlerde, anti-emperyalist bağımsızlık mücadelesini destekleyici, milli mücadele yanlısı sayılabilecek herhangi bir söylemde veya eylemde bulunmamışlardır. İdrak Gazetesi'nde ele alınan konulara bakıldığında, öyle olmadığı halde Türkiye'nin *ezeli bir sosyalist memleket* olduğunu iddia eden yazılarla birlikte, kronik aydın hastalığının alışıldık bir yansıması olan İslamiyet ile sosyalizmi sentezleme çabasına dönük bir takım yazılar kaleme alındığı görülür. Türkiye işçi sınıfı hareketleri hakkında yazdığı eserlerle bilinen Doğan Çetinkaya'nın konuyla ilgili bir makalesinde belirtmiş olduğu üzere, İdrak Gazetesi'nde yabancı işçi hareketlerinden, hamalların sorunlarına, Avrupa'nın sosyalist partilerinde yaşanan gelişmelerden, İstanbul sandalcılarının yaşadığı problemlere kadar türlü detay konular hakkında yazılar yayımlanırken, Müdafa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulması, Erzurum Kongresi'nin hazırlık aşamaları veya Amasya Tamimi gibi doğrudan milleti ilgilendiren gelişmelerden tek satır bahsedilmemiştir.[188] Aydın yabancılaşmasının en hususi örneklerinden biri olarak Hilmi ve TSF çevresi, 1922 yılının ikinci yarısından itibaren güç yitirmeye başlamış ve bu hareket, Hilmi'nin esrarengiz ölümüyle birlikte tarihe karışmıştır.

---

186 H. Erdem, **Osmanlı**..., s.142.

187 İdrak Gazetesi yazarı M. S. Çapanoğlu, Hilmi'nin hayat tarzının mütareke yılları içinde değişmeye başladığını, parasız biriyken bol para harcayan birine dönüştüğünü ileri sürer ve bu paranın kaynağının İngiliz gizli servisi olduğunu nakleder. Kaygusuz, Hilmi'nin herhangi bir belge olmamasına rağmen, İngizler adına çalışan bir casus olduğu iddialarının varolduğunu vurgular. A. Sayılgan ve M. Tunçay, Hilmi'nin İngilizler tarafından, Fransız sermayesinin hakim olduğu Tramvay Kumpanyası'na karşı desteklendiğini belirtirler. Bkz.: Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2002, s.74; A. Sayılgan, **a.g.e.**, s. 50; M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s. 77.

188 Y. Doğan Çetinkaya, "Sosyalizmi İdrak Etmek: Bir Mütareke Dönemi Gazetesi", **Mete Tunçay'a Armağan**, İstanbul 2007, s. 504. Aynı makalede Çetinkaya, İdrak Gazetesi'nin İzmir işgalini facia olarak gördüğünü ve enternasyonal tavrının önüne geçmemekle birlikte İzmir'in işgali konusunda Türklerin haklarını koruyucu bir tavır aldığını belirtmektedir. Bkz.: D. Çetinkaya, **a.g.m**, s. 531 vd.

Mete Tunçay, TSF'nin 1922 yılından itibaren gücünü yitirmeye başlamasını, her ne kadar yeni kurulan sosyalist örgütlenmelerin varlığına veya Hilmi'nin tüzük değişikliğiyle kendisini "partinin değiştirilemez ve daimi başkanı" ilan etmesindeki diktatörce tutuma bağlamış olsa da,[189] asıl gerekçenin milli mücadelenin ve Ankara Hükümeti'nin yükselişi olduğunu düşünen araştırmacılar da bulunmaktadır.[190] Hilmi ve hareketinin güç kaybetmesi ile milli kuvvetlerin güç kazanmasının ters orantılı olarak aynı tarihlere denk gelmesi, Hilmi'nin düşüşündeki asıl amilin, o günün koşullarına en uygun düşen devrimci hareketi reddetmesi olduğu ihtimali daha rasyonal görünmektedir. Kaldı ki; İkinci Enternasyonal partilerinin kendi ulusal çıkarlarını, enternasyonal işçi hareketinin çıkarlarına tercih ettiği, Lenin'in emperyalizme karşı gelişen ulusal kurtuluş savaşlarını sahiplendiği, mazlum milletlerin anti-emperyalist savaşımlarının meşru görüldüğü bir dünyada; Hilmi'nin ait olduğu milletin bağımsızlık mücadelesine yabancılaşması olgusunun, onun ve arkadaşlarının, yine milletin unsurları tarafından tarih sahnesinin dışına itilmesine yol açmış olması akla uygun gelen doğal bir sonuçtur.[191] Tarihin her döneminde, gerçeğin sesi yaşamın alanlarını kuşattıkça, gerçeğe aykırı düşen sesler birer birer yok olup gitmek zorunda kalmışlardır.

İştirakçi ve çevresinin, ikinci faaliyet dönemi emperyalist Batı işgalciliğine dolaylı ya da dolaysız biçimde destek olmakla, Batı sosyalizmine eklemlenmeye çalışmakla ve kendi ülkesinin milli kurtuluş hareketine yabancı, kozmopolit bir sosyalistlik davası gütmekle geçmiştir. Bu kozmopolit yaklaşımın en güzel örneği, Hilmi'nin *Cenevre Kongresi'*ne gönderdiği raporda sergilenmiştir. Söz konusu raporda Hilmi, *İttihat ve Terakki Hükümeti*'ni, emperyalistlerin destekçisi Batılı sosyalistlere şikayet etmiş ve kendi hükümetini, herhangi bir delil göstermeksizin, Ermenileri katletmekle itam etmiştir.[192] Dolayısıyla, Hilmi'nin sosyalizmi bugünün alafranga

---

189 M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s.76 vd. Ile

190 Örneğin Tarık Zafer Tunaya ve Fethi Tevetoğlu'na göre Anadolu'nun ve milli kuvvetlerin zaferi, TSF'nin sonunu getiren amillerin başında gelmektedir. Bkz.: T. Z. Tunaya, **a.g.e**., s. 409; F. Tevetoğlu, **a.g.e**., s.81.

191 Attila İlhan, konuyla ilgili makalesinde Osmanlı sosyalizminin dışardan gelme ve komprador özelliklere sahip bir akım olduğunu belirtmiştir. İlhan'a göre, Osmanlı sosyalistlerinin Anadolu'ya iltihakı düşünememelerinin ve İştirakçi Hilmi Bey'in organize ettiği kitlesel eylemleri Müdafi Hukuk platformuna yükseltememesinin nedeni, Osmanlı sosyalizminin bu komprador özelliğinde aranmalıdır. Attila İlhan, ithal edilmiş bir düşünce olarak Osmanlı sosyalizminin, milli mücadeleyi destekleyecek bilince ve düşünce altyapısına sahip olmadığını savunmuştur. Bkz.: A. İlhan, "Kapitalizm Afeti ve Onun Çocuğu", **Bir Millet Uyanıyor**, s. 29.

192 H. Erdem, **Osmanlı**..., s. 215. Raporda, 1918 yılına kadar yaşanan gelişmelerin anlatıldığı bölümde, aynen şöyle denilmektedir: "*Jön Türk hükümeti cinayet bataklığına gömüldükçe gömüldü ve Ermenileri katletmeye, Rumları sınırdışı etmeye, Araplara da baskı yapmaya başladı…*". Hilmi, tarihsel gerekçeleri yok sayarak ve herşeyden önce Türk milletinin, '93 Harbi'nden itibaren yaşadığı topraklardan milyonlar halinde sürüldüğünü unutarak böyle bir iddiada bulunmaktadır. Dahası Ermeni komitalarının Sasun, Zeytun, Van isyanlarını, Osmanlı Bankası baskınını ve Abdülhamit'e suikast teşebbüslerini de yok saymakta; bu sözlerin sarfedildiği tarihten çok kısa bir süre önce Rus Ordusu öncülüğündeki Ermeni terör örgütlerinin, Türk Ordusu'nun Doğu cephesindeki gücünü kırmak için ne şekilde kullanıldıklarını gözardı etmektedir. Hilmi'nin bu tutumuna ve ikinci faaliyet döneminde

sosyalizmini anlamak için de; o günün milli kurtuluş yanlısı sosyalistlerini ayırdetmek için de gerekli bir tarihsel nirengi noktasıdır. O nedenle, Türk sosyalizmini ele alırken Hilmi ve çevresine değinmeden geçmek, sosyalizmin Türkiye'deki seyrini ve bugünün sosyalistleri arasındaki ayrım noktalarını eksik bırakmak anlamına gelirdi.

Mütarekede Hilmi'nin TSF'sının dışında Sosyal Demokrat Fırkası, Osmanlı Mesai Fırkası, Müstakil Sosyalist Fırkası ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası gibi farklı sosyalist fırkalar da kurulmuştur.[193] Bu fırkalardan yalnızca bir tanesi tabela partisi olmaktan ileriye gidebilmiş ve Türkiye sosyalizm tarihine yadsınamayacak biçimde damgasını vurmuştur. Bu fırka, Almanya'ya öğrenim görmeye giderek, orada sosyalizmle tanışan ve tüm hayatlarını bu ideale vakfeden genç Türk aydınlarının kurmuş olduğu Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'ydı. Yukarıda bahsedilen aydın yabancılaşmasından alabildiğine uzak duran bu genç şahsiyetler, Türkiye'de başaşağı duran sosyalizm anlayışını bilimselliğine yaraşır biçimde ayakları üstüne oturtan, siyasi olayları sınıfsal açıdan ele alan ilk öncü kadrodur aynı zamanda. Bu kadronun en etkin ve en tanınmış ismiyse Aydınlık Hareketi'nin kurucusu olan Dr. Şefik Hüsnü Değmer'dir.

1.6.2. Dr. Şefik Hüsnü Değmer

Mehmet Şefik Hüsnü Bey, 1887 yılında Selanik'te doğdu. Makedonya kökenli toprak sahibi bir orta köylü ailesinden gelen Şefik Hüsnü Bey'in babası avukatlık mesleğini yürütmüş olan Hüsnü Paşa, annesi Rukiye Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Selanik'te tamamladı. Lise öğrenimini ise Fransız dilinde eğitim veren *Selanik İdadi Mektebi*'nde bitirdi. 1905 yılında yapılan *İmtihan-ı Umumi*'de pekiyi ile bakalorya derecesi aldı. Aynı yıl babasının karşı çıkmasına rağmen Paris'e tıp öğrenimi görmeye gitti. Paris'teki ilk yılında fizik, kimya ve biyoloji alanlarında sertifika programına katıldı ve bu programı başarıyla tamamladı. FKB sertifikasını aldıktan sonra, 21 Temmuz 1906'da tıp doktorluğu alanında öğrenim görmeye başladı. Paris'te bulunduğu sıralarda cereyan eden 1905 Rus Devrimi'nin etkisiyle devrimci konulara ilgi duymaya başladı. Paris'te kaldığı dönemde, bir yandan sosyalist partinin günlük ve süreli yayınlarını takip ediyor; bir yandan da düzenli olarak Jaures, Pressense ve Sembat gibi sosyalist siyaset adamlarının mitinglerine katılıyordu. Fransa'daki öğrencilik yılları

çizmiş olduğu profile bakıldığında, iki binli yılların sürekli biçimde "özür dileyen" ve özür dilemeyi "fazlasıyla" içselleştirmiş sosyalist aydın tipolojisine en uygun düşen tarihsel figür olduğu rahatlıkla söylenebilir. Hatta bu tarzdaki *kozmopolit sosyalist* aydın tipinin atası olarak kabul edilebilir.

193 A. Sayılgan, **a.g.e.**, s.47

boyunca, bilhassa, Jean Jaures'in ateşli bir hayranı haline geldi. Altı senelik tıp öğreniminin neticesinde, yine pekiyi dereceyle Paris Tıp Fakültesi'ni tamamladı. 27 Haziran 1912 tarihinde kabul edilen bitirme tezinin başlığı: "Fıkarat evramı tarafından nuhaı şevkinin tazyıkı"dir.[194]

Şefik Hüsnü Bey, öğrenimini tamamladıktan sonra ülkesine döndü. Balkan Savaşı nedeniyle 1912 yılında Türk Ordusu'nda askere alındı. Savaş esnasında memleketi Selanik'te Kızılay'a bağlı bir hastahanede gönüllü hekim olarak görev yaptı. Savaşın sona ermesi üzerine İstanbul'a döndü ve burada doktorluk mesleğini icra edebilmek için girdiği imtihanı başarıyla geçti. Bu dönemde Marks ve Engels'in eserlerini incelemeye başladı. Paris'te tanıştığı Polonya'lı Leokadya Sternicka ile 1914 yılının Ocak ayında evlendi.[195] Aynı yıl İstanbul Tıp Fakültesi öğretim kadrosuna başvurdu. Ancak, Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte tabip yüzbaşı olarak askere alındı. Bu görevi, tüm savaş boyunca devam etti. Savaşın tüm hızıyla devam ettiği 1915 yılında kızı Meryem dünyaya geldi. Şefik Hüsnü Bey'e ait biyografilerde, genelde buraya kadar verilen ortak bilgilerden sonra savaşın bitmesiyle birlikte İstanbul'a döndüğü belirtilir ve İstanbul'daki yaşamına geçilir. Oysa, *Başbakanlık Osmanlı Arşivleri*'nde bulunan belgelerden, Şefik Hüsnü Bey'in henüz savaşın devam etmekte olduğu 16 Aralık 1917 ile 16 Ocak 1918 tarihleri arasında öncelikle İstanbul'a geldiği, buradan da Berlin'e gitmiş olduğu anlaşılmaktadır.[196]

---

194 Derleyen: E. Akbulut, **Dr. Şefik…**, s. 9-11.

195 A. Sayılgan, **a.g.e**., s. 57 vd. A. Bezirci, yanlış okuma nedeniyle Leokadya Hanım'ın soyadını Stermiake olarak belirtir. Oysa, Erden Akbult'un derlediği eserde soyadının Sternicka olduğu görülmektedir. Bkz. Der.: E. Akbulut, **Dr. Şefik**..., s. 15.

196 1621 numaralı *mürur tezkeresi* ve 36 numaralı *açık emir* için bkz.: **BOA**, DH.EUM.SSM, n.15/44. Mürur tezkeresi, Şefik Hüsnü Efendi adına Bulgaristan ve Avusturya-Macaristan tarikiyle (üzerinden) İstanbul'dan (Tezkerede Dersaadet) Berlin'e seyahat edilmesi adına düzenlenmiştir. Mürur Tezkeresi, 16 Kanunuevvel 1333 (16.12.1917) ile 16 Kanunisani 1334 (16.01.1918) tarihleri arasında ve ancak pasaportla birlikte geçerlidir. Harbiye Nezareti'nin müsadesiyle ve Askeri Pasaport Merkez-i Müdüriyeti tarafından "ziyaret" maksadıyla verildiği anlaşılan tezkerenin, arka yüzündeki damgaya bakılacak olursa, Şefik Hüsnü Bey'in 20.12.1917 tarihinde Belgrad'ta kontrolden geçtiği görülür. Seyahatin amacı ziyaret olarak belirtilmektedir. Dolayısıyla, Hüsnü Bey'in ailesi ile görüşmeye gitmek için izin almış olabileceği düşünülebilir. Tezkereden Şefik Hüsnü Bey'in 1303 doğumlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarih, Şefik Hüsnü Bey'e ait diğer belgelerdeki doğum tarihleri ile de uyumludur. Ayrıca bu belgeden, Şefik Hüsnü'nün tezkereyi aldığı tarih itibariyle, Beşiktaş Akaretler 109 numarada ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Şefik Hüsnü adına düzenlenmiş damgalı ve imzalı olduğu görülen açık emir kağıdı ise yolculuk mebdei (başlangıcı) olarak Berlin'i göstermektedir. Söz konusu ibareden, bu kağıdın geri dönüş için düzenlendiği anlaşılmaktadır. Emirde, yolculuk eden kişinin Balkan trenini kullanmasına izin verilmiştir. Tren biletinin parası ise ordu hesabından karşılanacaktır. Mürur Tezkereleri, Osmanlı tebaasının yurt içi ve yurt dışı seyahatlerinde verilen bir belgeydi ve bu belge olmadan yurt içinde dahi bir yerden bir yere gitmek mümkün değildi. Bu uygulamanın geçmişi XVI. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Tanzimat'tan sonra söz konusu uygulama *Men'i Mürur Nizamnamesi* ile yasal düzenleme altına alınmıştır. 14 Şubat 1867'de çıkarılmış olan *Pasaport Odası Nizamnamesi* ile yurt dışına çıkma ve yurda girme çağdaş devletlerdekine uygun olarak düzenlenmiştir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz.: Musa Çadırcı, "Tanzimat Döneminde Çıkarılan Men-i Mürur ve Pasaport Nizamnameleri", **Belgeler**, c. XV/19, Ankara 1993, s.169-181.

Mütarekenin imzalanmasından sonra, 1919 yılının başlarında, ordudan terhis edilen Şefik Hüsnü Bey, öğrencilik günlerinde tanıdığı sosyalizm konusu ile daha yakından ilgilenmeye başladı. Bilimsel Sosyalizmin klasiklerini, Marks ve Engels'in eserlerini detaylı biçimde tahlil etti. Aynı yıl, öğrenim için Almanya'ya giden ve Berlin'de sosyalist *Kurtuluş Dergisi*'ni çıkarmaya başlayan Spartakist gençlerle birlikte *Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası*'nı kurdu.[197] İlk iki sayısı Berlin'de yayımlanan *Kurtuluş Dergisi* ise fırkanın naşir-i efkarı olarak çıkmaya devam etti.

1.6.3. Kurtuluş Dergisi

1.6.3.1. Berlin'deki kurtuluş

Şefik Hüsnü Bey'in birlikte TİÇSF'nı kurduğu çevre, Rosa Luxemburg, Clara Zetkin ve Karl Leibknecht gibi tanınmış sosyalistlerin önderlik ettiği Spartakist Hareket'e sempati besleyen ve Almanya'da öğrenim görmekte olan Türk aydınlarından oluşmaktaydı. İlerleyen yıllarda Kurtuluşçular olarak bilinecek bu aydın gençler, mütarekeden sonra patlak veren Alman Devrimi'nden esinlenerek kendi vatanlarının kurtuluşu adına bir takım sosyalist fikirler etrafında kenetlenmişlerdi. Söz konusu çevre şu isimlerden oluşmaktaydı: Vedat Nedim (Tör), Mümtaz Fazlı (Taylan), Lem'i Nihat[198], Sadık Ahi, Ethem Nejat, Namık İsmail, Mehmed Vehbi (Sarıdal), Ali Nizami (Nizamettin Ali Sav), Mustafa Nermi, İsmail Hakkı ve İlhami Nafiz (Pamir).[199] Fikirlerini hayata geçirmek adına bir fırka vücuda getirmeyi amaçlayan bu çevre, ilk olarak Almanya'da Kurtuluş adında on beş günlük bir dergi çıkarmaya karar verdi.

Kurtuluş'un ilk sayısı, sembolik olarak anlamlı bir tarih olan 1 Mayıs 1919'da Berlin'de yayımlanmıştır. Derginin çift sayı halinde yayımlanan bu nüshasında "*Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın Organıdır*" ibaresi bulunmaktadır. O tarihte henüz böyle bir fırka legal olarak mevcut değildir. Ancak, dergiyi çıkaran kadronun kısa vadeli hedefinin, bu isimde bir fırka kurmak ve Kurtuluş'u onun organı haline getirmek olduğu da açıktır. Nitekim çok kısa bir müddet sonra dergi kadrosu İstanbul'a dönerek, söz konusu fırkanın kuruluş beyannamesini hükümete sunacaktır.[200] Ancak bu gelişmelerden önce Berlin'de yayın hayatına başlayan derginin yazar kadrosunun

---

197 Der.: E. Akbulut, **Dr. Şefik**..., s. 24-25; Hasan Basri Gürses, **Şefik Hüsnü Yaşamı, Yazıları, Yoldaşları**, İstanbul: Sosyalist Yayınlar, 1994, s.57.

198 Berlin'de yayımlanan Kurtuluş Dergisi'nin kurucularından Lemi Nihad, kısa bir süre sonra 15 Haziran 1919 tarihinde henüz 24 yaşındayken hayatını kaybetmiştir. Kurtuluş Dergisi'nin İstanbul'daki ilk sayısında Lemi Nihat hakkında bir yazı kaleme alınmıştır; hayatını kaybettiği bu yazıdan anlaşılmaktadır. Bkz.: **Kurtuluş**, "Lemi Nihat", sene 1, no.1, 20 Eylül 1919, s.9.

199 M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s.711.

200 M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s.715.

sosyalizmden ne anladığının ve sosyalizm adına ne tür fikirler ürettiğinin detaylı biçimde ele alınması gerekmektedir. Çünkü söz konusu fikirler, aynı zamanda Aydınlık Hareketi'nin nüvesini oluşturacak fikirlerdir.

Berlin'deki Kurtuluş Dergisi'nde çıkan yazılara bakıldığında, yazar kadrosunu oluşturan gençlerin, sosyalizm fikrini, devrin sosyalist aydın tipine oranla daha fazla içselleştirmiş oldukları görülür. Yazılardaki üslup ve yaklaşım, dönemin düşünce dergilerine sinen üslup ile karşılaştırılamayacak derecede bilimsel ve sadedir. Yazar kadrosunun ele alınan konulara hakimiyeti ise yadsınamayacak bir seviyededir. Örneğin, ilerleyen dönemde Türkiye sosyalist hareketi içinde sivrilecek olan Vedat Nedim (Tör) Bey'in *Toplum Geliri ve Siyasi Partiler* isimli yazısı, mahiyeti itibariyle sosyalist bilince fazlasıyla sahip bir yazıdır. Vedat Nedim Bey, bu yazıda artı-değer teorisinden, siyasi partilerin sınıfsal analizine kadar pek çok konuyu, marksist bir perspektiften tahlil etmiş ve çarpıcı biçimde şu sonuca ulaşmıştır:

> "*Bütün bu izahattan anlaşılacağına göre sınıflar ve devletler toplumdaki üretim şartlarının ürünüdür. Üretim vasıtalarının bir sınıf hesabına 'artık değer' yaratarak işletilmesi toplumda sınıf zıddiyetlerini ve sınıf savaşlarını doğurmuştur. Halbuki, üretim vasıtalarının toplumlaştırılmasıyle –ki bunu yalnız sosyalist partiler isterler- yani bir sınıfın malı olmaktan kurtarıp toplum malı olarak ilan edilmesiyle zıddiyetleri ve savaşları ile birlikte sınıflar da ortadan kalkacaktır ve o vakit herkes toplum gelirinden işinin tam hakkını alacak ve yine ancak o vakit (eşitlik) insanlar arasında bir gerçek olabilir. İktisadi hayat neticesinde biri diğerinin (sermaye kölesi) olarak yaşayan insanların hukukça (eşit!) olduklarını iddia etmek en gülünç bir yalandır.*"[201]

Vedat Nedim Bey'e ait bu *nokta atışı* tespit, sosyalizmin özünü kavramada devrin düşünce temayüllerinden elle tutulur biçimde ayrılmaktaydı. O güne kadar Türk aydını için yalnızca duygusal ve ilkesel bir sahiplenmenin veya karalamanın nesnesi durumunda olan sosyalizm; o günden sonra, varlık sebebine en uygun düşecek şekilde, tüm sosyal ve siyasi olayların tahliline yarayan bilimsel bir metot olarak ele alınmaya başlıyordu. Bu makaleyle birlikte sosyalizmle ilgili konular, ilk defa *eli yüzü düzgün* şekilde irdelenmişti. Hele burjuva demokrasisine ait "hukuki eşitlik" ilkesinin gerçek

---

201 Derleyen: Rasih Nuri İleri, **Kurtuluş 1 Mayıs 1919-Şubat 1920 'Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası Organı'**, İstanbul: TÜSTAV, 2007, s.37.

bir eşitlik olmadığına yönelik yapılan vurgu, genel kavrayışın hayli üstünde bir bilince işaret etmekteydi.

Birinci sayıda ele alınan bir başka konu Karl Marks'ın yaşamıdır. Mümtaz Fazlı tarafından kaleme alınan söz konusu yazıda Marks'ın yaşamı kısa bir özet şeklinde verilmiş, sosyalizmle ilgili felsefi detaylara girilmemiştir. Sadık Ahi ise Anatole France'ın Jaures'in anısına yazdığı bir mersiyeyi Türkçeye çevirmiştir. Bunların dışında, içinde Lenin'in *Devlet ve Devrim*'inin ve *Komünist Manifesto*'nun yer aldığı bilimsel sosyalizmin klasiklerinden seçilmiş bir okuma listesi de yayımlanmıştır. Kurtuluş Dergisi'nin bu ilk sayısında yayımlanan en çarpıcı yazı ise *Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası'nın*[*] ortak metin şeklinde kaleme almış olduğu; "*Bütün Memleketlerin Proletaryasına*" isimli bildiridir. Bu bildiride yeralan ifadeler, Kurtuluş çevresinin anti-emperyalist politik duruşunu göstermesi açısından önemli olduğu kadar; hareketin sınıfsal konumunu ve enternasyonalizmi kavrayış tarzını açıkça ortaya koyması bakımından da dikkat çekicidir:

> "*Bütün memleketlerin proletaryası! Emperyalist, kapitalist ve şoven nasyonalist hırslar bugün çoğunluğu Türk olan toprakları yutmak, parçalamak istiyorlar. Bu şimdiden yarınki savaşların tohumunu ekmek demektir.*
>
> *BİZ SAVAŞTAN BIKTIK! Milletleri birbirine sokan, birbirinin düşmanı yapan kapitalist çıkarların, kinci nasyonalist anlayışların bu haksız saldırılarına karşı işitilmeyen ve bastırılan sesimize gür ve çınlayıcı seslerinizi katın ve bizimle haykırın:……YAŞASIN PROLETARYA BİRLİĞİ! YAŞASIN DÜNYA SOSYALİZMİ!*"[202]

Görüldüğü üzere, Türkiye İşçi ve Çifçti Sosyalist Fırkası'nın kurucusu olan çevrenin sınıfsal konumu, İştirak çevresinin aksine, milli mücadele öncülerinin yanındadır. Ve dahası, Lenin'in Üçüncü Enternasyonali ile de aynı mevzidedir. Kurtuluşçuların enternasyonalizm anlayışı, *alafranga* Osmanlı sosyalizmine aykırı düşecek şekilde, İkinci Enternasyonal'i reddetmekte ve emperyalist sömürüye karşı mazlum uluslar enternasyonalizminden taraf olmaktaydı. Bu aynı zamanda, tarihsel koşullara uygun düşen rasyonal bir tercihti. Ait oldukları ülkenin topraklarını işgal eden emperyalist devletlerin sosyalistlerinden çare dilenmektense, kendileri gibi emperyalizme karşı varolma mücadelesi veren uluslar ile ortak cephede birleşmek, Türk

[*] O tarihte henüz fırka isminde "sosyalist" ifadesi kullanılmamaktadır.
202 R. N. İleri, **Kurtuluş**..., s. 53 vd.

sosyalistleri açısında daha rasyonal bir mevzilenmeydi. Hele ki, batılı sosyalistlerin taraflarını belli ettikleri ve dünya savaşının başlaması ile birlikte ülkelerinin emperyalist çıkarlarına dolaylı biçimde ortak oldukları bir dönemde. Dolayısıyla, Kurtuluş çevresini meydana getiren gençler, emperyalist saldırılara maruz kalmış mazlum bir ulusun sosyalistleri olarak en doğru konumda, emperyalizme karşı kendi halklarının yanında mevzilenmişlerdir.

Anti-emperyalist özellikleri ağır basan bu genç çevrenin, Berlin macerası oldukça kısa sürmüştür. Kurtuluş Dergisi, çıkan tek nüsha ile birlikte yayın hayatına son vermiştir. Yazar ve yöneticilerinin yurda dönüşleri nedeniyle derginin faaliyet merkezi İstanbul'a taşınmıştır.[203] Berlin'de çıkmaya başlayan derginin hayatı, her ne kadar tek nüsha ile sınırlı kalmış olsa da, Aydınlık Hareketi mücadelesinin işaret fişeği olması nedeniyle tarihi önemi yüksek bir ilk tecrübedir.

1.6.3.2. Kurtuluş dergisi (istanbul)

Faaliyetlerine İstanbul'da devam eden Kurtuluş çevresi ilk iş olarak, dergi çıkarma hazırlıklarına girişmiştir. Ve daha önce Berlin'de çıkardıkları *Kurtuluş Dergisi*'ni, 20 Eylül 1919 tarihinden itibaren İstanbul'da yayımlamaya başlamışlardır. Eşzamanlı biçimde fırka kurma faaliyetlerine de girişen söz konusu çevre, kısa bir sürede fırka beyannamelerini hazırlayarak, 1919 yılının Temmuz ayında hükümete resmi bir başvuruda bulunmuştur. Bu başvurunun sürüncemede kalması üzerine hükümete bir kez daha müracaat edilmiş ve 12 Eylül 1919 tarihinde, *Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası* kendisini kurulmuş saymıştır.[204] Aynı tarihlerde önemli bir gelişme daha yaşanmış ve Dr. Şefik Hüsnü Bey, Almanya'dan gelen bu genç aydın çevreye dahil olmuştur. Şefik Hüsnü Bey'in katılımından sonra Kurtuluş çevresinin siyasi faaliyetleri gözle görülür biçimde hız kazanmaya başlamıştır.

Bu çevrenin, sosyalist dünya görüşünün ve ideolojik alt yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için ilk olarak Kurtuluş Dergisi'nin yayın politikasına ve burada savunulan fikirlere bakmak gerekir. Kurtuluş İstanbul'da 20 Eylül, 20 Ekim, 20 Kasım, Aralık 1919 ve Şubat 1920'de yayımlanmıştır. İstanbul Kurtuluş'un ilk sayısında sadece Almanya'dan gelen gençlerin yazıları varken, ikinci ve üçüncü sayılarda Şefik Hüsnü

---

203 M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s.714. İlginç bir bilgi olarak; *Akdeniz vapuru ile* Almanya'dan dönen bu gençlerin Haydarpaşa'ya indikleri gün, Mustafa Kemal Paşa'nın *Bandırma* vapurundan Samsun'a çıktığı gün olan 19 Mayıs 1919'dur. Bkz.: Erden Akbulut, Mete Tunçay, **İstanbul Komünist…,** s. 15.

204 M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s.715.

Bey'in, dördüncü ve beşinci sayılarda ise Sadrettin Celal Bey'in yazıları yayımlanmıştır.[205]

Dergide kaleme alınan yazılara bakıldığında, genel olarak ülkede ve dünyada yaşanan tarihi ve siyasi gelişmelerin iktisadi ve sınıfsal açılardan analiz edilmeye çalışıldığı görülür. Yalnız, belirtilmesi gereken önemli bir nokta şudur ki; Kurtuluş yazarlarının sınıfsal analiz kabiliyetleri, önceden de belirtildiği gibi, diğer sosyalist aydınlardan hayli ileri bir seviyededir. Örneğin, Berlin'de yayımlanan ilk nüshada yer alan Vedat Nedim'e (Tör) ait *Toplum Geliri ve Siyasi Partiler* isimli makalede siyasi partilerin ortaya çıkışı ve varlık nedenleri sınıfların mevcudiyetine bağlanmıştır. Vedat Nedim'e göre siyasi partiler sınıfsal açıdan iki ana şubeye ayrılmaktadır: Bunlardan ilki, *sermayenin* yani artı-değerin savunucusu olan *burjuva/kapitalist partilerdir.* İkincisi ise *emekten* yana tavır alan proletarya partileridir. Aynı makalede, Türk aydınlarının sosyalizmi özümsemede ve marksist metodu tarihsel koşullara uygulamada katettikleri mesafeyi, müsbet biçimde ortaya koyan şu ifadelere rastlanmaktadır: "*Kapitalist iktisat sistemi içinde yaşayan bütün devletlerin kanunları da mülkiyet-i şahsiyenin (özel mülkiyetin) önünde baş eğmişlerdir. Demek ki devlet de bir sınıf devletidir, yani hakim olan sınıfın, burjuvazinin menfaatlerini müdafaa için kurulmuş organize bir kuvvettir.*"[206]

Türk sosyalist basınında bu makaleyle birlikte ilk defa, iktisadi alt-yapının başta hukuki yapı olmak üzere, tüm üst-yapı kurumlarını doğrudan şekillendirdiğini ve dolayısıyla devlet denilen mekanizmanın, aslında, bütün bileşenleriyle birlikte mevcut kapitalist sistemin devamına yaradığını ileri süren, derli toplu marksist bir tahlil yapılmaktaydı. Bu marksist perspektif aslında tüm Kurtuluş Dergisi yazarlarında fazlasıyla mevcuttu. Kurtuluşçular siyasi, sosyal ve tarihi olayların gelişiminde başlıca amilin iktisadi unsurlar olduğunu düşünen; siyasi olayları, partilerin varlığını sınıf çatışması ile açıklayan, kavramın tam anlamıyla marksist gençlerden oluşan bir çevreydi. Örneğin, İstanbul'da çıkmaya devam eden Kurtuluş Dergisi'nin ilk sayısında yer verilen *Hamit Sadi*'ye (*Selen*) ait *Kurtuluş Yolu* isimli makalede, Vedat Nedim Bey'in sözleriyle paralellik arz eden şu tespitlere yer verilmiştir:

---

205 E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 1. cilt, s. 48.
206 R. N. İleri, **Kurtuluş**..., s.36.

"*Ondokuzuncu asrın birinci yarısından itibaren buhar gücünün sanaiiye ve nakliyatta kullanılması beşeriyet hayatında yeni bir devrin başlangıcı olmuştur. En bariz çehresini iktisadi hadiselerde gösteren bu devir aynı zamanda, ahlakı, bedii* (estetik), *hukuki bütün içtimai* (sosyal) *müesseselerde yeni yeni teşekküllere lüzum gösterince her cemiyet* (toplum) *içtimai binasının yapılışına göre bu tahvillerden müteessir olmaya başladı.*"[207]

Bu marksist bakış açısının ve isabetli tahlillerin Hamit Sadi Bey'in makalesinin tümüne sirayet etmiş olduğunu söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır. Makaledeki en dikkat çekici tespitlerden biri de soyluluk ve geleneğe dayanan sosyal sınıfları ve derebeylik idaresini (*feodal sistem*) kaldıran burjuvazinin, yeniden bir takım sosyal sınıflar doğurduğunun ve böylelikle tarihin sürekli kaydettiği sınıf savaşlarının, bir kez daha, burjuvazi tarafından üretildiğinin vurgulanmasıdır. Bu tarz vurgulara *İştirak Gazetesi*'nde de sıklıkla yer verildiği bilinmekle beraber, Kurtuluş'ta ele alınan yöntem, bütünü itibariyle daha marksist bir mahiyettedir. Bir örnekle somutlamak gerekecek olursa, aynı makalede Anadolu'ya özgü sanatların, Avrupa endüstrisinin gelişmesi ile ters orantılı olacak biçimde yok olmaya yüz tuttuğu ve Batı endüstrisinin Osmanlı ekonomisini mahvettiği ileri sürülmüş; Batı'nın dayatması sonucu ülkeye hakim olan kapitalist ekonominin üretimi artıracağına azalttığı ve genel servetin zararına kişileri zengin eden bir sisteme dönüştüğü savunulmuştur. Hamit Bey'in bu tahlili, aslında Türkiye'deki emperyalizm olgusunun tahlilinden başka bir şey değildir. Hamit Bey, *İştirakçiler*den farklı olarak meseleyi daha derli toplu ve sistematik biçimde ele almış, dünya çapında yaşanan çelişkiyi, herkesin anlayacağı bir sadelikle Türkiye koşullarına uygulamıştır. Böylece, çağdaşı Türk sosyalistlerinde pek sık rastlanmayan bir özgünlük ve marksist bir bilimsellik örneği sergilemiştir. Kaldı ki, *Kurtuluşçular*ın varlık nedeni de tamamiyle budur. *Kurtuluşçu* gençlerin en temel hedefi; Türkiye'ye özgü ve Türkiye'nin koşullarını merkeze alan bir sosyalist teori ve pratik geliştirmektir. Hamit Bey makalesinin devamında marksist teorinin Türkiye'de iyi bilinmediğini, bunun başlıca sebebininse teorik eserlerin bulunmayışı olduğunu öne sürmüş ve *özgünlük* konusunda şu çarpıcı tespitlerde bulunmuştur:

"*Asıl bize tamamiyle yabancı ve meçhul olan kısım sosyalizm hakkındaki ilmi tetkiklerdir. Medeni memleketlerde bu vadide her sene binlerce cilt kitap neşr edilirken, bizde*

---

207 H. S., "Kurtuluş Yolu", **Kurtuluş**, no. 1, 20 Eylül 1919, s. 1. Gazetede yazar ismi kısaltma olarak H. S. şeklinde verilmiştir. Ancak Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar* isimli eserinde söz konusu yazarın hocası Prof. Dr. Hamit Sadi Selen olduğunu belirtmektedir. Bkz.: M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s. 715.

şimdiye kadar yalnız küçük bir çeviriden başka hiçbir eser yazılmamıştır. ***Sosyalizmi yalnız nazari olarak tetkik de kifayet etmez. İçtimai bünyemize tatbik husunda bir takım içtihat ve kanaatlerin inkişafına ihtiyaç vardır ki, bu da içtimai vaziyetimiz iyice tespit edildikten sonra elde edilir***."[208]

Bu sözlerdeki maksat, marksizmin ezberlenecek bir teori olmaktan ziyade, her ülkenin sahip olduğu sosyal yapıya farklı biçimde uygulanması gereken evrensel bir metot olduğunun anlaşılmasıdır. Hamit Sadi Bey, başka ülkelerde başarıyla uygulanan sosyalizm teorisinin, taklitçi ve nakilci bir anlayıştan uzak biçimde Türkiye'de de uygulanması gerektiğini anlatmak istemektedir. Sadi Bey'e göre, bir Türk marksistinin öncelikle yapması gereken şey, ülkesinin toplumsal yapısını ve iktisadi alt-yapısını doğru biçimde tetkik etmektir. Genç sosyalistlerin üstüne düşen en mühim vazife budur.

Kurtuluş'un bu sayısında Ethem Nejat'ın kapsamlı bir makalesine de yer verilmiştir. "*Proletarya Kimlerdir*" isimli bu makale, adı üstünde, proletarya sınıfının hangi sosyal katmanlardan oluştuğunu anlatmaktadır. Makalenin giriş bölümünde ise burjuva hükümetlerinin aslında hangi amaca hizmet ettiklerini, marksist bir bakış açısıyla şöyle ortaya koymaktadır: "*Burjuvalar cemiyeti iktisadi menafi üzerine bina ettiler ve her şeyden ziyade sermayeye kıymet verdiler.* ***Burjuva hükümetlerinin kuvveti, silahı, diplomasisi cihanda sermayeyi*** (kapital) ***kıymet-i mahsusa*** (özel değer) ***telakki etti ve her yerde sermayeyi himaye eyledi***".[209]

Ethem Nejat da açık bir biçimde mevcut olan devlet yapılarının ve tabii hükümet düzenlerinin, sürekli olarak kapitalist sistemin tahkim edilmesine ve mevcut düzenin her gün yeni baştan üretilmesine çalıştıklarını ifade etmektedir. Aynı makalede sermayenin merkezileşmesi gerektiğini ve bu nedenle burjuvazinin *yasalar, kaideler ve iktisat ilimleri ve tüm mantık ve kuvvet vasıtaları* ile sermayeyi belli merkezlere topladığını ve tekelleştiğini belirten[210] Ethem Nejat, konuyu Türkiye açısından şöyle değerlendirmiştir:

"*Türkiye mezkur sistemle* (kapitalist sistem) *memleketini idare eder ve onu en hazm* (hazmedici) *bir usul telakki ederken şüphesiz burjuvazinin tesir-i beynelmilelisi* (uluslararası) *de görünür hale geldi: Burjuva cemiyetinin muhtaç olduğu eşyalar ithal edildi… İstihlakat* (tüketim maddeleri) *yeni ve medeni mamulatla* (ürünlerle) *tatmin olundu… Eski milli ve yerli mamulatla*

[208] H. Sadi, **a.g.m.**, s. 2. (Vurgu yazara aittir).
[209] Ethem Nejat, "Proletarya Kimlerdir?", **Kurtuluş,** no.1, s. 4. (Vurgu yazara aittir).
[210] R. N. İleri, **Kurtuluş**…, s. 69.

temin edilebilen ihtiyaçların, milletlerin münasebet ve rekabetleri saikiyle başka şekillerde temini mahdut oldu… Küçük tezgah sahipleri, el işçileri, küçük esnaflar, küçük çiftçiler bütün Avrupa'da olduğu gibi bizde de ya mahvoldular veya gelişme nimetinden yoksun kaldılar… Deniz, kara, posta ve telgraf yollarıyla ve ihracat sürüm yerleriyle bağların artması ve mükemmelleşmesi memleketleri birbirlerine çıkarcı bir ilgi ile bağımlı kıldı…Burjuva gücü ahaliyi toplu sermayelere, fakiri zengine bağladığı gibi ***geri ulusları da uygar uluslara bağladı…Bazı tarafların zararını ve zayıf düşmesini gerektirerek bir taraf zengin oldu, bazı merkezlerin servet yığması nef'ine diğer yerlerin emek ve üretimi harcanmış oldu…***"[211]

Ethem Nejat'ın bu sözleri, emperyalizmin Osmanlı ekonomisini nasıl çökerttiği ve işçi, köylü ve esnaf tüm sosyal katmanları nasıl ezip geçtiğini gözler önüne sermektedir. Bu paragraftaki en önemli tespitse ulusal ölçekte burjuvazi ile proletarya arasında yaşanan sınıf çatışmasının, uluslararası ölçeğe vurulduğunda Batı'nın uygar metropolleriyle, geri kalmış çevre ülkeler arasında yaşanmakta olduğunun ileri sürülmüş olmasıdır. Ethem Nejat Bey'e göre, Batı kapitalizmi sermayesiyle birlikte ülkeye girmiş, ülkenin zayıf durumdaki üretim güçlerini birer birer yok etmiş ve ülkenin zenginliğine doğrudan el koymuştur. Bu nedenle, başat çelişki ve çatışma sömürücü Batı emperyalizmi ile sömürülen mazlumlar arasında yaşanmaktadır. Ethem Nejat'ın proletarya tarifi de bu çerçevenin üstüne oturmuştur. Şöyle ki, Ethem Nejat'a göre proletarya *yalnız fabrika ameleleri değildir; daha şümullü tarifile on dokuzuncu asrın çalışkan sınıflarıdır; Türkçesi vefat edince ahfadını* (torunlarını)*, zürriyetini* (soyunu) *kendi haline bırakan, temin-i maişetleri* (geçimlerini) *için bir varidat* (gelir) *bırakamayanlardır.*[212] Yani kısaca Nejat'ın yukarıda saymış olduğu küçük esnaf, küçük tezgah sahipleri, el işçileri ve küçük çiftçiler gibi ülkenin emperyalist sömürü altında kalmış olan bütün mazlum kesimleridir.[213]

---

211 E. Nejat, **a.g.m**, s. 5 vd ve R. N. İleri, **Kurtuluş**…, s. 69 vd.

212 E. Nejat, **a.g.m**, s. 7.

213 Mete Tunçay, Şefik Hüsnü'nün de proletarya kavramını bu derece geniş tuttuğunu belirtmiş ve sosyalizmin Türkiye'deki müşterilerini artırmak için böyle bir "gevşeklik" göstermiş olabileceğini iddia etmiştir. Tunçay'ın bu tezinde haklı olduğu açıktır. Ethem Nejat'ın ve Şefik Hüsnü'nün proletarya kavramı içine dahil etmiş oldukları el işçisi, esnaf, uşak ve müstahdem, aydınlar, külhanbeyleri, çapkınlar, sabıkalılar ve eşkiyalar marksist manada proleter sayılmazlar. Örneğin esnaflar, küçük burjuvadır. Çiftçiler, yani köylüler ise marksist düşüncede, gereğinde kendisiyle ittifak edilebilecek, proletaryadan ayrı bir sosyal katmandır. Asker ve sivil aydınlar da küçük burjuvadır. Son sayılanlar ise lümpen proletarya da denilen burjuvaziye eklemlenmiş, bilinçsiz ayak takımı kişilerdir. Dolayısıyla E. Nejat ile Ş. Hüsnü'nün proletarya kavramını fazlasıyla geniş tuttukları iddiası yadsınamaz bir gerçektir. Ancak, E. Nejat'ın bu genelleştirmesinin nedeni, yüksek bir ihtimalle, emperyalizm çağında yaşanmaya başlanan yeni çelişkiye uygun düşecek biçimde, tüm ezilenleri, proletaryanın öncülüğünde birleştirmek amaçlıydı. Çünkü emperyalizm çağında başta köylüler olmak üzere, ezilen tüm sınıflar, proletaryanın doğal müttefikidirler. Mete Tunçay'ın Ş. Hüsnü ve E. Nejat'a dair düşünceleri için bkz. M. Tunçay, **Türkiye'de**…, s. 716 vd.

Hamit Sadi ve Ethem Nejat örneklerinden anlaşılacağı üzere Kurtuluşçular, Lenin'in fikirlerine ve Komintern'e yakın bir çizgiyi temsil ediyorlardı. Anti-emperyalist ve ulusalcı tarafları ağır basmaktaydı. Her şeyden önce, marksist teoriyi hatmetmekle yetinmiyor; öğrendiklerini ülkelerinin toplumsal koşullarına uygulamak için kullanıyorlardı. Bunu da Ethem Bey'in vurguladığı üzere: *Yüzde doksan beşi proletarya* (ezilen sınıflar) *olan* ***Türk'ün*** *menfaat ve refahı* adına yapıyorlardı.[214]

Dergi, ikinci sayısında da Türk sosyalizminin önemli isimlerine ait makalelere yer vermeye devam etmiştir. Şefik Hüsnü Bey'in ikinci sayıda yayımlanmış olan *Yarınki Proletarya* isimli makalesinde, Kurtuluşçuların anti-emperyalist ve millici sosyalist duruşunun izlerine rastlanmaktadır. Şefik Hüsnü Bey makalede, ülkesinin Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve Babıali nezdinde üretilen geçici çözümler hakkında şu sözleri söylemiş ve açıktan açığa milli bir tutum sergilemekten geri durmamıştır:

> "*Memleketi yer yer harabezara* (viraneye) *çeviren, milli hüsran ve matem içine atan Umumi Harp'ten mağlup ve bitap çıkıyoruz. Bir tarafta bu yeis verici neticeye müncer olan* (ulaşan) *hadise, haile* (*trajedi*)*; beride bazı ellerde büyük büyük servetler halk etmekten* (yaratmaktan) *hali kalmadı. Bu feci vaziyet karşısında, idare makinasının başında, hiç bir milli kuvvete istinad etmeyen* (dayanmayan)*, en ibtidai* (ilkel) *şekilde bir hükümet bulunuyor. Beynelmilel kapitalizmin hasis menfaatlerinden mülhem olan Sulh Konferansı hakkımızda her ne karar ittihaz ederse etsin, daha bir müddet bu tarz idare mevcudiyet-i idameye muvaffak olacaktır.*"[215]

Şefik Hüsnü, Ethem Nejat, Vedat Nedim ve Hamit Sadi Bey'lerin yazılarından anlaşılacağı üzere Aydınlık Hareketi, henüz bir çekirdek halinde olduğu dönemde de Lenin'in emperyalizm tahlilini kerteriz alan millici (yurtsever) bir sosyalizm anlayışını benimsemiş bulunuyordu. Aydınlıkçıların, Kurtuluş Dergisi'nden beri savunageldiği en temel olgu, XX. yüzyılın ana çelişkisine (*emperyalizm-mazlum milletler çelişkisi*) uygun düşecek biçimde kendi ülkesinin ve dahi tüm ezilen milletlerin kurtuluş hareketlerini desteklemek ve yanında mevzilenmek olmuştu.

---

214 E. Nejat, **a.g.m**, s. 10. (Vurgu yazara aittir).
215 Şefik Hüsnü, "Yarınki Proletarya", **Kurtuluş**, no. 2, 20 Ekim 1919, s.19.

Kurtuluş Dergisi'nde yayımlanan yazılara genel bir bakış atılacak olursa çoğunlukla *sosyalizm ve sanat,*[216] *sosyalizm ve militarizm,*[217] *sosyalizm ve edebiyat*[218] gibi sosyalist düşünceyi farklı açılardan değerlendirmeye veya sosyalizmi farklı alanlardaki boyutlarıyla birlikte soyutlayarak ele almaya çalışan yazılar kaleme alındığı görülür. Ethem Nejat ve Şefik Hüsnü gibi yazarlarsa, Türk okurlar ve aydınlar tarafından pek iyi bilinmeyen "*proletarya*" kavramını ele almaya ve bu kavramı dönemin koşullarına göre izah etmeye çalışmışlardır. Ethem Nejat'ın üzerinde durduğu bir diğer konu, kapitalizmle birlikte yaygınlaşan ve Türkiye'de de prim yapmaya başlayan "individualism", yani "bireycilik" akımıdır. Ethem Nejat yazdığı makalede bu felsefi akıma cepheden karşı çıkmıştır.[219] Bunun dışında dergide Falih Rıfkı'nın *Halka Doğru* makalesi ile Reşat Nuri'nin *Hanrik İbsen ve Halk Edebiyatı* ve *Fransa'da Savaş Edebiyatı* isimli makaleleri yayımlanmıştır.[220] Kurtuluş'ta makalesi yayımlanan diğer bir isimse, bir dönem İştirakçi Hilmi'nin *İdrak Gazetesi'*nde makaleler yazmış olan ve *Zenun* müstearıyla tanınan Ziynetullah Nuşirevan'dır.[221] Kurtuluş yazarlarından Sadrettin Celal (Anter) de Nuşirevan gibi, *İştirak* çevresinden Aydınlıkçılara katılmış bir isimdir ve Kurtuluş'ta, sınıf savaşımı devam ettiği müddetçe Cemiyet-i Akvam tarzı kapitalist-emperyalist örgütlerin "dünya barışı" idealini gerçekleştiremeyeceğini öngören, *Devamlı Sulh ve Cemiyet-i Akvam* isminde, marksist düzeyi yüksek bir yazı kaleme almıştır.[222] Aslında, genel olarak Kurtuluş yazarlarının entelektüel düzeyleri ve marksist teoriye hakimiyetleri ortalamanın üstünde seyretmektedir. Bu durum yazılardaki üsluptan ve ele alınan konuların ağırlığından fazlasıyla anlaşılmaktadır.

Kurtuluş'ta Türkiye'deki genel seçimler, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nda yaşanan gelişmeler ve uluslararası sosyalist kongreler ile ilgili haber niteliği taşıyan yazılara da rastlanmaktadır. Örnek olarak, 20 Eylül 1919 tarihli birinci sayıda, tanınmış Fransız sosyalistlerinden Henri Barbusse'un başını çektiği Düşünürler Enternasyonali hakkında haber niteliğinde bir yazı yayımlanmıştır. Derginin Şubat 1920

---

216 Namık İsmail, "Sosyalizm ve Sanat:1", **Kurtuluş**, no.1, 20 Eylül 1919, s. 10-13 ve N. İsmail, "Sosyalizm ve Sanat:2", **Kurtuluş**, no. 3, 20 Kasım 1919, s. 41-44.

217 M.R. Dündar, "Sosyalizm ve Militarizm", **Kurtuluş**, n.3, s. 54-57.

218 Mehmet Selahattin, "Sosyalizm ve Edebiyat", **Kurtuluş**, no. 3, s. 58-60.

219 E. Nejat, "Sosyalizm ve Ferdiyetçiler", **Kurtuluş**, no.3, s. 48-51.

220 Falih Rıfkı, "Halka Doğru", **Kurtuluş**, no. 2, s. 24-25; Reşat Nuri, "Fransa'da Savaş ve Edebiyat", **Kurtuluş**, no. 2, s. 34-36 vd.; R. Nuri, "Henrik İbsen ve Halk Edebiyatı", **Kurtuluş**, no. 3, s. 52-53 vd.

221 Zenun (Ziynetullah Nuşirevan), "(Türkiye ve Sosyalizm) Meselesi Üzerine Bazı Mütalaalar", **Kurtuluş**, no.4, Ocak 1920, s. 73-77.

222 Sadrettin Celal, "Devamlı Sulh ve Cemiyet-i Akvam", **Kurtuluş,** no. 4, s. 70-72 vd.

tarihli beşinci sayısında ise bu hareketin yayımlamış olduğu bildiriye yer verilmiştir.[223] Ocak 1920'de yayımlanan dördüncü sayıda ise uzun süredir beklenen fırka kuruluş ilmuhaberinin Dahiliye Nezareti tarafından TİÇSF'na verildiği haberi ile seçimlere katılan sosyalist adayların aldıkları neticelere dair genel bir değerlendirme yazısı yer almaktaydı.[224] Kurtuluş'ta öne çıkan diğer bir eğilimse, ülke içinde yaşanan çeşitli toplumsal ve politik gelişmelerin emekçi gözüyle değerlendirilmesi ve sosyalist açıdan ele alınmasıydı. Örneğin ikinci sayıda, İstanbul Vilayet ve Şehremaneti için düzenlenen kanun taslağı, emekçilere seçim hakkı tanımadığı yönünde eleştirilmiş; beşinci sayıda ise Rus muhacirlerin çokluğu, yine ezilen halk tabakaları açısından, açlığı ve pahalılığı artıracağı endişesiyle konu edilmiştir.[225] Bu anlamda Kurtuluş Dergisi'nin, bir fikir dergisi olmanın yanında, ülke içinde ve dışında yaşanan sosyalizmle ilgili önemli gelişmeleri, toplantıları ve olayları okuyucusuna duyuran; bunu yaparken de yaşanan gelişmeleri emekçiler açısından değerlendirmeye özen gösteren ciddi bir yayın organı olduğu rahatça söylenebilir.

Türk sosyalizmine yeni bir anlayış getirmeyi hedefleyen Kurtuluş Dergisi'nin yayın hayatı ise çok kısa sürmüş ve beşinci sayı ile birlikte sona ermiştir. 16 Mart 1920'de yaşanan İstanbul işgali sonrasında müttefik sansürü veya diğer bir ihtimal olarak Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından yasaklanmış ve kapatılmıştır.[226]

---

223 Konuyla ilgili ilk yazı, "*Mütefekkirler Beynelmileli*" ismiyle derginin ilk sayısının arka kapağında, *İçtimai ve İktisadi Hadiseler* bölümünde yer almıştır. Bildiri ise derginin son sayısı olan beşinci sayıda "*Beynelmilel Mütefekkirlerin Birinci Kongresi İçin*" ismiyle çıkmıştır. Burada *Mütefekkirler Beynelmileli* denilen, gerçekte, ünlü Fransız sosyalisti Henri Barbusse'un başını çektiği ve orjinal ismi "*Clarte Mouvement*", yani "***Aydınlık Hareketi***" olan, tanınmış entelektüellerden meydana gelmiş bir harekettir. Bu entelektüellerin arasında; Bertrand Russel, H. G. Wells ve Bernard Shaw gibi Fabiancı sosyalistlerin yanı sıra Anatole France, Thomas Hardy, Stefan Zweig ve Upton Sinclair gibi dünyaca tanınmış yazarlar da bulunmaktaydı. Bu aydınlar hareketi ismini, Barbusse'un Türkiye'de de ilgi gören ünlü romanı "*Aydınlık*"tan (*Clarte*) almıştır. Bu arada, hareketin çıkardığı yayın organının ismi de *Aydınlık*'tır. Burada üzerinde durulması gereken nokta, *Kurtuluş* çevresinin, *Aydınlık dergisi*ni çıkartırken bu isimden etkilenmiş olabilecekleri ihtimalidir. Kurtuluşçuların bu düşünürler hareketine bu kadar ilgi göstermesi ve iki sayıda birden yer vermesi, bu hareketi önemsedikleri ve benimsedikleri anlamına gelmektedir. Kaldı ki Barbusse de 1920 itibariyle, Kurtuluşçular gibi Üçüncü Enternasyonal yanlısı bir politika izlemeye başlayacaktır. Dolayısıyla Barbusse ile Kurtuluşçular arasında bir kan uyuşması olduğu açıktır. Dolayısıyla, Şefik Hüsnü ve arkadaşlarının *Aydınlık* ismini seçmeleri tesadüfi değil, böyle bir etkileşimin sonucudur denilebilir. Amerikalı tarihçi George S. Harris de aynı görüştedir. Harris, Türkiye'de yaygın olarak bilinen *Türkiye'de Komünizmin Kaynakları* isimli eserinde Aydınlık Gazetesi'nin, Henri Barbusse'nin Clarte'sine *çok benzeyen bir hüviyet taşıdığını* belirtmiş ve Aydınlık'ın kapağında yeralan sembolün Clarte'den esinlenildiği bilgisini paylaşmıştır. Harris'in verdiği bilgiler için bkz.: George Harris, **Türkiye'de Komünizmin Kaynakları**, 2. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1976, s.10 vd.; Kurtuluş'taki yazılar için bakınız: "Mütefekkirler Beynelmileli", **Kurtuluş**, no.1, (Arka kapak sayfası) ve "Beynelmilel Mütefekkirlerin Birinci Kongresi İçin", **Kurtuluş**, no. 5, Şubat 1920, s. 81. *Clarte Mouvement* hakkında daha detaylı bilgi için bkz.: Nicole Racine, "The Clarte Movement in France, 1919-21", **Journal of Contemporary History**, vol. 2, no. 2, April 1967, s. 195-208.

224 "Türkiye İntihabatı", **Kurtuluş**, no. 4, s. 80.

225 "İstanbul Şehremaneti İntihabı", **Kurtuluş**, no. 2, (Arka kapak sayfası) ve "Rus Muhacirleri", **Kurtuluş**, no. 5, (Arka kapak iç sayfa). Rasih Nuri İleri'nin kitabında *İstanbul Şehremaneti İntihabı* isimli makale birinci sayıda gösterilmektedir. Oysa bu makale ikinci sayının arka kapağında yer almaktadır.

226 M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s. 720.

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE[227] İŞÇİ VE ÇİFTÇİ SOSYALİST FIRKASI VE AYDINLIK HAREKETİ

Öğrenim görmeye gönderildikleri Almanya'da sosyalizmle tanışan ve bu düşünceyi kendi ülkelerine getirmek, orada da yaygınlaşmasını sağlamak adına hızla çalışmalara başlayan Kurtuluş çevresi, bir müddet sonra partileşme ihtiyacı duymaya başlamıştır. Ve bunun üzerine Berlin'de gayriresmi biçimde kurmuş oldukları Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası'nı faaliyete geçirme girişimlerine koyulmuşlardır. Kurtuluş'un ikinci sayısında: "*Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası ismi ile bir fırka teşekkül olunup beyannamesini Hükümete vermiştir*" denilmektedir.[228] Söz konusu başvurunun, Temmuz 1919 itibariyle Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne yapılmış olduğu Kurtuluş Dergisi'nin dördüncü sayısından anlaşılmaktadır. Yapılan bu ilk başvuru, beyannamenin bazı maddeleri uygun görülmediği için Hükümet tarafından reddedilmiş, 12 Eylül 1919 tarihinde yeni bir başvuru daha yapılmıştır.[229] İkinci başvuruya cevap, üç ay geçtikten sonra alınabilmiş ve fırkanın yaptığı son başvuru, 17 Aralık 1919 tarihinde resmen onaylanmıştır.[230]

Ancak Mete Tunçay'ın da belirttiği gibi Fırka, 12 Eylül 1919'daki ikinci başvuru itibariyle kendisini kurulmuş saymış ve siyasi faaliyetlerine başlamıştır. Aslında Dahiliye Nezareti'nce verilmesi gereken ilmuhaber verilmediği için Fırka, henüz yasal bir konumda değildir. Bu nedenle *Emniyet-i Umumiye* tarafından sürekli takibata uğramakta, yaklaşan seçimlere yönelik siyasi propaganda faaliyetleri ve toplantıları engellenmektedir. Söz konusu baskılara rağmen Fırka, diğer sosyalist örgüt ve kişilerle ortak bir cephe oluşturmak için 24 Ekim 1919 günü, Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu'nda iki bin kişilik bir toplantı tertip edebilmiştir. Kurtuluş'un üçüncü

---

227 Kurtuluş'u çıkaran genç çevre, bilindiği gibi Berlin'de öğrenim görmüştür. Dolayısıyla, Batı'nın düşüncesinden olduğu kadar, onun kullandığı kavram ve terminolojiden de etkilenmişlerdi. O nedenle, 1919 yılında, henüz ortada bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti yokken, kurdukları partiye "Türkiye" ismini vermişlerdi. Çünkü Batılılar, Osmanlı İmparatorluğu için XV. yüzyıldan itibaren Türkiye ismini kullanmaktaydılar. Bkz.: Ali Karaca, "Batılı Kaynaklara Göre; 'Türk', 'Türkiye/Türkistan', 'Osmanlı' Kavramları ve Haritalar", **Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri**, Ankara: Türk Eğitim-Sen, 2016, s. 509.

228 "İşçi ve Çiftçi Fırkası", **Kurtuluş**, no. 2, s. 41.

229 Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunan, 19 Ağustos 1919 tarihinde tebyiz edilmiş Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Dairesi'ne ait olan belgede, müşavirliğin TİÇSF'nın başvurusu ile ilgili mütalaası bulunmaktadır. Buna göre; Fırka'nın programındaki esaslar, Kanun-i Esasi'ye ve diğer mevzuata aykırı görülmüşse de, Cemiyetler Kanunu'nun üçüncü maddesi icabınca mevzuata uygunluk gerekmediğinden (mutlak olmadığından), başkaca bir kanuna aykırılık olmadığı takdirde gereğinin yapılması mütalaasında bulunulmuştur. İhtimal, Hükümet bu mütalaya rağmen Kanun-i Esasi'ye ve diğer mevzuata aykırılıktan fırkanın ilk başvurusunu reddetmeyi uygun görmüştür. Bkz.: **BOA**, DH. HMŞ, vesika no. 4-77.

230 "Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası", **Kurtuluş**, no. 4, Ocak 1920, (ön kapak arka sayfa) ve R. N. İleri, **Kurtuluş**..., s.176.

sayısındaki haberden anlaşıldığı üzere bu toplantıya amele cemiyetlerinden, işçi sendikalarından ve işçiler arasından ciddi oranda katılım olmuştur. Bunun dışında, Osmanlı Sosyal Demokrat Fırkası da temsilci olarak bir üyesini bu toplantıya göndermiştir. Toplantı sonuçsuz kalmamış ve üyeler tarafından önemli kararlar alınmıştır. Söz konusu kararlar sonuç bildirgesinde yer almış ve Şefik Hüsnü Bey tarafından okunmuştur. Sonuç bildirgesi şöyledir:

> " ***1-*** *İki dereceli seçim usulü burjuvaziye ve makam sahibi olanlara faydalı olup amele sınıfının haklarını koruyamadığından bugünkü intihab usulünü protesto ederek ilk Mebusan Meclisi'ne doğrudan doğruya eşit ve gizli ve nisbi intihab usulünü kabul eden yeni bir kanun layihasını verilmesini isteriz.*
>
> ***2-*** *Aramızdan ayıracağınız murahhaslar toplanarak gereken makamlara anlatacak ve amelelerin toplu bulunduğu yerlere seçim sandıkları koymaya çalışacaktır.*
>
> ***3-*** *İstanbul'un proletaryası nazar-ı dikkate alınınca üç mebus çıkarabilecektir. Bunun nazar-ı dikkate alınması için gereken teşebbüsler yapılacaktır.*
>
> ***4-*** *Memleketimizde amelenin ve işçinin bir araya toplanarak kendi çıkarlarına ait ilk kararı verdiklerine tesadüf eden bu günün mübeccel* (yüceltilmiş) *oluşu tasdik ile alkışlanır ve her sene kutlanması kabul edilir*."[231]

Bu toplantıdan ayrıca, sosyalist bir cephe oluşturma kararı da çıkmıştır. Kurtuluş'un belirttiğine göre Ferah Tiyatrosu toplantısı *İkdam*, İfham ve *Vakit* gibi gazeteler tarafından da dikkate değer bulunmuş ve büyük sütunlar halinde yayımlanmıştır.[232]

Her ne kadar sosyalistler arasında ciddi bir heyecana yol açmış olsa da, Mete Tunçay'ın da işaret ettiği gibi, söz konusu girişim, beklenen başarıya ulaşamamıştır. Bunun üzerine TİÇSF yeni bir hamle ile "*Türkiye İşçi Derneği*"ni ele geçirmeye ve böylelikle, Aralık ayında yapılacak seçimlerde bu hareketin desteğini almaya çalışmıştır. Ancak seçimlerde de hedeflenen neticeye ulaşılamamıştır. TİÇSF, söz konusu seçimlere İstanbul, Eskişehir, İzmir ve Niğde'den birer aday göstererek katılmış; Çorum'dan bir kişiyse TİÇSF programına dayanarak adaylığını koymuştur. Adaylardan hiçbiri seçilememiş; Meclis'e girebilen tek sosyalist aday, seçime bağımsız olarak katılan, *Zeytinburnu Silah Fabrikası* işçisi *Numan Usta* olmuştur.

---

231 R. N. İleri, **Kurtuluş**..., s.171.
232 "İşçiler Arasında İntihab Faaliyeti", **Vakit**, sene 3, no 711, 25 Ekim 1919 ve R. N. İleri, **Kurtuluş**..., s. 172.

Fırka'nın kuruluş yeri ve merkezi, Babıali'deki Çiftçi Kütüphanesi'dir. Fırka reisi Mehmet Vehbi (Daha sonra Namık İsmail), katib-i umumisi ise Şefik Hüsnü Bey'di. Fırka, genel olarak bir varlık gösteremese de kısa zamanda kamuoyunun dikkatini çekmiş ve mütarekenin iki etkin sosyalist partisinden biri olmayı başarmıştır.[233] Ne var ki, mütareke koşulları nedeniyle siyasi faaliyetlerini "gizli" biçimde sürdürmek zorunda kalmıştır. Fırka'nin savunduğu değerler açısından en yalın tespiti Mete Tunçay yapmıştır. Tunçay, *Kurtuluş*'un ilk sayısında yayımlanan fırka bildirisinden yola çıkarak konuyla ilgili şunları söylemiştir:

> "*…Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin bildirisi, bu çevrenin toplu düşünüşünü göstermektedir. Burada Marxist ve enternasyonalist terimlerle Türk milliyetçiliği ve vatanseverliği duyguları dile getirilmiştir. Kısaca söylemek gerekirse, o devrin objektif tarihsel koşulları, (zaten çoğu eskiden Türk Yurtlarında çalışmış olan) bu gençlerin kafasında, Türk ulusunun düşmanın elinden "kurtuluş"u dileğiyle, Türk proletaryasının yerli ve yabancı sömürüsünden "kurtuluş"u özleminin birleşmesine, özdeşleşmesine elverişli olmuştur*."[234]

Söz konusu çevrenin millici tutumu, başından beri Leninci bir yol izlemektedir. Daha doğrusu milli kurtuluş taraftarı bu çevre, kurtuluş için aradığı marksist teori ve pratiği Lenin'in Üçüncü Enternasyonal'inde bulmuştur.[235] TİÇSF çevresi, bu nedenle Berlin günlerinden itibaren Komintern'le bağlantı arayışı içinde olmuştur. Hatta, İstanbul'da legal yapının yanı sıra *İstanbul Komünist Grubu* isimli, gizli faaliyet yürüten ve doğrudan Komintern'e bağlanmak isteyen bir örgütü faaliyete geçirmişlerdir.

İstanbul'un işgal edilmesinden sonra Fırka, legal faaliyetlerini dondurmak ve bir süreliğine ağırlığı bu illegal oluşuma vermek zorunda kalmıştır. Bu nedenle üyelerinin bir kısmı İstanbul'da kalıp illegal komünist faaliyetlere devam etmiş, Vehbi (Sarıdal) ve Sadık (Ahi) gibi üyeleri ise Milli Mücadele'ye katılmak üzere Ankara'ya geçmiştir.[236]

2.1. İstanbul Komünist Grubu

İstanbul Komünist Grubu'nun hazırlık dönemi, *Kurtuluş*'un yayımlanmaya başladığı 1919 yılına kadar geri gitmekle beraber net bir faaliyete başlama tarihi verilmesi gerekirse, Mayıs 1920 doğru bir tarih olacaktır. O günlerde, bir şekilde Komintern'le bağlantıya geçmiş veya geçmek için çabalayan birden çok *İstanbul*

---

233 T. Z. Tunaya, **Türkiye'de**..., 2. cilt, s. 484.
234 M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s. 713 vd.
235 T. Z. Tunaya, **a.g.e.**, 2. cilt, s. 484.
236 Erden Akbulut, Mete Tunçay, **İstanbul Komünist**..., s. 48.

Komünist Grubu mevcuttur. Ancak, tezde konu edilecek olan *İKG*, *Aydınlık* çevresinin teşkil ettiği ve öncülüğünü Şefik Hüsnü'nün yaptığı *İKG*'dir. Bu grubun ilk amacı, Baku'de bulunan Mustafa Suphi önderliğindeki *Türkiye İştirakiyun Teşkilatı* (Türkiye Komünist Partisi) ile birleşmekti.[237] Bu maksatla İKG/TÇİSF, üyelerinden Ethem Nejat ile İsmail Hakkı'yı Komintern'in İkinci Kongresi'ne katılmak üzere Rusya'ya gönderme kararı almıştır. Fakat ikili, 19 Temmuz-7 Ağustos 1920 tarihleri arasında toplanan söz konusu kongreye yetişememiştir. Bu nedenle önce Bakü Birinci Doğu Halkları Kurultayı'na, daha sonraysa 10 Eylül 1920 tarihinde yine Bakü'de açılan TKP Kuruluş Kongresi'ne katılmışlardır.[238]

Bu kongrede İsmail Hakkı, TİÇSF'nin ve Kurtuluş Dergisi'nin kuruluşu ile bu çevrenin Almanya'daki sosyalist faaliyetleri hakkında bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Almanya'da öğrenim gördükleri günlerde Spartakist Hareket'in yanında yer aldıklarını, Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un öncülüğünde harekete doğrudan katıldıklarını belirtmiştir. Sözlerinin devamında bazı arkadaşlarının bu devrim hareketi esnasında can verdiklerine değinmiştir. Konuşmasının sonunda fırkalarının ortodoks marksizme bağlı olduğunu ve İkinci Enternasyonal sosyalistlerine kesinlikle karşı olduklarını açıkça ortaya koymuştur. Kongrede Ethem Nejat da bir konuşma yapmış ve TİÇSF'nin İstanbul'daki siyasi faaliyetlerine değinmiştir. Konuşmadan anlaşıldığı üzere, TİÇSF çevresi İttihatçıların "savaş vurguncusu" yeni bir sınıf ortaya çıkarmasına cepheden karşı çıkmakta ve bu şekilde halkın zenginliklerinin hem yabancılara, hem de vurgunculara aktarıldığını düşünmektedirler. Ayrıca, Ethem Nejat yaptığı konuşmada, TSF'nin ve Sosyal Demokrat Fırkası'nın gerçek komünistlerden

---

237 E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul...**, 1. cilt, s. 9-10.

238 E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul...**, 1. cilt, s. 10 vd., 48. Bu birbirini takip eden üç kongre Türk sosyalizmi açısından da çok önemlidir. Tezin konuyla ilgili bölümünde anlatıldığı gibi Komintern'in İkinci Kongresi Bolşeviklerin, Lenin'in öncülüğünde, devrimi Doğu'ya taşıma kararı aldığı, strateji değişikliği yaptığı bir kongredir. Hemen akabinde tüm ezilen Doğu milletlerinin toplandığı Bakü Birinci Doğu Halkları Kurultayı ve sonrasında yine Bakü'de M. Suphi öncülüğünde açılan TKP'nin Kuruluş Kongresi. Bu üç kongrede biribirinden bağımsız olarak düşünülemez. Doğaldır ki, üçü de Lenin'in taktik-stratejisi doğrultusunda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla M. Suphi'nin TKP'ni, Türk Milleti'nin kendi ihtiyaçlarından doğmuş bağımsız bir hareket olarak değil, Bolşevikliğin (Üçüncü Enternasyonal Hareketinin) Türkiye şubesi olarak görmek gerekir. Kaldı ki, yine tezin ilgili bölümünde anlatıldığı gibi, Komintern'e bağlı komünist partiler 21 Koşul'a ve Merkez Komite'nin aldığı kararlara tabidir. Bağımsız karar alamazlar. Ancak bu yine de M. Suphi ve TKP'nin yurtsever olmadığı, gayri-milli bir yapıda olduğu anlamına gelmez. M. Suphi ve onun gibi nice komünist, Türk Ocakları'ndan yetişme yurtsever aydınlardandır. Bunun yanı sıra ve aynı zamanda ezilenlerin mücadelesine ve dünya devrimine inanmış enternasyonalci devrimcilerdir. Ve emperyalizme karşı dünya devriminin, her ülkenin kendi devrimci mücadelesinden, ancak **tek merkezden koordine edilen devrimci mücadelesinden** geçtiğine inanmaktadırlar. İştirakçi'lere gayri-milli denilebilir; fakat, M. Suphi ve arkadaşlarına, özelliklede Ethem Nejat gibilerine gayri-milli yaftası vurmak bilimsellikten uzak, taraflı bir çabadır. Ethem Nejat'ın Türk Ocakları'ndaki faaliyetleri, Türk Yurdu Dergisi'ndeki yazıları ve Türk gençlerinin doğru bir eğitim alması adına eğitim ile ilgili düşünceleri ve çabaları nasıl bir yurtsever olduğunun açık birer delilidir. Bu konu hakkında geniş bilgi için Mehmet Salih Erkek'in *Bir Meşrutiyet Aydını Ethem Nejat* isimli eserine bakılabilir. Bu eserde ortaya çıkan, kabul etmek gerekir ki, yurtsever ve milliyetçi bir aydın profilidir.

oluşmadığını, reformist ve oportünist yapıda olduklarını belirtmiş ve bu iki çevreyi sıkı biçimde eleştirmekten geri durmamıştır. Konuşmalardan anlaşılan TİÇSF çevresinin teorik olarak Üçüncü Enternasyonal'e yakın durduğu ve pratikte de bu yapıya bağlanmak istediğidir. Ethem Nejat, Rusya'ya bu amaçla gönderildikkendilerini buraya gönderen grubun, İstanbul'da faaliyet yürüten hafi (gizli) komünist grubu (İKG) olduğunu açık biçimde dile getirmiştir. Ethem Nejat'ın bu sözleri, TİÇSF'nin 1920 yılı itibariyle legal faaliyetleri dondurarak, ağırlığı gizli komünist oluşuma ve gizli faaliyetlere verdiği tezini doğrulamaktadır.[239]

Ethem Nejat ile İsmail Hakkı yoldaşlar, bunun dışında kongreye bir de birleşme teklifi sunmuşlardır. *Türkiye'de Komünist Teşkilatların Birleşmesi Hakkında Teklif*'te Zinovyef'in Komintern İkinci Kongresi'nde yapmış olduğu konuşmanın doğrultusunda Türkiye'de mevcut olan tüm komünist kişi ve kurumların TKF ile birleşmesi gerektiği vurgulanmış; İKG'nin Türkiye Komünist Fırkası ile birleşmeye hazır olduğu belirtilmiştir. Söz konusu teklif, kongre tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.[240] Bu teklifin kabul edilmesinden itibaren İKG ve TİÇSF çevresi fiilen Suphi'nin TKF'na bağlanmış ve Üçüncü Enternasyonal ile koordineli hareket etmeye başlamıştır. Dahası Ethem Nejat ile Hilmi oğlu (Arap) İsmail Hakkı Beyler, TKF'nın Merkez-i Heyet'ine seçilmişlerdir. Bu tarihten itibaren TİÇSF'nın ve Türkiye'deki diğer komünist fırkaların üzerinde birleştirici bir üst örgüt, daha güçlü bir fırka vardır ve Türk sosyalizminin taktik-stratejisi artık bu fırka (TKF) tarafından belirlenecektir.[241]

TKF'nın takip etmekte olduğu siyaset ve kısa vadeli hedeflerinin ne olduğu ise Mustafa Suphi tarafından kongrede okunan fırka programında detaylı biçimde izah edilmiştir. Buna göre, fırka *komünizm tatbikatında alemşümul* (enternasyonal) *bir*

---

239 Konuşmaların metinleri için bkz.: M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s. 526-531.

240 M. Tunçay, **Türkiye'de**..., s. 531 vd.

241 TKF'nın kuruluşundan kısa bir süre sonra, 18 Ekim 1920'de, Mustafa Kemal Paşa'nın güvendiği kişiler tarafından (*Resmi*) *Türkiye Komünist Fırkası* kurulmuştur. Parti'nin idare heyetinde Kılıç Ali, Hakkı Behiç Bey, Refet Bele, İsmet İnöni, Ali Fuad Cebesoy, Tevfik Rüştü Aras, Refik Koraltan, Dr. Adnan Adıvar, Yunus Nadi ve Celal Bayar gibi tanınmış isimler vardı. Fırka'nın kuruluş sebebi, Mustafa Kemal'in Anadolu'da baş gösteren komünizm hareketlerini, Ankara Hükümeti'nin himayesine almak istemesiydi. Gerek Eskişehir, gerekse Ankara'da kurulan *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası*'nın faaliyeti, gerekse Çerkez Ethem'in "bolşevik" grup ile sıkı temasları, hatta bu fırkaya baş olma hazırlıkları, Sovyet sefirlerinin komünist hareketlere yakın durması ve Mustafa Suphi'nin Türkiye'deki tüm komünist hareketleri birleştirmek üzere Anadolu'ya gelme planı, Mustafa Kemal'i böyle bir parti kurmaya mecbur bırakmıştır. M. Kemal böylelikle, bir yandan Sovyetlere komünizme karşı olmadığı mesajı vermiş olacak, diğer bir yandan da Anadolu'da gittikçe büyüyerek bir tehdit halini alan komünist görünümlü hareketlerin ve Suphiler'in gelişinin "rahatlıkla" önünü alacaktır. Dahiliye Vekili Dr. Adnan Adıvar'ın yayımlamış olduğu 16 Ekim 1920 tarihli ve 1640 sayılı genelge de bunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Söz konusu genelgeye göre, Resmi TKF'na üye olmayan ve mühürlü üyelik kartı almayan kimselerin komünizm propagandası yapmaları ve komünizmle ilgili herhangi bir faaliyette bulunmaları, kesinlikle men edilmiştir. (Resmi) TKP'nin kuruluş nedenleri için bkz.: A. Sayılgan, **a.g.e**., s.132-135 vd. ve H. Erdem, **1920 Yılı ve Sol Muhalefet**, İstanbul: Sel Yayınları, 2010, 248-246.

mahiyette hareket edecek, fakat Lenin'in ulusal kurtuluş hareketlerinin desteklenmesi tahliline uygun biçimde Anadolu'daki kurtuluş mücadelesinin yanında yeralacaktır. Kongrenin üçüncü oturumunda, başta TİÇSF çevresinden Hilmioğlu Hakkı olmak üzere, çeşitli üyeler tarafından, bu konu ile ilgili olarak raporlar okunmuştur. Raporların okunmasından sonra, beş maddelik bir karar metni hazırlanmış ve kongre tarafından onaylanmıştır.

Müstemlekat ve Milliyetler hakkındaki bu karar metni, Anadolu'da devam etmekte olan bağımsızlık savaşına yönelik Türk komünistlerinin tutumlarının ne tarzda olacağına şu şekilde açıklık getirmiştir:

> "*Komünist Fırkası inkılap hareketinin yeni girdiği gayr-i müterakki memleketlerde emperyalizme karşı mevcudiyetini müdafaa eden milli kuvvetlere müzaheretle* (yardım etmek), *bu umumiyetle sermayedarlar idaresine karşı sınıfî mübareze* (sınıf çatışması) *hissinin işçi halk içinde derinleşmesine ait mesaide bulunmalı ve herhalde teşkilatın istiklalini muhafaza etmelidir*"[242]

Buna göre TKF, Milli Mücadele'nin yanında durmaya devam edecek; ancak bağımsızlığını korumak suretiyle, esas ağırlığı, sosyal devrimi Anadolu'ya yaymak için çalışmaya verecektir.[243]

Kongrede, fırkanın Türkiye'de nasıl bir teşkilatlanma modelini hayata geçireceği ve hangi milliyetlere dayanacağı da şöyle izah edilmiştir:

"*Fırkamız azatlığı yolunda beynelmilel içtimai inkılap hareketine istinad zaruretini tenvir ettiği* (Aydınlatmak) *gibi, işçi halkımız arasındaki teşkilatını da, beynelmilel esasta yapmaya mecburdur.*

Fırkamız Türk amele ve rençberlerini mutaassıp İttihat ve İtilafçılar veya hain sosyalistler tesiri altından kurtarmaya ne derece mecbur ise, Türkiye'de yaşayan Rum, Ermeni, Kürt milletlerinin mağdur sınıflarını da; ***Etniki Eterya, Taşnak ve Bedirhan teşkilatlarından ayırarak menfaat ve maksadı müttehid bir sınıf halinde hem dahili tufeylilere, hem de istilacı harici kuvvetlere karşı birleştirip ayaklandırmak vazifesiyle mahmuldür.***"[244]

---

[242] Y. Aslan, **a.g.e**., s.233 vd.
[243] H. Erdem, **Mustafa**..., s.150.
[244] H. Erdem, **Mustafa**..., s.152. (Vurgu yazara aittir).

Fırka'nın yaklaşımı nettir. Emperyalistlerle işbirliği halindeki bölücü yapılar haricinde kalan Anadolu'nun tüm ezilen halklarını kucaklamayı hedeflemektedir. Ve bu amaçla Bolşeviklerin de desteğini alarak Anadolu'ya gidip, birleşik ve merkezi bir komünist örgüt meydana getirmeyi amaçlamaktadır. Haziran 1920'den itibaren bu planı hayata geçirmekle meşgul olan Mustafa Suphi, kurulacak olan örgütün Anadolu'da rahatça faaliyet gösterebilmesi için, kongreden iki ay önce, Temmuz 1920'de *Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi*'nden şöyle bir talepte bulunmuştur:

> "*Her ne pahasına olursa olsun, Türkiye'de Türk Komünistlerinin gelecekteki çalışmalarını legal bir şekilde yapabilmesi için Türkiye'nin yetkili hükümetinin garantisinin sağlanması gereklidir. Bundan dolayı TKT* (Türkiye Komünist Teşkilatı)[*] *Merkezi Bürosu, RSFSR Merkez Liderleri tarafından asıl adımın bu yönde atılmasını bekliyor.*"[245]

TKF, kongreden hemen sonra Ankara Hükümeti ve Mustafa Kemal'le ilişki kurma girişimlerine hız vermiş ve planlandığı şekilde merkezini Anadolu'ya taşıma çalışmalarına hummalı biçimde devam etmiştir. 17 Eylül 1920 tarihli ilk Fırka toplantısında, Merkez-i Heyetin iki hafta içinde Anadolu'ya nakledilmesi ve *Doğu Halkları Propaganda Sovyeti ve İcra Sovyeti*, Üçüncü Enternasyonal ve Rusya Komünist Partisi'yle daimi irtibat temini için Bakü'de bir *Harici Büro* bırakılması kararı alınmıştır.[246] Bu karardan bir müddet sonra Suphi'ler, Ankara'ya gidiş için dönemin *Doğu Halkları Propaganda ve İcra Sovyeti*'nden, ki Komintern'in Doğu

---

[*] O tarihte Bakü'deki Kongre henüz toplanmadığı için *teşkilat* olarak adlandırılmaktadır.

245 Yavuz Aslan, "Yeni Belge ve Bilgiler Işığında 'Mustafa Suphiler'in Türkiye'ye Dönüşü", **1920-21'ler Türkiyesi ve Mustafa Suphi'lerin Dönüşü**, İstanbul 2005, s. 105 ve Azerb. Cum. SPİHA, F.1, Op.1, D.98, L.12'den aktaran: Y. Aslan, **a.g.e**., s. 285. Bazı yazarlara göre M. Suphi'nin yegane amacı, Anadolu'ya geçip "legal" bir mücadele vermektir. Bu yüzden de, Suphileri ortadan kaldırdığı için, M. Kemal'i haksız bulurlar. Oysa ki, Komintern'in İkinci Kongresi'nde kabul edilen 21 Koşul'a ve Komintern Tüzüğü'ne göre *Avrupa ve Amerika'daki genel durum, **bütün dünya komünistlerini yasal örgütlerin yanısıra yasadışı komünist örgütler kurmaya zorunlu kılmıştır.** Bunun yanı sıra, tüm komünist partiler, komünist fikirlerin yaygınlaştırılması görevini **ordu içinde ısrarlı ve sistemli biçimde propaganda etmekle yükümlüdürler. Böyle bir çalışmadan kaçınmak, devrimci görevlere ihanetle eş anlama gelir**.* Demek ki Suphiler, salt legal bir çalışma yapmak amacıyla Anadolu'ya gelmiyorlardı. Aynı zamanda ve belki daha da fazla olarak illegal bir faaliyet yürütmek **zorundalardı**. Ve dahası, bu illegal faaliyetlerini ve komünizm propagandasını milli ordunun içine de yayacaklardı. Çünkü aksine bir tutum, Komintern Tüzüğü'ne ve 21 Koşul'a göre Komintern'den çıkartılma sonucunu doğururdu. Dolayısıyla, netlikle söylenebilir ki, Mustafa Suphi'nin ve onun Komünist Fırkası'nın Anadolu'ya gelme maksadı kesinlikle yalnızca legal bir faaliyet yürütmek değildi. Mustafa Suphi'ler, Komintern'e ve enternasyonal komünist mücadeleye bağlılık neyi gerektiriyorsa, tam anlamıyla onu yapmaya geliyorlardı. Buna illegal faaliyet ve ordu içinde komünizm propagandası da dahildi. Mustafa Kemal'in çekinip, Suphi'leri durdurmak istemesi de bundan kaynaklanmaktaydı. Kaldı ki, M. Kemal'in ve Paşaların Bolşevikliğin desteğini arkasına almış, Anadolu'daki komünistleri birleştirmiş, legal ve illegal yapısıyla bütünlük arzeden güçlü bir muhalefet hareketinin halk ve ordu içinde yapacağı etkili propaganda faaliyetine tahammül göstermesi beklenemezdi. Ayrıca, bu rapordaki talep, sadece legal çalışma isteğinin tezahürü değildir. Zaten o tarihte devam eden illegal bir faaliyet mevcuttur. Buradaki temel talep, faaliyetlerin sadece illegal yoldan değil, aynı zamanda, Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti'ni baskı altına alarak legal biçimde de sürdürülebilmesi talebidir. (Vurgular yazara aittir).

246 TÜSTAV, **TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri**, 1. cilt, çev.: Yücel Demirel, İstanbul 2004, s. 21-24.

memleketlerindeki en güçlü ve tek yetkili organıdır, hareket için onay istemişlerdi. Fakat bekledikleri olumlu karşılık gelmedi. *Doğu Halkları Sovyeti Sekreteri Elena Stasova*'ya göre Türk komünistlerinin Ankara'ya gitmesi için henüz uygun zaman gelmemişti.[247]

Ancak Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve diğer yoldaşları, Ankara'ya gitme konusunda kararlıydılar. Bu arada, *Doğu Sekreterliği* ile yaşanan çeşitli tartışmalardan sonra, Stalin'in devreye girmesiyle, Anadolu'ya gidiş için Bolşeviklerden "*yardım"* olarak 50.712 liralık bir bütçe de temin edilebilmişti. Yalnız, söz konusu bütçenin Komintern tarafından onaylanması gerekmekteydi. Neticede TKF *doğrudan Üçüncü Enternasyonal'e bağlı* bir yapıydı ve onun onayı dışında hareket etmesi söz konusu olamazdı.[248]

Doğu Halkları Sovyeti ile Mustafa Suphi arasında yaşanan gerginlik Moskova'nın müdahelesiyle Suphi'ler lehine çözüldükten sonra, TKF Merkez Komitesi'nin Anadolu'ya nakli önünde ciddi bir engel kalmamıştı. Bunun üzerine Merkez Komite, 19 Aralık-25 Aralık tarihleri arasında küçük gruplar halinde Kars'a doğru yola çıktı. İlk yola çıkan grupta TİÇSF çevresinden Ethem Nejat ve Hilmioğlu Hakkı bulunmaktaydı. Tüm heyet üyeleri 28 Aralık'ta Kars'a varmış ve Kazım Karabekir Paşa tarafından iyi niyetle karşılanmıştır. Bir müddet sonra işler değişmiş ve heyet, Ankara'ya gönderileceği yerde Kars'ta alıkonulmaya devam etmiştir. Bu durumdan şüphelenen Mustafa Suphi heyeti, Karabekir Paşa'ya Erzurum harici farklı bir güzergahtan Ankara'ya gitmeyi teklif etse de, bu teklifleri olumlu karşılık bulmamıştır. Bunun üzerine heyet, Erzurum'a doğru yola çıkmıştır. Burada kendilerine yönelik protesto gösterileriyle karşılanan Suphi ve yoldaşları, Ankara Hükümeti'nin

---

247 Süleyman Nuri, **Uyanan Esirler**, İstanbul: TÜSTAV, 2002, s. 359 vd. ve H. Erdem, *Mustafa…,* s.197 vd.

248 Para konusu *Doğu Sovyeti* ile Mustafa Suphi arasında büyük bir tartışma konusu olmuştur. Hatta Suphi bunu, kendisine yönelik bir itimatsızlığın neticesi olarak görmüştür. 14 Ekim 1920 tarihli TKF toplantısında, *Rusya Komünist Fırkası* tarafından Türkiye'de inkılap yapılması için ayrılan paranın banknot ve mücevherden oluşan beş yüz bin Ruble olduğu belirtilmektedir. Ancak, *Doğu Sovyet*'i bu parayı vermeye yanaşmamakta ve Türkiye'de gerçekleştirilecek faaliyetler için fazla olduğunu düşünmektedir. Aslında konu para değildir. Konu, Suphi'ye karşı oluşan güvensizliktir. Son dönemde fırka hesapları teftiş edilmiş ve *Yeni Dünya Gazetesi*'nde çıkan bir takım yazılardan dolayı, gazete çalışanları hakkında bilgi talep edilmiştir. Stalin'in devreye girmesiyle sorun atlatılmış ve TKF'ne yeni bir bütçe tahsis edilmiştir. Burada önemli olan konu, 8 Kasım 1920 tarihli TKF toplantı tutanaklarına geçen şu ibaredir: "*Türkiye Komünist Fırkası doğrudan doğruya Üçüncü Enternasyonal'e merbut* (bağlı) *olduğu halde cihetle bütçeyi oranın tasdik etmesi lüzumunu Stalin yoldaş bizzat söylediğinden ve Stalin yoldaş bizzat Moskova'da tasdik ettirecektir. Maahaza para beraberce alınacaktır*". Bu ibarede dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, TKF'nın Türkiye'ye gitmek ve burada komünist ihtilal yönünde çalışmak için Komintern'den bütçe alması ve bunu Moskova'ya onaylatmasıdır. Bu, TKF'nin Komintern'in Türkiye seksiyonu olduğunu ve ondan bağımsız hareket edemeyeceğini gösteren önemli bir olgudur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki TKF, tam bağımsız bir parti olmaktan ziyade siyaseti ve bütçesi Komintern'in onayına bağlı, dışa "bağımlı" bir yapıdır. Toplantı tutanakları için bkz.: TÜSTAV, **Dönüş**…, 1. cilt, s. 121-123, 150 vd. Ayrıca bkz.: Y. Aslan, **a.g.m**., s. 109.

telkiniyle Trabzon'a doğru hareket etmek zorunda kalmıştır. Heyet, "*kuvvetli muhafaza altında"* Trabzon'a vardıktan sonra bir balıkçı teknesine bindirilerek Batum'a gönderilse de, hemen arkasından yola çıkan başka bir teknede bulunan balıkçılar kahyası Yahya ve adamları tarafından 28/29 Ocak 1921 gecesi Karadeniz açıklarında katledilmiştir.[249]

Bu olay Türk siyasal yaşamına ve Türk sosyalizm tarihine damgasını vurmuş spesifik bir konu olması nedeniyle, farklı araştırmacılar tarafından defaatle konu edilmiş ve çok tartışılır bir vakıa halini almıştır. Dolayısıyla tezin konusunu doğrudan ilgilendirmemekle birlikte, tez çalışması esnasında elde edinilen bulguların ve izlenimlerin paylaşılmaması da söz konusu olamayacaktı. Dolayısıyla Türk sosyalizm tarihi açısından ciddi bir öneme haiz olan Mustafa Suphi ve Onbeşler Olayı bir kere de bu tez vesilesiyle ele alınmaya çalışılacaktır. Öncelikle şunu iyi anlamak gerekir ki, Türkiye'de gerçekleştirilmek istenen komünist örgütler arası birleşme hamlesi tamamen Sovyetlerin insiyatifinde gelişmekte olan bir hamleydi. Sovyetlerin buradaki amacı, Mustafa Suphi kanalıyla Türkiye'deki komünist hareketleri tek bir çatı altında toplamak ve *Türkiye Komünist Partisi* adı altında birleştirmekti. Böylelikle Anadolu'da gelişen hadiselere doğrudan olmasa da, dolaylı biçimde müdahil olabilecek ve olayları Komintern çıkarları doğrultusunda yönlendirebilecekti. Birleştirilecek örgütlere Şefik Hüsnü'nün *Aydınlıkçıları* ve daha sonra Ankara'daki Sovyet heyetiyle ve özellikle Sovyet Temsilcisi *Şerif Manatov*'la yakın ilişkiler kuracak olan *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası* ("Hafi" TKF çevresi) da dahildi. M. Suphi, Sovyet emelleri doğrultusunda hareket ederek bahsi geçen grupları birleştirmek maksadıyla Ankara ile temas kurmuş ve Ankara'ya gitme kararı almıştı. Daha sonra yukarıda anlatılan hadiseler gelişmiş ve Mustafa Suphi, Anadolu'ya geçtikten kısa bir süre sonra on dört arkadaşıyla birlikte Karadeniz'e açılan bir teknede öldürülmüştü. Türk sosyalistlerini uzun yıllar boyu etkisi altında bırakacak olan bu ölümlerin failinin kim olduğu sorusu ise tarihçiler açısından bir muamma olarak kalmıştır.

Bu konu hakkındaki yegane ortak nokta, Suphi'lerin, kendisi de faili meçhul bir cinayete kurban gidecek olan Yahya Kahya ve adamları tarafından öldürüldüğü ihtimalidir. Ancak bu cinayeti kimin tertip ettiği ve azmettirdiği gerçekte

---

249 Hayatını kaybeden TKF yöneticilerinin tam listesi: 1- Mustafa Suphi, 2- Ethem Nejat (TİÇSF), 3- Bahaeddin (Muallim), 4- Kazım Hulusi, 5- Kıralioğlu Maksud, 6- Hilmi oğlu İsmail Hakkı (TİÇSF), 7- Ahmet oğlu Hayrettin, 8- Hakkı bin Mehmet Ali, 9- Emin Şefik, 10- Tevfik bin Ahmet, 11- Kazım bin Ali, 12- Hatip oğlu Mehmet, 13- Hacı Mustafa oğlu Mehmet, 14- Cemil Nazmi bin İbrahim, 15- Mehmet Ali. Bkz.: H. Erdem, **Mustafa**..., s. 240.

çözülememiştir. Öte yandan olay hakkında farklı iddialar da bulunmaktadır. Kimilerine göre olay tamamiyle İttihatçıların bir kurgusundan ibarettir. Bu kurgunun tamamlayıcı olguları ise Yahya Kahya'nın Trabzon eşrafından tanınmış bir İttihatçı olması ve İttihatçıların o tarihte halen daha Trabzon ve civarında güçlü bir konumda oldukları ön kabulüdür. Bir diğer teze göreyse M. Suphi, Galiyevci bir milli komünisttir ve bu yüzden Stalin tarafından ortadan kaldırılmıştır. Kimileri de Karabekir Paşa ile Atatürk'ü gerçeğe aykırı düşecek biçimde birbirlerinden bağımsızlaştırarak, Karabekir Paşa'nın M. Suphi'yi kişisel kararıyla öldürttüğünü ileri sürmektedir. Daha akla yatkın duran son teze göreyse, Suphi ve arkadaşlarının ölüm emrini Ankara Hükümeti vermiştir. Bu sonuncusu daha akla yatkın durmaktadır çünkü; öncelikle Suphi, *Türk Yurdu* formasyonuna sahip olmasına rağmen Galiyev misli bir "muhtariyetçi" değildir. Dahası, kendisine itimat edildikçe Bolşeviklere daha da fazla bağlanan bir portre çizmektedir. Sultan Galiyev, Bolşeviklere *Turan Müslüman Sosyalist Cumhuriyeti* gibi kabul edilemeyecek bir proje dayatmaktadır. Oysa Suphi, Türk komünistlerinin başına geçmek için Anadolu'ya giderken karmaşa içinde bocalayan, iktidar ibresinin sürekli biçimde değiştiği, netameli bir ortamdan Bolşevikler lehine bir "iktidar" veya "kudret" devşirebilmeyi amaçlamaktadır. Ve Suphi, doğrudan Bolşevikler tarafından TKF'nın başına geçirilmiş bir isimdir. Türkiye'deki tüm komünist hareketler de Bolşeviklerin etkisiyle zımnen Suphi'nin TKF'sına bağlanmıştır. Dolayısıyla Suphi, Bolşeviklerin güçlendirdiği bir figürdür ve Moskova'dan bağımsız hareket etmesi mümkün görünmemektedir. Suphi ve arkadaşları, düpedüz Bolşeviklerin "olur"unu alarak Anadolu'ya geçmişlerdir. Dolayısıyla, ortada Bolşeviklerin Suphi'yi öldürmesini gerektirecek herhangi bir durum veya bir çıkar çatışması gözükmemektedir. Kaldı ki, Bolşevikler artık tam anlamıyla muktedir bir yönetime sahiptirler ve tehdit olarak algıladıkları kişileri kendi ülke sınırları içinde, gizli bir yola başvurmaksızın rahatlıkla ortadan kaldırabilmektedirler. Örneğin Galiyev, farklı görüşleri nedeniyle önce hapse atılmış sonra da bir daha ortaya çıkamayacak şekilde kayıplara karışmıştır. Troçki dahil Stalin karşıtlarının başına gelenlerse herkesçe malumdur. Bu gibi önemli isimlerin tasfiyelerinde fütursuzca davranmayı seçen Bolşeviklerin, Suphi'yi öldürmek için çok incelikli bir planı hayata geçirmeyi tercih ettiklerini düşünmek ya da böylesi çok boyutlu bir plana gerek duyacaklarını sanmak açıkçası pek de mantıklı görünmemektedir. Kazım Paşa'nın tek başına "işgüzarlık" ederek Sovyetlerin güvenilir bir adamını öldürtmesi ise pek mümkün görünmemektedir. Kaldı ki ortada Kazım Paşa'nın bu riski almasını gerektirecek herhangi bir durum da yoktur. Öte yandan,

herkesçe bilinmektedir ki Mustafa Kemal Paşa, yönetimi tek başına kendi şahsiyetinde toplayana kadar kararlar Fevzi, İsmet, Ali Fuat ve Kazım Paşalarla birlikte "ortak karar" şeklinde alınıyordu. Hatta *İstiklal Harbimiz* isimli eserinden anlaşıldığı kadarıyla, Karabekir Paşa'nın kendisine danışmadan karar alındığı için Mustafa Kemal'i defaatle uyardığı görülür. Hızlı karar almak ve aldığı kararı en hızlı biçimde, bürokrasiyi ve tüm teamülleri aşarak uygulamak Atatürk'e özgü devrimci bir özelliktir. Kazım Karabekir ve diğer paşalarsa bürokrasiye, teamüllere ve geleneklere bağlıdırlar. Ayrıca tek başına sorumluluk almayı doğru bulmayan, hatayı ve sorumluluğu olabildiğince fazla kişiye yaymak isteyen bir yapıdadırlar. İttihatçıdırlar. Ve İttihatçılığın tedbiri elden bırakmayan komitacı ruhuna sımsıkıya bağlıdırlar. Dolayısıyla Karabekir Paşa'nın, Suphi gibi birinin ortadan kaldırılması adına böyle bir sorumluluğu tek başına alması pek de doğru görünmemektedir.

Suphi'leri Enver Paşa'nın öldürttüğünü iddia edenlerin tek gerekçesi ise intikamdır. Suphi, Bakü Kongresi'nde Enver Paşa'yı küçük düşürmüş ve etkili olmasına izin vermemiştir. Ancak Enver Paşa, bu hareketin kişisel olmadığını, Bolşeviklerin dayattıkları bir oldu bitti olduğunu bilecek kadar siyasi ayak oyunlarından haberdar bir İttihatçıdır. Dolayısıyla, Suphi'ye karşı şahsi bir kin duyması anlamsızdır. Kaldı ki şahsi bir kinin, tüm riskleriyle birlikte gayet planlı bir suikaste dönüşmüş olabileceğini düşünmek de biraz zorlama olacaktır. Ayrıca o dönem Suphi'ye yönelik tepkilerin doğduğu, gösterilerin düzenlendiği Erzurum'da yegane güç ve otorite Enver Paşa'da veya bir başkasında değil Kazım Paşa'dadır. Yani, Ankara Hükümeti ve Atatürk'tedir. Kazım Paşa aynı eserinde Erzurum ve Trabzon eşrafı üzerindeki etkisini, yıllarca Doğu vilayetlerinde kumandanlık yaptığı için ileri gelenlerini tanıdığını ve tüm halkta saygı uyandırdığını defaatle belirtmekte ve Erzurum Kongresi'ni bu otoritesine dayanarak nasıl topladığını uzun uzadıya anlatmaktadır. Salt Karabekir Paşa'nın anlatımları değil, mevcut olgular da bunu desteklemektedir. Kazım Paşa, uzun yıllar Doğu vilayetlerinde komutanlık etmiş, Doğu insanının tanıdığı ve saygı duyduğu bir komutandır. Dolayısıyla, 1921 yılı itibariyle Doğu vilayetlerindeki siyasi otorite, gözden düşmüş ve tasfiye halindeki Enver Paşa'da değil, Erzurum'daki 15. Kolordu Kumandanı'nda ve milli güçlerdedir. Yaşanan gelişmeleri ve söz konusu vakıayı bu bilgiler ışığında bir kez daha en başından itibaren değerlendirmek icap edecek olursa Suphi, ilk olarak milli güçlerin tam hakimiyetindeki Kars'a gelmiş, Karabekir Paşa tarafından da iyi biçimde karşılanmış ve ağırlanmıştır. Suphi heyeti Paşa'ya, kendilerine yönelik tepkiler

nedeniyle olaylar çıkmasından çekindiklerini ve bu nedenle ikiye ayrılarak arkadaşlarından bir kısmının Erzurum, kalan kısmınınsa Tiflis (Karabekir Paşa'nın kitabında Tiflis, Ergun Aybars'ın makalesinde ise Bitlis denmektedir) üzerinden Ankara'ya gitmeyi düşündüklerini arz etmiştir. Bunun üzerine Paşa, heyeti zorla Erzurum üzerinden gitmeye ve halkın kendilerine yönelik tepkisini yerinde görmeye ikna etmiştir. Öte yandan ilginç bir gelişme olarak Erzurum'daki *Müdafa-i Hukuk Cemiyeti*'nin yönetimi ve ismi, Mustafa Kemal'in tüm karşı çıkmalarına rağmen, değiştirilmiş ve eski isme *Muhafaza-i Mukaddesat* ibaresi eklenmiştir. Ayrıca, Cemiyet'in Nizamnamesinde yeralan *Cemiyet'in Sebep ve Suret-i Teşekkülü* bölümünün ikinci ve üçüncü maddelerinde *bazı hain komünistlerin yurda girdiğinden ve din ve millet aleyhine çalışma yaptıklarından* bahsedilmiş ve cemiyetin *mesalik-i içtimaiye denilerek akaidi diniye ve ahkam-ı şeriyeye* aykırı olan bu tarz oluşumlara müsaade etmemek için her yolu uygulayacak yirmi kişilik bir heyet seçtiği belirtilmiştir. Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere Erzurum ve civarında Suphi'lere yönelik "müthiş" bir tepki organize edilmiş vaziyettedir ve Karabekir Paşa'nın Suphileri göndermek istediği Erzurum işte böyle bir Erzurum'dur. Karabekir Paşa'nın Suphi'ye görmesini salık verdiği "halk tepkisi" de işte bu organize olmuş, bilinçli şekilde olayları tırmandırmaya çalışan grubun tepkisidir. Yoksa halkın kendiliğinden organize olmuş bir tepkisinden söz etmek pek de mümkün görünmemektedir. Kaldı ki halkın tepki duyacak kadar Mustafa Suphi'yi tanıdığına, dahası, Mustafa Suphi'nin kim olduğunu bildiğine dahi şüphe ile yaklaşmak gerekmektedir. Ayrıca, çok kolay yargılamalar yapan ve *kanaat-i vicdaniye*ye dayanarak karar verme yetkisi bulunan İstiklal Mahkemesi, olayların ardından hiçbir şüpheli hakkında herhangi bir yargılama da yapmamıştır.

Yahya Kahya'nın salt İttihatçı olduğu için Enver Paşa'ya hizmet ettiği sanısı da gariptir. O döneme bakıldığında, en nihayetinde herkes İttihatçılık formasyonundan gelmektedir. Ancak buna rağmen çoğu İttihatçı açık biçimde Milli Mücadele'ye ve Ankara Hükümeti'ne hizmet etmeye yönelmiştir. Dolayısıyla balıkçılar kahyası Yahya'nın, salt İttihatçılığı dolayısıyla Ankara Hükümeti tarafından kullanılamayacağı düşüncesi veya değişmez biçimde Enver Paşa'ya bağlı olduğu önermesi de mantıklı görünmemektedir. Tüm bu anlatılanların ışığında denilebilir ki: Mustafa Kemal Paşa, tereddüte yer bırakmayacak biçimde Bolşevikler tarafından gönderilmiş birilerini milli mücadele Anadolu'sunda görmek istememektedir. Bunu, kendi iktidarı ve tahayyül ettiği devlet modeli açısından tehdit olarak algılamaktadır. Ancak Bolşevik yardımından

vazgeçmeyi de göze alamadığından, Mustafa Suphi'ye yönelik suni bir halk tepkisi icad edilmiş ve suikast, bu sözde önü alınamayan nümayişlerin doğal bir neticesiymiş gibi gösterilmiştir. Oysa Karabekir Paşa istese, ki *Şark Harekatını* düzenlemiş Kars'a girmiş ve Doğu'yu Ermeni çetelerden temizlemiş güçlü bir komutandır, Suphi'ye yönelik tehditleri ve nümayişleri rahatlıkla bastırabilirdi. Anadolu'nun askeri ve siyasi gücü buna kafiydi. Ancak anlaşılıyor ki böyle olması istenmemiştir. İstenen, Mustafa Suphi ve kurmaylarının tasfiyesi ve üzerine titrenilen bağımsızlığın her ne koşul altında olursa olsun, Bolşeviklerin dolaylı teşebbüslerine rağmen sıkı sıkıya savunulması ve milli demokratik devrimin tamamlanmasıdır. Ankara Hükümeti'nin bu girişimi, dönemin koşulları ile birlikte düşünüldüğünde, anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir mahiyettedir. Çünkü, M. Suphi'nin Bolşeviklerin tüm gücünü arkasına alarak Anadolu'daki komünistlerin başına geçmek üzere Ankara'ya gelmesi, Anadolu'daki milli demokratik devrimcilerin elini zayıflatacak; belki de iktidar oyununda dengeleri değiştirecek ciddi bir hamleydi.

M. Suphi, daha önce de belirtildiği üzere Üçüncü Enternasyonal'e sağlam bağlarla bağlı bir komünistti. Dolayısıyla, milli kurtuluş savaşını ve öncülerini desteklemekle birlikte "*nihai hedef*"i, her komünist gibi, Türkiye'de sosyal bir devrim gerçekleştirmekti. Bu amaç için Türkiye'de, Komintern'e eklemlenecek Leninist bir örgüt meydana getirmek ve uzun süredir Kemalistlere dönük olan ibreyi, bu yolla, sosyalizmden yana çevirmek istemekteydi. Böylece milli savaşı, Leninist devrim tezine uygun biçimde, işçi-emekçi savaşımına dönüştürmeyi başaracak ve Kemalist devrimi hızlı şekilde ileriye taşıyacaktı. Bunları gerçekleştiremese dahi, en azından legal olarak siyaset yapmak ve güçlü bir muhalefet cephesi örgütlemek gibi ikincil hedefleri hayata geçirmeyi amaçlıyordu. Hatta 21 Koşul'dan hatırlanacağı üzere legal yapının yanında illegal bir yapı tesis etmek zorunluluğu bulunan M. Suphi hem legal hem illegal kolları olan Sovyet destekli çok güçlü bir sosyalist muhalefet hareketi teşkil etmeye hazırlanıyordu. Bu hedefler uğruna Bolşeviklerin tüm maddi ve lojistik imkanlarını da arkasına almıştı. Böyle bir durum karşısında, ülkenin sosyal ve ekonomik koşullarının ancak demokratik bir devrime izin verdiğine inanmış ve bu nedenle önüne milli demokratik devrim hedefini koymuş olan Ankara Hükümeti'nden, kendisine rakip çıkacak, Komintern gibi bir örgütün desteğini arkasına almış güçlü bir muhalefet hareketine kendi elleriyle izin vermesi beklenemezdi. Bu arada tanınmış Aydınlıkçı Yıldırım Koç, Mustafa Suphi'yi Ankara Hükümeti'nin öldürttüğü tezinden yola çıkan

bazı "*sosyalist*"lerin, Mustafa Kemal'in Türkiye toplumsal ve siyasal mücadeleler tarihine kazandırdıklarını yadsımaya çalıştığını ve Suphi'nin ölümünü, Kemalist devrimin kazanımlarının korunmasına ve milli birlik politikalarına karşı çıkışın temel dayanağı haline getirdiklerini savunmaktadır. Bu itirazın haklılık payı yüksek olmakla birlikte, milli birlik politikalarının yegane harcının, Mustafa Kemal'in Suphileri öldürtmemiş olması ihtimali olduğunu düşünmek de pek mantıklı görünmemektedir. M. Kemal, ne yaşanmış olursa olsun demokratik bir devrimi başarıyla gerçekleştirmiş, kıymetli bir devrimcidir ve Türk sosyalistleri tarafından tarihsel olarak sahip çıkılması gereken değerli bir şahsiyettir. Ama bu, o günün gerçekliğinde, Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Türkiye'de sosyalist, komünist veya muhafazakar adı altında herhangi bir akıma tahammül edemedikleri ve kendilerinden başka iktidar odağı istemedikleri bilimsel gerçeğini değiştirmemektedir. Mustafa Kemal'e göre bir muhalefet veya komünist fırkası kurulacaksa onu da kendileri kurmalı ve kontrollerine almalıdırlar. Aksi takdirde Hamit Erdem'in de belirttiği gibi M. Suphi'nin İstanbul, Ankara ve Eskişehir'de etkili olan *Yeşilordu*, *Halk Zümresi*, *TİÇSF* ve *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası* adları altında örgütlenmeye çalışan halkçıları ve komünistleri birleştirip, tek çatı altında büyütme ihtimali, *Bolşevik* desteğiyle birlikte düşünülünce fazlasıyla yüksektir. Sonuç olarak, Mustafa Suphi'leri yukarıdaki gerekçelerden ötürü Ankara Hükümeti'nin ortadan kaldırmış olması ihtimali çok daha ağır basan bir ihtimaldir. Diğer önermeler, görüldüğü üzere, kendi kendilerini ihtimal dışı bırakmaktadırlar. Ancak bunun böyle olması ne Mustafa Kemal'in devrimciliğine, ne de Milli Mücadele'nin kazandırdıklarına halel getirmemektedir. Kısacası o dönem reel-politik olarak ve rasyonalite açısından ne yapılması gerekiyorsa o yapılmış ve Milli Mücadele bir şekilde başarıya ulaştırılmıştır. Bir suçlu aramanın, ya da birilerini aklamanın hiç gereği kalmamıştır. Tarihin belli bir döneminde siyaset oyunu kurulmuş ve tüm rakipler ölüm dahil başlarına gelebilecek bütün ihtimalleri göze alarak bu oyunun bir parçası olmayı tercih etmişlerdir. Her birinin yükselişi bir diğerinin düşüşüne bağlı olan bu rakiplerden, pek doğaldır ki bir yıldız gibi parlayanlar da olmuştur, Mustafa Suphi gibi yok olup gidenler de.[250]

---

250 Konuyla ilgili detaylı bilgi ve M. Suphi'nin öldürülmesi ile ilgili farklı tezler için bkz.: Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, 2. cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008, s. 1010, 1086-1087; E. Akbulut, M. Tunçay, **Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)**, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2007, s.83-86; Ergün Aybars, "Mustafa Suphi'nin Anadolu'ya Gelişi Öldürülüşüyle İlgili Görüşler ve Erzurum'dan Trabzon'a Gidişiyle İlgili Belgeler", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, cilt 13, sayı 24, Eylül 1980, s. 89-104; Yavuz Aslan, **Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi,** Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997, s. 338-359; Hamit Erdem, **Mustafa Suphi**, s. 200, 216-256; Yıldırım Koç,

Söz konusu hadisenin ardından yaşananlara gelinecek olunursa denebilir ki Suphi'lerin ölümü, Bakü'deki TKF üyelerinin ciddi tepkilerine sebep olduysa da, Bolşevik Hükümeti ile Ankara Hükümeti arasında herhangi bir olumsuzluğa sebep olacak düzeyde bir soruna yol açmamıştır. Hatta ilişkiler normal seyrinde devam etmiş ve 18 Mart 1921'de Ankara ile Sovyetler arasında *Moskova Antlaşması* akdedilmiştir. Bolşevikler, bu antlaşmayla Türkiye'nin *misak-ı milli* sınırlarını tanıdığını ve Sevr Antlaşması'nı reddettiğini ilan etmiş oldu. Dahası antlaşmanın sekizinci maddesiyle birlikte iki ülke, birbirleri aleyhinde mücadele yürüten teşekkülleri barındırmamayı karşılıklı olarak taahhüt ediyordu. Aynı konu 13 Ekim 1921 tarihli *Kars Antlaşması*'nın onuncu maddesinde de düzenlenince Bakü'deki *Türkiye Komünist Fırkası* varlığına son vermek durumunda kaldı. TKF resmi olarak 21 Nisan 1921 tarihinde kendisini feshetti ve *Gürcistan Komünist Partisi'*nin bir seksiyonu haline dönüştü.[251]

Bu tarihten itibaren Türk komünistlerinin mücadelesi farklı bir boyut kazandı. Mücadelenin merkezi, Türkiye'deki gruplardan hangisinin Komünist Fırkası'nı yeni baştan tesis edeceği ve Komintern Türkiye seksiyonunun önderliğini kimin yükleneceğiydi.[252] *Türkiye Komünist Fırkası Teşkilatı Bürosu Batum Heyeti*'ne gönderilen raporlarda, daha çok barışçı yollardan çalışmayı tercih ettiği ve işçiler arasındaki örgütlenmesi zayıf, bir *münevver* çevresi olduğu belirtilen *Aydınlıkçılar*, teşkilatın reorganizasyon sürecine önderlik edebilecek kabiliyette görülmüyordu. Dolayısıyla, seksiyonun başına bu çevrenin geçmesi istenmiyordu.[253]

Fakat Şefik Hüsnü Bey girişkenliği ve örgütçülüğü ile ön plana çıkmaya kararlı bir profil çizmekteydi. Kendisine ve örgütüne yönelik ithamlara[254] karşın Komintern *Üçüncü Dünya Kongresi*'ne (22 Haziran-12 Temmuz 1921) İKG'nin faaliyetleri ile

---

"Mustaf Suphi ve Yoldaşlarının Katledilmesi", **Aydınlık**, 9 Aralık 2014, s. 6; Adil Dağıstan, "Milli Mücadele'de Mustafa Suphi Olayı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 12. cilt, Mart 1996, s. 34; H. B. Gürses, **a.g.e.**, s. 20-23 vd.; George Harris, **a.g.e.**, s.128-131.

251 Enver Emre Öcal, **Kazım Karabekir'in Eserlerinde Doğu Sorunu**, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2010, s. 150 ve Kamuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991, s. 69. Ayrıca bkz.: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul**..., 1. cilt, s. 80.

252 Öne çıkmaya çalışan gruplar arasında Eskişehir ve Ankara'da faaliyet gösteren Baytar Salih Hacıoğlu'nun (Hafi) Türkiye Komünist Fırkası'nın devamı THİF, Şefik Hüsnü'nün Türkiye İşçi ve Çİftçi Sosyalist Fırkası, İstanbul'da faaliyet gösteren bazı küçük gruplar ile İştirakçi'nin Türkiye Sosyalist Fırkası bulunmaktaydı. Bkz.: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul**..., 1. cilt, s. 93, 95 ve 97'deki raporlar ile s. 103-107 ve 123'teki İKG raporları. Ayrıca THİF-TİÇSF çekişmesi için bkz.: E. Akbulut, M. Tunçay, **Türkiye Halk**..., s.7-8, 299. TİÇSF/İKG çevresi, Komintern'e yazdığı raporlarda Baytar Salih'in THİF'nı açıkça görmezden geliyordu.

253 Abid Alimov'un ve Tahirzade Haydar'ın İstanbul'daki komünist örgütler ve *Aydınlık* çevresi hakkında *TKT Bürosu Bakü Heyeti*'ne göderdikleri raporlar için bkz.: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul**..., 1. cilt, s. 91-95 vd.

254 Bu ithamlar *İştirakçi Hilmi*'ye aittir. Oportünist bir yapıya sahip olan Hilmi, İkinci Enternasyonal'in yanı sıra Üçüncü Enternasyonal'e de bağlanmak istemiş ve nakdi yardım talep etmiştir. *İştirakçi*'nin *Aydınlıkçılar*'a yönelik ithamları ve Şefik Hüsnü'ye yönelttiği "maskeli komünist" suçlamaları için bkz.: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul**..., 1. cilt, s. 93.

ilgili bir rapor sunmuş[*] ve raporun son bölümünde, *Üçüncü Enternasyonal Yürütme Komitesi*'nden, İstanbul'daki komünist eylemle ilgili her konuda tek yetkili olarak kendi komünist grubunun muhatap alınmasını talep etmiştir. Aynı raporun diğer bir bölümünde ise, Ankara Hükümeti ve Mustafa Kemal hakkında, ilginç sayılabilecek değerlendirmeler yapılmıştır. Şefik Hüsnü ve *Aydınlıkçılar*'ın, Kemalist hareket ile ilgili düşüncelerini ortaya koyması bakımından dikkat çekici olan bu değerlendirmeler şöyledir:

> "*Taşıdığı hesaplanamaz sonuçlar ve bunun işçilerin ve köylülerin hayatına yansımaları nedeniyle, İKG, tam da Anadolu milliyetçi hareketin erinin zihniyeti üzerinde yoğunlaşmanın doğu komünizmi açısından yaşamsal bir önemde olduğunu Kabul etmektedir. Basındaki, özel olarak da L'Humanite'deki yayınlarımıza rağmen, bu sorun henüz yeterince aydınlığa kavuşturulmamıştır. Nitekim Grup, burada bir kez daha bu konuyu ele almayı ve* ***bu hareketin aşikar burjuva karakteri üzerinde durmayı görev bilmektedir****. Kimi zamanları acılı 18 aylık bir deneyimden sonra, gerek Türkiye'de, gerek Rusya'da ve hatta kıtamızın diğer ülkelerinde, milliyetçi yöneticilerin proletarya diktatörlüğüne ve Sovyet Cumhuriyeti'ne karşı* ***iğrenme*** *ve* ***antipati*** *duyduğu konusunda en küçük tereddüt taşıyan bir komünist kalmış olamaz. Bu milliyetçi devrimcilerin size yaptıkları konuşmalarda her zaman şöyle sözlere rastlayabilirsiniz: 'Sovyetler Rusya'sı! Evet onu İngiliz emperyalizmine karşı bir korkuluk gibi kullanıyoruz. İngiliz emperyalizminden* ***asgari varoluş hakkımızın kabulünü elde ettiğimiz gün, o sizin kutsal Federatif Sovyetler Cumhuriyeti'ne ilk fırsatta tekmeyi basmakta bir saniye bile geç kalmayacağız!...'*** *İşte daha sonra kanlarının son damlasına kadar sağmayı umdukları memeleri süt dolu gerçek koyunların – Türk köylülerinin toprağını savunma kutsal hakkını kendilerinde gören* ***bu sahtekarların*** *büyük çoğunluğunun içinde taşıdığı düşünce özetle, budur.*"[255]

L'Humanite'de çıkan yazı, Komintern Üçüncü Kongresi'ne sunulan rapor ve *Komintern Yürütme Komitesi*'ne verilecek raporların konuyla ilgili olanlarına beraberce bakıldığında Şefik Hüsnü ve TİÇSF çevresinin Kemalistler ve Mustafa Kemal hakkında olumlu düşünceler beslemediği açıkça görülür. Denilebilir ki *Aydınlıkçılar*, Komintern'in politikaları ve Lenin'in tezleri gereği, *Milli Mücadele*'yi son kertesine kadar desteklemekte, fakat bu mücadeleye önderlik eden milliyetçi kadrolara zerre kadar güvenmemektedirler. Hatta aynı raporda, milliyetçilerle işbirliği yapılabileceğini veya en azından yan yana ortak bir hedef için çalışılabileceğini düşünen *Aydınlıkçılar*ın,

---

[*] Raporu, *H. Baydour* ismiyle kaleme almıştır. *Baydur*, Ş. Hüsnü'nün kullandığı takma isimlerden biridir. Şefik Hüsnü'nün kullandığı diğer takma isimlerse *O. Masdar* ve *Ferdi*'dir.

[255] E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul**..., 1. cilt, s. 105 vd.

taktiksel bir hata yaptıkları özellikle dile getirilmiştir. Şefik Hüsnü'ye göre Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve İsmail Hakkı gibi arkadaşlarını ortadan kaldıran milliyetçilere (Kemalistlere) asla güvenilemezdi. Milliyetçilerin yegane arzusu, *Misak-ı Milli* sınırlarını emperyalistlere onaylatmak ve sırtındaki Sovyet kamburunu üstünden atmaktı.

Şefik Hüsnü bu tespitleri ile *Aydınlıkçılar*'ın inanmış ve adanmış bir komünist kadro olduğunu çok net biçimde ortaya koymuştur. Şefik Hüsnü'nün kaleme aldığı rapordan yansıyan sözler, bir milliyetçi veya kemalist için rahatlıkla "hainlikle" damgalanabilecek sözlerdi. Bu noktadan itibaren, *Aydınlıkçılar*'ın, Anadolu'daki millici kadro ve bu kadronun yürüttüğü mücadele hakkındaki görüşleri açıklık kazanmıştır. Türk komünistlerine göre Ankara Hükümeti burjuva devrimci bir kadrodur ve kurtuluştan sonra Türk emekçilerinin sırtına binmeye devam edecektir. Oysa "nihai hedef", sosyal devrimdir. Ve bunu gerçekleştirecek olan Türk komünistlerinin, sosyal devrimi Türk milliyetçilerinden beklemek gibi bir lüksü yoktur. Dolayısıyla Türk komünistlerinin, Türk milliyetçileri ile birlikte yürüyeceği yol ancak "kurtuluş"a kadardır.

TKF'den arta kalan örgüt kadrosu da aynen Şefik Hüsnü gibi düşünüyordu. Kemalistler'e güvenmekten olabildiğince imtina eden bu komünistlerden biri de TKF *Teşkilat Bürosu*'nun tanınmış isimlerinden Süleyman Nuri'ydi. Süleyman Nuri Bey, kongrede yapmış olduğu konuşma ile Ankara Hükümeti'ne yönelik güvensizliği yeniden tazelemiş ve Mustafa Kemal ve kurduğu (Resmi) Türkiye Komünist Fırkası hakkında şunları söylemiştir:

> "*Kemal'in teşkilatladığı parti, onun tarafından provokasyon amacıyla, komünistleri izlemek ve komünist etkilerini yok etmek için kurulmuştur. Bizim komünist işçi partimizin söz konusu partiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Fakat Anadolu köylü ve işçileri, milli bağımsızlık hareketi devam ettiği sürece, Antant'ın ve emperyalizmin yok edilmesinin, her türlü esarete son verecek olan dünya devriminin temelini ve başlangıcını oluşturması nedeniyle, kendilerinin de komünistlerin de, tek bir şeyi desteklemesi gerektiğinin bilincindedirler. Bu nedenle Anadolu işçi ve köylüleri, Antant'a karşı yürütüldüğü sürece bu mücadeleyi destekleyeceklerdir. Fakat Kemal Paşa bu mücadeleyi durdurmaya ve taviz vermeye kalkarsa, Anadolu işçi ve köylüleri tek vücut gibi ayağa kalkacaklar, Kemal'i devirecekler, onun cesedinin üzerinden geçerek, bütün Doğu ile birlikte bağımsızlıkları uğruna savaşmak üzere cepheye gideceklerdir*."[256]

[256] E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul**..., 1. cilt, s. 108.

Ankara'ya itimat etmekten uzak duran Türk komünistleri ve özellikle de Şefik Hüsnü, proletaryanın (Sovyetlerin) enternasyonal örgütü Komintern'e sınırsız biçimde itimat etmeye devam ediyorlardı. Örneğin Şefik Hüsnü, kongreye göndermiş olduğu raporda, Komünist Partisi'ni İstanbul'da ve Anadolu'da bir kez daha en hızlı şekilde örgütlemek, burjuva devrimini sosyalist devrim aşamasına sıçratacak öncü kadro ve hücreleri oluşturmak ve gereken propaganda araçlarını hayata geçirmek için Komintern'den şu taleplerde bulunmuştur:

> "*...Dolayısıyla İKG Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nden bu birbirinden yalıtık girişimleri* (Türkiye'deki komünist örgütlenmeler) *kendisine doğru yönlendirmesini ve kendi temsilcilerine de İstanbul'daki komünist eylemle ilgili her konuda sadece İKG ile ilişki kurmaları talimatı vermesini dilemektedir* (…)
>
> *Grubumuz, İstanbul'da bir günlük gazete yayımlama perspektifini önüne koymuştur. Böylesi bir girişim ayda yaklaşık olarak iki yüz altın liralık bir harcama gerektiriyor. İKG, Komünist Enternasyonal'in kendisine böylesi bir sübvansiyon sağlayıp sağlayamayacağını öğrenmek istiyor.*"[257]

Şefik Hüsnü Komintern'den, açıkça, Türkiye seksiyonu olmak için yetki ve propaganda işleri için maddi destek talep ediyordu. Bu tarihten itibaren Şefik Hüsnü önderliğindeki İKG, doğrudan Komintern'e bağlı (bağımlı) gizli bir örgüte dönüşmüş ve KEYK'e düzenli şekilde rapor verir hale gelmişti.

Komintern nezdindeki çalışmalar bu şekilde devam ederken, İstanbul'daki örgütlenme faaliyetleri de tüm hızıyla sürdürülmekteydi. Bir taraftan *Türkiye İşçi Derneğini* sendikal alanda güçlendirmeye çalışırken, bir diğer taraftan komünistlerin gençlik örgütü *Türkiye Komünist Gençlik Birliği*'ni olabildiğince yaymaya uğraşan *Aydınlıkçılar*, aynı esnada, harekete ismini verecek olan *Aydınlık Dergisi*'ni de yayımlamaya başladılar. Siyasi etkinliği gözle görülür biçimde yükselişe geçen Şefik Hüsnü ve çevresi, Aydınlık'ın çıkışıyla birlikte, Türkiye komünist hareketi içinde öncü bir konum elde etmeye ve birleştirici bir güç olarak ivme kazanmaya başladı. Söz konusu dönem, Ankara Hükümeti'nin de yükselişe geçtiği ve yegane iktidar gücü olmaya yöneldiği bir dönem olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Aydınlık'ın çıkışı ve Aydınlık Hareketi'nin doğuşu tarihsel olarak, tüm legal ve demokratik kanalların

---

257 *TÜSTAV Komintern Arşiv Dökümü 1*, CD 24, Klasör 31-36, Belge no: 526-537'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul**..., 1. cilt, s. 107.

tükendiği, illegal faaliyetlerin zorunlu olarak öne çıktığı bir zaman dilimine denk gelmiştir.

2.2. Aydınlık Dergisi ve Aydınlık Hareketi

Aydınlık Dergisi, 1 Haziran 1921 itibariyle yayımlanmaya başlamıştır. Kurtuluş Dergisi'ni kapattıktan sonra on beş ay kadar yayın faaliyetinde bulunamayan Aydınlık çevresi, bu dergi ile birlikte güçlü biçimde yayın hayatına dönüş yapmıştır. Dr. Şefik Hüsnü, Vedat Nedim (Tör), Şevket Süreyya (Aydemir), Şevket Aziz, Yaşar Nezihe, Memduh Necdet, Nazım Hikmet (Ran), Mustafa Subhi, Kerim Sadi, Nizameddin Ali, Leman Sadreddin ve Sadreddin Celal (Antel) gibi tanınmış komünist aydınları yazar kadrosunda barındıran Aydınlık Dergisi, illegal reorganizasyon sürecinde TKF'nın legal bir uzantısı olarak faaliyet göstermiştir.[258]

Aydınlık Mecmuası'nın idarehanesi Bab-ı Ali Caddesi'nde 71 numaradadır. Dağıtımı ise TİÇSF'nın da merkezi olan, *Çiftçi Kütüphanesi*'nde yapılmaktadır. Fiyatı on kuruş olan Aydınlık Mecmuası'nın serlevhası: "*İctimai, terbiyevi, edebi ilk mecmuadır*" şeklindedir.[259]

Fethi Tevetoğlu ile Mete Tunçay'ın da belirttikleri üzere, *Aydınlık,* 1921 yılının ikinci yarısında yayımlanan altı sayıdan sonra, 1922 yılının ilk yarısı itibariyle neşriyatını durdurmuştur. 20 Temmuz 1922 tarihinde bir kez daha yayımlanmaya başlayan *Aydınlık*, bu tarihten sonra 1922'de 8-11; 1923'te 12-19; 1924'te 20-28 ve 1925'te 29-31 olmak üzere yirmi dört sayı daha yayımlanmıştır.[260] İlk altı sayı ile birlikte toplam otuz bir sayı yayımlanan *Aydınlık Mecmuası*'nın içeriğine bakıldığında görülecek ilk belirgin özellik, söz konusu derginin, diğer sosyalist yayınlara nazaran hayli kapsamlı, teorik ve sınıfsal bir içeriğe sahip olmasıdır.

Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı Komintern Arşivleri'nde ortaya çıkan yeni belgeler ışığında konuyla ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa denilebilir ki, aslında İKG'nun temel hedefi, *Aydınlık gibi* bir dergiden ziyade, kitlelere daha kolay nüfuz edebilecek günlük bir gazete çıkarabilmekti. Hatta Şefik Hüsnü, Komintern Üçüncü Kongresi'ne gönderdiği raporda bu konuya da değinmiş ve günlük gazete çıkarmak için gereken parayı doğrudan *Komintern*'den talep etmiştir. Yine *TÜSTAV Arşivleri*'nde bulunan bir başka Komintern belgesine göre, günlük gazete çıkarma

---

258 F. Tevetoğlu, a.g.e., s. 90 vd.
259 **Aydınlık**, (1 Haziran 1921), kapak sayfası.
260 F. Tevetoğlu, **a.g.e**., s. 90 vd. ve M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., s. 722.

düşüncesinin Komintern tarafından da sahiplenildiği ve gerekli görüldüğü anlaşılmaktadır. *Doğu Seksiyonu*'nun 10 Mayıs 1922 tarihinde İKG'na yazmış olduğu yazıda şöyle denilmektedir:

> "*3) Gazete sorunu. Günlük (ya da iki günde bir basılacak) bir gazete çıkarmaya hemen başlamanızı gerekli görüyoruz.* ***Zaten dar kaynaklarımızdan bu amaçla…*** (miktar boş bırakılmış) ***ayırmayı gerekli bulduk ve ileride de sizlere bu konuda yardımcı olmaya çalışacağız****. Gazete, aydın gazetesi değil, işçi gazetesi olmalıdır. Gazetenin işçi kolektifleriyle bağlantılarına özellikle önem verilmesi gereğine parmak basıyoruz. Yerel, genel Türkiye ve uluslararası boyutuyla işçilerin yaşamına gazetede azami ölçüde yer verilmelidir. Burjuva basınının sütunlarında çok büyük yer ayrılan soyut politika sorunlarına sizde verilen yer asgariye indirilmeli ve proletaryanın ihtiyaçları ve çabalarıyla doğrudan bağlantılı olarak ele alınmalıdır.*"[261]

Belgeden açık bir biçimde anlaşıldığı üzere Komintern'in İKG çevresinden talep ettiği *Aydınlık* gibi entelektüel düzeyi yüksek, teorik bir dergi değil; aksine, işçi çevreleriyle bağları güçlendirecek, günlük veya iki günlük bir işçi gazetesidir. Ne var ki, Komintern'in *İstanbul Komünist Grubu*'nun önüne koyduğu bu perspektif bir türlü hayata geçirilememiş ve söz konusu çevrenin etkinlik gösterdiği tek propaganda aracı *Aydınlık Dergisi* olarak kalmıştır. Ancak, *Aydınlık Dergisi* üzerinden yürütülen yayın ve propaganda faaliyeti, bir çokları için beklenenden daha etkili olmuştur. Örneğin, tanınmış anti-komünist düşünürlerden Fethi Tevetoğlu, kapsamlı eseri *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*'de Aydınlık *Dergisi* için: "*Aydınlık Grubu yayınlarının en uzun süreli, en planlı ve programlı ve o nisbette de tahrip edici ve zararlı olduğunu belirtmeliyiz*", demektedir.

Aydınlık Dergisi'nin, Tevetoğlu'nun *subjektif* olduğu inkar edilemez bir yaklaşımla *tahripkar* olarak nitelediği, aslında etkin propaganda başarısı olarak isimlendirilebilecek olgunun altında yatan nesnel gerekçe, yine Tevetoğlu'nun ileri sürdüğü gibi etkili bir komünist propaganda aracı olması değildir. Tabii ki *Aydınlık Dergisi*, varlık sebebi gereği komünist propagandayı en ileri seviyede uyguluyan bir yayın organıydı. Komintern'e bağlı komünist bir partinin yayın organı olarak, bunun tersini yapması da beklenemezdi. Ne var ki, *Aydınlık*'ın herkesçe kabul edilen etkisinin veya yaygın bilinirliğinin altında, Milli Mücadele'yi güçlü biçimde desteklemesinin

---

261 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1-6, Belge No: 14-15'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul**..., 1. cilt, s. 170. (Vurgular yazara aittir).

yattığını söylemek daha gerçekçi bir tespit olacaktır. Çünkü, Aydınlık çevresini diğer sol gruplardan ayıran en belirgin özellik, Ankara Hükümeti'ne ve onun öncülüğünde gerçekleşen Kurtuluş Mücadelesi'ne açıktan destek vermesidir. Bu açıdan bakıldığında *Aydınlık,* Tevetoğlu'nun ve birçok milliyetçi aydının öne sürdüğünün aksine, saygınlığını ve tahkim edilmiş propaganda başarısını vatansever tutumuna borçludur.

Aydınlık yazarlarının Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla tamamlandığı güne değin, Ankara Hükümeti'nin sürdürdüğü Milli Mücadele'yi nasıl kararlı biçimde desteklediklerinin ve vatanseverliğe daimi biçimde sahip çıktıklarının güzel bir örneği, Sadrettin Celal'in *Aydınlık*'ın dördüncü sayısında çıkan *Zaruri Bir İzah* isimli makalesidir. *Akşam* başta olmak üzere, günlük gazetelerde çıkan sosyalizme yönelik saptırmalara bir cevap niteliği taşıyan bu makalede Sadrettin Celal, hiç tereddüte yer bırakmaksızın sosyalist vatanseverliği şöyle savunmaktadır:

> "*Sosyalizm vatan düşmanı olarak gösteriliyor, sosyalistler, "milletperverlik şeklinde memleketimizde ilk defa tezahür eden vahdeti* (birliği) *kırıp parçalamakla, itham ediliyor.*
>
> *Halbuki hak'el insaf düşünülecek, daha doğrusu sosyalizmin ne istediği bilinecek olursa anlaşılır ki* ***hakiki ve tam vatanperverler sosyalistlerdir ve yalnız onlardır****, çünkü yalnız onlardır ki vatanın malik olduğu bütün servetlerin bütün çalışan efrad-ı milletin olmasını istiyorlar*"[262]

Tabii bu vatanseverlik anlayışı, Kemalist yurtseverlik veya diğer milliyetçilik türlerinden bağımsız, iktisadi esareti kırmayı ve dünya proletaryası ile "nihai hedef"te buluşmayı hedefleyen sosyalistlere özgü bir vatanseverliktir.[263] Lenin'in tahliline uygun

---

262 S. Celal, "Zaruri Bir İzah", **Aydınlık**, 1 Kasım 1921, s. 109. (Vurgu yazara aittir).

263 Mustafa Kemal'in eşit vatandaşlık esası üzerine kurulu yurt milliyetçiliği de halkçıdır. İktisadi alanda bağımsızlığı ve milli iktisadı savunur. Siyasi ve iktisadi bağımsızlığın korunması adına sınıfsız, kaynaşmış ve aynı ideale odaklanmış homojen bir millet meydana getirme hedefini önüne koymuştur. Sosyalist vatanseverler de halkçıdır. Aynı zamanda milli iktisadı ve iktisadi bağımsızlığı temel alırlar. Ancak bu iki anlayış arasında önemli bir ayrılık noktası bulunmaktadır. O da, sınıfsal bakış açısıdır. Mustafa Kemal'in milliyetçilik anlayışında "sınıf" esası yoktur. Mustafa Kemal'de "millet", aynı hedefe koşan eşit vatandaşlardan oluşan sınıfsız bir kütledir. *Aydınlıkçılar* ise sınıflı bir toplumun, proletarya devrimi gerçekleşmeden, sınıfsız bir topluma ulaşamayacağını savunmaktadırlar. *Aydınlıkçılar*, bu nedenle kararlı biçimde, Kemalist devrimin kapitalizmi ve sınıfları ortadan kaldıramayacağını ve milleti kaynaştıramayacağını savunmuşlardır. Dahası, sınıfların varlığı devam ettiği müddetçe kaynaşmış bir toplum veya bütüncül bir "millet" yapısı olduğu iddiasının öne sürülmesi, sınıf çatışmasını gizlemeye yönelik bir kandırmacadan ibarettir. Kısacası, *Aydınlıkçılar*'ın vatanseverlik anlayışı tam anlamıyla "sınıfsal"dır, denilebilir. "Millet" olarak kabul ettikleri sadece proleterler, köylüler ve sömürülen sınıflardır. Geri kalanlarsa ya emperyalizmin uşaklığını yapan "komprador"lar, ya da "millet"in kaynaklarını sınırsız biçimde sömüren kapitalist asalaklardır. Bunlarsa asla "millet" olarak kabul edilemezler ve ezilen sınıflarla uzlaştırılamazlar. Dolayısıyla, salt "vatandaşlık" esası üstüne kurulu bir "millet" tanımı, *Aydınlıkçılar* tarafından kabul edilemez bir tanımdır. Sadrettin Celal'in de belirttiği gibi "millet"in yalnızca hukuken değil, aynı zamanda iktisaden de eşit kılınması gerekir. *Aydınlıkçılar*'ın vatanseverlik anlayışı, bu nedenle, Kemalist yurtseverlikten ayrılır ve sınıfların ve iç sömürünün devam ettiği fikrine dayanır. Bir realite olarak, "millet" denilen kütlenin içinde farklı iktisadi çıkarlara sahip olan, farklı sınıflar mevcuttur ve bunların bir bütün halinde

düşecek şekilde, emperyalizm tarafından sömürülen, başta proletarya olmak üzere, kendi vatanındaki tüm ezilen sınıf ve zümrelere arka çıkılması perspektifini önüne koyan bir anlayıştır. Makalenin devamında Sadrettin Celal'in, savunduğu sınıfsal vatanseverlik anlayışını daha da detaylandırarak, konuyu, sosyalistlerin Milli Mücadele'yi hangi amaçla desteklediklerine ve bu desteğin altında yatan sınıfsal saiklere getirdiği görülür. Bu noktada, Celal'in nezdinde bütün bir *Aydınlık* çevresinin vatanperverlik anlayışı ortaya konmaktadır:

> "*Anadolu'nun dünya proletaryasının maddi ve manevi müzaheretine* (yardımına) *istinaden emperyalizmin mümessili bir devlete karşı yaptığı bu mücadele Harb-i Umumiyye iştirakımızdan büsbütün başka bir mahiyettedir. Yalnız şu mühim nokta anlaşılmalıdır ki: müdrik* (bilinçli) *(proleterya)'lar,* ***bazı şerait dahilinde milli mücadelelere iştirak etmeye mecbur kalıyorlarsa bundan gayeleri, mevkii iktidarda bulunan burjuvazi sınıfını takviye etmek değil belki bu mücadeleyi kendi sınıf menafii lehine kullanmaktır***."[264]

Sadrettin Celal'in savunduğu vatanperverlik anlayışı, bir marksist-leninist olması nedeniyle, gayet anlaşılabilirdir. Çünkü marksizmde aslolan iktisadi sömürünün sona ermesi, yani proletaryanın zaferidir. Dolayısıyla, emperyalizme karşı milli mücadele koşullarında burjuvazi ile girişilen ittifak geçicidir. Emperyalizm altedildikten sonra sosyalistlerin mücadelesi, içerideki burjuvaziye yönelecektir. Bu nedenle, Celal'in özenle vurguladığı gibi, sosyalistlerin vatanperverlik anlayışı burjuva milliyetçilik anlayışından taban tabana ayrılmaktadır. Hatta Celal'e göre, burjuva sınıfı "millet"ten sayılamaz; milletin sırtından geçinen, milleti sömüren "asalaklar" olarak görülmelidir. Gerçek "millet", kafa ve kol emeğiyle geçinen emekçilerden oluşur. Bu nedenle Sadrettin Celal ve *Aydınlık* çevresinin, burjuvazinin temsilcisi olarak gördüğü Ankara Hükümeti'ne verdiği desteğin bir süresi vardır. Ve o süre, emperyalizmin yenilgiye uğratılacağı, siyasi hürriyet ve özgürlüğün yeniden tesis edileceği gün sona erecektir. Sadrettin Celal'e ait olan şu sözler, bu anlayışın izlerini taşımaktadır:

---

aynı ideale yürümeleri asla söz konusu edilemez. Bkz.: S. Celal, "Zaruri…", s. 110; Şefik Hüsnü, **Türkiye'de Sosyal Sınıflar**, 2. baskı, çev.: Mehmet Türkkan, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1997, s. 89-96. Atatürk milliyetçiliği için bkz.: Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, 10. baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000, s. 240 vd. *Aydınlıkçılar*'ın bu konu hakkındaki görüşleri, aslında Marks ve Lenin'in görüşlerine dayanmaktadır.

264 S. Celal, "Zaruri…", s. 110. (Vurgu yazara aittir). Aslında bu görüşler, Marks'ın 1848 İhtilalerine yönelik teori ve pratiğinden beslenmektedir. Marks da aynı şekilde, 1848 İhtilallerini ve bu ihtilal ortamında yayılan burjuva milliyetçiliğinin proletaryanın kazanımları adına desteklenmesi gerektiğini savunmuştur.

"*Milliyetçilik daha ziyade siyasi bir cereyandır. Azami yapabileceği şey, milletin siyasi hürriyet ve istiklalini temin etmektir. Sırf siyasi olan bu kurtuluş ise, yalnız bir kaç kişiye milletin kısmı azamını arzu ettiği şekilde soymak ve ezmek fırsatını veren – yahut idame ettiren – milletin büyük bir ekseriyetini aynı esaret altında bırakan bir göz boyayıcılıktan başka bir şey değildir……..*

Halbuki sosyalizm, yalnız milletlere siyasi istiklal, ferdlere siyasi haklar vermekle iktifa etmiyor. Aynı zamanda, ferdler ve milletler arasında iktisadi müsavatı tesis etmek suretiyle insanların insanlar ve milletlerin milletler tarafından soyulmasına nihayet veriyor (…)

Son sözüm şudur: Anadolu, bu harpte galip çıksa da, devlet teşekkülatında köylüler ve bütün işçiler lehine derin ve esaslı tebdiller (değişiklikler) *olmadıkça dökülen kanlar beyhude yere gitmiş olacaktır.*"[265]

Sadrettin Celal, *Aydınlık* çevresinin Ankara Hükümeti'ne ve Milli Mücadele'ye yönelik düşüncelerini ve "vatanseverlik" ölçütünü gayet anlaşılır bir dille ortaya koyarken, *Aydınlıkçılar*'ın önderi konumundaki Şefik Hüsnü Bey ise konuya daha serinkanlı biçimde yaklaşmaktaydı. Sakarya Meydan Muharebesi'nin gerçekleştiği ve Fransızlar ile Ankara Antlaşması'nın imzalanmaya hazırlanıldığı, kısacası Ankara Hükümeti'nin gözle görülür biçimde prestij kazandığı bir ortamda kaleme aldığı *Türkiye'de İnkılabın Lüzumu* isimli makalesinde, dünyanın yeni bir devrimci döneme girdiğini ve Türkiye'nin bu duruma bir şekilde ayak uydurması gerektiğini ileri sürmüş; bunun ancak, "nihai hedef" olan sosyalist devrimi hazırlayacak ilerici hamlelerin atılmasıyla gerçekleşebileceğini savunmuştur.[266]

Şefik Hüsnü'nün yazılarından, Kurtuluş Savaşı'nı nasıl bir kararlılıkla desteklediği açıkça görülür. Ne var ki, aynı yazılardan, zaferden sonrası için ciddi derecede endişeli olduğu da sezilmektedir. Şefik Hüsnü'yü endişeye sürükleyen birincil etken, yapılması gereken idari ve iktisadi dönüşümlerin akamete uğraması ihtimalidir. Şefik Hüsnü, bir *Aydınlıkçı* olarak, ülkesinin emperyalist saldırıdan en hızlı şekilde kurtulmasını istemekte, fakat bununla birlikte, ülkeyi sosyalist devrime taşıyacak unsurların da bir an evvel hayata geçirilmesini gerekli görmektedir. Ancak Şefik Hüsnü, bilimsel bir sosyalist olarak öncelikle şartların olgunlaşmasını beklemekte ve Milli Mücadele'nin öncü gücü Kemalist milliyetçilere karşı açıktan açığa bir düşmanlık sergilememektedir. Bu nedenle Şefik Hüsnü Bey, aksi bir durum meydana çıkmadıkça, gerekli gördüğü devrimci hamlelerin atılması ve sosyalist devrimin hazırlanması

265 S. Celal, "Zaruri…", s. 110.
266 Şefik Hüsnü, "Türkiye'de İnkılabın Lüzumu", **Aydınlık**, 1 Ekim 1921, s. 101-102.

hususlarında Ankara Hükümeti'ne güven duyan bir çizgiyi takip etmeye ve hükümete "yol göstericilik" konumunda kalmaya devam etmiştir. Büyük Taarruz'dan sonra kaleme aldığı kutlama yazısında bu eğilim açıkça görülmektedir:

> "*Öz kanını akıtmak suretiyle bu muvaffakiyete ödeyen Anadolu köylüsünü iyi bir tarzda sevk edenlere de bundan bir iftihar hissesi düşer. Temenni ederiz ki bu mahir teşkilatçılar harb ve darp işini ikmal ettikten sonra işçi ve köylü sınıfının bütün haklarını istimal etmesine* (kullanmasına) *yardım ederek cidden yüksek bir ruha malik olduklarını isbat etsinler. O zaman bütün milletin minnettarlığına liyakat kesb etmiş olacaklardır.*"[267]

Refet Paşa'nın İstanbul'a gelişi üzerine yazmış olduğu 1 Kasım 1922 tarihli yazısındaysa şöyle demektedir:

> "*Refet Paşa daha ilk günden müteaddit nutuklar irad etti. Ve ortaya birçok fikirler saçtı. Bunlar bir burjuva inkılabınınn esasatını teşkil ediyordu. Son günlerde bu fikirler etrafında hararetli münakaşalar cereyan etmeye başladı. Bu vadide Aydınlık'ın da düşündüklerini, görüşünü, alakadarlar şüphesiz öğrenmeyi arzu ederler* (…)
>
> *Anadolu İnkılabı, cezri* (kökten) *bir ictimai inkılaptan başka bu milleti kurtaracak çare olmadığına iman edenleri tatmin etmekten çok uzaktır. Muhtac-ı tesviye olan* (düzelmesi gereken) *birçok meselenin bundan sonra da halline imkan bulunamayacağına kani olmakla beraber, samimi olmasını pek temenni ettiğimiz bu inkılap teşebbüslerinin, hali hazır idareye nazaran, büyük bir ileri adım olduğunu söylemek mecburiyetindeyiz. Ve onu muhafazakar ve ananeperest* (gelenekçi) *muarızlarına karşı müdafa etmeyi bir vicdani vazife telakki ediyoruz*"[268]

Ne var ki aynı Şefik Hüsnü'nün, bu yazıdan tam beş gün sonra 6 Kasım 1922'de KEYK'e göndermiş olduğu rapordan, Aydınlıkçılar'ın, yani İKG grubunun, Mustafa Kemal'e ve Kemalist milliyetçilere verdiği bu desteğin kendi tercihleri olmaktan ziyade, KEYK'in yönlendirdiği bir taktik hamle olduğu görülür. Ancak bu durumun anlaşılabilir bir gerekçesi vardır. O da şu şekilde özetlenebilir ki, yukarıda da belirtildiği gibi, Şefik Hüsnü ve Aydınlık çevresi her şeyden önce marksizme inanmış bir kadrodur. Bu nedenle, Kurtuluş Savaşı'nı ve Kemalist Devrimi ilerici-devrimci bir atılım saymakla beraber, bu atılımın ülkeyi ve dünyayı "nihai hedefe" taşıyacak sosyalist bir devrimle tamamlanması gerektiği fikrini benimsemişlerdir. Dolayısıyla, Aydınlıkçılar

---

267 Ş. Hüsnü, "Anadolu Zaferi", **Aydınlık**, 20 Eylül 1922, s. 243.
268 Ş. Hüsnü, "Anadolu'dan Gelen Fikirler Etrafındaki Münakaşalar", **Aydınlık**, 1 Kasım 1922, s. 265 vd.

için Mustafa Kemal ve Kemalist kadrolar Kurtuluş Savaşı'nın kazanıldığı güne kadar geçici bir müttefik; savaşın kazanılmasından sonraysa sosyalist devrim mücadelesinin düşman cephesidir. Kısacası, Aydınlıkçıların beynelmilel sosyalist devrimin öncü örgütlerinden biri olan Komintern'le birlikte Mustafa Kemal'in devrimci hamlesine yönelik taktikler belirlemesi, milliyetçi bir gözle kabul edilemez bir yaklaşım olarak görülse de, kendi öğretileri açısından meşru ve anlaşılabilir bir tutumdur. Bahse konu raporda geçen ifadeler aynen şöyledir:

> "(…) *birkaç gün önce elimize geçen 7 Ekim tarihli son mektubunuza da cevap vermiş olacağız.* ***Gerçekten de bu mektubunuzla bizi, kitleler önünde milliyetçilerden yana tutum almaya ve kitleler aracılığıyla milliyetçiler üzerinde politikalarını radikal burjuva devrimi yönüne çevirmeye zorlamak üzere etki yapmaya çağırıyorsunuz.*** *Benzer bir taktik, İKG tarafından Merkez Komitesi'nin Ekim başında yapılan toplantısında benimsendi. Ve gerçekliğin gerekleri bunu bir süre sonra bize dayattı.*"[269]

Aynı raporun devamında Aydınlık çevresinin, Kemalist Devrim'e vermiş olduğu taktik desteğin detayları şu şekilde izah edilmiştir:

Burjuva devrimi, Küçük Asya'da gerçekleştirilmeye çalışıldığı haliyle, mevcut duruma göre gerçekten büyük bir ilerlemedir. Bizi, toplumsal devrim idealimize hissedilir ölçüde yaklaştırmaktadır. Aydınların karşı propagandasıyla ciddi bir tehlike yaşamaktadır. Tam bu büyük tartışmalar uğrağında, 'Aydınlık'ın onuncu sayısı çıkacak. İKG, hemen milliyetçilerin savunmasını üstlenmeye karar verdi. Bir yandan şapirografla çoğaltılmış, İstanbul emekçilerine bir takım bildiriler yayınladık; bunlarda rejimdeki dönüşümlerin onların ızdıraplarını ve sefaletlerini büyük ölçüde azaltmasa da, bunlar en azından dünyevi ve uhrevi iktidarın tek bir kişinin elinde toplandığı Sultanlığa ve bu sisteme göre ciddi üstünlükleri temsil ettiğini izah ettik. Öte yandan, yeni rejimle ilgili komünist bakış açımızı izah etmek için dergiyi kullandık; bir diğer makalede yukarıda sözünü ettiğimiz broşürü tartıştık; ***Anadolu ihtilalinin müdafaasını üstlendik ve saldırıya uğradığı takdirde, Türk işçilerinin onu savunmak için burada olduğunu hissettirdik***."[270]

---

269 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 230-237'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 1. cilt, s. 226.

270 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 230-237'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 1. cilt, s. 227.

Raporda geçen bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Aydınlıkçıların Kemalist Devrim'e verdiği destek, aslında sosyalist devrim aşamasına giden yolda bir takım ilerici kazanımlar elde etmek ve proletaryanın mücadelesi adına önemli mevziler kazanmak içindir ve geçici bir mahiyettedir. Hatta, o kadar öyledir ki, 5 Kasım- 5 Aralık 1922 tarihli Komintern Dördüncü Kongresi'ne Aydınlıkçıların temsilcisi olarak katılan Sadrettin Celal, yaptığı açıklamada, Ankara Hükümeti'nin THİF tutuklamalarını eleştirirken Kemalistleri ihanetle suçlayacak kadar ileri gitmiştir:

> "*Türkiye Komünist Partisi'ne yönelik son baskılar ve tutuklamalar, Ankara Hükümeti'nin kararlı niyetini gösteren bir konuydu. Türkiye Komünist Partisi, kuruluşunun başlangıcından itibaren hükümete karşı her zaman dürüst bir politika izledi ve emperyalizme karşı mücadelesinde onu desteklediğini açıkça ilan etti. Parti tarafından bugüne kadar izlenmiş olan iç politika, demokratik reformlar talep etmekten ve işçilerin, köylülerin ve yoksul aydınların kaderlerinin iyileştirilmesini elde etmekten ibaretti. Partinin bu politikası, hükümetin varlığını hiçbir zaman tehdit etmedi. Ayrıca hükümet de her zaman bu reformlardan yana olduğunu ilan etti. Bu nedenle, Partiye vurulan bu darbe, iç ve dış politikasında hükümetin gerçek niyetini gün yüzüne çıkartmaktadır. Ankara Hükümeti, halen Lozan Konferansı'na hazırlanmaktadır. Avrupa'nın emperyalist devletleriyle anlaşmaya mecburdur. Onun için önemli olan, kendi varlığı için gerekli olan barış koşullarını emekçi kitlelerin aleyhine bile olsa elde etmektir. Hali hazırda, değişik kapitalist gruplarla görüşmeler yürütmektedir. Onlardan birkaç avantaj elde etmek için, ulusal bağımsızlıktan ilkesel fedakarlıklar yapmaya hazırdır.* ***Ankara Hükümeti, Türkiye Komünist Partisi'nin ulusal tam bağımsızlıktan hiçbir ödün vermeyi kabul etmeyeceğini ve bunun için mücadele edeceğini göz önünde bulundurarak, halka karşı ihanetini gizlemek amacıyla Parti'ye darbeler indirmeyi gerekli gördü. Hükümetteki gerici unsurlar, emperyalist güçlere verdikleri ödünlerle ilgili zayıf yanı gayet iyi biliyorlar ve kendilerinin maskesini alaşağı edebilecek ve ihanet politikalarına karşı mücadele yürütebilecek tüm güçleri yok etmeye çalışıyorlar. Bu nedenle Parti'ye vurulan darbe, doğruda doğruya, son zamanlara kadar bizzat hükümet tarafından savunulmuş olan ulusal programa indirilmiş bir darbedir. Hükümet, büyük bir sitayişle ilan etmiş olduğu Misak-ı Milli'yi sabote etmeye hazırlanıyor. Hemen bugünden itibaren Türkiye Komünist Partisi, Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmeyi bizzat üstleniyor***."[271]

Bununla birlikte Aydınlık çevresi, yukarıda bahsi geçen taktik gereklilikler nedeniyle, sert içerikli bu gibi muhalif düşüncelerini veya Kemalist rejime yönelik eleştirilerini alenen savunmayı siyaseten doğru görmemiş ve kamuoyu için kaleme alınan yazılarda, Kemalist Devrim hakkında dikkatli bir üslup kullanmaya azami

[271] E. Akbulut, M. Tunçay, **Türkiye Halk**..., s. 390. (Vurgu yazara aittir).

derecede özen göstermeye devam etmiştir. Şefik Hüsnü'nün TİÇSF adına TBMM'ne göndermiş olduğu kutlama telgrafında, bu dikkatli üslup yadsınamayacak biçimde hissedilmektedir:

> "*Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne*
>
> *İstanbul'un şuurlu işçileri, Türk işçi ve köylü ordularının, bütün cihan proletaryasının müzaheretiyle, cihan emperyalizmine karşı kazandıkları zaferi kalplerinden alkışlamışlardı. Zaferi müteakip tufeyliler ve zalimler saltanatı yerine millet saltanatını ikame suretiyle yapılan siyasi inkılab onları daha derinden sevindirdi. Bu münasebetle İstanbul münevverleri arasında müşahede edilen irticai vaziyeti nefretle takbih; terakki yolunda yapılacak mücadelede tekmil emekçi sınıfının inkılapçılarla sonuna kadar beraber olacağını temin; ve yakın bir atide işçi ve çiftçilerimizi hakiki kurtuluşa mazhar edecek yegane çare olan müşterek istihsal ve mülkiyete müstenid* ***içtimai inkılabın husul bulacağını kaviyen ümid ettiğimizi arz ile*** *millet vekillerini tebrik ederiz.*"[272]

Aydınlıkçılar için şüphesiz ki Kurtuluş Savaşı, anti-emperyalist bir savaşım olması nedeniyle tereddütsüz desteklenmesi gereken bir halk hareketiydi. Bunun yanı sıra, saltanatın kaldırılması gibi Kemalist Devrim'in ilerici kazanımları da koşulsuz desteklenmesi gereken önemli hamlelerdi. Dolayısıyla TİÇSF çevresi ve Şefik Hüsnü göndermiş oldukları kutlama telgrafında kuşkusuz samimiydiler. Ancak şunu özellikle belirtmek gerekir ki, Aydınlıkçılar, nihai olarak karşı karşıya geleceklerini öngörmeleri sebebiyle, çatışmayı başlatan taraf olmaktan imtina etmekle birlikte, yazılarında ve söylemlerinde, Kemalistleri devrimin yönü ve sürekliliği açılarından kararlı biçimde uyarmaktan ve bazı uygulamaları açıkça eleştirmekten de geri durmamışlardır. Üstüne düştükleri en temel konuysa "siyasi devrim"in, ilerici hamlelerle "sosyal devrim"e sıçraması ve elde edilen kazanımların akamete uğramamasıdır. Sonuç olarak Aydınlık çevresinin taktik hedefi, Kemalist milliyetçilerle beraber Osmanlı düzeninden kalma gerici yapıyı, tüm kurumlarıyla birlikte yıkmak; stratejik hedefiyse, gericiliğin yıkılması ile birlikte, Komintern'e bağlı enternasyonal işçi hareketine ve yerel proleter unsurlara dayanarak, milli burjuvaziye ve emperyalizme karşı yeni bir cephe açmaktı. 6 Kasım tarihli raporda bu stratejik hedef açık bir biçimde ortaya konmuştur:

> "*İKG, saltanat yandaşlarının hareketini kesin olarak ortadan kaldırıldıktan sonra, saf*

[272] E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 1. cilt, s. 229.

komünizm zeminine yerleşmeyi ve büyük şehirlerin sanayi proletaryasına dayanarak milli ve uluslararası kapitalizme karşı açık savaş yürütmeyi önüne koyuyor."[273]

Aydınlıkçılar ile Kemalistler arasındaki ayrılıklar bununla da bitmiyordu. Aydınlıkçıların samimi biçimde destek oldukları Kurtuluş Savaşı'nın düşman cephesine yönelik bakış açıları da Kemalist kabullere aykırı bir mahiyetteydi. Şöyle ki, Kemalistler ve ortalama Türk milliyetçileri için Milli Mücadele esnasında karşı karşıya geldikleri Yunanlılar, homojen bir yapı halinde, bir bütün olarak düşman cephesini temsil etmekteydiler. Oysa, Aydınlıkçılar için bu bakış açısı geçerli değildi. Aydınlıkçılar için Yunan milleti de her millet gibi proleterler ve burjuvalar olarak iki ayrı sınıfa ayrılmıştı. Bu iki sınıfın çıkarları ve tutumları birbirlerinden tamamen farklı olduğu için, Kurtuluş Savaşı'na yönelik politikaları da farklılık arz etmekteydi. Dolayısıyla, Türklerin düşmanı olan ve emperyalizmin güdümünde hareket ederek Anadolu'ya göz dikenler topyekun Yunan milleti değil, Yunan burjuvazisi ve onun kullandığı kalabalıklardı. Aydınlıkçılara göre Yunan işçisinin bu saldırıda doğrudan bir dahli bulunmamaktaydı. Aksine, Yunan işçi ve emekçileri de tüm sosyalistler gibi self-determinasyon hakkına sahip çıktıkları için, Türkiye emekçilerinin ve onların anti-emperyalist savaşımlarının yanında yer almışlardı. Bu sebeple Aydınlıkçılar, Yunan milletini ve Yunanlıları bütün halinde homojen bir düşman olarak algılamaktansa, Yunan emperyalistleri ve Yunan emekçileri şeklinde iki farklı sınıf olarak ele almayı tercih etmişler ve mücadele edilmesi gereken asıl düşmanın Yunan kapitalistleri olduğunu savunmuşlardır. Nitekim, Sadrettin Celal'in yukarıda değinilen *Zaruri Bir İzah* isimli yazısındaki ifadeler de, bu tespiti açık biçimde doğrulamaktadır:

"*Muharrir bey, gerek yerli ve gerek bütün dünya sosyalistlerinin bu harb karşısındaki vaziyetlerini öğrenmek zahmetine katlanmış olsaydı, en başta, orduyu cepheye gitmemek için isyana teşvik ettiklerinden dolayı bugün Atina hapishanelerinde çürüyen, Yunan sosyalistleri olduğu halde bütün hakiki sosyalistlerin Türkler'in muvaffakiyetini temin ettiklerini anlayacak, ve o zaman böyle karakuşi hükümler vermekten çekinecek, sosyalistleri vatan ve millet haini olarak göstermekten utanacaktı.*"[274]

[273] E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 1. cilt, s. 228.
[274] S. Celal, "Zaruri…", s. 110.

Bir Aydınlıkçı olarak Şefik Hüsnü de bütünüyle aynı görüşü savunmaktaydı:

> "*Bu şanlı harb dolayısıyla pek çok yazılar yazıldı. Fakat mühim bir nokta sükut ile geçiştirildi. Mazlumların galebesini bütün matbuat münhasıran onların gösterdikleri hareketlere atfetti. Halbuki vukuatı dikkatle takib edenler, diğer büyük bir amelin bizim lehimize çalıştığını fark etmişlerdir. Yunan ordularının inhilali* (dağılma)*, çürümesi denilen şey hakikatte nedir? Bunu kimse kendi kendine veya daha iyi bilenlere sormadı, bir yıldırım süratile inkişaf eden Türk zaferini teshil eden* (kolaylaştıran) *bu vaziyeti Yunan sosyalistlerinin harb aleyhinde, Yunan burjuvazisinin millete karşı irtikab-ı hıyanetleri* (işlediği ihanetler) *hakkında yaptığı şiddetli propaganda ve iki milleti kardeşliğe ittiği teşvik yollu yaptığı neşriat ihdas eylemiştir. Yunan ordusundaki işçi ve köylülerden mürekkeb kıtalar inhilal etmiş ve 'Yaşasın Lenin' diye haykırarak zabitlerinin cesedi üstünden İzmir istikametinden geri çekilmişse bu Yunan Sosyalist Partisi'ne mensub mücahidlerin korku bilmez gayretleri sayesinde kabil olmuştur.*"[275]

Kısacası Aydınlık Hareketi çevresi, Yunan proletaryasının Kurtuluş Savaşı esnasında, Türk Milleti'nin başarısına katkı sağlayan kritik girişimlerde bulunduğunu savunuyordu. Yunan İşçi Partisi'nin cephe gerisinde sürdürmüş olduğu savaş karşıtı propaganda ve savaş esnasında yaşanan "asker grevi"ne Yunan komünistlerinin öncülük etmiş olmaları ise Aydınlıkçılara göre bu kritik girişimlerin en önemlileriydi.

Aydınlıkçılar, Yunan işçi sınıfı ve mücadelesine yönelik bu olumlu ideolojik yaklaşımlarını zaman zaman Komintern öncülüğünde güçlü bir örgüt pratiğine çevirmeye de çalışmışlardır. Örneğin 1922 yılının ilk yarısında, Balkan Komünist Federasyonu bünyesinde Yunan, Bulgar ve diğer Balkan ülkelerinin komünistleriyle birleşmek ve böylece güçlü bir devrimci örgüt meydana getirmek için Aydınlık çevresi tarafından ciddi adımlar atılmıştır. Bulgaristan Komünist Partisi ve Balkan Komünist Federasyonu konferanslarına katılarak, atılan bu adımlara önderlik eden Dr. Şefik Hüsnü Komintern Doğu Seksiyonu'na gönderdiği 16 Haziran 1922 tarihli raporda İKG'nin bu konuya yönelik girişim ve çabalarını şu şekilde özetlemiştir:

> "*Ben Sofya'dayım; Balkan Komünist Federasyonu konferansına katılıyorum. Dördüncü Konferansından itibaren teşkilatımız BKF ile işbirliğine girecek.*
>
> *İnanıyoruz ki, Türkiye'li komünistlerin BKF'ye katılması, Yakındoğu'da devrimci harekete büyük bir ivme kazandıracak ve Balkan Ülkeleri ve Türkiye Sosyalist Federatif*

275 Ş. Hüsnü, "Anadolu Zaferi", s. 243. G. Harris de eserinde bu konuya değinmiş ve Aydınlık'ın, *kazanılan zaferin, kısmen Yunan sosyalistlerinin, Yunan ordusundaki işçi ve köylülere yaptıkları savaş aleyhtarı propaganda sayesinde olduğunu iddia etmekten kendini alamadığını* belirtmiştir. Bkz.: G. Harris, **a.g.e**., s. 171.

Cumhuriyeti'nin kurulmasına yardımcı olacaktır.

Yunan delegasyonu ile çok iyi ilişkilere sahibiz ve toplantılarda, yoldaş Petsopulos ile birlikte, her iki milliyetçi burjuvazinin yaptıklarına rağmen iki halkın kardeşliğini ve daha şimdiden kurtuluşunu sağlamış Rus proletaryasının desteğiyle gerçekleştirilebilir Sovyetik bir devrimle emperyalist boyunduruktan kurtarabileceğimiz Türk ve Yunan proleterlerinin dayanışmasını ilan ettik."[276]

Bu örnekten anlaşılacağı üzere Aydınlıkçılar ile Kemalistler arasında temel ideolojik tutumlarda ve bazı siyasi yaklaşımlarda derin ayrılıklar bulunmaktaydı. İki grup arasında varolan bu teorik ayrılıklar ve sınıfsal farklılıktan kaynaklanan uzlaşmaz çelişkiler, Anadolu'nun kurtuluşu ile birlikte pratiğe dönüşmeye ve gözle görülür biçimde keskinleşmeye başlamıştır. Mete Tunçay, kapsamlı çalışmasında konuyla ilgili şu dikkat çekici bilgiyi paylaşmaktadır:

"*Dumlupınar'da Yunan ordusunun kesinlikle yenilmesi, Aydınlık çevresinde sevinçle karşılanmıştır. Ancak, bu sonucun alınmasında enternasyonalist sınıf dayanışmasının payı belirtilmekte ve zaferi solcu reformların izlemesi istenmektedir. 1922 Eylül ve Ekim ayları içinde (yani, galibiyetten saltanatın ilgasına kadar geçen süre içinde), bu çevre İstanbul'da birtakım bildiriler dağıtarak, Mustafa Kemal lehine, emperyalizm, kapitalizm ve monarşizm aleyhine propaganda yapmıştır. Kasım başında, saltanatın kaldırılması üzerine, TBMM'ne TİÇSF'nın gönderdiği tebrik telgrafında da, 'Türk işçi ve köylü ordularının, bütün cihan proletaryasının müzaheretiyle, cihan emperyalizmine karşı kazandıkları zafer' alkışlanmakta, 'yapılan siyasi inkılap' karşısında duyulan memnunluk belirtilmekte ve 'müşterek istihsal ve mülkiyete müstenit içtimai inkılabın' kuvvetle ümit edildiği söylenmektedir.*

Aydınlık çevresinin böyle istediğini –olabilecekmiş gibi- düşünmesine karşılık, Ankara Hükümeti, birara hoşgördüğü Anadolu solunu yeniden susturmuştu bile. Geçen bölümün sonundan hatırlanacağı üzere, Komintern'in Dördüncü Kongresinde Türk delegeleri de, sola karşı girişilen bastırma hareketini protesto etmişlerdi. Ama tabii, Aydınlık'ın Komintern tavsiyelerine uygun olarak, Mustafa Kemal'i desteklemek ve mümkünse biraz daha ileriye gitmekten başka elinden bir şey gelmezdi. Fakat, yeni yılın ilk yarısında, bu çevre de Ankara'dan ilk darbeyi yiyecekti."[277]

Bu ilk darbe, 1923 yılının Mayıs ayında gerçekleşmiştir. Aydınlıkçılar, Birinci Büyük Millet Meclisi'nin 1 Nisan 1923 tarihli oturumunda almış olduğu şeçimleri

[276] E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 1. cilt, s. 187.
[277] M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., 1. cilt, s.726 vd.

yenileme kararı[278] sonrasına denk gelen 1 Mayıs gününü fırsat bilerek, bir ihtimal seçim propagandası olarak, sert içerikli bildiriler dağıtmıştır. Dağıtılan beyannamede Kemalist iktidarı açık biçimde hedef alan şu ibarelere yer verilmiştir:

> "*Bu seneki 1 Mayıs Millet Meclisi için intihap yapıldığı zamana tesadüf ediyor. Bu cihetten Türkiye işçileri için gayet büyük bir ehemmiyeti haizdir. Bütün işçiler artık kendi sınıf benliklerini, sınıf menfaatlerini anlamalı ve bu fırsattan istifade ederek sırf işçi menafi*ini *müdafaa edecek yoldaşları meb'us çıkartmak için mümkün olan herşeyi yapmalıdırlar.* ***Şu hakikat iyice anlaşılmalıdır ki: Bütün diğer burjuva fırkaları, Halk Fırkası adını taşıyanlar, hep zenginlerin, beylerin, paşaların ve ağaların menfaatlerini müdafaa eden ve işçilerin daima sefalet ve esaret altında yaşamalarını isteyen fırkalardır***."[279]

Söz konusu beyanname: "*Kahrolsun işçi ve çiftçi sınıfını ezen, komünist rehberlerini zindanlara atan Türkiye burjuvazisi!"* sloganıyla sona ermektedir.[*]

Bu gelişmenin üzerine Ankara Hükümeti, başta Şefik Hüsnü, Sadrettin Celal, Stavridis, Roland Ginzberg ve Vanlı Kazım olmak üzere Aydınlık çevresinden yirmi kişilik bir grubu Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na muhalefetten tutuklamıştır.[280] Aydınlıkçılara isnad edilen suçlar arasında Türkiye'nin siyasi ve sosyal düzenini ortadan kaldırmak, hükümetin şeklini değiştirmek, Türk işçilerini isyana teşvik ve millet davasına aykırı birçok prensipleri kapsayan komünist doktrinlerini yaymak maksadıyla yabancı devletlerle ilişki kurmak gibi ağır suçlar bulunmaktaydı.[281] Aydınlık'ın Haziran 1923 tarihli on altıncı sayısında çıkan yazılardan anlaşıldığı üzere, tutuklanmış olan grup kısa zaman içinde söz konusu suçlamalardan beraat etmiştir:

---

278 Mete Tunçay ve Fethi Tevetoğlu söz konusu oturumda Meclis'in kendisini fesih ve yeni seçimlere gitme kararı aldığını ileri sürmektedirler. Bülent Tanör'e göreyse Meclis'in sürekliliği ilkesi gereği, Meclis'in dağılması veya "infisah", yani hükümsüz kalma anlamına gelebilecek bir fesih kararı söz konusu değildir. Alınan karar, "tecdid-i intihabat", yani seçimlerin yenilenmesi kararıydı ve yeni meclis göreve başlayana kadar Birinci Meclis'in görevi devam etmekteydi. Bkz.: Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, 19. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 281 vd.

279 Beyannamenin tam metni için bkz.: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 1. cilt, s. 254-256 vd. (Vurgu yazara aittir)."

[*] Zindana atılmış komünist rehberden kasıt, kısa zaman önce, Mart 1923'te tutuklanan ve beyannamenin dağıtıldığı tarihte halen daha tutuklu bulunan Türkiye komünist hareketinin tanınmış ismi Salih (Hacıoğlu)'dur.

280 F. Tevetoğlu, **a.g.e**., s. 93 vd.; G. Harris, **a.g.e**., s.179-180 vd.; M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., 1. cilt, s. 734, 737. Şefik Hüsnü'nün SBKP'ne 1926 yılında yaptığı üyelik devri başvurusunda verdiği bilgi şöyledir: "*1923 Mayıs'ında, büyük bir işçi gösterisi düzenlemekten ve devrimci bir bildiri dağıtmaktan haftalarca hapiste kaldım*." Bkz.: Der.: E. Akbulut, **a.g.e**., s.30. Bu tutuklamaların "ilk darbe" olarak nitelendirilmesi yalnızca tezin konusu olan Aydınlık çevresi için geçerlidir. Yoksa, yukarıda bahsi geçtiği şekilde, yine Komintern'e bağlı diğer bir komünist çevre olan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın, başta lideri Salih Hacıoğlu olmak üzere yirmi üyesi, 19 Ekim 1922 tarihinde tutuklanmıştır. Dolayısıyla, Ankara Hükümeti'nin komünistlere yönelik politika değişikliği ve taviz vermez tutumu, Aydınlıkçıların tutuklanmalarından öncesine denk gelmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'de Üçüncü Enternasyonal sosyalistlerine atılan ilk darbe, aslında THİF çevresine yönelik olmuştur. THİF tutuklamaları için Bkz.: E. Akbulut, M. Tunçay, **Türkiye Halk**..., s. 388.

281 F. Tevetoğlu, **a.g.e**., s. 94.

"*Taklib-i hükümet ve komünizm inkılabı yapmak teşebbüsüyle müttehim bir takım vatandaşlar; alınlarında hain-i vatan damgası, ellerinde kelepçeler, etraflarında süngülü jandarmalar, cani ve katiller gibi muhakeme huzuruna çıktılar. Hıyanet-i vatan cürmüyle, yani, yalnız bir ferdin canını, malını, namusunu değil belki bütün bir vatanın, milletin hayatını, istiklalini, şeref ve namusunu tehlikeye koymakla itham edilen bu vatandaşlar muhakemede beraat ettiler.*"[282]

Ancak bu beraat kararı, G. Harris'in belirttiği üzere Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun, İstanbul'da usulüne göre neşir ve ilan edilmemesi gibi *teknik bir noktaya* dayanıyordu. Fakat yine de bu karar Aydınlıkçıları sevindirmeye yetmiş ve *serbest bırakılmış olmalarından yüreklenip gayretlerini işçi hareketi üzerinde yoğunlaştırma*larına vesile olmuştu.[283] Aslında, Aydınlık çevresinin işçi hareketine dönük girişimleri ve çalışmaları bu tarihten bir kaç ay öncesine dayanmaktaydı. İzmir İktisat Kongresi'nde sanayici, çiftçi ve tüccar grupları ile birlikte bir işçi grubu da bulunmaktaydı ve bu grup Şefik Hüsnü tarafından temsil edilmekteydi. Kongrede Aydınlık çevresinin söz konusu grup üstündeki ağırlığı, Şefik Hüsnü'nün varlığı nedeniyle fazlasıyla hissedilmişti.[284]

Mete Tunçay, Aydınlık çevresinin kongreyi etkileme yöntemlerini şöyle özetlemiştir:

"*Aydınlık, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de toplanan ilk Türk İktisat Kongresi'ne karşı büyük bir ilgi göstermiştir. Kongreye gidecek işçi ve köylü delegelerine, bu derginin sayfalarında yol gösterilmiş ve akıl verilmiştir. Tarım konusunda devlet çiftlikleri ve kooperatif çiftlikler kurulması,[*] topraksız köylüye toprak dağıtılması, ziraat komunaları tesisi,*

---

282 S. Celal, "Komünizm ve Hıyanet-i Vataniye", **Aydınlık**, Haziran 1923, s. 416.

283 G. Harris, **a.g.e**., s.180,182. Kararın teknik bir konuya dayandığı bilgisi Fethi Tevetoğlu'nda da mevcuttur: "*1923 Komünist tevkiflerindeki tutukluların suçları sabit olmakla beraber, Hıyanet-I Vataniye Kanunu'nun İstanbul gazetelerinde yayınlanmamış bulunmasını ileri süren avukatların görüşlerine uyan Mahkeme Reisi Arapzade Behçet ve azalar, muhakemenin görülemeyeceği kararını aldıklarından, komünistler bu ilk seferde, yakalarını kurtarmışlardı*". Bkz.: F. Tevetoğlu, **a.g.e**., s. 385.

284 Şefik Hüsnü, Komintern'e göndermiş olduğu 12 Nisan 1923 tarihli raporda kendisinin Genel İşçi Konfederasyonu Teşkilat Komisyonu'nun temsilcisi olarak İzmir İktisat Kongresi'ne katıldığını belirtmekte ve polis formaliteleri nedeniyle bir hafta gecikmiş olduğunu söylemektedir. THİF çevresinin lideri konumundaki Salih Hacıoğlu ise, Komintern İcra Komitesi Riyaseti'ne gönderdiği 1 Eylül 1923 tarihli raporda Şefik Hüsnü'nün, *hakikatte* Türkiye Komünist Partisi Geçici Teşkilat Bürosu, görünürde (*zahirde*) ise Aydınlık Dergisi adına kongreye katıldığını ileri sürmektedir. Aydınlık çevresinin kongredeki işçi grubuna ağırlığını hissettirmesi konusunu ise, Şefik Hüsnü aynı raporunda şöyle açıklamaktadır: "*Başlangıçtan itibaren, Kongre oturumundan önceki bir grup oturumunda, işçiler grubunda duruma hakim oldum ve grubu yönlendirme rolü pratik olarak benim elime geçti. İstanbul işçi teşkilatlarını benimle birlikte temsil edecek olan arkadaşın, önerilerimizin yer aldığı broşürü, bunu kaleme alanın ben olduğumu da belirterek daha önce dağıtmış olması, benim adım etrafında geniş bir propaganda yaratmıştı*". Bkz.: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul**..., 1. cilt, s. 292 ve 303.

[*] Önerilen sistem, Sovyetlerin Kolhoz ve Sovhoz sistemidir.

küçük ve orta sınıf köylüye yardımcı olmak için köy bankaları teşkili istenmiş; endüstri işçilerinin öne sürmeleri gerekli talepler de ayrıntılı bir liste halinde düzenlenmiştir."[285]

Bu çabaların sonucunda Aydınlık çevresinin öncülük yaptığı pek çok talep, "İşçi Grubunun İktisat Esasları" arasında yer almıştır. Ancak tabii ki de alınan bu kararların önemli bir çoğunluğu tavsiye kararı olarak kalmıştır. Yine de, Aydınlık çevresinin işçi sınıfı içindeki önderlik konumunun pekişmesinde, bu kongrenin ayrıcalıklı bir yeri olduğu söylenebilir. Bu tarzdaki öne çıkışlar ve önderlik girişimleri, Aydınlık çevresini, işçilerin yanı sıra komünizme gönül vermiş gençler arasında da popüler hale getirmişti. Sovyetler Birliği'ne gidip Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) öğrenim gören ve kısa zaman sonra Türk fikir hayatına damgasını vuracak olan Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Hikmet Kıvılcımlı ve Nazım Hikmet gibi gençler, geri dönüşlerinde Aydınlık Hareketi'ne dahil olmuş ve bu çevrenin çıkardığı gazete ve dergilerde yazılar kaleme almaya başlamışlardı.[286] Bu açıdan bakıldığında, 1923 ve 1924 yıllarının Aydınlık çevresi için, taraftar toplama ve cepheyi genişletme açılarından, bereketli yıllar olduğu rahatça söylenebilir.

Tabii bu tür gelişmeler, Ankara'nın dikkatini Aydınlık çevresinin üzerine çekmekte gecikmemiştir. Yeni seçimler sonucunda Meclis'te güçlü ve disiplinli bir CHF çoğunluğu elde eden ve buna dayanarak, başta Karabekir Paşa'nın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası çevresi olmak üzere, tehdit olarak algıladığı tüm muhalefet unsurlarını tek tek siyasi hayattan düşürmeye yönelen Kemalist kadro, komünist muhalefeti ve Aydınlık çevresini de hedef almıştır. Ancak, diğer muhalefet unsurlarının birincil hedef olmaları, bir müddet daha Aydınlık çevresinin rahat hareket etmesine olanak tanımıştır.[287] Kaldı ki, Aydınlık çevresi de Kemalist iktidardan hoşlanmamasına

---

285 M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., 1. cilt, s. 730.

286 G. Harris, **a.g.e**., s.188-189 vd., 196 vd. Söz konusu isimlerin Aydınlık çevresine katılmalarındaki ana neden, onlarında Komintern'e bağlı olmaları ve Komintern'in direktifleri doğrultusunda hareket etmeleridir. TİÇSF ve Aydınlık çevresi, o tarihte, Komintern'in Türkiye seksiyonu olarak faaliyet gösterdiği için, bu isimlerin Aydınlıkçılara katılmaktan başka bir çareleri yoktu. Fakat bu isimlerin katılımı, ihtimal, komünizme meyleden gençler için Aydınlık çevresini bir çekim merkezi haline getirmiş olabilir. Bunun böyle olduğunun izlerine, Şevket Süreyya Aydemir'in Suyu Arayan Adam isimli tanınmış eserinde rastlamak mümkündür: "*Gündüzleri, Beşiktaş'ın harap bir ilk mektebinde hocalık yapıyordum……Mektepten çıkınca da doğru bizim derginin* (Aydınlık) *idarehanesine koşardım. Dergiyi asıl Dr. Şefik Hüsnü ile pedagog Sadrettin Celal çıkarıyorlardı. Ben onlara katıldım. Mecmuada Marks'ı, Marksizmi anlatan yazılar, yazar, yahut tercümeler yapardım.* ***Bunları okuyan bazı gençler, mektep ve üniversite öğrencileri, yazıhaneye gelip benimle konuşurlardı***". Bkz.: Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.,** s. 361. (Vurgu yazara aittir).

287 Şefik Hüsnü'nün tutuklamalardan sonra kaleme aldığı 23 Aralık 1923 tarihli raporda, bu durum açıkça ortaya konmuştur. Hüsnü, söz konusu raporunda İstiklal Mahkemeleri'nin varlığı nedeniyle İstanbul'daki yaşamın zorlaştığını belirtmekte ve şöyle devam etmektedir: "*Bu mahkeme, sözde gericiliğin niyetlerini bastıracak. Ancak fiilen, önüne, nereden gelirse gelsin her türlü muhalefeti bastırmayı koymuş durumda. Şimdi saltanatçıların defteri dürülüyor,* ***yarın kuşkusuz komünistlere saldıracak***". Hüsnü, Kemalist kadronun tüm muhalefeti silmeyi

rağmen, aralarında varolan görece dengeyi bozmamak adına, *nispeten ölçülü bir yol tutturmuştu. Başına gelen tutuklanma olayından sonra, rejimi ters tepki göstermek zorunda bırakmamak ve böyle bir hisse düşürmemek için, hükümete öyle doğrudan doğruya meydan okumak hususunda son derece dikkat ve itina göstermeye* başlamıştı.[288]

Aydınlıkçıların tuttukları bu itidalli yol, bu temkinli strateji bir yandan gericiliğe atılan darbelere açıktan destek vererek Kemalistlerin tepkilerini uzak tutmak; diğer yandansa, pratik ağırlığı işçilere yönelik örgütlenme ve propaganda faaliyetlerine vererek çok fazla dikkat çekmemek ve göze batmamak üzerine kuruluydu. Bu nedenle 1923-24 yılları, Aydınlıkçılar için işçiler arasında ve fabrikalarda hücresel örgütlenmeler oluşturmakla geçti. Söz konusu dönemdeki faaliyetleri George Harris şöyle özetlemektedir:

> "*İstanbul Partisi*[*]*, komünist hareket ve faaliyetine temel olarak fabrikalarda hücreler kurulması üzerinde ısrarla duran Komintern'in bu isteğine uyarak, bütün dikkatini yeniden yoğun bir şekilde işçi hareketi üzerinde topladı* (…)
>
> *Aydınlık, bu faaliyeti tamamlamak için, 1924 Ağustos'unun ilk günlerinde bir seri özel işçi ilave sayıları çıkarmaya başladı. Bu ilavelerde daha çok sloganlarda karar kılınmakta ve sütunlarında esas gazeteden daha kısa yer verilmekteydi. Fakat tuttuğu yol aynıydı: 'Örgüt kuvvet demektir!' Bununla beraber, 1925 Ocak'ında çıkan sekizinci sayısından sonra, bu ilavelerin yerini, partinin resmi gazetesi olarak 'Orak Çekiç' aldı. 'Orak Çekiç' kendi payına Amele Teali Partisi'nin faaliyetlerini geniş ölçüde ve teferruatıyla yayınlayıp, hem Atatürk'ün partisini, hem de yenilerde kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı ima ile, işçilerden 'burjuva partileri ve burjuva politikacılarla' işbirliğinde bulunmamalarını ısrarla isteyerek, işçi meseleleri üzerinde son derece önemle durdu.*"[289]

Aydınlık çevresinin işçilere yönelik propaganda ve örgütlenme faaliyetleri, Şefik Hüsnü'nün Komintern'e gönderdiği raporlara da yansımıştır. Hüsnü'nün, tutuklanma hadisesinden sonra göndermiş olduğu 15 Kasım 1923 tarihli ilk raporda, işçilere yönelik faaliyetlere şu şekilde yer verilmiştir:

---

amaçladığını ve sıranın kısa süre sonra kendilerine geleceğini bilmektedir. Bkz.: *TÜSTAV Komüntern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 460'dan aktaran: E, Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**…, 1. cilt, s. 334. (Vurgu yazara aittir). (Belgenin aslı Fransızca'dır).

288 G. Harris, **a.g.e.**, s. 192, 199.

[*] Aydınlıkçılar kastedilmektedir.

289 G. Harris, **a.g.e.**, s. 196.

"*Eski netameli önderler, legal propaganda komitesi oluşturdular; bunlar açık alanda, Enternasyonal'e mensubiyetlerini itiraf etmeksizin, basında veya izin verilmiş sendikalarda çalışacaklar. Bir dizi militan, taşraya, Küçük Asya'ya, İzmir, Bursa, Çanakkale, Ankara, Eskişehir vb. gönderildi ve buralarda gizli çekirdekler oluşturdular. Yeni illegal bir merkez komitesi sadece herhangi bir tehlike taşımayan yoldaşların katılımıyla oluştu. Merkez Komitesi, bir gizli yayın bürosu ve bir malumat bürosu ile yedeklendi. Bütün bu gizli oluşumların, legal düzeyde çalışan bizlerle hiçbir bağlantısı yok. Sadece uzaktan uzağa bir bağ elemanı aracılığıyla onlara bir takım talimatlar gönderiyoruz.*"[290]

Aynı raporun parti ve sendikalar ile ilgili konulara yer verilen son bölümünde ise şöyle denilmektedir:

"*Sendikalarla ilişkilerimiz, komünist olarak açık yargılanmamızdan sonra oldukça zorlaştı. Sendikacı dostlarımız arasında bağlarımızı ve saygınlığımızı hala koruyoruz. Ancak benzer suçlamalara uğramaktan ve bu nedenle bir takım sıkıntılarla karşılaşmaktan korkuyla, çoğu açık açık bizleri ziyaret etmekten geri duruyor. En etkili eylemimiz çekirdek gruplarımız tarafından yürütülüyor. Özellikle İstanbul Amele Birliği'nde*[291] *yoldaşlarımız yoğun bir faaliyet yürütüyor. Gizli yayınlarımızın dağıtımı bu çevrede oluyor* (…)

Mürettipler ve demiryolcular dostumuz olarak kaldılar; İstanbul'daki mürettiplerin, İzmir'deki demiryolcuların grevini ve Doğu demiryollarının başarıya ulaşan taleplerini esinlendiren bizler olduk. Eskişehir'deki devlet demiryolları sendikası da bizim etkimiz altındadır."[292]

Tutuklanma sonrası ciddi sıkıntılar yaşadığı ve Ankara'nın yakın takibinde olduğu, söz konusu rapordan açık şekilde anlaşılan Aydınlık çevresinin, buna rağmen işçi örgütleri arasındaki faaliyetlerine hız kesmeksizin devam ettiği görülmektedir. Komüntern Türkiye temsilcisi Şarki'nin, 1923 yılının Haziran ayında Komintern'e göndermiş olduğu rapordan, Aydınlık çevresinin bu faaliyetleri dolayısıyla işçi örgütleri içerisinde, yaygın biçimde olmasa da, güçlü bir çekirdek halinde örgütlenmeyi başardığı anlaşılmaktadır:

290 TÜSTAV *Komintern Arşiv Dökümü 1,* CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 411-420'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**…, 1. cilt, s. 328. (Belgenin aslı Fransızca'dır).

291 İstanbul Umum Amele Birliği, bir Harbiyeli ve eski İttihatçı olan Şakir Rasim tarafından 1923 yılında Ankara Hükümeti'nin güdümünde kurulmuş olduğu izlenimi veren bir işçi örgütüdür. Bu örgüt ile ilgili en kapsamlı çalışma için bkz.: Mete Tunçay, **1923 Amele Birliği,** 2. baskı, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2009.

292 E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**…, 1. cilt, s. 332 vd.

"*Aydınlık grubundan asil ve aday üyelerin gençlerle birlikte toplam sayısı 158'dir. Bunlardan 48'i aktif, 68'i pasif, 42'si aday üyedir. İstanbul'un değişik ilçe ve işletmelerine dağılmış toplam 24 hücresi vardır. Bu hücrelerin dağılımı şöyledir:*

1. *Devlete ait top fabrikası*
2. *Devlete ait tütün fabrikası*
3. *Yaprak tütün fabrikası*
4. *Seyrü Sefayin Vapurculuk Cemiyeti*
5. *Tuğla fabrikası*
6. *Tramvay Cemiyeti*
7. *Gümrük*
8. *Ekmek fırıncıları arasında*
9. *Hamallar arasında*

Buralarda 14 hücrede bulunan 76 asil ve aday üyenin neredeyse tamamı işçidir."[293]

Bu arada, Ekim 1923 itibariyle Aydınlıkçılar ile Kemalistler arasındaki çelişkilerin aleniyet kazanmaya başladığı görülür. Bu tarihten sonra yayımlanan sayılara bakıldığında, Aydınlık Dergisi kadrosunun Kemalist rejime karşı, o tarihe kadar özenle korumuş olduğu dikkatli üslubu elden bıraktığı ve çeşitli zamanlarda Kemalistlere yönelik sert eleştirilere giriştiği görülmektedir. Sertlik dozajı yüksek bu tarzdaki eleştirel üslup, herkesten evvel başyazar Şefik Hüsnü'nün makalelerinde öne çıkmaya başlamıştır. Örneğin, on sekizinci sayıda çıkan "İnkılab Esasatının Tadili" isimli makalesinde, yakın bir zaman önce seçimle yenilenen Millet Meclisi'nin devrimci ruhtan yoksun olduğuna yönelik düşüncelerini şu sert sözlerle kaleme almıştır:

"*...**Öyle anlaşılıyor ki yeni Meclis-i Milli, ilk Millet Meclisi'ni tahrik eden inkılapçı ruhtan tamamıyla mahrumdur**. Emperyalizm ve hanedan boyunduruğundan kurtuluşumuzu temin eden velud* (doğurgan) *hamlelerin ve cüretkar icraatın yegane amili bu ruhtu. Anahatları tesbit edilmiş ve başlanmış olan bu muazzam ictimai değişme işini tereddütsüz ve hatasız olarak başarmak için, girdiğimiz yolun en salim yol olduğu hakkında milletvekillerinde sarsılmaz bir iman bulunması lazımdı. Halbuki ne görüyoruz?*"[294]

---

293 *TÜSTAV Döküm 1*, CD.34, Klasör. 3-6, Belge 237-268'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 1. cilt, s. 306. (Belgenin aslı Rusça'dır).

294 Ş. Hüsnü, "İnkılab Esasatının Tadili", **Aydınlık**, Ekim 1923, sayı 18, s. 458. (Vurgu yazara aittir).

Yazının devamında, tüm erklerin devrimci bir mecliste toplandığı "güçler birliği"ne dayalı sistemden vazgeçilmesinin; ve bunun, *Meclis Başkanı'ndan ayrı bir devlet başkanlığı* (Cumhurbaşkanlığı) *teşkili* ile *yürütme gücünün Meclis'ten alınarak Avrupa kabineleri tarzında bir bakanlar kuruluna verilmesi* gibi sonuçlarını, devrimden geri dönüş ve sapma olarak tanımlayan Şefik Hüsnü, Aydınlık çevresinin çıkarmış olduğu diğer bir yayın organı olan Vazife Gazetesi'nin Kasım 1923 tarihli nüshasında da aynı görüşlerini, bu kez daha sert ve açık bir dille yinelemiştir:

> "*...Artık hayalattan vazgeçme zamanı gelmiştir. Sınıf farkı gözetmeksizin seyyanen bütün millete istinad eden bir siyasi teşkilat olamaz. Yapılacak inkılap fırkası bir sınıf fırkası – inkılabın nimetlerini müdafaada menfaati olan yoksul ve orta halliler sınıfının fırkası- olur ise, payidar olacaktır. Bugünkü cemiyet dahilinde gayri şe'ni olan bir tesanüd-ü umumiye* (solidarite) *nazariyesine tebaiyet etmekte devam olunduğu müddetçe bereketli bir iş görme imkanı olmayacaktır.*"[295]

Rejimin ulaşmayı hedeflediği "sınıfsız imtiyazsız kaynaşmış bir toplum" idealini gerçekçi bulmadığı anlaşılan Şefik Hüsnü, Mayıs 1924 tarihinde Aydınlık Dergisi'nde yayımlanan diğer bir yazısındaysa, Aydınlıkçılara yönelik tutuklamaların muhasebesini ortaya koymakta ve dahası, Kemalist iktidarın eksiklerini ve işçilere yönelik yanlış gördüğü uygulamalarını sert biçimde eleştirmektedir:

> "*Kongreyi takip eden geçen seneki 1 Mayıs'ta hükümetin gösterdiği haşin muamele, ameleyi tatlı rüyasından uyandıran bir soğuk duş tesiri icra etti. Yapılan veya yapılması muhtemel olan nümayişler vesilesiyle, bazı inkılapçı işçilerin ve işçi sınıfı dostlarının zindanlara atılması, amelenin Halkçı Hükümeti'ne karşı beslediği itimat hislerini sarstı. Bundan sonra ameleyi gittikçe derin bir sükutu hayale düşüren bir silsile-i vakayi, bütün ümitleri, bütün nikbinlikleri* (iyilikleri) *izale etti* (yok etti)
>
> (…) *İşçilerimizin, sınıflarına yabancı eşhas ve fırkaların himayesinden medet ummak hususunda gösterdikleri gafleti izale eden bu vakayı, henüz gözleri açılmamış olanların mütenebbih olmaları (uyanmaları) için tadad etmeyi* (saymayı) *lazım görüyoruz:*
>
> *1. Aydın şimendifercileri grevinde, Hükümet İngiliz sermayedarlarına hak vererek grevcileri çalışmaya mecbur etti.*

295 Der.: E. Akbulut, **Dr. Şefik**..., s.143.

2. Rumeli şimendifercileri grevinde hükümet yine ecnebi kumpanyasının entrikalarına müsamaha ederek, va'd-ü vaid[*] *ile greve nihayet verilmesine delalet etti.*

3. Zonguldak grevinde, ameleye müzahir olan Sanayi Müdürü Umumisi azl edildi.

4. Bir hükümet müessesesi gibi idare olunan Anadolu Şimendiferleri Müdüriyeti, bugüne kadar, amelesine karşı huşunet (kabalık) *ibrazından ve amele cemiyetlerini tazyik ve ihafeden* (korkutma) *bir an hali kalmadı.*

5. Serbest sendikalar lehinde bulunan ve amele hukukunu koruyucu bir mesai kanunu hazırlayan İktisat Vekili Mahmut Esat Bey istifaya mecbur edildi.

6. Hükümet, el altından bizzat teşkil ettirdiği Amele Birliği'nin, yarın kendisinden gayri bir sınıfın elinde güçlü bir silah olacağını sezdi. Ve bundan ürktü. Cemiyetler Kanunu dar bir zihniyetle teksir ederek, Birliği büsbütün ilga tehdidi altında, şimdilik mevcut-u resmiyesinden mahrum etti.

7. Belli başlı amele ve inkılab partileri mensuplarını vahi (faydasız) sebeplerle mahkemelere sevk etti. Bazı fedakar amele rehberlerinin, bila hüküm zindanlarda çürümesine göz yumdu.

8. Hükümetin nüfuz ve tesiri altında olmayan bütün işçi cemiyetleri gayrikanuni bir tarzda sed ve fesih edildi.

9. En yüksek makamları işgal eden zevatın vaatlerine rağmen, bir seneden beri mevzubahis olan mesai ve sendika kanunları el'an bugün Meclis'e tevdi edilmemiştir."[296]

Görüldüğü üzere Aydınlık çevresi ile geçmişte milli konularda ortak tavır sergilediği ve demokratik devrim hamlesine destek verdiği Kemalistler arasında geri dönülmez ayrılıklar filizlenmeye başlamıştır. Bu durumu bir metaforla izah etmek gerekecek olursa, Pandora'nın kutusu açılmış ve Aydınlıkçıların, Kemalist rejim hakkında biriktirmiş oldukları tüm olumsuz düşünceler ortaya saçılmıştır, denilebilir. Aydınlık yazarları için artık üslup konusu dikkat edilmesi zorunlu bir unsur olmaktan çıkmış, Kemalist kadro ile aralarındaki sınıfsal çelişkiden kaynaklı teorik ayrılıkları cesur biçimde, dürüstçe ortaya koymak önemli bir amaç halini almıştı. Devrimci atılımların son sürat desteklenmeye devam edilmesi bir yana, Aydınlıkçılar için esas öncelik, iki grup arasındaki sınıfsal farklılıkları ortaya koymak ve sosyalist açıdan Kemalist kadroyu tarihsel konumuna doğru biçimde oturtmak olmuştu. Dolayısıyla, Eylül 1923 sonrası Aydınlık'ta yayımlanan çoğu makale sınıfsal bakış açısıyla ve

[*] **Va'd ü vaid:** İyi ve yıldırıcı, ürkütücü şeyler vadetme. Bkz.: Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,** 26. baskı, Ankara: Aydın Kitabevi, 2010, s. 1321.

296 Şefik Hüsnü, "Amele Sınıfı Cumhuriyet Hakkında Ne Düşünüyor", **Aydınlık**, Mayıs 1924, s. 538.

nesnellik kaygısıyla kaleme alınmış makalelerdi. Ankara Hükümeti'ne ve Milli Kurtuluş'a yönelik destansı güzellemeler, gazetenin sayfalarından sessizce çekilip gitmişti. Mesela, yine Şefik Hüsnü'nün Aydınlık'ta çıkan bir makalesinde Türk burjuvazisi, Anadolu burjuvazisi-şehirli burjuvazi olarak ikiye ayrılmış ve birincilerin Milli Kurtuluş Savaşı'ndan ve halkçı devrimlerden yana olduğu; ikincilerinse salt kendi çıkarları adına hareket ettikleri ve belirgin bir doğrularının, seçili bir istikametlerinin olmadığı fikri savunularak Kemalist iktidar, ikincilerin tuzağına düşmemesi için dikkatli şekilde uyarılmış ve şu isabetliliği şüphe götürmez tahlile yer verilmiştir:

> "*İdare-i hazıra irticanın şiddetli bir saldırısına maruz kalırsa, amele sınıfı, Anadolu'nun genç burjuvazyası yanında inkılabın semerelerini müdafa edecek; bu şüphesizdir. Fakat yardımına mukabil asgari mutalebini* (talepler) *tahakkuk ettirmeye ve ıslahatçılıkta hergün biraz daha ileri gitmeye, Cumhuriyet ricalini mecbur etmezse şuursuzluk etmiş olur.*
>
> ***Şehirli burjuvazi, bütün şehirlerdeki taraftarlarından maada, cehaletinden bil'istifade taassup hislerini tahrik suretiyle fakir köylüleri de arkasından sürüklemeye muvaffak olursa ancak o zaman Cumhuriyet idaresini ciddi bir tarzda tehlikeye ilka edecektir*** (atacaktır). *Bu da inkılapçı bir köylü fırkası teşkiline ne kadar müstacel bir ihtiyaç olduğunu gösterir. Huda-negerde* (Allah göstermesin) *böyle bir vaziyet tahaddüs edecek olursa* (meydana çıkarsa), *bizim kanaatimiz o yöndedir ki Cumhuriyetçilerimiz işledikleri hataları anlayacaklar, ve yoksul köylülere ve Marksizme, yaklaşmak mecburiyetini hissedecekler. Bu hatalardan en mühimi de irtica mensuplarına ait mülk, arazi ve sermayelerin istimlak edilmemesi olduğu tahakkuk edecektir.*"[297]

Bu söylenenlerden açıkça anlaşılacağı üzere Aydınlık çevresi, Ankara Hükümeti'nin gidişatından gözle görülür şekilde kaygılıdır. Ankara'nın sahip olduğu iktidar erkini, şehirli büyük burjuvaziye kaptırmasından ve devrimden geriye dönülmesinden çekinmektedir. Bu sebeple devrimi ne pahasına olursa olsun, görece halkçı Anadolu kapitalistleriyle birlikte, Ankara'ya rağmen korumak istemektedir. Ve tüm tahlil gücüyle, Ankara'yı yakın vadede gelebilecek bir büyük gericilik tehdidine karşı uyarmaktadır. Ne var ki, Ankara'dakiler bu uyarılara kulak asmamaya ve kendi bildikleri yolda ilerlemeye kararlıydılar. Ancak bu kararlılıkla takip edilen yolun sonunun, Aydınlıkçıları haklı çıkartırcasına, kısa vadede Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın, orta vadede Demokrat Parti'nin ve uzun vadede *taassup hislerini tahrik suretiyle fakir köylüleri arkasından sürükleyen* türlü çeşit karşı-devrimci siyasal hareket

297 Şefik Hüsnü, "Türk Burjuvazisinin Aile Kavgaları", **Aydınlık**, Haziran 1924, s. 565. (Vurgu yazara aittir).

ve partilerin, Cumhuriyet Devrimlerini tehdit edecek kadar güçlenmeleri tehlikesine ulaştığını söylemek de bir hakkın teslimi açısından doğru olacaktır.

Şefik Hüsnü'nün bu tarzda, hayrete düşürücü ve nokta atışı tespitleri dikkati çekecek kadar fazladır. Bunlardan bir diğerine, yine Aydınlık Gazetesi'nin, Şubat 1924 tarihli Lenin sayısında rastlanmaktadır:

> "*Devlet sermayedarlığı, milletin, iktisadi inkişafına mazhar olmak için bir müşterek gayreti demektir. Bunun için hususi şeraite ihtiyaç yoktur. Devletin elinde daima kıymeti ihmal edilemeyecek maddi vasıtalar bulunur. Bu vesaite göre küçük veya büyük mikyasta, imar ve istihsal işlerine girişilebilir. Memleket dahilinde piyasaya hakim olabilmek için en evvel yapılacak iş diğer bir makalemizde de temenni ettiğimiz gibi ticaret-i hariciyeye devlet inhisarının vaz'ıdır. İktisadi siyasetimize bu istikameti vermek ecnebi sermayesiyle kat-i alaka etmeyi istilzam etmez* (gerektirmez) *muin menfaatler mukabilinde bilhassa makineler ve alet ve edevat şeklinde onun memleketimize girmesi temin olunabilir.*
>
> ***Sebatkar bir say ile memleketimizde bir büyük sanayi ve yer yer elektrik merkezleri vücuda getirmeye muvaffak olduktan sonradır ki, yeni istihsal ve tevzi* (dağıtım) *usullerimizin tesiri altında hayat şartlarımızın değişmesi bir içtimai inkılap zaruretini hissettirecektir**. Yoksa bugün hukuku aile kanunu, maarif ıslahatı ve saire gibi vesilelerle içtimai inkılaptan bahsetmek, bu tabiri gülünç bir tarzda kullanmaktır.*
>
> *İçtimai inkılabın bir temenniden ibaret kalmaması için, bugünkü devlet ricalinin hakikati olduğu gibi görmesi ve teferruatla uğraşmaktan vazgeçerek, umumi bir plana tevfikan iktisadiyatımızı yükseltmeyi gaye edinmesi kifayet eder. Siyasi inkılabımızı yapmak hususunda sarf edilen azim ve celadet bu iktisadi inkılabımızı tahakkuk ettirebilir.*"[298]

Görüldüğü üzere, bir marksist olarak Şefik Hüsnü, iktisadi alanda, yani altyapıda gerçekleşmeyen hiçbir devrimin sosyal bir devrim olarak kabul edilemeyeceğini iddia etmektedir. Çünkü son tahlilde, toplumun mevcut iktisadi yapısına, daha doğru bir ifadeyle, üretim biçimine etki etmeyen değişiklikler toplumda varolan ekonomik düzeni değiştirmeye ya da sınıfsal eşitsizliği ortada kaldırmaya güç yetiremiyor, ancak reform seviyesinde kalıyordu. Bu da iktisadi altyapıyı dönüştürmeyen tüm değişim hamlelerinin, neden sosyal devrim olarak kabul edilemeyeceğini en açık şekilde izah ediyordu. Dolayısıyla, Şefik Hüsnü de bu doğrultuda bir tespit yaparak, Kemalist iktidarın üstyapı reformlarının sosyal devrim olarak nitelendirilmesine karşı çıkıyordu.

---

298 Ş. Hüsnü, "İçtimai İnkılap Meselesi", **Aydınlık**, Şubat 1924, s. 532. (Vurgu yazara aittir). Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar* isimli eserinde bu makaleye ve Şefik Hüsnü'nün, Kemalist Devrimi sosyal bir devrimden saymayan görüşlerine de yer vermiştir bkz.: M. Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar,** 1. cilt, s. 755 vd.

Gerçek bir devrim için önerdiği ise, iktisadi alanda gerçekleştirilmesini salık verdiği planlı ve devletçi kalkınma modeli ile bağımsız bir ekonominin inşa edilmesiydi. İşte bu noktada Şefik Hüsnü, yukarıda belirtildiği gibi, bir kez daha isabetli bir tespitte bulunmuş oluyordu. Bunun en somut göstergesi ise, Kemalistlerin kısa bir müddet içinde hür teşebbüse dayalı liberal sanayileşme ve kalkınma modelinden vazgeçip, Şefik Hüsnü'nün büyük bir iştahla önerdiği devletçi sanayileşme ve kalkınma modelini uygulamaya başlamalarıydı.[299]

Aslında, mevcut devrimin sosyalist devrim lehine ileriye taşınması veya iktisadi temeli dönüştürecek bir devrim talebi gibi temel ideolojik ayrılıklar hariç, Aydınlıkçılar ile Kemalistlerin pek çok taktik konuda ve ilerici atılımda fikir birliği içinde oldukları rahatça gözlemlenebilmektedir. Bunun en birinci sebebi her iki hareketin de en nihayetinde devrimcilikten besleniyor olmalarıydı. Zaten marksist Aydınlıkçılar için ileri doğru atılacak her devrimci hamle, burjuva demokratik dahi olsa, sosyalist devrim için önemli bir kazanım olarak kabul edilmekteydi. Bu fikir birliğine örnek olarak, iki cephenin ideologlarının milli iktisat ve iktisadi bağımsızlık konularındaki yaklaşımlarına bakmak yeterli olacaktır. Örneğin, Aydınlık'ın yine aynı sayısında yayımlanan Vedat Nedim'e ait makalede iktisadi bağımsızlık hakkında şu noktalara değinilmiştir:

> "*Siyasi istiklalimizin fethinde yaptığımız siyasi inkılap gibi iktisat istiklalimiz de radikal bir inkılab ister. Bizi ferdiyetçi iktisat politikasına bağlatacak belli başlı hiç bir kuvvet yoktur. Onları kırmak da emperyalizm ordularını denize dökmekten daha güç değildir. Ve ancak iktisat kuvvetlerimizin inkişafına mani olan,* ***bütün mülk-i hayatın menfaatleri aleyhine bir kaç şahsı, bir kaç şirketi zengin yapmaktan başka bir telakkisi olmayan ferdiyetçi iktisat politikasını bırakarak yaratıcı ve doğurucu bir cemiyetçi iktisat politikası yani hukuki manasıyla bir milli iktisat politikası ikame etmek şartıyladır ki bizi iktisadi istiklale götüren kurtuluş yoluna çıkabileceğiz. Aksi takdirde*** *(iktisadi istiklal)* ***terkibi Türk milleti için daima bir masal, bir rüya, bir plan kalmaya mahkumdur***."[300]

Mustafa Kemal'in *hakiki bağımsızlığın ekonomik bağımsızlık olduğuna* dair İzmir İktisat Kongresi'nde söylediği sözler ise şunlardır:

---

299 Kemalist kadronun ülke kalkınması adına gerçekleştirdiği ekonomi politikaları için bkz.: Cemil Öztürk, "Ekonomik Gelişmeler", Editör: Cemil Öztürk, **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi**, Ankara: PEGEM Akademi, 2005, s. 261-283.

300 Vedat Nedim, "İktisadi İstiklal", **Aydınlık**, Şubat 1924, s. 528. (Vurgu yazara aittir).

"*Siyasi, askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar,* ***iktisadi muzafferiyetler ile taçlandırılamazlarsa, husule gelen zaferler payidar olamaz, az zamanda söner.*** *Bu itibarla, en kuvvetli ve parlak zaferimizin dahi temin edebildiği ve daha edebileceği faydalı semereleri tespit için iktisadiyatımızın, iktisadi hakimiyetimizin temini ve sağlamlaştırılması ve genişletilmesi lazımdır.*"

Mustafa Kemal, konuşmanın ilerleyen bölümünde sözlerine şöyle devam etmektedir:

"*Efendiler, iktisadiyat sahasında düşünürken ve konuşurken zannolunmasın ki, biz yabancı sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok çalışmaya ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Dolayısıyla kanunlarımıza riayetkar olmak şartıyla yabancı sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız ve arzu edilir ki, yabancı sermayesi bizim emeğimize ve sabit servetimize katılsın ve bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin; fakat eskisi gibi değil. Hakikaten mazide ve bilhassa Tanzimat devrinden sonra, yabancı sermayesi memlekette müstesna bir mevkiye sahip oldu. Ve ilmi manasıyla denebilir ki, devlet ve hükümet yabancı sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her medeni devlet gibi, millet gibi, yeni Türkiye dahi buna razı olamaz; burasını esir ülke yaptıramaz.*"[301]

Görüldüğü üzere Mustafa Kemal de aynen Şefik Hüsnü ve Vedat Nedim gibi düşünmektedir: Birincil olarak, iktisadiyatın bağımsız olması, yani milli bir iktisat politikası izlenması noktasında en az Aydınlıkçılar kadar kararlıdır. İkincil olaraksa yabancı sermayeye memlekete fayda sağlaması açısından sınırlı şekilde izin verilmesi konusunda aynen Şefik Hüsnü'nün düşüncelerini paylaşmaktadır. Bunlar iki siyasi çizginin sıklıkla kesişen ortak yanlarından yalnızca iki tanesidir. Mesela Kemalizmin tanınmış ideologlarından Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un da şöyle bir tespiti bulunmaktadır: "*Ben hakimiyet-i milliyeyi milli hakimiyet-i iktisadiye olarak anlarım. Böyle olmazsa hakimiyet-i milliye bir serap olur*".[302] Bu söz, Aydınlık yazarı Vedat Nedim'in yukarıda alıntılanan yazısının son bölümüyle birebir uyuşmaktadır. Her iki düşünür de iktisadi bağımsızlık olmadan ve milli bir ekonomik yapı inşa edilmeden milli bağımsızlığın gerçekleşemeyeceği inancındadır.

---

301 Kaynak Yayınları, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, 15. cilt, İstanbul 2005, s. 144-145.

302 Zeki Hafızoğulları, "İzmir İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XVI. cilt, 46. sayı, Mart 2000, s. 46.

Aslında bu iki siyasi-ideolojik grubun ortak paydaları ve buluşma noktaları, ortak bir siyasi cephe oluşturabilecek kadar fazladır. Bunun en temel nedeniyse, Kemalist kadronun, Aydınlıkçı marksistlerin arzuladıkları doğrultuda anti-emperyalist ilerici bir devrimi gerçekleştirmiş olmalarıdır. Saltanatın yıkılmasından hilafetin kaldırılmasına, Anadolu'daki emperyalist unsurların tasfiyesinden halkçı atılımlara, oradan eğitim alanında girişilen yenilikçi politikalara kadar bir çok devrimci atılımda bu iki ideolojik grubun birbirine yakın durduğu rahatça gözlemlenebilir. Ne var ki, Aydınlıkçıların, Kemalistlerle ortak bir cephe oluşturabilecek kadar halkta karşılığı ve siyasi popülaritesi yoktur. Dolayısıyla, Aydınlıkçılar da aynen diğer siyasi gruplar gibi Kemalistlerin tasfiye edilmesi gerekenler listesinde yeralmışlardır.

Büyük tasfiyeye bir yıl gibi bir süre kala Aydınlıkçılara yönelik baskılar kendini ciddi biçimde hissettirmeye başlamıştır. Yukarıda bahsi geçen 1 Mayıs tutuklamaları haricinde Aydınlıkçılar, işçi hareketi ile ve işçilerle iletişime geçtiği her defasında çeşitli baskılara maruz kalmışlardır. Komünist Enternasyonal Doğu Seksiyonu'ndan Voitinsky'nin 15 Ocak 1924 tarihli raporunda bu durum şöyle tespit edilmiştir:

> "*...Türk hükümeti, işçi hareketini marksist aydınların etkisinden yalıtmaya çalışıyor. Aydınlık dergisi çevresinde toplanan marksist aydınlar, işçileri siyasi ve iktisadi mücadelelerinde etkilemeye kalkışmadıkları sürece, yazınsal etkinliklerinde hükümetçe engellenmemektedirler. Marksist ve radikal gençliğin dergisi olan Aydınlık, kapitalist toplumun teorik eleştirisini yaptığı halde, bir kez bile kapatılmadı. Fakat aydınlar işçi sınıfı hareketi üstünde herhangi bir etki göstermeye başlar başlamaz, Hükümet hemen baskı önlemlerine girişiyor.*"[303]

Aydınlıkçılar, görüldüğü üzere, 1924 yılı itibariyle ciddi biçimde tehdit altına girmişlerdi. Cumhuriyetçiler tarafından zorunlu biçimde basına tanınmış olan serbestliğin dışında, Aydınlıkçıların herhangi bir siyasi faaliyette bulunma veya örgütlenme özgürlüklerinin olduğunu söylemek pek de mümkün değildir. Bu arada Aydınlık çevresi artık Türkiye Komünist Partisi olarak anılmaya ve Komintern'in resmi Türkiye seksiyonu olarak faaliyet sürdürmeye başlamıştır. Partide yaşanan bu değişimle birlikte, çevreye sonradan dahil olan Şevket Süreyya ve Vedat Nedim gibi isimlerin konumlarında da farklılıklar meydana gelmiştir. Söz konusu isimler zamanla ön plana çıkmaya ve partinin Şefik Hüsnü gibi kodamanlarını tehdit eder pozisyona yükselmeye

303 E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, İstanbul 2013, s. 14.

başlamışlardır. Özellikle Şevket Süreyya, partide yaşanan siyasi sapmaların düzeltilmesinde ve teşkilatın toparlanmasında, hatta işçilerle iletişimde Komintern'in öncülük görevi verdiği ve etkin görmek istediği bir isim konumuna gelmiştir. Komünist Enternasyonal Doğu Seksiyonu Türkiye sorumlusu Mirney'in 1924 yılında Seksiyona gönderdiği 48 numaralı rapordan, Bolşeviklerin Şevket Süreyya hakkındaki görüşlerine ve en önemlisi Aydınlık grubuna yönelik bakışına yakından tanık olunmaktadır:

> "*Aydemir'in işlere aktif müdahalesi teşkilatın çehresini değiştirdi. Kimi tepkiler olsa da Teşkilat Bürosu'na alındı. Büroda Doktor (Şefik Hüsnü), Orhan (Sadrettin Celal) ve Aydemir (Şevket Süreyya) var. Örneğin, faaliyetleri yığınlar arasına taşımak, işçi dernekleri kurmak, sendikalarda çalışmak, kendini 'legal marksizm'e kaptırmaktan, aydın hücrelerine yönelişten vazgeçmek gibi, partide var olan sorunlar, TKP Teşkilat Bürosu'nda partinin çalışmalarını değiştirmeye yönelik en önemli sorunlar olarak kabul edildi. Ancak, bu girişimleri pratikte gerçekleştirmek çok daha zor. Gizli muhalefet, ne Doktor'un ne de Orhan'ın hiç de yabancısı olmadığı aydın pasifliği, yığınlardan korku, tam da burada etkisini göstermeye başladı. Bazen doğru olmayan bir çok nesnel sebep yüzünden onlar yığın çalışmalarına bizzat katılmayı reddediyordu.*
>
> *Yığın çalışmalarını yürütmek, Teşkilat Bürosu'nun kararını pratikte yaşama geçirmek, en başta Aydemir'e ve onun yoldaşlarına kaldı. Bu grup yavaş yavaş halkın içine girdi, işçiler bu yöneticilerini tanıyor, onlara alışıyor ve eğer zamanla legal çalışmaları genişletme, aydınların propaganda şekillerini aşma olayları yinelenip devam ederse, sancısız bir ameliyat yapılabilir…*"[304]

Rapordan anlaşılacağı üzere Komintern Doğu Seksiyonu, Aydınlık grubunun geniş işçi kitlelerine yönelik propaganda ve örgütlenme faaliyetlerindeki eksiklerinden rahatsızlık duymakta, devrimci mücadeleyi kısıtlı bir çevreye hapsederek bir aydın meşgalesine dönüştürmüş olmalarını eleştirmektedir. Aslında Aydınlıkçılar ile Doğu Seksiyonu arasındaki huzursuzluk, daha önce bahsedildiği gibi, günlük gazete çıkarma konusunda yaşanan diyalogsuzluktan itibaren kendisini hissettirmeye başlamıştı. Ve 1924 yılında dahi günlük gazete tartışması devam etmekteydi. Aydınlıkçılar geniş kitlelere hitap edecek bir günlük gazete çıkarma gereğini vurguladıkça Komintern'in cevabı şu oluyordu:

---

304 E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**…, 2. cilt, s. 41.

"*...Öncelikle gazete meselesini ele alalım; hala kesinlikle kendi bakış açımız üzerinde ısrar ediyoruz: Bize işçiler için popüler işçi gazetesi lazım. Vazife ile yaşadığınız başarısız tecrübe bizi ikna etmiyor; öte yandan bizim burada Rusya'da kendi tecrübemiz, savaş öncesinde ve sizinkilerden çok daha elverişsiz şartlarda yayınlanmış, Lenin'in Pravda tecrübesi var. Söz konusu olan işçi yığınlarına nüfuz edip onları fethetmektir. Meselenin sırrı çok basittir ve işçilerin çıkarlarını bilmek ve bunları işçiler için açık ve anlaşılır biçimde savunmaktan ibarettir. Zaten işçilerin gazetesi proletaryanın gündelik hayatının bütününü kucaklamalıdır ve köylülerin hayatını da kucaklaması çok faydalıdır. Biz inanıyoruz ki bu ilkelere riayet edilerek yayınlanan bir gazete adım adım işçi yığınlarının sempatisini ve bizzat varlığını fethedebilir*".[305]

İki taraf arasındaki çatışma dönüp dolaşıp aynı noktada kilitleniyordu: Aydınlıkçıların fildişi kulelerde teorik uğraşılarla yetinmeleri, dolayısıyla halka inememeleri ve hareketi kısır bir aydın hareketinden bir adım öteye taşıyamamaları noktasında. Doğu Seksiyonu'ndan bir başka isim Brike, Mirniy'e gönderdiği 20 Şubat 1924 tarihli mektupta konuya şu şekilde değinmiştir:

"*Şimdiye kadar senden Türkiye'deki politika ve işçi hareketi üzerine ciddi bir toplu değerlendirme almadım. Bu arada ülkede son derece önemli siyasi değişimlerle karşı karşıyayız. En başta, hiç beklenmedik bir anda ve hızla Meclis muhalefetinde ifadesini bulan karşı devrimci unsurların atağa geçmiş olması söz konusu. Burjuva devrimindeki bunalım herşeyden önce geçmişin güçlerini alt etmek için işçi ve köylü yığınlarına dayanmaktan korkan küçük burjuva hükümetinin sonu gelmeyen tereddütlerinde kendisini gösteriyor. Bu karmaşık koşullarda Türkiye'deki olayları net bir şekilde irdeleyip değerlendirebilmesi durumunda komünist partisi, işçi yığınları ve hatta köylü yığınları üzerindeki etkisini önemli ölçüde artırabilir.* ***Ama gördüklerimiz bizi son derece rahatsız ediyor. Ben sana legal Marksizmin***[306] ***tam da bizim partimizin saflarında ortaya çıkması tehlikesini sezinlediğimi daha önce yazmıştım. Bana Vazife'den gönderdiğin çevirileri incelediğimde, daha da tedirgin oldum. Açık söyleyeceğim: Partimizin zirvesinde, burjuvazinin radikal kanadına dönüşme eğilimi olduğunu net olarak görüyorum. Onların mübadele, Anadolu demiryollarının devletleştirilmesi gibi konulardaki yaklaşımı, radikal milliyetçi yaklaşımıdır.***"[307]

---

305 E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 24.

306 **Legal Marksizm:** (*Tr.* Yasal Marksçılık) Burjuva çıkarlarına uydurulmaya çalışılan oportünist Marksizm. Marksizm ile ilgileri olmadığı halde kendilerine Marksist diyen Struve, Baranovsky ve Berdiaeff gibi Rus burjuva aydınları bu adla anılırlar. Hükümetin desteğine dayandıkları ve yazıları günlük gazette ve dergilerde yayımlandığı için kendilerine bu ad verilmiştir. İşçi hareketini burjuvazinin çıkarlarına uydurmaya çalışmışlar, proletarya devrimini temelden yadsıyarak ılımlı bir sözde sosyalizm (burjuva sosyalizmi) geliştirmeye çalışmışlardır. 1890'lardan başlayan bu evrede gerçek Marksistler, Çarlık Hükümeti'nin şiddetli baskısı altındaydılar, Marksizm yasadışı sayılıyordu. Hükümetin dümen suyundan giden sözde Marksizmin yasallığı buradan kaynaklanır. Bkz.: O. Hançerlioğlu, **a.g.e.**, 7. cilt, s. 256 vd.

307 E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 25.

Brike mektubunun devamında Aydınlıkçıları, feodal unsurları köylüye dayanarak yıkmakta tereddüt yaşayan Kemalist Hükümeti halkın önünde açığa vuracak söylemler geliştirmemekle suçlamaktadır. Dahası Meclis içi muhalefetin eleştirilmesinde Aydınlık çevresinin Kemalistlerden geride kaldığını düşünmektedir. Buna ürettiği çözümse, Kemalistleri sola doğru itecek devrimci kadrolar yetiştirmektir:

> "*Karşı devrimci muhalefeti eleştirilerinde bile bizim yoldaşlar Ankara milliyetçilerinden daha ılımlı. Hükümeti ileriye itelemek, gericiliğin ayağı altındaki iktisadi zemini çekmesini (topraklarına, mülklerine vb. el koymasını) istemek, böylece Halk Partisi'nin karşı devrimle gücünü birleştirmesini önlemek, genel olarak özel mülkiyetin temellerini hızla sarsmak yerine, bizim yoldaşlar Cumhuriyet'i saltanatı geri getirmekle tehdit eden gericilere şöyle bir çıkışıp geçiyor.*
>
> *Tek sözle komünistler devrimci enternasyonalizm konumuna değil, milli radikalizm konumuna yerleşiyor. Vurguluyorum: Bugün Türkiye işçi hareketinin karşı karşıya bulunduğu tehlikelerin en büyüğü budur. Bence bir dizi kararlı önlemle bizim söz konusu yoldaşları bu yoldan geri çevirmek bugün hala olanaklı. Belki bir buçuk yıl sonra artık çok geç olacak. Bunun anlamı şudur: Eğer birkaç yıl içinde profesyonel devrimci kadrolar seçip yetiştirmezsek, işçi hareketinin dışında kalacağız.*"[308]

Aydınlık kadrosunu devrimci marksist olmaktan ziyade radikal burjuva milliyetçisi gibi gören Brike, mektubunu sonlandırmadan önce Aydınlıkçıları günlük gazete sorunu üstünden bir kez daha şöyle eleştirmiştir:

> "*Bana kalırsa, bu işe gazeteyi yaratmakla başlamak gerek. Bu alanda da yozlaşmanın işaretleri ortada. Türk yoldaşların son yanıt mektubunu okudun. Onlar bu mektupta "Türkiye'nin en iyi halk gazeteleriyle rekabet edebilecek tek" günlük gazetenin yayımlanmasında ısrar ediyor. Anlaşılıyor ki, İleri, Vakit ve benzeri gazetelerden söz ediyorlar. Onlarla rekabet edebilecek büyük bir gazete yaratmak gerekir diyorlar, yani o gazetelerin okurlarını kazanmak istiyorlar. Çıkarılacak sonuç açıkça ortada: Türkiye komünistleri kendi okur kitlesini yukarıda bahis konusu gazetelere düşkün aydın burjuva kesiminde görüyor.....bu konuda onlarla kıyasıya savaşmalısın……Haftada iki defa çıkan, dörtte üçü işçilerin yaşamıyla ve yalnız dörtte biri işçi politikasıyla dolu küçük bir işçi gazetesi çıkarmak, acil bir görev bence.*"[309]

---

[308] E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 25.
[309] E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 26.

Bu iki yazışma, aslında Doğu Seksiyonu'nun dolayısıyla Komintern'in Türkiye'deki yoldaşları hakkında ne düşündüğünü kapsamlı ve detaylı biçimde ortaya koymaktaydı. Buna göre denebilir ki, Kemalist iktidar tarafından yabancı güçlerle birlikte hareket ederek hükümeti devirmek ve işçi sınıfını kışkırtmak suçlamalarıyla sürekli olarak tehdit altında tutulan Aydınlıkçılar, ironik bir biçimde birlikte hareket ettiği Komintern tarafından işçi sınıfını etkileyememekle ve devrimci olamamakla suçlanmaktadır. Dahası, Komintern'e göre, Aydınlıkçılar milliyetçilerin radikal kanadı olmaya doğru sağlam adımlarla ilerlemekte, neredeyse Kemalistlerle aynı yörüngede hareket etmektedirler. Bu durum, Takrir-i Sükun'a giden o son kritik senenin, Aydınlıkçılar için iki taraflı bir baskı ortamında geçmesi anlamına geliyordu. Söz konusu çevre, bu baskı ortamının içinde siyasi bir mengenenin arasındaymışcasına ne Kemalistlere, ne de Komünistlere yaranamadan sürekli biçimde ezilip duruyordu.

Ancak Şefik Hüsnü'nün Komintern'e göndermiş olduğu 3 Mayıs 1924 tarihli rapordan Aydınlıkçıların, Komintern'in kendilerine yönelik olumsuz yaklaşımına ve Kemalistlerin ihanet suçlamalarına rağmen inandıkları politikaları kararlılıkla sürdürdükleri ve devrimci taleplerini ısrarla savundukları görülmektedir. Raporda düşüncelerini ve sorunlarını açıkça ifade etmekten çekinmeyen Aydınlıkçıların, işçilerin okuma bilme sayısının düşüklüğünü ve politika gündemini takip etme zorunluluğunu ileri sürerek bir kez daha günlük siyasi gazete talebini yineledikleri görülmektedir. Kemalistlere yönelik yaklaşımlarına gelince, bu konuda duygusallıktan uzak ve tutarlı bir çizgiyi takip etmeye çalıştıkları söylenebilir. Bir sene önceki tutuklamalara, ihanet suçlamalarına ve türlü baskılara rağmen bahse konu raporda Kemalist rejim hakkında, monarşinin ve gerici güçlerin karşısında konumlanan devrimci bir güç olarak söz edilmektedir. Dahası ülkeye ve Cumhuriyet Halk Partisi kadrolarına bu devrimci gücü veren iradenin Mustafa Kemal olduğu özellikle belirtilmektedir. Yani kısacası, Aydınlıkçılar sağ sapma ve legal marksizm gibi suçlamalara, radikal cumhuriyetçilik yaftalamalarına rağmen Kemalist kadronun demokratik devrimciliğini desteklemeye devam etmişlerdir. Tabii verdikleri bu desteğin yanına bazı çarpıcı tenkit ve çekincelerini eklemekten de geri durmamışlardır:

> "*Hükümetlerimiz ve hepsinden de çok, Mustafa Kemal ütopik reformculardır. Soyut kavramlarla dopdoludurlar ve gerçekliğin gereklerine yeterince nüfuz etmeyi başaramamaktadırlar. 1789 Fransız Devrimi'ni epeyce incelemişler ve onu harfiyen taklit*

etmeye çalışmaktadırlar. Nihayet psikolojilerini tek sözle nitelemek gerekirse, onlar için formalist/biçimci denebilir; biçimlerin ve kanunların faziletine müthiş inanmaktadırlar."[310]

Bu gibi çarpıcı tespit ve tenkitlerin sıklıkla yeraldığı söz konusu raporda Şefik Hüsnü tarafından iki önemli tespit daha yapılmıştır. Bunlardan ilki şudur:

"*Halihazır durumda, Kemal ve arkadaşlarının yapmaya cesaret ettikleri şeyleri yapabilmek için, en azından ülkeyi bir felaketten kurtarmak ve onun sınırsız minnetini hak etmek gerekirdi. İşte milliyetçi partiye, dış politikasına, hakim zihniyete ve önyargılara pek uygun olmayan bir yönelim verme olanağı sağlayan da bu psikolojik etkendir.*

Bu hareketin iktisadi ve içtimai temellerini araştıracak olursak, hiçbir şey veya neredeyse hiçbir şey bulamayız. Bu dönüşümleri pek az sayıda aydın arzulamaktadır. Modern genç burjuvazi ve zanaatkar küçük burjuvazi bile olayların akışını endişe ile izlemekte ve beğenmemektedir. Hala derin bir cehalet içinde bulunan köylülüğün sözünü bile etmiyoruz. Eğitim gören birçok insan da ruhbanlara karşı reformlara karşı durmaktadır. Mustafa Kemal bile güvenebileceği unsurların zayıflığını öylesine hissetti ki, Millet Meclisi'nde kabul ettirmeyi tasarladığı radikal tedbirler konusunda şahsi propaganda yapması gerektiğine inandı.

Nitekim bir ay kadar önce tüm gazetelerin başyazarlarını İzmir'de evine çağırdı. Günlerce onlarla uzun görüşmeler yaptı. Bu başyazarlar geri döndüklerinde hemen ruhbanlara karşı özde bir kampanya başlattılar. Öte yandan, Cumhurbaşkanı, değişik içtimai tabakalara mensup bir takım şahsiyetleri çağırarak görüş aldı ve onlarla uzun uzun görüşmeler yaptı.

Kamuoyunun yöneticilerinin ve resmi temsilcilerinin katılımı ancak böyle sağlanabildi. ***Dolayısıyla halk kitlelerinin en küçük bir katılımının olmadığı, toplumun üst kesimlerinde olup biten bir süreçle karşı karşıyayız.*** *Milliyetçiler yeterli basiret gösterip içtimai eserlerini oturtacakları iktisadi bir temel inşa ettikleri takdirde, her şey istedikleri gibi gider. Aksi takdirde, büyük alt-üstlüklere yol açacak bir takım gerici kalkışmalar beklemek gerekir*."[311]

Birinci tespit gayet çarpıcıdır. Şefik Hüsnü, Kemalist Devrimlerin yukarıdan aşağı tepeden inme devrimler olduğunu ve halkın nezdinde bir karşılığının olmadığını ileri sürmektedir. Rapordan anlaşılacağı üzere halktan kastettiği ise tahsilli tahsilsiz, işçi veya burjuva, milletin çoğunluğunu oluşturan kitlelerdir. Böylelikle aslında tepeden inme olduğunu ileri sürdüğü bu devrimi bir azınlığın dikte ettiğini savunmuştur.[312]

---

310 E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 29.

311 E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 29 vd.

312 Bu tespitler, sosyalist aydınların devrimlere yönelik bakışını yansıttığı için önemlidir. Genelde sağ görüşlü aydınların devrimlere yönelik olumsuz yaklaşımları bilinir. Ve devrimlerin halk tarafından gerçekleşmediği, bu nedenle halkın devrimleri benimsemediği anlayışı sağ görüşlü aydınlara izafe edilir. Oysa pek çok sol görüşlü

İkinci tespiti ise şudur:

> "*Gerçekten de, Türkiye'nin askeri bir diktatörlüğe tabi olduğunu bilmek gerekir. Bizim reformcuların hemen hemen hepsi eski subaylar. Dolayısıyla görüşlerini dayatmak için güç kullanma eğilimi taşıyorlar. Halk arasında belli bir tedhiş duygusu hakim. Politikacıların çoğu, bakış açılarını yüksek sesle dile getirecek cesarete sahip değiller. Nitekim anlaşıldığı kadarıyla Meclis'teki gayri memnunlar henüz kendilerini dışa vurmaya cesaret edemiyor ve daha elverişli koşulları bekleyerek hissiyatlarına gem vuruyorlar*."[313]

Şefik Hüsnü ve Aydınlıkçılara göre Türkiye'de yaşanan aslında bir askeri diktatörlüktür. Ve kendileri dahil muhalefet unsurlarının tümü, fikirlerini ortaya koyma noktasında baskı görmektedirler. Ancak Kemalist rejimi bunca olumsuzlamalarına rağmen, Şefik Hüsnü ve arkadaşlarının politik olarak durdukları stratejik nokta, yukarıda belirtildiği gibi, yine Kemalistlerin hemen yanı başındaydı. Şefik Hüsnü, bu durumu aynı raporda kısaca şöyle özetlemiştir:

> "*Bize gelince, yeni konjonktürde, biz milliyetçilerin tarafını tutma noktasına çekildik. İç politikada, muhalefet gericiliği ve ruhban sınıfını, hükümet ise ilerlemeyi temsil ediyor. Dolayısıyla, hükümete halihazırdaki reformları en geniş halk kesimlerine benimsetmesi konusunda yardımcı olmamız gerekiyor.*"

Bu sözlerden anlaşılacağı üzere Aydınlıkçılara göre, Kemalistler tepeden inme bir dönüşüm gerçekleştirmiş ve bunu diktatörce uygulamalarla pekiştirmiş olmalarına rağmen, ülkedeki gerici güçler kerterez alındığında, ilerici bir çizgide görünmektedirler; dolayısıyla, Kemalistlerin yanında yer almak, en azından ilerici hamleler esnasında onlarla birlikte hareket etmek, sosyalist pratik açısından daha kabul edilebilir bir politikadır. Ancak bu politika, bir kez daha belirtmek gerekecek olursa, Aydınlıkçıları, Komintern nezdinde bozulmaya teşne bir grup mertebesine indirmiştir. Yani kısacası, 1924 yılının başından tüm muhalif unsurların politik yaşamdan birer birer ihraç edileceği 1925 Mart'ına kadar geçen süre, Şefik Hüsnü ve Aydınlıkçılar için, yukarıda anlatıldığı haliyle zor ve çetrefil bir dönem olmuştur. Bir yandan Komintern'le zıtlık

---

aydın da bu şekilde düşünmektedir. Bunlardan biri de Attila İlhan'dır. İlhan, Hangi Atatürk isimli eserinde şöyle demektedir: "*...Bir toplumun ulaştığı gelişme aşaması, ekonomik düzeyde, siyasal düzeyde gerçekleştirmek istediği tasarıların temelini oluşturmamışsa, tepeden inme, hatta yığınsal katkıyla gerçekleştirilecek devrimler, gerçek amaçlarına ulaşamazlar, uzunca geçiş dönemleri yaşar, birçok hallerde bu geçiş dönemlerinin merkeziyetçi bürokrasi diktalarına dönüştüğünü görürler*". Bkz.: A. İlhan, **Hangi Atatürk**, s. 97.

313 E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 30.

içindedirler. Öte yandan Komintern'e rağmen Kemalist iktidarın bazı uygulamalarına sahip çıkmaları, Ankara hükümeti nezdinde kendilerine bir itibar da kazandırmamıştır. Kaldı ki süreç içerisinde Aydınlıkçılar ile Kemalistler arasındaki sınıfsal farklılaşma daha da keskinleşmeye başlamış ve bu durum Aydınlık çevresini en nihayetinde Brike'nin talep ettiği politikaları uygulama cihetine gitmek zorunda bırakmıştır. Şefik Hüsnü bu kararı almalarının nedenlerini, Komintern Beşinci Dünya Kongresi'ne gönderdiği 19 Mayıs 1924 tarihli raporda şöyle özetlemiştir:

> "*Türkiye'de kapitalizmin gelişimini sağlayabilecek tek güç işçiler ve köylüler sınıfının gücüdür ve bu kapitalizmin biçimi, kaçınılmaz olarak, devlet kapitalizminden ve proletarya diktatörlüğünden başka bir şey olamaz. Aynı objektif koşulların sonucu olarak, burjuvazi, çocukluk döneminden çıkmadan önce içtimai görevlerinin hemen hemen tümünü yerine getirdiğinden artık proletaryaya karşı mücadele ve yabancı sermayeyle uzlaşma evresine gelmiştir. Bu korkunç tutumu içinde, ilerici ve devrimci rolünü hemen hemen tamamlamış olan burjuvazi TKP bakımından sadece proletarya önünde eleştirilmeyi ve maskesinin alaşağı edilmesini hak ediyor.*
>
> *TKP, taktik çıkarsamalarında, bu temelden hareket edecektir.*"[314]

Bu rapordan sonra çıkan Aydınlık nüshaları incelendiğinde, söz konusu taktik değişimin, Aydınlık yazarları tarafından vakit kaybetmeksizin pratiğe dönüştürüldüğü rahatça görülür. Örneğin, Ağustos 1924 tarihli yirmi dördüncü sayıda Şefik Hüsnü: "Menfi Halkçılıktan Müsbet Halkçılığa" isimli bir yazı kaleme almış ve bu yazıda Kemalist halkçılığı olabildiğince sert şekilde eleştirmiştir. Hatta yazının alt başlığında şu ibareye yer verilmiştir: "*İçtimai teşekküllere: sendikalara tam bir serbesti vermeyen cumhuriyet kuru bir laftan ibarettir*". Bu dikkat çekici alt başlıktan sonra devamla şöyle denmiştir:

> "*Son zamanlar amele sınıfının maruz kaldığı haşin muameleler ve düşdüğü feci vaziyet, Cumhuriyet idaremizin 'defter-i amalini' karıştırmamıza saik oldu. Mateessüf, müsbet bir icraat bulmak hususundaki gayretlerimiz boşa gitti. Halkçılıktan doğma, işlemeye başlamış yeni hiçbir cihaza tesadüf edemedik. Tarihi kıymetlerinin azameti önünde tekrar eğilmek mecburiyetini hissettiğimiz, birçok esaslı tahvilat geçirdiğimizi inkar edecek değilim……..Büyük*

314 Söz konusu kongreye TKP adına Vanlı Kazım ve Hasan Ali Ediz tam oy hakkıyla, Ahmet Cevad Emre ise istişari oy hakkıyla akredite edilmişlerdir. 19.5.1924 tarihli rapor için bkz.: *TÜSTAV Komintern Arşiv Dökümü 1*, CD 25, Klasör no. 32-36, belge no.748-757'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**…, 2. cilt, s. 48. (Belgenin orjinal dili Fransızca'dır ve belge el yazısıdır).

küçük ne yapılmışsa hepsi, mahiyeti itibariyle, inkılabın tahrib safhasına dahildir. Bu teşebbüssatın, kendisinden emin bir halkçılık akidesinden ilham aldığı aşikardır. Fakat bu menfi bir halkçılıktır; ardından derhal müsbet, yaratıcı faaliyetler, yekdiğerini takip etmezse ekseriyetin nazarları tahsirle (hasretle) *arkaya, maziye çevrilir, düşünceler eski görüşler içinde uyuşur kalır. Arzulandığı gibi velud* (doğurgan) *hamlelere isal eden* (ulaştıran) *ruhi değişmelerden eser görülmez. Bir inkılap rağbet ve muhabbet celb edebilmek için yalnız yıkmakla iktifa etmemeli, bir taraftan da fikriyatına uygun yeni bir bina yapmalıdır.*

Bizim teessürümüze mucib olan, Cumhuriyet hükümetinin bu sahadaki hareketsizliğidir. Her hususta eski devrik kanunlar ile amil olduktan sonra, hükümdarlık yerine Cumhuriyet'in ikamesi bile, müsbet halkçılık istikametinde derin bir mana ifade etmez."[315]

Artık, Aydınlık Hareketi için istikamet belli olmuştu: Kemalizmin eksiklerini aleni biçimde eleştirmek ve Komintern'in talepleri doğrultusunda işçi kesimine yönelik çalışmaları artırmak. Ne var ki Aydınlıkçıların bu çizgiye girmeleri kolay olmamıştı. Şefik Hüsnü başta olmak üzere Aydınlık çevresinin Komintern'le, özellikle de Doğu Seksiyonu ile arasında yaşanan, başta günlük gazete sorunu olmak üzere pek çok sorun, uzun bir süre daha devam etmiştir. Karşılıklı yazışmalardan anlaşıldığı üzere bilhassa Şefik Hüsnü, Türkiye'nin öznel koşullarını ileri sürerek Doğu Seksiyonu'nun önerilerine sürekli biçimde karşı çıkmakta ve günlük gazete talebini, katı bir tutumla inatlaşmaya vardırmaktadır. Hatta Şefik Hüsnü'nün Komintern Beşinci Dünya Kongresi'ne göndermiş olduğu 19 Mayıs 1924 tarihli rapora ait diğer bir belge, sert üslubuyla hayli dikkat çekici bir mahiyettedir:

"*...Burada Yürütme Komitesi'nin taleplerimiz konusundaki kararsızlığını dünya kongresinin gündemine getirmek isteriz. Nitekim Türkiye'de bir komünist partisinin kaçınılmaz olarak içinde bulunması gereken koşulları inceleyecek herhangi bir kişi, kolayca görecektir ki, basın içinde bir yer almadan ve oldukça geniş bir matbuat faaliyeti yürütmeden, halk kitlelerine ulaşmak için en küçük bir umut yoktur. Parti, kamuoyunu yönlendiren diğer gazetelerle kıyas edilebilir, komünist eğilimli bir günlük haber gazetesi yayınlatmak zorundadır. Bu gazetede, işçi sorunu büyük bir yer tutacak ve tüm olaylar, günü gününe, devrimci bakış açısıyla eleştirilecektir. Bir yıldan kısa sürede, böylesi bir gazete, kesinlikle, sosyalist devrim lehine büyük bir fikir akımı yaratacak, idealizmin tüm taraftarlarını çevresinde toplayacaktır. Bu da onların TKP tarafından üye yapılmasına inanılmaz derecede yardımcı olacaktır.*

Geçen yıl boyunca birçok raporumuzda bu sorunu tüm ayrıntılarıyla birlikte Yürütme Komitesi'ne sergiledik. Kimi zaman durumu anladığı ve projelerimize onay verdiği izlenimi

315 Ş. Hüsnü, "Menfi Halkçılıktan Müsbet Halkçılığa", **Aydınlık**, Ağustos 1923, s. 619.

doğurdu. Ancak hemen akabinde görüşünü gözden geçirdi. Öyle ki boş tartışmalarla elverişli fırsatları kaçırdık. Yürütme Komitesi'nin son sözü, haftalık bir işçi gazetesinin yayınlanması yönünde oldu. Birçok deneyimle kanıtlanmıştır ki böylesi bir gazete İstanbul için yaşayabilir değildir. Türkiye gibi işçi sınıfının büyük çoğunluğuyla okuma-yazma bilmediği ve her türlü sendikal teşkilattan yoksun olduğu bir ülkede, bunun en küçük bir yararı da olmayacaktır…"[316]

Şefik Hüsnü kongreye göndermiş olduğu raporun hemen ertesinde, Balkan Komünist Federasyonu günlerinden tanıdığı ve şahsi dostluğu bulunan, KEYK üyesi Kolarov'a yazdığı kişisel mektupta Doğu Seksiyonu'na yönelik eleştirilerinin dozunu artırmıştır:

"*…TKP MK'daki yoldaşlarım, benden sizinle şahsi ilişkilerimi kullanarak, uzun zamandan beri acısını çektiğimiz bir dertten kurtulmamız için yardımınızı rica etmemi istediler. Gerçektende söz konusu olanın ne olduğunu öğrendiğinizde, siz de göreceksiniz ki, sizin sahip olduğunuz büyük otorite olmaksızın, bu dertten kendi araçlarımızla, kendi başımıza kurtulmamız mümkün değil* (…)

Birkaç kelimeyle sorunu ortaya koyalım: TKP, kuruluşundan beri, Yürütme Kurulu ile ilişkilerinin eksikliğinin acısını çekiyor. Bunu gidermek için harcadığı tüm çabalar, şimdiye kadar herhangi bir sonuç vermedi. Suç, tamamen Yürütme Kurulu'nun Yakındoğu Bürosu'na ait. ***Bir dizi olgu, Komintern'in bu organının yöneticilerinin görevlerini yerine getirecek düzeyin çok altında olduklarını fazlasıyla gösteriyor.*** *İhmallerinin sonucunda,* ***Partimiz Enternasyonal tarafından ne maddi, ne de manevi olarak desteklendi****.*

TKP, teşkilatlanma ve propaganda alanlarında bugüne dek gerçekleştirebildiği herşeyi, sadece ve sadece kendi militanlarının fedakarlığına ve ustalığına borçludur. ***Yakındoğu Bürosu'nun sürekli yetersizliği nedeniyle****, neredeyse hiç makul ve yararlı direktif alamadık. Bu koşullarda işin içinden hep kendi gücümüze dayanarak çıktık. Ancak bu sonsuza dek böyle süremez. Türkiye'de komünist hareketin aldığı boyut, bize Enternasyonal'in desteğinin önemini şimdiye kadar hissetmediğimiz kadar çok hissettiriyor.* ***Yukarıda belirtilen organın başında Briquet/Brike kadar yeteneksiz bir takım memurlar tutulmaya devam ettiği takdirde****, Enternasyonal'in bizim Doğu ülkelerinde yararlı bir çalışmasını beklemek beyhude olacaktır.* ***Bunun için metoda, ilme ve içtimai ve siyasi duruma ilişkin gerçekçi bir bakışa sahip olması gerekir. Oysa ki, atıfta bulunduğumuz yoldaşlar, bu vasıflara sahip olmaktan oldukça uzaklar.*** *Faaliyetimizin, Enternasyonal'in yardımına mutlaka ihtiyaç duyma noktasına vardığı bugünkü*

316 19.5.1924 tarihli rapora ait bir dizi belge mevcuttur. Partinin Reorganizasyonu ve Faaliyeti isimli belge için bkz.: *TÜSTAV Komintern Arşiv Dökümü 1*, CD 25, Klasör no. 32-36, Belge no.724-729'dan aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**…, 2. cilt, s. 53.

*dönemde, **bu zavallı Yakındoğu Bürosu'nun** gecikilmeksizin yeniden teşkilatlanmasına girişilmesini ısrarla talep ediyoruz.*"[317]

Bu eleştiri dozajı hayli yüksek kişisel mektupla eşzamanlı biçimde Aydınlık çevresinden Vanlı Kazım, KEYK'e başvuruda bulunarak, Doğu Seksiyonu hakkında benzer değerlendirmeler yapmıştır:

"*Komünist Enternasyonal Doğu Seksiyonu'nun Türk Bölümü, **gelişmelerden haberdar olmayan yeteneksiz yoldaşlar** tarafından yönetiliyor. **Bu seksiyon**, her kritik uğrakta, müdahalesiyle bize yardımcı güce sahip olmadığından **yetersizliğini göstermiştir**. Partimiz, genç bir parti olmasına rağmen, kendi kendini, kendi girişimiyle ve taktiğiyle idare etmek zorunda kalmıştır.*

***Türkiye'ye gönderilmiş hiçbir Komintern takviyecisi**, Türk ortamında **yönünü bulabilecek yeteneğe ve yeterli zekaya sahip değildi**. Bu takviyecilerin Türk partisini sürüklediği hatalardan bu anlaşılmaktadır. **Bu takviyeciler, bize yardımcı olmak bir yana, faaliyetimizin önüne her zaman bir takım engeller çıkardılar**. **Doğu Seksiyonu Türk Bürosu, pek ender gönderdiği talimatlarda bile, her zaman durum hakkındaki cehaletini göstermiş ve bize, gerçeklikle hiçbir alakası bulunmayan bir sürü soyut görüş yazmıştır**. Partinin izlemesi gereken hat konusunda son olarak gönderdiği tezleri, yoldaşlarca alaya alındı.*"[318]

Söz konusu yazılara Doğu Seksiyonu'nun cevabı geç kalmamıştır. Doğrudan Aydınlık çevresini muhatap alan 13 Ağustos 1924 tarihli mektupla, Aydınlıkçıların itiraz ve eleştirileri hakkında Doğu Seksiyonu'nun sahip olduğu fikirler açıkça ortaya konmuştur. Mektubun üslubu soğukkanlı, mesafeli ve sorgulayıcıdır. İçerikten anlaşıldığı üzere Doğu Seksiyonu, Aydınlıkçıların kendileri hakkında sahip oldukları olumsuz düşünceleri, Beşinci Kongre dahil hiçbir platformda o güne kadar dile getirmemiş olduklarından yakınmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Doğu Seksiyonu'nun Aydınlık çevresini üstü kapalı biçimde tutarsızlıkla suçladığı, dahası istekleri yerine gelmediği için Aydınlıkçıların Seksiyona karşı oyun bozanca bir karalamaya giriştiğini düşündüğü anlaşılmaktadır. Seksiyonun verdiği yanıtın giriş bölümüne ait bazı çarpıcı ifadeler şöyledir:

---

317 TÜSTAV Komintern Arşiv Dökümü 1, CD no. 25, Klasör no. 32-36, Belge no. 654-655'ten aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 83 vd. (Vurgu yazara aittir).

318 TÜSTAV Komintern Arşiv Dökümü 1, CD no. 25, Klasör no. 34-36, Belge no. 668-670'ten aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 62. (Vurgu yazara aittir).

"*Değerli Yoldaşlar*

Sizin Kolarov yoldaş adına gönderdiğiniz son mektup ve Kazimov (Vanlı Kazım) yoldaşın KEYK'e raporu bizi şaşkına çevirdi. Ortaya koyduğunuz soruları sonuna kadar cevaplamak gerektiği çok açıktır. Aksi halde ileride Komintern ile TKP arasında karşılıklı anlayışı sağlamak düşünülemez bile.

Mektuptaki en ciddi ve önemli husus, Yakındoğu Bürosu'nun direktif ve talimatlarının yetersiz olduğu ve gerçeğe uygun olmadığına işaret etmenizdir. Yani siz Komintern'in Yakındoğu Seksiyonu vasıtasıyla izlediği siyasi çizginin yanlış olduğunu ve gözden geçirmek gerektiğini iddia ediyorsunuz. Böyle bir iddia, eğer ciddiyse, çok ilkesel ve büyük siyasi önem taşımakta olduğundan, Komintern'in Beşinci Kongresi'nde tartışılmalıydı. Ancak Beşinci Kongre'deki heyetiniz, bir kez olsun Komintern'in Türkiye'deki siyasi çizgisinin yanlış olduğuna dair tek söz etmedi.

Türk heyeti, Kongre'nin Doğu komisyonuna ve nihayet, komisyonun Yakındoğu Seksiyonu'na aktif bir şekilde katıldı ve alınan kararların temel tezlerini tamamıyla desteklediğini devamlı belirtti. Dahası, Beşinci Kongre'ye sunduğunuz kendi raporlarınızda bile biz, Doğu Seksiyonu'nun mektuplarınızda sözünü ettiğiniz hatalarına yönelik tek işaret göremedik.

O kadar ki, siyasi kaygılarınızı gündeme getirmeniz gereken Beşinci Kongre, sizden o zamana kadar Türkiye'de izlenen çizginin tamamen doğru olduğunu belirten sözler işitti.

Sizden bir an önce Komintern'de şimdiye kadar görülmemiş bu tuhaf taktik hakkında yeterli açıklama getiren bir mektup almayı çok isteriz."[319]

Görüldüğü üzere Aydınlık grubu ile Komintern Doğu Seksiyonu arasında yaşanan tartışmada Komintern tarafı kesinlikle geri adım atmamıştır. Hatta Türkiye'ye göndermeyi düşündükleri Komintern temsilcisinin gönderiliş tarihini bilinmeyen bir zamana ertelemiş ve Aydınlıkçılardan itirazlarını detaylı biçimde açıklayacak sorumlu bir temsilci göndermelerini talep etmiştir.[320] Bunun üzerine Aydınlıkçıların bir temsilci gönderip göndermediği bilinmiyor. Ancak, tartışmaların yaşandığı 1924 yılının sonlarına doğru Aydınlık çevresinin yayın çizgisi Komintern'in arzu ettiği işçici bir çizgiye doğru evrilmeye başlamış ve 1924'ün Ağustos'undan itibaren Aydınlık Gazetesi bünyesinde Aydınlık Fevkalade Amele Nüshaları yayımlanmaya başlamıştır. Bu nüshalar tam da Komintern'in arzu ettiği tarzda işçilerin gündelik sorunlarıyla

319 TÜSTAV Komintern Arşiv Dökümü 1, CD no. 33, Klasör no. 1-6, Belge no. 130-135'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 87. (Belgenin aslı Rusça'dır).

320 TÜSTAV Komintern Arşiv Dökümü 1, CD no. 33, Klasör no. 1-6, Belge no. 130-135'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 90.

ilgilenmekte ve işçilerle ilgili gelişmelere yer vermekteydi. Söz konusu yayın organı, Ocak 1925'e kadar sekiz sayı boyunca yayımlanmaya devam etmiştir.[321]

Aydınlık Fevkalade Amele Nüshaları'nda işçi dünyası ve grevler ile ilgili haberlerin yanı sıra Şefik Hüsnü'nün köşe yazıları da yayımlanmıştır. Bu yazıların geneline hakim olan işçilerin örgütlenme sorunları ile ilgili olaylar ve konulardır. Şefik Hüsnü ele aldığı bu konular aracılığıyla işçilere örgütlenmenin zorunluluğunu ve en önemlisi de doğru örgütlerde yeralmaları gerektiğini izah etmeye çalışmıştır. Örneğin Fevkalade Amele Nüshası'nın tarihsiz olan ilk sayısında kaleme aldığı "Cumhuriyet Hükümeti'nin Amele Siyaseti" isimli yazısını şu sözlerle bitirmiştir:

> "*...Yalnız onlar için bundan çıkarılacak büyük bir ders vardır: Teşkilatsız amelenin en haklı olduğu zaman bile ezilmeye mahkum olduğu bir defa daha sabit olmuştur. Geçen gün bütün hak tramvaycılarımızda olduğu halde onlar süngülendiler, onlar ölüm tehlikesine maruz kaldılar, ve sonunda yine onlar caniler gibi hapse tıkıldılar. Amele arasındaki tefrika zail olmazsa ve büyük ekseriyetin iştirakiyle bir cemiyet vücut bulmazsa, daha uzun zaman tramvaycılarımız ya baş kaldırmadan esir gibi çalışmaya mecbur olacaklar veyahut haklarını isteyecek olurlarsa, patronlarla beraber olduklarını itiraf eden kuvvetler tarafından başları ezilecektir. Haklarını korumak isteyenler elele verir, teşkilatlanırlar.*"[322]

Aydınlık Fevkalade Amele Nüshası'nın 15 Ağustos 1924 tarihli ikinci sayısında yayımlanan "Eski Hatalara Elveda" isimli diğer bir yazıda ise şunları söylemiştir:

> "*Bizde de Cumhuriyet Hükümeti, ameleyi teşkilatsız bir sürü halinde tutmanın imkansızlığını ve bu suretle bu çalışkan sınıfı kendisine karşı çevirmiş olacağını belki de birgün anlayacaktır.*
>
> *Fakat amele bilmelidir ki, nadiren hükümetler, tarihin verdiği acı derslerden istifade ederler. Türk işçisi bütün ümitlerini kendi sınıf kuvvetlerine bağlamaz ve ona göre hareket etmezse, en meşru haklarının bile ayaklar altında çiğnendiğine şahit olacaktır. İşçi arkadaşlarınız, bir taraftan menfaatlerine uygun ve haklarını koruyucu kanunlar yapması için, resmi makamları tazyik etmekle beraber, bir taraftan da mevcut kanunlardan bilistifade maruz*

---

321 Mete Tunçay'ın belirttiği gibi Aydınlık Gazetesi, 1924 yılında da genellikle aydınlara seslenen bir yayın organı olarak kalmıştır. İşçilere yönelik boşluksa düzensiz olarak basılan söz konusu amele nüshaları ile kapatılmaya çalışılmıştır. Bkz: M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., s. 765-767.

322 Derleyen: Ali Ergin Güran, **Aydınlık Fevkalade Amele Nüshaları "Olağanüstü İşçi Sayıları"**, İstanbul: Katkı Yayınları, 1975, s. 9.

kalacakları güçlüklerden fütur getirmeksizin, muhtelif şekillerde cemiyetler etrafında toplanmaya, birleşmeye çalışmalıdırlar."[323]

Aydınlıktaki bu değişim Komintern'i de sevindirmiştir. Komintern sorumlusu Mirniy, Ekim başında kaleme aldığı etraflı raporunda, Aydınlık Dergisi'nin çizgisindeki değişime ve içeriğinin işçileşmesine şöyle vurgu yapmıştır:

"*Pek Sayın Petrov yoldaş*

Önceki postayla size TKP'nin son yayınlarını yolladım. Konsolosluktaki günlük çalışmaların ve kayıt işlerinin yoğun olması, ne yazık ki, en ilginç yazıların çevirisini yapmamı engelledi. Aydınlık'ın son sayılarındaki 'yeni doğrultu' oldukça ilginç. Dergi kuşkusuz düzeliyor. Gerçi, redaksiyon tarafından oldukça isteksiz karşılanan ve derginin 'işçileştirilmesine' yönelik ilk denemeden sonra, onlar da derginin daha anlaşılır hale getirilmesinin onu yığınlara yakınlaştırdığına ve tirajın artmasına yol açtığına ikna oldular. Türkiye koşullarında 1500'lük bir tiraj oldukça yüksek sayılır. Onlar, tabir yerindeyse, bir 'işçi' Aydınlık'ını çıkarma lüksüne bile eriştiler."[324]

Aynı raporun ilerleyen satırlarında ise TKP'nin siyasi çizgisini açık bir dille övmekte ve özellikle işçi hareketi içindeki çalışmada sağlanan başarılara değinmektedir: "*...İstanbul'da çalışma koşulları parti için şimdi çok elverişli. Teşkilat netleşti, ayakları üzerine bastı, parti hattı tutarlı, partinin sendika çalışmaları büyük başarılar kaydetti*". Bu rapordan anlaşılacağı üzere, 1924 yılının yaz aylarında Komintern ile Aydınlıkçılar arasında alevlenmeye başlayan tartışma, Aydınlık çevresinin attığı geri adımlar neticesinde kısa zamanda soğumaya başlamıştır. Aydınlık çevresi, Ağustos ayı ile birlikte taktik hamlelerinde önemli bir değişime gitmiş ve daha işçici bir hareket olmaya başlamıştır. Bunun en açık delili ise sendikal çalışmalara ve işçi örgütlerindeki kadrolaşmalara verilen ağırlıktır. George Harris'in belirttiğine göre Aydınlıkçılar, İstanbul Amele Birliği'nin dağılmasından sonra 1924 yazı itibariyle Kemalist bir isim tarafından kurulan Amele Teali Cemiyeti isimli işçi derneğinde, hatırı sayılır biçimde örgütlenmeyi ve yönetiminde yeralmayı başarabilmiştir.[325]

---

323 Der.: A. E. Güran, **a.g.e.**, s. 25.
324 TÜSTAV Komintern Arşiv Dökümü 1, CD no. 34, Klasör no. 4-6, Belge no. 361-365'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 154.
325 G. Harris, **a.g.e.**, s.195.

Aydınlık çevresinin ve dolayısıyla TKP'nin sendikal işçi örgütlerine yönelik çalışmalara hız verdiğinin diğer bir kanıtıysa, 1924 yılı sonunda Dr. Şefik Hüsnü'nün, İstanbul'da çalışan partili Sovyet yurttaşların maaşlarından sendikal çalışmaların finansmanı için kesinti yapılması talebidir:

> "*Değerli yoldaş,*
>
> *Ülkemizdeki sendikal teşkilatların güçsüzlüğünü ve yoksulluğunu herkesten daha iyi biliyorsunuz. Halihazırda işçiler arasında büyük bir hareketlilik var. Biraraya gelmek için büyük bir ihtiyaç duyuyorlar. Ancak idari engellerden çok, kaynak eksiklikleri bu arzunun gerçekleşmesine imkan vermiyor. Bütün İstanbul'da tek bir işçi kulübünün bulunmaması acıklı bir durumdur. Devrimci işçi dernekleri, şehrin belli başlı merkezlerinde emekçiler için iki veya üç çevre oluşturma girişiminde bulunmak istiyorlar. Bu alanda daha yapılacak birçok şey var ancak parasal kaynak eksikliği nedeniyle yapılamıyor.*
>
> ***İstanbul'daki parti üyesi Sovyet çalışanlarının ücretlerinden yüzde birkaçlık bir kesenekle bunun kolayca çözüme kavuşturulabileceğini düşünüyoruz. Sizden bu konuyla ciddi biçimde ilgilenmenizi ve bu kesintilerin aylık olarak bize ödenmesi için Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin*** (Profintern) ***üst makamlarının onayını almanızı rica ediyoruz. Bu düzenli yardım sayesinde inanıyoruz ki kısa zamanda işçi teşkilatlanması büyük bir yaygınlık kazanacaktır***…"[326]

Mektupta Türk komünistlerinin fütursuz bir enternasyonalizm anlayışına dayanarak Sovyet yoldaşlarının maaşlarına umarsızca göz dikmeleri, kuşkusuz ki milliyetçi veya millici bir perspektiften bakıldığı taktirde kabul edilebilir bir tutum olmanın çok uzağına düşecektir. Ancak burada üzerinde durulmaya çalışılan asıl husus bu değildir. Şefik Hüsnü'nün mektubu, konunun bütünlüğüne uygun olarak, sendikal faaliyetler ekseninde ele alındığında görülen şu olacaktır: Aydınlık hareketi çevresi, yani TKP, işçiler arasındaki örgütlülüğünü o derece artırmıştır ki, yeni ödeneklere ihtiyaç duymaya başlamıştır.[*] Bu durum hiç şüphesiz, başından beri işçiler arasındaki

---

326 TÜSTAV Komintern Arşiv Dökümü 1, CD no. 25, Klasör no. 32-36, Belge no. 789'dan aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 172. (Belgenin orjinali Fransızca'dır).

[*] Başka bir açıdan değerlendirildiğinde TKP yönetiminin her fırsatta, en ufak hareketliliği bahane ederek, amiyane tabirle, Komintern'den para koparmaya çalıştığı da düşünülebilir. Böyle olmasa bile, şu çok açık bir gerçektir ki, günlük gazeteden sendikal örgütlenmeye kadar hiçbir çalışmada TKP, mali kaynağını kendi başına üretmeye çalışmamaktadır. Her defasında en kolay yolu, Komintern'den veya Bolşeviklerden kaynak temin etme yolunu tercih etmektedir. Bunun mantıki bir sonucu olarak denebilir ki, TKP'nin kendi kendisini ya da komünist faaliyetlerini döndürebilecek, finanse edecek bir üye sayısı bulunmamaktadır. Ya da üyeleri aidatlarını ödeyecek ve partiye gereken desteği verecek bilince sahip değildirler. İki türlü de TKP'nin küçük bir azınlığın partisi olduğu sonucu ortaya çıkar. Dolayısıyla parti, ideolojik bağımlılığın yanı sıra mali açıdan da dış güçlere bağımlı olmak zorunda kalmıştır. Bu durum partinin ulusalcı tarafını ne ölçüde törpülemiştir sorusu, tezin ilerleyen bölümlerinde cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

örgütlenme çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğini öğütleyen Komintern'i haklı çıkarmış gibi gözükmektedir.

1925 yılına gelindiğinde, Aydınlık çevresinin bir tazelenme ve atılım dönemine girdiği görülür. Komintern'in önerilerine karşı dikkati çekecek derecede uyumlu olmaya başlanmıştır. Bunda, şüphesiz ki, Komintern'in ve Doğu Seksiyonu'nun işçilere yakın durma stratejisindeki haklılığının ve örgütlenme konularında elde edilmeye başlanan küçük zaferlerin payı yadsınamayacak derecede büyüktür. Aydınlık çevresi, bu tutumun doğal bir neticesi olarak, 21 Ocak 1925'ten itibaren yeni bir yayın organı çıkarmaya başlar. Orak Çekiç isimli bu gazete, haftalık olarak yayımlanmakta ve Komintern'in salık verdiği gibi yalnızca işçilere yönelik bir yayın politikası izlemektedir. Orak Çekiç'in tarzı hakkında temel bir kanaat edinmek için Mete Tunçay'ın şu yazdıklarına dikkat kesilmek gerekmektedir:

> "*Bu gazetenin tarzı hakkında bir fikir vermek için, birinci sayının içindekileri şöyle anlatabiliriz: ilk sayfada giriş yazısı, 'İşçilerin Siyasi Teşkilatı' konusunda bir yorum (son zamanlarda ortaya atılan ve basında lehte yankılar uyandıran 'Amele Fırkası' kurulacağı haberiyle ilgili olarak, bunun hakim sınıf üyelerinin bir oyunu olduğu belirtilmekte ve işçilere böyle şeylere kanmayarak kendi sendika çalışmalarına bakmaları öğütlenmektedir- gerçekten bir parti gerekliyse, eski 'İşçi ve Çiftçi' fırkası canlandırılmalıdır) ve iri bir manda altında ezilen bir buzağıyı gösteren aynı konuda bir karikatür ('Halk Fırkası'nın mandası yani himayesi altında Amele Fırkası'nın hali'); bir de 'Destan' (Terakkiperver Cumhuriyet ve Halkçı Cumhuriyet fırkaları ile amele ve köylü sınıfları). İkinci sayfa, 'Cihanda Amele Hayatı' ve 'Türkiye'de Amele Hayatı' sütunlarına ayrılmıştır. Üçüncü sayfada bir 'Köylü Köşesi' vardır. Sonra 'Ali ve Veli' sütunu, günlük meseleler üstüne bir konuşma (Açıkgöz gazetesi irticai sayılarak kapatılmış; suçlama doğru olsa bile böyle şeyler yapılmamalı, zaten hükümetin hem davacı hem kadı olması yanlıştır) ve 'İzmir Şimendifercileri Arkadaşlarımıza' hitaben bir açıklama. Dördüncü sayfada ise, 'Dokumacılar', 'Kadın İşçilerimiz', 'Küçük Hikaye' ve 'İçtimalarda Küfür Etmeyin', gibi yazılar yeralmaktadır. Orak Çekiç'in bu düzen kalıbı, ufak-tefek değişikliklerle öteki sayılarında da devam etmiştir.*"[327]

Tunçay'ın verdiği bilgilere göre gazetenin başyazıları, *Aydınlık'ta Dr. Şefik Hüsnü'nün yaptığı yorumlara uygun bir tutumla, günlük işçi olaylarını ele almaktadır. Örneğin, üçüncü sayfadaki "Hükümetin Amele Siyaseti" adlı yazı, burjuvalaşma süreci içinde bulunan Halk Fırkası Hükümeti'nin izlediği işçi politikasının bir diplomatlık,*

[327] M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., 1. cilt, s. 766-767 vd.

daha doğrusu bozgunculuktan ibaret olduğunu söyledikten sonra, şöyle devam etmektedir: "Hükümetin ve hükümet partisinin etrafını alan Anadolu burjuvazisi, İstiklal mücadelesinin galeyana getirdiği milliyetperverlik hislerini, nakte tahvil etmek ve bu vasıta ile büyük sermayedar mevkiine yükselmek gayesi arkasından koşuyorlar." Bunun için de Halk Fırkası, köylü ve işçi kütlelerini istismar hakkını "taht-ı inhisara" almak istemektedir. Buna karşı, köylü ve işçi sınıflarının bilinçlenerek ve örgütlenerek kendilerini savunmaları gerekmektedir. Gazete, dördüncü sayısında da bu düşünüşe uygun bir slogan ilan etmiştir: *"Burjuva partilerine ve burjuva politikacılarına yardaklık eden ve onlardan medet uman her amele kendi sınıfına ihanet etmiş sayılır.*"[328]

Orak Çekiç'in beşinci sayısının başyazısı, "Amelenin Nümayiş Yapmak Hakkı" üstünedir. Burada, daha çok İstanbul basınının işçi hareketlerine karşı takındığı olumsuz tavır sözkonusu edilmektedir. Gazetenin altıncı sayısında ise çok önemli bir konu olan Şeyh Sait isyanı ele alınmıştır. Bu sayının manşeti şöyledir: "İrticaın başında Şeyh Sait değil, derebeylik duruyor; irticaa karşı mücadelesinde Halk Hükümetledir". İlk sayfadaki "Kahrolsun İrtica" isimli yazı da, aynı konuyu ele almaktadır. 5 Mart 1925 tarihli yedinci ve son sayıda da, Şeyh Sait isyanına karşı kararlı biçimde cephe alınmaya devam edilmiştir. Bu sayıda atılan manşet şöyledir: "*Yobazların Sarıkları Yobaz Zümresine Kefen Olmalı! Yobazlarıyla, Ağalarıyla, Şeyhleriyle, Halifeleriyle, Sultanlarıyla Birlikte Kahrolsun Derebeylik! İrtica ve Derebeyliğe Karşı Mücadele İçin: Köylüler Köy Meclisleri, Ameleler sendikalar etrafında teşkilatlanmalıdırlar*". Gazetenin söz konusu sayısında, "İngilizlerin Oynattığı İrtica Kuklası" isimli, aynı konuyu detaylı biçimde işleyen bir makale daha yayımlanmıştır.[329]

Görüldüğü üzere Aydınlık çevresi, Aydınlık Gazetesi'nde olduğu gibi, Orak Çekiç isimli yayın organında da Cumhuriyet Devrimlerini savunmaya devam etmiştir. Fakat işin aslına bakılacak olunursa, 1923 yılı tutuklamalarından Orak Çekiç'in çıkmaya başladığı 1925'in Ocak ayına kadar geçen süre içinde Aydınlıkçıların Kemalistlere yönelik desteği gitgide azalmıştır. Hatta, yukarıda anlatıldığı gibi Kemalizme yönelik eleştirel yaklaşım, Aydınlıkçılar arasında daha fazla hakim olmaya başlamıştır. Ancak, muhalif hareketlerin ortaya çıkışı ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın bu hareketlere sempatik gelebilecek bir söylemle siyasi hayata girişi,

328 M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., 1. cilt, s. 770 vd.
329 M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., 1. cilt, s. 771-772, 774 vd.

Aydınlık çevresini bir kez daha devrimi savunma çizgisine çekmiştir. Bu yöneliş, Orak Çekiç'in yayımlanmasına yakın bir tarihte gerçekleşen TKP İkinci Kongresi'nde[330] tam anlamıyla somutlaşmıştır. Kongreye taslak halinde sunulan parti programı ile birlikte, Kemalist rejime yönelebilecek her türlü karşı-devrimci saldırıya karşı Aydınlıkçıların tetikte olacakları ve rejimi her ne pahasına olursa olsun müdafaa edecekleri teminat altına alınmıştır.[331]

Söz konusu kongre, aynı zamanda, TKP'nin yenilenme ve atılım döneminin başlangıcını temsil ediyordu. Aydınlık çevresi, bu kongre ile birlikte programından yönetimine kadar partisini yenilemeyi ve hızlı biçimde hem politik arenada, hem de işçiler arasında kalıcı bir yer edinmeyi hedeflemiştir. 1 Ocak 1925 tarihinde toplanan bu kongrenin yeri, Dr. Şefik Hüsnü'nün Beşiktaş'taki evidir. Kongreye dört gruptan yirmi bir delege katılmıştır. Katılanlar arasında; Sadrettin Celal, Mustafa (Börklüce), Salih (Hacıoğlu), Nazım Hikmet (Ran), Şevket Süreyya (Aydemir), Laz İsmail (Bilen), Vanlı Kazım (Kip), Vedat Nedim (Tör) ve Hikmet (Kıvılcımlı) gibi edebiyat ve siyaset dünyasının tanınmış isimleri de bulunmaktaydı. *Kongreye Vanlı Kazım başkanlık etmiş, Merkez Komitesi yirmi bir kişi olarak kabul edildikten sonra, MK sekreterliğine oybirliğiyle Şefik Hüsnü getirilmiş; onun önerisiyle yedi kişilik bir İcra Komitesi seçilmiş* ve *Sekreterlik Vedat Nedim, Neşriyat Sadrettin Celal ve Şevket Süreyya, Teşkilat Nuri ve A. Cevdet, Gençlik H. Hikmet* (Kıvılcımlı), *Maliye Hamdi* Beylere emanet edilmiştir.[332] Bu gençleşmiş ve yenilenmiş kadroyla birlikte Aydınlıkçıların güçlü bir çıkış yakalamayı arzuladıkları, ya da en azından işçi sınıfı ve sosyalist aydınlar arasında söz sahibi olmayı tahayyül ettikleri söylenebilir.

2.3. Takrir-i Sükun Sonrası Aydınlık Hareketi'nin Faaliyetleri

Aydınlıkçılar, 1925 yılı itibariyle atmaya başladıkları yenilikçi adımlarla partileri için bir dönüşüm başlatmayı hedefliyorlardı. Ne var ki, bu yenilenmenin ve atılımın istenilen etkiyi meydana getirmesi için gerekli olan sürenin geçmesine izin

330 THİF ile İstanbul Komünist Grubu'nu (Aydınlıkçılar) birbirinden ayırmaksızın TKP'nin bütünü içinde ele alanlar ve Türkiye Komünist Hareketini tarihi devamlılık esası perspektifinden değerlendirenler, bu kongreyi TKP'nin üçüncü kongresi olarak kabul ederler. Onlara göre ikinci kongre, THİF'nın Ankara'da topladığı 16 Ağustos 1922 tarihli kongredir. Oysa gerçekte, bu iki grup birbirini rakip görmekte ve her ikisi de Türkiye seksiyonu olmak için Komintern nezdinde yek diğerine karşı mücadele etmektedir. Kaldı ki Şefik Hüsnü ve Aydınlık çevresi, bu kongreye katılmayı reddetmiş ve gözlemci dahi göndermemiştir. Dahası, Şefik Hüsnü Komintern için kaleme aldığı pek çok raporda THİF'den bahsetmemiş, bu partiyi görmezden gelmeyi tercih etmiştir. THİF-İKG ayrılığı için bkz.: **STMA**, VI., s.1875 vd.

331 Program taslağı için bkz.: TÜSTAV Komintern Arşiv Dökümü 1, CD no. 21, Klasör no. 27-36, Belge no. 259-297'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 2. cilt, s. 195-215 vd. (Belgenin orjinali Fransızca'dır).

332 İbrahim Topçuoğlu, **Neden 2 Sosyalist Partisi 1946 'T.K.P. Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi 1914-1960'**, 1. cilt, Şahsi Yayın, 1976, s. 96-97 vd.

verilmemiştir. Bilindiği üzere, 15 Şubat 1925'te Şeyh Sait İsyanı patlak vermiş ve bu dış destekli gerici ayaklanmanın bastırılması sonrası Kemalist iktidar Takrir-i Sükun Kanunu'nu ile tüm muhalefeti aynı anda bastırmış ve susturmuştur. Dolayısıyla Türkiye Komünist Partisi'nin, yani Aydınlık çevresinin Cumhuriyet devrimlerinden yana tavır almaları ve ideolojileri gereği Kemalistlerin yanında durmaları ne TKP'ye, ne de Aydınlıkçı öncülere bir kazanım sağlamamıştır. Onlar da bu kanundan ve kanunun getirdiği baskı ortamından, diğer muhalefet unsurları kadar zarar görmüşlerdir.[333] Kendisi de bir TKP'li olan İbrahim Topçuoğlu, Takrir-i Sükun'dan sonra parti içinde yaşanan gelişmeleri ve partililer arasındaki sorunları şöyle anlatmıştır:

> "*...Şeyh Sait İsyanı patlak verdi. Takriri Sükun Kanunu çıkarılarak şiddetli bir terör havası esmeye başladı. 12 Mart 1925 günü Aydınlık, arkasından Orak Çekiç ve onu takiben de Yoldaş Dergisi kapatıldı. Terör sürdürülmeye başlanmış, en küçük bir taşkınlıkta dahi İstiklal Mahkemesine gitmek korkusu yaratılmıştı.*
>
> *Bu durumda, tabii olarak faaliyetimiz de kısıldı. Çalışma temposu yavaşlatılarak, açık verilmemesi için çok dikkat ediliyordu. Yaptığımız ara toplantılar da Şefik Hüsnü; işçi teşkilatının, dergilerin kapatılmasını ve neşriyatın yasaklanmasını protesto etmelerini istiyor ve Vedat Nedim'in bunu organize etmesini diliyordu. Vedat Nedim ise buna yanaşmıyor ve; canım, işçiler niye elin gazetesi kapandı diye protestoya gitsinler? Bu gazeteler işçi derneğinin gazeteleri değil ki, işçileri harekete geçirelim ve yürüyüşe sokalım, olmaz böyle şey diyordu. Doğrusu da buydu; Sadrettin Celal veya Şevket Süreyya'nın namına çıkan gazeteler kapandı diye Tersane işçilerinin greve gitmesi doğru olamazdı. Ama, Şefik Hüsnü'nün maksadı ve düşündüğü vardı. Nitekim bu maksadı bir süre sonra anlaşıldı. Mayıs ayı yaklaşıyordu ve 1 Mayıs'ta Amele Bayramı vardı. Bu bayramda bir broşür yayınlanması, Amele Cemiyetince teklif edilmişti. Şefik Hüsnü bunu fırsat bildi. Ve hazırlanan broşür yazısı Komitece incelenirken, Şefik Hüsnü bu broşürün başına 'Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz' ibaresinin yazılmasını istedi ve yazdırdı. Broşür, Amele Teali Cemiyeti namına basılıp dağıtılacaktı. Broşür hazırlanıp, bastırıldığında; broşürün başında büyük puntolarla dizilmiş 'Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz' ibaresini okuyan Amele Teali Cemiyeti idare heyeti, telaşa düşerek itiraz etmişti. Biz bir siyasi kuruluş değiliz, terör ve tevkifatların sürdürüldüğü bir ortamda bu yazıyı yayınlamak, bile bile polisi üzerimize çekmek olur. Biz bunu kabul edemeyiz. Broşür dağıtılmadan, 'Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz' ibaresini karalayarak silelim, ondan sonra dağıtalım diye ısrar ettiler ve hatta*

[333] İşin ilginci Aydınlıkçıları, Kemalist iktidara yönelik Sovyet desteği de kurtaramamıştır. 1922-23 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye Temsilciliği'ni yapan Aralov'un belirttiğine göre, Takrir-i Sükun'un gerekçesi olarak görülen Şeyh Sait İsyanı esnasında Türk Hükümeti Sovyetler Birliği'ne başvurmuş ve SSCB, *Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış durumunu kuvvetlendiren yeni bir Sovyet-Türk dostluk ve tarafsızlık antlaşması imzalayarak* Türkiye'yi desteklemiştir. Bkz.: Semyon İvanoviç Aralov, **Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları 1922-1923**, çev.: Hasan Ali Ediz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 228. Anlaşılan Kemalist iktidar ile Sovyetlerin arasının bu derece iyi olması dahi Aydınlıkçılara yönelik sindirme ve yok etme girişimlerine engel olamamıştır.

bir kısmına bant yapıştırdılar. Fakat Şefik Hüsnü onları dinlemeyerek diğer kısmını değiştirmeden dağıtmıştı.

Broşürün dağıtılmasından kısa bir zaman sonra, savcılık faaliyete geçerek tevkifata girişti. Bu arada, tevkifatın yapılacağını bilen Dr. Şefik Hüsnü, tedarik ettiği pasaportla, çömezi Hasan Ali Ediz'i yanına alarak yurt dışına kaçtı. Şefik Hüsnü'nün kaçacağını haber alan Nazım Hikmet ise, bana ve görebildiği arkadaşlara tehlikeyi bildirerek o da yurt dışına kaçtı. Biz de mümkün olan süratle gözden uzak yerlere sığındık, ve dağılmaları için diğer arkadaşlara haberler saldık. Ne çare ki, kaçamayan ve gözden uzaklaşamayan bir çok arkadaş yakalandı. Yüzlercesi sorgudan geçti ve İstiklal Mahkemesini boyladı"[334]

Görüldüğü üzere, 4 Mart 1925 tarihli Takrir-i Sükun Kanunu ile birlikte gazeteleri kapatılan Aydınlık çevresi, Kemalist iktidardan ciddi bir darbe almıştır. Yalnız bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, kendisi de olayların içinde birebir bulunmuş olan İbrahim Topçuoğlu, yaşanan hadiseleri anlatırken bazı önemli basamak taşlarını hızlı biçimde ele almaktadır. Örneğin, Aydınlık ve Orak Çekiç'in kapatılmaları sonrasında başlayan Yoldaş Gazetesi macerası detaylı biçimde ele alınmamıştır. Yoldaş Gazetesi tecrübesine Mete Tunçay ve Erden Akbulut'un birlikte kaleme aldıkları *İstanbul Komünist Grubu'ndan Türkiye Komünist Partisi'*ne isimli kitabın üçüncü cildinde daha kapsamlı biçimde değinilmiştir. Ve bu kitaba göre Yoldaş Gazetesi, aslında Bursa'da yayımlanan bir gazetedir; Aydınlıkçılar, yayın organlarının susturulması üzerine bu gazeteyi denetimleri altına almış, 23 Nisan'da da yeni serisini başlatmak üzere harekete geçmişlerdir.[335] Söz konusu gelişmeleri, Amerikalı tarihçi George S. Harris'in *Türkiye'de Komünizmin Kaynakları* isimli eserinden takip etmekte mümkündür:

"*Ankara resmi makamları,* (Aydınlıkçılar tarafından) *coşturulan cömert desteğe rağmen, 4 Mart 1925 tarihli meşhur 'Takriri Sükun Kanunu'nun olağanüstü hükümlerinden yararlanmakta tereddüt etmedi. İsmet İnönü Hükümeti, diğer muhalefetlerin de ağızlarına gem vurulduğu bu devre içinde, hem Orak Çekiç'i, hem de Aydınlık'ı kapattı.*

İstanbul komünistleri kuzu kuzu boyun eğmediler. Bunun yerine, İbrahim Hilmi'nin Bursa'da kurduğu 'Yoldaş' gazetesindeki yayınlarıyla hükümete meydan okuyup kafa tutmaya koyuldular. Bundan başka işçiler arasında ve üniversite içinde tahriklerini sürdürdüler. Türk

334 İ. Topçuoğlu, **a.g.e**., s. 108 vd.
335 E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**…, 3. cilt, İstanbul 2013, s. 11.

komünistleri Mayıs Bayramı'nı kutlayan broşürler yayınlamak, başlıca yayın organlarının kapatılmasına karşı protesto gösterileri düzenlemek cesaretini gösterdiler."[336]

Demek ki Aydınlık çevresi, Aydınlık ve Orak Çekiç gibi iki önemli yayın organını kaybettikten sonra Bursa'da çıkan Yoldaş isimli gazeteyi ele geçirmiş ve Kemalist iktidara yönelik teorik bir direniş başlatmaya çalışmıştır. Ancak bu direnişe, Şefik Hüsnü'nün, Amele Teali Cemiyeti'ni paravan kılarak dağıtmak istediği 1 Mayıs bildirileri engel olmuştur. Çünkü savcılık, bu bildirilerin yayılmaya başlamısıyla birlikte Aydınlıkçılara yönelik büyük bir tutuklama dalgası başlatmıştır.[337] Ve bu güçlü dalgadan ancak birkaç Aydınlıkçı kurtulmayı başarabilmiştir:

"*Hükümet bu eylemlere karşı derhal tepki gösterdi ve harekete geçti. 1925 Mayıs'ının başlarına doğru, eline geçirebildiği önde gelen komünistleri tutukladı. Yalnız Şefik Hüsnü Deymer ve Nazım Hikmet gibi birkaç önemli kişi yeraltına geçmeyi başardılar ve faaliyetlerini sürdürmek yolunda giriştikleri verimsiz çabadan sonra dışarıya kaçtılar.*"[338]

TÜSTAV Komintern Arşivi'nde yeralan rapora göre ilk elden tutuklanan isimler ve sonrasında yaşanan gelişmelerse şöyle detaylandırılmıştır:

"*Mayıs 1341 zarfında 1 Mayıs nedir? Nam risalenin tab'ı, neşr ve füruhta çıkarıldıktan bir hafta sonra Bab-ı Ali'deki Aydınlık Kütüphanesi'nin satış memuru Şevki yoldaş polisçe tevkif ve birkaç gün sonra Ankara İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmiştir. Kütüphane Şevki yoldaşın tevkifinden bugüne kadar kapalı olup Aydınlık Kütüphanesi levhası da tevkifinden tahminen bir ay sonra kaldırılmıştır.*

Aynı zamanda kısm-ı siyasi komünist masası memurları komünist faaliyeti takibe başlayarak akdemce (daha önce) *yapılmış bir içtimada hatıra defterine yazılan yazıları sebep add ve bu bahane ile şaire Yaşar Nezihe; Sadrettin Celal, Mustafa, Said, İsa, Şevket Süreyya, Nizameddin Nazif, Eczacı Vasıf, ressam Peyami ve daha bir kaç kişiler tevkif polis müdüriyetine getirilmiş ve bu yazılar hakkında ve maksadın nelerden ibaret olduğu sorulmuş ve bilahare bunlardan Yaşar Nezihe, Said, Mustafa, İsa yoldaşlar ve daha birkaç kişiler serbest bırakılmıştır. Türk Amele Teali Cemiyeti katib-i umumisi mühendis Abdi Receb ve elektrikçi Nuri Beyler 1 Mayıs risalesinden dolayı tevkif edilmiştir.*

336 G. S. Harris, **a.g.e**., s. 199 vd.
337 İ. Topçuoğlu, **a.g.e**., s. 108 vd.
338 G. S. Harris, **a.g.e**., s. 200.

Mevkuf komünistler polis müdüriyetinde bir haftadan fazla alıkonulmuş iseler de Ankara'da vürud eden emir üzerine Ankara İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmiştir. Ressam Sami yoldaş Rusya'dan kendisine gönderilmiş bir mektubun üzerinde bulunmasından dolayı tazyik edilmiş ve bu sebepten dolayı dövdüklerinden yüzü gözü şişmiştir.

İş bu tevkifat üzerine bütün teşkilatın idaresi üzerine kalan tıbbiye talebesinden Neşati yoldaş da bilahare tevkif ve Ankara İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmiştir. Bunlar meyanında Nazım Hikmet, Hasan Ali (Ediz)*, Said, Mustafa, İsa yoldaşlar gerek Şevki yoldaşın tevkifinden evvel ve gerek sonra muhtelif zamanlarda İstanbul'dan Rusya'ya firar etmişlerdir. Hasan Ali yoldaşın İstanbul'dan infikaki Şevki yoldaşın tevkifinden bir gün evvel vuku bulmuştur.* "[339]

Hasan Ali Ediz'in kaleme aldığı diğer bir belgede ise, 15 Mayıs - 6 Haziran tarihleri arasında tutuklanan isimlerin listesi mevcuttur. Bu listeye göre; Sadrettin Celal, Şevket Süreyya[340], Orak Çekiç Gazetesi redaktörü Vasıf, Türkiye Komünist Gençler Birliği Merkez Komite üyesi Salim, Aydınlık yazarı Mustafa, gazeteci Nizamettin Nazif, işçi Kadir, işçi Nizamettin ve on kadar üniversite öğrencisi tutuklanmış ve İstiklal Mahkemesi'ne gönderilmiştir.[341]

Ergün Aybars'ın İstiklal Mahkemelerini ele aldığı tanınmış eserinde, Aydınlıkçıların mahkeme safahatine ait dikkat çekici bilgiler paylaşılmaktadır. Buna göre, yukarıdaki belgede bahse konu olan on kadar öğrencinin, on beş Tıbbiye öğrencisi olduğu anlaşılmaktadır.[342] Ve bu öğrencilerin on iki tanesi, yapılan ilk sorgulamanın ardından, isnat edilen şuçla ilişkilerinin olmadığı anlaşılarak serbest bırakılmıştır. 10 Ağustos 1925 tarihinde ise Aydınlık mensubu Şevki, Elektrikçi Nuri, Abdi Recep, Sadrettin Celal ve Şevket Süreyya Beylerin duruşmaları yapılmıştır. 12 Ağustos'ta Savcı Necip Ali Bey, iddianameyi okumuş ve sanıkların iki grup halinde komünizm propagandası yaptıklarını savunmuştur. İddianameye göre birinci grup, Mümtaz Bey'in evinde toplananlar, ikinci grupsa Orak Çekiç Gazetesi ile propaganda yapanlardır. Bunların dışında, Aydınlık Dergisi'nin ülkenin sosyal bünyesi için tehlikeli yayınlarda bulunduğu ve Avrupa genel telkinlerinden ayrılmak istemeyen Türkiye

339 TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD no. 26, Klasör no. 33-36, Belge no. 460-461'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 3. cilt, s. 13.

340 Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam isimli eserinde tutuklanacağını bildiği halde ülkede kalmayı tercih edişini şöyle anlatmıştır: "*O gece tevkif edileceğimi biliyordum. Aydınlık dergisinin sahibi bazı yazarlar* (Şefik Hüsnü ve Nazım Hikmet kastediliyor) *memleketi terk ediyorlardı. Bir karar karşısındaydım. Kararımı verdim: Memlekette kalacaktım. Benim kaderim artık bu toprağa bağlıydı.*" Bkz.: Ş. S. Aydemir, **a.g.e**., s. 21.

341 TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD no. 38, Klasör no. find. 3, Belge no. 59'dan aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 3. cilt, s. 16.

342 Öğrenciler Askeri Tıbbiye öğrencileridir. Söz konusu öğrencilerin askeri bir okula mensup olmaları, dönemin Müdafaa-i Milliye Vekaleti'ni endişelendirmiş ve bir takım önlemler alınmasına neden olmuştur. Bkz.: K. Sadi, **a.g.e**., s. 692.

Cumhuriyeti'nde sermaye karşıtı bir idare kurmanın sosyal düzeni bozacağı gibi iddialar da savcılığın iddianamesine girmiştir. Neticede Necip Ali Bey, sanıkların komünistlikle ilgileri olduğunun anlaşıldığını ileri sürmüş ve cezalandırılmalarını talep etmiştir. On beş Tıbbiyeliden serbest bırakılanlar dışında kalan Nuri Haydar, Mesud Said ve Ali Rasim isimli üç öğrenci için, ülkenin siyasi çıkarlarını anlayacak yaşta olmadıkları gerekçesiyle, tutukluluk sürelerinin yeterli görülmeleri ve salıverilmeleri istendi. Firari sanıklardan Hasan Ali (Ediz), Dr. Şefik Hüsnü ve Nazım Hikmet içinse haklarında gıyaben karar verilmesi talep edildi. Ve mahkeme 12 Ağustos 1925 tarihinde kararını verdi. Bu karara göre:

"*Memlekette içtimai nizamı ihlal maksat ve gayesiyle propagandada bulunmakla maznun, Yoldaş Gazetesi sahibi İbrahim Hilmi ve Amele Teali Cemiyeti azasından Şevki, Abdi Recep, Elektrikçi Nuri, Aydınlık Gazetesi sahibi Sadrettin Celal, muharrirlerinden Şevket Süreyya, Nizameddin Nazif, Eczacı Vasıf, Sanayi-i Nefise'den Sami, Doktor Mülazım Mümtaz, Tıp talebesi Hikmet Hüseyin, Nuri Haydar, Fahrettin, Mustafa, Ahmet Şükrü, Şakir, Mesud Said, Ali Rasim, Mehmet Sabit, Burhaneddin, Süleyman Necati, Haydar İsmail, Mansur Gabrenski, Selahattin, İsmail Hakkı ile hal-i firarda olan doktor Şefik Hüsnü, Tıp Fakültesi'nden Hasan Ali, Nazım Hikmet ve Cevdet Efendiler:*

Hanelerinde yapılan aramada komünistliğe müteallik evrak ve muhaberat ve Üçüncü Enternasyonal'e ait muhaberat ele geçirilmiş ve kendilerinin İstanbul'da açılıp bilahare saddedilen Üçüncü Enternasyonal'e bağlı şubenin yerine, gizlice leyli mekteplerde isimlerine göre 'Hücreler' tertip ettikleri ve mezkur hücreler vasıtasıyla memleketine faydalı unsurlar olabilmek için tahsil hayatına atılmış olan talebeyi iğfal, teşvik ve tahrik etmek suretiyle teşkilatları arasına aldıkları ve İstanbul'da 'Aydınlık', Bursa'da 'Yoldaş' namı ile komünist efkarını tamim ve idare-i hazırayı taklibe ma'tuf olarak neşriyatta bulundukları, istihdaf ettikleri gayeye vüsul için 'ihtilali' vasıta edilmiş olan bu teşkilata dahil maznunların muayyen içtima mahallerinde gizli, müzakerat icra ettikleri ve bu içtimalarda, Anadolu içlerine dağılarak faaliyette bulunmak için programlar tertip edildiği ifadat ve sahadat ile sabit olmuş ve bu faaliyetlerin Anadolu'da bir bolşevizm idaresi tesisini mümkün kılacak buhranengiz vaziyetler ihdasına matuf olduğuna kanaat-i vicdaniye hasıl olduğundan:

İbrahim Hilmi, Şevki, Elektrikçi Nuri, Sadrettin Celal, Sami, talebeden Nuri Haydar Efendiler yedişer sene ve Abdi Recep, Şevket Süreyya, Eczacı Vasıf, Doktor Mülazım Mümtaz, Tıp talebelerinden Hüseyin Hikmet ve Süleyman Necati'nin onar sene küreğe ve hal-i firarda bulunan doktor Şefik Hüsnü, Nazım Hikmet, muharrir Cevdet ve Tıp talebesinden Hasan Ali

Efendilerin de on beşer sene küreğe konulmalarına gıyaplarında karar verilmiş ve diğer maznunlar beraat etmiştir."[343]

Tutuklanmalar Aydınlık çevresi için büyük bir darbe oldu. Bu darbeden sonra Aydınlıkçılar ciddi bir varlık mücadelesi içine girdiler. Örgütsel yapı içinde sorunlar yaşanmaya ve örgüt üyeleri arasında dağılmalar görülmeye başlandı. Kemalistlerin bu oturaklı darbesi, Aydınlık kadrosunda uzun yıllar devam edecek bir travmaya neden olmuştu. Darbeden sonraki ilk aylar, panik havasında geçti. Aydınlıkçıların yegane telaşı, üyeleri bir arada tutmak ve Komintern'in isteği doğrultusunda örgütü, daha fazla dağılmadan, hızlı biçimde yeraltına çekmekti. Aydınlıkçılarla ilk günden beri kan uyuşmazlığı yaşayan Doğu Seksiyonu'nun, mahkeme kararının hemen akabinde TKP MK'ne gönderdiği direktifte, partinin yeraltına çekilmesi ve illegal bir aparat olarak yola devam etmesi salık verilmektedir:

"*Değerli yoldaşlar,*

Mahkemeye yönelik hitabenin metnini size göndermekte ne yazık ki, biraz geciktik. Şimdi davayla ilgili bir çağrı gerekiyor. Bu andan yararlanmayı bizzat sizlerin düşünmüş olmaması çok kötü. Şimdi kaçırılmış olanı telafi etmek için mutlaka acele etmelisiniz. Ekteki Türkçe çağrının metni bir an önce ve elden geldiğince geniş çapta yığınlar arasında ve her şeyden önce büyük sanayi merkezlerinde dağıtılmalıdır. Bu bir bakıma bizim son teşkilat ve siyasetle ilgili direktiflerimiz doğrultusunda atılan ilk adım olacaktır.

Parti güçlü bir illegal aparat yaratma işine kararlılıkla başlamak zorundadır. Paniği önlemek için çok kesin bir savaş gerektiğine bir kez daha dikkatinizi çekmek isteriz. Bir yerde açığa çıkarılan yoldaşlar illegal çalışmak üzere ülkenin başka bir yerine gitmek zorundadır ve yoldaşların buraya çıkmalarına (Moskova) ancak son derece olağanüstü durumlarda izin verilebilir."[344]

Bu belgeden de gayet net biçimde anlaşılacağı üzere, Aydınlıkçılar için legal siyaset yapabilme imkanı, uzunca bir süre daha ihtimal dahilinde sayılmayacaktı. G. Harris, bahsi geçen çalışmasında bu konuya şu şekilde temas etmiştir:

---

343 T.B.M.M. Arşivi, T-3 Dosya 74, Karar 84'ten aktaran: Ergün Aybars, **İstiklal Mahkemeleri 'Yakın Tarihimizin Gerçekleri',** 2. baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1998, s.328-329 vd. Ayrıca bkz.: F. Tevetoğlu, a.g.e., s.392-393 vd.; İlhan E. Darendelioğlu, **Türkiye'de Komünist Hareketler 1910-1973**, 3. baskı, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1973, s. 174-175 vd.

344 TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD no. 34, Klasör no. 4-6, Belge no. 422'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 3. cilt, s. 20.

"*Bu tutuklanmalar ve yargılanmalar, Türkiye'deki legal komünist hareketine son verilmiş olduğunu gösterdi. Her ne kadar komünizm henüz yıkıcı bir unsur olarak kesinlikle damgalanmamış idiyse de, Takrir-i Sükun Kanunu'nda yer alan hükümler, hükümetin eline her çeşit ve renkteki ayrılıkları bastıracak silahı vermiş bulunmaktaydı ve bu kanun, müteakip dört yıl yürürlükte kaldı. Bu arada, Ceza Kanunu, İtalyan Ceza Kanunu örnek alınarak, 1926 yılında tamamen düzeltildi. Yeni Ceza Kanunu, herhangi şekilde olursa olsun, sınıf mücadelesini savunan teşkilatları kapatmak için 1936 yılında kabul edilen meşhur 141 ve 142'nci maddelerin getirdiği hükümleri henüz ihtiva etmemekle beraber, komünist propagandasına karşı harekete geçmek hususunda ek kanuni esaslar sağlamaktaydı. Ne var ki, hükümetin, elde hazır herhangi bir kanuna dayanarak komünistlere karşı harekete geçmeğe aleste olmasıyla* (hazır olmak), *Komünist Partisi, bundan böyle, ancak yeraltında yaşayabilecekti. O yeraltı ki, buraya katılacak kadar yürekli olan herhangi bir kimsenin cesaretini, ateşliliğini hükümetin dikkat ve uyanıklığı mihenge vuracaktı.*"[345]

Aydınlıkçıların lideri Şefik Hüsnü, tutuklamalardan üç ay sonra kaleme aldığı "Yeni Türkiye'de Komünist Avı" başlıklı yazısında, parti olarak istemeden de olsa sürüklendikleri zorunlu sonucun illegal faaliyet olduğunu, şu sözlerle kabul etmiştir:

"*...bu darbe komünist öncü savaşçıların yalnızca legal çalışan kesimine indirilmiştir. Türkiye Komünist Partisi'nin illegal aygıtına hemen hemen hiç dokunulmamıştır. Yerel örgütlerin aktif işçileri görevlerinin başındadır. Bu nedenle, yoldaşlarımızın, yeni Türkiye'ye hakim olan milliyetçi gericiliğin indirdiği darbenin etkilerini kısa bir süre içinde gidereceklerini ümit ediyoruz.*

Elbette bu mahkumiyet kararı, her türlü açık propagandayı hemen hemen olanaksız kılmıştır. Kemal Paşa'nın adliyesi, aslında padişahlık yanlısı gericilere karşı çıkarılmış olan Sıkıyönetim Kanunu'nu (Takrir-i Sükun) *bütün komünistlere karşı kullanmaya kararlı görünmektedir.*"[346]

Tüm bu olgulardan çıkan netice, Aydınlık çevresinin, Takrir-i Sükun Kanunu'nun komünistlere uygulanması ile birlikte legal siyaset yapma kanallarının tıkandığı ve illegal faaliyetlere istemeden de olsa sürüklendiği gerçeğidir. Aslında bunu, Kemalistlerin incelikli bir taktiği olarak görmek gerekir. Çünkü, gerçekte her türlü ilerici hamlede Kemalistleri desteklemiş, Şeyh Sait gibi karşı-devrimci ayaklanmalarda Kemalist iktidarın yanında olmuş Aydınlıkçı komünistlerin, o gün için bir tehdit olarak algılanmalarının elle tutulur, rasyonal bir gerekçesi bulunmamaktadır. Böylesi bir

345 G. S. Harris, **a.g.e**., s. 201.
346 Şefik Hüsnü, **Yazı ve Konuşmalar**, 2. baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1995, s. 16 vd.

algının oluşması için gerekli olan maddi koşullar henüz ortaya çıkmamıştır. Fakat buna rağmen, Sovyetlerin veya Komintern'in desteğiyle bir süre sonra ciddi derecede güçlenebilecekleri ve önemli bir muhalif yapılanma olarak Kemalistlerin karşısına dikilebilecekleri ihtimali dolayısıyla söz konusu çevre, illegal faaliyetlere itilerek marjinalleştirilmiş ve yalnızlaştırılmıştır. Böylece yasadışı bir örgüt haline sokulan Aydınlıkçıların, halkın teveccühünü kazanmalarına da geri dönülmez biçimde engel olunmuştur.

Aydınlıkçı kadro, yeraltına çekildikten sonra bir takım iç sorunlar da yaşamaya başlamıştır. Yaşanan en temel sorunlar, partinin re-organizasyon sürecindeki örgütlenme modelinin ve izlemesi gereken propaganda yöntemlerinin neler olacağı hususlarıdır. Bu konular hakkında parti içinde birbirinden ayrışan üç farklı görüş bulunmaktaydı: Bunlardan ilki, partinin aldığı ağır darbeden sonra Türkiye'de kalmaya devam eden ve partinin tüm sorumluluğunu üstüne almak durumunda bırakılan Vedat Nedim'in (Tör) görüşüydü. Bu görüşe göre, Kemalizmin bütün muhalefet unsurlarını baskıladığı bu dönemde daha dikkatli ve olabildiğince ihtiyatlı olunmalıydı. Şefik Hüsnü'nün yurt dışına çıkışından sonra aralarında başlayan mektuplaşmalara dikkat edildiğinde, Vedat Nedim'in ne derece kaygı ve korku içinde olduğu açık biçimde görülür. Vedat Nedim'in bu korku dolu haleti ruhiyesi en nihayetinde dikkati celbedecek ve kendisini hataya sürükleyecek bir noktaya varmıştır. Örneğin, kaleme aldığı her mektupta, başta Şefik Hüsnü olmak üzere tüm yol arkadaşlarını, belirlenen kuryenin dışındaki kimseleri haberleşme unsuru olarak aracı kılmamaları ve kod isim dışında isim kullanmamaları hususunda defalarca usanmadan uyarmıştır.[347] Ve izlenecek hatt-ı hareket tarzı hakkında ileri sürülen tüm önerileri, içinde bulunulan maddi koşullara aykırı ve gerçek dışı oldukları gerekçesiyle reddetmiştir. Hatta Komintern'in salık verdiği beş maddelik eylem planı yerine, daha ihtiyatlı ve gerçekçi bulduğu kendi beş maddelik eylem planını kabul etmiştir.[348]

---

347 6 Ağustos 1925 tarihli mektup ile Şefik Hüsnü'ye: "*Benim adım Sacid'dir. Dikkat edin herkese Vedat Nedim, Vedat Nedim diye yazmayın*" dediği 15 Ağustos 1925 tarihli mektuplar ve 30 Ağustos 1925'te kaleme aldığı ve Moskova'daki arkadaşlarını "*muhaberatı kurye vasıtasıyla yapın. Hususi adreslere sakın yazmayın*" diye uyardığı rapor için bkz.: E. Akbulut, M. Tunçay, *İstanbul Komünist…*, 3. cilt, s. 54, 55 ve 71. Ayrıca, Hasan Ali Ediz'e gönderdiği 9 Ekim 1925 tarihli mektupta şöyle bir uyarıda bulunmaktadır: "*Bir daha sakın mektuplarında isimlerimizi zikretme. Buradaki çalışma şeraitinin ne kadar müşkül olduğunu unuttun galiba!*" Bkz.: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**…, 3. cilt, s. 102. Bu mektuplardan da kolayca anlaşılacağı üzere Vedat Nedim yakalanma hususunda devamlı tetikte ve hayli tedirgin bir psikoloji içindedir. Objektif bir gözle incelendiğinde bu tutumun, illegal örgüt liderliği konumuna uygun düşmediği ve bu tarz bir liderliğin Vedat Nedim'in üzerine oturmadığı rahatça söylenebilir.

348 4 Temmuz ve 15 Temmuz 1925 tarihlerinde Vedat Nedim'e gönderilen talimatlara göre Komintern: **1.** Şefik Hüsnü'nün direktiflerine uygun şekilde Vedat Nedim'i geçici olarak parti sekreterliğine getirmiştir. Ayrıca Faik, Mehmet, Ragıp ve Nuri'den oluşacak bir geçici icra komitesi kurulmasına, **2.** Parti'nin Şefik Hüsnü tarafından

Partinin içindeki ikinci görüşüyse, tutuklanmalar esnasında ülke dışına kaçmış ve Moskova'ya sığınmış olan Nazım Hikmet[349] ve Hasan Ali Ediz gibi isimler savunmaktaydı. Bunlara göre partinin yönetim merkezi yurt dışında (Moskova) olmalıydı ve Şefik Hüsnü ikamet etmekte olduğu Berlin'den, yönetim merkezi olarak düşünülen Moskova'ya geçmeliydi. Ayrıca Türkiye'de bir teknik büro teşkil edilmeli ve böylece Bolşevik Parti'nin 1917 Devrimi öncesinde takip ettiği ikili teşkilat sistemi oluşturulmalıydı. Ancak Türkiye'deki büro, harici büronun emri altında bulunacak ve direktiflerine tam bir bağlılık gösterecektir. Ayrıca bu görüştekilere göre, illegal şekilde yayımlanacak bir neşriyata da çok acil şekilde ihtiyaç bulunmaktadır. Nazım Hikmet'in Şefik Hüsnü'ye göndermiş olduğu mektuplara göre, bu görüşü başta Zinovyev olmak üzere Komintern Doğu Seksiyonu da desteklemekteydi.[350] Üçüncü ve son görüşün savunucusu ise partinin lideri olarak kabul edilen Şefik Hüsnü'ydü. Şefik Hüsnü'nün savunduğu görüş, parti merkezinin Berlin'de oluşturulması ve partinin buradan idare edilmesi yönündeydi. Bunun başlıca nedeni, partiye yönelebilecek Moskova ajanlığı suçlamalarına karşı tedbirli olmaktı. Şefik Hüsnü, bire bir kendi sözleriyle: *Herkesin gözünde bizzat ülkede doğmuş ve kendi imkanlarıyla gelişmiş bir hareketin temsilcileri, önderleri olarak kalmak* gerektiğini savunuyordu.[351] Bu esnada, parti içinde

---

Berlin'den yönetilmesine ve İstanbul Komitesi'nin Şefik Hüsnü'nün talimatlarına tabi olmasına, **3.** Taşra örgütlerinin merkezle bağlarının pekiştirilmesine ve yazılı propaganda faaliyetinin gecikmeksizin yeniden başlatılmasına, **4.** Genç komünistlerin Anadolu'da geziler yapması sağlanarak, Türk halkı ve köylüsünü tanıması için imkanlar oluşturulmasına ve **5.** Tutuklu komünistlerin desteklenmesi adına işçilerin öncülük edeceği bir protesto organize edilmesine karar vermiştir. Bkz.: TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD no. 29, Klasör no. 1-8, Belge no. 101'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 3. cilt, s. 50.

Vedat Nedim'in beş maddelik faaliyet programı ise şöyledir: **1.** Çekirdeklerdeki aydınlatma ve örgütlenme çalışmalarına devam edilmesi, **2.** İşçi teşkilatının şuurlandırılması ve yaygınlaştırılması, **3.** Vilayetlerdeki teşkilatların muntazam olarak teftiş ve takviye edilmesi, **4.** Tutuklu partililere ve ailelerine yardım edilmesi ve **5.** Mümkün olursa ilmi bir dergi yayımlamak. Bkz.: Vedat Nedim'in kaleme aldığı 30 Ağustos 1925 tarihli rapor için; TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD no. 26, Klasör no. 33-36, Belge no. 465-469'dan aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 3. cilt, s. 72.

Görüldüğü üzere, Vedat Nedim'in beş maddelik faaliyet programı ile Komintern'in direktifleri birbirleriyle örtüşmemektedir. Daha açık bir ifadeyle Vedat Nedim, ülke koşullarının yurt dışından doğru şekilde gözlemlenemeyeceği iddiasıyla, Komintern'in direktiflerine ayak diremiş ve kendi temkinli yolunu takip etmeyi tercih etmiştir.

349 Nazım Hikmet'in yurtdışına firarı hakkında Hikmet'in üvey oğlu ve tanınmış edebiyat eleştirmeni olan Memet Fuat şunları anlatmaktadır: "*Arkasından, 1 Mayıs 1925'te dağıtılan bir bildirgenin soruşturması sırasında, yasadışı Türkiye Komünist Partisi üyeleri olarak otuz sekiz kişi tutuklanıp İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmak üzere Ankara'ya getirildiler. Yurt dışında olanlar, ya da yakalanmamak için yurt dışına kaçanlar da gıyaben yargılanacaklardı. Bunun üzerine Nazım Hikmet, Haziran ayı ortalarında, İzmirden gizlice İstanbul'a, annesinin Kadıköy'ün Cevizli semtindeki evine geldi. Ertesi sabah evden tayfa kılığıyla çıktı, iskeledeki yolcu sandallarından biriyle, TKP'nin ayarladığı, Mühürdar açıklarında bekleyen takaya gitti. 1925 yılının Haziran ayı sonunda yeniden Moskova'daydı.*" Bkz.: Memet Fuat, **Nazım Hikmet 'Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları, Tartışmaları, Dünya Görüşü, Şiirinin Gelişmeleri'**, İstanbul 2000, s. 75.

350 Nazım Hikmet'in mektupları için bkz.: TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD no. 36, Klasör no. 2-2, Belge no. 349-350'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 3. cilt, s. 66 ve TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD no. 21, Klasör no. 27-36, Belge no. 522'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 3. cilt, s. 73.

351 TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD no. 26, Klasör no. 33-36, Belge no. 286-293'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**..., 3. cilt, s. 45.

hizipleşmeye doğru evrilen iki grubun yaklaşımlarına da cepheden karşı çıkmakta ve gönderdiği talimatlarla otoritesini kabul ettirmeye, güç de olsa birliği sağlamaya çalışmaktaydı. Parti işlerinin ancak Moskova'dan ülkeye giriş yapacak olan tanınmamış, taze kadrolar sayesinde güvenli biçimde sürdürülebileceğini düşünen Şefik Hüsnü, bu amaç doğrultusunda arkadaşlarını bilinçlendirmeye uğraşmıştır.[352]

Sonuç olarak, Takrir-i Sükun, Aydınlık Hareketi'ne çok ciddi bir darbe vurmuş oldu. Bu darbenin etkileri zaman geçtikçe daha da arttı. Partideki bölünmeler, gün geçtikçe daha da önemli bir konu haline geldi. Hatta parti içinde herkesin birbirinden şüphe duyduğu, güvensiz bir ortam oluşmaya başladı. Örneğin, Ekim 1925 sonlarında İstanbul'a varan Vala Nurettin, Hüseyin Sait ve Sarı Mustafa (Börklüce), Vedat Nedim tarafından, partinin yönetimini ele geçirmek ve mevcut bölünmeyi derinleştirmek gibi iki önemli suçlamaya maruz bırakılmışlardı.[353]

Bu arada Şefik Hüsnü, devam eden kriz süresince partinin ne yönde hareket edeceğini Komintern ve partili arkadaşları ile istişare etmek için Moskova'ya gitmiştir. Artık tüm hazırlıklar, 1926 yılı içinde yapılması öngörülen kritik parti kongresine hazırlık mahiyetindedir. Amaç, partinin geri kalan tüm unsurlarını bir araya getirmek, otoriteyi yeniden tesis etmek ve iman tazelemektir. Şefik Hüsnü, TKP MK'ne göndermiş olduğu mektupta, partinin son dönemlerdeki vaziyetini ortaya koymanın yanı sıra, kongrenin toplanış nedenlerini de şu şekilde detaylandırmıştır:

> "*TKP MK'ya*
>
> *Yoldaşlar,*
>
> *Demokratik hürriyetlerin askıya alınmasının neticesinde ortaya çıkan şartlar ve komünizmin en ağır şekilde cezalandırılan siyasi cürümler arasına konması, bizleri illegal cihazımızı ve otoritemizi yeniden teşkilatlandırıp kuvvetlendirme göreviyle karşı karşıya getirdi. Binaenaleyh size bir teşkilatlanma platformu ve bir kısım pratik talimatlar yolladık.*
>
> *Son altı aylık tecrübe, partinin idareci organlarının –şu veya bu sebeple-, bu alanda mühim sayılabilecek müspet hiçbir faaliyet yürütemediğini gösterdi. Farklı kaynaklardan edindiğimiz malumata göre, MK gitgide yığınlardan tecrit olmakta; MK etrafında toplanmış azalar zayıflık göstermekte; taşra teşkilatlarıyla irtibat en düşük seviyeye inmiş bulunmakta; partinin gençlik federasyonuyla bağı hemen hemen kopmuş durumda ve ilah… Seyrini burada*

352 TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD no. 21, Klasör no. 27-36, Belge no. 518-519'dan aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**…, 3. cilt, s. 67.

353 Nedim'in: "*Buraya gelen Vala ve saire Hayri ile bir olarak partinin idaresini ellerine almak istiyorlar*" diye başladığı şikayet dolu mektubu için bkz.: TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD no. 26, Klasör no. 33-36, Belge no. 470'den aktaran: E. Akbulut, M. Tunçay, **İstanbul Komünist**…, 3. cilt, s. 109.

tahlil etmek istemediğimiz bu hal, partimizin faaliyetinin, son aylarda, alabildiğine fena şartlarda gitmekte olduğuna işaret ediyor.

Olayların bu gidişatına artık bir nihayet vermenin zamanıdır. Aksi takdirde son derece zahmetli ve sabırlı gayretlerin meyvesi olan partimizin bizatihi mevcudiyeti, deva bulmaz bir şekilde haleldar olacaktır.

İşte tam da bu endişelerle, bu senenin iptidaında, hususiyetle, partinin faaliyeti ve idaresi meselelerini halletmekle mükellef bir konferansın toplanması kararlaştırıldı. MK'dan ayrıca, bizimle bir ön fikir teatisi yapmak üzere bir mümessilini Viyana'ya göndermesi, telgrafla rica edilmişti."[354]

Görüldüğü üzere partinin gidişatı pek de iç açıcı değildir. Şefik Hüsnü'nün ve diğer üst yönetimin amacı, taşra teşkilatlarına bağlı delegelerin de geniş çaplı katılımı ile söz konusu konferansı toplamak ve el verdiğince partiyi tekrar ayağa kaldırmaktır. *Sonuçta teknik aksaklıklar dolayısıyla bazı Anadolu delegeleri katılamasa da, konferans 26 Mayıs 1926'da Viyana'nın banliyölerinden birinde toplanmıştır.*[355] Komintern temsilcisinin gözlemciliğinde toplanan konferansın katılımcıları şöyledir: Moskova'dan Şefik Hüsnü, Ali Cevdet, Nazım Hikmet ve Hasan Ali (Ediz), Türkiye'den Vedat Nedim, Hamdi Şamilov[356], Faik Usta ve Balıkesirli Baytar Mehmet.[357]

Konferansta tartışılan konuların en başında Kemalizme yönelik devrimci tutumun belirlenmesi gelmiştir. Konferans tutanaklarına bakıldığında görülür ki, başta Nazım (Hikmet) olmak üzere, Aydınlıkçıların Kemalizm algısı tamamen değişmiştir. Birinci gün yapılan oturumda Nazım ile Şefik Hüsnü (Ferdi) arasında geçen diyalog tutanaklara şöyle geçmiştir:

"*Nazım- Türkiye'de bidayette* (başlangıçta) *verilen "fiktif"* (kurgusal, sahte) *demokrasi ile bilahare yapılan diktatoranın esbabı* (sebepleri)*?*

Ferdi- Bu meselenin umumi bir mesele olduğunu, bunun hakkında Avrupa'da da henüz

354 Çev.: Sinan Dervişoğlu, **Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı**, İstanbul 2004, s. 25.
355 Çev.: S. Dervişoğlu, **TKP 1926** ..., s. 11.
356 **Hamdi Şamilov:** 1894 yılında doğdu. Birinci Dünya Savaşı yıllarında komünist düşünce ile tanıştı. KUTV'da eğitim gördü. Eğitiminden sonra 1924 yazı itibariyle Türkiye'ye geri döndü. TKP İkinci Kongresi'ne katılan Şamilov, 1925 tutuklamalarının dışında kalmıştır. 1926 Viyana Kongresi'ne Türkiye'den katılan dört delegeden biridir. Vedat Nedim'in parti sekreterliği dönemindeki Merkez Komite'yi yetersiz bulan Şamilov, Nazım Hikmet'in muhalefet grubu içinde yer almayı tercih etmiştir. 1930 yılında, Hikmet'le birlikte partiden atılanlar arasında yer almıştır. Nazım Hikmet ile Kemal Tahir'in de ağır cezalar aldığı meşhur Donanma Davası'nda yargılanmış ve on sekiz yıl hapis cezasına mahkum edilmiştir. Ancak 1950 affı ile cezaevinden çıkabilen Şamilov, son yıllarını vukuatsız geçirmiş ve 1969 yılında İstanbul'da hayatını kaybetmiştir. Bkz.: Özge Unsur, "Şefik Hüsnü Değmer: Türkiye Sol Hareketi İçindeki Yeri ve Görüşleri", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, 2003, s. 84.
357 **STMA**, VI., s. 1886.

kat'i fikirler olmadığını, bazı yerlerde nisbi bir demokrasi var iken bazı yerlerde de faşist idare hüküm sürdüğünü, Türkiye'dekinin de bunun in'ikasatı (yansıma) *olduğunu izah etti.*

Nazım- Fikirlere iştirakle beraber Kemalizmin bidayette halka nisbi bir demokrasi vermesi her burjuvazinin derebeyliğe karşı mücadelesinde düşmanlarını ezinceye ve diktatorasını temin edinceye kadar kitlelere biraz demokrasi verir ve bu düşmanları imha ettikten sonra diktatorasını kurarak hakimiyetini sürer. Bunun ikinci vechesi de her burjuvazinin "demokrasiyi" bir an için vermesi iktisadi sebeplerden dolayı, serbest-i rekabetten ileri gelmesidir. Burjuvazi iktidara yerleştiğinde bir demokrasi vaki değildir."[358]

Tutanakların bir başka bölümünde Nazım, Vedat Nedim ve Şefik Hüsnü, Kemalizme yönelik eleştirilerine şöyle devam etmektedir:

"*Ferdi- TKP'nin programının esbabı mucibe layihasını* (gerekçeli tasarı) *okudu.*

Asım- Layihada Halk Fırkası'nın amele sınıfına karşı aldığı vaziyetler dolayısıyla amele sınıfının rolünü ehemmiyetle nazarı dikkate alınmadığı yazılmıştır. Halbuki bu bir akistir çünkü irtica kuvvetlerinin kuvvetlenmesi kadar amele sınıfının da kuvvetlenmesi burjuvazi için o mertebe muzırdır. Çünkü Türk burjuvazisinin yegane istismar menbaı yerli ameledir. Binaenaleyh ameleye karşı yaptıkları tazyik iktisadi inkişaflarının zaruri bir neticesidir.

Nazım- Vedat'ın fikri doğrudur. Çünkü Kemalizm'in menfaati mümkün mertebe dahili pazarları, yerli ameleyi istismar etmektir. Fakat layihadaki fikir bizim Kemalizme karşı olan pozisyonumuzdur. Layihada hakim olan fikir burjuvaziye emperyalizmin kucağına düşmemesi için bir ihtardı. Biz Kemalizme anti emperyalist olduğu müddetçe inkılapçı fırka deriz. Bunun iki üç vechesi vardır: Harici mücadele, dahili mürteci kuvvetlerle mücadele vesaire. Laiyihadaki fikir tamamıyla anti emperyalisttir.

Asım- İleri atacağımız şiarlarla Kemalizmi ileri sevk edemeyiz. İllüzyon yapmayalım…

Ferdi- Kemalistler hata yapıyorlar kendi menfaatleri aleyhine hareket ediyorlar. Fakat Kemalistlerin hatası işin sütlimanlıkla cereyan edeceğini, vaka çıktıkça işi jandarma ve polis kuvvetleriyle halledeceklerini zannetmelerindedir. Halbuki biz bunu her vakit mümkün olmayacağını onların yükselmesi memlekette içtimai bir temele sahip olmalarıyla mümkün olacağına kaniyiz. Bu içtimai temel halk kitleleri köylü ve küçük burjuvazidir. Amele tatmin edilmekle burjuvazi onu istismar etmekten mahrum kalmayacaktır. Yani burjuvazi kemalistler taktik hatası yapıyorlar. Kemalist burjuvazi işin iktisadi cihetinde büyük bir şuur gösteriyor. Fakat siyasi kısmında hata yapıyorlar. Bu itibarla layihada kayd edilen şekil bizim tarafımızdan gayet iyi bir taktiktir. Ve hakikatte de yeni teşekkül etmekte bulunan burjuvaziye ati için bir tehlike de olsa bugün için faidelidir…"[359]

---

[358] Çev.: S. Dervişoğlu, **TKP 1926…,** s. 49 vd.
[359] Çev.: S. Dervişoğlu, **TKP 1926…,** s. 50-51.

Görüldüğü üzere Kemalizm, Aydınlıkçılar tarafından demokrasiyi kendi çıkarı doğrultusunda bir araç olarak kullanma yönünden eleştirilmekte, dahası koşulların lehine dönmesiyle birlikte demokrasiyi terk ederek diktatoryal bir yönetim yerleştirmekle ve işçinin emeğini alabildiğine sömürmekle suçlanmaktadır. Bu eleştiriler, Kemalizmle beraber yürüme günlerinin sonuna gelindiğinin işaretleridir aynı zamanda. Bu nedenle Aydınlıkçılar, Kemalizme yönelik yeni bir tutum belirlemek için teorik olarak harekete geçmeye ve Kemalizmi en sert şekilde soldan eleştirmeye başlamışlardır. Eleştirilerin belli bir noktada kalmasını ve buradan öteye gitmemesini sağlayan en temel unsursa, hiç süphesiz, Komintern'in almış olduğu Kemalist devrimi destekleme kararıdır. Tezin ilerleyen bölümlerinde açıkça görüleceği üzere, Komintern'in bu politikası değişene kadar Aydınlıkçıların tutumlarında herhangi bir değişme olmamıştır. Tabii diğer bir unsur da, Komintern'in hakimiyetini elinde bulunduran Sovyet Devleti'nin Türkiye ile imzalamış olduğu 17 Mart 1925 tarihli Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'dır.[360] Komintern ve ona bağlı bir seksiyon olan TKP'nin böylesi bir antlaşmaya ters düşmesi söz konusu dahi edilemezdi. Dolayısıyla, yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen TKP, Kemalistlerin arkasında durmaya kararlı biçimde devam etmiştir. Bir diğer yandan marksist-leninist kuramın da bunu zorunluğu kıldığı unutulmamalıdır. Bilindiği üzere Lenin, ilerici atılımların ve Doğu'da yükselen milli kurtuluş hareketlerinin, burjuva içerikli olsun olmasın komünistlerce desteklenmesi gereken iki fevkalade olgu olduğunu savunmaktaydı. Bunların anti-emperyalist yönlerinin öne çıkarılmasını fazlasıyla önemsiyen bir ideolog ve devrimciydi. Bu şekilde emperyalizmi çevreden merkeze doğru tecrit edebileceğini öngörüyordu.[361] İşte TKP yönetiminin yaptığı da, leninizmin bu ilkelerine uygun şekilde politika geliştirmekten başka birşey değildi.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, yaşadıkları iki tutuklama dalgası ve Türkiye'deki legal siyaset olanaklarının kendileri için tükenmesi ile birlikte Aydınlıkçıların Kemalizme yönelik desteği ciddi bir erezyona uğramıştır. Artık onlara göre Kemalist iktidar, kendi gerici emellerini halkın sırtından elde etmeye çalışan ve bunu "halkçılık" kisvesi ardına saklayan bir burjuva diktatörlüğüdür.

---

360 **STMA**, VI., s. 1886. Antlaşma'nın maddeleri ve genel bilgi için bkz.: Kamuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Ankara 1991, s. 109-118 ve Mehmet Perinçek, **Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri 'Sovyet Arşiv Belgeleriyle**', İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005, s. 168- 171 vd.

361 D. Perinçek, "**Lenin'in**…", s. 6-11 vd.

Aydınlıkçılar bu tezlerini, teorik olarak, emperyalist kapitalizme olan ihtiyaç ile milli bir burjuva sınıfı teşkil etmenin gereklilikleri arasında sıkışıp kalan Kemalistlerin, tercihlerini milli burjuvaziden yana kullanmalarıyla açıklamışlardır. Aydınlıkçılara göre, yaptıkları bu seçimin zorunlu bir sonucu olarak Kemalistler, halkın işçi-emekçi kesimleri üstünde diktatörlüğe varan sert bir yönetim inşa etmek zorunda kalmışlardı. Aydınlıkçıların bu görüşleri, Viyana Konferansı'na ait belgelerin arasında yer alan "TKF'nın Faaliyet Programına Giriş" isimli belgeye şöyle yansımıştır:

> "*Halk Fırkası'nın, bizzat kapitalizm yolunda hızla ilerleyen milliyetçi burjuvazinin menfaatlerini gitgide daha da münhasıran müdafaa ettiği için, emekçi kütlelerin ve orta sınıfların ızdırabını dindirmek için elle tutulur hiçbir şey yapabilmesi mümkün değildir. Onları arkasından sürüklemek için sarf ettiği ümitsiz gayretler beyhudedir ve öyle kalmaya da mahkumdur. Büyük sanayici ve ziraatçilerin büyüme ihtiyaçları onun ne toprağın fakir köylülere dağıtımını, ne küçük zanaatkar işletmelerinin müessir bir himayesini, hatta ne de milli ekalliyetlere karşı bir müsamaha siyasetini düşünmesine izin dahi vermektedir. Milliyetçiliğin büyük radikal reformlar safhası 1924'ün sonunda kapandı. O günden beri Kemalistler tüm gayretlerini bir diktatörlük rejimi lehine kendi iktisadi hakimiyetlerini tesis vazifesine teksif ettiler. Halen, mahva sürüklenen içtimai tabakalara siyasetlerini kabul ettirmek için bu baskı rejiminden başka kaynakları kalmamıştır.*"

Aynı belgenin devamında, Kemalizmin içine düştüğü bu durumun Aydınlık hareketinin ve dolayısıyla TKP'nin lehine olduğu şöyle izah edilmiştir:

> "*Böylece, bu gayri memnun halk kütlelerini gericiliğin tesirinden koparmaya ve onların aksi inkılapçı maceralara sürüklenmesine mani olmaya muktedir yegane siyasi teşkilat, Türkiye Komünist Fırkası'dır. Bu Fırkaya düşen, yalnızca gerici tahrikatı köşeye sıkıştırmak değil, ama aynı zamanda küçük burjuvazinin ve orta köylülüğün dağılmakta olan tabakalarını, yapacakları tazyikle hükümeti reformlar ve anti emperyalist mücadeleler yolunda ilerlemeye mecbur kılmak amacıyla, ihtilalci şiarlar etrafında toplamaktır.*"[362]

Viyana Kongresi'nin sonuçları hakkında Komintern'e gönderilen "Komintern'e Hitap" isimli belgeye yansıyan şu ifadelerse, Aydınlıkçıların yukarıdaki görüşlerini daha derli toplu biçimde özetlemektedir. Dahası, Komintern'e gönderilen hususi bir belge olması nedeniyle üslubu da temkinli olmaktan hayli uzak ve alabildiğine serttir:

---

362 Çev.: S. Dervişoğlu, **TKP 1926…**, s. 196 vd.

"*Halk Fırkası hükümeti tarafından tatbik edilen ve herşeyden önce ticari ve sınai genç milliyetçi burjuvaziye sermaye biriktirmede ve bu birikimi hızlandırmada yardım etme gayesini güden iktisadi ve mali politika, her geçen gün emekçilerin, köylülüğün geniş kitlelerinin ve fakir küçük burjuvazinin sefaletini ve istismarını büyütmektedir. Böylece Kemalist hükümet, şimdiye kadar olduğundan daha geniş ölçekli bir faaliyeti mümkün kılacak objektif şartları fırkamız için hazırlamaktadır.*

Sınıf çatışmalarının keskinleşmesine paralel olarak artan burjuva terörü ve baskısı, fırkamızın saflarında mükemmel bir filtre rolü görmekte ve onun inkılapçı kıymetini yükseltmektedir.

Halk Fırkası emekçi kitleler üzerinde sahip olduğu nüfuzu her geçen gün kaybetmektedir. "Halk" kelimesinden aldığı sahte bir ışıltı ile kendini çevrelemeye çalışan bu teşkilat, her gün kendi burjuva sınıf fırkası olduğunun yeni bir delilini sunmak zorunda kalıyor. Bir yandan Halk Fırkası bu şekilde kendi içtimai tabanının tedrici olarak daraldığını görürken, öte yandan da kendisini emperyalizmin büyüyen tehditi altında hissetmektedir."[363]

Aydınlıkçıların gerçek düşüncelerini ihtiva eden bu ifadeler resmi belgelere aynı şekilde yansımamıştır. Viyana Kongresi neticesinde kaleme alınan Parti Faaliyet Programının Umumi Siyaset Bölümünün ilgili kısmında Kemalizm'e yönelik politikanın ne yönde olacağı, daha resmi ve temkinli bir lisan ile şöyle maddeleşmiştir:

"*3- Kemalizm, harici emperyalizm ve irticaya karşı mücadeleye devam ettikçe, TKP, Halk Fırkası'na müzaheret edecek ve onu inkılabı genişletmek için tazyik edecektir. TKP, Kemalizmin en cezri* (radikal) *unsurlarını tutmak suretiyle Halk Fırkası içinde emperyalizm ve irticayla uzlaşmak gibi cereyanlarla mücadele etmelidir.*"[364]

Resmi belgelere ihtiyatlı bir biçimde geçen bu ifadeler ile aslında ne denmek istediği gayet açıktı: "Kemalizm gerici bir karaktere bürünmüş ve burjuvaziyi arkalayan bir diktatörlüğe dönüşmüştür.[365] TKP, bu yönetime anti-emperyalist ve feodalizm karşıtı mücadelesinde destek olmuştur ve yine de olacaktır. Ne var ki, bu yönetimin artık kendisi de gericidir ve içinde ciddi oranda karşı-devrimci unsurlar barındırmaktadır. O zaman takip edilmesi gereken yegane siyaset, Halk Fırkası'ndaki

363 Çev.: S. Dervişoğlu, **TKP 1926…**, s. 209.
364 Çev.: S. Dervişoğlu, **TKP 1926…**, s. 201.
365 Araştırmacı yazar Sinan Dervişoğlu, "Büyük Kırılma" isimli eserinin önsözünde aynen şunları söylemektedir: "*Daha 1926 Viyana Konferansı'ndan hatırlanacağı gibi, Şefik Hüsnü 'Kemalistlerin kendi açılarından yanlış yaptığına' dair bir tür akıl verici yaklaşımı savunurken, Vedat Nedim 'atacağımız şiarlarla Kemalizmi ileri sevk etmeyi düşünmenin bir illüzyon olduğunu' net bir biçimde belirtmiştir.* ***Kemalizmin, komünistlerce mücadele edilmesi gereken bir burjuva diktatörlüğü olduğu fikri, bu iki liderde de nettir***." Bkz.: S. Dervişoğlu, **TKP 1926…**, s. 14.

gericilikle doğrudan savaşmaktır". Böylece Halk Fırkası'nın Aydınlıkçılar tarafından sorgusuz sualsiz desteklenmesi dönemi fiili olarak da, teorik olarak da kapanmış oldu. Bundan sonraki dönem, iki grubun birbirleriyle giriştikleri mücadele ve çatışmalara sahne olacaktı.

2.4. 1926-27 Tutuklamaları ve Büyük Kırılma

Viyana Konferansı'nın hemen sonrasına ait bir Amerikan istihbarat belgesine göre, 1926 yılının Ağustos ayı itibariyle Komintern'in, Türkiye'de uzun zamandır sürdürmüş olduğu Kemalizmin desteklenmesi politikasına kararlılıkla devam ettiği anlaşılmaktadır. Aynı belgeden Ankara Hükümeti'nin, TKP'yi ve onun gençlik örgütlenmesini baskı altına alarak boğmayacağı yönünde Sovyet yetkililere birtakım güvenceler vermiş olduğu görülmektedir. Kısa bir süre sonra bunun böyle olmadığı anlaşılacaksa da, o tarih itibariyle Komintern'in Kemalistlerle yakınlaşma politikasına devam etme arzusu içinde olduğu ve Türk komünistlerini de bu yönde motive ettiği, söz konusu belgeden net biçimde yansımaktadır. Belgenin konuyla ilgili bölümleri şöyledir:

> "*Bugün için, İngiliz emperyalizminin baskısı altında, İngiltere'ce desteklenen Türk gericilerinin gizli çalışmaları karşısında Türk Hükümeti belki de Komünist Partiye karşı aşırı baskı yapmak ve Komsomol örgütlerini boğmak gibi taktikleri uygulamayacaktır. Hiç olmazsa bu yönde Kemalist Hükümet tarafından, SSCB'nin Ankara'daki temsilcilerine birtakım güvenceler verilmiştir.*
>
> *Türk Hükümeti, Türk Komünist Partisi'ne yasal örgütlenme olanağı verilirse, devrimci yöntemlerle aşırı bir kampanyaya gireceğinden korkmuştur ve bugün de korkmaktadır. Bu günlerde ise, bir ölçüde Komünist Enternasyonalin sömürge sorunu konusundaki programını ve Komünist Partinin ulusal-devrimci akım içindeki rolünü tanıdıktan sonra, Türk Komünist Partisi'nin çalışmalarını daha takdir eder bir eğilime girmiştir……..*
>
> *...Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu,* ***Türk Komünist Partisi'ne Türk Hükümeti'ne dış politikasını tüm olarak desteklediği, ve onun İngiliz emperyalizmi ve başka emperyalizmlere karşı uğraşında yanında olacağı konusunda güven vermesini öğütler.***
>
> *Programını değiştirmeden, Türk Komünist Partisi, şimdi küçük burjuva görüşleri de olsa devrimci işçilerden kurulan bugünkü Türk Hükümeti'nin getirdiği iç reformlara karşı çıkanları reddederek ve onlarla mücadele ederek Türkiye'nin en güçlü siyasal topluluklarından biri durumuna gelebilir. Ki bu reformlar Marksist görüş açısından bile kabul edilebilir niteliktedir.*"[366]

366 Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, 3. baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2004, s. 241-242.

Şefik Hüsnü ise Komünist Enternasyonal Dergisi'nin dokuzuncu sayısına gönderdiği yazıda, bu politikayı sahiplenmekle kalmamış, teorik bir açılım yaparak Kemalist devrimin diğer doğu milletlerine örnek olduğu savını ortaya atmıştır:

> "*Türkiye'de milli devrimci hareket, kuşkusuz ilerici bir etkendir. Bu hareket, toplumu feodalizmin ve padişahlığın kalıntılarından temizleyerek, bizi proleterya devrimine yaklaştırmakta, emperyalizmi can evinden vurmaktadır. Bu nedenlerden dolayı onu desteklemeliyiz.*
>
> *Son iki-üç yıl içinde Doğu'nun birçok ezilen halkı Türkiye'nin izinden giderek emperyalizmin boyunduruğuna karşı kurtuluş bayrağını yükseltti. Çapları, coğrafi ve etnolojik özellikleri bir yana bırakılacak olursa, bu bağımsızlık mücadeleleri ve savaşlarının, İzmir önlerinde 1919-1920 yıllarında gönüllü köylü ve subay müfrezeleri tarafından verilen gerilla savaşlarıyla pek çok ortak yanı olduğunu görürüz. Mücadelelere katılan toplumsal sınıflar, Türkiye'dekilerin aynıdır.*"[367]

Şefik Hüsnü bu sözleriyle, Türkiye Cumhuriyetini ve dolayısıyla Kemalist iktidarı, Sovyetlerin baş destekçisi olduğu anti-emperyalist, devrimci, milli kurtuluşçu ve doğulu blokta konumlandırmış oluyordu. Ve Hüsnü'ye göre bu ittifak, Kemalizmin içine doğduğu sınıfsal koşulların, emperyalizme karşı konumlanışının zorunlu bir sonucuydu:

> "*Milli bağımsızlık hareketleri, zafere ulaşmadan önce de, ulaştıktan sonra da, ekonomik bakımdan burjuvazinin hegemonyası altında kalmak zorundadır. Ancak bu, proleterya devrimi açısından o kadar kötü bir şey değildir, çünkü burjuvazi ekonomik alanda sürekli olarak emperyalist sermayeye karşı mücadele etmek zorundadır. Bu, çok cetin bir mücadele olacaktır*
>
> *Bu mücadelede genç burjuvazinin müttefiklere ihtiyacı vardır. Bu müttefikler şunlardır: Dış siyaset alanında uluslararası proletarya ve Sovyetler Birliği, ülke içinde ise o ülkenin proletaryası.*"[368]

Kuşkusuz ki Kemalistler de bu ikili ittifak olgusunun akla en uygun düşen, rasyonel bir tercih olduğunun farkındaydılar. Ve Kemalistler, bu ittifakın hem dış siyasete yönelik Sovyetler Birliği ayağına; hem de iç siyasete yönelik halkın tüm kesimleri dahil proletarya ayağına, doğru hamleler ve doğru politika seçimleri

---

367 Ş. Hüsnü, **Yazı ve**..., s. 35.
368 Ş. Hüsnü, **Yazı ve**..., s. 73. Bu konuşma, 26 Kasım 1926 tarihinde Komintern YK toplantısında yapılmıştır.

sonucunda güçlü biçimde sahip de olmuşlardı. Fakat ne var ki, beklenenin aksine, Aydınlıkçılar olarak bilinen çevre, Kemalistler tarafından bu ittifakın dışında bırakılmışlardı.[369] Viyana Konferansı sonrası devam eden Kemalist iktidara yönelik tüm olumlu yaklaşımına rağmen Aydınlık çevresi, Ekim 1927 itibariyle büyük bir tutuklama dalgasına daha maruz kalmaktan ve kolektif bir yıkımın öznesi durumuna düşürülmekten kurtulamamıştır.[370]

Bu yıkım sürecini, Aydınlıkçıların kendi aralarındaki mektuplaşmalara dayanarak kitaplaştıran yazar Sinan Dervişoğlu, TKP'nin çöküşünü, komünist partilerin genel olarak yaşadıkları bir iç soruna bağlamıştır. Bu sorun Dış Büro-Merkez Komite çatışmasıdır. Bu nedenle Dervişoğlu'na göre çöküşün temel nedenini Kemalistlerde ve Kemalizme yönelik politikalarda değil, yaşanan ilk tutuklama dalgasından sonra *defacto* olarak ortaya çıkan ve Viyana Konferansı ile birlikte resmi bir form kazanan Dış Büro ve Merkez Komite'den müteşekkil iki başlı yönetim sisteminde aramak gerekmektedir:

> "*...Dolayısıyla kırılmaya yol açan çatışma, genel olarak 'pro-kemalizm/anti-kemalizm' ekseninde yorumlanmaktadır. Ancak ulaşabildiğimiz belgeler, bambaşka bir resmi karşımıza çıkarmaktadır. Kemalizm yandaşlığı, tamamıyla kırılmanın sonrasına ait bir olgudur. Bu sürece damgasını vuran ise, kanımızca, daha çok uluslararası komünist harekette yer yer rastlanan ve gerek kişisel gerek grupsal sübjektivizmlerin harekete geçirdiği bir başka olgudur: SeKa ve Harici Büro şeklinde kristalize olan İç Parti-Dış Parti çatışması*
>
> (…) *Yaşanan ayrılığı kavramak için, uluslararası komünist hareket genelinde de yer yer çıkan bir sendromu, iç parti-dış parti çatışması olgusunu ele alalım. Ülkelerinde illegal koşullarda çalışmak zorunda olan partiler, yurt dışında (genellikle de Moskova'da) Komintern nezdinde çalışan birer ekip oluşturdular. Merkez Komitesi'nin ülke içinde çalışamadığı*

369 Bir fikir yürütme olarak denebilir ki, Kemalistler, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının tasfiyesi olayında kullandıkları politik stratejiyi, Şefik Hüsnü ve Aydınlıkçıların tasfiyesinde de bire bir kullanmışlardır. Detaylı biçimde açıklamak gerekirse: Kemalistler, daha doğrusu Mustafa Kemal, gelecekte iktidarına bir tehdit oluşturabileceğini öngördüğü Mustafa Suphi'yi en doğru zamanda tasfiye etmek için öncelikle şartların olgunlaşmasını beklemiştir. Dışarda Sovyetler Birliği ile resmi dostluk ilişkisinin güçlü biçimde tesis edilmesinden ve içerde, Resmi TKF'nin kurulması gibi Sovyetlerin hoşuna gidecek bir takım siyasi adımların atılmasından sonraysa, beklediği doğru zamanın geldiğine ve her ne olursa olsun Sovyet Devleti'nin Ankara'dan vazgeçemeyeceğine kanaat getirmiş ve Suphi'nin tasfiyesi sürecini başlatmıştır. Gazi, bu stratejiyi Aydınlıkçıların tasfiyesi sürecinde de aynen uygulamış: Sovyetler Birliği ile Dostluk Antlaşması'nın imzalanmasına ve Türkiye'de legal amele cemiyetleri kanalıyla ve halkçılık prensibiyle emekçileri iktidarının destekçisi konumuna getirmesine müteakip, küçük bir ayrıntı şeklinde ortada kalan Aydınlıkçıları tasfiye etmiştir. Demek ki Mustafa Kemal, büyüme potansiyeline sahip olduğunu ve gelecekte tehdit olarak ortaya çıkacağını düşündüğü herhangi bir hedefi tasfiye etmeden önce, bu tasfiyeyi engelleyebileceğini düşündüğü dış güçler ile yakınlaşmayı bekliyor. Bu yakınlaşmanın gereği gibi tesis edildiğini ve uluslararası konjonktürün de bu duruma uygun düştüğünü düşündüğü an, içeriye dönerek, söz konusu dış gücün hoşuna gidecek ve onun destekleyicisi olacağını düşündüğü potansiyele yönelik olumlu adımlar atıyor. Böylece rakip gördüğü kişi ve kuruluşları, kendisine engel olabileceğini varsaydığı dış gücün nezdinde (O dönem için Sovyetler Birliği) güçlü kazanımların yanında kaybedilmesi göze alınabilecek bir ayrıntı konumuna düşürüyor.

370 S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 16.

durumlarda (Hitler dönemindeki Alman KP'si gibi) bu dış ekip, fiilen partinin yönetimini üstlenmiştir. Merkez Komitesi varsa ve ülke içinde çalışabiliyorsa, bu ekip Komintern'le ilişkileri düzenleyen, ülke içi mücadelenin önemli ihtiyaçlarını karşılayan, diğer partilerle bağ kurulmasını sağlayan bir Dış Büro olarak konumlanmıştır. TKP ve diğer birçok partide oluşan durumun resmi tanımı budur.

Ancak gerçek resim, kaçınılmaz olarak bu resmi tanımdaki çerçevenin dışına taşmıştır. Birincisi, yurt dışına yollanması tercih edilen kadrolar, her ne pahasına polisin eline geçmemesi gerekli görülen 'değerli' kadrolar; pratikte de partilerin liderleridir (Dimitrov, Direniş esnasında Thorez, Şefik Hüsnü..). Bu kadrolar, fiilen MK içinde yer almasalar dahi, hareket üzerinde en yüksek otorite sahibi unsurlardır. İkincisi, bulunulan yer, Komintern'in yanı başıdır. Komintern'in tüm dünya partileri Merkez Komiteleri üzerindeki otoritesi mutlaktır; ancak Komintern'in karar organlarıyla direkt temas eden Merkez Komiteler değil, Dış Bürolardır.

Dolayısıyla resmi görev tanımlarıyla örtüşmeyen asimetrik bir güç ilişkisi söz konusudur. Ülke içindeki MK, mücadelenin fiili yürütücüsü ve resmi olarak partinin en yüksek organıdır. Dış Büro ise, ona bağlı bir büro olmasına rağmen gerek içerdiği kadroların politik ağırlığı, gerekse Komintern'le kurulan ilişkiler dolayısıyla daha büyük bir gücün sahibidir. İç Parti-Dış Parti çatışmasının mantığı budur. Şefik Hüsnü'nün ve Harici Büro'nun giderek sertleşen eleştirileri karşısında V.Nedim, diğer partilerde de çıkan bu iç çatışmasının gereksiz yere TKP'de de çıkarıldığını ifade etmektedir. Bu çatışmanın mutlaka yıkıcı sonuçlara varması kaçınılmaz değildir. Özellikle iki taraf arasında sağlıklı bir diyalog, asgari bir güven ve en önemlisi iki tarafı da birleştiren ve kimsenin riske atmak istemeyeceği bir genel başarı söz konusuysa, bu çatışma düşük yoğunlukta yaşanıp aşılabilir. Ancak, hareketin tıkandığı ya da ağır ağır geliştiği, kamuoyuna yansıyacak hiçbir başarının, hatta hiçbir eylemliliğin söz konusu olmadığı, kadrolar arasında da derin sübjektif çatışmaların olduğu TKP örneğinde, sonuç ***kolektif yıkım*** *olmuştur.*"[371]

Dervişoğlu'nun merkeze aldığı İç-Parti-Dış Parti ikiliğinin ve zıtlaşmasının, Parti'yi yıkıma uğratan ana sebep olarak kabul edilmesi, pek de tatmin edici görünmemektedir. Çünkü dışa yansıyan bu zıtlık, aslında altta yatan gerçek sebebin meydana çıkardığı sonuçlardan biridir sadece. Temel sebepse Aydınlıkçılar ile Kemalistler arasında yaşanan sınıfsal çatışmada aranmalıdır. Partinin iç çekişmelere yenik düşmesinin yegane sebebi, Kemalistlerden peşpeşe aldığı ağır darbelerin meydana getirdiği travma halidir aslında. Dolayısıyla, Dervişoğlu'nun ileri sürdüğü gibi yıkımı hazırlayan asıl amil Merkez Komite-Dış Büro çatışması değil, Kemalist iktidarın Aydınlık Hareketi'ni ve üyelerini birbirine düşürecek, onları hataya zorlayacak

371 S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 11 vd.,15-16.

derecede baskılaması ve hareketi başsız bırakmasıdır. Bilindiği üzere Kemalist rejim, başta milli burjuvazi olmak üzere halkın en geniş kesimine dayadığı veya dayamaya çalıştığı iktidarı müddetince, halkın işçi-emekçi kesimine yaslanacak siyasi herhangi bir harekete hiçbir koşulda taviz vermeyi ya da müsamaha göstermeyi düşünmemiştir. Aksine davranışı, kendi iktidarına yönelik ciddi bir tehdit olarak algılamıştır. Bu nedenle, sınıfsal olarak emperyalizme göbekten bağlanmış gerici güçlerle savaştığı gibi, kendini ulusal ve uluslararası işçi hareketine ve dolayısıyla Komintern'e bağlamış komünist güçlerle de aynı şekilde savaşma hedefinden asla taviz vermemiştir. Dolayısıyla, Aydınlık Hareketi'nin yaşadığı yıkıma varan iç çatışmayı ya da bariz çöküşü, şu veya bu öznel gerekçeye bağlamaktansa, sınıfsal açıdan tahlil etmek, konuyu daha objektif bir açıdan değerlendirmek anlamına gelmektedir. Yani kısacası, ne parti içinde yaşanan Merkez Komite-Dış Büro çatışması, ne de Vedat Nedim'in ihbarı yıkımın gerekçesiydi; yıkımın tek bir gerekçesi vardı, o da Kemalistlerle Aydınlıkçılar arasında yaşanan sınıfsal çatışmaydı. Evet, belki her iki taraf da emperyalizmin karşısında konumlanmıştı ve bu durum aynı sınıfsal yapının içinde görülmelerini sağlıyordu. Fakat kime karşı konumlandıklarındansa, kimin yanında durdukları ya da en azından siyasal meşruiyetlerini hangi toplumsal kesime dayandırdıklarıydı asıl belirleyici olan. Bu açıdan bakıldığındaysa, biri işçi sınıfına ve uluslararası işçi hareketine; diğeri, öncelikle kapitalist küçük burjuvazinin oluşturduğu sivil-asker bürokrasi ve feodal güçlerden oluşan eşraf kesimine dayanan iki farklı sınıfsal yapının olduğu görülecektir. Bu sınıfsal konumlanış, elle tutulur somut bir gerçekliktir. Bir diğer somut gerçeklikse, bu iki sınıfsal yapının, zaman zaman emperyalizme karşı ittifak etme noktasında buluşuyor olmalarına rağmen, son tahlilde, yegane varlık sebeplerinin bir diğerinin karşıtı olmak olduğu gerçeğidir. Sonuç olarak, çıkarları birbirine zıt, farklı toplumsal güçlere dayanan iki farklı hareket mevcuttur ve bunlardan iktidar erkini eline geçirmiş olanı, halkın nezdinde ziyadesiyle büyük bir prestije sahip olanı, zayıf durumda olan diğerini açıkça ve geri dönülmez biçimde siyaseten ezmiş ve sindirmiştir. Aydınlık Hareketi'nin, tüm iç çatışma ve diğer olumsuz yansımalarıyla birlikte yıkılışını hazırlayan da işte bu temelde yatan nesnel gerekçedir. Bunun dışında aranacak herhangi bir gerekçenin objektifliği ise, hiç kuşkusuz ki, tartışmalı bir konumda olacaktır.

Peki, Aydınlık Hareketi bu yıkım sürecinde neler yaşamıştı? Ve Merkez Komite-Dış Büro çatışması hangi süreçlerden geçerek Vedat Nedim'i ihbarcı olma

noktasına sürüklemişti? Tutuklama dalgasının yaşandığı Ağustos 1927 tarihinden bir yıl öncesine dönülüp bakıldığında, Aydınlık Hareketi'nin, ilk büyük tutuklama dalgasının şokunu atlattıktan sonra, Viyana Konferansı'yla birlikte ciddi bir diriliş hamlesine kalkıştığı ve partiyi en azından varlığını idame ettirecek bir bütünlük içinde tutmaya yönelik derli toplu adımlar attığı görülecektir. Bunun yanı sıra, yukarıdaki örneklerde de açıkça görüldüğü üzere, Şefik Hüsnü gibi Aydınlıkçı ideologlar yazı ve görüşleriyle Kemalist rejimi, iyi kötü desteklemeye devam etmekte ve Kemalist rejime yönelecek karşı-devrimci saldırılara siper olacaklarını her fırsatta dile getirmektedirler. Ve Kemalist iktidar ile Sovyet Devleti'nin arası dostluğa varacak bir mertebede, her zamankinden daha iyi bir yönde seyretmektedir. Dolayısıyla Aydınlıkçılar için kısa vadede ciddi bir yıkım tehlikesi, o tarih itibariyle, henüz bulunmamaktadır. Hatta Dervişoğlu'nun belirttiği üzere TKP, konferans ertesinde kitle içinde çalışmaya, İzmir gibi önemli merkezlerde komiteler kurmaya, taşra örgütleriyle yeni bağlar tesis etmeye ve tüm olumsuz koşullara rağmen toplanma, karar alma, alınan kararları takip etme ve bunları Komintern'e bildirme gibi rutinlerini yerine getirmeye, dolayısıyla varlığını sürdürmeye devam etmektedir.[372]

Fakat, Kemalistler ile yaşanılan sınıfsal çatışmanın ortaya çıkardığı parti içi sıkıntılar yavaş yavaş kendini hissettirmeye başlamıştır. Tutuklamalardan arta kalan kadroların ve özellikle de Vedat Nedim'in partiyi yönetme şekli, Şefik Hüsnü'yü ciddi biçimde rahatsız etmekteydi. Vedat Nedim de Şefik Hüsnü'nün içerdeki koşulları gözardı ederek, sürekli biçimde dışarıdan parti yönetimine müdahil olmasından şikayetçiydi. Mete Tunçay'ın da belirttiği üzere Vedat Nedim, Bolşevik modeline uygun bir yeraltı partisi gibi örgütlenmektense, işçi toplulukları arasında "noktalama sistemi" olarak bilinen daha gevşek bir örgütlenme biçimine girişmiştir.[373] Bu açıdan bakıldığında, Komintern'in talimatlarına ve Bolşevik Parti yapısına sıkı sıkıya bağlı olan Şefik Hüsnü'nün bu duruma uzun süre tahammül etmesi beklenemezdi.

Nitekim 1927 yılının Ocak ayı itibariyle, Şefik Hüsnü ile Vedat Nedim ve Şevket Süreyya'nın başını çektiği SeKa (Merkez Komite) arasında soğuk rüzgarlar esmeye başlamıştır. Bir süreden beri Dış Büro'dan maddi yardım, uluslararası gelişmeler hakkında bilgilendirme ve bazı marksist eserlerin çevirisini talep eden SeKa ileri gelenlerinin, bu taleplerine karşılık bulamamaları üzerine SeKa sekreteri Vedat

372 S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 13 vd.
373 M. Tunçay, **Türkiye'de**..., 2. cilt, s. 61.

Nedim, Şefik Hüsnü'ye hitaben 2 Ocak 1927 tarihinde kaleme aldığı kısa ve sitemkar tondaki uyarıcı mektubunda şunları söylemiştir:

"*Azizim Tayfur,*

Beynelmilel vaziyet hakkında hiçbir fikrimiz yok. Harici Büromuz bizi bu hususta muntazam raporla tenvir etmekle mükellef iken bunu da yapmadı. Teşkilat benden beynelmilel vaziyet hakkında malumat istiyor. Gayet garip bir mevkideyiz. Yukardan hiç olmazsa muntazaman ve taze materyal yollasanız, bu da olmuyor. Onun için rica ediyorum. Bize her ay beynelmilel vaziyet hakkında bir rapor gönderin. Selam.

Süleyman"[374]

Şevket Süreyya ise 11/12 Aralık 1926 tarihli mektubunda SeKa yöneticilerinin, Dış Büro'nun talep ettiğinin aksine, partiyi, kendisini açığa çıkaracak eylem ve mücadeleden uzak tutmayı ve uzun bir müddet daha illegal yapı içinde muhafaza etmeyi düşündüklerini dile getiren şu satırları kaleme almıştır:

"*Bu tahliller karşısında ise polisin cilvelerine değil, fakat içinde yaşadığımız memleketin ve içinde bulunacağımız sınıfın afaki (objektif, nesnel) seviyesine göre tabiye ve taktik hükümlerimizi vermek vaktine gelince ben nihayet şu noktalara geliyorum* (…)

2. Bu anasırın (TKP'nin birincil unsurlarından, yönetici kesiminden bahsolunuyor) *merkezle ve merkezin Beynelmilel* (Komintern kastediliyor) *ile temasını tam ve mahirane bir illegalite içinde tezyid* (çoğaltma) *ve temadi* (sürdürmek) *ettirmek* (…)

4. Merkez etrafında ve muhitte içtima günleri gayr-i muayyen olan, klasik şekilde "hücre"lerden ziyade, daha mülayim bir "noktalama"[375] şekliyle komünist anasırı toplamaya ve şahsiyetlerini muhafazaya çalışmak (…)

7. Muayyen hücrelerin ve harici büronun taleplerine rağmen şimdilik illegal bir gazette neşretmeyerek sadece aylık bir bülten neşr etmek (…)

11. Azami illegalite ve partiyi tam bir tesettür (örtünme, saklanma) altında bulundurmak (…)

Nihayet bahse gelince "partinin işaasını" ben bugün için "darbevi bir tabiye hareketi" sayıyorum. Hem lüzumsuz, hem zararlı buluyorum. Lüzumsuzluğuna kani olmasak,*

374 TÜSTAV Komintern Arşiv Dökümü 1, CD 29, Klasör: 03-08, Belge no. 440'dan aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 170.

375 Şevket Süreyya, Vedat Nedim'in uyguladığı örgütlenme modelinden bahsetmektedir. Süreyya'nın mektubundan anlaşılacağı üzere söz konusu model, hücre tipinde olmayan özelliklere sahiptir ve bunlardan en önemlisi, toplanma günlerinin daha esnek olmasıdır.

zararını kabul edelim deriz. Herhangi bir fevkalade vaziyet arefesinde yapılacak bu tedbirin esbab-ı mucibesini ihata edemem, fırkamızın istiklali için hiçbir tehlike mevcud olmadığına da eminim."[376]

Şefik Hüsnü'nün Şevket Süreyya'ya hitaben yazmış olduğu tarihi belirsiz cevabi mektubun üslubu ise müstehzi, küçümseyici ve uyarıcı bir tondadır. Şefik Hüsnü, Şevket Süreyya başta olmak üzere, SeKa'daki arkadaşlarının yeni teorik açılımlarından ve kendisiyle paylaştıkları düşüncelerden pek de memnun olmadığını bu mektupla açık bir biçimde ortaya koymuştur:

"*Bazı arkadaşlarımızın uzun zaman faaliyet hayatından uzak kalmak neticesi fırkanın ideolojik inkişaf ve tekamülünü takip edemedikleri ve seneler süren devamlı gayretler sayesinde adım adım çizilmiş ve Komintern'in tasdik ve tasvibiyle resmiyet kesbetmiş olan hattan ve istikametten -belki farkına varmaksızın- uzaklaşmak üzere bulundukları açıktan açığa meydana çıkıyor…..*

Bir komünist fırkası azaları beyninde (arasında) zuhur eden prensip ihtilafları beynelmilel komünist kongrelerinde kabul edilmiş umumi tezler ve kararlara veya alelıtlak (mutlaka, öz olarak) proletarya inkılabının hazırlık eşkaline, seyrine ve tahakkukundan sonra takip etmesi zaruri olan siyasete taaluk eden ihtilaflar değildir. Bu gibi mesailde resmi görüşlere aykırı hususi kanaatler besleyenlere ancak Komünist Beynelmileli'ne yabancı veya düşman olanlar arasında tesadüf olunabilir."

Şefik Hüsnü, bu uyarıdan sonra asıl yapılması gerekenin: "*…bir hücreden ibaret bir komünist teşkilatının bile ilk yapacağı iş bulunduğu muhitte hareketler doğurmaya çalışmak ve o hareketlerin başına geçmeye çabalamak*" olduğunu belirtmiş ve şu sert sözlerle mektubunu sonlandırmıştır:

"*…sizin fikirlerinizin altında gizlenmiş olan maksadınızı sezer gibi oluyorum. İyi anladımsa siz her türlü kuyud ve şurut (kayıtlar ve şartlar) ortadan kaldırarak şimdilik Halk Fırkası'na karşı hayırhah bir bitaraflık siyasetini tervic ediyorsunuz* (geçerli kılmak). *Bu tamamiyle yanlış oportünist bir nokta-i nazardır. Bizim bir an için sınıf mücadelesini bir tarafa bırakarak Halk Fırkası'na zahir olmamız* (yardımcı olmak)*, onun muavenete muhtaç tehlikeli bir*

---

* **İşaa:** (şüyu'dan) Haber yayma, herkese duyurma. Bkz.: F. Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 533. Parti içinde yaşanan tartışmalarda, "partinin işaası" önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Kelimenin söz konusu tartışmalarda içerdiği anlamsa, partinin ses getirecek eylemlerle varlığını kitlelere duyurması ve fiilen mücadeleye devam ettiğinin herkesçe aşikar olmasıdır.

376 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD 29, Klasör: 01-08, Belge no. 563-566'dan aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926**…, s. 158-159 vd.

tedafüi (savunmada, defansif) vaziyette bulunması şartına muallaktır (alakalı). Halbuki bugün hükümet bilakis tecavüzi bir diktatörlük siyaseti takip ediyor."[377]

Görüldüğü gibi Şefik Hüsnü, Şevket Süreyya'nın nazarında SeKa yöneticilerini Kemalizme yanaşmakla ve oportünist olmakla suçlamıştır. Şefik Hüsnü'ye göre bu tipteki sapmalar, Komintern'e yabancı ve düşman olmakla birdir. Şefik Hüsnü'nün temsil ettiği Harici Büro ile SeKa arasındaki bu sert tartışmalar, 1927 yılı boyunca daha da sertleşerek devam etmiştir. Sessizce yaklaşmakta olan son darbeden habersiz TKP yöneticileri, aralarındaki zıtlaşma ve çatışma ortamını, birbirlerine gönderdikleri her yeni mektupta daha da hararetlendirerek, içinden çıkılmaz bir hale sürüklemişlerdir. Örneğin, Vedat Nedim'in Şefik Hüsnü'ye yolladığı 2 Mart 1927 tarihli mektubun üslubu ve içeriği gayet sert ve nettir. Vedat Nedim bu mektubunda, Şefik Hüsnü'yü nesnel koşullara uygun şekilde düşünmemekle; teori ve pratiğini, kendi zihninde idealize etmiş olduğu fikirlerin üzerine inşa etmeye çalışmakla suçlamış ve şöyle devam etmiştir:

"*...İhtilafların menşei şudur: Sen, istidlal*[*] *ve muhakemelerini, ideal bir vaziyeti göz önüne alarak yapıyorsun. Daima bize olması gerekenden bahsediyorsun. Hakikatin ve objektif şartların içinde yaşayan bizler için ise, tüm gayretlerimize ve faaliyetimize rağmen, "olması gerektiği gibi" davranmak çoğu zaman imkansız. Ve bu kaçınılmaz.*"[378]

20 Mart 1927 tarihli diğer mektubunda ise çok daha sert ifadelere rastlanmaktadır:

"*Doktorum, haklı tenkitlere bu kadar muta* (itaatkar) *olan ben, son zamanlarda hakkımızda, yani SeKa hakkında ibzal buyurulan (bol bol kullanılan) iltifatlar (!) karşısında doğrusu isyan ediyorum!.. Bugünkü SeKa'yı bu kadar atıl, bu kadar aciz zannetmekle büyük bir haksızlık yapıyorsunuz Doktor! Son mektubunuzda bizi adeta fraksiyoncu hareketin müvellidi* (meydana getiren, doğuran) *ve müsebbibi mevkiine sokuyorsunuz. Şark-i Karib Kitabetinin* (Yakın Doğu Şubesi) *mukarreratı meyanında* (kararları arasında) *aynı ithamı buluyoruz: 'SeKa'ya ataletten sıyrılıp usullü bir faaliyete girişmesi lüzumunu izah eden bir mektup yazılacaktır.'*

---

377 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD 22, Klasör: 28-36, Belge no. 601-612'den aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 189, 194, 198.

[*] **İstidlal:** (delalet'den) Bir delile dayanarak bir şeyden bir netice çıkarma, delil ile anlama. Bkz.: F. Devellioğlu, **a.g.e.,** s. 523.

378 S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 243.

Bütün bu hücumlar, bütün bir burjuva kabinesini istifaya mecbur bırakacak kadar kuvvetlidir!

Viyana Konferansı'ndan sonraki SeKa, azami faaliyetini sarf eden bir SeKa'dır. Bunu hiçbir vicdan azabı duymadan iddia edebilirim. Önümüzde yapılamamış birtakım vazifeler var ise bu onların daha henüz yapılamamasındandır. Yani irademizin fevkinde bir takım objektif, maddi müşkülatın mevcudiyetindendir. Daima (olması lazım gelen) ile (olan) ve (olabilen) arasındaki farkı münekkitler göz önünde tutmak mecburiyetindedirler. İşte maalesef siz bunu yapmıyorsunuz ve yapmak istemiyorsunuz. Tesiri tamamen makustur (tersinedir). *Tenkidlerinizin samimiyeti hakkında itimadımız sarsılıyor. Biz bu tenkitlerin, bu hücumların, bu ithamların 'par diplomasi' (diplomasi gereği) yapıldığına inanmağa mecbur kalıyoruz! Biz de bu kabil tenkitlerde bulunabiliriz mesela: Matbaa meselesi! Viyana Konferansı esnasında matbaanın iki ay zarfında tesisi takarrür etmişti* (kararlaştırılmıştı). *Hani? Nerde? En ziyade müşteki olduğumuz şey neşriyat meselesidir. Harici Büro daha ziyade neşriyat işleriyle meşgul olacaktı. Şimdiye kadar ne yaptınız? Ne neşrettiniz? Ne tercüme, ne telif ettiniz? gazete ne oldu? Nazım yoldaşın tavzif edildiği* (vazifelendirildiği) *'Le Feu'*nün tercümesi bitti mi? daha, devam edelim mi?!*"[379]

Vedat Nedim Harici Büro'ya karşı gittikçe sertleşiyor, sertleştikçe Şefik Hüsnü'ye yönelik üslubu daha müstehzi ve tahkir edici bir hal alıyordu. 25 Nisan 1927 tarihli mektubunda, kitap tercümesi ve yazılı kaynak konusunda, Şefik Hüsnü'ye muhataben şu alaycı sözleri sarfetmiştir:

"*Bizim kronik olmuş birçok ricalarımız var. Onları niçin hiçbir mektubunda mevzubahis etmiyorsun a kardeş? Mesela şu kitaplar meselesi! Beynelmilel vaziyet hakkında rapor meselesi. Matbaa meselesi ilh…ilh..*

Partimizde tam manasıyla bir kitap açlığı hükümfermandır (egemendir). Orada bir mektepte evvelce bizim arkadaşlar tarafından tercüme edilmiş ve basılmış kitaplar varmış. Onları isteye isteye bir hal olduk. Hala göndereceksiniz. Yahut burada böyle bir şey yoktur diye meseleyi kökünden kesip atacaksınız. Arkadaşlar benim ihmalime hamlediyorlar ve boyuna yine beni itham ediyorlar."[380]

Ancak ve ancak eşit seviyede bulunan iki yakın arkadaşa yakışacak samimiyetteki bu senli benli üslup, beynelmilel devrimciliğin Türkiye gibi kritik bir

---

* Le Feu, Türkçeye "Ateş" olarak çevrilmiş olan bir Henri Barbusse eseridir. Hatırlanacağı gibi Barbusse, Aydınlık hareketinin ismini devşirdiği "Clarte-Aydınlık" isimli romanın da müellifidir.

379 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD 29, Klasör 03-08, Belge no. 452-453'den aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 243.

380 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD 29, Klasör 03-08, Belge no. 465-466'dan aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 296-297.

ülkede faaliyet gösteren illegal partisinin, belli bir hiyerarşiye bağlı ve yönetici konumunda bulunan kişileri arasında kullanılınca, parti disiplininden ne kadar uzaklaşılmış olduğu ortaya çıkıyordu. Kemalizmin iki güçlü darbesine maruz kalmış Aydınlık Hareketi ve onun illegal partisinin durumu işte aynen böyle idi. Mektuplarından süzülen üslubundan Vedat Nedim'den ve diğer SeKa üyelerinden çok daha asi, açık sözlü ve teşrifata kıymet vermeyen bir karakter olduğu anlaşılan Şevket Süreyya, 21 Mayıs 1927 tarihli mektubunda, Şefik Hüsnü'ye muhataben şu ağır ifadeleri kullanmıştır:

"*Fakat kardeşim bilmiyorum niçin arkadaşlarınıza bir türlü itimad edemiyorsunuz? Bilmiyorum niçin otoritenizi ve prestijinizi nihayet arkadaşlarınızı tahkir edecek, onların hissiyatını rencide edecek kadar suistimal ediyorsunuz?.....İşlerimizi yoluna koymağa çalıştığımız en hevesli anlarımızda yeni yeni davalar çıkarıyorsunuz. Daha doğrusu davaların ve münakaşaların tereddi etmemesi* (gerilememesi, durulmaması) *için elinizden ne gelirse onu yapıyorsunuz. İşlerimizde hatalar ve sakametler* (bozukluk) *bulunabilir. Kim hatadan salim iş yaptığını iddia edebilir ki? Fakat nihayet hataların ve sakametlerin de bir ihtar tarzı vardır. Bizim bir kısım mesuliyetlerimiz ve kısım da selahiyetlerimiz vardır ki umumi işlerimizde iradelerimizi ancak bunlara tam bir surette sahip olduğumuzu hissederek istimal edebiliriz. Bu mesuliyetlerimize ve bu salahiyetlerimize hodbehod* (kendi kendine) *müdahaleleriniz bize yardım etmek değil, engel olmaktır. Başımızda 'rızkımıza hakim velinimetler' sıfatlarını takındığınız gün bizden bekleyeceğiniz hürmet ve şan değil, başka birtakım hislerdir.*

Hepimiz hepimize karşı mesulüz. Gayri mesul şahsiyetlere saflarımızda yer vermeyiz. ***Siz ise kuvvetinizi ve 'sıfatınızı' Komintern'den değil, bizden alıyorsunuz. Binaenaleyh işlerimizin teferruatına kadar müdahalelerinizi bu sıfatın hepimiz gibi size verdiği arkadaşlık hakkı diye saydığımız müddetçe hüsn-i telakki ederiz.*** *Yoksa bugünkü şekilde bizi sevk ettiğiniz yol; bizi nihayet verdiğimiz mesuliyeti hüsn-i istimal edemediğiniz* (güzel kullanamadığınız) *kanaatine isal edecektir* (varacaktır).

Arkadaşlarınızın hüsn-i niyetini, sabrını ve uysallığını pek fena tecrübe ediyorsunuz. Aramızda uçurumlar açan hangi prensip ihtilafları vardır ki, bu kadar heyecana düşüyorsunuz (…)

Müracaat ettiğimiz, fakat sizce mazhar-ı tasvip olmayan bazı teşkilat tedbirlerimize gelince; bunları uzun düşünceler ve uzun münakaşalardan sonra nihayet böylece ittihaz ettik (kabul ettik). *Çünkü başka türlü yapmak bizim için kabil değildi. En münasip şekil şimdi bulduğumuz şekildi. Hem bunların neticelerini burada size nazaran daha iyi kontrol edecek vaziyetteyiz. Maddi...il. hususata ait işlerde ancak 'politbüro' çerçevesinde görür, hallederiz.* ***Siz hangi sıfatla ve hangi makul düşünce ile bu çerçeveyi geçerek buna ait işleri SeKa'nın önüne açıyorsunuz! Formalitenin ve tekniğin en basit faydalarını bize zarar verecek şekilde ayak***

altına alıyorsunuz! Elimizde olan, daha doğrusu elimizde bulunmak üzere taayyün ettiği halde manasız müdahaleleriniz ve taallülleriniz (vesile, bahane arama) ***bir türlü elimizde bulunamayan vesaiti istediğimiz surette idare etmek bizim salahiyetimize müteallik birşeydir****……*

Büromuz ilerimizde değil, içimizde ve yanımızdadır. Fakat ne gariptir ki o, ***fuzuli bir salahiyet iddiasıyla Şark Şubesi ile aramızda lüzumsuz ve zararlı bir perde oldu.*** *Bütün dünya teşkilatlarının bu şekilde büroları falan olabilir.* ***Fakat biz galiba Şark Şubesiyle doğrudan doğruya irtibatımızın teessüs etmesini talep etmek mecburiyetinde kalacağız.*** *Tabii bütün kuvvetimizle çalışacağız ki bu çeşit davalara lüzum kalmasın. Oradaki iş tekniğini ve oradaki çalışma şekillerini sizin kadar iyi bilirim.* ***Onun için diyorum ki münhasıran "Tayfur" imzalı mektuplar artık bizi tatmin etmemeye başladı.***"[381]

Şevket Süreyya'nın bu hayli saldırgan mektubundan, parti içi sıkıntıları kişisel bir soruna dönüştürdüğü ve Şefik Hüsnü'nün şahsına yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Mektubun muhteviyatının büyük bir bölümü, açık bir biçimde görüleceği üzere, doğrudan Şefik Hüsnü'nün şahsına yönelik saldırılardan oluşmaktadır. Geriye kalan kısmı ise Harici Büro'nun, SeKa ile Komintern Doğu Seksiyonu arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemesi ve Harici Büro ile SeKa arasında yaşanan yetki problemi ile ilgili görünmektedir. Tüm bunlardan ortaya çıkansa, SeKa ile Harici Büro arasında yaşanan parti içi çatışmanın telafi edilemez boyutlara taşınmaya başladığıdır. 26 Mayıs 1927 tarihli SeKa toplantısına ait sonuç metninden de bu açık biçimde anlaşılmaktadır. Bu metinde SeKa, yetki konusundaki tutumunu net biçimde ortaya koymuş ve Harici Büro'nun SeKa'ya bağlı bir şube olmaktan öteye geçemeyeceğini tüm partililere ilan etmiştir:

"*...Harici Büro, SeKa'nın fevkinde bir teşekkül değildir. Merkezi Komite'nin içine doğmuş ve içinde yaşayan bir cihazdır. Merkezi Komite'nin sair büroları gibi SeKa'ya karşı muayyen vazifeleri ve tabiatıyla da muayyen mesuliyetleri vardır…….Her Türkiye'li komünist Türkiye Komünist Partisi'nin SeKa'sına tabidir. Komintern nezdinde vazifedar olmak bir yoldaşı ana partiye karşı mesuliyetten tebrie edemez (aklayamaz) SeKa Türkiye partisinin işleriyle ancak serbest zamanlarında meşgul olabileceğini söyleyen bir Harici Büro'nun lüzumuna kani değildir. Bunu söylemekle zaten Harici Büro kendisini inkar etmiş oluyor.*

Harici Büro SeKa'ya ve Türkiye partisine karşı olan vazifelerini yapmamıştır. Çünkü:

381 TÜSTAV Komintern Arşiv Döküm 1, CD 22, Klasör 28-36, Belge no. 431-433'den aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 318-320.

1- Bir senedir neşriyat neşriyat diye feryad edip duruyoruz da Harici Büro bize bir tek eser tercüme edip yollamadığı gibi orada tercüme edilmiş olan kitapları on aydır mütemadiyen istememize rağmen kuriye ile göndermek zahmetini bile ihmal etmiştir.

2- Partinin fikriyatıyla meşgul olmak vazifesini pek nakıs (eksik) tarzda ifa etmiştir…

3- Nazım yoldaş 'Harb'i tercüme etmemiştir. Belki eserin muvafık görülmemesi varit olabilir. Fakat bu hususta menfi de bir cevap verilmesi gayet tabii bir disiplin icabıdır……Parti disiplini yalnız memleket dahilindeki azalara mı şamildir?

4- Gençlik meselelerinde SeKa'ya hücum mevzubahis olunca gayet velud (üretken) ve faal olan Halim yoldaş, gençliğe ait bir tek eser, bir tek fikriyat mektubu bile göndermemiştir.

5- Fahri yoldaşın da o mahut (bilinen) *mektubundan başka fırkamız lehine bir faaliyetine şahit olamadık.*

6- Gazete neşri meselesi hala intac edilememiştir (neticeye vardırılamamıştır). Hatta burada çıkan bültene bir tek yazı bile gönderilmemiştir.

7- Matbaa tesisi hakkındaki mektubumuz cevapsız kalmıştır. Halbuki Ömer yoldaştan hatta telgrafla cevap gönderilmesi istenmiştir.

8- Bütçe meselesi halledilmemiştir. Hatta belki işkal edilmiştir (zorlaştırılmıştır).

Kendisini parti işleriyle muvazzaf telakki etmeyen yoldaşların SeKa'mızın muayyen bir bürosunun değil, alelıtlak parti azası olmalarındaki kaideyi anlayamıyoruz.

Harici Büro hakkında kabul olunan takrir ber vech-i atidir:

"SeKa Harici Büro'daki yoldaşların Komintern nezdinde bulunan bütün yoldaşlar gibi onun cihazları içinde hususi vazifeler almasını ve bu vazifeler dolayısıyla Komintern'e karşı mesul olmalarını gayet tabii bulur. Fakat bundan başka ve esaslı olarak bu arkadaşlar orada kendi fırkalarının mesul bir teşkilat azası sıfatıyla çalıştıkları zaman doğrudan doğruya SeKa'larına karşı tamamen ve bilakaydüşart mesul olup yine SeKa'larının ihtiyaç ve taleplerine müteallik direktiflerle hareket ederler.

Binaenaleyh bizim Harici Büromuz da yeniden gözden geçirdiğimiz Viyana konferans kararlarına da uygun olarak tamamiyle SeKa'nın içinde bir bürodur….

Tamamiyle Viyana Konferansının mukarreratından mülhem olan ber vechi bala (yukarıdaki gibi) izahatımızın aradaki sui tefehhümleri (yanlış anlamaları) *izale edeceğine* (ortadan kaldıracağına) *kaniyiz.*"[382]

382 TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD 27, Klasör 34-36, Belge no. 369-380'den aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 329-334.

Aynı tarihlerde gerçekleşen Harici Büro toplantısında ise çok daha ciddi ve SeKa'ya yönelik darbe girişimi denilebilecek katı tedbirler aranmaya başlanmıştır:

" *Nazım: Layihada birinci madde Harici Büro ve SeKa münasebetinin tarihçesi*

Prensip ayrılıkları

Komintern ihmalkarlığı

Tedbirler: Fırkanın (?) tedbirleri asgari tedbirlerdir.

Azami tedbirler de nazar-ı dikkate almak lazım.

1- SeKa'yı lağv etmek.

2- SeKa yerine a- memleket dahilinde bir teknik büro, b- hariçte veya dahilde dar bir siyasi büro

3- Neşriyat ve bu meyanda SeKa'nın lağvına dair bir proklamasyon (duyuru, beyanat)……."[383]

Harici Büro yaptığı bu toplantı sonrası, çok daha vahim bir girişime tevessül etmiş ve SeKa'yı Komintern'e şikayet etmiştir. Doğrudan Komintern'in başkanı Nikolay Buharin'i ve yöneticisi Petrov'u muhatap alan Harici Büro mektubunda geçen ifadeler şöyledir:

"*Aziz yoldaşlar,*

Türk Komünist Fırkası'nın içindeki vaziyetin had safhadaki vehameti, fırkamızı muhakkak bir inhilalden (dağılma) *koruyacak tedbirleri acilen ittihaz etmek için dikkatinizi onun üzerine celbetmeye beni mecbur ediyor. Fırka idaresindeki* ***oportünist tefessühün*** (çürüme) ***ikaz edici arazları, aylardan beri tebaruz etmeye*** (belirmeye) ***başlamıştı.*** *Nice defalar Şark Kitabeti TKF'deki süratli gerilemeye ve SeKa'sının daimi madumiyetine* (yokluğuna) *çare olarak tedbirler düşünmüştü. Fakat şu veya bu sebeple, kararlar hayatın içinde hiçbir tatbiki olmadı; icraata kadar tatbik edilmediler. Bu son zamanlarda SeKa'nın hataları öyle boyutlar kazandı, siyasi kabiliyetsizliği öylesine net olarak ortaya çıktı ki, Fırka'nın Harici Bürosundaki mesul yoldaşlar harekete geçtiler ve bizzat fırkanın mevcudiyetinin en vahim tehlikelere maruz olduğundan artık hiçbir şüpheleri kalmadı.*

Bu gayeye ifa olunan içtimada ittifakla alınmış olan bir karar dolayısıyla, TKF üzerine çöken inhilal ve parçalanma tehditlerini size teşhir etme ve bu felakete mani olmak için bize en münasip gözüken müşahhas (somut) *teklifler için mütaalanızı ve desteğinizi rica etme vazifesi*

383 TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD 22, Klasör 28-36, Belge no. 589'dan aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 337.

bana verildi……TKF'nı kenarına geldiği uçuruma düşmekten muhafaza edecek en müessir (etkili) *tedbirler şunlardır:*

1. *Mevcut SeKa'nın feshi*

2. *Fırkanın siyasi ve ideolojik idaresinin, İcra Heyeti'nin vesayeti altında Harici Büro tarafından deruhte edilmesi*

3. *Memlekette, Harici Büro'nun talimatlarına göre hareket eden ve taşradan birkaç fedakar militandan müteşekkil bir teknik icra komitesinin yaratılması*

4. *Teknik komitenin teşkilinin hemen akabinde, daha önce alınmış bir karara istinaden, ecnebi bir şehirde siyasi bir gazete/fırkanın illegal organının neşri*

5. *Ferdi yoldaşın, yukarıdaki kararları Komintern adına bizzat yerinde ifa etmek vazifesiyle hemen Türkiye'ye gitmesi*

6. *Bu yoldaşa, teknik komitenin teşkili ve gazete tevzii* (dağıtımı) *ve irtibat cihazlarının teşkilatlandırılması için lüzumlu olan meblağların tahsis edilmesi*

7. *Mevcut SeKa'ya yollanan muavenetin bugün itibariyle kesilmesi ve Komintern murahhasına telgrafla, isimleri kendisine tebliğ edilecek yoldaşları Ferdi oraya vardığında bulabilmesi için İstanbul'a getirmesinin söylenmesi*

8. *Teknik komitenin asli vazifesi, 6 aylık bir müddet zarfında, memleket haricinde toplanacak bir Fırka konferansının hazırlanması olacaktır*

9. *Mevcut SeKa, yeni organların teşkiline kadar bu kararları bilmemeli ve Ferdi yoldaşın kontrolü altında çalışmaya devam etmelidir.*"[384]

Şefik Hüsnü, bu mektuba ek olarak Ferdi müstear ismiyle, yine Buharin ve Petrov yoldaşlara hitaben bir mektup daha göndermiştir. TKF'da İdari Buhran isimli bu ek mektupta da SeKa'yı alabildiğine eleştirmiş ve çözüm olarak kendisinin Türkiye'ye giderek, yönetimi ele alması gereğini ileri sürmüştür:

"*Hakikaten komünist bir faaliyetten hala uzaktayız. Viyana Konferansında ittihaz edilen ve prezidyum tarafından tasdik edilen memleket haricinde illegal bir fırka organının neşrine dair tasavvurun acilen gerçekleşmesi, bu siyasetten uzaklaşma ve dar bir ekonomizmin hudutları içine hapsolma şeklindeki nahoş temayüle muhakkak çare olabilirdi. Maalesef, bunun müsaadesini almak için gösterdiğim bütün gayretler, Piatnitski yoldaşın vetosu üzerine boşa gitti* (…)

384 TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD 27, Klasör 34-36, Belge no. 383-386'dan aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 339-340.

Birkaç zaman önceye kadar SeKa, buradan verilen talimatları ifa edememekten dolayı özür diliyor ve tenkitler karşısında boynunu eğiyordu. Ama en vahim hatalarının ve her türlü siyasi faaliyetten kasti olarak vazgeçmesinin dahi birkaç nahoş sözden başka cezayla karşılaşmadığını görünce, Komintern'i Türkiye'deki kuvvetler dengesini anlamamakla, Ferdi yoldaş tarafından kötü malumatlandırılmış olmakla itham ederek fütursuzca hücuma geçebileceğine hükmetti (…)

Komintern karşısında bu vaziyet alışın ifadeleri dahi sosyal-demokrat lügatten iktibas edilmişe (ödünç alınmışa) *benzemektedir. Sadece Yakın Şark Kitabeti, TKF Harici Bürosu ve İcra Heyeti mümessili SeKa'yı liberal ve menşevik bir tefessühle itham etmemektedir; İzmir ve Adana gibi bazı taşra teşkilatları dahi ona karşı çok şiddetli ifadeler kullanmaktadır* (…)

Bütün bu müşahadeler ve vesikalar karşısında baklayı ağzımızdan çıkarmak ve Türk seksiyonumuzun epey uzun zamandır komünist bir idareden mahrum kaldığını söylemek lazımdır. Teröre karşı gayrimakul bir endişenin ve en iptidaisinden bir uvriyerizmin içine bir kabuk gibi hapsolmuş olan mevcut SeKa, fırkanın taban teşkilatlarından tecrid olmakta, bunlarla Komintern tarafından tasdik edilmiş bir hattı takip etmekte olan Harici Büro arasında bir mania rolü oynamaktadır. Talimatlarımız SeKa'dan daha uzağa gidememekte ve fırka saflarında hiçbir akis bulamamaktadır. Fırkayı bu ölüm uykusundan çıkarmak ve diriltmek için, bu sıkıcı manianın acil olarak tasfiyesinden ve direkt olarak İcra Heyeti'nin vesayeti altında çalışan bir siyasi büronun (Harici Büro) verdiği talimatları otomatikman hayata geçirmekle mükellef ve çok faal ve fedakar militanlardan mürekkep (bu tür unsurlar memlekette mevcuttur) bir teknik organın ortaya çıkarılmasından başka bir yol yoktur."[385]

Şefik Hüsnü'nün 5 Ağustos 1927 tarihli mektubundan, Komintern'den talep ettiği ve uzun süredir beklediği, Türkiye'ye girme iznini aldığı anlaşılmaktadır. Aynı mektupta, SeKa üyelerini sosyal demokrat sapmayla ve yönetici niteliklere sahip olmamakla suçlamış; kendisinin tutuklanması ihtimali gerçek olduğu takdirde, bu üyelere Komintern tarafından itimat edilmemesi gerektiğini savunmuştur:

"*T'ye* (Türkiye'ye) *duhul anında tevkif edilmem ihtimaline karşı, Şark Kitabetine ve Balkan Kitabetine K.E'in* (Komintern'in) *itimatına mazhar olmayı bana göre hakeden veya etmeyen TKF militanları hakkında bazı ifşalarda bulunmayı faideli buluyorum ve bir aksilik durumunda fırkayı idare etme mesuliyetini taşımaya layık yoldaşları saymak mecburiyetindeyim.*

Aşağıdaki yoldaşlar, sosyal-demokrat ideolojik tefessühleri sebebiyle hemen SeKa'dan uzaklaştırılmalıdır. İdareci rolünü deruhte edecek (üzerine almak) *vasıfta değildirler ve tam bir itimatı hak etmemektedirler:*

385 TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD 27, Klasör 34-36, Belge no. 396-403'den aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926…**, s. 343, 345-346.

Asım- Münevver İktisatçı

Şevket/Aydemir "Muallim

Salih/Hacıoğlu "Baytar

Şamilof- Alt kademe memur

Mahmut- " "

Nuri- Vasıflı amele, yarı münevver"[386]

Doğu Seksiyonu'na hitaben yazılmış Şefik Hüsnü'ye ait 24 Ağustos 1927 tarihli diğer bir mektuptan, bu tarih itibariyle Hüsnü'nün yolculuk öncesi yapılması gereken tüm hazırlıkları tamamladığı ve güvenli bir pasaport temin etmiş olduğu halde yola çıkmaya hazır bulunduğu anlaşılmaktadır. Doktor'a göre söz konusu yolculuk takribi dört gün sürecek ve en geç 28 Ağustos Pazar akşamı menzile varmış olacaktır. Hemen ertesi günü ise görevinin başında olmayı hedeflemektedir.[387]

Şefik Hüsnü'nün, Macide isimli bir şahsa hitaben yazmış olduğu 30 Ağustos 1927 tarihli mektuptan, planladığı sürede İstanbul'a varmış olduğu anlaşılmaktadır.[388] Doktor, İstanbul'a varır varmaz hemen işe koyulmuş ve SeKa'ya alternatif oluşturacak, hatta SeKa'nın mevcut kadrosunun sonunu getirecek paralel bir yapı tesis etme çalışmalarına hız vermiştir. Söz konusu faaliyetler, Erden Akbulut'un "Şefik Hüsnü Deymer Yaşam Öyküsü, Vazife Yazıları" isimli kitabında şöyle özetlenmiştir:

"*Ağustos 1927'de Moskova'dan ayrılarak İstanbul'a gelen Şefik Hüsnü, bir yandan mevcut Merkez Komitesi ile görüşmeler yapıp eleştirilerini yöneltirken, öte yandan KUTV'da öğrenim görerek Türkiye'ye kadro olarak gönderilmiş ve mevcut Merkez Komitesi ile uyumlu çalışmalar yürütemeyen başta İsmail (İ. Bilen) ve Aziz (Hüsamettin Özdoğu) ile paralel bir yapı oluşturmuş ve TKP adına bildiri yayınlamak da içinde bir dizi faaliyete girişmiştir. Moskova'da kalan Fahri ve Halim ile düzenli haberleşen Dr. Şefik Hüsnü, Viyana Konferansı'nda seçilmiş Merkez Komitesi'ni dağıtmak, onların Temmuz 1927'de yurtiçinde bir konferans toplayarak almış olduğu Komintern ile görüşme kararının fiilen uygulanmasını engellemek için yoğun bir çaba içine girmiştir.*"[389]

386 TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD 27, Klasör 34-36, Belge no. 419-422'den aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 359.

387 TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD 27, Klasör 34-36, Belge no. 423-424'den aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 372.

388 TÜSTAV Komintern Arşivi Dökümü 1, CD 27, Klasör 34-36, Belge no. 427'den aktaran: S. Dervişoğlu, **TKP 1926**..., s. 374.

389 Der: E. Akbulut, ***Dr. Şefik***..., s. 33.

İbrahim Topçuoğlu ise Türkiye Komünist Partisi tarihini ele alan eserinde, komünist hareketin tanınmış isimlerinden Mustafa Börklüce'nin ağzından o günleri şu şekilde aktarmıştır:

> "*Türkiye'ye döndüğümüzde, Vedat Nedim Tör, Neşriyat ve Gençlik Koluna ehemmiyet verdi ve bu teşkilatda Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı vazifelendirdi. Kendisinin ve burjuva arkadaşlarının yapılan neşriyatlarda Halk Partisi'ne kaymaya başladıkları seziliyordu. Oysa takviye edilen Komite'nin işçi mücahitleri, planlı bir çalışma ile işçiler arasında teşkilatlanmayı başarmışlar ve bir hayli eleman kazanmışlardı.* ***Şefik Hüsnü, gizlice İstanbul'a bu durum içersinde geldi. Evimde görüştük. Hüsamettin Özdoğu'yu da görerek mutabık kaldık. Beyoğlu'nda tutulan bir pansiyona yerleşti. Bir kaç gün durumu inceledikten sonra, Merkez İcra Komitesi'nden bir kaç kişi ile toplandık. Şefik Hüsnü, Vedat Nedim'in faaliyetini beğenmediğini, beyannameler bastırılıp dağıtılmadığını, işçiler arasına beyannameler sokulmadıkça işçinin Parti'den haberdar olamayacağını söylüyor ve bunların mutlak yapılmasını istiyordu*** (…)
>
> *Şefik Hüsnü, haber göndererek beni, Hüsamettin Özdoğu, Laz İsmail, Nazım Hikmet, Kerim Soyka'yı çağırdı ve birlikte toplandık. Arkadaşlar, bir teklifim var diye söze başladı. Vedat Nedim ve komitesi çalışa dursun biz, benim sekreterliğimde ayrı bir komite kurarak faaliyete geçelim ve bilahare iki komiteyi birleştirelim dedi. Bazı arkadaşlar tarafından bu teklif Parti usul ve talimatına aykırıdır, nasıl olur bu? İki komitenin birbirlerinin yaptıklarından haberi olmazsa, tedbirsiz davranış her ikisini de ele verebilir. Tüzüğe de aykırıdır bu, dendi ise de o bunda ısrar etti. Ve kendi sekreterliğinde Nazım Hikmet, Hüsamettin Özdoğdu, Hamdi Şamilov, Ben ve Kerim Soyka'dan İkinci İcra Komitesi teşkil edildi. O zamana kadar gevşek tutulan tütün işçileri arasında hücreler kuruldu ve geniş çapta beyannameler dağıtıldı. Mensucat Sanayi fabrikalarına da el atıldı ve işçileri arasında beyannameler dağıtıldı.* "[390]

Beyannameler dağıtıldıktan sonraki gelişmeler, Fethi Tevetoğlu'nun "Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler" isimli eserine şöyle yansımıştır:

> "*16 ve 26 Eylül 1927 tarihlerinde şopoğrafla çoğaltılmış ve (Türkiye Komünist Partisi Vilayet Komitesi) başlığını taşıyan ve (Türkiye Tütün İşçilerine) ve (Umum Ameleye) hitaben yazılmış iki beyannamenin, işçilerin bulunduğu yerlerde dağıtılması ve geceleri bazı sokaklara asılması üzerine zabıta, Beyoğlu'nda, Bulgar tebeası berber Ahmed Şevki'nin dükkanında bir komünist hücre faaliyeti tespit etmiştir. Bu komünist hücre çevresinde yapılan arama ve tevkifler,*

390 İ. Topçuoğlu, **Neden**..., 1. cilt, s. 113, 115 (Vurgu yazara aittir).

gizli Türkiye Komünist Partisi'nin dağılmamış teşkilatı ve devamlı faaliyeti ile ilgili vesika ve sanıkları meydana çıkarmıştır."[391]

Görüldüğü üzere beyannamelerin dağıtılması ile birlikte emniyet güçlerinin tahkikatı başlamış ve hızlı bir tahkikat neticesinde, SeKa'nın özenle korumaya çalıştığı illegal hücre çökertilmiştir. İstanbul Emniyeti'nin tahkikatla ilgili sonuç raporu aşağıdaki şekildedir:

"*İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün 7 Teşrinisani 1927* (7 Kasım 1927) *tarihli 37 sahifelik soruşturma fezlekesinin (tahkikat neticesi ve hülasa) bölümünde şöyle denilmektedir:*

'...'Harici Büro'yu idare edenlerden Türkiye Komünist Fırkası lideri bulunan Doktor ŞEFİK HÜSNÜ Bey ve arkadaşlarının, Türkiye komünistlerinin ve bilhassa 'Merkezi Komite'nin ataletinden şikayetle, Türkiye Komünist Partisi Merkez Hey'etine 'TAYFUR' imzası ile yazdığı uzun bir mektup ile 'Fırka Merkez Hey'eti'ni ataletle ve iş-bilmemezlikle itham ve ne suretle faaliyete geçebilmeleri iktiza ettiğini bildirdiği,

Ve bir müddet sonra da gıyaben İstiklal Mahkemesi kararı ile onbeş sene küreğe mahkum iken 'tebdil-i şekil ve kıyafet' ederek İstanbul'a geldiği ve gelir gelmez faaliyete geçerek Merkez-i Umumi azalarının huzuru ile VEDAD NEDİM Bey'in evinde iki içtima akdettiklerini ve bu içtimada ŞEFİK HÜSNÜ Bey tarafından Merkez-i Umumi'nin ataletinden şikayetle derhal faaliyete geçilmesi teklif edildiği halde, Merkez-i Umumi azalarının itirazları üzerine, Merkez-i Umumi ile irtibatını kesmemekle beraber kendi başına faaliyete başlayarak ötedenberi komünist teşkilatı yapmakla uğraşan eşhastan SUBHİ takma adları 'İBRAHİM ve MUSTAFA', İSMAİL takma adları 'KASIM-FİKRİ', HÜSAMEDDİN takma adı 'AZİZ' ve SARI MUSTAFA ile işbirliği ederek evvela 'Adana Vilayet Komitesi' vasıtasiyle Adana-Nusaybin hattında yapılan grevde beyanname dağıttırdığı ve İstanbul'da tütün işçilerine hitaben yapılan grevde 'Tayyare Cemiyeti' aleyhinde yazdığı zannedilen beyannameyi HÜSAMEDDİN-AZİZ'in Kasımpaşa'daki hanesinde ADNAN-SADIK vasıtasiyle şapoğraf mürekkebi ile yazılarak HÜSAMEDDİN ile birlikte istinsah edilerek (çoğaltılarak) *dağıtıldığı ve ADNAN'ın ikinci beyannameyi yazmaktan istinkaf etmesi* (çekinmesi) *üzerine HÜSAMEDDİN veya SARI MUSTAFA tarafından yazıldığı kat'iyetle zannedildiği ve bu beyannameden evvel gerek Feshane Yokuşu'nda AHMED ŞEVKİ'nin berber dükkanında zuhur eden beyannameler ile bolşevik risaleleri ve evvelce zabıtanın eline geçen beyannamelerin dahi (HÜSAMEDDİN-AZİZ) tarafından mezkur hanede ADNAN'a yazdırıldığı anlaşılmıştır.*

ŞEFİK HÜSNÜ Bey Avrupa'dan 'İstanbul Merkez Komitesi'ne gönderdiği mektup ile İstanbul'dan 'Balkanlar ve Şark Kitabeti'ne yazıp 'Argüs Postası' vasıtasiyle gönderilmek üzere VEDAD NEDİM Beye tevdi eylediği mektup münderacatına nazaran (içeriğine göre) *mumaileyhin* (adı geçenin) *Rusya'daki 'Üçüncü Enternasyonal ve müessesenin Şark Balkanlar*

391 F. Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 394.

Şubesi' ile doğrudan doğruya temas etmekte olduğu ve Türkiye Komünist Fırkası'na verilen 'Tahsisat' ŞEFİK HÜSNÜ Bey vasıtasiyle alınarak 'Rus Konsolosu' vasıtasiyle İstanbul'a gönderildiği ve Türkiye Komünist Partisi'nin gerek hariçte ve gerekse dahilde lideri vaziyetinde bulunduğu ve İstanbul'a gelir gelmez de fi'liyata geçerek mahut (bilinen) *beyannamelerin HÜSAMEDDİN, SARI MUSTAFA, ADNAN ve saire ile tab' ve tevzi ettirdiği tebeyyün* (sabit) *ve tezahür eylemiştir.*"[392]

İşte ne olduysa bu tahkikatten sonra olmuş; emniyet güçlerinin ciddiyet ve kararlılıkla olayın üstüne gittiğini gören Vedat Nedim, tanıdığı siyasi şube komserlerinden Şinasi Bey vasıtasıyla komünist arkadaşları ve parti hakkında ifşaatta bulunacağını İstanbul Emniyeti'ne bildirmiştir.[393] O günleri bizzat yaşamış olan isimlerden Sarı Mustafa (Börklüce), Vedat Nedim'in ifşaatının ne kadar tafsilatlı olduğunu şöyle anlatmaktadır:

"*...Bu tertibin Şefik Hüsnü tarafından yapıldığını anladığı için, polise gidip, Şefik Hüsnü Değmer'i beraberinde çalıştığı arkadaşlarını ve Teşkilattan kimleri tanıyorsa ve hatta nelerin yapılacağını duydu ise hepsini birer birer anlattı ve elindeki bütün parti evrakını verdi. Bu evrak arasında (Birinci Kongre dahil) alınmış kararlar, yazışmalar ve isim listeleri vardı.*

Bu böyle bir teslimdi ki yalnız mevcudu değil, geleceği de polise bildiriyordu. Hatta TİÇS Fırkası sempatizanı olup da, TK Partisi'ne girmeyenlerin dahi listesini vermişti."[394]

Vedat Nedim'in bu detaylı ifşaatı TKP ve Aydınlık hareketi için hayli yıkıcı olmuştu. Aydınlık Hareketi ve tüm eski tüfek komünistler nezdinde "ihanet" olarak kabul edilen bu ifşaatın sonucunda neredeyse tüm parti yönetimi ve üyeleri tutuklanmış,[395] partinin çok önemli belgelerine el konulmuş ve hepsinden önemlisi Aydınlıkçı komünistlerin, Komintern ve Sovyetler Birliği ile arasında var olan akçeli işler dahil tüm ilişkiler ortaya dökülmüştü. Anti-komünistliğiyle bilinen Fethi Tevetoğlu'nun ortaya çıkan bu ilişkilere nasıl yaklaştığı, o dönemin kendisini anti-

---

392 F. Tevetoğlu, **a.g.e**., s. 397 vd.
393 F. Tevetoğlu, **a.g.e**., s. 399.
394 İ. Topçuoğlu, **Neden**..., 1. cilt, s. 119.
395 Mete Tunçay'ın *Türkiye'de Sol Hareketler* isimli eserinde verdiği rakamlara göre İstanbul Grubu'ndan 27 kişi, İzmir Grubu'ndan 7 kişi, Adana Grubu'ndan 14 kişi tutuklanmış ve yargılanmıştır. Yurt dışına kaçan ve gıyaben yargılananlarsa yine 7 kişidir. Kısacası 48'i vicahi, 7'si gıyabi olmak üzere toplamda 55 sanık yargılanmıştır. Burada önemli olan, tutuklananların sayısından çok, tutuklanan ve yargılanan isimlerin partinin en ağır topları olmasıdır. Dolayısıyla denebilir ki Parti, üye açısından ele alındığında, hem nicelik hem de nitelik olarak ciddi şekilde çökertilmiştir. Bkz.: M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., 2. cilt, s. 68-69. İlhan Darendelioğlu ise tutuklananların 98 kişi olduğunu ileri sürmüştür. Bkz.: İ. E. Darendelioğlu, **a.g.e**., s. 179 ve 180.

komünist veya milliyetçi olarak tanımlayan aydınlarının genel fikriyatını yansıtması açısından önemlidir:

> "*Bu ifadeden* (Vedat Nedim'in Emniyet'e verdiği ifade kastedilmektedir) *ve diğer bazı belgelerden, 12 Ağustos 1925 kararıyla kapatılan Gizli Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye Komünist Gençler Birliği Teşkilatı mensuplarından muhtelif cezalara çarptırılan bazı suçluların,* ***Sovyetler tarafından nasıl beslendikleri hususu da meydana çıkmıştır.*** *Bazı belgelerde Türk komünistlerinin emrinde altın ruble bulunduğuna, bunun o zamanın parasıyla 100.000 lira civarında olduğuna rastlanmıştır. Komünist Partisi'nin para desteği yapmak için kullandığı kaynaklar bir takım Rus teşekkülleri idi. Mesela, Komünist Partisi'nin Merkez Komite üyelerinin mühim bir kısmı bu teşekküllerde çalışmakta idiler: Hamdi Şamilof, 'Rus Harici Ticaret Bankası'nda; Hüsnü Said 'Sovyet Vapur Acentası'nda; Vedat Nedim (Tör) 'Askot Şirketi'nde; Şevket Süreyya (Aydemir) 'Neft Sendikat'da memur idiler. Komintern'in gizli açık komünist faaliyetlere sarfettiği para bu teşekküllerden gayet normal olarak Türkiye Komünist Partisi'nin eline geçiyordu.*"[396]

Emniyet'in tahkikatı neticelendikten sonra tutuklular İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevkedilmişlerdir. 16 Ocak 1928 tarihinde başlayan davanın kovuşturma ve yargılama aşamaları basın tarafından ilgi ile takip edilmiştir. Örneğin Vakit, Cumhuriyet, Akşam ve Milliyet gibi kamuoyu tarafından yakinen takip edilen gazetelerin sayfalarında, mahkeme safahatına geniş biçimde yer verilmiştir.[397] Dava başladıktan sonra savcılık makamı mütaalasını vermiş ve Savcı Kenan Bey sanıkları: "*Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu tağyir* (şeklini değiştirme)*, Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Hükümeti'ni iskat* (sükut ettirme) *maksat ve gayesine matuf olmak üzere aralarında gizlice ittifak akdetmiş*" olmakla ittiham etmiştir.[398]

Dava beklenenden kısa sürmüş ve 23 Ocak 1928 tarihinde sona ermiştir. 24 Ocak 1928 tarihli Vakit Gazetesi haberi şöyle geçmiştir:

> "***Ağır Ceza Heyet'i Hakimesi***
>
> ***Komünistlik Maznunları Hakkındaki Kararını Dün Bildirdi***
>
> *OTUZ KİŞİ MUHTELİF MÜDDETLERLE MAHKUM OLDULAR.*

396 F. Tevetoğlu, **a.g.e**., s. 400.
397 Bahse konu basın-yayın organlarının davayı nasıl takip ettilerini ele alan detaylı bir çalışma için bkz.: Emel Seyhan Atasoy, **1928 TKP Davası**, İstanbul 2008.
398 İ. E. Darendelioğlu, **a.g.e**., s. 180.

YİRMİ BEŞ MAZNUNUN DA CÜRÜMLERİ ANLAŞILAMADIĞINDAN BERAATLERİNE HÜKMEDİLDİ.

DR. ŞEFİK HÜSNÜ, BAYTAR SALİH, HAMDİ ŞAMİLOV, VEDAT NEDİM, MUALLİM ADNAN, TESVİYECİ HAKKI, TIBBİYELİ HİKMET, SAATÇİ NİKO, TUHAFİYECİ İSTEFAN, ŞOFÖR RAGIP BEY VE EFENDİLER

MAHKUM OLANLAR ARASINDADIR.

BERAAT KAZANANLARLA MÜDDETLERİNİ MEVKUFEN İKMAL EDENLER DÜN AKŞAM SERBEST BIRAKILMIŞLARDIR."[399]

Dikkat çekici bir unsur olarak şunu belirtmek gerekir ki sanıklara verilen cezalar, suçlamaların ağırlığı ve partinin almış olduğu darbenin yıkıcılığı karşısında hafif kalmıştır. Örneğin partinin lideri Şefik Hüsnü Bey, bu davadan 4-6 ay hapse mahkum edilmiştir. 1925 yılındaki davadan gıyaben almış olduğu 15 yıllık ağır hapis cezasının 1 yıla indirilmesi ile birlikte, tüm bu yargılama serencamından toplamda 1,5 yıl hapis cezası almak sureti ile kurtulmuştur. Emniyet güçlerine ifşaatı yapan Vedat Nedim'in aldığı ceza ise 4 aydır ve daha sonra bu ceza 2 ay 20 güne indirilmiştir. Yine Baytar Salih ve Muallim Adnan'a verilen hapis cezaları da üç ve dört aydan ibarettir.[400] Verilen cezaların geneline bakıldığında, dört aydan daha fazla ceza alan yegane sanığın Şefik Hüsnü olduğu görülmektedir. Cezaların bu derece hafif olmasını, Kemalist Hükümet'in, Sovyetler Birliği ile arasındaki dostluğa zarar vermeyecek şekilde, Türk komünistlerine ve Komintern'e yönelik küçük bir uyarıda bulunmak istemiş olabileceği ihtimaline bağlamak, o günün koşulları ile birlikte düşünüldüğünde gayet rasyonal bir çıkarım olacaktır.

Verilen cezaların hafif olması, elbette ki Parti'nin almış olduğu darbenin etkisini azaltmamıştı. Parti açıkçası, tüm etkili yöneticileri ve faal üye kadrosuyla birlikte açığa çıkmış, çökertilmiş ve çalışma yapamaz hale getirilmişti. 1925 yılındaki yargılamalar, Aydınlıkçıların legal yapısını yıkmış ve örgütlerine büyük bir darbe indirmişti. 1928 yılındaki yargılamalar ise bu manzaraya, bir de çökertilen illegal örgüt yapısını eklemiş oldu. Dolayısıyla Parti, 1928 yılı itibariyle ne legal, ne de illegal hiçbir faaliyet yapamayacak; bir benzetmeyle söylenecek olursa, kolunu kıpırdatamayacak bir haldeydi. Sarı Mustafa, bu durumu şöyle izah etmektedir:

---

399 E. S. Atasoy, **1928**..., s. 132.
400 Der: E. Akbulut, **Dr. Şefik**..., s. 33 ve M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., 2. cilt, s. 68 ve 69.

"*Bu mahkemede verilen cezalar, kısa vadeli oluşu yüzünden fazla sıkıntı vermemişti. Zaten yakalama, sorgu ve mahkeme zamanı içinde geçen günlerde çoğumuz cezalarımızı doldurmuş ve karar günü, Dr. Şefik Hüsnü hariç, hemen hemen hepimiz tahliye edilmiştik.*

1927 yılı tevkifatı, işçi kesiminde büyük tahribat yapmakla kalmamış; Şefik Hüsnü'nün yıllardan beri dayandığı güvendiği, öğündüğü münevver zümrenin de Halk Partisi'ne kaymasına, veya siyasetten çekilmesine sebep olmuştu. Öyle ki; Dr. Şefik Hüsnü, 1929'da cezaevinden çıktığı zaman Türkiye'de yanında kimse kalmamıştı. Güvendiği kimseler sadece, Almanya'dan Moskova'daki Harici Büro'ya gönderdiği Baytar Ali Cevdet ve cezasını bitirip bir müddet evvel Moskova'ya giden Hasan Ali Ediz gibi kimselerdi ki, bunlar daha sonra bozuldular.

Hele Mustafa Kemal'in Ağustos 1929 konuşmasında, Sosyal Nizamı yıkmak isteyen Vatansız ve Milliyetsizlere çatması ve kınaması 'Şefik Hüsnü ve entellektüel burjuva arkadaşlarının hepsini yerinden oynattı ve çoğu Halk Partisi ve Hükümet'in bazı kollarına girerek Şefik Hüsnü'yü terk etti."[401]

Sarı Mustafa'nın anlattığı gibi Kemalist Hükümet son yargılamalardan sonra sosyalistlere karşı sertliğini artırmaya başlamış; Türkiye'deki komünist hareketi iyice baskılamaya ve hatta sönümlemeye yönelmiştir. Mustafa Kemal'in, Aydınlıkçıları tedirgin eden konuşması aynen şöyledir:

"*Türk milletinin içtimai nizamını ihlale müteveccih didinmeler boğulmağa mahkumdur. Türk milleti, kendinin ve memleketinin yüksek menfaatleri aleyhine çalışmak isteyen müfsit* (bozan, fesatçı)*, sefil, vatansız ve milliyetsiz sebükmağzların* (beyinsiz, akılsız) *hezeyanlarındaki gizli ve kirli emelleri anlayamayacak ve onlara müsamaha edecek bir heyet değildir.*

O şimdiye kadar olduğu gibi doğru yolu görür. Onu yolundan saptırmak isteyenler ezilmeğe, kahredilmeğe mahkumdur. Bunda köylü, amele ve bilhassa kahraman ordumuz candan beraberdir. Bunda kimsenin şüphesi olmasın."[402]

Konuşmada Mustafa Kemal komünistleri, dolayısıyla Aydınlıkçıları, "vatansız ve milliyetsiz" oldukları şeklinde ağır bir ifade kullanarak tahkir etmiştir. Bu konuşma, Aydınlıkçılar için bir dönemin sonudur. Sarı Mustafa'nın da belirttiği gibi bu konuşmadan sonra, Şefik Hüsnü'nün çevresinde kalan son yoldaşları da Kemalist rejimin yoluna girmiştir. Kaldı ki uzun müddettir, Aydınlık Hareketi içinde ciddi bir

401 İ. Topçuoğlu, **Neden**..., 1. cilt, s. 125.
402 Atatürk Araştırma Merkezi, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, 2. cilt, 5. Baskı, Ankara 2006, s. 278 vd.

yaprak dökümü yaşanmaktadır. 1925 yılındaki ilk tutuklamalardan, 1929'a kadar geçen dört yıllık sürede yaşanan kopuşlar çarpıcı bir boyuttadır:

"*İlk teslim olanlardan, silahı bırakanlardan biri Sadrettin Celal Antel oldu. Antel, 1926 Ekim'inde hapisten salıverilir verilmez, derhal Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurup, tekrar hizmete alınmasını istedi. Bu isteği ertesi yıl kabul edilerek, İstanbul Kız Öğretmen Okulu Yurtbilgisi ve Öğretim Metodları Uygulama öğretmenliğine getirildi. Antel pedagoji meseleleri ile meşgul oldu ve bunun sonucu 1930 yılı ortalarında İstanbul Üniversitesi Pedagoji profesörlüğüne tayin edilmekle mükafatlandırıldı.*

Kemalistlerin yakaladıkları önemli avlardan biri de 1920 yılı başlarının, çoğu kısmını muhacir Türk Komünistleri ile Komintern arasında irtibat vazifesi görerek, hariçte geçirmiş olan Ahmet Cevat Emre idi……Emre, daimi olarak yerleşmek üzere Türkiye'ye döndükten sonra, 1927 yılının sonlarına doğru, Sovyet Rusya'da henüz başlamış olan bir alfabe reformunun lüzumu hakkında, Vakit Gazetesi'nde bir seri uzun makale yazdı. Bu yazıların hemen ardından, Atatürk onu, Latin harflerinin kabulü konusunda tavsiyelerde bulunmak üzere kurulan Alfabe Komisyonu'nun çalışmalarına katılmaya davet etti. Emre, Dil Kurumu Yönetim Kurulu'na, yalnız Türk alfabesinde değil, fakat aynı zamanda lügat ve gramer dalında geniş kapsamlı devrime yön veren çeşitli komisyonlarda görev alarak dil reformunda önemli rolü oldu. Bundan başka, az sonra da Atatürk'ün yakın arkadaşlığını kazanarak hep çevresinde bulundu. Cumhuriyet Halk Partisi'ne girmiş olan Emre, Atatürk'ün şahsi aracılığıyla 1935'te Çanakkale mebusluğuna seçilerek Meclis'e girdi.

Şevket Süreyya Aydemir de, 1920 yıllarının sonlarına doğru Türkiye Komünist Partisi'nden ayrıldı…….Mahkemede beraat ettikten sonra, Sovyet Ticaret Şirketi Arcos'taki 'Halkla İlişkiler' vazifesini bıraktı. Ankara'ya gittiğinde, Atatürk'ün gözüne girip, durumunu değiştirmiş bulunan eski dostu Ahmet Cevat Emre ile karşılaştı. Aydemir, Emre'nin yardımıyla, 1928'te, Milli Eğitim Bakanlığı'nda, Mesleki Eğitim İşleri Şubesi'nde görev aldı. Aydemir, çok geçmeden, Kadro hareketinde tomurcuklanıp olgunlaşacak olan ekonomik ve sosyal fikirlerini geliştirme imkanı buldu. Ve gerçekten de, daha 1929 Ocağında, sürekli devrim ve bunu gerçekleştirecek kadronun gerekliliği nazariyesini açıklamak için Türk Ocağı salonlarından faydalanarak konferanslar verdi.

Bu dönemde, komünist hareketinden kopup ayrılacak bir başka önemli kişi de Vedat Nedim Tör'dü……Tör, 1920 yıllarının sonuna doğru Komünist Partisi'nden ayrılıp, Kadro Dergisi'yle yeni bir harekete girişmeye hazırlanan Aydemir ve Aydınlık'ın eski günlerdeki daha az önemdeki kişilerine katılmak fırsatını kaçırmadı.

Bu sırada partiye hiç bir yeni eleman girmemekte, teşkilata taze kanlar gelmemekteydi. Aksine, Burhan Belge ve arkadaşları gibi, eskiden parti ile geçici ilişkileri bulunmuş olanların ayrılması ve önemli particilerden kimisinin çekilmesiyle, Komünist Partisi ağır bir bunalıma sürüklendi.

İşte parti bu durumda, gittikçe üyelerini daha da azaltan bir seri temizlik hareketine girişti. Hacıoğlu Salih, 'Menşevik' ve 'Troçkist' olmak ihtimaliyle partiden kovuldu……Komünizmi daima daha çok ferdi açıdan yorumlamış olan Nazım Hikmet bile, benzeri suçlamalarla 1930 sıralarında partiden çıkarıldı. "[403]

Partide yaşanan bu yaprak dökümü ve yargılamalar, Şefik Hüsnü'yü olumsuz yönde etkilemiş ve ülkeyi terk etmek zorunda bırakmıştır. Açıkçası ülkedeki atmosfer de, daha fazla kalmaya müsait değildir. Yukarıda da belirtildiği üzere, rejim, komünist harekete, hatta herhangi bir komünist kıpırdanışa dahi müsamaha göstermemektedir. Bunun en büyük ispatıysa 1929 yılı TKP yargılamalarıdır. Bu yargılamalarda, 1927 Tevkifatıyla açığa çıkıp tutuklanan Merkez Komitesi yerine kurulan Muvakkat (Geçici) Merkez Komitesi'nin Hikmet Kıvılcımlı gibi çok önemli isimleri tutuklanmış ve TKP'nin Türkiye'de bir Merkez Komitesi eliyle yönetilmesi son bulmuştur.[404] Bu nedenle Şefik Hüsnü, 17 Nisan 1929 tarihinde tahliye olduktan bir süre sonra, bir kez daha yurt dışına çıkmak zorunda kalmış ve Moskova'ya gitmiştir. Burada, Komintern Altıncı Dünya Kongresi'ne katılmış ve kongrede seçilmiş olduğu Yürütme Kurulu üyeliği görevine başlamıştır.[405]

Söz konusu kongrede bir de konuşma yapan Şefik Hüsnü, bu konuşmasında artık iyice ayrışmaya başladığı Kemalistlere yönelik çok sert eleştirilerde bulunmuştur:

"*...Kemalist burjuvazi sadece komünist harekete değil, aynı zamanda devrimci sendikalara ve mücadele etmeye cesaret eden bütün işçi örgütlerine de baskı yapmaktadır. Böylece Kemalist burjuvazi tamamen karşı-devrim saflarına geçmiş bulunmaktadır. Bu, sömürge ve yarı sömürge ülkelerde milli burjuvazinin, zaferi kazanmış olsa da, bir süre sonra karşı-devrime iltihak edeceğine dair karakteristik bir örnektir.*

(…) *Türkiye'nin emekçi kitleleri önünde, ülkenin bağımsızlığına ve devrime ihanet eden hainler olarak, karşı-devrimci bir sınıf olarak Kemalistlerin maskesini indirmeli ve Kemalist burjuvaziye karşı, işçilerin ve köylülerin devrimci mücadele cephesini inşa etmeliyiz. Kemalizme*

403 G. S. Harris, **a.g.e**., s. 208-211 vd.

404 Der: E. Akbulut, **1929 TKP Davası**, İstanbul 2005, s. 7; Emin Karaca, **Sosyalizm Yolunda İnadın ve Direncin Adı Kıvılcımlı**, Dünya Yayıncılık, 2001, s. 16 ve K. Sadi, **a.g.e**., s. 711-819 arası bu davaya ayrılmıştır. Mete Tunçay'ın aktardığına göre bu yargılama neticesinde partinin ikinci nesil ağır toplarından Hikmet Kıvılcımlı, Laz İsmail (Bilen) ve Hüsamettin Özdoğu'ya 4,5'ar sene hapis cezası verilmiştir. Bu davada toplam 27 kişi, 1 ila 4,5 sene arasında değişen çeşitli cezalara çarptırılmış; 9 kişiye ise beraat verilmiştir. Bkz.: M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., 2. cilt, s. 93-94.

405 Der: E. Akbulut, **Dr. Şefik**..., s. 33 vd.

karşı, onun Sovyetler Birliği'ne yönelen savaş hazırlıklarına karşı, durmaksızın, yorulmaksızın mücadele etmeliyiz. Bu dönemde TKP'nin başta gelen görevleri işte bunlardır."[406]

2.5. 1929 Komünist Tevkifatı Sonrası Aydınlık Hareketi ve Şefik Hüsnü

1929 yılında yaşanan yaprak dökümü, Şefik Hüsnü'yü yalnızlaştırmış ve Aydınlık Hareketi'ni neredeyse kadrosuz bir harekete dönüştürmüştü. Kemalizmin darbesi bu defa çok yıkıcı olmuştu. Aydınlıkçıların Kemalizme yönelik yaklaşımı zorunlu olarak farklılaşmış ve sertleşmişti. Şefik Hüsnü yurt dışına çıktıktan sonra, 22 Ocak 1930 tarihinde, "Komünist Enternasyonal Dergisi" için kaleme aldığı "Doğu Milliyetçiliği Emperyalizm Önünde Diz Çöküyor" isimli makalesinde Kemalist iktidarı sert biçimde eleştirmiş ve Mustafa Kemal'in Eskişehir konuşmasına cevap niteliği taşıyan şu sözleri kaleme almıştır:

"*Türkiye'de Kemalist burjuvazi, daha iki-üç yıl öncesine kadar biçimsel olarak bağlı kaldığı devrimci mevzileri terk ettiğini açıkça göstermekten artık hiçbir şekilde çekinmiyor. Biz o zamanlar Komünist Enternasyonal Dergisi sayfalarında Kemalizm'in bu geriye gidişinin belirtilerini saptamıştık. Bu, artık açıkça görülmektedir. Kemalizm, şüphesiz daha oldukça uzun bir süre, emperyalizmden yararlanarak ve Sovyetler Birliği ile dostluk bağlarını vurgulayarak manevralar yapacaktır. Ancak kapitalist sınıf karakterinden gelen hakim eğilimin onu gericilik kampına ve emperyalist mali çevrelere adım adım yaklaşmak durumunda bırakacağı da, en az bu kadar açık bir gerçektir. Kemalizmin bütün iç ve dış siyaseti, bu yargının doğruluğunu açık bir şekilde gösteren bir dizi olaya yansımaktadır. Kemalizm, emperyalist mali dünyanın sempatisini kazanmak için İstanbul ile Samsun'un gümrük gelirlerini güvence olarak gösterdi. Kendi ülkesinin zararına olarak faşist İtalya'ya ekonomik ayrıcalıklar tanıyan dostluk anlaşmaları imzaladı. Fransız emperyalizminin hatırı için, Halep ve İskenderun'un Türk halkına ve Suriye devrimcilerine ihanet etti. İtalya'nın baskısıyla Kemalistler, Yunanistan'la mübadele edilen bölgeler halkıyla ilgili sorunda görüşmeler yapıyor. Kemalizm, kendi hakimiyetini istikrara kavuşturmak için, bu bölgeler halkının en can alıcı çıkarlarını hızla ve gözünü kırpmadan feda etti. Kişisel diktatörlük rejimi, acıklı durumda olan göstermelik Meclis'in yardımıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarında var olan var olan demokrasinin son kırıntılarını da sildi süpürdü. Bu rejim, dört yıl önce acımasız bir terör uygulayan gericilikten devrimci örgütleri korumak için kurulmuştu. Ancak bugün hemen hemen bütünüyle işçi sınıfını, köylülüğü ve onların örgütlerini hedef almaktadır. Yalnızca sınıf mücadelesini temel alan sendikalar değil, belli belirsiz bir antiemperyalist ya da muhalif niteliğe sahip küçük burjuva örgütler, örneğin birkaç yıl önce işçilerin de katkısıyla kurulmuş olan'Misyonerleri Türkiye'den Kovma Derneği' gibi örgütler de acımasız bir şekilde tasfiye edildi. Kemalist terör, sömürülen kitlelerin öncüsü olan Komünist Partisi'ni zalimce baskı altında tutuyor. Komünistler, milli partinin* (Halk Partisi)

406 Dönüşüm Yayınları, **3. Enternasyonal'de Devrim Aşamaları**, İstanbul 1992, s. 129, 131.

korkulu rüyası haline geldi. Bu Parti'nin önderi, geçenlerde İstanbul'a giderken Ekişehir'de yaptığı konuşmasında Komünist Partisi'ne açık tehditler yöneltti. Sadece kendini 'komünist' olarak adlandırma değil, proletarya devrimine en ufak bir yakınlık göstermek bile yasak. TKP'nin yiğit savaşçıları hakkında İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nin verdiği görülmemiş ölçüde sert kararlar bugünkü Kemalizm'in gerici özü konusunda bir fikir veriyor."[407]

Kadrosu dağılan, çalışamaz hale getirilen ve yalnızlaşan Aydınlık Hareketi'ne, 1930 senesi itibariyle, bir büyük darbe de Nazım Hikmet ve arkadaşlarından geldi. Nazım'ın parti içi muhalefeti ve akabinde bu nedenle Parti'den atılması, yaşanan büyük çöküşten sonraki ilk ciddi gelişme olmuştu. Parti'nin Leninist-Aydınlıkçı kanadına yönelik bu Troçkist muhalefet ile ilgili olarak, Hasan Ali Ediz tarafından kaleme alınmış ayrıntılı raporda şunlar söylenmektedir:

"*4)…Başlarında Nazım Hikmet ve dönek Şamil (Hamdi Şamilof) ve Mahmut olmak üzere bir dizi insan bir toplantı yapmışlar. Bu toplantıya Adana ve Ankara'dan iki yoldaş da katılmış. M.'ye (Mustafa Börklüce) göre, bu toplantıda, gayet güzel seçilmiş bir merkez komitesi aracılığıyla parti yönetimini alarak bir oldu-bitti meydana getirme kararı alınmış. Bu bölücü grup faaliyete koyulmuş. Eski bölge komiteleriyle ilişki kurmaya çalışmış. Mustafa'ya kendisiyle işbirliği yapmayı önermiş. Hatta Nazım kendisine ayda 30 Türk Lirası ödeme taahhüdünde bulunmuş. Ancak M. (Mustafa) bu öneriyi reddettiğini ileri sürüyor. Ona göre, eski İstanbul Bölge Komitesi'nden bir yoldaş kendisine sadık kalmış. Diğer ikisi bölücülerin tarafına geçmiş. Nazım ve Şamil amaçlarını şöyle formüle ediyorlarmış: 'Parti içinde sağ sapmaya (F. ve H.'nin grubuna) (!) ve sol sapmaya (İs. (Laz İsmail, Marat) ve Az. (Aziz, Hüsamettin Özdoğu) grubuna) karşı var gücümüzle mücadele etmeli ve TKP çapında Stalin rolü oynamalıyız…Komintern'e de başvuracağız. Komintern bizi desteklemezse, onu da s…..edeceğiz' Yürütme Kurulu'na kararlarını bildirmek için Moskova'ya Doğu Üniversitesi'ne öğrenci maskesi altında Ragıp ve Süreyya yoldaşları göndereceklerdir.*

5) Buraya kadar aktardığım herşey, kelimesi kelimesine Mustafa'nın bana anlattığı şeylerdir. Şimdi edindiğim izlenimi size aktarmaya ve sorduğum sorulara verdiği cevaplar çerçevesinde, durumu, bana göründüğü haliyle, analiz etmeye çalışacağım. Bana anlatılanlar, kuşkusuz doğru, ancak eksik. Çünkü Mustafa, onlarla da tam bir uyum içinde hareket ediyor. Sadece görüntüyü kurtarmak ve bize karşı ispiyoncu rolü oynamak için, ortakları tarafından bizimle ilişkiye geçmekle görevlendirilmiş."[408]

---

407 Ş. Hüsnü, **Yazı ve Konuşmalar**, s. 131-132.
408 Erden Akbulut, **Komintern Belgelerinde Nazım Hikmet**, İstanbul: TÜSTAV, 2002, s. 112.

Nazım'ın başını çektiği bu muhalefet hareketine Nail Çakırhan, Mussolini Ahmet ve Hamdi Şamilof gibi tanınmış komünistler de dahil olmuştur. Söz konusu hareket Şefik Hüsnü ve diğer Aydınlıkçılar tarafından "döneklikle" suçlanmıştır. Çeşitli defalar, Aydınlıkçılar tarafından yazılan raporlar kanalıyla, Komintern nezdinde de "döneklik"le yaftalanmasına çalışılmıştır. Bu muhalefet hareketi, Nail Çakırhan'ın belirttiğine göre, *doğrudan doğruya komünist fırkası içindeki hareketsizlikten doğmuştur*. O'na göre, Aydınlık Hareketi kifayetsiz bir harekettir ve muhalefetin doğuşu, *bir anın, bir günün, bir ayın, bir yılın değil, üst üste gelen hareketsiz yılların mahsulüdür*. Muhalefetin genel prensiplerine gelince, onu da Nail Çakırhan şöyle açıklamaktadır:

> "*Muhalefetin bütün ana prensipleri: 1930 Ada Kongresi'nde kararlaştırılmış ve prensipler, 'Fırkanın Dönüm Noktasının Esasları' adı altında toplanmıştır. Kırık dökük materyalist malumatla anladığıma göre, bu esaslar kelime-be-kelime Lenin'den tercümedir. Ve ana hatta, 'demokrat-santralizm' kuruluş prensibine dayanır, bütün esaslarını şu üç ana hatta toplamak kabildir.*
>
> *a- Fırkanın temelde istihsal* (üretim) *hücrelerine dayanması*
>
> *b- Fırka teşkilatında profesyonel, revolüyoner (devrimci) kadro*
>
> *c- Bütün Türkiye mikyasında dağıtılabilen, merkezi –siyasi- gizli gazete*
>
> *d- Muhalefet diyordu ki: 'Bizim koyduğumuz bu esaslar Lenin'den alınmıştır. Tamamen Leninist şiarlardır. Ve Türkiye Komünist Fırkası motamot (kelimesi kelimesine) aynı esasları, 926 Viyana Kongresi'nde kabul etmiştir. Leninist fırkaların yalnız bu esaslar üzerinde yürümesi lazım gelir ki Türkiye Komünist Fırkası bu şiarlardan ayrılmıştır. Biz işte bunları tahakkuk ettirmek için teşekkül ediyoruz. Muhalefetimiz Komintern'e karşı değil, Türkiye'deki sahte Komünist Fırkası'na karşıdır. Ama denebilir ki: 'Fırka Komintern'in emrindedir. Binaenaleyh ona karşı yapılan herhangi bir hareket, Komintern'i istihdaf eder* (hedef alır).
>
> *Hayır. Biz diyoruz ki: 'Komintern bu sahte teşekkül tarafından aldatılmaktadır. Bu sözde, esas fırka, kendi teşkilat ve faaliyetini yalan yanlış raporlarla dev aynasında büyüterek Komintern'e bildiriyor ve bu suretle yapmadığı işleri de yapmış gibi gösteriyor…*"[409]

Şefik Hüsnü'nün, muhalefet ve Nazım Hikmet hakkındaki düşünceleri ise hayli sert ve olumsuzdur:

---

409 E. Akbulut, **Komintern Belgelerinde Nazım Hikmet**, s. 187 ve 189.

"*…Türk burjuvazisi, çeşitli küçük burjuva dönek gruplarını, özellikle Nazım Hikmet'in Troçkist muhalefet grubunu Komünist Partisi'ne karşı kullanmasını biliyor. Bu grup sadece Komünist Partisi'ne karşı yürütülen karalama kampanyasına hizmet etmekle kalmamaktadır. Bu grubun üyelerinin defalarca polis ajanı olarak kullanıldıkları da saptanmıştır. Doğal olarak bu, kendisini komünist olarak gösteren bu grubun işçiler arasındaki itibarını yitirmesine yol açtı. Bu yüzden polis, işçileri şaşırtmak için geçenlerde bu grubun üyelerini de tutukladı. Gerçekte tutuklanan 'muhalifler' (Nazım grubunun üyeleri) komünistler hakkında bildiklerini polise anlattıktan sonra tekrar serbest bırakıldılar. Bu grubun önderi olan Türk şairi Nazım Hikmet'e gelince (birçok kere tutuklanıp daha sonra serbest bırakıldı, uzun bir süre kendisini komünist olarak tanıttı ve daha sonra Kemalist toplantılara konuşmacı olarak katıldı), Kemalist hükümet onunla, tıpkı İngiliz hükümetinin Hindistan'da küçük burjuva dönek Roy'la oynadığı oyunu oynamak istemektedir; yani Nazım Hikmet'i 'devrimci önder' olarak göstermek amacıyla yargılamak…*"[410]

Nazım'ın bu muhalefet hareketi uzun bir müddet daha Şefik Hüsnü'yü ve diğer Aydınlıkçıları uğraştıracak gibi görünüyordu. Ne var ki, Şefik Hüsnü'yü uğraştıran ve zorlayan yegane sorun bu değildi. Doktor, Moskova'ya gittikten sonra Komintern Yürütme Kurulu üyeliği dışında bir takım vazifeler daha üstlenmişti. Bunlar, Berlin'de bulunan Komintern Batı Avrupa Bürosu'nda yapmış olduğu 1930-1933 yıllarını kapsayan üyelik görevi ve tanınmış komünist önderlerden Georgi Dimitrov'un başkanlığını yaptığı Anti-Emperyalist Liga'da almış olduğu sorumluluktur. Şefik Hüsnü, bu yoğun çalışma döneminde çok ciddi bir iç soruşturma geçirmiştir. Komintern Kontrol Komisyonu'nun 53/559 sayılı dosya numarasıyla, 15 Ocak 1932 tarihinde açtığı ve 10 Mart 1932 tarihinde sonuçlandırdığı söz konusu soruşturmanın konusunu oluşturan olay, Şefik Hüsnü'nün 1932 TKP Konferansı ertesinde yaşanmış olan ve Komintern Temsilcisi Grete'nin de aralarında bulunduğu tutuklamalarla doğrudan ilişkilendirilmesidir. Bu soruşturmayı güçlükle atlatan Şefik Hüsnü, çok kısa bir süre sonra, 1933 yılında, yaşamış olduğu tüm olumsuzlukları aratacak, çok daha büyük bir sorun ile yüzleşmek durumunda kalmıştır: Reichstag yangını sebebiyle tutuklanmak.[411]

Devrin yükselen ideolojisi faşizmin tüm dünyayı kana bulayan karanlık gücü naziler tarafından, Almanya'daki komünist hareketi çökertmek maksadıyla düzenlendiği düşünülen Reichstag yangını, 27 Şubat 1933 akşamı gerçekleşmiştir. Yapılan soruşturma, kısa sürede polisi bir Alman komünistine götürmüş ve bunu fırsat bilen naziler soruşturmayı, Almanya'daki mevcut komünist harekete ve tüm Komintern

410 Şefik Hüsnü, **Komintern Organlarındaki Yazı ve Konuşmaları**, İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1977, s. 214 vd.
411 Der: E. Akbulut, **Dr. Şefik**…, s. 34-35.

üyelerine doğru genişletmiştir. Şefik Hüsnü de bundan nasibini almış ve Dimitrov'un tutuklanmasından iki hafta sonra 22 Mart 1933 tarihinde tutuklanmıştır. Tutuklanma esnasında ve sonrasında neler yaşadığı, Deymer'in kendi anlatımıyla şöyledir:

"*22 Mart 1933 günü evime iki sivil polis geldi ve yapılan aramadan sonra beni tutukladılar. Aramada yalnız Türkiye ve kimi Balkan ülkeleri hakkında gazete kupürleri ve yine Türkiye ile ilgili birkaç Türkçe yazı buldular. Bende açık verecek hiçbir materyal, Almanya ile ilgili hiçbir şey yoktu.*

Buna rağmen polisler beni polis merkezine götürdü ve orada polislerin tutuklamış olduğu kimi suçlularla ilişkide olmakla suçlandım. Ben bu suçlamaya karşı tepki gösterdim ve bana fotoğrafları gösterilen adamların hiçbirini ömrümde görmediğimi beyan ettim. Bu fotoğraflar arasında Dimitrov yoldaşınki de vardı ki, onu da tanımadığımı söyledim……..

…Bu sorgudan sonra beni Alexanderplatz'a götürüp polis tutukevine kapattılar. Orada beni tam tecrit halinde Nisan sonuna kadar tuttular. İkinci sorgulama sırasında özellikle bir yıl önce ilk kez tutuklanmış bulunduğum Anti-Emperyalist Liga'nın Uluslararası Sekreterliği ile bağlarım üzerinde ısrarla duruyorlardı. Benim Ferdi olduğumu ve Dimitrov'u tanıdığımı itiraf etmeye zorlamak istiyorlardı. Onların bütün baskılarına ve hücum grubuna teslim edilme tehditlerine karşın ben sonuna kadar ısrarla reddetmeye devam ettim. Ancak akşama doğru tekrar Alexanderplatz tutukevine götürüldüm ve ertesi gün orada fotoğrafım çekilip başparmak izlerim alındı.

Daha fazla sorguya çekilmedim ve hala niçin tutuklu olduğumu söylemediler.

1933 yılının Mayıs ayı sonunda, toplama kamplarına gönderilecek komünist ve sosyal demokratların tutulduğu Spandau Cezaevi'ne nakledildim. Beni de bu kamplardan birine göndereceklerini düşünüyordum. Çok sayıda komünist ve sosyal demokratla birlikte büyük bir koğuşta kalıyordum.

Serbest bırakılmamı sağlamak için karım bir avukat bulmuş. Daha sonra öğrendiğime göre, MOPR da benim davamı bir avukata havale etmiş. Bu avukatların çabaları sayesinde Temmuz ayı sonunda tekrar Alexanderplatz'a nakledildim ve ertesi gün orada bana Almanya'yı üç gün içinde terk etme emirnamesi verildi. Ben de öyle yaptım.

Önce karımın akrabalarını ziyaret etme gerekçesiyle legal pasaportumu kullanarak Varşova'ya gittim. Orada Fransız vizesi almayı başardım ve Viyana ile İsviçre üzerinden Paris'e geldim. Paris'te Komintern ile temas kurdum ve Komintern benden KEYK XIII. Plenumu arifesinde Moskova'ya gitmemi istedi. 15 Kasım 1933 tarihinde ben KEYK'in emrine uyarak Moskova'ya geldim. O zamandan beri burada çalışmaktayım."[412]

412 Der: E. Akbulut, **Dr. Şefik**…, s. 78-79.

Şefik Hüsnü, bu yazıyı kaleme aldığında tarih 5 Temmuz 1937'dir ve 1935 yılında toplanan VII. Kongre ile Enternasyonal, faşizme karşı halk cephesi politikasını çoktan devreye sokmuş ve ülke seksiyonlarını da bu yönde seferber etmiştir. Bu politikanın uygulanmasındaki en temel gerekçe ise, daha önce de belirtildiği şekilde, Sovyet Devleti'nin çıkarlarının ve varlığının korunması ilkesi olmuştur. Şöyle ki: faşizmin hızla yükselişe geçtiği dönemde, Komintern için birincil vazife "Dünya Devrimi" olmaktan çıkmış; "Sosyalist Anavatan"ın, yani SSCB'nin korunması ilkesi onun yerini almıştı. Tabii komünistler için "Anavatan"ın korunması demek, aynı zamanda sosyalizmin korunması demekti. Dolayısıyla, Komintern'e bağlı olan tüm ülke seksiyonları da, bu vazifenin gereğine uygun şekilde hareket etmeli ve SSCB'nin çıkarları neyi gerektiriyorsa o doğrultuda politika üretmeliydiler. Türkiye özelinde de, bu durumun doğal bir sonucu olarak, *her ülkede anti-faşist halk cepheleri kurma politikasının ülke koşullarına uyarlanması* gereği ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine Komintern 1936 yılında, Türk partisi için desantralizasyon kararı aldı. Komintern, Kemalist Hükümet'in resmi dış politikası Sovyet yanlısı olduğu için, Türkiye seksiyonunun işçi hakları gibi konularda hükümeti zorlamasını ve hükümetin bu gibi gerekçeler nedeniyle SSCB'den uzaklaşabilecek olmasını "Anavatan"ın çıkarına uygun bulmuyordu. Bu nedenle, Türkiye seksiyonuna, merkezden ayrılarak desantralize olması, partiyi tamamen dağıtarak legale çıkması, yasal basında yeralması ve CHP gibi yasal örgütlere katılarak demokrasi güçlerine elinden geldiğince destek olması salık verilmişti. Sonuç olarak 1936 yılı itibariyle, Aydınlık Hareketi'nin taktik mücadelesi, Komintern'in öngördüğü şekilde SSCB'nin varlığını koruma ve faşizmle mücadele yoluna girmişti.[413] Şefik Hüsnü ise yukarıda yazmış olduğu yazıdan kısa bir süre sonra, hareketin başına geçmek ve Parti'yi legale çıkarmak için geri dönüş hazırlıklarına başlayacaktı.

Temmuz 1937'nin sonlarında eşiyle birlikte Finlandiya'ya çıkış yapan Şefik Hüsnü, Eylül ayı başlarında Fransa'ya gitmiştir. Aynı tarihlerde, Aydınlık Hareketi'ni altmışlı yılların genç Aydınlıkçılarına bağlayacak olan iki isimden biri olan Reşat Fuat Baraner de Fransa'ya gitmiştir.[414] Eldeki belgelerden anlaşıldığı üzere, Komintern'in legale çıkma kararı vermesi üzerine, Parti'de ve üyeler arasında başgösteren kargaşanın sona erdirilmesi adına Şefik Hüsnü'nün ve Reşat Fuat'ın ülkeye gönderilmesi

413 M. Tunçay, **Türkiye'de Sol**..., s. 163.

414 Der: E. Akbulut, **Dr. Şefik**..., s. 80 ve Derleyen: Ersin Tosun, *Reşat Fuat Baraner Yaşamı, Çalışmaları, Anılar*, İstanbul 2013, s. 15-17. Partiyi sonraki kuşağa bağlayacak diğer isim, tanınmış sosyalist ve "Milli Demokratik Devrim" tezinin Türkiye'deki teorisyenlerinden biri olan Mihri Belli'dir.

düşünülmüştür. Ancak, Reşat Fuat'ın daha önce gitmesi ve Şefik Hüsnü'nün dönüşü için gereken hazırlığı yapması daha uygun bulunmuştur. Ve bu nedenle ilk olarak 1937 yılı içinde Reşat Fuat ülkeye dönüş yapmıştır. Şefik Hüsnü ise bir müddet daha Fransa'da bekletilmiştir. Rusya Devlet Siyasal Sosyal Tarih Arşivi'nde bulunan Baraner'e ait şahsi dosyada yeralan aşağıdaki belgede, Reşat Fuat'ın ülkeye dönüşü şu şekilde değerlendirilmiştir:

> "*Türkiye'den gelen bilgilere göre, parti için şöyle bir kritik durum oluşmuştur: Parti çalışmalarının legalleşmesi yönündeki KEYK direktifi pratikte çarpıtılmaktadır. Neredeyse bütün yönetici yoldaşlar illegallikten çıkmıştır, ama bu örgütsel bakımdan olmamıştır ve bundan böyle nasıl çalışacaklarını yeterince bilmemektedirler……*
>
> *Son zamanlarda girişilen birçok provokasyon ve parti içindeki örgütsel kargaşa sonucunda partinin sekreteri MARAT* (Laz İsmail Bilen) *ciddi bir tutuklanma tehlikesiyle yüz yüzedir ki, kendisini çalışmalarında değiştirmek gerekmektedir.*
>
> *Parti ile bağlantılarımız son derece zayıf ve düzensizdir.*
>
> *Yukarıda ifade edilen hususlar esasında SITKI yoldaşın* (Reşat Fuat Baraner) *bir an önce ülkeye gönderilmesini gerekli bulmaktayım. Örgütsel kargaşayı ortadan kaldırmayı, partiyi yeni yöntemlerle yönetmeyi, FERDİ'nin* (Dr. Şefik Hüsnü) *ülkeye dönüşü için gerekli zemini hazırlamayı ve bir dizi somut soruna (MARAT'ın değiştirilmesi, bizimle bağlantıların sağlanması, mali sorunların halledilmesi vb.) çözüm bulmayı ancak onun başarabileceğine inanmaktayım. SITKI yoldaş bize MK'nın verdiği acil bir görevle Mart 1936'da gelmiştir ve şu ana kadar kendisinden etkin bir şekilde yararlanılamadan burada bekletilmektedir. Kendisi partiye doğrudan yardım etme olanağından yoksundur ve bundan büyük bir vicdan azabı çekmektedir. O burada daha fazla tutulmamalıdır.*"[415]

Neticede Raşat Fuat daha fazla Moskova'da kalmamış, yukarıda belirtildiği gibi, 1937 yılı başlarında Fransa üzerinden Türkiye'ye geçiş yapmıştır. Türkiye'ye gelişinden kısa bir süre sonra ise komünizm propagandası yapmaktan altı aylık bir mahkumiyet almıştır.[416]

Bu arada, ülkede komünistlere yönelik baskı gittikçe artmaktaydı. Nazım Hikmet önce Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz[417] ile irtibatlı olduğu ileri sürülerek 17

---

415 Der: E. Tosun, **a.g.e**., s. 16 vd.

416 İlhan E. Darendelioğlu, **a.g.e**., s. 349.

417 Nazım Hikmet, duyduğu hayranlık nedeniyle kendisiyle tanışmak isteyen Ömer Deniz isimli Harp Okulu öğrencisini, kendisine yönelik bir tuzak olduğu izlenimine kapılarak, İstanbul Polis Müdüriyeti komünist masasına ihbar etmiş ve bizzat mahkum olacağı askeri mahkemeler çağını açmıştır. Nazım'ın başsanık olduğu bir diğer dava olan Donanma Davası'nın hükümlülerinden yazar Kerim Korcan "Harbiye Kazanı" isimli hatıratında

Ocak 1938 tarihinde tutuklanmış[418]; sonra da davası görülerek, askeri isyana teşvik suçundan Askeri Ceza Kanunu'nun 94. maddesi mucibince on beş sene ağır hapis ve ömür boyu kamu hizmetlerinden men cezası almıştır. Yine aynı yılın 10 Ağustos günü, Donanma'ya ait Erkin zırhlısında başka bir dava daha başlamıştır. Tarihe Donanma Davası olarak geçen ve Yavuz ve Erkin zırhlılarının askeri mürettebatına yönelik komünist propaganda ve isyana teşvik suçlaması ile açılan bu davanın sanıkları arasında, daha önce on beş yıl hüküm giymiş olan Nazım Hikmet'in yanı sıra Hikmet Kıvılcımlı, Hamdi Şamilov, Kemal Tahir ve Kerim Korcan gibi ünlü komünistler de bulunmaktaydı. Neticede Nazım Hikmet, bu davadan yirmi sene ağır hapis ve bir kez daha kamu hizmetlerinden ömür boyu men cezası almıştır. Aynı davadan Kıvılcımlı on altı sene, Kemal Tahir on beş sene, Şamilov on sekiz sene ve Kerim Korcan on sene ağır hapis cezası almışlardı.[419] Böylece Kemalist iktidar, bir kez daha güçlü bir biçimde komünist hareketi çökertmiş ve öncü gücünü kıpırdayamaz hale getirmiştir. Bu arada Kemalist iktidar, 23 Haziran 1936 tarih ve 3038 sayılı kanunun Türk Ceza Kanunu 141 ve 142. maddelerine getirdiği değişiklik uyarınca *memleket dahilinde, içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü şiddet kullanmak suretiyle tesis etmeğe veya içtimai bir zümreyi şiddet kullanarak ortadan kaldırmaya ve memleket dahilinde teşekkül etmiş iktisadi ve içtimai nizamları şiddet kullanarak devirmeye matuf cemiyetleri tesis, teşkil, tanzim veya sevk ve idare eden kimseleri cezalandırmaya* ve *bu doğrultuda yapılacak propaganda fiillerini suç saymaya* başlamıştır.[420] Bu durum Kemalist çevrenin, komünistlere ve Aydınlıkçılara yönelik mücadeleyi bir üst basamağa taşıdığının açık bir işaretiydi.

Şefik Hüsnü, işte bu karışık vaziyet içinde ülkeye dönüş yapmıştı. Doktor'un dönüşü öncesine ve sonrasına dair detaylı bilgi, Aclan Sayılgan'ın "Türkiye'de Sol Hareketler" isimli eserinde şöyle yeralmaktadır:

> "*Komünist Partisi'nin Genel Sekreteri Dr. Şefik Hüsnü Değmer, 1939 yaz ortalarına kadar yurt dışında bulunuyordu. Bir süre, Moskova, Varşova, Berlin şehirlerinde bulundu. Hatta, Komintern görevlisi olarak Çin'e gitti. Fakat genel karargahı Paris idi. Dünya Harbi'nin patlak vermesine yakın günlerdi. Türkiye'ye gelmesi gerekiyordu. Dr. Şefik Hüsnü Değmer,*

---

yaşanan hadiselerdeki tek sorumlunun, yaptığı bu gereksiz ihbar nedeniyle, Nazım Hikmet olduğunu ileri sürmüştür. Bkz.: Kerim Korcan, **Harbiye Kazanı**, İstanbul: E Yayınları, 1989, s. 155.

418 Tutuklama Beyoğlu'nda Celalettin Ezine'nin evinde gerçekleşmiştir ve Nazım'ın orada bulunma sebebi, Hilmi Ziya Ülken'le birlikte bir dergi tasarlamaktır. Bkz.: Mehmet Fuat, **a.g.e.**, s. 224.

419 İlhan E. Darendelioğlu**, a.g.e**., s. 217, 222, 225, 231-232.

420 Uğur Alacakaptan, "Demokratik Anayasa ve Ceza Kanunu'nun 141 ve 142'inci Maddeleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 22. cilt, 1. sayı, 1966, s. 4 vd.

Paris Konsolosluğu'ndan pasaport alarak ve Dahiliye Vekaleti'nin 11 Temmuz 1939 gün ve Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'nün IV. Şubesi'nin 270/12472 sayılı müsaadesi ile Türkiye'ye döndü. Hükümete ulaştırılması için kardeşine yazdığı mektupta, Türkiye'ye geldiği takdirde siyasetle uğraşmayacağı konusunda teminat vermişti. Tabii ki, bu klasik bir komünist taktiği idi. Nitekim, Dr. Şefik Hüsnü Değmer Türkiye'ye dönüşünü müteakip Komünist Partisi'ni organize etti."[421]

Aslında Aclan Sayılgan'ın ileri sürdüğünün aksine Şefik Hüsnü, gelir gelmez TKP'ni organize etmeye koyulmamıştır. Öncelikle kendi özel hayatı ile ilgili işlerini halletmeye çabalamış, daha sonra ise askere alınmıştır. Ülkeye döndükten sonra yaşadıkları kısaca şöyle özetlenebilir:

1 Kasım 1939'da Türkiye'ye dönebildikten sonra 4 Aralık 1939'da hemen kızı Meryem'in Türkiye'ye gelebilmesi için Dışişleri Bakanlığı'na başvurdu. Bir müddet sonra *Şefik Hüsnü, yeniden hekimlik yapmak üzere Sıhhiye Bakanlığı'na başvurdu ve eski ruhsatı 4 Nisan 1940'ta kaydedildi. Şefik Hüsnü, ruhsat ile ilgili onay aldıktan sonra….hekimlik mesleğini icra etmek üzere bir de ruhsat tezkeresi aldı. Şefik Hüsnü 5 Aralık 1940'ta askere çağrıldı. 31 Ocak 1941'de Sivas'a gönderildi, ağır bir mide rahatsızlığı üzerine 9 Mayıs 1941'de Ankara'ya sevk edildi…..ardından 15 Eylül 1941'de terhis edildi.*

Görüldüğü üzere Şefik Hüsnü, hiç de söylendiği gibi, siyasi bir faaliyet içinde değildir. Aksine, devlete verdiği söze sağdık kalmış görünmekte ve desantralize edilmiş TKP faaliyeti içinde yönetici bir görevi bulunmamaktadır. Dahası 1941 Nisan ayı itibariyle kendisi hakkında, KEYK Kadro Elemanı Vilko Vladimirov tarafından düzenlenmiş bir bilgi notunda "*partiyle bağlantıdan ısrarla kaçınmaktadır*" denmektedir.[422] Bunun böyle olduğunu, anılarında anlattığı kadarıyla, Sarı Mustafa (Börklüce) da tasdik etmektedir:

"*…Bu arada Şefik Hüsnü taahhüdüne sadık kalmış ve hatta hastalanıp ameliyat olduğundan askerden terhis edilmiş ve evine kapanarak en yakın burjuva arkadaşlarından dahi geçmiş olsun demeye gelmek isteyenleri kabul etmemişti. 1943 yılına kadar da hiçbir davranışta bulunmadığı biliniyordu. Zaten etrafı da yoktu…*"[423]

---

421 A. Sayılgan, **a.g.e.**, s. 203.
422 Der: E. Akbulut, **Şefik Hüsnü**…, s. 82-83.
423 İ. Topçuoğlu, **Neden**…, 1. cilt, s. 168.

Bu arada Reşat Fuat da cezaevinden çıkmış ve desantralizasyon kararı uyarınca faaliyetlerini ağırlıklı olarak legal alana kaydırmaya başlamıştır. Bu çerçevede Türkiye'de Almanya lehine esmeye başlayan olumlu havayı kırmak için yasal yayınlarla giriştiği anti-faşist mücadeleyi iyiden iyiye hızlandırmıştı:

> "*Reşat Fuat Baraner de yurda dönmüş, askere gitmeler gelmeler olmuş ve bu duraklamalardan sonra grubumuzdan olan Reşad'ın sekreterliğinde bir İcra Komitesi kurarak faaliyete sokmuştuk. Atılan şiarlar; Faşizme karşı cephe birliği, tek cephe ve vurgunculara karşı savaştı. Bu şiarlar bilhassa gençler tarafından tutuluyor ve yayılıyordu.*"[424]

Ancak Aralık 1942'de o da askere alındı ve bir müddetliğine de olsa mücadelesinden geri bırakılmış oldu.[425] Yaklaşık bir buçuk yıl sonra Reşat Fuat'ın askerden izin aldığına ve fakat askere dönmeyerek illegaliteye geçtiğine, Aydınlık Hareketi'ni bir sonraki kuşağa bağlayacak ikinci isim olan Mihri Belli'nin "İnsanlar Tanıdım" isimli otobiyografik eserinde kısa biçimde değinilmiştir.[426] Aynı otobiyografide, Şefik Hüsnü'nün Aydınlıkçılarla bir kez daha nasıl ilişkiye geçtiği ve devamındaki gelişmeler şöyle anlatılmaktadır:

> "*1943 baharından başlayarak Şefik Hüsnü'yle bağlantıyı ben kurdum. O ancak birkaç toplantımıza katıldı. MK'nın öteki üyeleri sürgündeydi. Aktif değillerdi. Zeki Baştımar Ankara'daydı. Onunla da genellikle direkt temasta olan bendim* (…)
>
> *1943 Haziran'ında Şefik Hüsnü TKP Platformu taslağını kaleme aldı. Merkez Komitesi o yaz toplandı ve taslağı tartıştı, bazı rötuşlardan sonra Kabul etti. Toplantı Kartal'da bizim evde oldu. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Dede Ahmet, Zeki Baştımar ve ben katıldık. İki gün sürdü. Platform dünya ve ülke durumunu tahlil ediyor ve bir asgari program ileri sürüyordu. Klişelere pek yer vermeyen olgun, temkinli bir dille kaleme alınmıştı platform. Yazarın ülke ve dünya sorunlarını derinliğine kavrayış yeteneğinin kanıtıydı. Platformda, özetle, dünya savaşının vardığı aşamanın, savaşan güçlerin tahlili yapılıyor nazi Almanya ve müttefiklerinin yenilgisinin niçin kaçınılmaz olduğu açıklanıyor. Türkiye emekçi halkının uzun erimli çıkarlarının faşist cephenin karşısında en aktif biçimde ve bir an önce yerini almasını emrettiği vurgulanıyordu. Savaş koşullarında istifçilik ve karaborsa yoluyla muazzam vurgunlar vuran asalak bir ticaret burjuvazisinin edindiği büyük mali gücü, politik güce çevirmekte olduğu, iktidardaki tek partinin, bu kesiminin gittikçe etkisi altına girerek sağa kaydığını, Saracoğlu Hükümeti'nin başa geçişinin bu sağa kayışın bir kanıtı olduğu belirtiliyordu. Platform toplumdaki tüm ilerici, yurtsever*

[424] İ. Topçuoğlu, **Neden**…, 1. cilt, s. 168.
[425] Der: E. Tosun, **a.g.e.**, s. 30.
[426] Mihri Belli, **İnsanlar Tanıdım**, 1. cilt, İstanbul: Doğan Kitap, s. 233 (Baskı tarihi yok).

güçleri dayanışmaya, faşizme ve harp vurgunculuğuna karşı mücadeleyi yükseltmek için saflarını sıklaştırmaya çağırıyordu. "[427]

Bu arada Reşat Fuat, yasal broşürler yayımlama yoluyla uluslararası faşizme ve anti-sovyetik eğilimlere karşı mücadele vermeye devam ediyordu.[428] Yalnız bu broşürlerden bir tanesi kamuoyunun fazlasıyla dikkatini çekmişti. Faris Erkman imzasıyla yayımlanmış olan "En Büyük Tehlike" isimli bu broşür, o derece tepki uyandırdı ki, Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu TBMM kürsüsünden broşürdeki iddialara yanıt vermek zorunda kaldı. Yıllar sonra sağcı milliyetçiler ile yurtsever solcular arasında yaşanacak ve Türkiye'yi uzun yıllar silahlı olaylara mahkum bırakacak bir çatışmanın ilk kıvılcımlarını ihtiva eden bu broşürde gayet dikkat çekici olan şu ifadelere yer verilmiştir:

"*...Bu pantürkist, Turancı, ırkçı, Türkçü kuklalar iplerini tutan yabancı ellerin istediği oyunları onların istediği gibi oynamaktadırlar. Gayelerinin milli olduğunu istedikleri kadar iddia etsinler, bu hareketin ustaca idare edilen manivelası yabancı ellerdedir.*[*] *Yabancı bir istila politikasının birer çığırtkanı olan bu adamlardan memleketimiz ve yurdumuz için zarardan başka ne beklenebirlir?*

Tehlike büyüktür! Bu ırkçı Türkçü cereyana karşı gözümüzü açmak, uyanık bulunmak bugün için bir milli dava, vatani bir vazifedir."[429]

Broşürün yayımlanmasından sonraki gelişmelerse hayli ilginçtir. Yaşananlar, Sarı Mustafa'nın ağzından şöyle anlatılmaktadır:

"*En Büyük Tehlike broşüründen bir müddet sonra, hiç beklenmedik bir anda Reşat ve bazı arkadaşlar tevkif edildiler. Tevkifatta esaslı bir açık verilmemişti. Biz sebebini araştırırken, bir komünist tevkifatının daha yapıldığı gazetelerde yayınlandı.*

Tevkifatın yapılmasına hayret etmiştik, hemen durumu inceledik. Başlarında İstanbul İktisat Fakültesi Asistanlarından Mihri Belli isminde biri olmak üzere, Tahsin Berkmen, Sefa

---

427 M. Belli, **İnsanlar Tanıdım**, s. 235.

428 Der: E. Tosun, **a.g.e.**, s. 37.

[*] Bu noktada şunu özellikle ifade etmek gerekir ki; tezin üst kısımlarında defaatle belirtildiği ve bizzat TKP yöneticileri tarafından kabul edildiği üzere, komünistlerin tümü, çıkardıkları yayın organları için olsun, diğer parti harcamaları için olsun veya hapisteki arkadaşlarının geçimi için olsun durmadan Komintern'den, dahası SSCB'den para talep ve temin etmişlerdir. Öte yandan yine tezin üst kısmından anlaşıldığı üzere komünistler, siyasal olarak Komintern'in aldığı kararlara ve SSCB'nin dış politikasına koşulsuz bağlıdırlar. Tüm bunlara rağmen başka bir siyasi hareketi, doğru ya da yanlış olsun, dışa bağımlı olmakla suçlamak hayli manidardır. Ve hiç kuşkusuz ki fazlasıyla "samimiyetsiz" görünmektedir.

429 Faris Erkman, "En Büyük Tehlike", **Kırklı Yıllar- 1,** Der: Rasih Nuri İleri, İstanbul: TÜSTAV, 2002, s. 14 vd.

Yurdanur adında üç kişi yakalanmıştı. Bunlar Süleymaniye Camii'nin iki minaresi arasında 'Saraçoğlu Hükümeti Faşisttir' yazılı afiş asmak istemişlerdi. Bu üç kişilik tevkifat, sorgular sırasında yayıldı, bir çok sempatizan talebelerin isimleri karıştı ve İleri Gençler Birliği'ne sıçratılarak büyük bir grup tutuklanıp cezaevine sokuldu."[430]

Aydınlık Hareketi, bir kez daha büyük tutuklamalarla sınanıyordu. Farklı yapılanmadaki örgütlerine yönelik peşpeşe tutuklamalar ve açılan davalar, Aydınlık Hareketi'ni bir kez daha kadrosuzluk sarmalına çekiyordu. İlk tutuklamalar, komünistlik ve milli menfaatlere aykırı faaliyette bulunmaktan, 10 Mart 1944 tarihinde, TKP MK Teşkilat Sekreteri Reşat Fuat Baraner, Hasan İzzettin Dinamo, Zeki Baştımar ve Suat Derviş dahil yetmiş iki Komünist Partili'ye yönelik olmuştur. Tutuklulardan altmış beş tanesi mahkemeye sevk edilmiştir. 31 Ekim 1944 tarihinde başlayan mahkeme, 28 Şubat 1945 tarihinde sonuçlanmış ve Reşat Fuat, TCK'nın 70, 141 ve 142'inci maddelerine muhalefetten 9 yıl[431] ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Diğer sanıklara da çeşitli oranlarda hapis cezası verilmiştir. Fakat, Parti adına önemli bir kazanım olarak şunu özellikle belirtmek gerekir ki, 1944 tevkifatında Parti'nin Merkez Komitesi bütünüyle ortaya çıkarılamamıştır. Hatta tutuklanan Merkez Komite üyelerinden Zeki Baştımar ile Celal Benneci dava sonunda beraat etmişlerdir.[432]

Aynı yılın Aralık ayında, İleri Gençler Birliği isimli TKP oluşumuna yönelik bir iddianame hazırlanmış; Haziran ayında ise duruşmalara başlanmıştır.[433] Savcılık makamı iddianamesinde sanıkları, işledikleri suçlara göre beş ayrı gruba ayırmıştır:

"*Sayın Yargıçlar,*

Uzun zaman tahkikat ve yargılanmaları devam eden sanıkları beş gruba tefrik ederek mütalaa etmek davanın seyir ve inkişafı bakımından yüksek mahkemeyi daha iyi tenvir edeceği (aydınlatacağı) *kanaatindeyiz.*

I- Komünist Partisi'ne girip hücre teşkil etmek suretiyle faaliyette bulunanlar.

II- Partili komünistlerin İleri Gençler Birliği adı altında üniversite kolunu tesis edenler ve bu komünist teşekküle bilerek girenler.

---

430 İ. Topçuoğlu, **Neden**..., 1. cilt, s. 170.

431 STMA'ne ve Rasih Nuri'ye göre dokuz yıldır. Ersin Tosun ise 7 yıl dokuz ay olduğunu ileri sürmektedir. Bkz.: **STMA**, VI, s. 1933; Der: E. Tosun, **a.g.e.**, s. 31.

432 Der: Rasih Nuri İleri, **1944 TKP Davası Kırklı Yıllar- 2**, İstanbul: TÜSTAV, 2003, s. 127 ve STMA, VI, s. 1932 vd.

433 Mihri Belli, "Savcı Konuştu Söz Sanığındır", **Kırklı Yıllar- 5**, Der: R. N. İleri, İstanbul: TÜSTAV, 2006, s. 235.

III-Süleymaniye minareleri arasına Saraçoğlu Faşisttir, Vurgunculuk ve Faşizmle Savaş Cephesi afişini asanlar.

IV- Feshane fabrikasına üzerinde (İşçiler Birleşiniz, altında orak-çekiç) işaretler bulunan kartlar atanlar.

V- Hiçbir teşekkülle alakası tesbit olunamayıp komünist propagandası yapanlar."[434]

Elli beş sanıklı davanın 1 no.'lu sanığı Mihri Belli'dir. Onun dışında Bilal Şen, Nuri İyem, Abdülbaki Gölpınarlı ve Yusuf Atılgan gibi ilginç isimler de davanın sanığı durumundadırlar. Dava, 25 Şubat 1946 tarihinde sona erer ve sanıklara farklı suçlardan çeşitli oranlarda cezalar verilir. Verilen cezaların üst sınırıysa iki yıldır ve üst sınırdan ceza alan yedi sanık bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de, TCK'nın 141'inci maddesinin birinci fıkrasına muhalefetten ceza alan Mihri Belli'dir.[435]

Aydınlık Hareketi'ne yönelik olarak açılan ve yukarıda belirtilen şekilde sonuca bağlanan bu iki dava, TKP'nin belini ciddi ölçüde bükmeye yetmiştir. Bir kez daha kadrolar çökertilmiş ve açığa çıkmıştır. Bunun böyle olması, TKP'nin yeniden örgütlenmesini ve elle tutulur siyasi bir güç olarak ortaya çıkmasını gittikçe zorlaştırıyordu. Öte yandan uluslararası politikada yaşanan gelişmeler, dünya komünizmi adına ilginç boyutlar kazanmaya başlamıştı. Cihan Harbi'nden Müttefik Devletlerin galip çıkması, ABD'nin olduğu gibi, SSCB'nin de hakimiyet alanını genişletmiş ve gücüne güç eklemişti. Bundan da önce, 15 Mayıs 1943 tarihinde yaşanan bir olay dengeleri tamamen değiştirmiş ve SSCB'ni uluslararası komünizm içinde bambaşka bir yere oturtmuştu. Söz konusu olay, Komintern'in mevcut tüm seksiyonlar tarafından kendini feshetmesiydi.[436] Bu karar neticesinde, uzun yıllar komünist örgütlere öncülük etmiş bu enternasyonal örgütün yerini, tüm görev ve

---

434 Der: R. N. İleri, **1945 İGB Davası Kırklı Yıllar- 3**, İstanbul: TÜSTAV, 2003, s. 1.

435 Der: R. N. İleri, **Kırklı Yıllar- 3**, s. 42-51, 122 vd. ve **STMA**, VI., s. 1933. Mihri Belli, Aydınlık Sosyalist Dergi'nin Temmuz 1969 tarihli 9. sayısında şunları söylemektedir: "*Ben, 1943-1944 yıllarında İstanbul Üniversitesi'nde 'İleri Gençlik Birliği' İGB adındaki öğrenci meslek örgütünün kurucularından olduğumdan, TCK 141/1 maddesi gereğince mahkum oldum. O dönem tek parti dönemiydi, her türlü örgütün hükümet teşebbüsüyle kurulması kuraldı. Biz bu kurala karşı geldik. Ama kurduğumuz örgüt komünist bir teşekkül değildi.*" Prof. Dr. Mahmut İhsan Özgen'e göreyse İGB, Şefik Hüsnü'nün önderliğinde, Mihri Belli'nin liderliğinde kurulmuş, gizli faaliyet yürüten, TKP'ye bağlı bir komünist yapılanmadır. Kaldı ki Şefik Hüsnü'nün evinde yapılan aramalarda ele geçen raporlar, bu durumu açıkça ispat etmiştir. Bu örgütlenme kanalıyla Gizli TKP, Sovyetlerden aldığı emir ve direktiflere uygun şekilde üniversite gençliği ve aydınlar üzerinde çalışmalar yapıyordu. Özgen, yapılan bu çalışmaların, 1968 yılında ortaya çıkacak olan öğrenci olaylarına da kaynaklık ettiğini iddia etmekte ve 1968 hadiselerinin kesinlikle tesadüf olmadığını, bilinçli bir faaliyetin nesnel sonucu olduğunu savunmaktadır. Bkz.: Mihri Belli, "Savunmam", **Aydınlık Sosyalist Dergi**, sayı 9, Temmuz 1969, s. 194 ve Mahmut İhsan Özgen, **TKP ve Organize Gençlik Hareketleri,** İstanbul: 14 Mayıs Vakfı Yayınları, 1982, s. 102-104.

436 William Z. Foster, **a.g.e.**, s. 409 vd.

sorumluluklarıyla birlikte, Sovyet Devleti almıştır. Bu tarihten itibaren dünya komünistlerinin mihveri, uzun bir müddet SSCB olarak kalmıştır.

Komintern'in feshi kararının Türkiye'ye, Şefik Hüsnü ve Aydınlık Hareketi özelinde, ne şekilde yansıdığı sorusuna gelince, TKP'nin Nazım Hikmet kanadına mensup bir militan olan Sarı Mustafa Börklüce'nin buna verdiği yanıt şöyle olmuştur:

> "*Bu arada Komintern de dağıtılmış olduğundan Şefik Hüsnü teşkilata karışmayı aklına koymuş, bu arada yapılmış kötülüklerinin üzerine sünger çekip temizlemek yollarını aramaya koyulmuş ve cezaevinde Nazım Hikmet'le birlikte yatan Hikmet Kıvılcımlı'yı aracı olarak kullanmak istemiş, fakat Hikmet Kıvılcımlı dahi ona yanaşmayıp reddedince başka yollar aramaya girişmişti. İşte tam bu sırada bir tanıdığı, çok ateşli bir genç olan İktisat Fakültesi Asistanı Mihri Belli isminde birini Şefik Hüsnü'ye tanıtmıştı. Böyle bir fırsatı Şefik Hüsnü gibi bir kimse kaçırır mıydı? Mihri Belli ile tanıştı ve kendi idaresinde, onu şöhret yapacak bir vazifeye tayin etti.*
>
> *Bu vazife çok basitti, ama şöhrete kavuşturmaya yeterli idi. Ve plan tatbik edilerek Mihri Belli böylelikle ortaya çıktı. Reşat Fuat Baraner'e sıkıca sarıldı, Şefik Hüsnü'ye de bağlanmış oldu.*"[437]

TKP içindeki iki farklı gruptan birine bağlı olmanın getirebileceği tüm subjektif yargılara sahip olduğu açıkça görülen bu anlatımdan çıkarılabilecek yegane tarihsel olgu: Şefik Hüsnü'nün, Komintern'in dağılması ile birlikte Aydınlık Hareketi'ni yeniden örgütlemeye giriştiği ve bu uğurda Reşat Fuat Baraner ve Mihri Belli gibi iki önemli isimle beraber hareket ettiği gerçeğidir. Bu tespit, şu açıdan çok mühim bir tespittir ki, Şefik Hüsnü'nün, kendi sosyalizm anlayışını, yani Aydınlıkçılığı bir sonraki kuşağa taşımasına vasıta olacak bu iki isimle arasındaki organik bağı ortaya koymakta ve somutlaştırmaktadır. Evet, şu yadsınamaz bir gerçektir: Şefik Hüsnü mücadelesinin son yıllarını bu iki isimle birlikte geçirmiş ve çoğunlukla bu iki isimle birlikte hareket etmiştir. Ve Şefik Hüsnü ile düşünce kimyaları örtüşen bu iki isim, Aydınlıkçılık ideolojisinin sonraki nesillere ulaşmasındaki yegane taşıyıcı kanallardır.

2.6. Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi Deneyi

Reşat Fuat'ın ve Mihri Belli'nin cezaevinde olduğu günlerde Şefik Hüsnü, yeni bir parti oluşumuna yönelmişti. Fakat bu partinin, kendisi veya arkadaşları tarafından değil, komünist olarak ön plana çıkmamış bir isim tarafından kurulması gerektiğini

---

437 İ. Topçuoğlu, **Neden**..., 1. cilt, s. 171.

düşünüyordu. Bunun için bulduğu isimse, Tan Gazetesi yazarlarından Esat Adil Müstecablıoğlu'ydu. Yaşanan bu çarpıcı gelişmeler kısaca şöyleydi:

> "*Şefik Hüsnü Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliklere dayanarak TKP ile doğrudan ilişkisi olmayan sol eğilimli kişilere bir sosyalist parti kurdurmayı düşündü. Tan Gazetesi yazarlarından Esat Adil'e bu teklifini götürdü. Esat Adil 1946'da Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurunca TKP İstanbul yöneticilerinden Hüsamettin Özdoğu da bu partiye katıldı. TSP'nin bütün solu toparlayacağından ürken Şefik Hüsnü geleneksel parti kadrolarıyla Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni kurmak zorunda kaldı.*"[438]

Şefik Hüsnü, tüm dünyada ve ülkede yayılmaya başlayan görece demokratikleşme temayüllerinden faydalanmak ve bu maddi koşullara uygun biçimde Aydınlık Hareketi'ni bir kez daha legale çıkarmak istiyordu. Maddi koşullar belliydi: yukarıda da bahsedildiği gibi Dünya Savaşı bitmiş, Komintern dağılmış ve Sovyet Devleti, farklı ve daha güçlü bir konuma erişmiştir. Dahası, o tarih itibariyle ABD ile SSCB arasında savaştan kalma müttefiklik ilişkisinin devam edeceği yaygın bir görüş olarak kabul görmektedir. Bu genel görüşün Türkiye'ye bir yansıması olarak Fevzi Çakmak, Cami Baykurt, Tevfik Rüştü Aras ve bazı komünist isimler ile Demokrat Partili politikacılar biraraya gelerek, iktidar karşıtı İnsan Hakları Derneği'ni kurmuşlardır.[439] Böylece uluslararası ölçekte, nazizme karşı ABD ile SSCB ittifakı politikası; Türkiye'ye, bir dönem faşizme kaydığı düşünülen İnönü iktidarına karşı, demokratik olduklarını iddia eden ABD yanlısı güçler ile Sovyet politikalarını izlemeyi vazife bilen komünistlerin yakınlaşması olarak yansımıştır.[440]

İşte bu koşullarda, Şefik Hüsnü'den bu ittifaka katılmasını ve Aydınlık Hareketi olarak "demokrasi" hareketine destek vermesi istenmişti.[441] Mihri Belli o günleri şöyle anlatmaktadır:

> "*Şefik Hüsnü'nün anlattığına göre Demokrat Partililer Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin kurulmasına engel olmak istemişlerdi. Parti kurulmadan az önce Şefik Hüsnü'ye, meslektaşı İstanbul DP il başkanını gönderiyorlar. Ikisi de Sorbonne'da aynı yıllarda eğitim görmüşlerdi. İki okul arkadaşı arasında dostça geçen görüşmede DP'li güç birliği öneriyor. Dediği özetle şudur: 'Bugün birinci sorun CHP'yi iktidardan düşürmek. Halkın oyuyla bir*

---

438 **STMA**, VI., s. 1935.

439 Zekeriya Sertel'in anılarında bu olay detaylı biçimde anlatılmaktadır. Bkz.: Zekeriya Sertel, ***Hatırladıklarım,*** 5. baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001, s. 235-242.

440 M. Belli, **İnsanlar Tanıdım**, 1. cilt, s. 269 vd.; STMA, VI., s. 1935.

441 Vedat Türkali, **Komünist**, İstanbul: Everest Yayınları, 2008, s. 94.

demokratik iktidarı başa getirmektir. Elbette ki demokraside sağ da olur, sol da. DP'nin solunda bir emekçi partisinin kurulmasını demokrasinin gereği sayarız. Ama şu anda böyle bir partinin kurulması muhalefet kuvvetlerini böler. Gelin kuvvetleri DP'nin çatısı altında birleştirelim, şu CHP'yi alaşağı edelim.'

Şunu göz önünde tutmak gerek: bu görüşmenin yer aldığı 1946 yılı başlarında Soğuk Savaş henüz başlamamıştı. Dünya düzeyinde faşizmin kaleleri yıkılmıştı. Sovyetler ile Müttefikler arasındaki dostluk süreceğe benzemektedir. Başta Celal Bayar olmak üzere, DP kurucuları bu durumu göz önünde tutmakta ve CHP'nin solunda bir muhalefet partisi, daha doğrusu sol demogojiyle oy avcılığına çıkacak olan bir burjuva partisi kurmayı tasarlamaktadırlar. Amaç, her ne pahasına olursa olsun iktidar koltuğuna oturmaktır. Sertellerle içli dışlı olmaları: biz Harbiye Askeri Cezaevinde yatarken Celal Bayar'ın yeğeni Mihrizafer ve kız kardeşim Remime aracılığıyla, iki kez, 'Mücadelesini anlıyoruz'; 'Güzel günler gelecektir' cümlelerini içeren dayanışma mesajları göndermesi, DP kurucularının başlangıçtaki tutumunun bu olduğunu gösterir.

O günlerde çoğumuz, ülkede esen DP lehindeki havanın etkisi altındaydık. DP'ye karşı itici davranmama yanlısıydık. 'Şu CHP gitsin de kim gelirse gelsin, nasıl olsa daha kötüsü olamaz' diyorduk. Yanılıyorduk. Yanılmayan, DP'nin sınıfsal karakterinin bu partiyi hangi yöne sürükleyeceğini ilk günden görebilen Şefik Hüsnü'ydü.

DP'den gelen elçiye cevabı şu oluyor: 'Sizi öğrencilik yıllarından tanırım. Demokrasi davasını içtenlikle benimsediğinizi kabul ederim. Ama DP Türkiye toplumunda öyle güçleri temsil eder duruma gelmektedir ki, bu parti kaçınılmaz olarak CHP'nin sağına düşecektir. Ve Marksist sola karşı tutumu CHP'ninkinden farklı olmayacak, dolayısıyla demokratik hak ve özgürlükler davasına da sahip çıkamayacaktır. Sizin gibi içtenlikle demokrasi davasına inananlar da kısa bir süre sonra DP içinde barınamayacaklar.'

1946 yılı başlarında kehanet olarak nitelendirilebilecek olan sözleri söyleyebilmek için insanın hem Türkiye toplumunu iyi tanıması, hem bu toplumu oluşturan sınıf ve zümrelerin konumunu değerlendirebilecek teorik formasyona sahip olması gerekir."[442]

Şefik Hüsnü bu tavrı ile ileride kendilerini sorumluluk altında bırakabilecek yanlış bir politikadan, Aydınlık Hareketi mensuplarını öngörülü biçimde uzak tutmuş ve kendi hareketi ile siyasete dönmeyi daha uygun bulmuştur. Bu nedenle, 19 Haziran 1946 tarihinde Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni (TSEKP) kurmuştur.[443] Partinin kurucuları şu isimlerdir:

442 M. Belli, **İnsanlar Tanıdım**, 1. cilt, s. 269 vd.
443 İ. E. Darendelioğlu, **a.g.e.**, s. 281.

1- Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Serbest hekim

2- Fuat Bilege, Kunduracı

3- İstefo Papadopulos, Pastane işçisi

4- Ragıp Vardar, Teknisyen

5- Habib Amado, Diş tabibi

6- Aydın Batan, Tütün işçisi

7- Haraç Akman, Tesviyeci

8- Müntakim Ölçmen, Kitapçı

Parti Genel Merkezi: Kürkçüler Caddesi, Mesih Mehmet Ps. S. Arnavut Han No: 32 Çemberlitaş, İstanbul adresinde kaindir.[444] Partinin başlıca gayeleri, Parti Program ve Nizamnamesi'nde kısaca şöyle belirtilmiştir:

"*MADDE 4- Partinin başlıca gayeleri şunlardır:*

a) Memleketin ekonomik, politik ve sosyal hayatının bütün gelişmelerinde, emekçi halkın demokrasi hak ve hürriyetlerinden gerçekten faydalanmasını, iç ve dış siyasetinin tayininde doğrudan doğruya söz sahibi olmasını sağlamak,

b) Türkiye emekçi ve köylüsünü ve tabii müttefikleri olan sosyal zümreleri 'ırk, mezhep farkına, deri rengine ve yerli veya muhacir olmalarına bakmaksızın yerli ve yabancı sermayedarların (kapitalistlerin) istismarlarına, siyasi tahakkümlerine karşı korumak ve irticaa, faşizme karşı sistemli bir mücadele yürütmek,

c) Milleti, teşkilatlı ve demokratik bir bünyeye kavuşturarak, bu sarsılmaz temel üzerinde, milli istiklalimizi gereği gibi sağlamlaştırmak,

d) Emekçi ve köylü yığınlarının, gittikçe daha geniş ölçülerde teşkilatlanmalarına ve iktisadi, siyasi hareketlere girişmelerine yardım suretile, memlekette sosyalist bir cemiyete geçiş şartlarını olgunlaştırmak,"[445]

---

444 21 Haziran 1946 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde şöyle bir haber yeralmaktadır: "*Dün Vilayete nazarı dikkati çeken bir parti teşkili için müracaat yapılmıştır. Bu bir nevi amele partisi gibi bir şeydir. Adı Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'dir. İdare merkezi Kürkçüler caddesi Arnamut Han 32 numaradadır. Partiyi teşkil edenler şunlardır: Kunduracı Fuad usta, teknisyen Rağıb usta, doctor Şefik Deymar, pasta imalat işçisi İstefa, tütün işçisi Aydın Vemen, diş hekimi Habil Amado, kitabcı M. Öcmer, tesviyeci ustası Ahmed Hıraç. Parti nizamnamesi tetkik edilmektedir.*" Bazı yazım ve bilgi yanlışlarını da ihtiva eden söz konusu haber için bkz.: **Cumhuriyet**, "Seçim Hazırlıkları", 21 Haziran 1946, s. 2.

445 Derleyen: R. N. İleri, **1947 TKP Davası Kırklı Yıllar- 4**, İstanbul: TÜSTAV, 2003, s. 63 vd.

Parti kısa bir süre içinde sol tabanı bünyesinde toplamayı başarmış ve İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyükşehirlerin dışında Adana, Trabzon, Samsun, Antep, Mersin, Zonguldak, Erzurum, İzmit, Balıkesir ve Eskişehir gibi Anadolu şehirlerinde de il örgütlenmesi kurmayı başarmıştır.[446] Parti'nin en güçlü olduğu alan ise sendikalaşmadır. Parti, başta Adana olmak üzere, Ankara, İstanbul, İzmir, Eskişehir ve Samsun gibi şehirlerde tam otuz üç adet sendika ve birlik kurulmasına ön ayak olmuştur.[447] Altı ay gibi kısa bir süre sonra, 16 Aralık 1946'da Parti 2 no'lu Örfi İdare Mahkemesi'nce Komünist düşünceli kişiler tarafından kurulduğu gerekçesiyle[448] kapatılmıştır:

> "*Ancak altı ay faaliyette bulunan T.S.E.K.P. Esad Adil Müstecaplıoğlu'nun (Türkiye Sosyalist Partisi) ile birlikte 16 Aralık 1946 tarihinde Örfi İdare Komutanlığı'nca kapatılmış ve haklarında kanuni takibata geçilmiştir. Ele geçen mühim bir takım yazılı deliller ve sanıkların tesbit edilen ifadeleri İki Numaralı Örfi İdare Mahkemesi'ne verilmiş ve fakat duruşmalar bitmeden, haklarında hüküm ve karar verilmeden Örfi İdare kaldırıldığı için, bu iki partiye ve sanıklara aid dava dosyaları, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'ne devredilmiş ve bu mahkeme tarafından karara bağlanmıştır.*"[449]

Karar neticesinde TSEKP yöneticilerinden Şefik Hüsnü, Hüsamettin Özdoğu, Ahmet Korucu ve Nail Çakırhan'a dörder sene hapis cezası verilmiştir.

Böylece bir kez daha Aydınlık Hareketi'ne ve Türkiye'deki komünizme iktidar tarafından darbe vurulmuştur. Bunun nedenlerine gelince, arka planda sürekli olarak akıp giden tarihsel devinime ve maddi koşullara bakmak, bu nedenleri net biçimde görebilmek için yeterli olacaktır. Dünya Harbi'nin galipleri ABD, Sovyet Rusya ve İngiltere savaşın son amacının, dünyada mevcut olan tüm anti-demokratik rejimlerin yıkılması ve yerlerine demokratik rejimlerin yerleştirilmesi olduğunu savunmaya başlamışlardır. Bu durum, Türkiye'yi tek parti iktidarı ve milli şeflikle yöneten İsmet İnönü ve arkadaşlarını rahatsız etmiştir. Dahası, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki 1945-1946 yıllarının "zoraki işbirliği" havası da dağılmaya başlamıştır.[450] ABD, bir yandan Bretton Woods sistemi ile doları uluslararası finans sisteminin tek değeri haline

---

446 **STMA**, VI, s. 1935.
447 **STMA**, VI, s. 1937.
448 Hüseyin Aykol, **Bölüne Bölüne Büyümek Türkiye'de Sol Örgütler**, 2. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınları, 2010, s. 35.
449 F. Tevetoğlu, **a.g.e**., s. 550.
450 Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 16. baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2007, s. 229.

getirmekte, GATT ile uluslararası ticareti açık hale getirerek liberalize etmekte[451] ve diğer yandan NATO, Marshall Planı ve Truman Doktrini ile ekonomik, siyasi ve askeri gücünü Türkiye ve Yunanistan dahil tüm Avrupa ülkelerine ve tabii dünyaya yaymaya çalışmaktadır. Kapitalist emperyalizmin koçbaşı görevini üstlenmiş olan ABD, Türkiye gibi stratejik bir ülkeyi de bu sistemin içine dahil etmek istemektedir. İşin ilginç tarafı Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yönelik talepleri de bunu kolaylaştırmaktaydı.

Bilindiği üzere Sovyet Rusya, 19 Mart 1945'te, 17 Aralık 1925 tarihinde Türkiye ile SSCB arasında imzalanan ve süresi 7 Kasım 1945'te bitecek olan Türk Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan "derin değişiklikler"den dolayı yenilenmemesi konusundaki talebini Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e iletmiş ve bununla da yetinmeyerek 7 Haziran 1945 tarihli bir nota ile Türkiye'nin doğu sınırında kendi yararına bazı düzenlemeler yapılmasını, Boğazlar'da kendisine üs verilmesini ve buranın iki devlet tarafından ortaklaşa savunulmasını, Montreux Sözleşmesi'nin ikili bir antlaşma yapılarak değiştirilmesini talep etmiştir. Söz konusu talepler İnönü iktidarında soğuk duş etkisi meydana getirmiştir. Neticede söz konusu isteklerin tümü Türkiye tarafından geri çevrilmişti. Ancak SSCB, 7 Ağustos 1946 ve 25 Eylül 1946'da iki nota daha vererek bu isteklerini yineledi.[452]

Uluslararası koşullar İnönü iktidarı için karmaşık bir hal almaktaydı. Soğuk Savaşa yozlaşan bu tarihsel koşullarda İnönü ve arkadaşlarının önüne iki yayılmacı güçten birini seçmek kalıyordu: ya kapitalist emperyalizm, ya da Sovyetlerin sosyal emperyalizmi. İnönü, seçimini ABD'den yana kullandı. 23 Şubat 1945 ve 27 Şubat 1946 tarihli İkili Antlaşmalarla Türkiye Devleti, tarihinde ilk defaya mahsus yabancı bir devlete imtiyaz tanıyan borçlanma ve kredi antlaşması yapıyordu.[453] Denebilir ki bu antlaşma ile Türkiye, Baltalimanı Antlaşması sonrası Osmanlı Devleti'nin zorla itildiği sömürgeleşme batağına, bir kez daha itilmiş oluyordu. Diğer taraftan, İnönü iktidarının ABD'ne verdiği tavizler bununla da bitmemiştir. 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini çerçevesinde kendisine yapılan 100 milyon dolarlık askeri yardımı da geri çevirmemiştir.[454] Tüm bu tavizlere rağmen ABD'nin, kendi iktidarı yerine, çok daha uyumlu çalışacağını düşündüğü ve o günkü koşullara en uygun düşen siyasi hareket

451 Mehmet Duman, "Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 4. sayı, (Şubat 2002), s. 10.
452 O. Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, s. 252 vd.; Çetin Yetkin, **Karşıdevrim 1945-1950**, İstanbul 2002, s. 153 vd.
453 Haydar Tunçkanat, **İkili Anlaşmaların İçyüzü**, 3. baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2001, s. 17-21.
454 O. Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, s. 259.

olan Demokrat Parti'ye yakınlaştığını sezen İnönü, DP'nin elindeki siyasi kozları toplamak ve kendisinin alternatifsiz olduğunu kanıtlamak adına devrimci bir parti ile beraber anılamayacak bir takım uygulamalara girişmekten geri durmamıştır. Bunlardan en bilinenleri: Köy Enstitülerinin yıkıma uğratılması, Toprak Reformunun uzun bir süre için rafa kaldırılması, İmam Hatiplerin ve İlahiyat Fakültelerinin açılması, lise son sınıflara seçmeli din dersi uygulamasının getirilmesi ve Tekke ve Zaviyelerin yeniden açılmasıdır.[455] Bunun yanı sıra hem Sovyet Devleti'ne bir mesaj olması açısından, hem de ABD'ne yakınlaşmaya çalışmanın bir diyeti olarak komünist-sosyalist aydınlara ve kurumlara yönelik ciddi bir baskı politikası başlatılmıştır.[456] 4 Aralık 1945'te Tan Gazetesi'ne yapılan saldırı ve 1948 yılında Sabahattin Ali'nin Bulgaristan'a kaçarken sınırda öldürülmesi[457] belki doğrudan iktidara yüklenebilecek olaylar değildir, fakat İnönü'nün uygulattığı politikaların meydana getirdiği sosyal ve siyasal atmosferi yansıtması bakımından önemlidir. Niyazi Berkes, Şevket Aziz Kansu, Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif Başoğlu, Mediha Berkes, Behice Boran, Adnan Cemgil ve Azra Erhat gibi kendini ideolojik olarak solda konumlayan öğretim üyelerine yönelik, 1948 yılının Mayıs ayında komünizm propagandası yapmak suçundan dava açılması ise doğrudan İnönü iktidarının bir tasarrufudur. İki yıl süren bu davanın neticesinde, 10 Şubat 1950 tarihinde Ankara 4'üncü Asliye Ceza Mahkemesi tarafından 3'er ay hapis cezası ve memuriyetten mahrumiyet cezaları verilmiştir. Bunun neticesinde solcu hocalardan Muzaffer Şerif Başoğlu ve Niyazi Berkes Kanada'ya, Pertev Naili Boratav ise Fransa'ya gitmek zorunda kalmıştır.[458]

2.7. Demokrat Parti Döneminde Aydınlık Hareketi ve 1951 Komünist Tevkifatı

Tüm bu çabalamalar ve emperyalizme hoşgörünme politikaları İnönü'nün iktidarda kalmasına yetmemişti. Kapitalistleşme ve dünya kapitalist sistemiyle bütünleşme konusunda daha tavizsiz olan DP, 14 Mayıs 1950 günü yapılan genel seçimden büyük bir üstünlükle çıkarak iktidarı aldı.[459] O günleri, bizzat içinden yaşamış olan Mihri Belli şöyle anlatmaktadır:

---

455 Ç. Yetkin, **a.g.e**., s. 427, 448, 450 ve 457.
456 Ç. Yetkin, **a.g.e**., s. 544.
457 Z. Sertel, **a.g.e**., s. 243.
458 İ. E. Darendelioğlu, **a.g.e**., s. 294, 308.
459 **STMA**, VI., s.1940.

"*ABD ile ilk Askeri Yardımlaşma Antlaşması 1947'de CHP iktidarı tarafından imzalandı. CHP ile ana muhalefet partisi arasında ilişkiler, Amerika'ya yaranma ve irticaya taviz yarışması şeklini almıştı. Sonunda bu yarışı DP kazandı ve 1950 seçimlerini kazanarak iktidara geldi. DP'nin ilk icraatı Kore'ye asker göndermek oldu. Ardından büyük bir TKP davası sahneye kondu. On yıllık Demokrat Parti döneminde ülkemiz Amerikan İmparatorluğu'nun bir uç beyliği durumuna düşürülürken TKP kadrolarının büyük kesimi zindanda ya da sürgündeydiler.*"[460]

1950 yılı aynı zamanda, 1947 TKP Davası'nın hükümlerinin kesinleştiği yıldı. Hükmün kesinleşmesiyle birlikte beş yıl müddetle hapse mahkum edilen Şefik Hüsnü Aydın Cezaevi'ne gönderilmiştir. Aydın Cezaevi'ne gönderilenler arasında Nail V. Çakırhan, Hüsamettin Özdoğu, Ahmet Fırıncı ve Mustafa Özçelik gibi Aydınlıkçılar da bulunmaktadır.[461] Fakat kısa bir süre sonra, henüz muktedir olmayı başaramayan ve seçim öncesi sergilenen "demokrat" tavra uygun hareket etmeyi siyaseten daha doğru bulan, otoriter CHP dönemi boyunca süregelen "baskı döneminin sona erdiği, gerçek demokrasinin kurulduğu" yanılsamasını toplum nezdinde hakim kılmayı isteyen DP'nin çıkardığı 14 Temmuz 1950 tarihli afla, tüm söz konusu isimler serbest bırakılmıştır.[462]

Demokrat Parti döneminin ilk yıllarına tekamül eden bu bahar havası hayli kısa sürmüş ve 27 Ekim 1951 tarihinde Aydınlıkçılara yönelik kapsamlı bir tutuklama dalgası daha başlatılmıştır. Sevim Tarı'nın (Belli) tutuklanması ile başlatılan bu dalga öncekilerden çok daha güçlü bir dalgaydı. 1944 ve 1946 yıllarındaki tutuklamalarda TKP'nin tüm kadroları açığa çıkarılamamıştı. Bu son tutuklamalar ise Aydınlık Hareketi'ni tüm kadrolarıyla birlikte açığa çıkartarak çökertecek, Şefik Hüsnü'yü verdiği kavganın dışına itecek ve Hareketi uzun bir süreliğine kesintiye uğratacak kadar güçlü bir darbe vuracaktır:

"*26 Ekim 1951 günü Marsilya'ya gidecek olan gemiye binmek için Galata Rıhtımı'na giren Sevim Tarı polis tarafından gözaltına alındı. Bu gözaltı olayı ile birlikte 1951 Komünist Tevkifatı başlatıldı. Tevkifatın arkası çorap söküğü gibi geldi ve sonuçta 187 partili mahkemeye çıkarıldı. Merkez Komitesi üyesi Şefik Hüsnü de Cihangir'de yapılan Merkez Komitesi toplantısına katıldığı iddiasıyla 28 Şubat 1952 tarihinde tutuklandı. 1953 yılında tamamlanan*

460 M. Belli, "TKP Üzerine", **STMA**, VI., s. 1934.
461 Der: E. Akbulut, **Dr. Şefik Hüsnü**..., s. 92.
462 Aynı afla Nazım Hikmet'te tahliye edilmiştir. Bkz.: **STMA**, VI., s. 1940.

dava sonucunda suçu sabit görülerek dört yıl iki ay hapsine ve bir yıl on bir ay on gün müddetle Manisa'da Emniyet-i Umumiye nezareti altında bulundurulmasına karar verildi."[463]

TKP'ni, Türkiye Gençler Birliği (TGB), Türk Barışseverler Cemiyeti (TBC) ve İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği (İYTGD) gibi bilenşenleriyle ve tüm gençlik örgütlenmesi ile birlikte çökerten bu davanın hakkındaki detaylı bilgiler Prof. Dr. Mahmut İhsan Özgen'in Adalet Bakanlığı Arşivi'nden yararlanarak kaleme aldığı "TKP ve Organize Gençlik Hareketleri" isimli eserinde şöyle yer almaktadır:

"*Türkiye'deki Sosyalist ve Komünist faaliyetlerle ilgili olarak yapılmış tutuklamaların ve cezalandırmanın en geniş ve köklüsü 1951/1952 yılındaki mahkemelerin sonucunda olmuştur. 'Gizli Komünist Cemiyeti teşkil etmek ve bu cemiyete girmek ve faaliyet göstermek suçlarını işlemekten sanık 184 kişiden 131'i suçlu görülmüş 52'si beraat etmiş ve 1 sanık'ta zaman aşımı yüzünden davası düşmüştü. Sanıklardan 3 kişi 10 seneye, 1 kişi 9 seneye, 5 kişi 8 seneye, 7 kişi 7 seneye, 7 kişi 6 seneye, 29 kişi 5 seneye, 11 kişi 1 seneye, 6 kişi de bir seneden aşağı çeşitli cezalara mahkum oldular.*"[464]

Bu davada ceza alan tanınmış Aydınlıkçılar/TKP'liler ve aldıkları cezalar şöyledir:

"*(16) Zeki Baştımar (10 yıl hapis, 3 yıl 4 ay Amasya'da nezarette), Enver Gökçe (7 yıl hapis, 2 yıl 4 ay Sungurlu'da nezarette), Reşat Fuad Baraner (7 yıl hapis, 2 yıl 4 ay İzmit'te nezarette), Mihri Belli (7 yıl hapis, 2 yıl 4 ay Afyon'da nezarette), Bilal Şen (6 yıl hapis, 2 yıl Tercan'da nezarette), Dr. Sevim Tarı (6 yıl hapis, 2 yıl 8 ay Turgutlu'da nezarette), Orhan Suda (5 yıl hapis, 1 yıl 8 ay Ankara'da nezarette), Ulvi Uraz (5 yıl hapis, 1 yıl 8 ay Konya'da nezarette), Ruhi su (5 yıl hapis, 1 yı 8 ay Çumra'da nezarette), Celal Zühtü Benneci (2 yıl 8 ay hapis, 8 ay Erzurum'da nezarette), Şükran Kurdakul (2 yıl hapis, 8 ay Tarsus'ta nezarette), Aclan Sayılgan (1 yıl 3 ay hapis, 5 ay Bursa'da nezarette).*"[465]

1951 tutuklamaları hakkında en kısa ve etkili yorumu ise tanınmış TKP'lilerden Rasih Nuri İleri yapmıştır:

---

463 Burak Gürel, Can Nacar, "Şefik Hüsnü (Değmer)", Ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol**, 8. cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 132.
464 Mahmut İhsan Özgen, **a.g.e.,** s. 111.
465 M. İ. Özgen, **a.g.e**., s. 111-115.

"*1951 tutuklamaları, 1953 davası bir dönemin sonunu simgelemektedir. 1927'den beri ilk kez Merkez Komitesi meydana çıkarılmıştır. Yine de birçok il örgütü İzmit, Adana, Bursa, Samsun ve diğerleri dava dışı kalmış, sonradan 1960'larda Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) yönetiminde söz sahibi olacak 'aydınlar grubu' deşifre edilememiş, Behice Boran ve bir çokları beraat etmişlerdir. Ancak niteliği değişen, kapitalist olma yoluna yaklaşan Türkiye'de Demokrat Parti iktidarı kesin bir dönemeç, TKP tarihinde ise bir dönemin sonu, Komintern, Kominform döneminin sonu vurgulanmıştır…*"[466]

TKP tarihi için bir dönemin kapandığı kesinlikle doğruydu. Fakat kapanan yalnızca Komintern, Kominform dönemi değildi; aynı zamanda, Parti'nin ve Aydınlık Hareketi'nin en önemli figürü olan Şefik Hüsnü'nün de dönemi kapanmaktaydı. Şefik Hüsnü, 1951 tutuklamalarından sonra kendisine verilen ve 7 Ekim 1954 tarihinde kesinleşen cezasını temyiz etmiş ve bunun üzerine Askeri Temyiz Mahkemesi 25 Mayıs 1957'de verdiği 56/2080 sayılı kararı ile söz konusu hükmü kısmen bozmuştur. Bozma kararı üzerine Ankara Garnizon Komutanlığı Siyasi Mahkemesi davayı yeniden ele almış ve 7 Ağustos 1957 tarihli, 957/14 karar numaralı gerekçeli kararı ile bozma ilamından önce verilen hükmü bir kez daha yenilemiştir. Bundan sonra cezasını tamamlayarak, 20 Şubat 1957 Çarşamba günü tahliye olan Şefik Hüsnü önce İstanbul'a gelmiş ve Şişli Nişantaşı Hacı Mansur Sokak numara 48/2'deki evinde hekimlik mesleğini yapmak üzere müracaatta bulunmuştur. Ancak İstanbul'daki ikameti kısa sürmek zorunda bırakılmış ve Doktor, sürgün yeri olan Manisa'ya gitmiştir. Tam olarak hangi tarihte Manisa'ya gittiği bilinmese de Muayenehane işlettiği için evinin kapısına astığı tabela ile ilgili olarak Belediye'ye ödediği vergi makbuzunun 8 Ağustos 1958 tarihli olması nedeniyle, Doktor'un Manisa'ya sürgüne gidişinin bu tarihten sonra olduğu anlaşılmaktadır. Netice olarak Doktor Şefik Hüsnü, 7 Nisan 1959 günü, zorunlu ikamete gönderilmiş olduğu Manisa şehrinde hayata gözlerini kapamıştır. Ve böylece Aydınlık Hareketi ve Aydınlıkçılar için bir devir son bulmuştur.[467]

[466] R. N. İleri, "1951 TKP Tutuklamaları ile Kapanan Dönem", **STMA**, VI., s. 1959.
[467] Der: E. Akbulut, **Şefik Hüsnü Deymer**…, s. 103 ve 104.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
27 MAYIS SONRASINDA AYDINLIK HAREKETİ

DP'nin Anayasa'yı ihlal eden politikaları ve antidemokratik bir yönetime doğru yozlaşan uygulamaları en nihayetinde üniversite gençliğini sokağa çıkmak zorunda bırakmış; Vatan Cephesi, Çanakkale Geyikli Olayları, Akis, Ulus, Demokrat İzmir, Yenigün Ankara Telegraf gibi muhalif gazetelerde yazı yazan kalemlere yönelik türlü baskılar, topyekün basının sindirilmeye çalışılması, Uşak'ta CHP lideri İnönü'ye yönelik saldırı gibi muhalafeti sindirmeye yönelik olaylar, Meclis Tahkikat Komisyonlarının kurulması ve Demokrat Parti muhalifi bir üniversite öğrencisi olan Turhan Emeksiz'in DP'ye yönelik protestolar esnasında polis tarafından öldürülmesi gibi hadiseler, kamuoyunda tepkiye neden olmuştur. Bu tepkiler uzun süreden beri toplumun bir kesiminde varolan birikimin patlamasına neden olmuş ve bunun neticesinde 27 Mayıs 1960 tarihinde Ordu yönetime el koymuştur. Bu noktada şunu özellikle belirtmek gerekir ki, yukarıda sayılanların hiçbiri demokratik yollardan iktidara gelmiş olan sivil bir yönetimin, anti-demokratik yöntemlerle iktidardan düşürülmelerini meşru göstermez. Demokratik usullerle iktidar olmuş bir yönetim, ancak ve yine demokratik çözümlerle iktidardan gönderilmelidir. Seçilmiş hükümete yönelik müdahalenin gerekçesini kitlelere izah etmekse Genelkurmay Başkanı Cemal Gürsel'e düşmüştür. Gürsel Paşa'ya göre müdahelenin gerekçesi şunlardı:

> "*Bir memlekette mevcut anayasa yürürlükte bulunan idare tarafından çiğnenirse o idarenin meşruiyeti şüpheye düşer. Onun için biz, bir kaç seneden beri Anayasa'nın ihlaline şahit olduk ve bunun meşru ve Meclis yoluyla düzeltilmesini bekledik ve temenni ettik. Son bir aylık hadiseler memlekette büyük üzüntülere sebep oldu. Bugün büyük ümitler bağlanan demokrasi rejimi bir çıkmaza girdi. Bütün bekleme ve ümide rağmen Meclis içinde bunun düzeltilmesine gidilmedi. Tam bir diktatörlüğe girileceğinden memleket endişeye düştü ve bu hal ayrı ayrı partilere mensup vatandaş münasebetlerini büsbütün gergin hale soktu. Bu durum karşısında memleket ve milletin iç ve dıştan belirecek muhataraya* (tehlike, zarar) *karşı korunması sorumluluğunu taşıyan Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin iç emniyeti kadar dış emniyetinin de tehlikeye girdiğini gördü. Hem Ortadoğu'da sulh ve sükunun temini, hem de Anayasa'nın her türlü tesirden azade bir hale getirilmesi için Türk Silahlı Kuvvetleri mevcut durumu kendi sorumluluğu dahilinde düzeltmek kararını verdi.*"[468]

[468] **Cumhuriyet**, "Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel'in Milletimize Hitabesi", 28 Mayıs 1960, s. 5.

27 Mayısçılar problem olarak gördükleri 1924 tarihli Anayasa'nın *her türlü tesirden azade bir hale getirilmesini* temin etmek için 1961 yılında yeni bir Anayasa hazırladılar. Bu Anayasa, özellikle işçi örgütlenmesi ve sınıfsal temele dayalı siyasi partiler kurulması açılarından bir takım özgürlükler getirmişti. 1961 Anayasası'nın 46. maddesi ile çalışanlara ve işverenlere izin almaksızın sendikalar ve birlikler kurma hakkı tanınmış oluyordu. 47. maddede ise grev ve toplu sözleşme hakkı güvence altına alınmıştır. 56. madde, siyasi partileri ister iktidarda ister muhalefette olsun, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak kabul etmiş ve önceden izin almadan kurulmalarının ve serbestçe faaliyet göstermelerinin önünü açmıştır.[469]

3.1. Türkiye İşçi Partisi

Bu görece özgürlük ortamı hızlıca meyvelerini vermeye başlamış ve Türk sosyalizmine yeni bir siyasi parti hediye etmiştir. 13 Şubat 1961 günü on iki sendikacı tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi, Türk siyasal yaşamına vuracağı damganın yanı sıra, Perinçek'lerin hareket noktası olan Milli Demokratik Devrim tezinin filizlendiği bir fikir ortamı olması nedeniyle de önemli bir örgüttür. Kendisi de bir TİP'li olan Artun Ünsal, konuyla ilgili eserinde TİP'i kuran on iki sendikacıyı şu şekilde sıralamıştır:

> "*TİP'i kimler kurmuştu? 12 sendikacı: Kemal Türkler (Maden-İş Genel Başkanı), Avni Erakalın (İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Başkanı), Şaban Yıldız (İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Genel Sekreteri), İbrahim Güzelce (İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası Genel Sekreteri), Rıza Kuas (LastikİŞ Genel Başkanı), Kemal Nebioğlu (Oleyis Sendikası Üyesi), Hüseyin Uslubaş (İstanbul Yaprak Tütün İşçileri Sendikası Başkanı), Salih Özkarabay (İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası Başkanı), İbrahim Denizcier (Müskirat İşçileri Sendikaları Federasyonu Başkanı), Adnan Arkın (İstanbul İşçi Sendikaları Birliği İcra Heyeti Üyesi), Ahmet Muşlu (Türkiye Çikolata Sanayii İşçileri Sendikası), Saffet Göksüzoğlu (İlaç ve Kimya İşçileri Sendikası Başkanı).*"[470]

Sayılan isimler devrin en önemli sendikacılarıydı. Bir müddet sonra bu sendikacılar Parti Genel Başkanlığı'na "Hür" ve "Zincirli Hürriyet" gazetelerinin sahibi,

---

469 Söz konusu Anayasa maddeleri için bkz.: Tarhan Erdem, **Anayasalara ve Belgeler 1876-2012,** İstanbul: Doğan Kitap, 2012, 170-172. 1961 Anayasası'nın 46. maddesine,12 Mart 1971 tarihli askeri muhtıradan sonra gerçekleşen değişiklikle şu ibare eklenmiştir: "*Kanun, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması maksadıyla sınırlar koyabilir.*" Kuşkusuz subjektif yorumlara açık bu ibare ile işçi sınıfının sendikal hakları 1961 Anayasası'na göre daha geri bir düzeye çekilmiş ve kısıtlanmaya açık bir hale getirilmiştir. Bkz.: T. Erdem, **a.g.e.**, s. 224.

470 Artun Ünsal, **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s. 80 vd.

eski devletler hukuku doçenti ve tanınmış sosyalist Mehmet Ali Aybar'ı getirmeye karar verdiler. Parti'nin başına Aybar'ın gelişinden sonra TİP, geniş emekçi kitlelerle ve sosyalist aydınlarla belli bir bağ kurma imkanı yakaladı. Ve bunun sonucunda, 10 Ekim 1965 seçimlerinden 276.101 oy alarak çıkmayı ve parlamentoya giren ilk sosyalist parti olmayı başardı.[471] TİP'in TBMM'ne giren milletvekilleri ise şu aşağıdaki isimlerdi:

> "*Mehmet Ali Aybar (İstanbul) Doçent-Avukat, Rıza Kuas (Ankara) Sendikacı, Muzaffer Karan (Denizli) Emekli Yarbay, eski MBK üyesi, Tarık Ziya Ekinci (Diyarbakır) Doktor, Sadun Aren (İstanbul) Profesör, Yahya Kanbolat (Hatay) Çiftçi-Yazar, Ziraat Mühendisi, Dr. Cemal Hakkı Selek (İzmir) Avukat, Adil Kurtel (Kars) Avukat, Behice Hatko (Boran) (Kırklareli)*

Daha sonraları Mehmet Ali Aybar'ın sosyalizm anlayışı ile özdeşleşecek olan TİP deneyiminin en özgün tarafı aşağıdan yukarıya doğru örgütlenmiş bir sosyalizmi öngörmesi[472], her toplumun kendine has koşullarının gerektirdiği bir sosyalizmi, dolayısıyla özgün bir Türkiye sosyalizmini yol edinmesi[473] ve ikincil olarak yine Aybar'ın sloganlaştırmış olduğu gibi "güler yüzlü ve özgürlükçü bir sosyalizm" anlayışını benimsemesidir. Aybar bu düşünceden yola çıkarak, 1968 yılı içinde dünya sosyalist hareketini ve TİP'i ikiye bölecek olan Prag Olayları'nda, Aleksander Dubçek'in Çekoslovakya'sından yana tavır alacak ve bu ülkeye silahlı gücüyle müdahale eden SSCB'ni, bir başka devletin bağımsızlığına, özgürlüğüne müdahale ettiği yönünden kıyasıya eleştirecektir.[474] Genel itibariyle TİP'in Aybar'ın Genel Başkanlığı yılları müddetince, ABD emperyalizmine olduğu kadar SSCB müdahaleciliğine de karşı çıkan tam bağımsızlıkçı, anti-emperyalist, özgürlükçü ve

---

471 D. Perinçek, **Anayasa ve Partiler Rejimi Türkiye'de Siyasal Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması**, 4. baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2008, s. 54 vd.; A. Sayılgan, **a.g.e**., s. 303 vd.;

472 A. İlhan, **"…Ufkun Arkasını Görebilmek…",** Ankara: Bilgi Yayınları, 1999, s. 34. İlhan'ın konuya dair sözleri aynen şöyledir: "***Aybar*** *yönetimindeki* ***TİP****, sosyalizmi ülkenin (ulusal) koşullarına göre, gerçekçi ve esnek yorumlamakla kalmamış; uluslararası sosyalizm platformunda da doğru yorumu seçmişti:* ***Aybar****'ın 'yukarıdan aşağıya', yarı Narodnik yarı Nihilist, 'dikey' Bolşevik örgütlenme modelini, nasıl akıllıca eleştirdiğini; onun yerine, 'aşağıdan yukarıya', kendiliğinden ve 'yatay' bir örgütlenme modelini önerdiğini duymamış olamazsınız.*"

473 Birebir Mehmet Ali Aybar'ın sözleriyle: "*...İşte Türkiye böyle bir toplumdur. Bir başka benzeri galiba yoktur. Sosyalizm için mücadele bu toplumun şartları içinde yürütülmektedir. Türkiye'ye özgü şartlar, çelişiler tablosunda değişik bir manzara göstermektedir. Türkiye'nin temel çelişisi, Batı toplumlarının temel çelişisine benzememektedir. Batıda temel çelişi Burjuvazi ile Proleterya arasındadır. Oysa Türkiye'de temel çelişi, Amerikan emperyalizmi ve ortakları ağalar -kompradorlar- Amerikancı bürokratlar üçlüsü ile bütün emekçi sınıf ve tabakalar arasındadır. Bütün bu etkenler Sosyalizm için yürüttüğümüz mücadelenin özünü ve biçimini belirlemekte, Türkiye'ye özgü bir sosyalizmden söz edilmesine yol açmaktadır. Sosyalizm için mücadele Türkiye'ye özgü bir nitelikte olunca, kurulacak sosyalizm de, sosyalist üretim biçiminin genel çizgileri doğrultusunda ister istemez Türkiye'ye özgü bir sosyalizm olacaktır. Bundan dolayı Türkiye sosyalizmi deyimi, ilerde kurulacak sosyalist düzeni de kapsamkatadır.*" Bkz.: Mehmet Ali Aybar, **Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968, s. 640 vd.

474 A. İlhan, **Sosyalizm Asıl Şimdi**, 3. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınları, 1995, s. 15.

demokratik bir sosyalizmi savunduğu görülmektedir. Dahası Mehmet Ali Aybar'ın anti-emperyalizminin ve tam bağımsızlıkçılığının Mustafa Kemal'in bağımsızlık görüşü ile özdeş olduğu gerçeğidir. Aybar da aynen Mustafa Kemal'de olduğu gibi kültürde, dış politikada, ekonomide, eğitimde ve akla gelebilecek her alanda tam bağımsızlığı ve anti-emperyalist duruşu savunuyordu. Bu duruş, 9 Mayıs 1965 tarihli TİP Genel Yönetim Kurulu toplantısında Aybar tarafından şu cümlelerle dile getirilmiştir:

> "*Geri bırakılmış bağımlı bir vatanda yaşamanın maddi manevi ıztırabı kafalarımızda ve etlerimizde, fakat Kuvayı Milliye ruhunun yeniden canlanışının inançlı sevinci yüreklerimizde, en acılı fakat en umutlu günlerimizi yaşıyoruz. Emekçisi ve gerçek aydınlarıyla yurdun zinde kuvvetleri uyanmıştır. Kurtuluş Savaşı Türkiyesi'nin kıskançça istiklalci, halkçı ve devrimci politikasına dönülmesini istiyoruz.*"[475]

Söz konusu özdeşliğin yansımaları, TİP'in ilk parti programında da bulunmaktaydı. Örneğin 1964 tarihli bu programın ilk sayfalarına, Aybar'ın önerisiyle, Mustafa Kemal'in 1 Aralık 1921 tarihli söylevinden uzun bir alıntı konulmuştu.[476] Kısaca özetlemek gerekirse, Aybar'lı yıllar boyunca Türkiye İşçi Partisi, ülkesinin özgün koşullarına uygun millici/ulusalcı bir sosyalizm anlayışını inşa etmeye çalışmış ve mücadelesini demokrasinin imkanları içinde tutmaya özen göstererek, tam bağımsızlıkçı ve anti-emperyalist mücadelenin öncülüğü görevini üstlenmiştir. Bu da kendisini devrimciler için bir toplanma yeri, vazgeçilmez bir çekim merkezi haline getirmiştir. Özellikle de 7 Kasım 1965 tarihinde Genel Başkan Aybar'ın TBMM'de yapmış olduğu şu konuşma partinin de, Aybar'ın da devrimciler arasındaki popülaritesini ciddi biçimde yükseltmiştir:

> "*...Bugün Türkiye'de 35 milyon metrekarelik vatan toprağı ABD'nin egemenliği altında bulunmaktadır.*[477] *Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasında imzalanan ikili anlaşmalar, ABD'ye Türkiye'de 35 milyon metrekarelik toprağı üs olarak kullanma yetkisi vermiştir. İkili*

---

475 M. A. Aybar, **Bağımsızlık**..., s.383.

476 Alıntı için bkz.: A. Ünsal, **a.g.e.**, s. 118.

477 Aynı söylem daha sonraları sosyalist gençlik önderi Deniz Gezmiş tarafından mahkemedeki savunması esnasında kullanılacaktır. Gezmiş, 16 Temmuz 1971 tarihinde başlayan Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) Davası'nda yaptığı savunmada aynen şunları söylemiştir: "*Ayrıca milli bütünlüğe karşı çıkmakla da suçlanıyoruz. 101 tane Amerikan üssünün bulunduğu ülkede, bizim milli bütünlüğü bozmak istemekle itham edilmemiz gülünç olmaktadır.* ***35 milyon metrekare vatan toprağı işgal altında iken*** *bizim milli bütünlüğü bozmakla suçlanmamız gülünçtür. Mustafa Kemal sağ olsaydı bugün çok şaşırırdı.*" Bkz.: 68'liler Birliği Vakfı, **THKO Savunma**, İstanbul 2000, s. 21 ve Turhan Feyizoğlu, **Deniz Bir İsyancının İzleri**, 28. baskı, İstanbul: Belge Yayınları, 2010, 272 vd.

anlaşmalarla Amerika'nın üsleri haline getirilmiş bu vatan topraklarına, Amerikalıların izni olmadıkça devlet kademelerinde hangi yeri işgal ederse etsin, hiçbir vatandaşımız ayak basamaz. Yurdumuzdaki Amerikan üslerine Türk zabıtası giremez, Türk subayı, Türk komutanı, Türk hakimi giremez, milletin vekilleri giremez, Türk bakanları giremez. Bu üslerden havalanacak uçaklar, füzeler, bizim haberimiz olmadan, Büyük Meclisin onayı alınmadan, yurdumuzu her an ağır tehlikelerle karşı karşıya bırakabilir. Yurdumuzdaki Amerikan askeri ve sivil personeli, diplomatik dokunulmazlıklara benzer ayrıcalıklarla donatılmışlardır. Milli bağımsızlığımızın temel unsurlarından biri olan yargı bağımsızlığımız ve özgürlüğümüz, gözlerimizin önünde çiğnenmektedir. Yurdumuzda suç işleyen Amerikalılar, suç işledikleri zamanda görevli bulundukları gerekçesiyle Türk adaletinin elinden alınmaktadır. Amerikan heyetleri için ithal edilen mallar, yurdumuza gümrüksüz girmektedir. Amerikalılara, hükümetin çağrısı üzerine içişlerimize karışmak, vatandaşlara karşı Amerikan Silahlı Kuvvetleri'ni kullanmak hakkı bile tanınmıştır. Bağımsızlığımızın ve toprak bütünlüğümüzün ve cumhuriyetimizin başlıca dayanağı, koruyucusu silahlı kuvvetlerimizin bu anlaşmalarla hareket serbestisi iyice sınırlanmış bulunmaktadır.

Kıbrıs bunalımı sırasında, Amerikalılarla eşit olmayan ittifaklara girmiş olmamızın bizlere nelere mal olabileceğini açıkça gördük. Üstelik bu ikili sözleşmelerin bir kısmı Büyük Meclis'in onayından da geçmemiştir, hal böyleyken Hükümet programında bu durumun sona erdirileceğine dair tek bir kelimeye rastlamadık. Tersine, Amerika ile olan ilişkilerimizin daha da kuvvetlendirileceği söylenmektedir. Bu koşullar altında bugünkü bağımlı durumumuzun ortadan ne yolla kaldırılacağına ilişkin somut güvence verilmedikçe ve hele Amerika ile olan ilişkilerimizin daha da kuvvetlendirilip geliştirileceği ifade edilirken, hükümetin Atatürk dış politikasını izleyeceğine ilişkin sözlerini kuşkuyla karşılarız."[478]

O dönem Parti'nin Genel Sekreterliğini yapan, tanınmış sosyalistlerden Nihat Sargın'ın belirttiği gibi söz konusu konuşma devlet radyosundan canlı olarak yayınlanmış ve tüm Türkiye'ye yayılmıştı.[479] Ülke insanı, Meclis'ten yükselen böylesi farklı bir sese ilk defa şahit oluyordu. Bu ses, bu anti-emperyalist ve tam bağımsızlıkçı söylem işçi, çiftçi tüm emekçi kesimini olumlu yönde etkisi altına aldığı gibi, yukarıda da belirtildiği üzere, her düşünceden toplumcu ve devrimci aydın ve öğrenciyi de kendine çekmekten geri durmamıştır.[480] Bu etki, TİP'in yegane legal sosyalist parti olması gerçeği ile birleşince, farklı yönelimlere sahip tüm sosyalistlerin kısa zaman içinde burada örgütlenmesi de kaçınılmaz bir realite halini almıştı. Parlamenter mücadeleye inanmış sosyalist devrimciler kadar, parlamenterizmi yetersiz bulan milli

478 Turhan Salman, **TİP Parlamentoda 1963-1966**, 1. cilt, İstanbul: TÜSTAV, 2004, s. 102 vd.
479 Nihat Sargın, **TİP'li Yıllar (1961-1971) Anılar-Belgeler**, 1. cilt, Ankara: Felis Yayınevi, 2001, s. 333.
480 Kendisi de TİP'li olan yazar Artun Ünsal'ın tespitidir: "*Yeni arayışların partisi TİP, Türkiye'de değişik sol kesim ve anlayışları çatısı altında birleştiren ilerici, dinamik bir kuruluşa dönüşüyordu.*" Bkz.: A. Ünsal, **a.g.e.**, s. 3.

demokratik devrimciler de parti kadrolarında yer almaktaydı. Bu gibi farklı görüş sahibi sosyalistlerin aynı partide buluşması, doğal olarak büyük tartışmaları ve gittikçe daha fazla derinleşecek çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin burjuva demokratik devrim aşamasını tamamlamış olduğunu savunan Sosyalist Devrimciler[481] (SD) ile henüz emperyalizme karşı demokratik devrim aşamasının yaşandığını savunan Milli Demokratik Devrim taraftarları arasında cereyan eden bu çatışmalar, 1965 yılından itibaren sosyalist harekete tereddütsüz biçimde yön vermiş; ciddi teorik bölünmelerin ve gerilla tipi mücadele yöntemlerinin önünün açılmasına vesile olmuştur. Herşeyden önemlisi bu tezin konusunu oluşturan Aydınlık Hareketi'nin üçüncü kuşağı olan MDD'ci Perinçek çevresi, TİP'te filizlenmeye başlayan bu tartışmaların içinden soyutlanmış ve nev'i şahsına münhasır bir devrimci hareket olarak belirginleşmeye başlamıştır. Bu nedenle, TİP ve TİP içinde yaşanan MDD-SD çatışmasının nasıl ortaya çıktığı ve MDD tezinin hangi ortamlarda geliştiği ve yaygınlaştığı soruları, cevaplanmaya muhtaç kilit sorular olarak bir hayli önem arz etmektedir. Bu nedenle öncelikle, MDD tezinin bilinirlik kazanmaya başladığı YÖN Dergisi'nin ve YÖN'cülük olarak bilinen akımın inceleme altına alınması gerekmektedir.

3.2. MDD'nin Ortaya Çıkışı ve YÖN Dergisi

Milli Demokratik Devrim görüşünü ilk savunan ve ortaya atan, Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat Baraner gibi Aydınlıkçıların yoldaşı ve yakın dava arkadaşı olan Mihri Belli'dir.[482]

---

481 SD'ci Behice Boran ile Sadun Aren Parti'ye hakim olduktan sonra kaleme alınan TİP programında aynen şöyle denilmektedir: "*Türkiye'de geri ve güdük kapitalizmin burjuvazisi kendi çapında bir burjuva demokratik devrimini yapmıştır. Sultanlığın ve halifeliğin kaldırılması, şeriye mahkemelerinin kaldırılarak tek, laik yargı organları sisteminin getirilmesi, genel oy hakkı ve tek dereceli seçimler, çok partili rejim, sansürsüz basın, sınıf esası üzerinden örgütlenme, sendikalaşma, toplu sözleşme ve grev hakkı, kapsamı genişlemekte olan sosyal sigortalar vb., uygulamada kısıtlanmış olsa da Türkiye'de burjuva demokratik devriminin başlıca ögeleridir. Demokratik hak ve özgürlüklerin sınırlı oluşu, baskıların sürdürülmesi bu yargıyı değiştirmez. Burjuvazi, uygulamada imkan bulduğu oranda sınırlamalara ve baskılara başvurur. En 'demokratik' bir burjuva rejimi bile son tahlilde burjuvazinin diktatoryasıdır. Faşizm bunun açık teröre dayanan, hak ve özgürlükleri silip götüreen en sert biçimidir.* ***Türkiye için bir milli demokratik devrim söz konusu değildir. Milli demokratik devrim, egemen üretim ilişkileri açısından özellikle kapitalizm öncesi aşamada bulunan, yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkeler için öngörülmüştür.***" Bkz.: **Türkiye İşçi Partisi Program ve Tüzüğü**, 3. baskı, İstanbul 1976, s. 7 (Vurgu yazara aittir).

482 Az sayıda olsa da MDD tezini ilk ortaya atan kişinin Doğan Avcıoğlu olduğunu savunan düşünürler de vardır. YÖN Hareketi ile ilgili doyurucu ve kapsamlı bir eser üretmiş olan Gökhan Atılgan'ın belirttiğine göre MDD tezinin Mihri Belli ile birlikte anılmasının sebebi, 1970'e doğru MDD tezlerini bir kitapçıkta toplamış olması ve başını kendisinin çektiği ekibin MDD'ciler olarak adlandırılmasıdır. Fakat sosyalist gençlik hareketinin 1960'lı yıllardaki tanınmış isimlerinden Aydın Çubukçu, yazar İlhan Akdere ve yazar Zeynep Karadeniz'e göre MDD teorisinin temel tezleri, YÖN Dergisi'nde Doğan Avcıoğlu tarafından geliştirilmiştir. Dolayısıyla MDD tezlerinin patenti Doğan Avcıoğlu'na ait olmalıdır. Atılgan ayrıca şunu da belirtmektedir: Belli ile Avcıoğlu'nun yaptıkları yeni bir tez meydana getirmekten ziyade, Komintern'in az gelişmiş ülkeler için ürettiği bir tezi Türkiye koşullarına uyarlamaktan ibarettir. Bkz.: Gökhan Atılgan, **'Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar' Yön-Devrim Hareketi**, İstanbul: TÜSTAV, 2002, s. 217'nin dipnotu.

Mihri Belli 1951 Komünist Tevkifatından sonra tam yedi sene süreyle cezaevinde kalmış ve ancak Temmuz 1958'de tahliye edilmişti. Artık "eski tüfek" sosyalistler arasında sayılıyordu. TİP'in kuruluşu doğal olarak bu eski sosyalisti de heyecanlandırmış ve harekete geçirmişti. Fakat TİP'in Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ve kurucu sendikacı üyeler, Belli ve onun gibi eski tüfek arkadaşlarını Parti'de görmek istemiyorlardı. Aybar bunu TİP'in 30 Ekim 1966 tarihli Ankara İl Kongresi'ne gönderdiği mesajında şöyle izah etmiştir:

> "*Türkiye İşçi Partisi, kuruluşu, programı ve tüzüğü ve bugüne kadar izlediği politika ile bağımsız kişilikte yepyeni bir partidir. Bu noktayı ısrarla belirtmek isterim. Eski sosyalist partiler, başka şartlar altında kurulmuş, başka şartlarda çalışmışlardır. Bize göre bunlar, başarı ve başarısızlıkları ile artık tarihe mal olmuşlardır. Şüphesiz bu partileri yeniden kurmakta herkes serbesttir. Fakat herhalde tarihe mal olmuş bu hareketleri yeniden denemek için TİP'in elverişli bir ortam olduğunu düşünmek kesin olarak yanlıştır. Bu gibi heveslere kapılanlar varsa, hevesleri kursaklarında kalacaktır. Bunun böyle bilinmesini isterim.*"[483]

Bu sözlerin hedefi olan Mihri Belli "İnsanlar Tanıdım" isimli anılarının ikinci cildinde kendisi gibi eski tüfek solcuların, Aybar'ın TİP yönetimine gelmesi ile birlikte heyecanlanarak partiyi desteklemeye başladıklarını, hatta hukuki bakımdan engeli olmayan arkadaşlarının TİP'e üye yazılarak fiili olarak partiye destek olmaya giriştiklerini, fakat bir takım söylenti ve tehditler sonucunda partiden ihraç edilmek durumunda kaldıklarını ve böylelikle TİP'in kendi bindiği dalı kestiğini, kendi elleriyle siyasi etki alanını daralttığını anlatmaktadır.[484]

Gerçekten de TİP içinde eski TKP'liler istenmiyor, partiye zarar verecekleri düşünülüyordu. Mihri Belli, bir röportajında konuyu detaylı biçimde şöyle açıklamıştır:

> "*TİP kurulduğu zaman bir sosyalist, bir Marksist olarak bunu sevinçle karşılamıştım. Ancak, TİP bize, hayatını sosyalizm uğruna feda eden insanlara karşı bir tavır aldı. Geçmişte sosyalizmin çok zor ve çok çetin bir yol olduğu yıllarda bu davaya sahip çıkmış insanlara başta Aybar olmak üzere TİP üst düzey yöneticileri, sen artık bu işe karışma diyordu. Böyle bir şey kabul edilebilir mi?*

---

483 Sadun Aren, **TİP Olayı 1961-1971**, İstanbul: Cem Yayınları, 1993, s. 219. ve Elçin Ateşoğlu, **Türk Siyasal Yaşamında Milli Demokratik Devrim,** Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006, s. 54 vd. E. Ateşoğlu, bu konuşmanın TİP İkinci Büyük Kongresi'nde yapıldığını belirtmektedir. Oysa dönemi yakınen yaşamış olan S. Aren'e göre söz konusu konuşma, Aybar tarafından Ankara İl Kongresi'ne gönderilmiş ve Behice Boran tarafından okunmuştur.

484 Mihri Belli, **İnsanlar Tanıdım**, 2. cilt, s. 72 vd.

Benim TİP'i ele geçirme yönünde çalıştığım ve partiyi dışarıdan yönettiğim gibi asla olmayan görüşler de Aybar'ın daha sert tutumlar içerisine girmesine yol açtı. Halbuki bu iddialar asılsızdı.

Yine de, Aybar'a ve diğerlerine göre biz artık eski tüfeklerdik. Eski Tüfek deyimi, Osmanlı Devleti'nde yaşlanıp da artık savaşa gitmeyen ve ocağı bekleyen yeniçeriler için kullanılırmış. Bu lakaptan dolayı hiç kırılmadım. Aksine onur duydum.

Ama yine de 1960 sonrasında büyük bir gelişmeye sahne olan Türk sosyalist harekette, bu hareketin buralara kadar gelmesinde emeği olan biri olarak bizim de söz söyleme hakkımız vardı. Eğer, TİP bize şans verseydi, tutumumuz şüphesiz çok başka olurdu."[485]

Partinin SD'ci kanadının Behice Boran ile birlikte iki lider isminden biri olan Sadun Aren'in anılarına bakıldığında, TİP yönetiminin *Eski Tüfeklere* şans vermek gibi bir niyeti olmadığı açıkça görülür:

"*...Bilindiği gibi Türkiye'de marksist-komünist hareket, 1920'ye hatta daha öncelere kadar giden bir geçmişe uzanır. TİP'in kurulduğu sıralarda bu harekette fiilen yeralmış ya da ondan etkilenmiş, ona bağlı bazı insanlar bulunuyordu. Bunların bir kısmı Partiye girmiş, bir kısmı da yasal nedenlerle girmemişti. Mihri Belli bunların önde gelenlerinden biriydi. Bu grupta bulunan bazı kişiler arasında yakın dostluk bağları da vardı. Bu grup, doğal olarak, Parti'de yer tutmak ve yönetimde etkin olmak istiyordu.*

Buna karşılık Parti üst yönetimi, özellikle Aybar ve Boran bu grubu, hem kendilerine rakip olarak algılıyor, hem de gizli komünist partisi ile ilişkili olduklarını düşünerek, Partinin yasallığını korumak bakımından, tehlikeli de görüyorlardı."[486]

TİP'in, Türkiye'deki çeşitli sol çevreleri ve sol anlayışları bir araya getiren bir koalisyon olarak gelişmesi ve genç potansiyel için bir çekim merkezi şeklini alması, Belli'nin başını çektiği TKP çevresini endişeye düşürmüştür. O güne kadar öncüsü sayıldıkları sosyalist hareketten geri dönülmez biçimde dışlanacaklarını hissetmeleri, bu çevreyi hayli rahatsız etmişti. Nitekim yukarıda da belirtildiği gibi, Aybar ve Boran tarafından Parti'den uzaklaştırılmaları ile birlikte endişe duymakta ne kadar haklı oldukları olgusal olarak kanıtlanmış oldu. Ustalarının ve kendilerinin, uzun yıllar boyunca, türlü cefalara göğüs gererek bir yerlere getirdikleri sosyalizm kavgasının nimetlerinden, hiç beklenmedik şekilde TİP'in ve onun henüz kırklı yaşlarını yaşayan

485 E. Ateşoğlu, **a.g.e.**, s. 109.
486 S. Aren, **a.g.e.**, s. 219.

genç yöneticilerinin faydalanacak olması, Belli ve arkadaşları için çok büyük bir yıkım olmuştur.[487] Belliciler için kalan yegane çare, muhalefete geçmek ve en seri şekilde bu muhalefet hareketinin, sosyalist kitleyi cezbedecek şekilde, teorik zeminini hazırlamaktı.

Aslında bir açıdan bu teorik zemini ortaya çıkarmak ve inşa etmek Belliciler için çok da zor olmadı. Çünkü bu zemin, o anki tarihsel koşullar ve yaşanan temel çelişkiler eliyle kendisini dayatmaya çoktan başlamış ve Milli Demokratik Devrim tezi olarak rağbet görmüştü bile. Bu halihazır teorinin seçilmesi ve savunulması ile birlikte, MDD'ci Belli taraftarları, çok önemli bir taktiksel üstünlüğe daha sahip olmuş oluyorlardı ki bu da, TİP Yönetimine karşı girişecekleri mücadelede ihtiyaç duyacakları müttefik güçlere en hızlı ve kolay biçimde ulaşabilmeleri unsuruydu. Başta Doğan Avcıoğlu olmak üzere tüm YÖN Dergisi kadrosu, teorik birikimleri, kişisel saygınlıkları ve YÖN gibi sol çevreler tarafından benimsenmiş güçlü yayın organlarıyla gereken ittifak için biçilmiş kaftandı. Aslında YÖN'cüler farklı bir siyasi hedefin peşinden gitmekteydiler. Ancak stratejik olarak TİP içindeki muhalefet güçleriyle birlikte hareket etmek onların da işine gelen rasyonal bir adımdı.

Bir siyasi hareket olarak YÖN Hareketi'ne gelince: 20 Aralık 1961 tarihinde, 164 aydının imzaladığı bir bildiri ile yayınlanmaya başlamış ve 222 sayı çıktıktan sonra 30 Haziran 1967'de kapanan[488] YÖN Dergisi etrafında gelişen ve başını Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal ve Cemal Reşit Eyüboğlu gibi isimlerin çektiği sol Kemalist bir aydın hareketi olduğu söylenebilir.[489] Bu anlamda YÖN, kuşkusuz ki hiçbir zaman sosyalist olarak tanımlanamaz. YÖN'cülerin hareket noktası ülkenin ekonomik kalkınmasının hızlandırılması gereğidir. Tüm sosyal ve siyasal görüşlerini bu temel üzerine inşa etmişlerdir.[490] Ekonomik kalkınmacı anlayışı savunan YÖN'cülere göre Türkiye'nin geri kalmışlığının yegane sebebi, iktisadi geri kalmışlıktır. Dolayısıyla ilk yapılması gereken hamle, Türkiye'nin ekonomik açıdan kalkındırılması ve üretim seviyesinin Batı ülkeleri seviyesine yükseltilmesidir. Seri biçimde atılacak bu adım, kısa zaman içinde halkın bilincine de yansıyacak ve Batı medeniyetinin temeli olan akılcı

---

487 Murat Belge, "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri", **Modern Türkiye'de…**, 8. cilt, s. 34.
488 S. Aren, **a.g.e.**, s. 209.
489 "*Doğan Avcıoğlu, 1960'larda, tutkulu bir anti-emperyalizm ve 'tam bağımsızlık'çılık temelinde, 'hızlı kalkınmayla azgelişmişlikten kurtulma yöntemi' olarak anlaşılan bir sosyalizm yorumuyla bağdaştırdığı Sol Kemalizmin öncü ideoloğu olmuştur.*" Bkz.: Elçin Macar, "Doğan Avcıoğlu", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm**, 2. cilt, 6. baskı, İstanbul 2009, s. 162.
490 S. Aren, **a.g.e.**, s. 211.

düşünce geniş kitlelere derinlemesine yayılabilecektir. YÖN Dergisi'nin ilk sayısında yayımlanan YÖN bildirisinde konuyla ilgili olarak şöyle denilmektedir:

> "*Atatürk Devrimleriyle amaç edinilen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın, eğitim davasını sonuçlandırmanın, Türk demokrasisini yaşatmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasi rejimini sağlam temeller üzerine oturtmanın, ancak, iktisadi alanda hızla kalkınmakta, yani milli istihsal* (üretim) *seviyesini hızla yükseltmekte göstereceğimiz başarıya bağlı olduğuna inanıyoruz.*
>
> *Atatürk devrimlerinin amacı olan Batılılaşmak, en geniş anlamıyla, Batının istihsal seviyesine yaklaştığımız ölçüde gerçekleşebilir. Türkiye'deki istihsal seviyesi yükseldikçe, memleketin sosyal yapısı değişecek, şehir-köy ikiliği ortadan kalkacak, imkanlar genişleyecek ve Batı uygarlığının temeli olan akılcı düşünce kütlelere yayılacaktır.*
>
> *Ne kadar çok gayret sarf edilirse edilsin, düşük bir istihsal seviyesiyle, kütlelerin kültür seviyesinde esaslı bir yükselme sağlamak hayaldir. İşsizlik, açlık, çıplaklık, soğuk ve sefalet, kütlelerin eğitime yönelmesini engelleyecek, yaşama içgüdüsü, öğrenme merakından daha ağır basacaktır.*"[491]

YÖN'cülere göre bu kalkınma ve üretimi artırma hedefine ancak sosyalist yoldan, planlı ve devletçi politikalarla ulaşılabilirdi. Yani YÖN'cüler sosyalizmi hedef olarak değil, ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak görüyorlardı.[492] Onlar için sosyalizm, az gelişmiş ülkeler için bir hızlı kalkınma yöntemiydi.[493] Bunun gerçekleşmesi içinse *Türk toplumuna "yön" verebilmek durumunda bulunan öğretmen, yazar, politikacı, sendikacı, müteşebbis ve idareci gibi kimselerin belli bir kalkınma felsefesinin ana hatları üzerinde anlaşmaya varmaları* gerekmektedir. YÖN düşünürlerinin aslında önerdiği model yukarıdan aşağıya bir devrim modelidir. Daha çok BAAS'çılık ya da Nasırcılık olarak bilinen, sivil-asker bürokrasiye dayalı tepeden inmeci bir devrimciliği (ya da darbeciliği) savunan sosyalist Arap ulusalcılığına

---

491 **YÖN**, "Bildiri", sayı.1, yıl.1, s. 12-13.

492 Doğan Avcıoğlu, YÖN Dergisi'nin 7. Sayısında aynen şunları söylemiştir: "*...Biz sosyalizmi bir kalkınma metodu olarak ele alacağız. İddiamız şudur:* ***Az gelişmiş memleketler arasında bulunan Türkiye'mizde, hürriyet ve sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı sağlıyacak tek metod sosyalizmdir.***" Bkz.: D. Avcıoğlu, "Niçin Sosyalizm", **YÖN**, sayı 7, yıl 1, 31 Ocak 1962, s. 3.

493 S. Aren, **a.g.e**., s. 211. YÖN'cülerin sosyalizmi bir araç, bir ekonomik kalkınma yöntemi olarak görmeleri, Sadun Aren tarafından ciddi biçimde eleştiri konusu edilmiş ve sosyalizmin, sosyal bir sistem olarak bütünlüğünden ve canlılığından bu yolla yoksunlaştırıldığını savunmuştur.

benzemektedir.[494] Çetin Yetkin'in aktarmasına göre, YÖN'cülerin dayandığı sınıfsal yapı şöyle özetlenebilir:

> "*Türkiye azgelişmiş bir ülkedir, bu nedenle de işçi sınıfı hem sayıca azdır ve hem de bilinçsizdir. İçinde bulunduğu bu koşullar işçi sınıfının devrimci eyleme öncülük etmesini olanaksızlaştırmıştır. Oysa Türkiye'deki ara tabakaların, asker-sivil aydın zümrenin, kökeni tarihimizde bulunan devrimci bir geleneği vardır. Öncülük bu kesimdedir ve onlarda olmalıdır. Öte yandan, Türkiye'de solun seçim kazanma olanağı yoktur, çünkü toplumumuz ters bir biçimde koşullandırılmıştır ve kapitalistlerin, ağaların, tefecilerin ördüğü bir ağ içinde tutsaktır. Parlamentoda çoğunluğu sağlayarak iktidara geçmek sol için bir düştür. Olanaklı olsa bile, bu çok uzun bir süreyi gerektirir ki, Türkiye'nin bu süreye dayanma gücü yoktur. Ne var ki, devrimci bir yönetim toplumdan yana olursa, toplum onu kendiliğinden destekleyecektir*"[495]

Tüm bunlardan çıkan sonuca göre YÖN'ün hedefi: asker-sivil bürokrasinin, YÖN'cü bir tabirle söylemek gerekecek olursa, "zinde kuvvetler"in, elele vererek gerçekleştireceği, düzeni köklü bir biçimde dönüştürecek ve halka dışarıdan bilinç taşıyacak yukarıdan aşağı bir devrimin fikri altyapısını hazırlamaktır.[496] Bu hedefin ne kadar gerçekçi olduğu, ya da o günün koşullarına uygun düştüğü ayrı bir tezin konusudur. Ancak şunu özellikle belirtmek gerekir ki YÖN Hareketi, dayandığı sekter görüşleri ile, bunun yanı sıra, toplumun geniş kesimi tarafından sahip çıkılacak bir dönüşümün yerine, tepeden inmeci cunta yönetimine eğilim göstermesi ile daha henüz işin başındayken başarısız bir hareket olmayı göze almış bir harekettir. Çünkü bu tarzdaki hareketlerin, başta Ortadoğu coğrafyası olmak üzere hakimiyet sahibi olduğu tüm coğrafyalarda uzun yıllar baskıcı yönetimlerini sürdürmelerine rağmen, son tahlilde tek adam diktatoryasından öte bir sistem getiremedikleri ve beklentinin aksine halkta hedeflenen bilinçlenmeyi, arzu edilen topyekün dönüşümü gerçekleştiremedikleri tüm insanlık için geri dönülmez biçimde aşikar olmuştur.

Tezin konusuna dönülecek olunursa, YÖN'cülerin bu ideolojik duruşu, tepeden inme devrimcilik anlayışı ve bu devrimin her sınıftan anti-emperyalist, millici öncü-

---

494 Baasçılık ile Nasırcılığın, Yöncülerle kesişen taraflarının kısa bir özeti için bkz.: Muzaffer Ayhan Kara, **Yön'ün Devrimi Devrim'in Yönü**, İstanbul: Cumhuriyet Kitap, 2008.

495 Çetin Yetkin, **12 Mart 1971 Öncesinde Türkiye'de Soldaki Bölünmeler**, İstanbul 1998, s. 194'den aktaran: E. Ateşoğlu, **a.g.e.**, s. 73.

496 Dev-Genç'te yetişmiş bir MDD'li olan Ergun Aydınoğlu, Türkiye Solu isimli kitabında şunları söylemektedir: "*On yıl boyunca Türkiye'de küçük burjuva radikalizmi diye nitelendirilebilecek olan bir hareket ya da 'yukarıdan devrim' özlemleri veya büyük sosyal dönüşümlerin yolunu açmak üzere askeri darbe hayalleri denildiğinde, akla 1961-67'nin Yön'ü gelmelidir.*" Bkz.: Ergun Aydınoğlu, **Türkiye Solu (1960-1980),** İstanbul: Versus Yayınları, 2007, s. 74.

devrimci güçler tarafından gerçekleşeceği öngörüsü, Mihri Belli ve çevresinin bu harekete sempati ile yaklaşmalarına vesile olmuştur. Bu nedenle Belli, MDD'ci tezlerini rahat biçimde ifade edebileceği önemli bir mecra olarak kendisine YÖN Dergisi'ni bulmuştur. Aslında bunun ideolojik yakınlığın getirdiği zorunlu bir ittifak olduğu da düşünülebilir. Çünkü son tahlilde, Mihri Belli ile Doğan Avcıoğlu'nun kesiştiği ideolojik alanlar sanıldığından daha fazladır. Bu da dönemin koşulları içinde, ideolojik benzerlikten kaynaklı bir ittifakı mecbur kılmıştır. Peki, nedir bu ideolojik yakınlık? MDD'ciler ile YÖN'cüleri kısa süreliğine de olsa bir araya getiren ortak paydalar nelerdir? Bu soruların cevabını "Türk Siyasal Yaşamında Milli Demokratik Devrim" kitabının yazarı Elçin Ateşoğlu şöyle cevaplandırmaktadır:

> "*Her iki görüşün birbirlerini tam olarak benimsedikleri söylenemese de, aslında savundukları şey temelde çok büyük bir benzerlik göstermiştir: İkisi de, Türkiye'deki ana çelişkinin proletarya ve burjuva sınıfı arasında olduğunu savunan TİP görüşünün aksine, çelişkinin emperyalizm ve onun yerli işbirlikçileri ile Türkiye'nin ilerlemesinden yana olan tüm ilericiler arasında olduğunu savunmuş, bu anlamda, TİP'i anti-emperyalist mücadeleye destek verecek kesimi ikiye bölmekle suçlamışlardır.*"[497]

Tabii ki bu iki çevrenin benzerlikleri bununla sınırlı kalmamaktaydı. Muzaffer Ayhan Kara'nın belirttiği gibi, her iki hareketin diğer bir ortak paydası da anti-parlamentarist ve anti-feodal bir devrimi öngörmeleridir.[498] Bunun dışında devrimin dayanacağı sınıfın, milli burjuvazi dahil tüm millici ve ilerici güçler olması gerektiği noktasında da bu iki çevre aynı ortak görüşe sahiptir. Dahası ikisi de işçi sınıfının öncülüğünü, yetersizliği dolayısıyla kabul etmiyordu. Onlara göre Milli Demokratik Devrime öncülük edecek sosyal tabaka, "zinde kuvvetler" olarak bilinen asker-sivil aydın zümredir.[499] YÖN'cülerin bu konuya yönelik yaklaşımını en kapsamlı ve isabetli şekilde izah eden, 6 Ocak 1967 tarihli yazısıyla şair Can Yücel olmuştu. Ünlü şair TİP yöneticisi Sadun Aren'in görüşlerine cevap niteliği taşıyan bu yazısında, ülkeyi "nihai hedef" olan sosyalizme ulaştıracak devrimin herşeyden önce aşamalı olması gerektiğini ileri sürmüş ve ilk aşama olan Milli Demokratik Devrim'in geçilebilmesi için politik bilinçten yoksun işçi sınıfı değil, milletin tüm unsurlarının beraberliğine vurgu yapmıştır. Yücel yazısına şöyle devam etmiştir:

---

497 E. Ateşoğlu, **a.g.e.**, s. 78.
498 M. A. Kara, **a.g.e**., s. 82.
499 E. Ateşoğlu, **a.g.e**., s. 63.

"*...Sayın Aren, Türkiye'nin 'bu derece geri bir memleket' olmadığı sanısında. Buna kanıtları şunlar: 'Memleketimizde güçlü bir sosyalist hareketin öncülüğünü yapabilecek hacimde bir işçi sınıfı vardır,' diyor ve bu savını rakamla destekliyor. İşin ayrıntısına girmeden hemen belirtelim ki, hakim başka şeydir belli bir tarihsel anda devrimci güç başka şey.*

Bunun 'sarı sendikalar, yerli sanayinin dağınık, küçük ve süreksiz işletme yapısı, hakim çevrelerin kösteklemeleri' gibi ikinci derecede etkenler bir yana, asıl nedeni, Türkiye'de sanayinin milli değil, komprador sermaye sanayisi oluşudur. Kompırador sermayenin temel özelliği de temelli bir sanayi kurmak istemeyişidir. Demek ki bu sömürge kapitalizmi dolayısıyla ön planda çelişme, yöresel kapitalistle yöresel işçi arasında değil, kompıradorun patronu emperyalizmle sömürülen ülke arasındadır. İşçi, tabii, sömürülmektedir, ama bu sadece artı değer mekanizmasıyla değil, işçinin yurtdaşı bulunduğu ülkeyi sömürgeleştirme ve sömürge bırakma yoluyladır. Emperyalist devlet bir ülkenin sanayileşmesini köstekleyerek, işsizliği kırbaçlamakta, böylece ortaya çıkan yedek sanayi ordusu, iş bulmuş işçilerin ücretlerini düşürmektedir. Öte yandan iş bulmuş işçi, gerisinde bıraktığı yoksulluğun anısıyla, gündeliği istediği kadar düşük olsun, gine de görece olarak durumdan hoşnuttur. ***Komprador tarafından sömürüldüğünü görse bile, işsizlik tehlikesi yanında bu sömürülme, işçiye siyasal eylem kapısını mihveri üzerinde yürütülecek sosyalist mücadele Türk işçisi üzerinde şimdilik pek etkili değildir. Mücadeleyi bu yana çelme, işçiye siyasal eylem kapısını kapamaktadır. Oysa işçiye Türkiye'nin sanayileşmesine el verilmeyerek, bütün Türk halkının sömürüldüğü anlatılmalıdır. Başat çelişme, dediğimiz gibi, sömürücü emperyalist ülkeyle sömürülen halk yığınları arasında olduğuna göre, Milli Demokratik Devrim'e katılan işçi, aynı zamanda elle tutulur bir siyasi eylem alnı ve bu yoldan da sosyalist bilince ulaşma olanağı bulunacaktır.*** *Türkiye İşçi Partisi'nin programında belirtildiği üzere, 'işçi sınıfı bütün çalışan sınıf ve tabakaların menfaatlerinin ortak olduğu ve köklü dönüşümlerle toprak ağalarının ve yabancıya aracılık eden büyük sermayecilerin millet için zararlı olan nüfuz ve hakimiyetlerini önleyecek demokratik yaşayış düzeninin elbirliğiyle kurulmasını' isteyecektir.* ***Milli Demokratik Devrim sırasında işçi sınıfı, işte böyle bilinçle öncülüğü eline alabilecektir.***"[500]

Anlaşıldığı üzere, Yücel'e göre işçi sınıfı henüz öncülük etmeye müsait bir durumda değildir. Dolayısla onu da demokratik devrimin unsurlarından bir unsur haline getirmek ve mücadele içinde bilinçlenmesine ön ayak olmak gerekmektedir. Yani kısacası, işçi sınıfına, TİP yöneticilerinin yaptığı gibi, herhangi bir devrimin öncülüğü veya önderliği rolü verilmemelidir. YÖN'ün teorisyeni Avcıoğlu da Yücel'le aynı görüştedir:

[500] Can Yücel, "Tek Devrim Kuramına Karşı…", **YÖN**, sayı 197, yıl 6, (6 Ocak 1967), s. 12 ve 13.

"*…TİP programındaki toplumsal yapının tahlili ile ilgili uzun açıklamalar, elli yıl önce yazılmış Batı kitaplarından yapılmış çok genel planda kalan bir 'çeviri'den ibarettir. Ne var ki, bunun kabahati TİP'te değil, Türkiye'de sosyalist düşüncenin kısırlığında aranmalıdır* (…)

Türkiye'de sosyalizmin bu büyük zaafının sorumluluğunu hepimiz taşımaktayız. Yalnız 'işçi sınıfı öncülüğü' konusundaki kısır tartışmalara ve hatalı politikalara yol açan davranışlar, bu genel plandaki zaafın değil, sosyalist teorinin çoktan açıklığa kavuşturduğu sorunları yanlış değerlendirmenin sonucudur.

Öncü, işçi sınıfı değil, işçi sınıfının öncüsü olan partidir. İşçi ve köylü olmak, partinin yönetiminde en ufak bir imtiyaz sağlamaya yol açamaz. Partide ilerlemeyi mümkün kılacak tek ölçü, üyenin sosyalistliğidir. Sosyalist olmak için, işçi ve köylü olmak zorunluluğu yoktur. Ne var ki, bu konuda, burjuva menşeli sosyalisti küçümseme duygusu ile birlikte giden Saint-Germain kahvelerinde görülen biçimde bir soyut işçi hayranlığı, bir ırgat efsanesi hatalı davranışların kaynağını teşkil etmiştir……..

Parti organlarına seçileceklerin yarısının işçilerden gelmesi zorunluluğu, aslında çoğunluğu sosyalizmden habersiz, oportünist ve bürokrat küçük burjuvalar olan sendika yöneticilerine, değerli unsurların feda edilmesi pahasına, haksız imtiyazlar tanınmasına yol açmıştır. İşin garibi, işçiden kopuk ve işçi oyu üzerinde etkisiz sendika yöneticilerine bu imtiyazlar verilirken, TİP'in dayandığı en sağlam güç olan gençlik, bir sınıf teşkil etmiyor gerekçesiyle küçümsenmiştir……..Bir yandan bütün gücünüzü köklü değişikliklerden yana 'zinde kuvvetler'den alacaksınız, öte yandan bu gücü küçümseyeceksiniz. Ortada bir tersliğin olduğu muhakkaktır.

TİP'in parlamentoda yeteri kadar güçlü bir kadro ile temsil edilemeyişinde de, yanlış bir sınıf öncülüğü anlayışının payı olsa gerektir. Bu anlayış, TİP'in parlamentoda ümit edilen başarıyı göstermesini engellemiştir (…)

Fakat bütün bunların hepsinden çok daha hayati olduğuna inandığımız bir vuzuhsuzluk üzerinde durmayı zorunlu saymaktayız: Türkiye'nin 1 numaralı meselesinin, bugünkü bağımlı durumdan kurtulmak olduğu noktasında, sanırız, bütün sosyalistler birleşmişlerdir. Bu görüşün gerektirdiği antiemperyalist milliyetçi mücadele, henüz sosyalizme hazır olmayan, fakat sağlam Atatürkçü geleneği ile, antiemperyalist mücadeleye açık olan önemli çevrelerde destek bulmaktadır. Milliyetçi mücadele, bu çevrelerin bilinçlendirilmesi ve kazanılması ile ancak gerçek bir ağırlığa kavuşucaktır. Ne var ki TİP, bir yandan antiemperyalist mücadeleyi 1 numaralı mesele yaparken, öte yandan klasik bir proleter-burjuva mücadelesinin sloganlarını ön plana çıkararak güçleri dağıtmakta ve zayıflatmaktadır. Başka bir deyişle, TİP, aynı anda iki meydan muharebesi vermekte, üstelik ikinci muharebe yüzünden, ilk muharebeye hazır güçlerin azalmasına ve amaçların dağılmasına yol açmaktadır. Çok güçlü ve bilinçli kütlelerin bulunduğu ülkelerde iki mücadelenin birlikte yürütülmesi mümkündür. Türkiye'de durum böyle olmadığına göre, emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı milletçe mücadeleye kesin öncelik tanımak ve onu

proleter-burjuva mücadelesinden dikkatle ayırmak, kanımızca, hayati bir meseledir. Bu konuda teorik vuzuhsuzluk, zararlı olmaktadır."[501]

Yazıdan anlaşıldığı üzere Avcıoğlu da aynen Can Yücel'in ileri sürdüğü şekilde, işçi sınıfının öncülüğü düşüncesi yerine, topyekün milletin öncülüğü tezini savunmaktadır. Dahası Avcıoğlu'na göre, Türkiye koşullarında politik olarak bilinçsiz bir kitleye karşılık gelen işçi sınıfına öncülük görevi verilmesi, hatta salt marksizmin kalıplaşmış tezlerine uygun düşmek adına, ülkeye özgü koşulları yadsıyan bir işçicilik (*uvriyerizm*) sevdasına düşülmesi, son tahlilde millici safların bölünmesi anlamına gelmekte ve topyekün antiemperyalist mücadelenin güçten düşmesine yol açmaktadır. Aynı görüşler, daha sosyalist bir terminoloji kullanılarak MDD'ciler tarafından da savunulmuştur. Örneğin MDD'ciliğin Türkiye'deki teorisyenlerinden biri olan Mihri Belli, Türk Solu'nda yayımlanan bir yazısının dava süreci ile ilgili olarak Yargıtay Birinci Ağır Ceza Dairesi huzurunda yaptığı savunmada, MDD ve işçi sınıfının devrimdeki rolü hakkında aynen şu sözleri sarf etmiştir:

"*...Türkiye'nin durumu bambaşkadır: Türkiye henüz demokratik devrimini gerçekleştirerek feodal kalıntılardan arınmış bir ülke değildir. Türkiye bugün emperyalizmin sömürdüğü geri bir tarım ülkesidir. Sanayi gelişmemiştir. Nüfusunun büyük çoğunluğunu köylüler teşkil eder.* ***Türkiye işçi sınıfının bilinç ve örgütlenme düzeyi düşüktür. Türkiye'de örgütlü ve bilinçli bir işçi sınıfı henüz tarihi gelişmemize yön verecek bir ağırlığa sahip değildir.*** *Türkiye'de bugün egemen sınıflar, asker-sivil aydın zümreyi ikinci plana itme yolunu bulmuş olan, emperyalizmin desteklediği işbirlikçi sermaye, feodal mütegallibe sınıflarıdır.*

Türkiye'de 'müesses nizam'ın (kurulu düzen) *korunması demek. Batı ülkelerinin tanımış olduğu kapitalizmle pek benzer yanı olmayan, komprador kapitalizmi denen sömürü düzeninin korunması, bu memlekette emperyalist vesayetinin, Türkiye'nin bağımlı ve geri durumunun korunması demektir. Öte yandan Türkiye'de devrim demek, yalnız işçi sınıfının değil, yalnız şehir ve köy proletaryasının değil, proletaryasıyla, şehir ve köy küçük burjuvazisiyle, asker-sivil aydın zümresiyle, hatta bir ölçüde sermayedar sınıfın milli nitelik taşıyan koluyla, bir avuç asalak dışında tüm Türk ulusunun ulusal devrimi; Türkiye'yi tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir ülke durumuna yükseltecek olan milli demokratik devrim demektir.*"

Belli, yaptığı savunmanın TCK'nun 141 ve 142. maddelerini ilgilendiren bölümünde; söz konusu maddelerin doğrudan alındığı İtalya gibi ülkelerdeki kanun

[501] D. Avcıoğlu, "TİP'e Dair..", **YÖN**, sayı 168, yıl 5, (17 Haziran 1966), s. 3.

koyucuların amacının, Bolşevik tipte bir devrimi engellemek olduğunu belirttikten sonra, yukarıdaki alıntıda savunduğu görüşleri pekiştirici şu sözleri sarf etmiştir:

> "*Oysa güçlü bir proletaryaya sahip gelişmiş bir sanayi ülkesi olmak şöyle dursun, hala emperyalizmin sömürü alanı, geri bir tarım ülkesi durumunda bulunan Türkiye'nin önündeki devrimin sosyalist devrim değil, demokratik devrim olduğu besbellidir.* ***Bu böyle olduğuna göre, bugün Türkiye'de devrim meselesini, bilim ışığında ve bu ülkenin gerçeklerini göz önünde tutarak koyan aklı başında hiç kimse, proletarya diktatörlüğünü, Ekim 1917 modelinin taklidi olan bir ihtilali savunamaz.***"[502]

Açık bir şekilde görüleceği üzere Avcıoğlu ile Belli'nin proletaryanın öncülüğüne ve şematik marksizmin devrim aşamalarına yönelik bakışları, aralarına karbon kağıdı konulmuş kadar birbirine benzemektedir. Her ikisi de öncelikle Türkiye'ye özgü koşulların emperyalizm ile birlikte ele alınması gerektiğini ve böyle yapıldığı takdirde, Türkiye'nin önündeki devrimci görevin klasik Proletarya Devrimi olmadığının net biçimde anlaşılacağını savunmaktadırlar. Aksine her iki ideoloğa göre, henüz proletaryası devrimci ve bilinçli bir güce ulaşmamış olan Türkiye'nin önündeki devrimci aşama, milletin sömürülen tüm kesimleri ile birlikte gerçekleştirilecek olan Milli Demokratik Devrim aşamasıdır.

Demek ki YÖN'cüler ve MDD'ciler, Türkiye'nin içinde bulunduğu temel marksist çelişkinin proletarya ile burjuvazi arasında cereyan ettiği görüşüne ve Türkiye'deki öncü devrimci gücün işçi sınıfı olduğu düşüncesine karşı olma noktasında ve yukarda sayılan bazı belirleyici temel konularda dikkat çekici bir uyuma sahiptiler.

Bu ikisi arasında varolan uyum noktaları, MDD ile Türkiye İşçi Partisi'nin diğer kanadı olan SD'ciler arasındaki zıtlıklara ve ayrılık noktalarına karşılık gelmekteydi aynı zamanda. YÖN'cüler ile MDD'ciler arasındaki ideolojik yakınlık, hatta ittifak noktaları denilebilecek konular, tam da MDD'ciler ile SD'ciler arasında yaşanan tartışmaların sinir uçlarıdır aslında. Zaten YÖN'cülerin amacı da bu sinir uçlarına daha fazla dokunmak ve partiiçi tartışmalarda ideolojik üstünlüğü MDD'ciler lehine kurarak, yönetimi MDD'ci kanadın geri dönülmez biçimde ele geçirmesini sağlamaktır. Böylelikle önemli bir mevzi kazanmış ve yaygın gençlik hareketi, sempatizanları ve tüm bileşenleriyle birlikte TİP gibi güçlü bir oluşumu YÖN'cü devrim rotasına çevirmiş

---

[502] M. Belli, **İnsanlar Tanıdım**…, 2. cilt, s. 124-125.

olacaklardır.[503] MDD'cilerse, tüm sosyalistlerin hararetle takip ettiği YÖN Dergisi gibi önemli bir yayın organı aracılığıyla fikirlerini, hedefledikleri kitleye doğru çok daha hızlı bir şekilde genişletiyorlardı. Yani iki tarafta bu ilişkiden kendi namına bir takım kazanımlar devşirmiş oluyordu. Peki neydi YÖN'cüler ile MDD'cilerin ittifak ettiği ve SD'cilerin tamamen karşı durduğu bu ittifak noktaları? Aslında bu soruya yukarıda dağınık şekilde ve belli ölçüde cevap verilmişti. Ancak doğru anlaşılmaya muhtaç, kritik bir konuya açıklık getiriyor olması sebebiyle bu soruyu bir kez daha ve detaylı biçimde şöyle cevaplandırmak gerekmektedir;

MDD'ciler ile YÖN'cülerin İttifak Ettiği ve SD'cilerin Kesinlikle Karşı Olduğu Temel Konular:

1. İhtilal Sorunu: YÖN'cüler ve MDD'ciler, başından beri legal sosyalist hareketlerin emperyalist sömürünün varolduğu koşullarda başarılı olamayacağını savunmuşlardır. Onlara göre parlamenterizm ve legal mücadelede ısrar, pasifizme ve revizyonizme hapsolmak anlamına geliyordu. Öncü TİP yöneticileri olan SD'ciler ise tam aksini düşündüklerini ve demokratik ve parlamenter savaşımdan yana olduklarını her fırsatta ortaya koymaktan geri durmamışlardır. Örneğin, SD'ci olmamakla birlikte MDD'nin tezlerine de karşı olan TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın ölümünden sonra arşivinde bulunan ve siyaset bilimci Prof. Dr. Aylin Özman tarafından titizlikle kitaplaştırılan *Marksizm ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler* isimli eserinde Aybar şunları söylemiştir: "*Evet, gerçekten sosyalizmi istediğimiz ve sosyalizmin ancak demokrasi içinde kurulabileceğini ve bağımsız kaldığımız sürece korunacağını, kesinlikle bildiğimiz için, biz gerek TİP'de, gerek Sosyalist Devrim Partisi'nde,* ***her türlü maceracılığa karşı çıktık, sosyalizmi anayasa zemini üzerinde kurmayı amaçladık****…*". Parti içinde Aren-Boran ikilisinin öncülüğünü yaptığı SD'ciler de aynı görüşteydi. SD'cilere göre de sosyalizm demokratik yoldan tesis edilmeliydi.[504]

2. Öncü Sınıf Sorunu: Yukarıda da belirtildiği gibi YÖN'cülerin ve Belli'cilerin diğer bir ortak noktası da devrimin lokomotif gücünün, öncü gücünün

---

503 Gökhan Atılgan'a göre YÖN Hareketi önce CHP'ni etkisi altına almayı ve yükselen parlamento dışı muhalefetle CHP'ni birleştirerek bu iki politik gücü kendi devrim yoluna çevirmeye çalışmıştır. Bunu başaramayacağını anladıktan sonraysa TİP'e yönelmiştir.

504 TİP Tüzüğü'nün 2. Maddesi'nin ilk paragrafı aynen şöyledir: "*Türkiye İşçi partisi, Türkiye işçi sınıfının ve onun tarihi ve bilime dayanan demokratik öncülüğü etrafında toplanmış, onunla kader birliğinin bilinç ve mutluluğuna varmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların (ırgatların, topraksız ve az topraklı köylülerin, küçük esnafın, aylıklı ve ücretlilerin, dar gelirli meslek sahipleri ile ilerici gençliğin ve aydınların)* ***kanun yolundan iktidara yürüyen*** *demokratik, bağımsız, sosyalist örgütüdür…*" bkz.: S. Aren, **TİP Olayı,** s.210; E. Ateşoğlu, **a.g.e.**, s. 62 ve Mehmet Ali Aybar, ***Marksizm ve Sosyalizm Üzerine*** **Düşünceler**, Hazırlayan: Aylin Özman, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.219.

hangi toplumsal sınıf olması gerektiği konusudur. Her iki grup da öncü gücün işçi sınıfı olmaması gerektiği hususunda fikir birliği içindedir. Onlara göre işçi sınıfı henüz bu zorlu görevi üstlenecek güç ve seviyede değildir. Bundan dolayı öncülüğü, aynen Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi, asker-sivil bürokratik aydın kesimi üstlenmelidir. SD'cilerse sosyalizmin işçi sınıfının ideolojisi olduğunu ve bu nedenle sosyalist devrimin ancak bu sınıfın öncülüğünde gerçekleşebileceğini savunmaktaydılar.[505]

3. Burjuvazi Sorunu: MDD'ci ve YÖN'cü aydınlara göre burjuvazi, tüm bileşenleriyle, topyekün bir sınıf halinde emperyalizmle işbirliği içerisinde değildir. Burjuvazinin içinde çıkarları emperyalistler ile ters düşen, millici nitelik taşıyan bir kol daha bulunmaktadır. Ve anti-emperyalist devrimci mücadelede bu kolun desteğine ciddi şekilde ihtiyaç vardır. SD'cilerse bu görüşe cepheden karşıdırlar. Her ne kadar özgün ve bağımsız bir konumda olsa da, bazı görüşleriyle SD'cilere daha yakın duran TİP Genel Başkanı Aybar da MDD'ci ve YÖN'cü çevrenin bu istikametteki görüşlerine kesinlikle katılmadığı yönündeki düşüncelerini ve milli burjuvazi fikrine yönelik tüm itirazlarını, *TİP Tarihi* isimli kapsamlı eserinde şu şekilde özetlemiştir: "*…YÖN Dergisinden Doğan Avcıoğlu, TİP'in sınıf stratejisini eleştiriyordu. Silahlı Kuvvetlerle elele devrim düşüncesindeydi kendisi. 'Eski Tüfek' Mihri Belli takımı da YÖN'cülerle dayanışma halinde TİP'e saldırmaya başladı……..Mihriciler Milli Demokratik Devrim görüşünü savunuyorlardı. İthal malı Milli Demokratik Devrim teorisine göre toprak ağalarının ve dışa bağımlı komprador burjuvaların egemenliğinde olan az gelişmiş Türkiye'de amaç sosyalizm olamazdı. Milli Burjuvazi ile ittifaklar kurarak önce demokrasiye geçilmesi gerekti. Milli Demokratik devrim tezini savunanlar hayal içindeydiler. Türkiye'de komprador adı verilen dışa bağımlı burjuvaziden başka bir 'milli' (!) burjuvazi var mıydı? İkinci Meşrutiyetten beri sürdürülen 'milli' burjuvazi yaratma çabaları ne sonuç vermişti? Nerede idi 'milli' burjuvazi? Ama bizim dogmacı solcularımızın ayakları pek yere basmaz. Biz işçilerin, köylülerin gerçekler sabırla anlatılırsa, sosyalizmi benimseyeceklerine inanıyorduk. Onlarsa dogmaların duvarları arasına kendilerini hapsetmişlerdi.*" [506]

---

505 Sadun Aren'e göre Türkiye'deki işçi sınıfı, sosyalist bir devrime öncülük edecek büyüklüğe ulaşmıştır. Aren'in işçinin öncülüğü hakkında düşünceleri kısaca şöyledir: "*…TİP, işçi sınıfı öncülüğünde ve parlamenter sistem içinde, yani seçimle iktidara gelmeyi amaçlayan bir sosyalist partidir……..Bu anlayışın altında, Türkiye'deki egemen üretim biçiminin kapitalizm olduğu,* ***ülkede demokratik yollarla sosyalist savaşım vermeyi olanaklı kılacak büyüklükte bir işçi sınıfı bulunduğu*** *ve ayrıca, feodal kalıntılara karşı yapılacak demokratik ve emperyalizme karşı yapılacak ulusal (milli) savaşımın, sosyalizm için verilen savaşımdan ayrı düşünülemeyeceği, tersine bunların onun içinde, onun birer parçası oldukları* ***gibi varsayımlar yatmaktadır***. Bkz.: S. Aren, **TİP Olayı**, s. 210.

506 M. A. Aybar, **TİP Tarihi**, III, İstanbul 1988, s. 54 ve E. Ateşoğlu, a.g.e., s.65.

4. Egemen Üretim Biçimi Sorunu: Bu soruna MDD'cilerin ve YÖN'cülerin bulduğu çözüm, Türkiye'nin emperyalizm tarafından sömürülen bir yarı-sömürge olduğu teziydi. Bu iki gruba göre Türkiye, Batı'da yaşanan sınıflaşmayı yaşayamamış; emperyalist sömürüden dolayı geri bir tarım ülkesi olarak yarı-feodal bir yapıya sahipti. Dolayısıyla öncelikle demokratik devrim aşamasının tamamlanması gerekliydi. SD'ci Sadun Aren'e göreyse Türkiye'deki egemen üretim biçimi kapitalizmdir ve feodalite artığı toplumsal katmanlar ile emperyalizme karşı verilecek mücadele ayrı bir kategori olarak değil, sosyalist devrim mücadelisinin içinde düşünülmelidir.[507]

5. Enternasyonalizm Sorunu: MDD ve YÖN grupları, "millici" ve "anti-emperyalist" bir çizgiyi savunmakla birlikte, Lenin'in Üçüncü Enternasyonal tezlerine uygun düşecek biçimde, uluslararası proleter devrimci hareket başta olmak üzere, anti-emperyalist ve anti-kolonyalist tüm bağımsızlıkçı-devrimci hareketler ile çıkar birlikteliği ve uyum içinde olduklarını savunan enternasyonalist bir duruşu benimsemişlerdir.

Görüldüğü üzere YÖN Dergisi çevresi ile MDD'ciler arasında teorik olarak ciddi derecede yakınlık mevcuttur. Türkiye Solu ile ilgili kapsamlı bir esere imza atmış olan Ergun Aydınoğlu, bu yakınlığın gerekçelerini MDD'ci aydınların Stalinist reflekslerinde aramak gerektiğini ileri sürmüştür: "*...Ne var ki, komünistlerle asker kökenli (ya da askeri bir darbeye umut bağlamış) milliyetçilerin bu beraberliği, bir ideolojik bağlantıdan çok, döneme özgü Stalinci "komünist" stratejik yönelişin kanıtıdır. Mihri Belli ve arkadaşları Mısır, Sudan, Suriye ya da Endonezya komünistlerinin yıllardır yaptıklarına benzer şekilde, uluslararası komünist harekette artık tartışılmaz olan bir "devrim stratejisi"ni uygulamaya çalışmaktadırlar.*"[508] Dahası Stalinci komünistler gibi MDD'ciler de, yarı bağımlı ve az gelişmiş bir ülke olarak Türkiye'de gerçekleşmesi beklenen devrimin, sosyalist değil demokratik bir devrim

---

507 Mihri Belli, **Devrimci Hareketimizin Eleştirisi** isimli broşüründe (söz konusu broşür 1972 yılında illegal olarak çoğaltılarak dağıtılmış, 1977 yılında Emekçi Yayınları tarafından kitaplaştırılmıştır) bu soruna şöyle değinmiştir: "*Türkiye'nin feodal ilişkileri barındıran bağımlı kapitalist düzeni, burjuva demokratik devrimden geçerek kapitalist gelişme olanağını bulmuş olan batının kapitalist ülkelerinin düzeninden nitelik bakımından farklıdır. Gelişmiş kapitalist ülkelerden farklı olarak Türkiye'de işçi sınıfının ve köylülüğün karşısında yeralan egemen sınıf, kapitalistler sınıfı değildir. Emperyalizmin işbirlikçisi kapitalistler sınıfıdır ve onun taşradaki müttefiki kapitalizm öncesi asalak sınıflardır (ki bu sonuncular gelişmiş kapitalist ülkelerde çoktan tarihe karışmışlardır). Batıda hiç değilse ilk aşamasında kapitalist üretim ilişkileri ekonomide ve toplumsal hayatın bütün alanlarında kalkınmaya destek olmuştu. Bağımlı kapitalist üretim ilişkileri ve onunla birlikte varlığını sürdüren yarı-feodal üretim ilişkileri Türkiye toplumunda üretici güçlerin gelişmesine, gerçek sanayileşmeye, gerçek iktisadi kalkınmaya engel teşkil etmektedir. Bu üretim ilişkileri Türkiye'nin ayağına köstektir. Çünkü bu ilişkileri topluma zorla kabul ettiren egemen sınıfların, emperyalizmin işbirlikçisi kapitalistlerin ve feodal mütegallibenin sınıf çıkarları, toplumun emperyalist dünya sistemi içinde sömürülen geri ülke durumunda kalmasını emretmektedir.*" Bkz.: M. Belli, **Devrimci Hareketimizin Eleştirisi (1961-1971)**, İstanbul: Emekçi Yayınevi, 1977, s. 54 vd.

508 E. Aydınoğlu, **a.g.e**, s. 149.

olduğunu ileri sürerler. YÖN gibi bazı farklı görüşteki oluşumlarla veya "milli burjuvazi" gibi farklı sınıflarla cephe birliği taktiği de yine Stalinci komünistlere ait devrim perspektifinin zorunlu bir sonucudur. MDD'nin ortaya atıldığı yıllar aynı zamanda bu perspektifin birçok geri kalmış ülke komünist partileri tarafından tecrübe edildiği bir dönem olmuştur. Bu partiler, kendi ülkelerinin "ilerici" askeri rejimleriyle veya kadrolarıyla ittifakı gerçekleştirmişlerdir. Aydınoğlu'na göre MDD'nin savunduğu çizgi de aynen bu tecrübeleri ifade etmektedir: "*MDD hareketinin YÖN'cülükle siyasal ilişkisi, 1960'lı yıllarda Stalinci komünistlerin -dünyanın pek çok başka ülkesinde de yapılan türden- milliyetçi devrimcilerle (ya da radikal subay hareketleriyle) ittifak deneyini ifade eder.*"[509]

Gerçekten de, özellikle Ortadoğu'da Sovyetler Birliği'ne sadakati tartışmasız olan Stalinist partiler, bu cephe taktiğini hayata geçirmekten bir an olsun geri durmamışlardır. Örnek olarak Mısır Komünist Partisi Nasır'a sonuna kadar destek olmuştur. Suriye Komünist Partisi önderlerinden Halit Bektaş, 1955 yılında Suriye parlementosunda yaptığı konuşmada, komünistler olarak poltikalarının "*tüm samimi milliyetçilerle farklılık değil, anlaşma noktaları aramak üzerine temellendiğini*" söyler. Dahası aynen Türkiye'deki MDD'ciler gibi, Mısır ve Suriye milli burjuvazisine öncü rolü biçmektedir. Irak Komünist Partisi ise Süveyş krizinin ortaya çıkardığı anti-emperyalist dalganın yükselişi ortamında Birleşik Milli Cephe çağrısı yapmıştır. Endonezya Komünist Partisi de aynı şekilde bağımsızlık hareketinin lideri Sukarno'yu tartışmasız biçimde desteklemiştir. Aydınoğlu'na göre MDD'cilerin uluslararası komünist hereketle bu uyumu yakalaması, Sovyetler Birliği ile aralarında organik bir bağın mevcudiyetinden kaynaklanmakta değildir. Belli gibi, Reşat Fuat Baraner gibi TKP geleneğinden gelen isimlerden oluşan lider kadrosunun *uluslararası komünist hareketin ideolojik ve siyasal geleneği ile mükemmel uyum sağlayan başarılı bir doğaçlama* sergilemelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak MDD'ciler nedeni her ne olursa olsun, devrimin stratejisi ve müttefik güçlerin kimler olacağı konularında Sovyetler Birliğinin, dolayısıyla uluslararası komünizmin cephe taktiğini izlemede, genel Stalinci çizgiyi en doğru şekilde takip etmekte dikkat çekici biçimde başarılı olmuşlardır.[510]

---

509 E. Aydınoğlu, **a.g.e**., s. 143.
510 E. Aydınoğlu, **a.g.e**., s. 70 vd.

Sonuç olarak MDD'ciler ile YÖN'cüler arasında hem teorik, hem de ondan daha fazla olarak stratejik bir yakınlık olduğu olgusal bir gerçekliktir. YÖN'cülerin dergi sayfalarını MDD'ci ideologlarla açmaları ile birlikte kısa zamanda daha da güçlenen bu gerçeklik, YÖN'ün 30 Haziran 1967 tarihindeki kapanışına kadar sürüp gidecektir. İki grup arasındaki yakınlaşmalar aslında bir taraftan güçlü bir ittifaka işaret ederken, diğer taraftan Türkiye sosyalistlerini fraksiyondan fraksiyona bölecek ciddi bir ayrışmanın amillerini de hazırlamıştır. Yukarıda izah edildiği gibi, MDD-SD bölünmesi ve bu iki hizip arasındaki keskin fikir ayrılıkları, MDD'cilerin TİP'ten bağımsız bir siyasal hareket olarak örgütlenmeye karar vermelerine kadar devam etmiştir. Ne var ki, ayrışma dahi bu iki hizip arasındaki tartışmaları bitirememiştir. Aksine, bu ikilik, sonraki yıllarda yaşanacak olan derin çatışmaların ve kavgaların odağı olmayı sürdürmüştür. Tezin bu aşamasında, MDD'cilerin YÖN'ün kapanışından itibaren nasıl bir yol izledikleri ve teorik olarak neyi savundukları bütüncül bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır. Böylece Perinçek ve arkadaşlarının, uzun soluklu sınıf mücadeleleri esnasında merkezlerine aldıkları teorik altyapının, iki aşamalı MDD tezinin nasıl bir teoriyi ve pratiği ihtiva ettiği kapsamlı şekilde ortaya çıkacaktır.

3.3. Türk Solu Dergisi ve Milli Demokratik Devrim Tezi

YÖN'ün kapanışından birkaç ay sonra, 17 Kasım 1967'de MDD'cilerin yayın organı olan *Türk Solu* yayımlanmaya başlamıştır. Bu derginin çıkarılmasına öncülük eden grup, MDD tezinin Türkiye'deki mimarı Mihri Belli ve 1950-51'deki son örgütlenme teşebbüsünde yer alan TKP'li arkadaşlarıdır.[511] Bu sabitten hareketle Ergun Aydınoğlu'na göre Türk Solu dergisi ve MDD hareketi, 1960 öncesi komünist örgütlenmelerde yer alıp da ülkede faaliyette bulunmaya devam eden TKP kadrolarının sol harekete aktif müdahalelerini ifade etmektedir. TKP'nin "*Şefik Hüsnü geleneği*" içinde görülebilecek bu komünistler arasında Mihri Belli'nin dışında şu isimler bulunmaktadır: Reşat Fuat Baraner, Şevki Akşit, Erdoğan Başar, Şerif Tekben, Ziya Oykut, Şaban Ormanlar ve Hulusi Dosdoğru.[512] MDD Hareketine, Ergun Aydınoğlu'nun işaret ettiği noktadan bakıldığında, Mehmet Ali Aybar'ın neden eski tüfekleri TİP içinde istemediği ve SD'cilerle birlikte bu gruba karşı çetin bir mücadele verdiği anlaşılır hale gelmektedir.

---

511 Üçüncü kuşak Perinçekçi Aydınlıkçıların tanınmış ismi Gün Zileli de, anılarını kaleme aldığı beş ciltlik eserinin *Yarılma* isimli ikinci cildinde bu bilgiyi teyit etmektedir: "*Daha okula başlar başlamaz, yanımda, o günlerde 'eski tüfek' denen, 1951 TKP tevkifatından komünistlerin çıkartmaya başladıkları Türk Solu dergisini götürmeye başladım*" Bkz.: Gün Zileli, **Yarılma (1954-1972)**, 6. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları. 2015, s. 244.

512 E. Aydınoğlu, **a.g.e.**, 147-148; **STMA**, VII, s. 2079 vd.

Dergide bu isimlerden başka, 27 Mayıs'ın Milli Birlik Komitesi üyelerinden temelli senatör Suphi Karaman* ve Mucip Ataklı, yine 27 Mayıs'ın bir diğer önemli hazırlayıcısı olan Dündar Seyhan ve dönemin "milliyetçi devrimci" yazarlarından İlhan Selçuk ve İlhami Soysal da bulunmaktadır. Bunların yanında Aziz Nesin, Muzaffer İlhan Erdost ve Hikmet Kıvılcımlı gibi tanınmış komünist yazarlarınkilerle birlikte Gün Zileli, Yusuf Küpeli ve Atilla Sarp gibi dönemin genç MDD'cilerinin yazıları da dergide yayınlanmıştır.[513]

Görüldüğü üzere Türk Solu dergisi ile yeni bir atılım gerçekleştiren Milli Demokratik Devrim hareketinin, sivil-asker sol Kemalistlerle stratejik birlikteliği burada da devam etmekteydi. Bu böyleydi, çünkü daha önce de belirtildiği gibi MDD tezi, teorik altyapısını Lenin'in Komintern tezlerine dayandırmaktaydı.[514] Tam da bu noktada Ergun Aydınoğlu'nun şu tespitine kulak vermek gerekmektedir:

> "*...MDD konusuna girerken söze, bu konudaki egemen yaklaşıma bir anti-tez mahiyetinde, hareketin ideolojik ve siyasal niteliğine ilişkin birkaç önerme ile başlamak uygun olacak:*
>
> *- 1967-1971 yıllarının MDD hareketi, 1960 öncesi TKP'den gelen kadrolar tarafından oluşturulmuştur.*
>
> *- Bu eski TKP'li kadrolar MDD hareketini, komünistlerin sola müdahale taktiği temelinde yaratmışlardır*
>
> *- MDD'ciler, dönemin uluslararası komünist hareketiyle ideolojik bağlantıları olan komünistlerdir; o nedenle de müdaheleleri, 1960 sonrasında Marksizmin (daha doğrusu onun Stalinci versiyonunun), Türkiye soluna girişi olarak nitelenmelidir.*"[515]

---

* 1995 yılında İşçi Partisi üyesi olmuştur. 2000'li yıllarda İşçi Partisi Genel Başkan Yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Belli'lerin MDD çizgisini 2000'li yıllara taşıyan, söz konusu çizgiyi İşçi Partisi ile buluşturan tarihsel bağlardan biridir. **Aydınlık**, "Harp Okulu'nda Mustafa Kemal'i Kıskanırdım", 18 Nisan 2004, s. 6-9; D. Perinçek, "Mustafa Kemal'i Kıskanmak", **Aydınlık**, 18 Nisan 2004, s. 4-5.

513 İ. E. Darendelioğlu, **a.g.e**., s. 562; E. Aydınoğlu, **a.g.e**., s. 149.

514 Lenin'in şu sözlerinin bilinmesi, konunun daha iyi anlaşılması adına isabetli olacaktır: "*Doğu'nun emekçi halklarının temsilcileri olan sizlerin önünde bundan da büyük, yeni bir görev olduğunu söylemeliyim. Açıkça ortaya çıkmaktadır ki, bütün dünyada eli kulağında olan sosyalist devrim, sadece her bir ülkenin proletaryasının kendi burjuvazisini alt etmesi olmayacaktır. Eğer devrimler kolayca ve çabucak gerçekleşseydi, bu mümkündü. Emperyalistlerin buna imkan vermeyeceklerini, bütün ülkelerin içerdeki Bolşevikliğe karşı silahlanmış olduklarını, tek düşüncelerinin bu içerdeki Bolşevikliği altetmek olduğunu biliyoruz. Her ülkede bir iç savaşın tezgahlanmakta olmasının ve eski sosyalist tavizcilerin bu mücadelede burjuvazinin safında yer almalarının nedeni budur.* ***O halde, sosyalist devrim, yalnızca, ya da daha çok, her ülkede devrimci proleterlerin kendi burjuvazilerine karşı verdikleri bir mücadele olmayacaktır; hayır, sosyalist devrim, emperyalizm tarafından ezilen bütün sömürgelerin ve ülkelerin, bütün bağımlı ülkelerin milletlerarası emperyalizme karşı mücadeleleri olacaktır***." Bkz.: V. İ. Lenin, **Doğu'da Ulusal Kurtuluş Hareketleri**, 2. baskı, çev.: Tektaş Ağaoğlu, İstanbul: Belge Yayınları, 1974, s. 320 vd. (Vurgu yazara aittir.)

515 E. Aydınoğlu, **a.g.e**., s. 142

Aydınoğlu ısrarla şunu vurgulamaktadır ki; MDD teorisyenleri hareketlerine zemin olacak tezlerini oluştururken bir kez daha Stalinci refleksleri ile hareket ederek, Lenin'den ziyade Stalin'e yakın durmayı tercih etmişlerdir. MDD'cilerin reflekslerinin Stalinist mi ya da Leninist mi olduğu ayrı bir tartışmanın konusu olmakla birlikte şunu açıkça ortaya koymak gerekir ki takip ettikleri strateji, Sovyetler Birliği'ne koşulsuz biçimde bağımlı olan TKP Dış Bürosu ile birebir uyumluluk halindedir:

"*Aynı dönemde TKP Dış Bürosu'nun faaliyetlerine bakıldığında da, SBKP'nin Stalinci çizgisinin belirleyiciliği kendisini hissettirir. Ülke dışındaki TKP'li göçmenler, 1950'lerin sonları ve 1960'ların başlarında Bizim Radyo ve Dış Büro şeklinde bir propaganda grubu olarak yeniden örgütlenmişlerdir. Bu radyonun yayınlarında ve Dış Büronun dökümanlarında program, strateji, siyasal ittifaklar gibi konulardan gündelik siyasal sloganlara kadar pek çok şey, birkaç yıl sonrasının MDD hareketini hatırlatır. TKP Dış Bürosunun Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile yakın ilişkileri (daha doğrusu bağımlılıkları) dikkate alındığında, bütün bu değerlendirmelerin, dönemin komünist (Stalinci) hareketinin teorik cephaneliğinden alındığı söylenebilir.*

*TKP Dış Bürosu, herşeyden önce en temel konuda, program konusunda geleceğin MDD'cileriyle aynı bakış açısına sahiptir. Dış Büro'nun önemli sorumlularından biri olan Yakup Demir (Zeki Baştımar), Mart 1963 tarihli bir raporunda, şunları söyler: '**TKP milletin bütün ilerici kuvvetlerini milli bir cephede birleştirmeden emperyalizme, derebeyliğe karşı savaşmanın, Türkiye'nin milli bağımsızlığını sağlamanın, esaslı demokratik değişiklikleri gerçekleştirmenin, sosyal ilerlemenin, halkın hayat seviyesini yükseltmenin imkansız olduğuna inanıyor. Emperyalizme, gericiliğe karşı demokratik milli cepheyi zaferin anahtarı sayıyor**.*

Birkaç yıl sonra bir diğer Dış Büro yöneticisi olan S. Üstüngel (İsmail Bilen) *ise, aynı konuda geleceğin MDD'cilerini hatırlatan görüşler ileri sürmektedir: '**Halkımızın istediği hükümet, Milli Demokratik Hükümettir. Bu hükümet, Demokratik Milli Cephenin Hükümeti olabilir. Bu cephenin ve hükümetin ilkeleri aşağı yukarı şöyle özetlenebilir: Memlekette emperyalizmin etkilerine, Amerikan boyunduruğuna karşı politik, ekonomik, kültürel bağımsızlık için savaşmak. Sömürgeciliğin her türlü yeni şekillerine karşı durmak. Yabancı sermayelere karşı, Amerikan kumpanyalarına karşı durmak. Topraklarımızdaki NATO üslerini kaldırmak, ordumuzu NATO'dan çekmek, toprak bütünlüğümüzü, egemenlik haklarımızı, halkımızın ulusal çıkarlarını savunan bir ordu beslemek. Barışı savunmak, bütün komşularımızla iyi dostluk ilişkileri kurmak. Toprak ağalığını yıkacak köklü toprak reformunu hemen yapmak. Geniş köylü yığınlarını memleketin politik yaşantısının dışında tutan, köylüye örgütlenme yolunu kapayan ve Anayasaya aykırı olan yasakları hemen kaldırmak. Devlet mekanizmasını gericilerden, Amerikan ajanlarından temizlemek. Faşizm tehlikesine karşı savaşmak. Geniş yığınların: işçinin, köylünün, gençliğin, bütün***

yurtseverlerin devlet politikasında sözü olmasını demokratik gelişmede yeri olmasını sağlamak. Bütün demokratik yurtsever güçlere serbestçe örgütlenme imkanı vermek."[516]

Kaldı ki MDD'ciler de MDD tezinin kendilerine özgü olmadığını, bu tezi alırken Komintern'den beslendiklerini açıkça söylemekten geri durmamışlardır. Örneğin Mihri Belli, Elçin Ateşoğlu'na verdiği röportajda şunları söylemiştir: "***Milli Demokratik devrimin özü, TKP'nin 1920'lerde kabul edilen programında vardır. Biz yeni bir şey söylemiyorduk.*** *Bizim Kurtuluş Savaşı'nda uyguladığımız politikada budur. Kurtuluş Savaşı'nda Bolşevikleri saymazsak Türkiye dünyadaki en sol kesimdi. Emperyalizme karşı savaşıyorduk. Hedefimiz bağımsızlık ve demokrasiydi. Cumhuriyeti kurmak demokrasi yolunda ileri bir adımdır. Biz bunu yaparken, Sovyetler ile ittifak halindeydik. Onlardan para ve silah yardımı alıyorduk. Kürt, Laz, Çerkez omuz omuza verdik Cumhuriyeti kurduk.* ***Dolayısıyla Milli Demokratik Devrim derken yeni bir şey söylemiyorduk***."[517]

Başka bir röportajında ise, MDD tezinin sadece Türkiye'ye özgü olmadığını, bu tezin Çin ve Vietnam gibi üçüncü dünya ülkelerinde bulunduğunu açık yüreklilikle ifade etmiştir.[518] Görüldüğü gibi MDD'ciler yeni birşey söylemediklerini itiraf etmekten kaçınmamışlardır. Sahip çıktıkları MDD tezi, birebir TKP'nin 1926 yılı programına dayanmaktadır. Tezin ilgili bölümünde anlatıldığı için, söz konusu programın Komintern'den bağımsız olmadığı, dahası Komintern'in onayından geçmek zorunda olduğu bilgisi de buna eklendiğinde ortaya çıkan tablo şudur ki, MDD hareketi, Türkiye koşullarına özgü, özgün ve bağımsız bir hareket olmaktan uzakta; Komintern'in ve Sovyet önderliğinin tezlerine ve politika pratiğine göbekten bağımlı, dahası 1960'lı yıllar itibariyla geri kalmış ülkeler komünizmine, özellikle de Ortadoğu coğrafyasındaki komünist parti tecrübelerine öykünen kopyacı bir harekettir.

Teorik formasyonları doğrudan Komintern tezlerine ve Sovyet önderliğinin dünyayı okuma biçimine bağımlı olduğu için, MDD'cilerin Türkiye'deki sınıfsal yapı analizleri Sovyetlerin yaklaşımları ile paralellik teşkil etmekteydi. Buna bağlı olarak Türkiye'deki temel sınıfsal çelişkiye yönelik çıkarımları Komintern'in 1920'li yıllardaki tezleri ile birebir örtüşmekte ve ana çelişkinin aynen uluslararası planda yaşandığı gibi

---

516 E. Aydınoğlu, **a.g.e**., s. 154-155.
517 E. Ateşoğlu, **a.g.e.,** s. 120 vd.
518 Özgün Dinçer, "Türk Solu Dergisi (1967-1970) ve Milli Demokratik Devrim Stratejisi", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, 2006), s.54.

emperyalizm ile sömürülen tüm kesimler arasında yaşanmakta olduğu tezi MDD'ciler tarafından güçlü bir biçimde savunulmaktaydı. MDD'cilerin bu tezlerine dayanarak ulusal planda yaşanan çatışmanın tarafları analiz edildiğinde ise ortaya şöyle bir tablo çıkmaktaydı: Bir tarafta emperyalist güçler ve onun komprador sanayici, tefeci gibi yerli işbirlikçileri ve kırsal kesimdeki feodal sömürünün odağı olan feodal mütegallibe; diğer taraftaysa proletarya, yarı proleter unsurlar, yoksul köylülük, küçük memur, esnaf, şehir ve köy küçük burjuvazisi ve milli burjuvazi gibi halkın emperyalizm tarafından ezilen, sömürülen tüm kesimleri. Mihri Belli'nin ifadesi ile söylemek gerekirse *bir avuç asalak dışında Türkiye'nin tüm emekçi halkı*.[519] MDD'cilere göre bir devrim, ancak bu saflaşmaya dayanıyorsa milli kabul edilmelidir, çünkü emperyalizme ve onun yerli işbirlikçilerine yönelik bir karşı duruşu temsil etmektedir. Ve ancak böyle bir devrim demokratiktir, çünkü kırsal kesimdeki sömürüyü devam ettiregelen feodal beylere, ağalara ve mütegallibeye karşı köylünün yanındadır.[520]

MDD tezinin öncelikli hedefi, sosyalist bir teori olması sebebiyle, devrimi iktisadi alanda gerçekleştirmektir. Ekonomik altyapı değişmeden, üstyapıda gerçekleşecek bir değişimin yüzeysel olacağı ve devrim anlamına gelmeyeceğini bilen sosyalist MDD'ciler için ilk adımın bu alanda atılması elzem görülmüştür. Aksi halde, tezin ilgili bölümünde de irdelendiği gibi, çözümü sadece üstyapısal reformlarda arayan Osmanlı aydınının düştüğü tuzağa kolayca düşülmesi tehlikesi baş gösterebilirdi. Kaldı ki, MDD'cilere göre Kemalistler burjuva demokratik devrimi sonuna kadar götürememiş ve üretim ilişkilerini dönüştürememişlerdir. Dolayısıyla bu dönüşümün yaşanması artık zorunlu hale gelmiştir, aksi takdirde karşı-devrim kısa zamanda büyüyerek egemen hale gelebilecektir:

> "*...Kemalist devrimin yarım kalmış olması, yani temelde, üretim ilişkilerinde devrimin tamamlanmamış olması, karşı-devrimin iktisadi temelinin kökünden kazınmaması, karşıdevrimci güçlerin gelişerek siyasi iktidarı ele geçirmesine ve ülkenin iktisadi ve siyasi hayatında egemen güçler olarak yerlerini almalarına imkan hazırlayacaktır*."[521]

---

519 M. Belli, **Milli Demokratik Devrim**, Ankara: Aydınlık Yayınları, 1970, s. 29.

520 E. Ateşoğlu, **a.g.e**., s. 95. XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllarda burjuvazi devrimci bir sınıf olarak başta köylülük olmak üzere tüm güçlerin başına geçtiği ve onları feodalizme karşı devrime yönlendirmiş ve kapitalist gelişme yolunu açmıştır. Çağımızda ise burjuvazi, emperyalist güçlerle işbirliği halinde olan gericileşmiş bir sınıftır. Bu nedenle, çağımız demokratik devrimleri burjuva demokratik devrimi olarak nitelenemez. Geri kalmış ve sömürülen ülkelerdeki demokratik devrimler Milli demokratik Devrimdir.

521 E. Ateşoğlu, **a.g.e.,** s. 113. MDD'cilere göre Kemalist devrimin kazanımları şöyledir: "***1.*** *Ülkeyi sömürgeleştirmek için işgal etmiş bulunan düşman, silahlı mücadele ile Misak-ı Milli sınırları dışına atılmış* ***2.*** *Feodal devlet yıkılmış, Cumhuriyet kurulmuş.* ***3.*** *Feodal devletin ideolojik kaynağı olan tarikat, tekke vb. kapatılmış, yobaz*

Dolayısıyla yarım kalan devrimin tamamlanması sosyalist devrime giden yolda önemli ve gerekli bir aşamadır. Peki bunun için ne yapılmalıydı ve izlenmesi gereken yöntem ne olmalıydı? Bu soruların cevabını MDD teorisyeni Mihri Belli, Milli Demokratik Devrim isimli çalışmasında şöyle vermiştir. Dikkat edilecek olursa Belli'nin cevapları ile TKP Dış Büro yetkililerinin az önce yukarıda değinilen çözüm perspektiflerinin bire bir uyumlu olduğu görülecektir:

> "*Milli Demokratik Devrim emperyalizmin Türkiye'deki vesayetine son verecektir. Bu devrimin milli hedefi, Türkiye'deki Emperyalist vesayetin baş dayanağı olan yabancı sermayenin, ekonomi ve dolayısıyla politika üzerindeki tahakkümüne son verilmesini emreder.* ***Ülkenin bağımsızlığını gerçekleştirmek amacıyla dış ticaretin, işbirlikçi sermayenin denetiminde olan bankacılığın ve sigortacılığın millileştirilmesi bu devrimin kapsamına girer****. Dış ticaretin millileştirilmesi, doğrudan doğruya yabancıya bağlı bir kapitalistler grubunu sömürü olanaklarından tecrit edecek ve Milli Demokratik Devlete büyük mali olanaklar sağlayacaktır. Buna paralel olarak bankacılığın ve sigortacılığın millileştirilmesi de bu kurumların, şimdiye kadar olduğu gibi, toplumun en asalak sınıfları hesabına ve üreticilerin zararına çalışmaları durumuna son verecek ve iktisadi kalkınmadan önemli etkenlerden biri bulunan kredi kurumlarının gerçek kalkınma uğruna çalışmalarını sağlayacaktır.* ***Bu aşamada, ancak gerçek iktisadi kalkınma ile açıkça çelişen ve özünde sanayi olmayıp, gümrük kanunlarının bazı açıklarından yararlanılarak kolay kazanlar sağlamayı amaç edinen hileli ithalat kurumları olan montaj ve ambalaj sanayi gibi ekonomi kolları, millileştirmenin kapsamına alınır****. Milli Demokratik Devrim aşamasında millileştirmeler bir sosyalizasyon unsuru taşımakla birlikte, güdülen asıl amaç,* ***milli bağımsızlıkla çelişen ekonomi kollarının milli niteliğe kavuşturulmasıdır***."[522]

Sihirli sözcük: "Millileştirme"ydi. MDD'ci kanadın iktisadi alanda girişeceği mücadele, emperyalist güçlere ait olan ekonomi kollarının fabrikasıyla, tesisiyle, çalışanıyla birlikte millileştirme yoluyla kamuya ait hale getirilmesi olacaktı. Bunun kırsal alandaki yansıması ise feodal sömürünün sona erdirilmesi ve topraksız köylünün topraklandırılmasıydı. Tabi devrim sadece altyapı dönüşümleri ile sınırlı kalmayacaktı. MDD'cilerin bir hedefi de üstyapı kurumlarını altüst etmek, bunların yerine devrimci kurumlar ikame etmek olacaktı:

---

sindirilmiş ***4.*** *Yabancı sermaye sahibi işletmeler millileştirilmiştir.* Eksikleriyse şunlardır: **1.** Feodal mütegallibenin iktisadi kaynağını ve dayanağını teşkil eden büyük toprak mülkiyetinin ortadan kaldırılması yolu tutulmadı **2.** Emperyalizmin ayaklarını bastığı ihracat ve ithalat millileştirilemedi **3.** Emperyalizm çağında milli burjuvazi yaratmaya gayret edilerek kapitalist kalkınma yolu tutuldu.

522 M. Belli, **Milli…**, s. 29.

"*Milli Demokratik Devrim, ekonomide ve politikada emperyalist vesayetin ve feodal mütegallibe tahakkümünün bütün izlerini ortadan kaldıracağından bağımlılığın ve sömürünün yasası olan üstyapı kurumlarını da değiştirmekle yükümlüdür. Bu devrim, Filipin demokrasiciliğine son verecek ve bilinçli örgütlü olarak ülkenin kaderini tayinde rol oynayabilecekleri demokratik düzeni gerçekleştirecektir. Kültür alanında da emperyalist kültüre ve feodal kültüre karşı durarak ulusal devrimci kültürü yığınlar içinde egemen duruma getirecektir.*"[523]

Milliciliği şiar edinmiş bu devrimci anlayışın üstyapısal alandaki hedeflerinden biri de milli savunma alanındaki bağımlılık ilişkisini sona erdirmekti. Yine Belli'nin aynı eserinden alıntılanan aşağıdaki görüşler, TKP'li İsmail Bilen'in konu ile ilgili yukarıdaki görüşlerinin bir kopyasıdır sanki:

"*Gelişmiş kapitalist batı ülkelerinin dünya ölçüsündeki talanını sürdürmek ve bu talanın alanını daha da genişletmek için kurmuş oldukları NATO örgütünde, sömürülen bir ülke olarak Türkiye'nin yer alması, üstelik başka hiçbir NATO üyesinin kabul etmediği, bağımsızlığa aykırı şartlara boyun eğmesi; coğrafya, halkının kökeni ve iktisadi gelişme seviyesi bakımından yeri doğunun ve güneyin ezilen halkları safında olması gereken Türkiye'nin durumuyla çelişen bir haldir. Amerikan emperyalistlerine* ***kapitülasyon*** *niteliğinde imtiyazlar tanıyan, ordusunun silah, cephane, araç ve yakıt bakımından ikmali işini, kendi ulusal kaynaklarını baltalayarak, Amerika'nın keyfine terkeden, kendi toprağında kendi denetimi dışında yüzbir Amerikan askeri üssünün çöreklenmesini hoşgörüyle karşılayan, ordusunun hemen hemen tümüne yakın bir kısmını, savaş anında, Amerikan kumandasına terkeden Türkiye, bir ulusu bağımsız ulus yapan en ilkel hakkını, kendi iradesiyle, kendi seçeceği düşmana karşı, kendisinin uygun göreceği anda ve yerde savaşa girme kararını verebilme hakkını yitirmiş durumdadır.*

Toprağında barındırdığı, bir kısmı nükleer taarruz silahlarıyla donanmış Amerikan askeri üsleri, Türkiye'yi, kopacak bir nükleer savaşın birinci hedefi haline getirmektedir. Ve bu üsler yüzünden Türkiye, dünyanın hangi noktasında çıkarsa çıksın, her Amerikan-Sovyet çatışması yüzünden girişilen pazarlıkta Amerika'nın elinde bir koz durumuna düşürülmüştür. Hiçbir yurtseverin olağan sayamayacağı, sineye çekemeyeceği bu durum ikili anlaşmaların tek bir metinde toplanması manevrasından sonra da olduğu gibi devam etmektedir. ***Öyle ki, milli savunmamızı milli kılmak görevi hala önümüzde duran bir görevdir.*** "[524]

MDD ideologları, en başta Mihri Belli, kısa bir süre sonra kendi çizgilerini temsil edecek yeni bir siyasi oluşumun hayata geçirilmesinin elzem olduğunu

[523] M. Belli, **Milli…**, s. 31
[524] M. Belli, **Milli…**, s. 16

düşünmeye başlamışlardır. Özellikle 20-24 Kasım 1967 günlerinde toplanan olaylı Malatya Kongresi olarak da bilinen TİP'in İkinci Büyük Kongresi esnasında çıkan olaylar ve sonraki süreçte yaşanan MDD'cilere yönelik tasfiye operasyonu, Mihri Belli grubunun TİP'i ele geçirme stratejisini sona erdirmeye yetmişti.[525] Sonraları Belli'nin de itiraf edeceği gibi MDD, TİP'i ele geçirmek için fazlasıyla zaman kaybetmişti. Artık derli toplu bir siyasi hareket olarak ortaya çıkmak, ihmal edilemeyecek kadar acil bir zorunluluktu. Zaten Türk Solu dergisi de bu amaçla çıkarılmaktaydı. Aslında bu derginin çıkmasıyla birlikte Milli Demokratik Devrim Hareketi bir anlamda doğmuş oluyordu.[526] Fakat partileşmeye yetecek derecede kapsamlı bir örgütlenme henüz mevcut değildi. Ancak Türk Solu dergisi, bu ihtiyacı karşılayacak bir çekim merkezi olma görevini üstlenebilirdi. Belli bu durumu açık bir dille şöyle ifade etmiştir:

> "*Böyle bir yayın organı ayrıca önem taşıyordu. Türk Solu yazı kurulu hareketimizin merkez organı işlevini de yerine getirebilirdi; öyle de oldu. Türk Solu kısa zamanda Marksist solun organı olarak gençliğin antiemperyalist ve antifaşist şahlanışına yön verir duruma geldi. Hikmet Kıvılcımlı'dan Deniz Gezmiş'e, Şevki Akşit'ten Cihan Alptekin'e, Suphi Karaman'dan İlhan Selçuk'a kadar Türk solunun değişik çevrelerinden eli kalem tutanlar gazeteye yazdılar.*"[527]

Türk Solu Dergisi'nin çıkmaya başladığı yıllar aynı zamanda Türkiye'de ve dünyada önemli hadiselerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde yepyeni gelişmeler ortaya çıkmış ve siyaset meydanında artık gençlik rüzgarları esmeye başlamıştır. 68 Hareketi olarak bilinen ve kapitalist düzene yönelmiş bir başkaldırı hareketi olarak ortaya çıkan sol tandanslı bu rüzgar, kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almış ve İngiltere'den Afrika ülkelerine, ABD'den Uzak Asya ülkelerine kadar yayılmıştır. Kapitalizmin iktisadi, kültürel ve siyasal hegemonyasına yönelik birbirinden

---

525 TİP Yönetimi, büyükşehir delege ve yandaş ağırlığının kongre üzerindeki baskısını azaltmak üzere Malatya'da toplamıştır. Kongre öncesi SD-MDD çatışması kongreden sonra MDD'ciler aleyhine bir cadı avına dönüşmüş; bu cadı avı neticesinde Ahmet Say, Sevinç Özgüner, Naci Ormanlar, Rasih Nuri İleri, Süleyman Ege, Halit Çelenk, Şekibe Çelenk ve Vahap Erdoğdu gibi bilindik MDD'ciler Parti disiplin kuruluna sevk edilerek, partiden atılmışlardı. Partiden atılan 13 kişiden biri olan Halit Çelenk, bu tasfiye sürecini ele alan eserinde kendilerinin, Aybar tarafından CIA ajanlığıyla suçlandığını ve demokrasiden uzak bir soruşturmayla ihraç edildiklerini üstüne basa basa belirtmektedir. Bkz.: Halit Çelenk, **Türkiye İşçi Partisi'nde İç Demokrasi 'Yaşadıklarım',** İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2003, s. 205-215; **STMA**, VII. cilt, s. 2079.

Ayrıca MDD'cilerin önemli ismi Vahap Erdoğdu konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: "*TİP Malatya Kongresi'nden sonra bizi dışladı. Tabi dışlayınca kendimizi ifade etmemiz gerekiyordu. Kendimizi Türk Solu ile ifade etmeye çalıştık ve Türk Solu etrafında toparlanmaya çalıştık…TİP'ten atılanların hepsi Türk Solu etrafında toplanmıştı*." Bkz.: Ö. Dinçer, **a.g.e.**, s.79.

526 Ergun Aydınoğlu, **'Eleştirel Bir Tarih Denemesi 1960-1971' Türk Solu**, İstanbul: Belge Yayınları, 1992, s. 98.

527 M. Belli, **İnsanlar…**, II.cilt, s. 104.

bağımsız kalkışmalar zinciri şeklinde gelişen ve bir iktidar talebi veya alternatif bir siyasal programı olmayan bu Hareket, yine de tüm dünya gençliğini etkileyebilmiş ve Fransa'da genel grev gibi ciddi sonuçlara yol açabilmiştir. Kısa zaman içinde kendi kültürel ögelerini oluşturan ve bunu dünya çapında yaygınlaştırabilmeyi başaran 68 Hareketinin toplumsal bileşenleri çok geniş bir yelpazeyi kapsıyordu. Amerika'daki özgürlükçü siyahi hareketten, feminizm hareketine, "cinsel devrim"den Woodstock'ta ifadesini bulan hippie'liğe kadar farklı yansımaları içinde barındıran bu Hareketin en temel bileşenlerinden biriyse üniversite işgalleri ve boykotlar idi.[528] Tabii ki bu rüzgardan Türkiye'de yaşayan ve sol düşünceye yakın olan gençler de etkilendi. Özellikle üniversite işgalleri ve boykotlar Türk gençliği tarafından iktidar odaklarına karşı etkili biçimde kullanılan unsurlar oldu. Bu gençlerin ilk kez örgütlenme ve ülke çapında seslerini duyurma imkanı buldukları politik yapı, etkili bir güç olarak ortaya çıktıkları merkezse üniversitelerdeki Fikir Kulüpleriydi. Türk Solu'nda yazıları çıkan, bazısı TİP Gençlik kollarına bağlı bu gençler MDD tezinin en güçlü savunucuları konumuna gelmişlerdi. Daha sonra Perinçek'in liderliğini yaptığı üçüncü kuşak Aydınlık Hareketi'nin içinde yer alacak bu gençlerin ortaya çıktıkları, politize oldukları FKF yapılanmasını bilmek, tezin çok daha iyi biçimde anlaşılmasına ve MDD'ciliğin nasıl siyasi bir güç haline dönüştüğünün bilinmesine yardımcı olacaktır.

3.4. Fikir Kulüpleri Federasyonu ve MDD'ciler

Fikir Kulüpleri, ilk olarak Demokrat Parti'nin iktidarını sınırsız biçimde kullandığı yıllarda Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde örgütlenmeye başlamıştır. Daha sonraları sosyalist çizgideki öğrencilerin hakim olmaya başlayacağı Fikir Kulüplerinin ilk kurucuları burjuva ailelere mensup, liberal görüşlü gençlerdi. Kulüpler yalnız gençlerden müteşekkil değildi, bunlara Muammer Aksoy ve Turhan Feyizoğlu gibi öğretim üyeleri de eşlik ediyordu. Fikir Kulüpleri'nin temel amacı ise Demokrat Parti iktidarına yönelik gençlik düzleminde sağlam bir karşı duruş örgütleyebilmekti. SBF'de kurulan ilk Fikir Kulübü'nün resmi kuruluş tarihi 4 Aralık 1954'tü. İlk başkanıysa Ertuğrul Baydar'dı. SBF FK'de herkesin tanıyacağı bilindik isimler de başkanlık yapmıştı. Örneğin bu kulübün ikinci dönem başkanlığını tanınmış tarihçi Prof. Dr. Taner Timur, üçüncü dönem başkanlığını ise Prof. Dr. Yalçın Küçük üstlenmiştir. Tarihe 555K olarak geçen, beşinci ayın beşinde saat beşte Ankara Kızılay meydanında gerçekleşen DP iktidarını protesto eylemini de bu kulüp hayata geçirmişti. 27 Mayıs'a

[528] 1968 Gençlik Hareketi ve ihtiva ettiği olaylar, gelişmeler daha fazla bilgi için bkz.: **STMA**, V. cilt, s. 1502-1535.

kadar aşağı yukarı bu istikamette bir duruş sergileyen Fikir Kulüpleri, gerçek yükselişini bu tarihten sonra gerçekleştirebilmiştir.[529]

27 Mayıs'tan sonra Fikir Kulüpleri hem sayıca çoğalmaya başlamış, hem de TİP örgütlenmesi içinde yer alan sosyalist gençlerin hakimiyetine geçmiştir. Bu gelişmelerin neticesinde, 1965-66 öğretim yılı başında Fikir Kulüpleri'ni bir federasyon örgütlenmesi altında birleştirme fikri doğdu. tabii bu fikir TİP yönetimince pek de hoş karşılanmadı. Çünkü onlara göre zaten TİP'in gençlik kolları faaldi ve bunun dışında bir gençlik örgütlenmesine ihtiyaç yoktu. Farklı bir örgütlenme gençliği TİP'ten koparabilirdi.[530] FKF'yi kurmak isteyen gençlere göreyse, partinin paralelinde fakat ondan daha esnek davranabilme yeteneğine sahip, entelektüel düzeyi yüksek bir gençlik örgütlenmesine yakıcı biçimde ihtiyaç vardı.

Neticede 17 Aralık 1965 günü FKF resmen kurulmuş oldu. Kurucu üyeler arasında İsmet Özel (şair) ve Ataol Behramoğlu (şair) gibi dikkat çekici isimler de bulunmaktaydı. Bir senelik bir çalışma döneminin ardından 22 Ocak 1967 tarihinde FKF Birinci Kongresi toplandı. Pasifizm ve yaygın kitle hareketinden uzaklaşma gibi, ilerde FKF yönetiminin yoğun şekilde muhatap kalacağı eleştiriler, ilk olarak bu kongrede dillendirilmeye başlandı. Aslında bu tartışma MDD ile TİP yönetimi arasındaki ayrışmanın FKF'ye yansımasından başka birşey değildi. 1966 Malatya Kongresi ile birlikte TİP içinde yaşananların, onun gençlik örgütü gibi faaliyet yürüten Fikir Kulüplerine sirayet etmemesi zaten düşünülemezdi. FKF'nin içine giren bu kavga gün geçtikçe büyüdü. Özellikle MDD'ci çizgi Birinci Kongre ile birlikte, TİP yanlısı yönetime yönelik muhalefetini yoğunlaştırmaya ve sesini olabildiğince yükseltmeye başladı. 23-24 Mart 1968 günlerinde toplanan İkinci Kongre, bu ayrılıkların gün yüzüne çıkmasına vesile oldu.[531] Ankara, İstanbul, Erzurum ve İzmir'den kongreye katılan muhalif delegeler, bir kez daha FKF yönetimini pasifizmle suçluyorlardı. Muhalefet sözcüleri özellikle sokak gösterileri konusu üzerinde duruyor ve "sokak gösterileri faşizmi hızlandırır mantığının yanlış olduğunu, faşizmi teşvik eden gerçek kuvvetin emperyalizm olduğunu ve devrimcilerin görevinin düşmanın üstüne üstüne gitmeyi

529 Ali Yıldırım, **FKF Dev-Genç Tarihi '1965-1971 Belgelerle Bir Dönemin Serüveni'**, 3. baskı, İstanbul 2008, s. 27, 36, 37.

530 Bu noktada TİP yönetimini haklı bulmak gerekir. Çünkü tezin ilerleyen aşamalarında da görüleceği gibi, FKF'nin kuruluşu sonrası yaşananlar gençliğin TİP'ten kopmasına, dahası TİP'e düşman olmasına ve onu pasifizmle suçlamasına yol açacaktır. Gençliğin silahlı eylemlere itilmesi, yasal bir siyasi parti olan TİP dışında illegal alternatifler aranmasından kaynaklanmıştır denebilir.

531 A. Yıldırım, **a.g.e**., s. 130. Muhalefetin karşı çıkışları ve sonrasında yaşanan gelişmeler şu kaynaktan da takip edilebilir: G. Zileli, **Yarılma**, s. 266 vd.

bilmek olduğunu" vurguluyorlardı. Yönetimin pasifliğine yönelik güçlü bir karşı duruş da, gençlik hareketi içinde ismi yeni yeni duyulmaya başlayan Doğu Perinçek tarafından ortaya konuyordu. Kongrede söz alan Perinçek, şöyle konuşacaktı:

> "*FKF sosyalist gençliğin hareketidir. Sosyalist gençler eylemlerini ortaya atarlar ve bu hareketin etrafında diğer gençliği etkileyerek bu hedefe yöneltirler. Biz sosyalist gençliği ve sosyalist gençliğin önderlik ettiği Türkiye gençliğinin eylem birliğini emperyalizme karşı savaşta nasıl temin edebiliriz. Örgütümüz içersinde bütün sosyalistleri toplamak, bunların bilinç seviyesini yükseltmek, bu hareket içerisinde onlara disiplinin ne demek olduğunu öğretmek suretiyle sosyalist hareketin eylem birliğine gençleri katabiliriz. FKF sosyalist gençlik hareketinin önderi, sosyalist hareketin eylem birliğinin başıdır.*"[532]

Muhalefetin karşı çıkışları etkli olmuş ve yapılan seçim neticesinde FKF Genel Başkanlığı'na Doğu Perinçek getirilmiştir. FKF'nin en yüksek yürütme kurulu olan Merkez Yönetim Kurulu'na ise Ömer Özerturgut ve Gün Zileli gibi MDD'ci isimler seçilmiştir. Bu durumsa TİP yönetimine yakın duran İstanbul delegelerinin protestolarına yol açmıştır. Aslına bakılırsa, kongre günü orada bulunan Aybar da Perinçek'e tepki göstermişti.[533] Çünkü gerçekte Perinçek, o güne kadar TİP Bilim Kurulu üyesi olan bir partiliydi ve partinin görüşlerine karşı olmadığı için TİP yönetimi tarafından, aday gösterilmesine izin verilmişti. Perinçek'in FKF eski yönetimine muhalifliği onun pasifliğine yönelikti, yoksa eski yönetime karşı bir MDD'ci olarak ortaya atılmamıştı. Fakat kongre günü Perinçek, o güne kadar ki tavrının aksi biçimde MDD'ci görüşleri savunmaya başladı. Bu durum yaptığı konuşmadan açık bir şekilde anlaşılıyordu. İşte Aybar'ın ve partiye yakın gençlerden oluşan İstanbul delegasyonunun tepkisi tam da bu noktada patlak vermişti.[534] Kongrenin ilerleyen saatlerinde daha da

---

532 A. Yıldırım, **a.g.e.**, s.157 vd.

533 İstanbul delegasyonundan Osman S. Arolat'ın belirttiğine göre *Perinçek başkan adaylığını Aybar'ın desteğiyle sürdür*müş ve karşısına başkan adayı çıkarılmamıştı. Perinçek'in bu desteğe rağmen yaptığı konuşmaya MDD tezlerini serpiştirmesi, Aybar'ın tepkisine neden olmuştu. Bkz.: A. Yıldırım, **a.g.e.**, s. 162 vd.

534 Perinçek'ten sonraki FKF Başkanı Zülküf Şahin konu ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "*67'de Doğu, TİP'in Bilim ve Araştırma görevlisiydi. Partiliydi. FKF'nin SBF'li yönetime tepkisi de büyüyordu. Bu tepkiyi Parti içinde kanalize etmenin yolu SBF'li olmayan partili birini FKF'ye başkan seçmekti. Hukuk Fakültesi Fikir Kulübü'nde muhalefeti Mümtaz Kotan organize ediyordu. Doğu, fakültenin adayı olarak FKF Başkanlığına önerildi.*" Şahin sözlerine şöyle devam ediyor: "*...Doğu'da da pek parti çizgisi dışında bir tavır sezinlemiyorduk. Yönetime kendi arkadaşlarımız gelecekti.....Nitekim, Kurultay'dan sonra yapılan görev dağılımında Ömer Özerturgut'u genel sekreter adayı göstermiştik. Ömer Özerturgut'un bizden ayrı davranacağına, yollarımızın ayrılacağına o günlerde hiç inanmamıştım.Perinçek seçildikten sonra ilk günler Parti çizgisi dışına düşmedi. İlk çatlak, 'Elmalı Olayları' olarak bilinen toprak işgallerinin yapıldığı günlerde oldu. Perinçek parti yönetimine oportünist, korkak olduğunu söyleyerek muhalefet etmeye başladı. (...) Perinçek'in parti çizgisi karşıtı tutum sergilemesi Parti yönetimini rahatsız ettiği gibi TİP'li olan bizleri de rahatsız ediyordu.*" Bkz.: Özgür Erdem, **Doğu Perinçek'in Elli Yılı (1965-2015),** İstanbul: İleri Yayınları, 2015, s. 75, 76; Turhan Feyizoğlu, **FKF Fikir Kulüpleri**

büyüyen bu tepki, Perinçek yönetiminin Genel Yönetim Kurulu'na sunduğu "Tartışmada Hoşgörü, Eylemde Birlik" karar önerisi ile birlikte daha da arttı.[535] İstanbul delegeleri, söz konusu metnin anti-emperyalizme vurgu yapan, anti-kapitalist mücadeleyi geri bırakan MDD'ci bir metin olduğunu öne sürerek MYK'yı ve kararı protesto ettiler.[536]

Zaman geçtikçe Perinçek'in MDD'ciliği daha da fazla hissedilmeye başlandı. Dönemin MDD'ci gençlik önderlerinden Gün Zileli, kongre sonrası yaşanan gelişmeleri şöyle anlatmaktadır:

> "*Bu arada, yeni FKF yönetimi, iyiden iyiye TİP çizgisinden çıkmaya, MDD'ci bir çizgi izlemeye başlamıştı. Bunun en belirgin işareti FKF'nin, Devrimci Güçbirliği (Dev-Güç) denilen cephe örgütlenmesine girmesiydi. Dev-Güç'ün başında Kadri Kaplan, Mucip Ataklı gibi 27 Mayısçı, eski MBK üyesi, emekli subaylar bulunuyordu. Bu örgütlenmeye Sencer Güneşsoy'un başkanı olduğu Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF), Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ve Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu (DİSK) kadar, o dönemin hemen hemen bütün 27 Mayısçı, Kemalist ve solcu örgütleri dahildi.*"[537]

Gerçekten de Perinçek yönetimi FKF'yi, açık biçimde MDD stratejisi doğrultusunda şekillendirmeye başlamıştı. O güne kadar Belli'ci ve YÖN'cü çizginin yoğun biçimde savunageldiği emperyalizme karşı Kemalist-Devrimci ittifakı düşüncesi Perinçek tarafından hayata geçiriliyor ve böylece FKF, Kemalist-Devrimci ittifakının dışavurumu olan Dev-Güç'e katılıyordu.[538]

Federasyonu 'Demokrasi Mücadelesinde Sosyalist Bir Öğrenci Hareketi', 2.baskı, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2004, s. 42 vd.

535 Karar metni, kullandığı terminoloji ve ihtiva ettiği içerikle tam anlamıyla sosyalist bir metindi. FKF'ye sosyalist düşüncenin ve sosyalistlerin hakim olduğunun açık bir kanıtıydı. Dahası, karar metni sanki üniversiteli gençlerin oluşturduğu bir düşünce topluluğunun, FKF'nin değil, Leninist bir parti örgütünün ya da yine demir disiplin altında örgütlenmiş bir devrimci yapının tüm ülkeye yönelik taktik-stratejisini açıkladığı devrimci bir metindi. Metinde geçen şu ifadeler, FKF'ye egemen olan düşünceyi ve FKF'ye hakim olan yapının böylesi küçük bir gençlik örgütüne yüklediği büyük misyonu ortaya koyması bakımından önemlidir: "*Sosyalist gençliğin ödevi bu noktada önem kazanmaktadır. Sosyalist gençlik, gençliğin en ileri ve bilinçli kesimidir. Ödevi, bilimsel sosyalizmin gösterdiği doğru hedefler etrafında bütün gençliği birleştirmek, emperyalizmle savaşta gençliğe önderlik etmek, emekçi sınıfların bilinçlenmesi ve örgütlenmesine, kapitalizme karşı mücadelesine destek olmaktır. FKF, sosyalist gençliğin örgütüdür. Bütün sosyalist gençliği birleştiren ve onun eylem birliğini sağlayan örgüttür. 'Sosyalist gençlik bir araya!' FKF, bilimsel sosyalizmin çerçevesi içinde değişik görüşleri savunan bütün gençleri toplar. Bunların eyleminde birlik ve disiplini gerçekleştirir. Üyelerinin sosyalist bilincini, bilimsel düşünme gücünü geliştirir. FKF, emekçi sınıfların hareketinin gelişmesine destek olan sosyalist gençliğin eyleminde birliği sağlar. Eylemde birlik, tam bir disiplinle uygulanır. Sosyalist gençlik, tek başına hedefler koyamaz. Onun görevi, emekçi sınıfların hareketinin yürütülmesine düşünce ve eylem alanında yardımcı olmaktır.*" Bkz.: A. Yıldırım, **a.g.e**., s. 161 vd.

536 G. Zileli, **Yarılma,** s. 268.

537 G. Zileli, **Yarılma**, s. 270. Ayrıca bkz. A. Yıldırım, **a.g.e**., s. 169-170.

538 1968 Mart'ı sonunda Ankara'da Milli Türk Talebe Birliği tarafından anti-komünist Şahlanış Mitingi'nin ikincisi düzenlenmiştir. Mitinge katılanların savunduğu görüşleri emperyalizmin ve kökü dışarda kapitalizmin uzantısı

Kısa bir süre sonra bu ittifakın gücünü kitlelere göstermek isteyen Dev-Güç yönetimi, İstanbul Üniversitesi'nin polis tarafından basılıp Rektör Sıddık Sami Onar'ın gözaltına alındığı, Turan Emeksiz isimli öğrencinin öldürüldüğü 28 Nisan 1960 gençlik hareketinin sekizinci yıl dönümünü büyük bir mitinge dönüştürmeye karar verdi. *Bu miting, Kemalist "asker-sivil aydın zümre" ile "cephe" taktiğinin, pratikteki ilk uygulaması olacaktı.*[539] Miting, Belli ve Reşat Fuat Baraner gibi eski tüfekleri çok heyecanlandırmıştı. Türk Solu dergisinde Mihri Belli "*Ya güçbirliği, ya faşizm" sloganını atıyor, Baraner ise Dev-Güç'e katılmayı reddeden TİP yönetimini*[540] *eleştiren "Güçbirliği Bozguncuları İhanete Gidiyor" isimli bir yazı kaleme alıyordu.*[541] Görkemli bir kalabalığın Kızılay Meydanı'nı doldurduğu o günü yaşayanlardan Gün Zileli, mitingle ilgili ilginç ve dikkat çekici bilgiler vermektedir:

---

olarak gören, bu yapının temsil ettiği değerlerin milli bağımsızlığa engel olduğunu savunan 27 Mayıs Milli Demokratik Devrim Derneği, kendi gibi düşünen tüm dernek ve örgütleri ortak tavır almaya çağırdı. Söz konusu çağrıya çoğunluğu Kemalist yirmi örgüt katıldı. 27 Mart 1968 tarihinde geniş katılımlı bir toplantı yapıldı ve bu toplantıda bir de bildiri ilan edildi. Bahse konu bildiri ile birlikte kısa adı Dev-Güç olan Türkiye Devrimci Güç Birliği kurulmuş oldu. Kemalist yönü ağır basan bildiri şöyle başlamakta idi: "*İnanıyoruz ki zafer müspet düşünceli Atatürkçülerin olacak ve yüce Türk halkı, kaderini gölgeleyen bu musibetler zincirini kırıp hür düşünceli ve adaletli bir toplum düzeni içinde, kendi aklının, azminin ve emeğinin gücü ile, çağdaş uygarlığın aydınlık yolunda hızla yürümek imkanına kavuşacaktır. Yine inanıyoruz ki büyük Atanın önderliğinde kurtuluş savaşının bayrağını dalgalandıran büyük milletimiz ulusal ülküyü bir bütünlük halinde yürütmeye devam edecektir. Hedef, tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye'nin kurulması için, Türk halkına düşman bütün güçler ile mücadeledir.*" Bkz.: A. Yıldırım, **a.g.e**., s. 169-170.

539 G. Zileli, **Yarılma**, s. 271.

540 Dev-Güç'e katılmayan TİP yönetimi taraftarı SD'cilerden biri de genç yaşta kansere yenik düşmüş ve bu genç yaşına rağmen, yazılarından da anlaşılacağı üzere, olgun bir anlayışa sahip olduğu belli olan Harun Karadeniz'dir. Karadeniz'e göre MDD'cilerin yegane amacı yukarıdan aşağı bir cunta darbesine zemin hazırlamaktır. Sosyalist gençlik içindeki bazı grupların, olay çıkarmakta ve silaha yönelmekte son derece aceleci davranmalarının altında yatan asıl gerekçe budur: "*Bizim tavrımız doğal olarak Dev-Güç'e karşıydı. Çünkü Dev-Güç bize karşı kurulmuştu. Daha ileri çizgide örgütlenmemizi engellemek üzere, aceleyle ve komik sloganlarla kurulmuş bir birlikti bu. Katılan örgütlerin çoğu talebe örgütüydü. Ne yığınlara dayalı bir güçleri vardı, ne de Türkiye sorunlarını doğru koyuyorlardı. Örgüt yönetimindeki insiyatif Atatürk ilkeleri ve 27 Mayıs çizgisinden ileri gitmeyen ve gidemeyecek kişilerdeydi. Geniş öğrenci kitlesiyle bağı olan örgütler, teknik kesimdeki örgütlerdi. Bizim Dev-Güç'e katılmamız elimizdeki gücü geri çizgiye devretmek ve onların son tahlilde cunta hesaplarına alet olmak demekti. Devrimci güçbirliğine inanıyorduk. Fakat bu birlik gerçekten devrimci olanların güçbirliği değildi. Tam tersine gerçek devrimcileri sapmaya götürecek ve devrimci çalışmalara engel olacakların birliği idi. Çünkü İnönü ile yandaşlaşmış 27 Mayısçıların katkısıyla kurulan bu birliğin gençliğe yaptığı teklifin gerçek anlamı şuydu: ' Siz devrimci bir iktidar istiyorsunuz. Biz 27 Mayıs'ın eksik olduğuna inanıyoruz. Onun yolundan giderek bu eksiği tamamlayacağız. Bizimle gelin iktidara ortak olun.' Evet Dev-Güç'ün gençliğe çağrısı, iktidar ortaklığına çağrıydı Gençliğin gençlik olarak hele de öğrenci gençlik olarak iktidara yönelmesinin sosyalist teoride yeri yoktu. Bu olsa olsa, Jön-Türk geleneğinin bir çeşidi olabilirdi. Bu nedenlerden ötürü Dev-Güç'e girmeyecektik* (…) *Ben öğrenci birliğimizin Dev-Güç'e katılmayacağını söylediğimden ve Dev-Güç'ün yanlışlığını savunduğumdan dolayı devrim düşmanı ilan edilecek, birçok yerde oportünist olarak yerilecektim. Burada belirtmek istediğim bir nokta daha var; Bu Dev-Güç'e katılan gençler son bir iki yıldır, gençlik eylemlerinde bulunan kimselerdi. Sosyalizmin kuruuşunda cuntayı açıktan açığa savunmuyorlardı. Fakat içinde bulundukları ilişkiler, onları cuntacılara faydalı eylemler yapmaya götürüyordu. Bazıları ise daha heyecanlı idiler ve cunta getirebilecek olaylar çıkarmaya özellikle gayret sarf ediyorlardı. Geniş öğrenci kitleleri karşısında ise son derece keskin nutuklar atıyorlardı. Çoğunlukla şiddet taraftarı oluyorlar ve bu davaya hayatlarını koyduklarını ölmeye hazır olduklarını yansıtıyorlardı.*" Bkz.: Harun Karadeniz, **Olaylı Yıllar ve Gençlik**, 9. baskı, İstanbul: Literatür, 2015, s. 158 ve 159.

541 **STMA**, VII, s. 2082.

"*Kızılay'ın Zafer Anıtı önündeki 28 Nisan mitinginde büyük bir kalabalık vardı. FKF'liler olarak alana, MDD'cilerin baş sloganlarından "**ordu-gençlik elele, milli cephede**" sloganını atarak, ayrı bir yürüyüş kolu halinde girdik. Mitingin konuşmacıları, birçok tanınmış şahsiyetten oluşuyordu: Profesör Muammer Aksoy, köşe yazarı **İlhan Selçuk**, yazar Aziz Nesin ve AP milletvekili olduğu halde o sırada sola yaklaşmış Reşat Özarda, hatırladığım isimler*"[542]

Bu mitingle birlikte MDD'cilerin gençlik içindeki karizması hissedilir derecede artmaya başladı. TİP yönetiminin MDD'cilere olan karşı çıkışları da aynı oranda artmaya başladı. Mehmet Ali Aybar, MDD'cilerin Kemalistler ile birlikte ittifak kurmasına karşı Divitçioğlu'nun ATÜT'ünü ve Küçükömer'in ceberrut devlet tezlerini savunmaya başladı. Aybar'a göre MDD'ciler yüzyıllarca halkı sömürmüş ceberrut devlet bürokrasisi ile elele vermişti.[543] TİP yönetimi ile MDD'cilerin 27 Mayısçı sol-Kemalistlere yönelik bakışı iki ayrı ucu temsil etmekteydi. Ve bu iki ayrı bakış açısı, bu iki farklı grup arasındaki çatışma hız kesmeksizin sürüp gitmekteydi.

Aynı günlerde Paris'te patlak veren ve hızla Batı Avrupa'yı dolaşmaya başlayan öğrenci eylemleri, Türkiye'deki sosyalist gençleri de etkisi altına almaya başladı. Birbiri ardınca yaşanan boykotlar ve üniversite işgalleri gündemi doldurur olmuştu. Artık örgütlerin gençler arasındaki popülaritesi, sosyalizmi ne kadar bildiklerine değil, kavganın içinde ne kadar yer aldıklarına bağlı olmaya başlamıştı. Mustafa Kemal portresinin indirilmesi ile birlikte DTCF'nde başlayan öğrenci hareketleri İstanbul Üniversitesi'ne, oradan da Türkiye çapında, aşağı yukarı tüm üniversite ve yüksek okullara uzandı.[544] Bu dönemde, DTCF'deki öğrenci çevresine Dev-Güç; İstanbul'dakine ise Veysi Sarısözen öncülüğündeki SD'ci FKF'liler hakimdi. Aslında tam da bir hakimiyetten söz edilemezdi. Ancak olayların önünden gitmek şeklinde bir öncülükten bahsedilebilirdi. Sarısözen ekibi bu öncülük rolünü, İstanbul Üniversitesi'nin işgali sürecinde başarıyla temsil etmiş ve kitlesel desteğini artırmasını bilmişti. Hatta FKF İstanbul ekibi, Türkiye Öğretmenler Sendikası, İTÜ Talebe Birliği, Orman Fakültesi Talebe Cemiyeti ve Robert Kolej Öğrenci Birliği gibi öğrenci dernekleri ile birlikte Dev-Güç'e alternatif bir "NATO'ya Hayır Haftası" düzenledi. Bu başarıları ile FKF GYK'ndaki üyeleri kendi tarafına çeken Sarısözen ekibi, arkasına TİP yönetimini de alarak Perinçek'i başkanlıktan devirmeye yöneldi.[545] 8 Temmuz 1968

[542] G. Zileli, **Yarılma**, s. 271.
[543] M. A. Aybar, **Bağımsızlık…,** s. 5-13.
[544] G. Zileli, **Yarılma,** s. 281.
[545] **STMA**, VII, s. 2084-2085.

günü kendisi de bir MDD'ci olan Ömer Özerturgut, Behice Boran'ın baskısına boyun eğerek İstanbul'da GYK toplantısını açtı. O gün yapılan tartışmalı oylama ile birlikte Perinçek yönetimi, daha dördüncü ayını dolduramadan düşürülmüş oldu. Aynı gün yeni FKF yönetimi Dev-Güç'ten çıkma kararı aldı.[546] FKF'deki rüzgar SD'cilerin lehine dönmüş gibi gözüküyordu. Ancak gerçek durum pek de öyle değildi. FKF İstanbul ekibi ve onun temsil ettiği devrimci model, öğrenciler arasında rağbet görmüyordu. GYK toplantısından çok kısa bir süre sonra, 17 Temmuz 1968 günü, Türk sosyalizm tarihinde belirleyici olmuş kritik bir olay meydana geldi. Bu olay MDD ve SD anlayışlarını benimseyen iki devrimci eğilimi, teori ve pratikleri içinde anlamak bakımından örnek teşkil etmektedir.

İstanbul'a demirlemiş Amerikan 6. Filo'suna karşı yapılan öğrenci eylemlerinden sonra, eylemcileri yakalamak için İTÜ yurdunu basan polis güçleri Vedat Demircioğlu isimli öğrencinin hayatını kaybetmesine neden olmuştu. Bu olay sosyalist gençler arasında infiale yol açtı. Ertesi gün başta Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Mustafa Gürkan gibi gençlik hareketinin önder isimleri tarafından kurulmuş olan MDD'ci Devrimci Öğrenci Birliği'nin (DÖB)[547] üyeleri olmak üzere, İstanbul'daki tüm devrimci öğrenciler İTÜ önünde toplandı. Kalabalık, İstanbul FKF'nin ve Harun Karadeniz önderliğindeki İTÜ Talebe Birliği'nin tüm engelleme girişimlerine rağmen, Dolmabahçe'ye indi ve Amerikan askerlerini döverek denize attı.[548] Burada İstanbul FKF'nin pasif tutumu, devrimci öğrenciler tarafından eleştiri konusu oldu. Hatta MDD'ciler tarafından "TİP oportünizmi"nin "ihanet örneği" olarak lanse edildi. Bu durum, FKF İstanbul'un kısa süre önce gençlik içinde elde ettiği karizmayı hızlı şekilde kaybetmesine yol açtı. FKF İstanbul'a karşı MDD'cilerin 1968 yazı itibariyle ortaya koymuş oldukları taktik-strateji, olayları içerden yaşayan ve kendisi de bir MDD'ci olan Gün Zileli tarafından şu şekilde özetlenmiştir: "*Giderek eylemleri daha organize hale getirmeye karar verdik. Bu eylemlerin bir amacı da eylemcilikte yeni FKF yönetimini*

546 G. Zileli, **Yarılma**, s. 291; **STMA**, VII, s. 2084.

547 **Devrimci Öğrenci Birliği:** DÖB, FKF İstanbul Sekreterliği'nin eylemsizlik çizgisine bir tepki olarak kendiliğinden ortaya çıkmış bir örgüttür. Kurucuları sırasıyla; Deniz Gezmiş, Cihan Alptekin, Ahmet Özdemir, M. Lütfi Kıyıcı, M. İlker Gürkan, Deniz Çamlıbel, Erol Karabilgin, Cevat Erişli, Zeki Diren, M. Mehdi Beşpınar, Ender Ünay ve Selahattin Okur'dur. Bu gençlerin ve örgütlerinin en belirgin özellikleri, FKF'nin aksine sürekli eylem çizgisini benimsemiş durumda olmalarıdır. Bkz.: A. Yıldırım, **a.g.e**., s. 221-222.

548 STMA, VII, s. 2085. Kalabalığı engellemeye çalışanlar arasında daha sonra Perinçek'e katılacak olan Hasan Yalçın da vardı. İTÜTB yöneticilerinden olan Yalçın, megafon elinde, Dolmabahçe'ye inmek isteyen öğrencilere şöyle sesleniyordu: "*Hareketlerin belli bir disiplin içinde ve örgütlü olarak yapılması gerekir. Aksi takdirde başarı şansı yoktur. İçimizden bazı anarşistler çıkıp, sizleri aşırı hareketlere itmek isteyebilirler. Böylelerine iltifat etmeyiniz. Örgüt disiplinine uyunuz*" Bkz.: T. Feyizoğlu, **Deniz 'Bir İsyancının İzleri'**, 28. baskı, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2010, s. 117.

yaya bırakıp, onun 'pasifistliğini' ispatlamak, en radikal FKF'lileri MDD'ci saflarda toparlamaktı."[549]

Bu eylemlerden en dikkat çekeni 28 Ekim 1968'de başlayıp, 10 Kasım 1968 günü Ankara'da bitmesi düşünülen "Tam bağımsızlık için, Mustafa Kemal yürüyüşü"dür. Bu yürüyüşle MDD'ciler, Mustafa Kemal'in anti-emperyalist çizgisi ile aralarındaki tarihsel ve duygusal bağları, güçlü biçimde ortaya koymayı amaçlamışlardı.[550] Yürüyüş beklendiği şekilde sonlandırılamamış olsa da, istenilen etkiyi fazlasıyla bırakmıştı.[551] Bu arada, aynı tarihlerde Doğu Perinçek ve Vahap Erdoğdu MDD'cilerin teorik dergisi olarak düşünülen yeni bir derginin hazırlıkları ile meşgul olmaktaydılar. Bu ikiliye MDD'ci kesimin ideologlarından Şahin Alpay, Erdoğan Güçbilmez, Seyhan Erdoğdu ve Münir Aktolga gibi isimler de destek olmaktaydı. Çıkarılacak aylık fikir dergisinin ismi ise, sosyalist gençliğe çok tanıdık gelecek bir isimdi: Aydınlık.

549 G. Zileli, **Yarılma,** s. 295.

550 A. Yıldırım, **a.g.e.**, s. 224.

551 Süleyman Demirel meşhur "yollar yürümekle aşınmaz" sözünü bu yürüyüşün yapıldığı tarih olan 8 Kasım 1968'de söylemiştir. Sözün orjinali "sokaklar eskimez"dir. Bkz. : **Cumhuriyet**, "Başbakan Ankara İl Kongresinde Konuştu", 9 Kasım 1968, s. 7.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
PDA'CILARIN BAĞIMSIZ BİR HAREKET OLARAK SİYASALLAŞMASI SÜRECİ VE 12 MART SONRASI AYDINLIK HAREKETİ

4.1. Aydınlık Sosyalist Dergi (ASD)

Aydınlık Sosyalist Dergi, Kasım 1968'de yayımlanmaya başlamıştır. Kurucular adına sahibi Münir Ramazan Aktolga'ydı. Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ise Vahap Erdoğdu. Dergi'nin merkezi Kızılırmak Sokak: 39/1 Yenişehir-Ankara adresindeydi. Derginin yazar kadrosunda Gün Zileli, Şahin Alpay, Cengiz Çandar ve Atıl Ant gibi Perinçek'çi MDD'cilerde yeralmaktaydı. Derginin ismi Şefik Hüsnü'nün temsil ettiği TKP ile tarihsel bağları ortaya koymak için bilinçli olarak seçilmişti. Gün Zileli, o günkü gelişmeleri şöyle anlatmaktadır:

> "*Tartışmalar içinde derginin adı da belirlenmişti: Aydınlık, alt yazısı ise Sosyalist Dergi. Aydınlık adını, TKP'nin kurucularından Şefik Hüsnü'nün 1920'lerde çıkarttığı Aydınlık dergisine atfen ya Doğu Perinçek ya da Vahap Erdoğdu önermişti. Şu anda bunu kesin olarak hatırlayamıyorum. Ama kim önerirse önersin, başka bir isim tartışılmadan, Aydınlık ismi hemen benimsendi.*"[552]

Aydınlık'ın ilk sayısı MDD'ci saflarda büyük bir yankı meydana getirmiş ve MDD-SD çekişmesinde, MDD'cilerin ideolojik üstünlük sağlamalarına neden olmuştu. MDD'ciler bu atılımla birlikte, teorik planda reddedilemez bir üstünlük elde etmişlerdi.

Aynı günlerde dünya sosyalist hareketi içinde belirleyici olan bir gelişme yaşanmaktaydı. SSCB ve Varşova Paktı silahlı kuvvetleri ortak askeri harekat ile kendilerinden bağımsız olarak hareket etmeye başlayan Aleksandr Dubçek rejimini alaşağı etmek üzere Çekoslavakya Cumhuriyeti sınırlarından içeri girip operasyona başlamıştı. SSCB'nin müdahalesi hem dünya ölçeğinde, hem de Türkiye çapında sosyalistleri ikiye böldü.[553] Türkiye'de Aybar'ın başını çektiği bir kesim, daha önce de belirtildiği gibi, bu müdahaleye karşı çıkmıştı. O güne kadar Mustafa Kemal'in "tam bağımsızlık" ilkesini şiar edinmiş, emperyalizme karşı ulusal bağımsızlığı savunagelmiş olan MDD'ci çizginin de aynen Aybar gibi, emperyalizmin diğer yüzü olan bu işgale

552 G. Zileli, **Yarılma,** s. 302.
553 **STMA**, VII, s. 2092.

karşı duracağı sanılmaktaydı.[554] Ancak öyle olmadı. Aksine, MDD'ciler söz konusu işgali Amerikan karşıtlığı üzerinden meşrulaştırarak onaylamayı tercih etmişlerdi:

> "*Amerikan aleyhtarı duygularımız zirvesindeyken, Ağustos ayında, başta Sovyetler Birliği olmak üzere Varşova Paktı ülkeleri, Çekoslavakya'yı işgal etti. Hepimize tek tek sorsanız, Sovyetler Birliği'nin revizyonist olduğunu söylerdik…..Sovyetler Birliği'ne bu uzaklığımıza rağmen, Prag Baharı'na hiçbir sempati duymuyorduk. Çekoslovak halkının özgürlük özleminden güç alarak Çekoslovakya Komünist Partisi içinde başlayan, Çekoslovak Komünist Partisi Sekreteri Dubçek tarafından benimsenen yenileşme ve özgürleşme hareketini, Amerikan emperyalizmi ile uzlaşma, sosyalist ülkelerin oluşturduğu anti-Amerikan bloku bölmek olarak görüyorduk. Revizyonist de olsa sonuçta SSCB, sosyalist bir ülkeydi ve Amerika'ya karşı cephenin bir unsuruydu…..Yani kısaca özetleyecek olursak, biz, Amerika'ya karşı dünya çapında yürütülen mücadelenin "şahin"leriydik. Amerika'yı zayıflatan her hareketi destekliyor, onu güçlendirdiği kanısında olduğumuz her harekete karşı çıkıyorduk. Bu hareket, o yıl dünyanın her yanında yükselen özgürlük mücadelesinin bir parçası olsa, bu anlamda bizim mücadelemizle paralellik taşısa da, tavrımız buydu. Bu yüzden, Amerikan emperyalizmini "güçlendirdiğini" düşündüğümüz Çekoslovakya'daki özgürlük hareketine karşı çıktık ve Sovyet tanklarının Prag Baharı'nı ezmesini alkışladık.*"[555]

Zileli'nin ileri sürdüğü görüş, işgalden üç hafta önce MDD'cilerin naşir-i efkarı Türk Solu dergisindeki şu sözler ile onaylanmaktadır:

> "*Çekoslovakya'yı sosyalist kamptan ayırma ve emperyalist dünya sistemi içine sokma yolunda önemli bir adım atılmıştı. Elbette ki Çekoslovakya'nın emekçi halkının karşısına 'kapitalizme dönüş' şiarıyla çıkılamazdı. Bu şiar, 'sosyalizmde reform' şekerine bulandı. Ve birçok iç ve dış konjonktürlerin birleşmesi, partide ve devlet mekanizmasında çok etkli duruma gelmiş bulunan bürokrat-teknokrat zümreye bu karşı-devrimci rolü oynatabiliyordu.*"[556]

---

554 "*MDD hareketinin, bir ülkenin milli bağımsızlığının ayaklar altına alınmasına verdiği bu destek, ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir. Gerçekten de son bir yıldır bu hareket, bir zamanların YÖN'cü milliyetçiliğinin bir versiyonunu sunar gibidir. Asker-sivl aydın zümrenin 'milli demokratik devrim' aşamasındaki rolünü, neredeyse tamamen Kemalist tarih anlayışına uygun bir tarzda sergilemiştir. Benzer şekilde Kürt ulusal meselesini gözlerden uzak tutmaya çalışmakta, 'Türk ve Kürt halkalarının birliğini', devrimci mücadele için olmazsa olmaz bir ön koşul olarak sunmaktadır. Aynı MDD'nin, Çekoslovakya'nın işgalini tamamen doktriner gerekçelerle savunmasının ifade ettiği çelişki nasıl açıklanabilir? Bu çelişki ancak, MDD'ci kadroların ideolojik ve siyasal eğitimlerinin içeriği ile açıklanabilir. Önderleri Stalinci Komintern geleneğiyle eğitilmiş olan MDD, yeni kuşak devrimcilere, devrim mücadelesinin uusararası plandaki organik bütünlüğünü daima hatırlatmışlardır. Her zaman açık ve yazılı olarak ifade etmeseler de MDD'ci önderler için, SBKP önderliğindeki resmi komünist hareket, bu organik bütünlüğün mevcut koşullardaki somutlanışıdır. Dolayısıyla enternasyonalizmin gereği olarak bu bütünün çıkarları, bileşenlerinin çıkarlarından daima önce gelir.*" Bkz.: E. Aydınoğlu, **Türkiye Solu**, s. 200.

555 G. Zileli, **Yarılma,** s. 297, 298.

556 E. Aydınoğlu, **Türkiye Solu**, s. 198 vd.

Ergun Aydınoğlu, Çekoslovakya işgali konusunda MDD'cilerin Sovyetlerden yana pozisyon almalarını, onların Stalinci formasyonlarına ve başından itibaren bu çizgide ilerlemelerine bağlamaktadır[557] Aslında Zileli de Stalinist etkinin belirleyici olduğunu şu ifadeleriyle ikrar etmiştir:

> "*...İşgali desteklememizin, bunlar kadar önemli bir başka nedeni ise, Mihri Belli başta olmak üzere, MDD'ci hareketin fikir babalığını yapan eski tüfeklerin, Stalinci geleneğin sıkı izleyicileri olmalarıydı. Eski tüfek kuşağı, sıkı Stalinci bir terbiye altında yetişmişti. Bu terbiyeye göre, Sovyetler Birliği'nin çıkarları, dünya devriminin çıkarlarıyla özdeşti. Sovyetler Birliği'ni zayıflatan her hareket otomatikman emperyalizmin kuklası ve karşı-devrimciydi. Eski Tüfekler kuşağı, bu anlayışı, belli ölçülerle bize de aktarmıştı.*"[558]

Çekoslovakya konusu yeni çıkmaya başlayan Aydınlık Dergisi'nde de ele alınmıştı. Aydınlık yazarlarının ortak düşüncesi de Prag Baharı'nın, 1968 yılı itibariyle "demokratikleşme" adı altında başlayan karşı-devrimci reformist bir hareket olduğu yönündedir. Aydınlık Sosyalist Dergi'nin ilk sayısının çıkış yazısında, konu aynen şu şekilde ele alınmıştır:

> "*1966 yılındaki Çekoslovak Yazarlar Birliği toplantısı ile birlikte su yüzüne çıkan hareketler, 1968 yılı başından itibaren meyvalarını vermiş ve emperyalistlerin 'sosyalizmde liberalleşme' diye takdis ettikleri akım, revizyonist Dubçek ve hempalarının tezgahladıkları, işçi sınıfı iktidarını ortadan kaldırıp, burjuvazinin iktidarına yolu açma hazırlıkları ile doruğuna ulaşmıştır. Çekoslovak karşı-devrim hareketinin, Avrupa Birliği kurma ve Ortak Pazar girme emelleri, yani emperyalizmle işbirliği özlemleri; Ortadoğu savaşı sırasında, henüz iktidara gelmemiş olan Dubçekçi çevrelerin İsrail'i destekleyen tutumları ve iktidara geldikten sonra emperyalist ideolojiye kapıları sonuna kadar açmaları yanı sıra, karşı-devrimci güçleri basın özgürlüğü adı altında teçhiz etmeleri, sosyalist ülkeler bakımından ibret verici bir ders teşkil etmelidir...*"[559]

Çekoslovakya olayları dışında Aydınlık çevresini ve MDD'cileri meşgul eden başka gündemler de bulunmaktaydı. Bunlardan en önde gelenleri, yaklaşan TİP Olağanüstü Büyük Kongresi ile FKF Üçüncü Kongresi'ydi. MDD'ciler özellikle FKF'yi yeniden ele geçirmek istiyor ve bunun için hem teoride, hem de öğrenci

---

557 E. Aydınoğlu, **Türkiye Solu**, s. 200.
558 G. Zileli, **Yarılma**, s. 298 vd.
559 **Aydınlık Sosyalist Dergi**, "Dünya Türkiye ve Devrimci Mücadele", sayı 1, Kasım 1968, s.6.

hareketleri kanalıyla pratikte, SD'cilere ve Aybar'a karşı üstünlük kurmaya çalışıyorlardı. Aydınlık Sosyalist Dergi'nin üçüncü sayısının başyazısı bu maksatla kaleme alınmıştı. TİP'te Devrimci Mücadele başlığı ile yayımlanan yazıda TİP'in, kurulduğu günden itibaren, hiçbir zaman gerçek yöneticilerine kavuşmadığı ve küçük burjuva kökenli bu sahte yönetici kliğin, TİP yönetimine girmek isteyen devrimcileri tecrit ettiği belirtilmiştir. Aynı sayının başka bir yerinde ise TİP'ten atılanların kaleme aldığı bir bildiri yayımlanmıştır. "Türkiye İşçi Partisi Devrimci Grup Bildirisi" isimli bu yazıda şöyle denmektedir:

> "*Biricik sosyalist siyasi örgütümüz Türkiye İşçi Partisi'ni, yıkıcı oportünistlerin elinden kurtarmak azminde olan bizler, sosyalist hareketteki son gelişmelerle ilgili görüşlerimizi bildiriyoruz.*
>
> *Başta Mehmet Ali Aybar olmak üzere TİP yöneticilerinin belirtileri uzun zamandan beri görülen, sosyalizme ve Türkiye gerçeklerine aykırı ve Parti programı ile çelişen oportünist tutumları, statükocu bir niteliğe bürünmüş ve emperyalizmin işbirlikçileriyle uzlaşmaya kadar varmıştır. Oportünist parti yöneticilerinin, emperyalizme bağlı gerici güçlerden gelen baskı ve tehditlere boyun eğmeleri karşısında, bir defa daha anlaşılmıştır ki, sosyalist mücadele yiğit devrimcilerin işidir.*"

Çözümse belliydi: Bir, partiyi MDD'ci bir teoriye dayandırmak; iki, gerçek proleterler yetiştirerek partide görev vermek; üç, parti içi demokrasiyi yeni baştan inşa etmek ve dört, yönetici kliği devirmek. Yani kısaca söylemek gerekirse, TİP'i topyekün ele geçirmek.[560]

Aynı sayıda, dikkat çekici bir başka habere daha rastlanmaktadır. Söz konusu haberde, o tarih itibariyle ABD tarafından Türkiye'ye Büyükelçi olarak atanan Robert Kommer'in, CIA ajanı olduğu ve Türkiye'ye gelişinde Yeşilköy ve Esenboğa Havaalanlarında protestolarla karşılandığı belirtiliyordu.[561] Bu haberden kısa bir süre sonra ise Kommer, ODTÜ'yü ziyaret etmiş ve başını Hüseyin İnan ve Taylan Özgür gibi DÖB'lülerin çektiği bir grup devrimci genç tarafından makam arabası ateşe verilmiştir.[562] Bu olay, o gün için ülke çapında büyük bir etki meydana getirmişti. Aynı zamanda öğrenci hareketlerinin hangi boyutlara geldiğinin de işaretlerini vermekteydi. MDD'cilerin sorunu ise, özellikle FKF özelinde bakıldığında, bu gençlik hareketlerinin

---

560 **ASD**, "Türkiye İşçi Partisi Devrimci Grup Bildirisi", sayı 3, Ocak 1969, s. 249.
561 **ASD**, sayı 3, s. 179.
562 **Cumhuriyet**, " Amerikan Büyükelçisinin Arabası Yakıldı", 7 Ocak 1969, s. 7

fiili olarak yönlendiricisi oldukları halde, bir türlü örgütsel planda gençliğin önderliğini ele geçirememeleriydi. Bu nedenle MDD'ciler için TİP'i ya da FKF'yi ele geçirmek çok önemli bir hedef haline gelmişti. Zaten yükselişe geçen gençlik hareketinin getirdiği rüzgarla birlikte SD'ciler savrulup gitmiş, MDD'ciler dinamizmleriyle bir kez daha gençliğin gözünde parlamaya başlamışlardı.[563] İki grup son kez kozlarını, 4 Ocak 1969 tarihli FKF Üçüncü Genel Kurul Toplantısı'nda paylaşacaklardı.

Üçüncü Kongereye bu ortam içinde gelindi. Kongrede üstünlük MDD'cilerin elindeydi. Sonuçta da Kongreyi MDD'ciler kazandı. Genel Başkanlığa Mahir Çayan'ın yakın arkadaşı Yusuf Küpeli seçildi. Küpeli'nin FKF Genel Başkanlığı dönemi örgütlü sosyalist gençlik hareketinin militan bir karakter kazanarak kitleselleşmeye başladığı ve sosyalist gençlerin ülkedeki bütün üniversite ve yüksek okullardaki öğrencilerin doğal önderleri konumuna yükseldiği bir dönem oldu. Öte yandan Deniz Gezmiş'lerin kurduğu DÖB de kendisini feshederek FKF'ye katıldı.[564] Artık FKF, tüm MDD'cilerin yegane örgütü durumuna yükselmişti. Bu katılımlar FKF'nin dinamizm sahibi militan tabanını da genişletmişti. TİP'in politik olarak etksizleşmesi ile birlikte düşünüldüğünde, bu gelişmenin sonucu olarak, 1969 yılı boyunca gerçekleşen bütün anti-emperyalist kitle eylemlerinin önünde rol oynayan tek örgütlü kitlesel güç konumu FKF'nin eline geçti. Hatta FKF, bir öğrenci örgütü olmanın sınırlarını aşmış ve bir siyasi parti veya sendika gibi hareket ederek köylülerin toprak işgallerine, küçük üreticilerin mitinglerine ve işçilerin grev, boykot ve işgal hareketlerine katılmaya başlamıştı.[565]

Doğu Perinçek açısından değerlendirildiğinde, Yusuf Küpeli'nin FKF Genel Başkanlığı pek olumlu bir gelişme değildi. Çünkü MDD'ciler arasında Doğu Perinçek ile Mahir Çayan birbirlerine muhalif iki ayrı kanadı temsil ediyorlardı. Ve Küpeli, görünür biçimde Çayan'a yakın duruyordu. Ki nitekim, Küpeli seçilir seçilmez Perinçek'e karşı bir tavır içine girerek, bu muhalif duruşunu ortaya koymuş oldu.[566]

---

563 "*…MDD tezinin doğruluğu, büyük bir özgüvenle izah ediliyordu konuşmacılar tarafından. Elbette, MDD'ci konuşmacılara bu özgüveni sağlayan en önemli şey, teorik üstünlükten çok, 1968 yılında yükselen öğrenci hareketleri ve büyük anti-emperyalist mücadelesinde aktif olmak noktasında yoğunlaştıran MDD'ciler, böylece, yelkenlerini, yükselen gençlik mücadelesinin rüzgarıyla dolduruyorlardı.*" Bkz.: G. Zileli, **Yarılma**, s. 322.

564 Deniz Gezmiş, 07.02.1968 tarihinde Doğu Perinçek'e gönderdiği mektupta DÖB'e bağlı arkadaşlarının FKF'ye katılması için Perinçek'ten ön ayak olmasını istemektedir: "*Yusuf Küpeli'nin başkan seçilmesi beni fazlasıyla sevindirdi. Fakat yine de oportünizmin tasfiyesi anlamına gelmez. Yalnız bu bizim için iyi bir fırsat olmalı. Benim burada kimseyle temasım olamıyor.* ***Sen İstanbul'a gelipte bizim çocukların FKF'ye giriş işini bir düzene soksan çok iyi olur.***" Bkz.: Can Dündar, **Abim Deniz 'Hiç Yayınlanmamış Mektup ve Fotoğraflarla Hamdi Gezmiş'in Anıları'**, İstanbul: Can Yayınları, 2014, s. 153.

565 **STMA**, VII, s. 2105.

566 G. Zileli, **Yarılma,** s. 327.

Perinçek, Küpeli'ye yönelik görüşlerini ve o günün genel eğilimine, aynı zamanda önemli gelişmelerine dair yorumlarını şu şekilde özetlemiştir:

> "*...Hiç akılda olmayan Yusuf Küpeli bu koşullarda, Doğu Perinçek ve arkadaşlarının adayı olarak Genel Başkan oldu.*
>
> *Yusuf Küpeli, daha sonra dönek olarak kanıtladığı zayıf kişiliği ve yarım Milli demokratik Devrimciliği nedeniyle TİP yönetimiyle uzlaşmacı bir tavra girdi. Küpeli, Sosyalist Devrim tezini bir gecede terkeden fakat Milli Demokratik Devrimi de anlamayan kesime dayandı. Bu kesim, bir süre sonra THKP/C ve THKO örgütlerinde şekillenecek ve Milli Demokratik Devrimi reddeden fakat çizgisine girecektir……*
>
> *....Yusuf Küpeli, MDD stratejisini kavramamış kesime dayanarak ve "Sosyalist Devrim" oportünizminin kalıntılarıyla işbirliği yaparak, Dev-Güç'e katılma kararı alınmasını önledi. Maceracı eğilim bu dönemde başladı. Filistin'e adam yollama gibi aniden boy gösteren çocukluklar ve provakasyonların kucağına sürüklenen gizli örgüt toylukları yüzünden, FKF gençliğin kitle eyleminden kopuş sürecine girdi.*
>
> *FKF, 1968 gençlik hareketine önderliğiyle halkın gözünde meşru bir örgüttü. Bu yasal örgütün başındakiler, yasal kitle hareketiyle yasadışı fokoculuğu birbirine karıştırdılar. Böylece yasal örgüt mevzilerinin kaybedilmesi tehlikesi doğdu. FKF'nin yasal faaliyet olanakları darbe yedi, örgütsel işleyiş zaafa uğradı.....FKF örgütünü dağıtanlar, TİP'e karşı da yıkıcı bir tutumun içine girdiler. 1969 yılında bütün TİP kongrelerinde kavga çıkardılar. 'Oportünizmi şiddet kullanarak bertaraf etme' teorisi, bizzat Yusuf Küpeli-Mahir Çayan ikilisi tarafından açıkça savunuldu. TİP Genel Merkezi, bir takım karanlık adamlar tarafından basıldı, daktilolar götürüldü vb. kışkırtıcılar başroldeydi. 1970'lerden sonra sol örgütler arasında ve içinde cinayetlere varacak olan sol içi şiddetin kökleri oradadır.*"[567]

Gerçektende 1969 yılı itibariyle devrimci gençlikte bir hareketlenme, illegal muhalefete daha fazla yönelme gibi eğilimler belirmişti. Daha sonraları solun terör batağına saplanmasının nüveleri bu tarihteki eğilimlerde saklıydı. Aynı tarihlerde DÖB gibi oluşumların meydana çıkması da, kısa süre sonra, solda patlak verecek mitoz bölünmenin başlangıcı olarak görülebilirdi. Gençlik, Perinçek'in de belirttiği gibi iyiden iyiye terörize olmaya başlamıştı. Tabii bu durumu tahrik eden başka gelişmeler de yaşanmaktaydı. Gençliğin bir kesimi sol ideoloji eliyle eli silahlı terörist haline dönüştürülürken, bir diğer kesimi de sağ ideoloji eliyle terörize ediliyordu. 16 Şubat

[567] T. Feyizoğlu, **FKF**, s. 29 vd.

1969 tarihinde yaşanan ve tarihe "Kanlı Pazar" olarak geçen hadise,[568] aynı millete mensup bu iki gençlik kesiminin arasına geri dönülmez ayrılık tohumları ekmekle kalmıyor, iki kesimin de silahlı şiddete yönelmesinin miladı oluyordu.[569]

Perinçek'in "maceracılık" olarak nitelendirdiği bu eğilim, 1969 yılı itibariyle MDD içi büyük bir kopuşa yol açacaktır. Bu kopuş, ne tesadüftür ki FKF'nin başka bir kimlikle yeniden doğduğu günlere rast gelecektir. Ancak o günün öncesine denk gelen bir kaç aylık zaman diliminde, kopuşun izlerini taşıyan üç belirleyici tarihsel hadise yaşanmıştır. Bunlardan birincisi, görev başındayken vefat eden Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in cenazesinde yaşanan olayları protesto etmek için 7 Mayıs 1969 tarihinde aralarında Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay başkan ve üyelerinin de bulunduğu bine yakın hukukçu, rektör, dekan ve öğrencinin katıldığı Anıtkabir yürüyüşünde Çayan grubuna bağlı öğrencilerin, ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş'ı istememeleri ve Anıtkabir'e çıkmasına engel olmalarıydı. Bu olay, daha sonra Proleter Devrimci Aydınlık olarak bağımsızlaşacak Perinçek grubunun, Çayancıları "maceracılık"la suçlamalarına neden olmuştu.[570] İkinci ve üçüncü tarihsel gelişme ise aynı gün yaşanmıştır. 21 Mayıs 1969 günü, MDD'ciler arasında yaşanan ayrılığın aktörleri Mihri Belli'nin evinde son kez buluşmuş ve bir uzlaşma noktası bulmaya çalışmışlardır. Bu ikinci önemli ve belirleyici tarihsel gelişmedir. O gün orada bulunanların kimler oldukları, Gün Zileli'nin çalışmasına şöyle yansımıştır:

---

568 6. Filo, bir kez daha İstanbul'a gelmiş ve yine sosyalist gençler tarafından protesto edilmek istenmişti. Bu kez gençlerin yanında işçi sendikaları ve meslek kuruluşları da vardı. Kalabalık Taksim Meydanı'nda toplandı. Kalabalığın bir kısmına sağ görüşlü kişiler tarafından sopa ve bıçaklarla saldırı düzenlendi. Bu saldırı neticesinde 2 genç öldürüldü, 200 kişi de yaralandı. Bkz.: **Cumhuriyet**, "Kanlı Pazar", 17 Şubat 1969, s. 1. ve **STMA**, VII, s. 2105 vd., 2138.

569 Kanlı Pazar'da öldürülen M. Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan'dan sonra 19 Eylül 1969'da Mehmet Cantekin, 23 Eylül 1969'da Gezmiş'in yakın arkadaşlarından Taylan Özgür (Gezmiş, öldükten sonra yanına gömülmek istemiştir), 9 Aralık 1969'da Mehmet Büyüksevinç ve 15 Aralık 1969'da Battal Mehetoğlu'nun ölümleri sosyalist gençliği geri dönülmez biçimde silaha itiyordu. Gençler, silaha olan yönelimleri ve silahlı mücadeleye olan inançları arttıkça, farklı yollar icat etmeye başlıyorlardı. Filistin'e giderek silahlı eğitim almak da bunlardan biriydi. Örneğin 1969 Nisan'ında Deniz Gezmiş bir grup arkadaşıyla birlikte Suriye sınırından geçerek Filistin Demokratik Halk Cephesi ile ilişki kurar ve bir müddet Filistin kamplarında askeri eğitim görür. Bu durum, artık gençlerin legal siyaset yolundan tatmin olmalarının ne kadar güçleştiğinin de güçlü bir delilidir. Bkz.: Harun Karadeniz, **a.g.e**., s. 99 ve **STMA**, VII, s. 2138.

570 İşin ilginci bu olaydan on gün sonra Doğu Perinçek, 19 Mayıs günü yapılan öğrenci yürüyüşünden sonra emniyet güçlerinin uyarısına ve izin vermemesine rağmen kitleyi Kızılay Meydanı'na yöneltmiş ve bunun neticesinde de polis tarafından gözaltına alınmıştır. Gün Zileli, Perinçek'in bu tavrını şöyle yorumlamıştır: "*Doğu, bu 'kör parmağım gözüne' eylemi neden örgütlemişti? Bugün baktığım zaman, bunun, birbirine bağlı iki nedeni olduğunu düşünüyorum. Birincisi İmran Öktem olayından sonra 'aydın-sivil aydın zümre'nin hareketlenmesinin ortaya çıkardığı cunta beklentilerinin, bu tür eylemler ve çatışmalar yoluyla daha da yoğunlaştırılması isteği olabilir. Bunun yanı sıra, ikinci neden, Doğu'nun FKF içinde, Yusuf Küpeli ve Mahir Çayan'la giriştiği liderlik yarışmasında bu tür eylemler yoluyla pratik önderliği ele geçirme girişimi olabilir.*" Bkz.: G. Zileli, **Yarılma**, s. 350 ve 20 Mayıs tarihli haber için bkz.: **Cumhuriyet**, "Ankara'da Polis Gençlerle Çatıştı", 20 Mayıs 1969, s. 1 ve 7.

"*21 Mayıs gecesi, Mihri Belli'nin annesinin Demirtepe'deki evinde, o dönemde, İstanbul ve Ankara'da gençlik mücadelesinin en ön safında yer alanların katıldığı bir değerlendirme toplantısı düzenlendi. Mihri Belli'nin de hazır bulunduğu bu toplantıyı kimin örgütlediğini bilmiyorum. Bu toplantıda şu şahıslar vardı: Mihri Belli, Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Doğu Perinçek, Gülten Çayan (Mahir Çayan'ın eşi), Yusuf Küpeli, Cengiz Çandar, Mustafa Lütfü Kıyıcı, Tarık Almaç, Mustafa Kemal Çamkıran, ben, Ömer Özerturgut, Oral Çalışlar.*

Oral Çalışlar'ın da belirttiği gibi[*]*, bu değerlendirme toplantısı o zamanki MDD'ci gençlik önderlerinin bu ölçüde geniş çaplı ilk ve son toplantısıydı. Bu tarihi toplantıda, daha sonraki bölünmelerde oluşacak örgütlerin belli başlı bütün önderleri, neredeyse tam kadro oradaydı.*"[571]

Toplantı, iki grubun düellosu şeklinde geçti. Bir de Mihri Belli ve Deniz Gezmiş gibi iki grup arasındaki sorunları çözmeye yönelmiş tarafsızlar bulunmaktaydı. Bunlar, uzlaştırıcı bir rol oynadılar. Ancak istendiği gibi bir uzlaşma olmadı. Çayancılar, Perinçekçileri, 19 Mayıs yürüyüşünde olduğu gibi, "provakatif eylemler" yoluyla kendilerinin otoritesini sarsmakla ve FKF'yi cuntacı heves sahibi "Kemalist" küçük burjuvaların peşine takmakla suçlamaya devam ettiler. Perinçekciler de Çayan grubunu "maceracılık"la ve TİP oportünizmine yanaşmakla suçladılar. Neticede toplantı sonuçsuz kaldı. Üçüncü tarihi gelişme ise işte tam bu noktadan sonra yaşandı: Toplantıdan beklediklerini alamadan çıkan ve Gün Zileli, Doğu Perinçek, Oral Çalışlar, Ömer Özerturgut ve Cengiz Çandar'dan oluşan beş kişilik Perinçek grubu, geceyarısına yakın bir saatte, Ankara Kızılay Parkı'nda, gelecekte Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) adını alacak, PDA Hareketi'nin illegal çekirdeğinin kurulmasına karar verdi. Bu çekirdek oluşum, Lenin'in "öncü çelik çekirdek" örgütlenmesine uygun düşecek şekilde örgütlenecek ve kısa bir sürede olsa gizli ve illegal faaliyet yürütecekti. Ve sonuç olarak 21 Mayıs 1969 gecesi tarihe, MDD'ciler arasında yaşanacak olan kopuş sürecinin başlangıç noktası olarak geçecektir.[572]

Bu geceden sonra Perinçek grubu iki stratejik adım atmıştır. İlki, 8 Temmuz 1969 tarihinde Ömer Özerturgut'un yönetiminde çıkan emekçi gazetesi İşçi-Köylü'nün yayın hayatına başlamasıdır. Perinçek grubu böylelikle emekçi kesimi kendi tecrübeleri

---

[*] Çalışlar'ın, *68' Başkaldırının Yedi Rengi isimli* kitabından bahsetmektedir. Söz konusu eserinde Oral Çalışlar, toplantıya katılan isimleri aynı sırayla zikretmektedir.

571 G. Zileli, **Yarılm***a*, s. 351; Oral Çalışlar, **'68 Anılarım**, 16. baskı, İstanbul: Everest Yayınları, 2011, s. 116.

572 G. Zileli, **Yarılma**, s. 353, 354 vd.; O. Çalışlar, **a.g.e**., s. 117. O gece orada bulunanlardan Oral Çalışlar, illegal parti kurma girişiminin pastanede konuşulduğunu belirtmektedir. Zileli ise Kızılay Parkı'nda bir bankta.

içinde örgütleyebilecekti. Daha da mühimi, MDD içine çöreklenmiş maceracılığın ve cuntacılığın karşısına, gerçekler üzerinden politika yapılarak ve sosyalizmin asıl amacına uygun düşecek biçimde emekçilerle birlikte çıkılmış olacaktı.[573] İkinci stratejik adım ise Yazı Kurulu olarak hakim oldukları ASD'nin sahipliğini Münir Ramazan Aktolga'dan alarak Atıl Ant, Gün Zileli, Cengiz Çandar ve Ömer Özerturgut'dan müteşekkil bir sahipler kuruluna devretmeleridir.[574] Böylece İşçi-Köylü Gazetesi ile emekçi kesimi, ASD ile de öğrenci ve aydın kesimi doğrudan etki altına alabileceklerdi. Belki bu hamle yasal olarak çok da bir şey ifade etmiyordu, ancak öte yandan MDD içinde yaşanacak olan o "Büyük Kopuş"un adım adım yaklaştığının güçlü bir ifadesi olmuştu.[575]

4.2. Büyük Kopuş

9-10 Ekim 1969 günleri FKF'nin Dördüncü Kurultayı'nı gerçekleştireceği günlerdir ve bu kurultayın da, önceki gibi MDD'cilerin egemenliği altında sonuçlanacağından kimsenin kuşkusu neredeyse yok gibidir. Ancak, TİP'de 1966'dan beri sürdürdükleri mücadeleyle birlikte, dışardan bakıldığında, iç bütünlüklerinin pekiştiği izlenimi veren ve üç yıl boyunca sürekli olarak elde ettikleri başarılara nihayet örgütlü bir ifade kazandıracakları sanılan MDD'cilerin, ya da kendilerine verdikleri sıfatla "proleter devrimciler"in bu kurultaydaki tartışmalardan bir bölünme ile çıkacakları, işin iç yüzünü bilmeyen sosyalist kitle tarafından öngörülememişti. Gerçi Türk Solu ve Aydınlık dergilerindeki kimi yorumlar arasında farklılıklar bulunduğu ve pratik mücadelenin yürütülme metodu konusunda pasifizm-anarşizm çatışması yaşandığı bilinmekteydi. Fakat bu tartışmaların kalıcı bir kopuşa yol açacağı asla tahmin edilemiyordu. O gün ve sonrasında yaşananlar, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi'nin VII. cildinde aynen şöyle anlatılmaktadır:

---

573 Perinçek Grubuna bağlı isimlerden Prof. Dr. Cüneyt Akalın, İşçi-Köylü Gazetesi hakkında kaleme aldığı makalede, çıkışı, Çayan-Perinçek ayrılığının henüz yaşanmadığı döneme denk gelen İşçi-Köylü Gazetesi'nin "Büyük Kopuş"a kadar, ASD olarak her iki grup tarafından da sahiplenildiğini belirtmektedir. Ancak kopuş sonrası gazete PDA'cılara kalmıştır. Zaten de başından beri gazetenin insiyatifi onların elindedir. Gazete daha çok merkez medyanın yer vermediği işçi haberlerine yer vermekteydi. Gazete 8 Temmuz 1969-9 Nisan 1971 tarihleri arasında on beş günde bir yayımlanmış ve toplam 31 sayı çıkmıştır. 50.000'in üzerinde bir tirajla dikkatleri üstüne çeken İşçi-Köylü Gazetesi'nde yazısı veya şiiri yayımlanan tanınmış kalemler şöyledir: Prof. Dr. Türkkaya Ataöv, Fakir Baykurt, Ataol Behramoğlu ve Aziz Nesin. Bkz.: Cüneyt Akalın, "İşçi Köylü Gazetesinde Köylü Mücadeleleri Haberleri (1969-1971)", https://www.academia.edu/30931179/İşçi-Köylü_Gazetesinde_Köylü_Haberleri, (27.02.2017), s. 1-3.

574 G. Zileli, **Yarılma**, s. 374.

575 ASD'nin Eylül 1969 tarihli 11. sayısı yazı kurulu değişmiş şekliyle çıkmıştır.: Bkz.: **Aydınlık Sosyalist Dergi**, 11. sayı, Eylül 1969, s. 336.

"*…FKF Kurultayının seyri, 'proleter devrimciler'in hegemonyasına ilişkin beklentileri doğruladı. Bir önceki kurultayda FKF Merkez Yürütme Kurulu'na ve İstanbul Bölge Sekreterliği'ne MDD'cilerden olduğu kadar TİP yönetimine yakınlığıyla bilinen üyelerden de seçilenler olmuştu. Ancak FKF'nin 1969 yılı boyunca gösterdiği gelişmenin öznesi 'proleter devrimciler'di. Bütün yıl boyunca FKF Ankara, İstanbul ve İzmir'in hemen hemen tüm üniversite ve yüksek okullarının her biriminde örgütlenmekle kalmamış aynı zamanda hemen hemen tüm öğrenci derneklerinin yönetimine aşağıdan kitle mücadelesi içinden gelerek egemen olmuştu. 'Proleter devrimciler', öğrenci hareketi üzerinde sosyalistlerin hegemonyasını sağlarken sırf sosyalist ideologlar oldukları için değil, öğrenci hareketinin tabanından gelen, hatta çoğu zaman mücadele içinde 'sosyalist' ilkelerin savunulmasını ihmal ettikleri halde öğrencilerin doğal liderleri olmayı başarabildikleri için üste çıkabilmişlerdi ve FKF içindeki nüfuzlarını da öğrenci hareketinin dolaysız temsilcileri olmalarına borçluydular.*

TİP içindeki kamplaşma FKF'ye de dolaysız olarak yansıyınca FKF'deki TİP yönetimi çizgisini benimseyenler, 'proleter devrimciler' tarafından Mihri Belli'nin Aybar ve Aren'e yüklediği sıfatla 'oportünist' olarak nitelenmeye başlamışlardı.[576] *Eylem çizgileri ve mücadele anlayışları bakımından 'proleter devrimciler'in gösterdiği aktiviteyi, mücadeyi yersiz bir biçimde kızıştırdığı ve bunun da bir 'cunta'ya hizmet etmekten başka bir işe yaramadığı gerekçesiyle eleştiren ve kimi zaman da buna karşı çıkan 'sosyalist devrimciler'*[577] kurultaya *gelmeden önce zaten FKF alt örgütlerindeki delegelik seçimlerinin çoğunu yitirmişlerdi. Kurultay başkanı tarafından*[578] *'oportünizmle mücadele' kurultayı olarak adlandırılan toplantı İstanbul Hukuk Fakültesi delegesi Mustafa Lütfi Kıyıcı'nın verdiği Osman Saffet Arolat, Sıtkı Coşkun ve Veysi Sarısözen'in örgütten ihracı önergesiyle açıldı. Bu önergenin yalnızca evet oylarının sorulmasıyla kabul edilmesinden sonra da tüzük değişikliği sırasında bütün 'oportünist'lerin temizlenmesi kararlaştırıldı.*

Ancak bu beklenen gelişmenin arkasından çok beklenmedik bir başka gelişmenin ipuçlarının ortaya çıktığı görüldü. ODTÜ ve SBF Fikir Kulübü delegeleriyle, İstanbul'da DÖB'den FKF'ye giren delegelerin oluşturduğu ve sözcülüğünü Mahir Çayan, Münir Aktolga, İrfan Uçar, Mustafa Gürkan'ın yaptıkları bir grup delege ile Aydınlık Dergisi yazı kurulu üyeleri Doğu Perinçek, Şahin Alpay, Erdoğan Güçbilmez ve Cengiz Çandar'ın sözcülüğündeki bir başka grup arasında 'Milli Demokratik Devrim' stratejisinin kavranışı ve devrimci gençlik hareketinin pratiklerinin anlamlandırılması ve işçi sınıfı hareketiyle ilişkilendirilmesi bakımından bir çatışmanın doğduğu görüldü. Münir Aktolga ve Mahir Çayan'ın sonraları Proleter Devrimci Aydınlık çevresini oluşturacak olan grubun yazarlarından Şahin Alpay ve Erdoğan Güçbilmez'in

---

576 Tam bu noktada TİP Yönetimi taraftarı, SD'ci Harun Karadeniz'in şu sözleri, konuyu pekiştirmesi açısından, ön plana çıkmaktadır: "*Özellikle Dev-Güç olayında olduğu gibi bu harekete* (MDD Hareketi) *karşı çıktım. Karşı çıkışlarımın sonucunda 'Oportünist' 'Pasifist' ve 'Hain' ilan edildim.*" Bkz.: H. Karadeniz, **a.g.e**., s. 168.

577 Harun Karadeniz'in şu ifadeleri, bahse konu eleştirilere örnek teşkil etmektedir: "*1966'larda başlayıp, 1969 yılı içinde gençlik örgütlerini ele geçiren görüş, bu akımın temsilcilerince doğru devrimci görüştü ve adı Milli Demokratik Devrim idi. **Bana göre ise, anarşist nitelikte hareketlerle son tahlilde cuntaya oynayan** ve eylemin öncülüğünde 'Asker, sivil, aydın zümre'yle birlikte iktidarı ele geçirmeye yönelik ve gerçek bir MDD ile ilgisiz **bir hareketti**.*" Bkz.: H. Karadeniz, **a.g.e**., s. 168.

578 Kurultay başkanı Adil Özkol'dur. Bkz. A. Yıldırım, **a.g.e**., s. 236.

Aydınlık dergisinde çıkan yazılarına dayanarak yaptıkları eleştirinin merkezinde MDD'de 'proleterya veya küçük burjuvazi önderliği' sorunsalı vardı. Mahir Çayan ve Münir Aktolga'nın konuşmalarında Şahin Alpay'ın 'proleteryanın milli demokratik devrimde önderliğinin objektif şartları oluşmamıştır'[579] *görüşünde ifadesini bulan yaklaşımın bir sağ sapmaya işaret ettiğini dile getirmeleri, sosyalist hareketin Kemalizm'den ideolojik ve örgütsel olarak bağımsızlaştırılmasının gerekliliğini vurgulamaları ve bir proleter sınıf partisi olmaksızın Kemalistlerle 'Milli Cephe' kurulduğunu ilan etmenin, hareketi Kemalistlerin kuyruğuna takmak olduğunu açıklamaları kurultay çoğunluğu tarafından desteklendi. Doğu Perinçek, Şahin Alpay ve Erdoğan Güçbilmez ise, 'somut şartların somut tahlili'ni yapmaktan uzak olduğunu ve 'Milli Cephe'yi daralttığını ya da böldüğünü söyledikleri, 'Ecevit'in TÖS Kurultayı'nda yuhalanması, ODTÜ işgali ve sonrasında sosyal demokratlarla sosyalistler arasındaki çatışmalar gibi hareketleri eleştirdikten sonra 'fabrika işgalleri ve grevler sırasında bu hareketlere katılmamanın oportünizm, hareket berekettir yaklaşımıyla girişilen boykotların sol sapma olduğunu dile getirdiler.*"[580]

MDD'ciler bu tartışmalar neticesinde, devrimde öncülük, yakın dönem taktikleri ve parti anlayışı konularında birbirlerinden keskin biçimde ayrıştılar. Bu arada tartışmalar esnasında iki tarafı bir arada tutmak isteyen Mihri Belli'nin MDD içindeki önderliği de ciddi derecede yara almış oldu. Mihri Belli tekrara düşmekten ve MDD'nin bilindik tezlerini öne sürmekten başka bir şey ortaya koyamamış; açıkçası somut bir örgütlenme çabası veya alternatif bir yol da gösterememişti.[581] Doğrusunu söylemek gerekirse Kurultay, sosyalistler açısından pek de olumlu sonuçlar doğurmamıştı. Ama dikkat çekici bir değişiklik yaşanmıştı. FKF, ismini Türkiye Devrimci Gençlik federasyonu olarak değiştirdi. O günden sonra artık bu örgütlenme kitleler tarafından Dev-Genç[582] olarak bilinecekti.[583]

Dev-Genç'in Genel Başkanlığı'na Atilla Sarp getirildi. Genel Sekreterliğe İrfan Uçar, Genel Saymanlığa Ergun Aydınoğlu, Merkez Yürütme Kurulu Üyeliklerine ise sırasıyla Gün Zileli, Oral Çalışlar, Aktan İnce, Tuncay Çelen ve Ömer Özerturgut getirildi. Bilindiği gibi Gün Zileli, Oral Çalışlar, Ömer Özerturgut ve Aktan İnce,

---

579 Şahin Alpay bu görüşünü, Ekim 1969 tarihli Aydınlık Dergisi'nin 12. sayısında yayımlanan "Türkiye'nin Düzeni Üzerine" isimli yazısında ortaya atmıştır. Bkz.: Şahin Alpay, "Türkiye'nin Düzeni Üzerine", **Aydınlık Sosyalist Dergi**, 12. sayı, Ekim 1969, s. 448-478.

580 **STMA**, VII, s. 2139 vd.

581 Haluk Yurtsever, **a.g.e.**, s. 95.

582 Bu ismin tutulmasının gerekçelerini Gün Zileli şöyle anlatmaktadır: "*Bu adın tutmasında, özellikle köylü kitlelerinin hayal gücünün büyük payı olduğunu belirtmeliyim. Köylüler, her zaman kendilerini olağanüstü güçlerin desteklediklediğini hayal ederler, bu, karşılarındaki büyük güçlerle başa çıkabilmeleri için onlara moral verir. İşte Dev-Genç tam da böyle bir ihtiyaca cevap vermiştir. Arkalarındaki güç, hem gençtir, hem de devdir. Bu yüzden köylüler, çoğul haliyle, 'Dev-Genç'liler gelmiş' demez, 'Dev-Genç gelmiş' derlerdi. Çünkü Dev-Genç, çoğul değil, tekildi. O, koca adımlarıyla her yere yetişen dev bir gençti.*" Bkz.: G. Zileli, **Yarılma**, s. 380.

583 A. Yıldırım, **a.g.e.**, 317.

Perinçek'e yakın duran isimlerdi. Tartışmada yer almayan Sinan Cemgil, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Mustafa Yalçıner, Gülay Özdeş, Atilla Keskin gibi isimlerden oluşan ODTÜ SFK üyesi grup, "silahlı mücadele" hazırlıklarına girişmek üzere Filistin'de bulunduklarından dolayı her iki kanada da yakın durmamışlardı. Deniz Gezmiş ve FKF eski Genel Başkanı Yusuf Küpeli ise Mahir Çayan'ın yanında yer almışlardır.[584]

Artık iki grup arasında yaşanan gerilimin son raddesine gelinmişti. İpler 1970 yılının Ocak ayında koptu. Ocak 1970'de bayilere Aydınlık Sosyalist Dergi'yi almaya gidenler, biri mavi kapak üzerine beyaz olmak üzere "proleter devrimci" lejantıyla, diğeri kırmızı üstüne beyaz yazı olmak üzere iki Aydınlık'la karşı karşıya kalmışlardı. Bunlardan "proleter devrimci" olanı Perinçek ve arkadaşlarının çıkardığı Aydınlık'tı.[585] ASD ise Mihri Belli ve Çayan ekibinin dergisi olarak yayın hayatına devam etmekteydi.[586]

PDA'cılar ASD'cileri "İlkesiz Birlik Cephesi" şeklinde nitelendirerek: 1) Örgütlenme, 2) Türkiye İşçi Partisi, 3) Proletaryanın öncülüğü, 4) Milli Cephe, 5) Kemalizm, 6) Milli Demokratik Devrim, 7) Çalışma Tarzı, 8) Feodalizm ve 9) Bilinçlendirme Eylemi konularında birbirinden ayrı ve aykırı görüşlere sahip olduklarını öne sürmüşlerdir. PDA'ya göre ASD'ciler Aydınlık'ı bir hizip dergisine dönüştürmeye ve Aybar-Aren ikilisinin güçbirliği ve proletaryanın öncülüğü konularındaki görüşlerini MDD'ci saflara sokmaya çabalamaktaydılar. Ayrıca PDA'cılar, devrimci mücadelede aslolanın kitle çizgisini izlemek, yani kalabalıklarla, halkla ve diğer ilerici-demokratik güçlerle ittifak halinde olmak olduğunu savunmaktaydılar. İşçi sınıfının öncülüğünde ve işçi-köylü ittifakının desteğiyle, asker-sivil aydın zümrenin devrimci atılımlarının daha da pekişeceğine inanmaktaydılar. Ve Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın boykotunu, 27 Mayıs'çı emekli Korgeneral Madanoğlu'nun "milli ordu özlemi"ne dair yaptığı konuşmayı ve 69 genç deniz subayının "sol içerikli" bildirisini bu pekişmenin somut delilleri olarak kabul etmekteydiler.[587] PDA'cılara göre bu gibi gelişmeler Kemalist çevrelerle sosyalistlerin birlikteliğinin izlerini yansıtmaktaydılar.

---

584 **STMA**, VII, s. 2141.

585 Türkiye sosyalizm tarihine "Kırmızı Aydınlık-Beyaz Aydınlık" bölünmesi olarak geçen olay bu şekilde gerçekleşmiştir.z

586 **STMA**, VII, s. 2145.

587 **Proleter Devrimci Aydınlık**, "Yaşasın Proleter Devrimci Aydınlık", sayı 1-15, Ocak 1970, s. 162 vd., 171-172, 176.

ASD'cilerse yaşanan hadiseler üzerine çıkardıkları ilk sayıda, konu ile ilgili bir analiz yazı yayımlamışlardır. Bu yazıda eleştirinin odak noktasına, Doğu Perinçek'in ASD'nin 12. sayısında kaleme aldığı "Proleter Devrimci Safları Çelikleştirelim" yazısındaki görüşleri konulmuştu. Perinçek ve arkadaşları söz konusu yazı üzerinden sağ sapma içine düşmekle suçlanıyor ve Çayan'lara yönelik "sol sapma" suçlamaları ile gençliğin sokak eylemciliğini "küçük burjuva anarşizmi" olarak gören Aybar-Aren ikilisinin yanlış fikirlere kapıldıkları öne sürülüyordu. Ayrıca derginin bu sayısında yeralan "İlkelerde Birlik Şarttır" isimli yazıda PDA'cılar devrimde öncülüğü "radikal küçük burjuva"lara terketmekle suçlanıyorlardı. Çayan'ın kaleme aldığı "Sağ Sapma, Devrimci Pratik ve Teori" isimli yazıda ise PDA'cılardan Şahin Alpay'ın "Türkiye'nin Düzeni" isimli yazıda ele aldığı, "Türkiye işçi sınıfının milli demokratik devrimde öncülüğü için objektif şartları yoktur" yollu görüşleri keskin biçimde eleştirilmiştir. Ve Çayan, bu görüşe karşı işçi sınıfının öncülüğünü inatçı bir şekilde savunmuştur: "*Hemen belirtelim ki, işçi sınıfının öncülüğü olmadan ne anti-emperyalist savaş başarıya ulaşabilir, ne de sosyalizme geçiş mümkün olabilir.*" Dahası Çayan'a göre, Doğan Avcıoğlu'nun Kemalist devrim çizgisi ile PDA'cıların devrim anlayışları aynı doğrultudadır. Çayan yazısında, Avcıoğlu'nun "*Ülkemizin bugünkü gelişme aşamasında milliyetçi devrimciler bir kez daha ön planda rol almaya aday gözükmektedirler, çünkü ülkenin bugünkü gelişme aşaması bunu* gerektirmektedir" görüşünün, Şahin Alpay tarafından haklı görülmüş olduğunu ve bunun da ötesinde Alpay'a ait: "*Bugün proletaryanın ön planda rol oynaması için objektif şartları olgunlaşmamıştı*" sözü ile bir kez daha tasdik edildiğini ispata çalışmıştır. Çayan, ASD'nin Haziran 1970 tarihli 20. sayısında ise Perinçek'in İşçi-Köylü gazetesinde çıkan bir yazısında "*Bizim partimiz **Milli Kurtuluş Cephesidir,** Bizim partimizin komutanı **Mustafa Kemal'dir**. Bizim partimizin üyeleri Amerikan söümürücüleriyle ortaklık etmeyen bütün bir **Millet**'dir.*" demesinden yola çıkarak sert bir eleştiri yazısı kaleme almış ve Perinçek'i "küçük burjuva kuyrukçuluğu" yapmakla suçlamıştır.[588] Çayan'a göre Perinçek ve arkadaşları

---

588 Çayan ekibine bağlı bir Dev-Genç yöneticisi olan tanınmış sosyalist Oğuzhan Müftüoğlu ise tartışmayı şöyle izah etmektedir: "*Doğu Perinçek grubu Kemalizmi "sağ" ve "sol" Kemalizm diye ayırıp anti-emperyalist olanın sol olduğunu ileri sürerken; örneğin Mahir, Kemalizmin Kurtuluş savaşı'nadki anti-emperyalist tavrının belirleyici olduğunu, anti-emperyalist olmayan kesimlerin Kemalist sayılamayacağını savunuyordu.*

(...) O zamanki saflaşmalarda....Kemalizm meselesinin bir ölçüt olduğunu söylemek de pek doğru değil

Gençlik hareketi içinde Mustafa Kemal figürünün belirli bir yeri olduğu doğru. İlk dönemlerde 10 Kasımlarda kalpaklı fotoğraflarından yaka rozeti takılıp, Anıtkabir'e gidilirdi.

Bu bir tartışma konusu da değildi. Mao'nun Sun Yat Sen'e sahip çıkması, Che'nin Bolivar'ın devrimine sahip çıkması gibi bir şeydi. Toplumu kazanmak için o toplumun geçmişindeki olumlu değerlere, ulusal kahramanlara sahip çıkılması gerektiğini düşünen bir tavır..." ve sözlerine dikkat çekici bir bilgi ile devam ediyordu: "*Mihri Belli bir not yollamıştı. Orada, 'Doğu Perinçekler bizden **askere yeterince yakın değiliz diye ayrılmıştı**. Askerle ilişkisi olanlar, gençler bizim etkimizde diye, muhtemel bir askeri hareket konusunda aslı olmayan haberler*

Kautsky oportünizmine düşmüş, İkinci Enternasyonal "pasifist"lerinden başka birşey değildirler.[589]

Kısacası MDD içindeki saflaşmada ASD'ciler Perinçekçi PDA'cıları devrimde işçi sınıfının öncülüğünü ikinci plana atmak ve Kemalist "küçük burjuva" güçleri öncülük rolüne itmek gibi iki önemli "sağ sapma" içinde oldukları yönünde eleştirmekteydiler. PDA'cılar ise Çayan'cı ve Belli'ci ASD'cileri "küçük burjuva anarşizmi"ne düşmekle, yani "maceracılığa" saplanmakla suçlamakta ve devrimde işçi sınıfının rolünü gerçeğe aykırı biçimde öne çıkararak, reel politika üretilmesine, devrimci-ilerici güçlerle ve kitlelerle birlikte hareket edilmesine mani teşkil eden bir "sol sapma"nın içinde olduklarını savunmaktaydılar. Bu tartışma uzun dönem sol siyasetin ve devrimci mücadelenin odak noktası olmuş; iki grup arasında yaşanan bu mücadele uzayıp gitmiştir. Bir noktadan sonra iki taraf da kendi davasına odaklanmış ve kendi devrimci yolunu kendi doğruları ile çizmekte olan bağımsız birer örgüt haline dönüşmüşlerdir. Tezin konusunun dışına düşmemek adına iki grup arasında yaşanan tartışmalara burada son verip, bundan sonrası için MDD Hareketi içinden yavaş yavaş kendini soyutlayarak, bağımsız bir örgüt olarak belirmeye başlayan PDA'cıların izleri takip edilecektir. Ancak bundan önce, PDA'cılara ve 1960 sonrası Aydınlık Hareketi'ne liderlik yapan Doğu Perinçek'in yaşam öyküsünü kısa şekilde ele almak gerekecektir.

4.3. Doğu Perinçek

Perinçek 17 Haziran 1942'de babasının o sırada askerliğini yaptığı Gaziantep'te doğdu. Babası sonraları Adalet Partisi milletvekili ve Genel Başkan Yardımcısı olan Mehmet Sadık Perinçek, 1943-1946 yıllarında Diyarbakır Hakimliği, 1946-1954 yıllarında ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Yardımcılığı yapmış bir hukukçudur. Annesi ise Olcayto ailesinin kızı olan Lebibe Perinçek Hanım'dır. Lebibe Hanım'ın erkek kardeşi Turhan Olcayto, 12 Mart 1971'den önce Ankara Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümen Komutanlığı yapmış bir tümgeneraldir. Doğu Perinçek'in iki de kız kardeşi bulunmaktaydı. Işık ve Feyza Perinçek kardeşler. Kızkardeşleri de aynen Doğu Perinçek gibi Aydınlık Hareketi'nin üyesiydiler. Aile aslen Erzincan Kemaliye, Apçağa Köyü'ndendir (Eğin). Ailenin dedesi Mehmet Cemal Perinçek, 1886 Eğin doğumludur

---

getiriyorlardı, orada bizim aleyhimize konuşulanları ise anlatmıyorlardı…" Bkz.: Adnan Bostancıoğlu, **Bitmeyen Yolculuk 'Oğuzhan Müftüoğlu Kitabı'**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011, s. 46, 56.

589 **Aydınlık Sosyalist Dergi**, "Bir Açıklama", sayı 15, Ocak 1970, s. 161; Mahir Çayan, "Sağ Sapma Devrimci Pratik ve Teori", **Aydınlık Sosyalist Dergi**, sayı 15, Ocak 1970, s. 193, 196-197; M. Çayan, **Bütün Yazılar**, 2. baskı, İstanbul: Atılım Yayınları, 1992, s. 93, 94, 95, 104 ve 160; M. Çayan, "Yeni Oportünizmin Niteliği Üzerine", **ASD**, sayı 20, Haziran 1970, s. 144.

ve PTT müdürlüğü yapmıştır. Cemal Bey'in amcası Hacı Mahmut da Mekke'de PTT müdürlüğü yapmıştır. Doğu Perinçek'e göre Kuban bölgesinden gelen dedelerinin kökü burada yaşayan Türkmen, Karaçay ya da Nogay Türkleri'ne uzanmaktadır.[590]

Perinçek ailesi, Sadık Perinçek'in askerliğini bitirmesi ile birlikte Ankara'ya taşınmışlardır. Doğu Perinçek'in beş yaşından sonraki hayatı bu şehirde geçmiştir. Ankara Sarar İlkokulu, Atatürk Lisesi ve Bahçelievler Deneme Lisesi'nde ilk ve orta öğrenimini tamamladı. Üniversite yıllarında, 1962 ve 1963'te toplam on ay Almanya'da Goethe'de dil eğitimi aldı. Dil eğitimi alırken aynı zamanda bir fırında işçilik de yaptı ve Almanca öğrendi.[591] Haziran 1964'te Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Kamu Hukuku (Devlet Teorisi ve Kamu Hürriyetleri) kürsüsüne asistan olarak girdi. Kürsünün Başkanı Prof. Dr. Münci Kapani'ydi. 1968 yılında doktorasını tamamladı. Perinçek'in doktora tezinin konusu, "*Anayasa ve Partiler Rejimi 'Türkiye'de Siyasal Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması*" idi.[592] Siyasete erken yaşta, sağ görüşlü babasının Demokrat Parti yerine kurulan Yeni Türkiye Partisi'nin gençlik kollarında başladı. Daha sonra *Dönüşüm* dergisi yazı kurulu üyeliği yaptı. Altmışlı yılların ikinci yarısında sol görüşe meyletti ve TİP üyesi oldu. TİP'te Bilim Kurulu üyeliği yaptı. TİP içindeki MDD çizgisinin önderleri arasına girdi. Önde gelen gençlik örgütlenmesi FKF'nin Genel Başkanlığını yaptı. Perinçek, TİİKP, TİKP, SP, İP ve Vatan Partisi'nin kurucusu ve Genel Başkanlık görevlerini yürüttü. Proleter Devrimci Aydınlık, Halkın Sesi, Aydınlık, Bora, Saçak ve 2000'e Doğru dergilerinde yazıları yayımlandı ve bazılarının Genel Yayın Yönetmenliğini yaptı. Kendi inandığı doğrultuda sürekli faal bir siyasi çalışma yürüttü. Her zaman için örgütlü ve legal mücadeleyi önceleyen bir lider profili çizdi. Tüm yaşamını, Aydınlık Hareketi'ne ve sosyalist düşünceye adadı.[593]

İki evlilik yapan Perinçek, ilk evliliğini 1974 yılında Sırma Ersanlı ile yaptı. Ve bu evliliğinden Zeynep Perinçek isminde bir kız çocuğu sahibi oldu. Sırma Ersanlı'dan boşandıktan sonra Şule Zaloğlu ile evlendi. Şule Perinçek'le devam etmekte olan evliliğinden Mehmet, Kiraz ve Can isimlerinde iki erkek ve bir kız çocuğu bulunmaktadır.[594]

---

590 Özgür Erdem, **Doğu Perinçek'in 50 Yılı (1965-2015)**, İstanbul: İleri Yayınları, 2015, s. 35-36, 38, 44, 48, 50.

591 **Aydınlık**, "Perinçek Kimdir?", sayı 1042, 8 Temmuz 2007, s. 7; Arkın Tepeli, "Perinçek'in Macerası", **Chronicle**, sayı 11, 2008, s. 56.

592 D. Perinçek, **Anayasa…,** s. 19.

593 A. Tepeli, **a.g.m**., s. 56; Kerem Ünüvar, "Doğu Perinçek", Tanıl Bora, Murat Gültekingil (Ed.), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 'Sol'**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 711.

594 A. Tepeli, **a.g.e.,** s. 57.

4.4. Proleter Devrimci Aydınlık (Beyaz Aydınlık)

Yukarıda da bahsedildiği gibi PDA 1970 yılının Ocak ayında çıkmaya başladı. İkinci sayıdan itibaren Çin Komünist Partisi'nin yayın organı *Peking Review*'in estetik anlayışını örnek almaya ve sürekli beyaz kapakla yayımlanmaya başlamıştır. Bu da onun "Beyaz Aydınlık" ismiyle anılmasına vesile olmuştur.[595]

MDD'nin çoğunluk kesimi Kırmızı Aydınlık tarafında kalmış olsa da Zileli'nin belirttiği gibi eli kalem tutan, okuma yazmaya düşkün kesimi PDA saflarına katılmıştır.[596] PDA'yı oluşturan ilk kadroların önemli bir bölümü Doğu Perinçek gibi Ankara Üniversitesi Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim üyesi olan aydınlardı: Erdoğan Güçbilmez, Cüneyt Akalın, Ömer Madra, Nuri Çolakoğlu, Şahin Alpay.[597] Sonradan bu ekibe Yale Üniversitesi'nde sıkı bir Maocu olarak yetişmiş ve Amerika'daki Maocu Labour Parti'den öğrendiklerini Türkiye'ye aktarmak üzere, teorik açıdan tam donanımlı biçimde ülkesine dönen Halil Berktay da katıldı. Bunlara ilerleyen zamanlarda, gençlik kesiminden Bora Gözen, Hasan Yalçın, Ferit İlsever ve TKP/ML'nin kurucusu İbrahim Kaypakkaya gibi önemli isimler de dahil olacaktır.[598]

PDA çıkmaya başladığı Ocak 1970'den, 12 Mart 1971 müdahalesine kadar geçen süre içinde on dört sayı çıkmaya devam etmiştir. Bu on dört sayıyla birlikte yayın hayatı tam bir sene iki ay sürmüş ve Mart 1971 tarihli sayısı ile sona ermiştir. Kurucular adına sahipliğini: Gün Zileli, Cengiz Çandar, Atıl Ant ve Ömer Özerturgut; Sorumlu Yazı İşleri Müdürlüğü'nü ise Cengiz Çandar üstlenmiştir. Dergi'nin yazarları arasında Hikmet Kıvılcımlı, İbrahim Kaypakkaya ve Korkut Boratav gibi isimler de bulunmaktadır. Dergi'nin Nisan 1970 tarihli 4. sayısında, Lenin'in doğumunun yüzüncü yılı nedeniyle Lenin'in fotoğrafı tam sayfa kapak yapılmıştır. Bu, aynı zamanda Türkiye'de bir ilke de işaret etmekteydi. O güne kadar hiçbir siyasi dergi Lenin'in fotoğrafını tam sayfa kapak yapmaya cesaret edememişti.[599] 1 Mayıs İşçi Bayramı'na denk gelen Mayıs 1970 tarihli 7. sayıda ise Şefik Hüsnü'nün kaleme almış olduğu "Bir Mayıs Nedir" isimli makalesi yayımlanmıştır.[600] Bu, büyük olasılıkla ilk Aydınlıkçılar ile tarihsel bağları ortaya koymak adına yapılmış stratejik bir hamledir.

---

595 **STMA**,VII, s. 2141.
596 G. Zileli, **Yarılma**, s. 398.
597 Haluk Yurtsever, **a.g.e.**, s 143.
598 G. Zileli, **Yarılma,** s. 417.
599 **Proleter Devrimci Aydınlık Seçmeler I**, İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1979, s. 165.
600 Şefik Hüsnü, "Bir Mayıs Nedir", **PDA**, sayı 7, Mayıs 1970, s. 222.

PDA'cılar, kuruluştan sonraki ilk altı ayı hem legal yayıncılık faaliyetlerini, hem de illegal örgütlenme faaliyetlerini yürütmekle geçirmişlerdi:

> "*1970 yılının ilk yarısı, aynı zamanda PDA'nın içindeki gizli çekirdeğin illegal örgütlenme çabalarına hız verdiği bir dönem oldu. 1969 yılının 21 Mayıs'ı gecesi beş kişi arasında geçen o olaydan sonra uzun süre bu illegal örgütlenmeden söz edilmedi. Sanki herşey o gecenin büyüsü içinde olup bitmiş, sonra da karanlıklara gömülüp unutulmuştu* (…) *Bölünmenin gerçekleştiği* (Çayan-Perinçek bölünmesi) *günlerde Doğu, bizlere illegal çekirdeği ima yoluyla hatırlatmaya başlamıştı. Anlaşılan artık bu çekirdeğin pratikte bir işlevi olacağını düşünüyordu……Bölünme gerçekleşti. PDA, ayrı bir hareket olarak örgütlendi. Bundan sonraki aylarda Doğu'nun yüzündeki esrarengiz gülümseme daha da belirgin bir hal aldı ve sonunda bizi topladı.*
>
> *Hatırladığım kadarıyla bir görev bölüşümü yaptık, kurucu Merkez Komitesi'ni genişletmeye, Ankara ve İstanbul'da birer İl komitesi örgütlemeye karar verdik. Bu örgüte yeni üyeler almaya başlamak anlamına geliyordu. Örgütlenme tamamen yukarıdan aşağı ve kooptasyon usulüyle yürüyordu. Merkez Komitesi'ne ilk alınan üye Hasan Yalçın oldu. Ankara İl Komitesi'nde Hasan Yalçın ve Atıl Ant görevlendirildiler. Atıl Ant'a bağlı olarak bir yayın hücresi kuruldu…..İstanbul İl Komitesi ise Bora Gözen, İbrahim Kaypakkaya ve Mehmet Altun'dan oluşmuştu. Komitenin sekreteri, Bora Gözen'di. Hücre faaliyeti tek tek bağlarla sürdürüldüğünden, İstanbul İl Komitesi Sekreteri Bora Gözen'le bir tek Doğu'nun bağı vardı.*
>
> *Örgütlenme yavaş yavaş aşağılara doğru ilerliyordu. Ankara'da, Ankara İl Komitesi'ne bağlı olarak birkaç hücre örgütlenmişti……daha çok PDA çevresindeki en güvenilir, en kararlı unsurlar 'parti'leniyor ve üçer kişilik hücreler halinde biraraya getiriliyordu. Aslında bu hücrelerin somut pratikte pek birşey yaptıkları yoktu. Çünkü Pratik faaliyet, legal planda, esas olarak da İşçi-Köylü satışları etrafında yürütülüyordu. Bu durum, 12 Mart sonrasına, Erim Hükümeti'nin sola saldırıya girişip legal dergileri kapatmasına kadar, aşağı yukarı böyle sürmüş, PDA hareketi esas olarak legal bir hareket olarak kalmıştır.*"[601]

Zileli'nin belirttiği gibi PDA aslolarak legal çizgiyi takip eden bir oluşumdu. Ve en temel amacı kitle hareketine yönelmekti. Fakat ülkedeki genel atmosfere uygun düşecek şekilde PDA'cılar da hızla sola kaymaya başladı. İllegal parti hamlesi ve köylerde tutunmaya yönelik çalışmalar bu kaymanın pratik yanıysa; ÇKP önderi Mao'nun başta "kırlardan şehirlere halk savaşı" olmak üzere, tüm taktik-stratejisini benimsemek de teorik yanıydı. Fraksiyonlaşmanın hız kazandığı 1970 yılı içinde PDA böylece kendisine yeni bir ideoloji bulmuş oluyordu: Maoculuk. Tabii, Gün Zileli'nin

---

601 G. Zileli, **Yarılma**, s. 421 vd.

yıllar sonra bunun yönetici kadro tarafından yapılmış, tepeden inme bilinçli bir seçim olduğunu söylemesinin dışında, hiçbir Aydınlıkçı, Maoculuğun bir dayatma şeklinde parti ideolojisi yapıldığını kabul etmemiştir. Onlara göre bu, tarihsel sürecin zorunlu bir sonucu olarak kendiliğinden olmuştur. Öyle bir an gelmiştir ki, tarihin zoru Maoculuğu Aydınlıkçılara dayatmıştır. Ve Maoizm de, o gün için, insanlığın devrimci pratiğine yaslanmış olan sosyalist teorinin en tekamül etmiş son halidir. Bu nedenle onun kabulü bilimsel bir zorunluluk, marksist tarih tezinin doğal bir sonucudur. PDA'cıların Maoculuğa yönelik bakışları kısaca bu minvalde olmuştur. Bu bakış açısı, 1979 yılında Aydınlık Yayınları'ndan çıkan *PDA'dan Seçmeler I* eserinde özetle şöyle verilmiştir:

> "*1970-1971 yılları Türkiye proleter devrimci hareketinin tarihinde önemli bir dönüm noktasını, bir üst düzeye sıçrayışı ifade etmektedir. Çünkü bu yıllar, Türkiyeli proleter devrimcilerin Mao Zedung'un çağrısına uyarak Kruşçev-Brejnev revizyonizmine karşı mücadele bayrağını yükselttikleri yıllardı.*
>
> (…) *Hiç şüphesiz 1970-1971 döneminin de bir geçmişi vardır. Modern revizyonizme (Çayancılar) karşı açık ve kararlı mücadele, Mao Zedung düşüncesinin bayrağının yükseltilmesi gökten bir emirle gerçekleşmedi. Eğer proleter devrimciler, 1970 öncesinde sahte TKP revizyonistlerine ve Aybar-Aren-Boran oportünizmine karşı mücadele etmeselerdi, modern revizyonizme karşı açık ve tutarlı bir tavır alamayacaklardı.*"[602]

Aynı yazının devamında, henüz 1969 yılı ortalarından itibaren Mihri Belli-Mahir Çayan ikilisinin revizyonist-maceracı çizgileri ile mücadele edilmeye başlandığı ve bu mücadele neticesinde, ASD ve Türk Solu içinden sonu Maoculuğa ulaşacak yepyeni devrimci bir çizginin geliştiği belirtilmiştir. Aydınlıkçılara göre bu çizgi PDA'nın Maocu çizgisidir. Bu iddiaya örnek olarak da, Şefik Hüsnü'nün yakın arkadaşı olan Reşat Fuat Baraner'in Türk Solu dergisinde çıkan Mihri Belli'ye yönelik eleştirel yazıları ile ASD'nin 1968 Kasım ayında çıkan sayısındaki tutumu gösterilmiştir.[603] Bu noktadan hareketle denebilir ki, Perinçek çevresinin Maoculuğu aslında 1970 öncesine uzanmaktadır. 1969 yılından itibaren "revizyonizmle mücadele" adı altında Mihri

602 **PDA Seçmeler I**, s. 9-10.

603 Gerçekten de ASD'nin Kasım 1968'de çıkan ilk sayısında Maocu bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Anlaşılan ASD'nin yazı kuruluna egemen olan Perinçek çevresi, en başından beri MDD-ASD içindeki Çinci-Maocu grubu temsil ediyordu. Belli çevresi ise Sovyetçi bir tutum içindeydi. Çayan çevresi ise ucu fokoculuğa, Küba devrimciliğine kadar uzanan "gerillacı" bir çizgiyi savunmaktaydılar. MDD içinde yaşanan ASD-PDA ayrılığı aslında Kruşçevciler ile Maocular, Sovyet yanlıları ile Çinciler arasındaki zıtlaşmanın dışavurumu olarak görülmelidir. Bkz.: **PDA Seçmeler I**, s. 11 ve **ASD**, "Dünya Türkiye ve Devrimci Mücadele", sayı 1, Kasım 1968, s. 6-7 vd.

Belli'nin "Sovyetçi"[604] çizgisi ile giriştikleri savaşım da bunun gözle görülür ispatıdır. Daha açık söylemek gerekirse, Çin ve Sovyetler Birliği'nin dünya ölçeğinde giriştikleri kavganın Türkiye'deki ayağı, bu iki grup tarafından yürütülmekteydi. PDA bu kavganın Maocu tarafını, Belliciler ise Kruşçev yanlısı Sovyetçiliği temsil ediyordu. Mihri Belli çevresi zaten TKP geleneğinden gelen ve Stalin'den beri önce Komintern'e, sonra SSCB'ne bağlı enternasyonalist öğretiyi benimsemiş kimselerden oluşmaktaydı. Buna rağmen PDA'cıların belirttiğine göre Belli'ciler, Şefik Hüsnü'nün ölümünden sonra Zeki Baştımar'ın "revizyonist", yani "sovyetçi" çizgisini izlemektense Şefik Hüsnü'nün Leninist-Stalinist yolunu izlemeyi tercih etmişlerdir. Hatta Türk Solu dergisi tecrübesi, tam da bunun ifadesiydi. Ne var ki, bir müddet sonra "eski öğreti"den, yani Leninist-Stalinist ideolojiden kopan Mihri Belli ve çevresi Türkiye'deki darbeci milliyetçiliği desteklemeye ve Kruşçev'in kapitalizme geri dönüş uygulamaları ile dolu "revizyonist" SSCB'sine yanaşmaya başlamışlardı. Bu da ASD çizgisinin ortaya çıkışına işaret ediyordu. Leninist Şefik Hüsnü damarı ise Reşat Fuat Baraner kanalıyla Perinçek ve çevresini besliyor ve Maocu PDA'cılığın doğmasına tarihi bir katkı sunuyordu.[605]

Sonuç olarak PDA çevresi, bir taraftan Reşat Fuat kanalıyla Türkiye'nin leninist damarı olan Şefik Hüsnü ile tarihsel bağlarını ortaya koyarlarken, diğer yandan da, Mao

---

604 Tezin önceki bölümlerinden hatırlanacağı üzere Ergun Aydınoğlu, Belli çevresinin Stalinist bir terbiye aldığını ve 60'lar, 70'ler Türkiye'sinde de bu terbiyeye uygun siyaset ürettiklerini iddia etmektedir. Bu Aydınoğlu'nun iddiasıdır. Oysa Stalin 1953 yılında ölmüştür. Ve yerine onun ilkelerinin taşıyıcısı olmadığını açıkça beyan eden Kruşçev (1953-1964) gelmiştir. Aydınoğlu, Belli'cilere Stalinist derken, büyük olasılıkla Stalin-Kruşçev ve sonra gelen Brejnev'in (1964-1982) politikaları arasında bir fark görmediğinden ötürü böyle söylemektedir. Oysa Perinçek, *Stalin'den Gorbaçov'a 'Sosyalist Devrimi Sürdürmek ve Kapitalizme Geri Dönüş'* isimli eserinde akla çok uygun düşen bir tespit yaparak, Sovyet deneyiminin ancak süreç içinde süreçlerin anlaşılması ile tahlil edilebileceğini savunmuş ve farklı anlayışlara bağlı olan yönetimleri de içinde barındırmış bu kapitalizme geri dönüş tecrübeleri ile dolu süreç içinde süreçlerin, uzlaşı halinde tek ve bütünleşik bir süreçmiş gibi tahlil edilmeye çalışılmasının yanlış olduğunu ileri sürmüştür. Yani Stalin'in, Kruşçev'in ve Brejnev'in politikaları bir ve aynı değildir. Uyumlu ve bütünleşik hiç değildir. Aksine sonraki ikisinin politikaları Stalin'inkinin aksine "kapitalizme geri dönüş"lerle doludur. Dolayısıyla, Perinçek, Mihri Belli ve çevresine "revizyonist" derken, onların Stalinist oluşlarını kastetmemekte, aksine Kruşçev'in revizyonizmini takip ettiklerine gönderme yapmaktadır. Çünkü aynı yıllarda Çin'de öyle düşünmektedir. Mantık basitçe şöyledir: "Çin'e göre Kruşçev revizyonisttir. Mihri Belli Sovyet yanlısıdır. Dolayısıyla Belli ve çevresi de revizyonisttir." Yani Aydınoğlu'nun dediği gibi Belli'ler, evet belki Stalinist olarak yetişmişlerdir, ve belki bu yetişme tarzlarından dolayı Sovyet yönetiminin başına kim geçerse geçsin veya hangi politikayı uygularsa uygulasın aralarındaki farkı sorgulamaksızın ona uygun siyaseti üretmeye çalışmışlardır, ancak 1960 sonrası için hala Stalinist olarak kabul edilmeleri doğru olarak kabul edilemez. Bu nedenle, Belliler için "Sovyetçi" tabirini kullanmak daha uygun düşebilir. Son söz olarak, sosyalistler arasında yaşanan o dönemki kamplaşma açıktır ki Kruşçev ve Mao arasında yaşanmaktadır. Yani Sovyetler ve Çin arasında. ASD-PDA ayrılığını, Türkiye'deki kamplaşmayı ve o günkü gelişmeleri bir de bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Bkz.: D. Perinçek, **Stalin'den Gorbaçov'a 'Sosyalist Devrimi Sürdürmek ve Kapitalizme Geri Dönüş',** 4. baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010, s. 31-36 vd., 80, 81-82 vd.

605 "*Bugün Sovyetler Birliği'nde kapitalizme geri dönüş sürecinin 1960'ların eşiğinde Kruşçev döneminde başladığı genel kabul görmektedir. Yönetimi ele geçiren devlet burjuvazisi, ülkeyi adım adım 1990 yılına taşıdı……1960'lara kadar eski teori* (Marksizm-Leninizm-Stalinizm) *hakimiyetini sürdürdü. Sosyalizmden geri dönüş olayı Sovyetler Birliği'nde yaşanıyordu, fakat bu olayın henüz teoride yeri yoktu. Revizyonizm bu kez büyük bir sosyalist devletin yönetimine hakim olmuş ve emekçiler üzerinde diktatörlük uygulayan bir rejimin ideolojisi haline gelmişti. Rejim, Lenin'in deyişiyle 'lafta sosyalist, gerçekte emperyalist, yani sosyal-emperyalist' idi. Sovyet revizyonizmi, bir süper devletin dünya ölçüsündeki etkisinden güç alarak, yalnız uluslararası komünist hareketin saflarında değil, bütün insanlığın düşüncesinde çürümelere yol açtı.*" Bkz.: D. Perinçek, **Bilimsel**…, s. 142-143.

aracılığıyla leninizmle varolan mevcut bağlarını güçlendirmeye çalışıyordu. Daha detaylı izah edilecek olursa: PDA'cılara göre, 1960'lı ve 1970'li yıllar itibariyle marksizm-leninizmin ideolojisinin bayraktarlığını Mao'nun önderliğindeki Çin Halk Cumhuriyeti yapmaktaydı. Marksist-leninist ideolojiyi hem teoride, hem de pratikte ileriye taşıyan o gün için yalnızca Mao'ydu. Dolayısıyla, tarihin o anında Mao'nun çözümlemelerini Türkiye şartlarına uygulayan her kimse veya hangi çevre ise o, en doğru sosyalist yolu tutmakta ve en ileri leninist tutumu takınmaktaydı. Bu nedenle, ne Aybar'ın dünya sosyalizm hareketinden kopuk bağımsızlıkçı çizgisi, ne Boran-Aren ikilisinin parlamentarizmi, ne Belli'cilerin revizyonizmi, ne de Mahir ve benzerlerinin "maceracı" yaklaşımları doğru bir sosyalist yolun izdüşümleri olarak kabul edilemezdi. Bu mantığın zorunlu bir sonucu olarak, marksist özeleştiri kurumunun varlığı bir yana, Marks-Engels'ten beri süregelen ve Lenin, Stalin ve Mao gibi öncüler tarafından sırtlanarak, hep bir ileri aşamaya taşınmış olan "gerçek" bilimsel sosyalizm yolu, yalnızca PDA'cıların yürümekte olduğu yoldu. Salt bu mesajı vermek için örneğin PDA'nın Kasım 1970 tarihli 25. sayısının kapağında Marks, Engels, Lenin, Stalin ve Mao'nun resimleri bir arada verilmiştir. Bu kapakla, Mao'culuğun marksizm-leninizmin zorunlu sonucu, bilimsel sosyalizmin son halkası olduğu anlatılmak istenmiştir. Aynı sayıda yayımlanmış olan, "*Üçüncü Yıla Girerken*"* isimli bildiride ise PDA'nın, 1968'den itibaren takip etmiş olduğu çizginin nasıl ve ne şekilde evrildiği detaylı biçimde izah edilmiştir:

> "*Dergimiz, TİP ve gençlik hareketi içindeki devrimci mücadelede doğdu. Bugün , Marksizm-Leninizm-Mao Zedung Düşüncesinin devrimci kadrolar ve halk yığınlarının elinde devrimci bir silah olması için savaşıyor. Yayınımızın ilk yılı, parlamentarizm ve reformizme karşı* (Aren-Boran ve Aybar) *mücadele yılıydı. Bu ilk yılda milliyetçi hatalar yaptık. Bu hata dünya çapında proletarya hareketi ile birleşmemek ve Türkiye'de de milli demokratik devrimi küçük burjuva milliyetçiliği olarak kavrayan* (Mihri Belli ve eski TKP) *anlayışla beraber olmaktı.*
>
> (…) *İkinci yıl, Marksizm-Leninizm-Mao Zedung düşüncesini kavramak yolunda cesaretle ileri atıldığımız yıldır. Revizyonist ve milliyetçi fikirlerle* (Belli'ciler) *her türlü uzlaşmaya son verdik ve arkamızda bıraktığımız yıl bu yolda açık mücadeleye girdik. Revizyonizm ve milliyetçilikle uzlaşmanın verdiği ağırlığı bu yıl sırtımızdan attık* (Büyük Kopuş)…….

* PDA'nın başlangıcını ASD'den başlatıyorlar. Aslında PDA-ASD olarak değil, Aydınlık Dergisi olarak kabul ettikleri yayınlarını 1968 Kasım ayından başlatıyorlar ki, tarihsel devamlılık bozulmasın.

Önümüzde daha nice devrimci yıllar var……Güçlüyüz, çünkü devrimci işçi köylü yığınları ve bütün halkımız bizimle beraberdir. Dünya halkları, bütün ülkelerin işçileri ve sosyalist dünya bizimle beraberdir. Ve elimizde yenilmez Marksizm-Leninizm-Mao Zedung düşüncesi var."[606]

Görüldüğü üzere PDA hareketi, ASD'den ayrıldığı tarihten itibaren Mao'culuğu şiar edinmiş ve katı bir biçimde bu yolu savunmaya başlamıştır. O kadar öyledir ki, Gün Zileli'nin anlattığına göre Çin'deki Kültür Devrimi benzeri bir adım olarak "proleterleşme" kampanyası açılmış ve çoğunluğu orta sınıftan gelme üyeler gecekondu semtlerine taşınmaya yönlendirilmiş, bunun yanı sıra "mülksüzleştirme" yöntemiyle üyeler, lüks eşyalarından arındırılmaya çalışılmıştır.[607]

Bu tutumuyla geniş kitle hareketi olma hayalinden iyice uzaklaşan ve Maocu dar bir sekte dönüşen PDA çevresi, gitgide daha çok ortak bir jargon ile konuşup yazmaya, Çin'deki Kültür Devrimi'nin giyim kuşam kalıpları içinde giyinir hale gelmiştir.[608] Düşünce kalıpları da iyiden iyiye değişmeye, Maoculuk paralelinde şekillenmeye başlamıştır. Önceleri *Türkiye toprağından kopacak ölçüde bir taklitçiliğe gitmeksizin*, daha kendine özgü bir Maoculuğun savunulması gerektiği düşünülürken, bir müddet sonra bu düşünceye ters gelecek şekilde ve ani bir hamle ile Maoculuğun, ülke gerçeklerine zıt düşen en ileri tezleri doğru görülebiliyordu. Örneğin birden bire Sovyet Devleti, sosyal-emperyalist bir güç olarak ilan edilebiliyordu. Veya o güne kadar MDD'nin tamamlanmamış hali olarak görülen Kemalist Devrim, Kemalist Diktatörlük olarak anılmaya başlanıyordu. PDA'nın 25. sayısında geçen "*milliyetçi hatalar yaptık*" ifadesi de tamamen bu düşünceden kaynaklanmaktaydı. PDA Kemalizme yönelik eski ve olumlu görüşünü, kısa bir süre sonra aşağıda yeralan düşünce şekliyle değiştirecektir:

"*Kemalist Diktatörlük, Kürt halkına milli baskı ve eritme politikası uyguladı. Şeyh Sait isyanı sırasında Kürt köylülerini kitleler halinde katletti. İskan Kanunu ile on binlercesini yurtlarından, topraklarından sürdü. Türkiye Komünist Partisi, Kemalist diktatörlüğün bu ırkçı ve intikamcı politikasına karşı mücadele etti.*"[609]

606 **PDA**, "Üçüncü Yıla Girerken", sayı 25, Kasım 1970, s. 1.
607 G. Zileli, **Yarılma**…, s. 422 vd.
608 **STMA**, VII., s. 2192.
609 **Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi Savunma**, 4. baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1992, s. 202.

Artık PDA'cılar açık biçimde geçmişi ve anı farklı okumaya, çıkış noktalarından fersah fersah uzağa düşen bir politikayı sahiplenmeye başlamışlardı. Özellikle Kürtçülük konusunda bu yönelimi en ileri noktasına taşıdıkları ise yadsınamaz bir gerçektir. Hatta denebilir ki, 12 Mart öncesi Türkiye sosyalizm hareketi içine "Kürtçülük" akımını ilk olarak PDA'cılar sokmuştur. İllegal Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi'nin 1971 tarihli Tüzük taslağının 52. maddesi bunu açıkça ortaya koymaktadır:

> "*TİİKP, Kürt milliyetinin kendi kaderini tayin ve isterse ayrı bir devlet kurma hakkını tanıdığını açıklar.*
>
> *Partimiz, Türkiye proletaryasının tek öncü müfrezesi olarak, Kürt milliyetinin kaderinin Kürt işçi ve köylülerinin menfaatleri yönünde tayin edilmesi için çalışır.*
>
> *Partimiz, Türkiye'nin iki kardeş halkının demokratik halk cumhuriyeti içinde eşit haklara sahip olarak birleşmelerine yönelen bir siyaset izler.*
>
> *Partimiz, burjuvazi ve toprak ağalarının başka milliyetleri eritme ve baskı altına alma amacı güden ırkçı siyasetiyle şiddetle mücadele eder. TİİKP, milli düşmanlık ve baskıların asıl kaynağı olan emperyalizmin ve yerli hakim sınıfların yıkılması için, Türk ve Kürt halklarını omuz omuza savaşmaya seferber eder.*"[610]

PDA'cılar bir başka savrulmayı da orduya bakış konusunda yaşamaktaydılar. Kısa bir süre içinde "Ordu-Millet Elele" sloganından, "Hakim Sınıfların Muhafızlığını Meslek Edinmiş Orduyu Kaldıracağız" sloganına hızlı biçimde geçilmiştir:

> "*Demokratik halk hükümeti, hakim sınıfların muhafızlığını meslek edinmiş orduyu kaldıracak, işçi ve köylülerin genel silahlandırılmasına dayanan halk ordusunu kuvvetlendirecek ve böylece milli bağımsızlığımızı ve yurdumuzun savunmasını gerçek teminatına kavuşturacaktır. Ordudaki her türlü eşitsizlik, rütbe ve ünvanlar kaldırılacak, komutanların seçiminde askerler söz sahibi olacaktır. Toplanma ve dernek kurma hürriyeti askerlerin en tabii hakkıdır. Askerler üzerindeki dayak ve baskılar kesinlikle yasaklanacak, ordunun üretici ve halkın hizmetinde olması gerçekleştirilecektir.*"[611]

Bir yandan bu tarz ideolojik savrulmalar yaşanırken, diğer yandan hareketin Maocu ideolojiye uygun biçimde örgütlenmesi için parti çalışmalarına hızla devam

---

610 **TİİKP Davası Belgeler-1 'Tüzük ve Program Taslakları ve Parti Kararları'**, İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1975, s. 33. ,

611 **TİİKP Davası**…, s. 31.

ediliyordu. PDA'da çıkan yazılarda da bu yönde fikirler ortaya atılmaya başlanmıştı. Parlametarizme karşı olmakla birlikte, Milli Demokratik Devrim'e **ideolojik, politik ve örgütsel** planda önderlik edecek olan işçi sınıfına, kitleler için çekim merkezi olacak bir parti gerekmekteydi.[612] Bu esnada ciddi bir gelişme yaşandı. PDA'nın sahipliklerini elinde bulundurduğu Türk Solu, PDA ve İşçi-Köylü Gazetesi gibi önemli teorik yayınların merkez büroları, 5 Haziran 1970 tarihinde Deniz Gezmiş ve arkadaşları tarafından basılarak yağma edildi. Bunun nedeni, PDA'nın kendilerine ve Çayan grubuna yönelik "maceracılık" ve "fokoculuk" eleştirilerini son aylarda fazlasıyla yoğunlaştırmış olmasıydı.[613]

PDA, bu gelişmeler etrafında faaliyetine devam ederken çok önemli bir olay daha patlak verdi. Adalet Partisi'nin, DİSK'i by-pass etmek için hazırlattığı kanun tasarısına karşı çıkan DİSK'e bağlı sendikalara üye yüz binlerce işçi, 15-16 Haziran 1970 günlerinde başta İstanbul olmak üzere çeşitli şehirlerde gösteriler ve protesto yürüyüşleri yaptı.[614] Barışçıl şekilde başlayan gösteriler bir yerden sonra önü alınamaz olaylara kapı araladı. Söz konusu olaylar o derece büyüdü ki İstanbul ve Kocaeli'de sıkıyönetim ilan edilmek zorunda kalındı.[615] TİP, ASD ve Çayan'ın *Kurtuluş* dergileri "ordu ulusun ordusudur" şiarıyla sıkıyönetimi tarafsız bir çizgiye çekmeye uğraşarak, "ordu gençlik elele" sloganında ifadesini bulan TSK yanlısı tutumlarını bu olayda da devam ettirmişlerdir.[616] PDA'nın sıkıyönetime yönelik tavrıysa açıktan açığa ve dolaysız biçimde ordu karşıtı bir tavır almak olmuştur. Sıkıyönetim, PDA'nın Temmuz 1970 tarihli yedinci sayısında *tekelci sermayenin halkın üzerindeki baskı aracı olarak* görülmüş ve bu doğrultuda mahkum edilmiştir.[617] Bir diğer örnekse 23 Şubat 1971 tarihli PDA'nın, Hikmet Kıvılcımlı'nın ordunun tarihi rolünün ilericilik-devrimcilik olduğu yollu tezlerinin eleştirisine ayrılmış olmasıdır.[618] Bu örneklerle PDA, yeni ideolojisini kararlı şekilde pratik yaşama geçirmeye başlamış oluyordu. Pratikteki yansımanın bir diğer örneği, olayların yaşandığı 15-16 Haziran günleri boyunca PDA'cıların, diğer gençlik kesimi ile birlikte, işçileri yalnız bırakmamış ve her

612 Şahin Alpay, "İşçi Sınıfı ve Milli Demokratik Devrim", **PDA**, sayı 3, Mart 1970, s. 358, 367.
613 **PDA**, "Halkımıza ve Bütün Devrimcilere", sayı 7, Temmuz 1970, s. 185-192; Ö. Erdem, a.g.e., s. 102-103.
614 **STMA**, VII., s. 2154 vd.
615 **Cumhuriyet**, "İstanbul ve İzmit'te Sıkıyönetim", 17 Haziran 1970, s. 1.
616 **ASD**, "Büyük İşçi Direnişi", sayı 21, Temmuz 1970, s. 197.
617 **PDA**, "Sıkıyönetimin Tekelci Sermayenin Halkımız Üzerindeki Baskı Aracıdır", sayı 7, Temmuz 1970 s. 161
618 D. Perinçek, **Kıvılcımlı'nın Burjuva Ordu ve Devlet Teorisinin Eleştirisi,** Ankara: Aydınlık Yayınları, 1975, s. 15-22.

adımlarında onların yanlarında hareket etmiş olmalarıydı.[619] PDA, bağımsız bir hareket olarak ilk devrimci eylem tecrübesini bu olayla yaşamıştır.

Sonbaharla birlikte birbiri ardınca önemli gelişmeler yaşanmaya devam etmiştir. Öncelikle 17 Ekim 1970'te Dev-Genç'in Beşinci Kongresi gerçekleşir. Bu kongre PDA'cıların kesin yenilgisi ile sonuçlanmıştır.[620] Kaldı ki "Büyük Kopuş"un hemen ertesinde, 18 Ocak 1970 tarihi itibariyle Dev-Genç GYK toplanmış ve Gün Zileli, Oral Çalışlar, Aktan İnce ve Ömer Özerturgut gibi PDA'cı isimleri çoktan yönetimden ihraç etmiştir bile. Şimdi ise Dev-Genç içinde arta alan tüm PDA'cı bakiyenin ve PDA zihniyetinin son bir vuruşla topyekün malup ve tasfiye edilmesi durumu söz konusudur. Ve gerçekten öyle de olmuştur. Kongrenin sonucunda Dev-Genç'in Genel Başkanlığına Çayan grubuna bağlı olan Ertuğrul Kürkçü getirilmiştir. Yönetim de tamamen Çayancıların eline geçmiştir.[621]

Bundan tam on dört gün sonra, yani 29 Ekim 1970 günü TİP'in Dördüncü Kongresi toplandı. Bu kongredeki en ilginç gelişmeyi TİP içindeki PDA'cı kanat hayata geçirir ve Oral Çalışlar, Perinçek çevresini temsilen Kongreye Kürt sorunu ile ilgili bir karar tasarısı sunar. Bu karar tasarısında Türkiye'de ilk defaya mahsus olmak üzere Kürtçülük propagandası yapılmıştır[622]:

> "*Türkiye İşçi Partisi 4. Büyük Kongresi, Türkiye'nin Doğusunda Kürt halkının yaşamakta olduğunu, Kürt halkı üzerinde baştan beri, hakim sınıfların, faşist iktidarların, zaman zaman kanlı zulüm hareketleri niteliğine bürünen, baskı terör ve asimilasyon politikasını uyguladıklarını, Kürt halkının yaşadığı bölgenin, Türkiye'nin öteki bölgelerine oranla geri kalmış olmasının temel nedenlerinden birinin, kapitalizmin eşitsiz gelişme kanununa ek olarak, bu bölgede Kürt halkının yaşadığı gerçeğini göz önüne alan hakim sınıf iktidarlarının güttükleri ekonomik ve sosyal politikanın bir sonucu olduğunu, bu nedenle Doğu Sorunu'nu bölgesel bir kalkınma sorunu olarak ele almanın hakim sınıf iktidarlarının şoven-milliyetçi görüşlerinin ve tutumunun bir uzantısından başka birşey olmadığını, Kürt halkının anayasal vatandaşlık haklarını kullanmak ve diğer tüm demokratik özlem ve isteklerini gerçekleştirmek yolundaki mücadelesinin, bütün anti-demokratik, faşist baskıcı şoven milliyetçi akımların amansız düşmanı*

---

619 O. Çalışlar, **a.g.e**., s. 15-18.

620 O. Müftüoğlu, a.g.e., s. 61. Bu kurultay, Mahir Çayan'ın ünlü dört saatlik konuşmasını yaptığı, Dev-Genç'in son kurultayıdır.

621 A. Yıldırım, **a.g.e**., s. 476, 554

622 Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 no'lu Askeri Mahkemesi'nde görülen TİP Davası'nın savcılık iddianamesinde aynen şöyle denilmektedir: "*…7. Tümüyle komünizm ve **kürtçülük propagandalarını** havi karar tasarısını komisyona sunan Oral ÇALIŞLAR'ın ve sunulan karar tasarısını aynen kabul ve Genel Kurul'a sevk eden komisyon üyelerinden sanık Hüseyin ERGUN, Hüseyin KORKMAZ ve Adnan KESERBİÇER'in bu suça aynen iştirak suçundan, TCK'nun 142/1-3-6, 79, 173/3, 31, 33 maddeleri,……gereğince cezalandırılmaları…..*" Bkz.: **TİP Dosyası**, Ankara: Töre-Devlet Yayınevi, 1973. s. 68.

olan partimiz tarafından desteklenmesinin olağan ve zorunlu bir devrimci görev olduğunu, Kürt halkının gelişen demokratik özlem ve isteklerini ifade ve gerçekleştirme meselesi ile, işçi sınıfının ve onun öncü örgütü partimizin öncülüğünde yürütülen sosyalist devrim mücadelesini tek devrimci dalga halinde bütünleştirmek için Kürt ve Türk sosyalistlerinin Parti içinde omuz omuza çalışmalarının gerektiğini, Kürt halkına karşı uygulanan ırkçı-milliyetçi şoven burjuva ideolojisinin partiler, sosyalistler ve bütün işçi diğer emekçi yığınlar arasında yerle bir edilmesini sağlamanın, Parti'nin ideolojik mücadelesinin ve gelişmesinin temel ve devamlı bir davası olduğunu, Parti'nin, Kürt sorununa işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesinin gerçekleri açısından baktığını kabul ve ilan eder."[623]

PDA'nın Aralık 1970 tarihli 26. sayısında TİP 4. Kongresine ait bir bildiri yayımlanmıştır. Kaleme alınmasına ve kabul edilmesine PDA'cıların ön ayak olduğu söz konusu bildiride yer alan ibareler hayli dikkat çekicidir:

"*...Devrimci aydınlar ve gençlik halkın devrimci saflarında toplanmaktadır.* ***Kürt halkı hakim sınıfların zulmüne karşı kahramanca direnmektedir.***

(…) *Türkiye'de yaşayan Türk ve Kürt halkları emperyalizm ve işbirlikçilerine karşı omuz omuza savaşacak ve* ***milliyetler üzerindeki bütün baskılara son vererek kendi kaderlerini hür iradeleriyle tayin edeceklerdir.***"[624]

Bu önemli gelişmelerin yanı sıra 1970 baharı, bambaşka gelişmelere de sahne oldu. ASD içinde ikinci bir ayrılık baş gösterdi. Bu ayrılık neticesinde Mihrici kesim ile Çayancılar geri dönülmez biçimde, devrimin yöntemi ve amacı gibi konularda ayrılığa düştüler. Ayrılığın sonrasında, başından itibaren silahlı mücadeleye bel bağlamış olan Mahir Çayan ve çevresi tarafından yasadışı THKP/C örgütü kuruldu.[625] Ve örgütün yayın organı olarak Kurtuluş dergisi yayımlanmaya başlandı.[626] Deniz Gezmiş ve arkadaşları ise yine yasadışı silahlı bir örgüt olan THKO'yu kurdular.[627] Böylelikle sosyalist gençlik tamamen silahlanmış ve illegaliteye kaymış oluyordu.

---

623 Ö. Erdem**, a.g.e**., s. 105; S. Aren, **a.g.e**., s. 290-291; **TİP Dosyası**, s. 53 vd., 85-86.

624 **PDA**, sayı 26, Aralık 1970, s. 96'dan aktaran: Ö. Erdem, **a.g.e**., s. 106.

625 TİP 4. Kongresi'ne katılmayan MDD'ciler ayrı bir yerde toplanmıştır. Bu toplantıda Çayan'la Belli arasındaki tartışmalar kopma noktasına gelmiş ve Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Ertuğrul Kürkçü ve Münir Ramazan Aktolga tarafından THKP/C'nin temelleri o gün atıldı. Çayan'ın Kesintisiz Devrim yazısının Kurtuluş Dergisi'nde yayımlanması ise kopuşun ilanı oldu. Bkz.: **STMA**, VII, s. 2184 vd.; A. Sayılgan, **a.g.e**., s. 361.

626 Yüksek ihtimalle bir MDD'ci olarak Çayan ve çevresi, Kurtuluş ismini Şefik Hüsnü'lerin Almanya'da çıkarmaya başladıkları Kurtuluş dergisi ile tarihsel bağı-devamlılığı kurmak için bilinçli olarak seçtiler.

627 A. Sayılgan, **a.g.e**., s. 357.

Bu gelişmelerin yanı sıra, 12 Mart müdahalesine giden yoldaki bu son virajda, PDA'cıların bir de Sosyalist Kurultay toplama gibi bir girişimleri olmuştur. *Türkiye'deki bütün devrimci hareketlere yol gösterecek ve bütün sosyalist çevreleri kucaklayacak siyasi bir teşkilatlanmaya* vesile olması istenen bu kurultay çalışması kısa zamanda akamete uğradı. Kurultay girişiminin sona ermesinden sonra PDA'cılar çevre ilişkilerini siyasal parti biçimine dönüştürme sürecine girdi. Daha doğrusu, temeli 21 Mayıs 1969 gecesi alınan parti kurma kararı, tam anlamıyla hayata geçirilmeye başlandı.[628]

En nihayetinde uzun zamandır beklenen oldu ve 12 Mart 1971 tarihinde TSK muhtıra verdi. Süleyman Demirel'in AP hükümeti düştü. Yerine Nihat Erim'in Başbakanlığında teknokratlar hükümeti kuruldu. Ordu yönetime fiilen el koymamış, fakat seçilmiş iktidara apaçık şekilde müdahale etmiş oldu. 12 Mart'tan sıkıyönetimin ilan edileceği 26 Nisan 1971'e kadar geçen sürede, toplumsal mücadeleler ve silahlı eylemler, bununla birlikte sağ-sol çatışması hiçbir şekilde durdurulamadı.[629] Aksine THKO ve THKP/C gibi örgütler eliyle silahlı eylemler, banka soygunları, adam kaçırma gibi terör eylemleri daha da yükselişe geçti.[630] Sosyalist gençlik hareketinin terörize olduğu, gerilla tipi devrimciliğin ön plana çıktığı bir ortamda,[631] "kırlardan kentlere halk savaşı" şiarını benimsemiş olan Mao'nun ideolojisine bağlı PDA'cıların illegaliteye kaymaması ve söz konusu şiarı hayata geçirme pratiğine girişmeksizin rahat durması beklenemezdi. O güne kadar Çayan'ın, Gezmiş'in silahlı eylemciliğini "maceracılık" olarak niteleyen PDA'cılar basbayağı, *halk savaşı yoluyla gerici iktidarı bütün yurtta yıkmak ve halkın ihtilalci iktidarını kurmak için halkın silahlı kuvvetlerini teşkilatlar ve işçi-köylü ittifakı temeli üzerinde halkın devrimci cephesini gerçekleştirmek için*

628 **PDA**, "Sosyalist Kurultay", sayı 9-23, Eylül 1970, s. 343; **STMA**, VII., 2192.

629 **STMA**, VII., s. 2166-2167.

630 1971 kışında Emek iş Bankası Şubesi soyuldu, Balgat'taki ABD askeri tesisine baskın yapıldı, Amerikalı çavuş kaçırıldı, dört ABD eri kaçırıldı. Bu eylemleri hayata geçiren THKO'nun lider kadrosu: Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan 16 Mart 1971 tarihinde yakalandılar. 31 Mayıs 1971'de Sinan Cemgil, Alpaslan Özdoğan, Kadir Manga vurularak öldürüldüler. 15 Nisan'da Doktor Rahmi Duman'ın oğlu Hakan Duman rehin alındı ve 250 bin TL fidye ile serbest bırakıldı. İstanbul Gaziosmanpaşa İş Bankası ve Unkapanı Ziraat Bankası soyuldu. Mahir Çayan, Oktay Etiman, Kamil Dede, Ziya Yılmaz ve Ulaş Bardakçı İstanbul Selamiçeşme Akbank şubesini soydular. Ardından fabrikatör Mete Has'ı ve Talip Aksoy'u kaçırdılar. 17 Mayıs 1971 günü THKP/C bu kez İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçırdı ve öldürdü. Kısa süre sonra yakalanarak cezaevine konuldular. Bkz.: **STMA**, VII., s. 2172, 2173, 2181 vd.

631 Carlos Marighella'nın Şehir Gerillasının El Kitabı, Alberto Bayo'nun Gerilla El Kitabı, Che Guavera'nın Gerilla Günlüğüve Douglas Bravo'nun Milli Kurtuluş Cephesi kitapları genç sosyalistler çevresinde bir hayli etkili olmuş ve bu çevrelerde bir gerilla romantizmi yayılmasına vesile olmuştular. Örneğin ABD askerlerinin kaçırılması ve öldürülmesi, diplomat kaçırmak gibi eylemler, yüksek ihtimal, Marighella'nın eylemciliğinin etkisinin bir sonucudur. Bkz.: A. Sayılgan, **a.g.e.,** s. 369; Carlos Marghella, **Şehir Gerillasının El Kitabı**, İstanbul: Eriş Yayınları, 2003, s. 14 vd.

çalışacak bir illegal örgütü, daha doğrusu bir öncü partiyi hayata geçiriyorlardı. O parti, PDA'cılar için yeni bir başlangıcın işaret fişeğiydi: Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi.

4.5. Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP)

İllegal TİİKP'nin Ocak 1971 itibariyle Merkez Komitesi, Gün Zileli'nin yukarıda saymış olduğu şu isimlerden oluşmaktaydı: Başkan Doğu Perinçek, Başkan Yardımcısı Ömer Özerturgut, diğer Merkez Komite Üyeleri Ferit İlsever, Bora Gözen, Cengiz Çandar, Hasan Yalçın, Şahin Alpay ve Atıl Ant, Ankara İl Sorumlusu Nuri Çolakoğlu, İstanbul İl Sorumlusu Bora Gözen, Ege Bölge Komitesi Sorumlusu Halil Berktay'dır. Bunun dışında parti Doğu ve Güneydoğu'da da bölge komiteleri düzeyinde; Malatya, Diyarbakır, İzmir, Söke ve Muğla gibi illerde ise alt komiteler halinde örgütlenmiştir. Başkan Yardımcısı Ömer Özerturgut, Yıldırım Dağyeli ile birlikte Yurtdışı Bürosu'nun da sorumlusuydu. Yukarıdan aşağı Leninist modelde örgütlenmiş olan Partinin, bu örgütlenmelere bağlı hücre ve özel görev hücreleri, destek ve yan kuruluşları olmak üzere; İhtilalci Köylü Birlikleri, İhtilalci Gençlik Birliği ve İşçi Köylü Silahlı Kuvvetleri şeklinde daha alt birim örgütlenmeleri de bulunmaktaydı.[632]

TİİKP'nin Endonezya Komünist Partisi Tüzük Tasarısı adı altında kamufle edilen tüzük tasarına göre TİİKP, *Türkiye proletaryasının marksizm-leninizm-mao zedung düşüncesiyle* ***silahlanmış*** *siyasi partisidir.* TİİKP'nin hedefi ise *burjuvazi, toprak ağalarının diktatörlüğünü çökertip, proletarya diktatörlğünü kurmak, kapitalizmi yıkarak sosyalizmi gerçekleştirmektir.* TİİKP'nin "nihai hedefi" ise *sınıfsız toplumu yani komünizmi gerçekleştirmektir.* TİİKP'nin silahlı mücadeleyi bir yöntem olarak kabul etmiş olduğu tüzükteki şu ifadelerden anlaşılmaktadır: "*TİİKP, halk savaşı yoluyla gerici iktidarı bütün yurtta yıkmak ve halkın ihtilalci iktidarını kurmak için halkın silahlı kuvvetlerini teşkilatlar ve işçi köylü ittifakı temeli üzerinde halkın devrimci cephesini gerçekleştirmek için çalışır.*" TİİKP, aynı zamanda enternayonalisttir: "*TİİKP, proleter enternasyonalizminin kızıl bayrağını yüksek tutmaya kararlıdır.*" Amerikan emperyalizmine ve Sovyet revizyonizmine düşmandır. Tüzüğe göre TİİKP, Çin Halk Cumhuriyeti ve Arnavutluk Halk Cumhuriyeti ile birlikte ve omuz omuza mücadele vermektedir.[633]

---

632 **Türkiye İhtilaci İşçi Köylü Partisi Dosyası I,** İstanbul: Töre-Devlet Yayınevi, 1973, s. 33-34, 36-39.
633 **TİİKP Dosyası I,** s. 32; **TİİKP Davası**…, s. 9, 10.

Tüzüğün parti üyeliği bölümünde ise *parti disiplinine uymak, emir ve kararları uygulamak* partiye üye olmanın şartları arasında sayılmaktadır. Partinin tepeden aşağı katı bir merkeziyetçilik anlayışı ile örgütlendiğinin bir örneği bu maddesi ise, diğer örneği de yine aynı bölümde geçen şu ibaredir: "*çelik disiplinli olmak*". Kendilerinden çelik bir disiplin sahibi olunması ve partinin emirlerini sorgulamaksızın uygulaması istenen üyelerin görevleri arasında şunlar bulunmaktadır: "*Halkın kurtuluşu davasını ve Partiyi her şeyin üstünde tutmak, her türlü bencil duygu ve düşünceden arınmak, proletaryanın devrimci fedakarlık ruhu ve ahlakıyla çelikleşmek, bencilliğe güç veren ve proleterleşmeyi dizginleyen her türlü yaşama tarzından arınıp, gerici bağları koparark yoksul halkla aynı hayatı ve geleceği paylaşmak*"[634]

Yukarıda belirtildiği gibi TİİKP, yukarıdan aşağı örgütlenmiş katı merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. Bunun itirafı olarak kabul edilebilecek şu ibareler, Tüzük Taslağının dördüncü maddesine şöyle yansımıştır: "*TİİKP'nin teşkilatlanma ilkesi demokratik merkeziyetçiliktir.* İllegal ***çalışma şartlarında gizlilik tayin edici ilkedir. Bu durumda merkeziyetçilik esası demokrasiye ağır basar****……Bütün Parti üyesi yoldaşlar Partiye, azınlık çoğunluğa, alt kademeler üst kademelere ve bütün Parti Merkez Komitesine tabidir.*" Bu disiplin anlayışını ihlal edenlere ise ihtar, görevden alma ve partiden çıkarma gibi cezalar verilir. İlginç bir bilgi olarak şunu belirtmek gerekir ki, TİİKP, bu tüzük maddelerine dayanarak hergün yeniden ürettiği katı merkeziyetçi disiplin anlayışı ile kuşattığı parti üyelerinden, yine aynı tüzüğün beşinci maddesinde ironik biçimde eleştiri ve özeleştiri kurumunu ayakta tutmalarını istemektedir. Çelik disiplin altında, Merkez Komite'nin kararlarına sorgusuz biçimde bağlı ve gizli çalışmanın zorunlu kıldığı merkeziyetçilik ilkesi altında örgütlenmiş, dahası Partiden atılmaya kadar varabilecek disiplin cezaları ile de baskı altına alınmış olan bu üyelerin nasıl ve hangi cesaretle eleştiri ve özeleştiri yapacakları ise çözülmesi gereken ayrı bir sorunsaldır.[635]

TİİKP'nin teşkilat yapısı ile ilgili Tüzük Tasarısında mevcut bulunan maddelerden anlaşıldığı üzere, TİİKP hücreler halinde örgütlenmekte ve ordu dahil tüm devlet kurumlarına bu gizli hücresel yapıyı yaymayı amaçlamaktadır. En az üç parti

634 **TİİKP Davası**…, s. 11-12. Gün Zileli'nin anılarında konu edilen "mülksüzleştirme" ve üyelerin gecekondu semtlerine taşınması gibi gelişmelerin tüzükte maddeleştiği görülüyor.
635 **TİİKP Davası…,** s 12-13.

üyesinin mevcut olduğu her yer ve kurumda bu hücresel yapının örgütlenmesi, parti üyelerine salık verilmektedir.[636]

TİİKP'nin Program Taslağı ise daha ilginç bilgileri ihtiva etmektedir. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden önce gelen iki Türk Devleti olan Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarını, TİİKP, Anadolu köylüsünü ezen feodal zulmün merkezi olarak görmektedir. Baba İshak, Baba İlyas, Börklüce Mustafa ve Şeyh Bedrettin gibi alevi-batını yapıların Osmanlı Devleti'ne yönelik isyan ve başkaldırı hareketlerini ise *zulme ve sömürüye karşı yiğitçe savaş* olarak kabul etmektedir.[637] Programın beşinci maddesinde ise şöyle denilmektedir:

> "*1870'lerden itibaren mücadeleye atılan işçi sınıfımız özellikle 1908 yıllarında emperyalist şirket ve işletmelerde çeşitli grev ve hareketlere girişti. Bu hareketler,* ***Alman emperyalistlerinin işbirlikçisi olan İttihat ve Terakki iktidarı*** tarafından zorbalıkla bastırıldı."

Buradan da anlaşılmaktadır ki, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve üyeleri, TİİKP tarafından, Türk tarihinin devrimci birikimi olarak kabul edilmemekte, aksine Alman emperyalizminin işbirlikçisi durumuna düşürülmektedirler. Program Taslağının yedinci maddesinde ise bir başka milletin devrimcisinden "Büyük Lenin" olarak bahsedilmektedir. Hemen sekizinci maddede emperyalizm çağının ilk kurtuluş mücadelesi, Asya ve diğer ezilen halkların sevgisini kazanmış umut verici zafer olarak bahsedilen Milli Kurtuluş Savaşı'nın komutanı ve önderi olan Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarından, taslağın dokuzuncu maddesinde "burjuva önderlik" olarak bahsedilmekte ve hemen ardından "*işçi ve köylülerin omuzları üzerine kurduğu tak-ı zaferleri geçerek tahtına sağlamca yerleşmek imkanı bulur bulmaz işçi ve köylüleri baskı altına alan bir diktatörlük kurdu*" denilmektedir.[638] Bu noktada her meraklı insanın aklına şu soru gelebilir: Bilimsel yöntemi şiar edindiğini ileri süren "devrimci" bir gençlik hareketi, kendi devrimcisini "burjuva önderlik" ve "diktatör" söylemleriyle küçültmeye çalışırken, bir başkasının devrimcisini enternasyonalizm adı altında "büyük" sıfatıyla kutsayarak, acaba hangi bilimsel anlayışa hizmet ettiğini zannetmektedir?

---

636 **TİİKP Davası…,** s. 15. Hüviyet, izin kağıdı, talimname, elbise ve ilerde silah temini için, kendi fikriyatı istikametinde olan bir kısım subaylar vasıtasıyla TSK'ya nasıl sızılmaya çalışıldığı için bkz.: **TİİKP Dosyası**…, s. 105.

637 **TİİKP Davası**…, s. 17 vd.

638 **TİİKP Davası**…, s. 18-19.

Program Taslağının devamında parti, kendini tarihsel anlamda konumlandırma ihtiyacı hissetmiş ve her fırsatta yaptığı gibi Şefik Hüsnü ile bağlarını açıktan ortaya koymuştur: "*TİİKP, uluslararası proletaryanın büyük önderleri Marks, Engels, Lenin ve Stalin'in ihtilalci yolunda mücadele vermiş olan Şefik Hüsnü'lerden devraldığı kızıl sancağı, Türkiye işçi ve köylülerinin elinde daha yükseklere kaldırmak azmini bütün halkımıza açıklar.*"[639]

TİİKP'ne göre Maocu düşünce, tarihin o anının marksizmi ve leninizmidir. Ve TİİKP bu düşüncenin, dolayısıyla uluslararası marksist-leninist ideolojinin Türkiye'deki öncü müfrezesidir. Marksizm-leninizm ve mao düşüncesiyle silahlanmış olan TİİKP, çeyrek asırlık anti-emperyalist mücadele geleneğiyle Türkiye'yi, emperyalizme bağımlı yarı-feodal ilişkilerden kurtaracaktır. TİİKP'ne göre Türk Ordusu, ki TİİKP'liler Türk Ordusu değil "Türkiye Ordusu" ifadesini kullanmaktadır, Amerikan emperyalizminin saldırgan askeri örgütü olan NATO'nun generallerinin emrine verilmiştir. Dahası: "*Yapılan 54 ikili anlaşma sonucu yurdumuzda 200'den fazla irili ufaklı Amerikan ve NATO üssü kurulmuş, 20 binden fazla Amerikan askeri bu üslere yerleştirilmiştir. Ordunun teçhizatı ve silahları "yardım" adı altında Amerikan savaş endüstrisine bağımlı kılınmış, ordunun istihbarat ve ikmali, Amerikan emperyalistlerine terk edilmiştir. Böylece Amerikan emperyalizmi, Türkiye ordusunu ABD'nin Orta Doğu'daki jandarma kuvveti haline gelmiştir.*" TİİKP'nin TSK'ya yönelik olumsuz düşünceleri şöyle devam etmektedir:

> "*Orduda, aslında işçi ve köylü olan askerler üzerinde baskı ve dayağa dayanan gerici bir disiplin uygulanmakta, ırkçı ve militarist ruh devamlı körüklenerek askerler, assubaylar ve subaylar ideolojik baskı altına alınmaktadır. Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), emperyalizmle işbirliği eden dev bir şirket haline getirilmiştir. Subaylar ekonomik yönden de emperyalizme bağımlı kılınmaktadır.*
>
> *Orduda, askerler ve subaylar arasındaki eşitsizlik bir uçurum halindedir. Assubaylar sürekli olarak hor görülmekte ve aşağılanmaktadır. Yurtsever ve genç subaylar NATO'ya uşaklık eden kumanda heyeti tarafından devamlı tehdit altında tutulmakta ve tasfiye edilmektedir.*"[640]

TİİKP'ne göre orduyu ve ülkeyi bu bağımlılık ilişkilerinden ancak bir halk ihtilali kurtarabilirdi ve *demokratik halk ihtilali* ancak, *Marksizm-Leninizm-Mao Zedung*

639 **TİİKP Davası**…, s. 21.
640 **TİİKP Davası**…, s. 27-28.

*düşüncesiyle silahlanmış proletarya partisinin önderliğinde, halk savaşı yoluyla zafere ulaş*abilirdi. Ve buna bağlı olarak, ***ihtilalci savaş*** yalnız ***halk yığınlarının savaşı*** olarak gerçekleşebilirdi. TİİKP Program Taslağına göre böyle bir savaşım ***yığınları seferber ederek ve ancak yığınlara güvenerek yürütüle***bilirdi. İşte çok kısa bir süre içinde silahlı eylemi "maceracılık" olarak nitelendiren PDA'dan, "halk savaşıyla zafere ulaşan halk ihtilali" düşüncesine evrilen TİİKP'nin silahlı mücadele konusunda gelmiş olduğu son nokta Program Taslağına yansıdığı kadarıyla böyleydi.[641]

Öte yandan yıllar boyu emperyalizm tarafından kaşına kaşına büyük bir açmaz haline getirilen Doğu Sorunu ile ilgili olarak, Program Taslağının 52. maddesinde şu ibarelere yer verilmiştir: "*TİİKP, Kürt milliyetinin kendi kaderini tayin ve isterse* ***ayrı bir devlet kurma hakkını tanıdığını*** *açıklar.*"[642]

Temel konulardaki görüşleri bu yönde olan TİİKP'nin yayın organları PDA ve İşçi-Köylü Gazetesi, Nisan 1971 itibariyle Sıkıyönetim tarafından kapatılmıştır. Bunun sonucunda TİİKP, gizli olarak teksirle çoğaltılan Şafak adında bir dergi çıkarmak zorunda kalmıştır. Partinin illegal yayın organı bu dergiydi. Derginin 12 Ağustos 1971 tarihli 6. sayısında şu dikkat çekici ifadelere yer verilmekteydi:

> "*Onbinlerce dönüm toprağa sahip olan ağaların toprakları nereden geliyor? Bunu bütün köylüler biliyor. Milli Mücadelede şehit düşenlerin topraklarını gaspettiler. Şehitlerin dullarını ve yetimlerini aç bıraktılar. Topraklarını bırakıp giden* ***Rumların, Ermenilerin*** *topraklarına kondular. Hazine topraklarını gaspettiler. Yiyici memurlara rüşvet verip sahte tapu düzenlettiler. Yoksul ve orta köylüleri insfsızca sömürdüler. Köylüyü faize ve borca batırıp, ipotek ettikleri topraklara el koydular.*
>
> *İşte ağaların binlerce dönüm toprağının temelinde zulüm ve sahtekarlık var.*"[643]

Görüldüğü üzere toprak ağalarının, geniş toprak hakimiyetlerini, çeşitli gayrimeşru yöntemlerden başka bir de Ermeni ve Rumların mallarına el koyarak elde ettikleri iddiasında bulunulmaktadır. Bu iddiayı, TİİKP'nin Sıkıyönetim mahkemelerinde yaptığı "Savunma"sında geçen şu düşüncelerle birlikte okumak gerekmektedir: "*...****Feodal komprador diktatörlük*** *milli azınlıklar üzerinde de baskı ve*

641 **TİİKP Davası…,** s. 29
642 **TİİKP Davası**…, s. 33. (Vurgu yazara aittir).
643 **TİİKP Davası**…, s. 39.

*katliam politikası uyguladı. Doğuda **yüz binlerce Ermeni'yi katletti**. Geri kalanları da **yurtlarından sürdü**…*"[644]

TİİKP'nin Ermeni tehciri ile ilgili görüşleri de kısacası böyleydi. Bu arada TİİKP içinde iki önemli gelişme yaşandı. İkisi de TİİKP'den kopuşa işaret eden bu gelişmelerden birincisi, başını Garbis Altınoğlu'nun çektiği ve İstanbul'da Robert Kolej'de üslenen bir kesim TİİKP'linin Hindistan Komünist Partisi Marksist/Leninist'in Maocu önderi Çaru Mazumdar'ın görüşlerini benimsemeleri ve "aşırı Maocu" bir eğilim oluşturarak Partiden ayrılmalarıdır. Bu kesime göre, silahlı mücadelenin şartları oluşmuştur. Ve program, tüzük yazmak gibi işlerle uğraşmak yerine, bir an evvel silahlı eyleme girişilmelidir.[645]

İkinci ve daha önemli gelişme ise İbrahim Kaypakkaya muhalefetinin ortaya çıkmasıydı. Kaypakkaya, TİİKP'ni Kemalizmin kuyrukçusu olmakla suçluyordu. "Şafak revizyonistleri" olarak nitelendirdiği TİİKP'lilerin, Mustafa Kemal'i halkın ilerici tarihinin bir parçası olarak görmelerini reddediyor ve doğru bulmuyordu. "*Şafak Revizyonizmi ile Ayrıldığımız Başlıca Noktalar" isimli yazısıyla* Perinçek çevresine tam yirmi dokuz ayrı açıdan eleştiri getiren Kaypakkaya'ya göre Perinçek çevresi, legal gazetecilik faaliyetini, tüm pratik mücadelelerinin merkezine koymakta ve devrimci mücadeleyi akamete uğratmaktaydılar. Kaypakkaya, Perinçek çevresine yönelttiği eleştirileri şöyle özetlemiştir: "*…Böylece Şafak revizyonizminin üç temel özelliğine işaret etmiş oluyoruz: 1) İdeolojide ve politikada en pespaye revizyonist tezlerle Mao Zedung Düşüncesi'ni bağdaştırma çabası. 2) Pratikte daima sağcı, teslimiyetçi, pasifist bir çizgi izlemesi. 3) Bu sağcı, teslimiyetçi pasifist çizgiyi gizlemek için sahte mükemmelliyetçilik.*[646] Ayrıca Sosyalist Kurultay girişimleri, köy çalışmasının tali tutulması, silahlı mücadelenin durmadan kösteklenmesi, burjuva demokrasisine bel bağlanması ve illegal faaliyetlerin ikinci plana itilmesi gibi gerekçeler de Kaypakkaya'nın kopuşunun nedenleri arasında sayılabilir.[647] Kaypakkaya'nın bu kopuşu bir süre sonra TKP/ML ve TİKKO gibi yasadışı örgütlerin doğmasına vesile olacaktır.[648]

---

644 **Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi Savunma,** 4. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1992, s 154.
645 **STMA**, VII, s. 2193; G. Zileli, **Yarılma**…, s. 472.
646 İbrahim Kaypakkaya, **Bütün Eserleri**, İstanbul: Umut Yayıncılık, 2013, s 393, 535, 539 vd.
647 T. Feyizoğlu, **İbo 'İbrahim Kaypakkaya'**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2000, s. 244.
648 H. Yurtsever, **a.g.e**., s. 142-152.

Kaypakkaya'nın soldan eleştirileri, TİİKP çevresini etkilemiş ve özellikle Kemalizme yönelik bakış açılarını dönüşüme uğratmıştı. Gün Zileli bu değişimi şöyle anlatmaktadır:

> "***İbrahim Kaypakkaya'nın başını çektiği 'sol muhalefet'in etkisiyle belli bir sola kayma olmuş, Kemalist döneme daha sert eleştiriler yöneltilmeye başlanmıştı***. *Hareket, TKP'nin lideri Şefik Hüsnü'nün görüşlerine sıkıca bağlı olduğundan TKP'nin Kemalist iktidarla çatıştığı dönemlerde yayımladığı muhalif yazılar, bu sertleşmeye kaynaklık ediyordu. Ne var ki, aynı zamanda Şefik Hüsnü'ye bu bağlılık, Kemalizmin toptan reddedilmesini, 'karşı-devrimci' ilan edilmesini önlüyordu. Çünkü, Şefik Hüsnü ve TKP, Kemalizmi zaman zaman ne kadar sert eleştirmiş olurlarsa olsunlar, sonuçta Kemalizmin kuyrukçusuydular.*
>
> *Bu yüzden, aramızdaki en hararetli tartışmalar Kemalizmin niteliğini saptama noktasında cereyan etti. O sıralar, Hasan Çamkıran'ın ve benim görüşlerimiz, örgüt içi 'sol muhalefet'in ya da İbrahim Kaypakkaya'nın görüşlerine benziyordu. Yani biz, 'Kurtuluş Savaşı'nı' reddetmemekle birlikte, Kemalizmin başından itibaren reaksiyoner olduğunu ve kökten reddedilmesi gerektiğini savunuyorduk. Oral* (Çalışlar) *ise, her zamanki ihtiyatlılığıyla buna karşı çıkıyor. Hareketin resmi tutumunun bu kadar dışına düşen bir savrulmayı doğru bulmuyordu.*"[649]

Bu arada Sıkıyönetim gittikçe sertleşmeye başlamış ve sol örgütlere yönelik bitirici yöntemlere başvurmaya yönelmiştir. TİİKP'liler ise Şubat 1972'de yayımladıkları bir bildiri ile üyelerini "silahlı mücadele" stratejisini hayata geçirmeye çağırmıştır.[650] Bu mücadele bir türlü istenen seviyede gerçekleşememiş ve Sıkıyönetim tarafından kısa zamanda akamete uğratılmıştır. Aynen diğer silahlı örgütlere yapıldığı gibi. Açıkçası, 1972 yılının silahlı eyleme kalkışan sol örgütler için pek de iyi geçtiği söylenemezdi. Çünkü tüm bu silahlı mücadele girişimleri, istisnasız biçimde ardı sıra gelen büyük bir "çöküş"le, dağılıp gitmeyle neticelenmişti. Bu örgütlerden biri de Deniz Gezmiş'in kurduğu THKO'ydu. THKO kuruluşundan kısa bir süre sonra çökertilmiş ve lider kadrosundan Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan gibi üç önemli isim 6 Mayıs 1972 gecesi idam edilmişlerdi.[651] Deniz Gezmiş'lerin idamını önlemek için

---

649 G. Zileli, **Yarılma**..., s. 575 vd.

650 **TİİKP Davası**…, s. 89-99.

651 Deniz Gezmiş'leri 1'nolu Sıkıyönetim Mahkemesi yargılamış ve Mahkeme Başkanı Tümgeneral Ali Elverdi, duruşma yargıcı Albay Ahmet Tetik ve ve üye yargıç Mehmet Turan tarafından alınan karar 9 Ekim 1971 günü sanıkların yüzlerine şöyle okunur: "*Hakkınızdaki kararı tefhim ediyorum. Mahkememiz, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın tamamını veya bir kısmını tağyir, tebdil veya ilgaya cebren teşebbüs yolundaki suçunuzu sabit görerek TCK 146/1 maddesi uyarınca ölüm cezası verdi. Karar kabili temyizdir. Tutukluluk haliniz devam edecektir. Duruşma bitmiştir.*" Bkz. T. Feyizoğlu, *Deniz 'Bir İsyancının İzleri'*, 28. baskı, İstanbul 2010, s. 275, 310-312 vd.

harekete geçerek üç İngiliz teknisyeni kaçıran THKP/C'li Mahir Çayan, Saffet Alp, Ertan Saruhan, Ahmet Atasoy, Nihat Yılmaz, Hüdai Arıkan, Sinan Kazım Özüdoğru, Sabahattin Kurt ve THKO'lu Cihan Alptekin ile Ömer Ayna ise 30 Mart 1972 günü Tokat'ın Kızıldere adlı köyünde jandarma güçleri tarafından ölü ele geçirilmişlerdi.[652] Dev-Genç Başkanı Ertuğrul Kürkçü ise söz konusu olaydan sağ olarak kurtulmuştu.[653] Böylece THKO ve THKP/C gibi iki önemli örgüt emniyet güçleri tarafından tamamen çökertilmiş oldu.[654] Bu gelişmelerin ardından Nisan 1972 tarihinde bu sefer TİİKP'ne yönelik bir tutuklama furyası başlatılmış ve örgüt tüm yönetim kadrosu ve Filistin'e gidenler[655] dışında kalan tüm üyeleriyle birlikte Haziran 1972 itibariyle baştan aşağı çözülüp dağılmıştır.[656]

Örgüte yönelik tutuklamalardan kısa bir süre sonra, 10 Ocak 1973 tarihinde Ankara Üç Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde 267 sanıklı TİİKP Davası görülmeye başlanmıştır.[657] Davanın sanıkları arasında Doğu Perinçek, Gün Zileli, Atıl Ant gibi

---

İdamdan bir sene kadar önce 25 Mart 1971 tarihinde Deniz Gezmiş ve Hüseyin İnan, Doğu Perinçek'e vekaletname vermişlerdir. Bu vekalet ile Perinçek, Gezmiş'lerin avukatı olmuştur. Öte yandan, 8 Nisan 1971'de Deniz Gezmiş, Doğu Perinçek'i bir telgrafla Ankara Merkez Cezaevine çağırmıştır. 9 Nisan günü Deniz ve Hüseyin, Perinçek'e 'hücreye konulmalarından dolayı' açlık grevine başladıklarını söylemiş ve bunu kamuoyuna duyurmasını istemişlerdir. Perinçek de bir basın toplantısı ile bunu kamuoyuna duyurmuştur. Bkz.: **Aydınlık**, "Deniz Gezmiş'in Tembihi", 4 Mayıs 2008, s. 6; T. Feyizoğlu, **Deniz…,** s. 280.

652 **Cumhuriyet**, "10 Anarşist Silahlı Çatışma Sonunda Ölü Olarak Ele Geçti", 31 Mart 1972, s. 1; **Milliyet**, "Anarşistler Üç İngilizi Öldürdüler", 31 Mart 1972, s.1

653 Gün Zileli, **Yarılma,** s. 577 vd.; **STMA**, VII, s. 2185.

654 Doğu Perinçek ve arkadaşları Çayanların öldürülmelerini protesto için TİİKP'nin yayın organı Şafak'ta bir bildiri yayımlarlar. SBF öğrencileri de bu bildiriyi okulda dağıtır. Bildiriyi dağıtanlar emniyet güçleri tarafından yakalanırlar. Yakalananlar arasında ilginçtir ki Abdullah Öcalan da vardır. Bkz.: Uğur Mumcu, "Bu Nasıl Kaza?", **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1992, s. 14.

655 Cengiz Çandar, Şahin Alpay, Atıl Ant, Ömer Özerturgut, Müfit Özdeş ve Ayhan Özer gibi Aydınlıkçılar Filistin'e, Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi ile El-Fetih kamplarına eğitim görmeye gitmişlerdi. Son giden TİİKP'liler arasında Bora Gözen, Faik Bulut, Kerim Öztürk, Cafer Topçu, Ahmet Özdemir, Yücel Özbek, Ali Kiraz, Şükrü Öktü, Gürol İlban, Ali Ergün ve Hüseyin Tüysüz de vardı. 21 Şubat 1973 gecesi Lübnan'daki Nahr el Bared Kampı'na yapılan bir İsrail saldırısında Faik Bulut hariç son gidenlerin hepsi hayatlarını kaybetmişti. Bkz. Soner Yalçın, "Filistin'in Devrimci Türk Fedaileri", **Sözcü**, 3 Ağustos 2014, s.

656 **STMA**, VII, s. 2193. Bunun büyük bir çöküş olduğunu ve tutuklanan TİİKP'lilerin poliste çözüldüklerini Gün Zileli de kabul etmektedir. Hatta Doğu Perinçek'in altmış küsür sayfalık bir ifadeye imza attığını iddia etmektedir. Kıvılcımlı geleneğini izleyen ve Perinçek'e yönelik sert tavrıyla bilinen Halkın Kurtuluşu Partisi lideri Nurullah Ankut ise Perinçek'in "normal boy kitap sayfasıyla tam 129 sayfalık bir ifade verdiğini ve yakın ve uzak akrabaları dahil tüm tanıdığı kişilerin ikametgahlarını, mesleklerini, siyasi eğilimlerini ve kendisiyle olan ilişkilerini tüm detaylarıyla, hatta ihtiyaç duyulmayacak, polis tarafından bulunamayacak ayrıntılara varana dek bir bir sayıp döktüğünü belirtmektedir. Ayrıca Kaypakkaya yanlılarının yayımladığı *İki Lider İki Örnek 'İbrahim Kaypakkaya ve Doğu Perinçek'in Polis İfadeleri'* isimli kitapta da, Perinçek'in 14 Haziran 1972 tarihli polis ifadesinde teslimiyetçi bir tavır içinde olduğu ve bildiği herşeyi anlattığı, arkadaşlarını ele verdiği ve bununla da yetinmeyerek diğer siyasetlerden unsurları, hatta halktan kişileri de sorumluluk derecelerine varana kadar polise söylediği belirtilmektedir. Bir Aydınlık Hareketi yayını olan Türkiye Gerçeği dergisinin Haziran 1979 tarihli 4. sayısında ise Perinçek'in işkencedeki tutumunun bu şekilde olmadığını iddia eden bir yazı bulunmaktadır. Bkz.: G. Zileli, **Havariler (1972-1983),** 7. baskı, İstanbul: Can Yayınları, 2011, s. 11; Nurullah Ankut, **Bin Kalıplılar 'Doğu Perinçek ve PDA Avanesi'nin İhanete Karmış Hazin Siyasi Serüvenine Dair'**, İstanbul: Derleniş Yayınları, 2015, 52 vd.; **İki Lider İki Örnek 'İbrahim Kaypakkaya ve Doğu Perinçek'in Polis İfadeleri'**, İstanbul: Le-Ya Yayınevi, 1979, s. 10; Türkiye İşçi Köylü Partisi, "Partimiz Başkanı Doğu Perinçek Hakkındaki Karalama Kampanyası Moskovalı Emperyalistlerin ve Kontrgerillacı Canilerin Desteğinde Yürütülüyor", **Türkiye Gerçeği**, sayı 4, Haziran 1979, s. 1-3.

657 **Cumhuriyet**, "185 Sanıklı Dava Dün Başladı", 11 Ocak 1973, s. 1 ve 7; **Milliyet**, "Perinçek ve 16 Arkadaşı Mahkemeyi Reddetti", 11 Ocak 1973, s. 1 ve 9. Gazetelerin bildirdiğine göre mahkeme heyeti şöyledir: Mahkeme

bilindik isimlerin yanı sıra gelecekte çeşitli alanlarda tanınacak şu isimler de bulunmaktaydı: Ömer Madra, Erkan Yücel (tiyatrocu), Şule Zaloğlu (Şule Perinçek), Kerem Çalışkan (gazeteci), Feyza Perinçek (Doğu Perinçek'in kardeşi), Levon Mafyan (Garo Mafyan'ın abisi), Ferit İlsever, Gülay Büyüközden (gazeteci Gülay Göktürk), Büşra Ersanlı (öğretim üyesi), Celal Üster (gazeteci), Nuri Çolakoğlu (gazeteci), Ercan Enç (öğretim üyesi), Cüneyt Akalın (öğretim üyesi), Fatmagül Berktay (öğretim üyesi), Ferai Özipek (gazeteci Ferai Tınç), Mehmet Bedri Gültekin, Doğan Yurdakul (gazeteci), Bayram Yurtçiçek, Semih Koray, Hasan Yalçın, Oral Çalışlar (gazeteci).[658]

Yukarıdaki isimler dahil 121 örgüt üyesi tarafından, 12 Temmuz 1974 tarihinde mahkemeye uzunca bir savunma sunulur. Savunmada, TİİKP çevresinin dünya görüşü detaylı biçimde ortaya konmuştur. Tarihi açıdan dikkat çekici tespitleri ihtiva eden söz konusu savunmada, TİİKP'nin Ermeni tehciri ile ilgili görüşleri şöyle dile getirilmiştir:

> "*Abdülhamit satın aldığı Kürt beylerine kurdurduğu Hamidiye Alayları'nı Ermenilerin üzerine saldırtarak her iki milliyeti birbirine kırdırdı ve mücadelelerini yok etmeye çalıştı. 1902-1903 yılındaki Bulgar ayaklanmasında 25 bin Bulgar köylüsünün kanına girdi. Saltanatı, Doğu Anadolu'da katledilen on binlerce emekçinin ve İstanbul sokaklarında öldürülen binlerce Ermeni'nin kanıyla boyandı.*"[659]

Savunmanın başka bir bölümündeyse Lozan Antlaşması ile ilgili olarak şu ifadelere yer verilmiştir:

> "*Ankara Hükümeti, Lozan'da, Türkiye halkının büyük fedakarlıklarla kazandığı zaferin semerelerini toplamadı. Bağımsızlığımızı kayıtsız şartsız destekleyen Sovyetler'in dostluğuna sırt çevirdi. Emperyalistlerle uzlaştı.*
>
> (…) *Lozan'da verilen tavizler sebebiyle, emperyalistler adım adım Türkiye'ye yeniden nüfus ettiler ve sonuç olarak Türkiye yarı-sömürge olmaktan kurtulamadı. Ülkenin bütün önemli mali, ticari ve sınai kuruluşları emperyalistlerin elinde kaldı.*"[660]

Başkanı Piyade Kıdemli Albay İzzettin Avlar, Hakim Binbaşı Tahsin Özer ve üye Hakim Yüzbaşı Fuat Kaylan. TİİKP, "Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye, sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya, memleket içinde müesses iktisadi ve sosyal temel nizamları devirmeye matuf cemiyet kurmak ve cürüm işleyenleri saklamak" suçlarından yargılanmışlardır.

658 **TİİKP Dosyası**, s. 20-22.

659 **TİİKP Savunma**, s. 146.

660 **TİİKP Savunma**, s. 190.

Lozan'ın bir mağlubiyet olduğunu düşünen TİİKP'liler, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin önemli bir hadisesi olarak sürekli gündemde olan Dersim İsyanı ile ilgili de "*resmi görüşe*" aykırı fikirlere sahiptiler. Savunmalarında isyanın başı konumundaki Seyit Rıza'yı açıktan açığa öven şu ifadeleri sarf etmişlerdi: "*...Ayaklanmaya Seyit Rıza adında ak sakallı, yiğit bir din adamı önderlik ediyordu. Yakalanıp götürüldüğü Erzincan'da zalim Alpdoğan'ın*[*] *'Cebinde ip parası var mı?' sorusuna, 'Evet, var' diye cevap verdi. Seyyit Rıza bu cevabıyla, zulme başkaldıran Kürt halkının kararlılığını ölüme giderken bir kere daha gösterdi.*"[661]

Öte yandan Irak'ta yükselişe geçmeye başlayan Kürtçü hareket ve onun silahlı eylemleri ile İran toprak bütünlüğünün bozulmasına yönelik Mahabat Kürt Cumhuriyeti girişimi de TİİKP'liler tarafından övülmekteydi. Bununla birlikte TİİKP Savunmasının konu ile ilgili bölümünde Kürtçülük akımı ve Kürtlerin bağımsızlığı konuları da ele alınmış ve bağımsızlık olgusu aynen şu ifadeler ile meşru kılınmıştır:

> "*Türkiye'nin sömürü ve tahakkümden kurtulmasını içtenlikle isteyen her Türk yurtseveri,* ***Kürt milletinin ayrılma hakkını kabul eder ve savunur.*** *Türk ve Kürt halklarının devrimci birliğinin gelişmesi ve pekişmesi, ezilen Kürt milletinin ayrılma hakkının Türk halkı tarafından savunulmasına bağlıdır.* ***Biz Türk halkının Kürt milletinin ayrılma hakkını benimsemesine özel bir önem veriyoruz.***[*]
>
> (…) *Kürt milletinin kendi kaderini tayin hakkı, hiçbir zaman bir federasyona katılma ya da bir özerklik derecesine indirilemez. Kürt halkı, isterse elbette Türk halkıyla bir federasyon içinde birleşebilir.* ***Fakat ayrılma hakkını tanımaksızın,*** *Kürt milletinin kaderini tayin özgürlüğünü federasyonla sınırlamak bu özgürlüğü reddetmekle birdir. Kendi kaderini tayin hakkı, Kürt milletinin bazı demokratik, ve kültürel haklarının Türk hakim sınıfları tarafından ihsan edilmesi demek de değildir. Kendi kaderini tayin hakkı 'kültürel özerklik' ve 'bölgesel kalkınma' meselesi olarak ele alınamaz. Kürt milletine yalnız bir federasyon hakkını, bir özerklik hakkını ya da sadece kültürel özerkliği layık görenler, kendi kaderini tayin hakkı ilkesi yerine, reformculuğun milli köleliğini koymaktadır.*
>
> *Kürt millet, kendi idare şeklini seçmekte ve milli hayatını düzenlemekte tam olarak özgür olmalıdır.* ***Türkler de dahil, hiçbir yabancı gücün müdahalesine, denetim ve yönetimine maruz kalmamalıdır.***"[662]

---

[*] Tunceli Valisi Dördüncü Umumi Müfettiş Korgeneral Abdullah Alpdoğan'dan bahsedilmektedir.

661 **TİİKP Savunma**, s. 420.

[*] Dikkat edilecek olursa Kürt milleti denilirken, Türk halkı ifadesi kullanılıyor. TİİKP savunmasında Kürtlere tanınan millet olma hakkı Türklere nedense tanınmıyor. Türklük ibaresi, çok yanlış bir biçimde, Türkiye toprakları üstünde yaşayan tüm milletlerin ortak adı olarak kullanılıyor.

662 **TİİKP Savunma**, s. 428 vd.

Bu savunma için yıllar sonra Doğu Perinçek şunları söyleyecektir: "*1973 TİİKP Savunması, Kürt sorununda Türkiye sosyalist hareketinin geliştirdiği ilk ciddi ve olgun belgedir. 12 Mart'ta yargılanan Kürt örgütlerinden hiçbiri, böyle devrimci bir programa sahip değillerdi. Mahkemelerde kültürel hakların ötesinde bir şey söylemediler…*"[663]

TİİKP Davası devam etmekteyken, 1974 seçimleri yapıldı ve birinci parti seçilen CHP, Necmettin Erbakan'ın MSP'si ile koalisyon hükümeti kurdu. CHP'nin henüz kırklı yaşlarının başındaki genç Genel Başkanı Bülent Ecevit'se Başbakan oldu. İlk icraatlarından biri olarak genel af ilan etti. Bunun neticesinde TİİKP'liler, 14 Temmuz 1974 itibariyle cezaevlerinden tahliye edilmeye başlandı. Tahliyeler ile aynı dönemde Kıbrıs Olayları patlak verdi. 20 Temmuz 1974'te ise Kıbrıs Barış Harekatı başladı. Henüz cezaevinden çıkmış olan TİİKP'liler ayaklarının tozuyla Kıbrıs Harekatı ile ilgili yorumlar yapmaya başladılar. Bu yorumlar, gerçekten de çarpıcı ve "enteresan" fikirleri ihtiva eden yorumlardı. Örneğin, 17 Aralık 1974 tarihli Aydınlık'ta Kıbrıs Barış Harekatı, bir "istila" hareketi olarak değerlendirilmiştir.[664] Bundan başka Doğu Perinçek, kendisinin kaleme aldığı *Kıbrıs Meselesi* isimli broşürde Rauf Denktaş önderliğindeki Kıbrıs Türk Yönetimi'ni, "Kıbrıs Türk toplumunun faşist önderleri" olarak isimlendirmiş ve Türk Yönetimi'ni, Makarios Yönetimi'ne karşı Nicos Sampson'un EOKA (B) örgütü ile işbirliği içinde olmakla suçlamıştır. TİİKP'lilere göre Denktaş Yönetimi "faşist" bir yönetimdir ve Kıbrıs emekçilerini sömüren yozlaşmış bir yapıya sahiptir.[665] Aydınlık Gazetesi'nin 14 Ocak 1975 tarihli 49. sayısında ise "*İşgale Nihayet, Kıbrıs'a Hürriyet*" denilerek Kıbrıs'taki Türk Ordusu, bir kez daha, TİİKP'liler tarafından işgalci konumuna düşürülmüştür.[666] Perinçek 1977 yılında yapılan TİİKP Birinci Kongresi'nde de bu görüşlerini savunmaya devam etmiş ve Kıbrıs konusu ile ilgili şu sözleri telaffuz etmiştir:

> "*Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, iki süper devletin rekabetinden doğan kargaşalıklara sahne oldu.* ***Türkiye bu şartlarda 1974 yılı Temmuz'unda bağımsız Kıbrıs devletinin topraklarının bir bölümünü işgal etti****. Böylece yurdumuz iki süper devlet arasındaki rekabetin girdabına daha da fazla çekildi.*

663 D. Perinçek, "Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP)", **STMA**, VII.cilt, s. 2186.
664 **Aydınlık**, sayı 45, 17 Aralık 1974'ten aktaran: Ö. Erdem, **a.g.e.**, s. 128.
665 D. Perinçek, **Kıbrıs Meselesi,** İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1976, s. 56.
666 **Aydınlık**, "İşgale Nihayet, Kıbrıs'a Hürriyet!", sayı 49, 14 Ocak 1975, s. 8.

(…) *Partimiz, Kıbrıs'a yapılan askeri müdahaleye daha birinci gününden itibaren tek başına karşı çıktı. Faşistlerin başını çektiği ve İ. Bilen, TSİP, Mihri Belli, B. Boran gibi revizyonistlerin körüklediği şovenizm dalgasının bütün yurdu kapladığı şartlarda Partimizin gösterdiği bu yüksek cesaret, proleter enternasyonalizme Doğu Akdeniz ülkelerinin birliğine ve yurdumuzun geleceğine olan bağlılığımızın ifadesidir.* ***Kıbrıs'a yapılan askeri müdahaleye karşı tutum****, revizyonizm ile proleter enternasyonalizmi arasındaki sınırı bir kere daha belirlemiş ve maceracıların da revizyonistlerle beraber şovenizm safında yer aldıklarını bir kere daha ortaya koymuştur.*"[667]

TİİKP'nin bu tarzdaki görüşleri, netice olarak Aydınlık'ın on bir ildeki bürolarının ve evlerinin basılmasına sebep oldu. Elli kadar Aydınlıkçı tutuklandı. PDA'dan sonra bir kez daha Aydınlık ismiyle haftalık olarak çıkmaya başlayan derginin basım ve dağıtımı, İstanbul ve Ankara Sıkıyönetim Komutanlıkları tarafından yasaklandı. Ocak 1975'te başlayan Aydınlık tutuklaması TİİKP önderliğinin bir kesiminin cezaevine düşmesine, diğer bir kesiminin ise yeraltına çekilmesine neden oldu.[668]

TİİKP'liler henüz cezaevindeyken, genç Aydınlıkçılar tarafından kurulmuş olan *Yurtsever Gençlik Derneği*'nin faaliyetlerine ise 1974 yılı içinde son verilmiştir. Aydınlıkçı gençler, kapatılan bu derneğin yerine 1975 yılında *Devrimci Gençlik Birliği*'ni kurmuşlardı. 15 Nisan 1975 tarihinde, kapatılan Aydınlık Dergisi'nin yerine haftalık Halkın Sesi dergisi yayımlanmaya başlandı. Eylül 1975'te ise Aydınlık bir kez daha çıkmaya başladı.[669] Bu gibi basın-yayın faaliyetleri ve gençlik örgütlenmeleri yoluyla kendine bir yaşam alanı oluşturmaya çabalayan Aydınlık Hareketi'nin 1975 sonrası taktik stratejisi kısaca şöyleydi:

"*1976'lar, TİİKP için bir dönüm noktası oldu. Bu yıllarda Çin Komünist Partisi'nin tutumlarına ve çizgisine paralel hareket eden TİİKP önderliği ÇKP'nin uluslararası siyasetlerinde yaptığı değişikliği hemen benimsedi. ÇKP, 1975'lerden itibaren adım adım Sovyetler Birliği'ni dünya halklarının başdüşmanı olarak gördüğünü ilan etti. Esas paylaşım talep eden Moskova'daki yeni çarlar, çok yakında çıkacak dünya savaşının da esas kaynağıydılar. Sovyetler Birliği'nin tecrit edilmesi savaşı önlemenin tek yoluydu, bu konuda ABD ile de geniş bir cephe kurmak gerekti.*

TİİKP, bunları Türkiye'ye adapte etti. TİİKP'nin 1. Kongresi 9-10 Eylül 1977'de toplandı. Bu kongre, bu yönde atılan adımların sistemleştirilmesinin başlangıcı oldu.

667 **TİİKP 1. Kongre Belgeleri**, İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1978, s. 25 ve 26.
668 **Teori**, Kasım 1993, sayı 47, s. 18-19'dan aktaran: Hakkı Öznur, **Derin Sol 'Çatışmalar-Cinayetler-İnfazlar**, 1. cilt, Ankara: Alternatif Yayınları, 2004, s. 347.
669 **Halkın Sesi**, "İki Süper Devlete ve İşbirlikçilerine Karşı", sayı 22, 9 Eylül 1975, s. 12.

Sovyetlerden gelecek saldırıya karşı bir yurt savunması politikası ön plana geçti. Türkiye'nin öncelikle Moskova'ya karşı bir bağımsızlık savaşından geçeceği saptaması, orduyu, hakim sınıfların önemli bir kesimini giderek müttefik haline getirdi. 'NATO'nun bir savunma paktı' haline dönüştüğü anlayışı, 'NATO'dan o günkü koşullarda' ayrılmamak gerektiği sonucuna yol açtı. Artık devlet partisi dahil bir çok sağcı güçle Sovyetler'e karşı ittifak temeli oluşmuştu. 12 Mart döneminde saptanan siyasetlerden adım adım uzaklaşıldı. Sosyalistlerarası çatışmalar bile Sovyetler'in kışkırtması kabul edildi ve 'maceracılığın karşı-devrimci karakter kazandığı' iddiası öne sürüldü. Üslup da bu gelişmeye paralel olarak değişti. Örneğin TİİKP 1. Kongresi'nde TKP ile ilgili şunlar saptandı: 'Revizyonistlerin geleceği yoktur, çünkü onlar tarihimizin gördüğü en azgın emperyalist uşaklarıdır ve efendileriyle birlikte yıkılmaya mahkumdurlar. Yine aynı kongrede devrimin temel görevi olarak şunlar kabul edildi: 'Bugün Türkiye devriminin merkezi görevi, milli bağımsızlık ve savaşa karşı hazırlık mücadelesidir.

TİİKP'nin Sovyetler'den gelecek saldırıya karşı oluşturduğu yeni politikalar sola karşı üslubunu sertleştirirken, solla arasına uzlaşmaz düşmanlıklar duvarı ördü"[670]

Oral Çalışlar'ın dediği gibi, Aydınlıkçılar'ın o tarih itibariyle yayın organı olarak faaliyet gösteren Halkın Sesi dergisinin sayılarına bakıldığında, Aydınlıkçıların, Mao'nun Üç Dünya Teorisi'ne ve ÇKP'nin dış politikasına paralel bir yayın politikası izledikleri görülmektedir. Bu politikanın parçası olarak sürekli biçimde Sovyetler Birliği'ni ve onun Türkiye'deki Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) gibi takipçilerini tecrit etme mücadelesi vermekteydiler. Yakından incelendiğinde Aydınlıkçıların yayınlarının yüzde yetmişlik bir kısmının, bu politikaları hayata geçirmeye ve "revizyonistler" olarak yaftaladıkları Brejnevci-Sovyetçi yapıları tahkire yönelik olduğu rahatça görülecektir.[671] Aydınlık çevresinin bu konu hakkındaki görüşleri aynen şu şekildeydi:

"*...sahte TKP, CHP'ye içten yanaşan TİP ve CHP'yi dışardan topa tutan TSİP, aslında birbiriyle uyum halinde olan ve birbirini tamamlayan görevler üstlenmiştir. Üçü de yurdumuzu sosyal emperyalizme satmak için çalışıyorlar. Bunlar, önümüzdeki yılların en saldırgan süper devleti olan Rus sosyal emperyalizminin beşinci kolu olarak, en az ABD işbirlikçileri kadar gericidir ve sosyal-faşist karakterdedir. Bunlar yalnız emekçi halka ihanet eden* ***sosyal hainler*** *değil, milli bağımsızlığa ihanet eden* ***milli hainlerdir****.*

---

670 O. Çalışlar, **a.g.m.**, s. 2195'de aynen şöyle denmektedir: "*1976'lar, TİİKP için bir dönüm noktası oldu. Bu yıllarda Çin Komünist Partisi'nin tutumlarına ve çizgisine paralel hareket eden TİİKP önderliği ÇKP'nin uluslararası siyasetlerinde yaptığı değişikliği hemen benimsedi. ÇKP, 1975'lerden itibaren adım adım Sovyetler Birliği'ni dünya halklarının başdüşmanı olarak gördüğünü ilan etti. Esas paylaşım talep eden Moskova'daki yeni çarlar, çok yakında çıkacak dünya savaşının da esas kaynağıydılar. Sovyetler Birliği'nin tecrit edilmesi savaşı önlemenin tek yoluydu, bu konuda ABD ile de geniş bir cephe kurmak gerekti.*"

671 **Halkın Sesi**, "Sosyal-Emperyalizmle Mücadele Niçin Zorunludur", sayı 14, 15 Temmuz 1975, s. 2-3

İki süper devletin Türkiye üzerindeki rekabeti ve işbirlikçileri arasındaki çatışma kızışırken, halkımızın milli bağımsızlık ve devrim mücadelesi yükseliyor……. Böyle bir döneme girerken devrimcileri önemli görevler beklemektedir.

İki süper devlete karşı bağımsızlık mücadelemize hız vermeliyiz. İki süper devletin işbirlikçileri olan MC faşistleri (Milliyetçi Cephe) *ile ortakları 12 Mart generallerini ve Rus uşağı revizyonistleri her alanda hedef almalı ve onları tecrit etmeliyiz. Dünya savaşına karşı halkımızı hazırlama görevine sarılmalıyız.*

Bütün bunları başarabilmek için:

Devrimcilerin revizyonizme karşı birleşmesi uğruna mücadele edelim.

Her iki milliyetten halkımızın (Türk ve Kürt demek isteniliyor) *iki süper devlete, savaşa ve faşizme karşı yurtsever ve demokratik bir cephede birleşmesi için mücadele edelim!*

İki süper devlete karşı birleşik dünya cephesi için mücadele edelim!"[672]

Aydınlıkçılar, iki süper devlete karşı çıkarlarken, emperyalizmin ABD ayağını Çin dış politikası icabı bir adım geride tutmaktaydılar. Evet, Aydınlıkçılar iki emperyalist güce de karşıydılar, ancak SSCB'ne daha fazla karşıydılar. Çünkü onlara ve tabii Çin Komünist Partisi'ne göre *sosyal-emperyalistler*, yani Sovyetler, *daha saldırgandır*.[673] Ve ABD gerileyen bir emperyalist güçtür.[674] Bu nedenle mücadelenin ağırlığı sosyal-emperyalizme (SSCB) kaydırılmalıdır; asıl kavga, SSCB'ne karşı verilmelidir. Bunun neden böyle olduğunu, yani Aydınlıkçıların nasıl ve hangi gerekçeler ile sosyalistlerin başdüşmanı ABD'ni bırakıp da, sosyalist olduğunu iddia eden bir ülkeyi hedefe koyduklarını, Gün Zileli açık yüreklilikle ortaya koymuştur. Zileli'ye göre bunun sırrı, "baş çelişki" tahlilinde yatmaktadır. Buna göre, tarihin o anında parti "baş çelişki" olarak neyi tespit etmişse, onun dışında kalan herkesle geçici ittifaklar kurulabilirdi. O gün için Aydınlıkçılara (ve ÇKP'ye) göre "baş çelişki" Sovyet "sosyal-faşizmi" ve işbirlikçileri ile Türkiye halkları arasındaki çelişkidir. Dolayısıyla ABD ile ve Amerikancılarla ittifak edilebilirdi. Eğer çelişki tahlili değişir ve "baş çelişki" olarak ABD ve işbirlikçileri ile Türkiye halkları arasındaki çelişki kabul edilirse, bu sefer de ABD emperyalistlerine karşı SSCB ve Sovyet yanlıları ile geçici bir ittifak kurulabilirdi.[675] Normalde ilkesizlik, pragmatizm veya reel-politika olarak kabul

672 **Halkın Sesi**, "Seçimlerden Sonra Durum ve Önümüzdeki Görevler", sayı 28, 21 Ekim 1975, s. 3.
673 **Halkın Sesi,** "Köleleştirici ABD Şemsiyesi ve Sosyal-Emperyalizmin Saldırı Tehlikesi", sayı 27, 14 Ekim 1975, s. 3.
674 **Halkın Sesi**, "Ne Amerikan, Ne Rus Tankları Yaşasın Dünyanın Özgür Halkları!", sayı 15, 22 Temmuz 1975, s. 6-7.
675 G. Zileli, **Havariler**, s. 136 vd.

edilebilecek bu tarz-ı siyaset, ilginç biçimde Aydınlıkçıların lügatında "gerçek" devrimcilik olarak kabul ediliyordu. Aynı yaklaşım nedeniyle Aydınlıkçılar, Batı Avrupa'yı, en gerici güçler olarak gördükleri ABD ve SSCB'ye karşı ittifak edilebilir bir kuvvet olarak görüyorlardı. Buna göre, Batı Avrupa ve Japonya gibi gelişmiş kapitalist ülkeler, iki süper gücün yanına itilmemesi gereken büyük bir potansiyele sahiptiler ve yapılması gereken, uyanık olup, bu potansiyeli ne ABD'ye, ne de Sovyetler'e kaptırmaksızın, *en geniş işbirliğinin* parçası haline getirmekti.[676] Aslında kısaca söylemek gerekirse, Sovyet karşıtı politikanın veya Avrupa'yı emperyalizmden ayrı bir blok olarak değerlendiren düşüncenin gerçek kaynağı ve nedeni ÇKP'nin dış politika tahlileriydi. TİİKP ile ÇKP arasında teori ve pratik açısından bu konularda tam bir uyumluluk bulunmaktaydı. Aynen dünya üzerindeki tüm Maocu partilerde olduğu gibi.

Aydınlıkçıların, ÇKP politikaları ile uyumluluğu bu kadar da değildi. Örneğin bu yakınlık dolayısıyla Kamboçya'da Kızıl Kmerler/Pol Pot vahşetini,[677] Kuzey Kore'de distopik Kim İl Sung diktatörlüğünü savunmak zorunda kaldılar.[678] Çin'in yakın ilişkiler geliştirdiği Enver Hoca'nın Arnavutluğu, Vietnam veya Çavuşesku'nun Romanya'sı gibi ülkelere yakın durdular.[679] Çin'in o tarihteki stratejisi, iki süper güce karşı "Bağlantısızlar" veya "Bloksuzlar" olarak bilinen ve 1954 Bandung Konferansı[680] ile tarafsız politikalarını tüm dünyaya duyuran ülkelerle de işbirliği halinde olmaktı. Çünkü Çin'in nihai amacı; Avrupa, Japonya ve Bağlantısız Ülkeler ile birlikte geniş bir blok oluşturarak SSCB'yi ve ABD'yi tecrit etmekti. Bu nedenle ÇKP'nin resmi yayın organı Pekin Review'da 1975 yılı itibariyle bu politikaya uygun yazılar çıkmaktaydı. Bu yazılardaki görüşlere paralel görüşleri, Aydınlıkçıların yayın organı Halkın Sesi'nde de görebilmek mümkündü. Aydınlıkçılar, açıkça söylemek gerekirse ÇKP ne düşünüyorsa onu düşünüyor, neyi kaleme alıyorsa onu kaleme alıyordu.[681] Peking Review'da 1975

676 **Halkın Sesi**, "Dünya Halklarının Baş Düşmanı ABD ve SSCB'dir!", sayı 14, 15 Temmuz 1975, s. 6-7; **Halkın Sesi**, a.g.m., sayı 15, s. 6-7; **Halkın Sesi**, "Ne Amerika, Ne Rus Tankları Yaşasın Dünyanın Özgür Halkları!", sayı 15, 22 Temmuz 1975, s. 6-7.

677 **Halkın Sesi**, "Irak'taki Kürt Hareketi'nin Öğrettikleri", sayı 5, 13 Mayıs 1975, s. 3.

678 **Halkın Sesi**, "Kore Savaşı'nın 25. Yılında", sayı 12, 1 Temmuz 1975, s. 11.

679 **Halkın Sesi**, "Bloksuz Dış Politika Kimlerin Politikası?", sayı 14, s.8 ve **Halkın Sesi**, "TSİP Revizyonistlerinin Maskesini İndirelim", sayı 14, s. 8.

680 Rifat Uçarol, **a.g.e.,** s. 832 vd.

681 O dönemde Aydınlıkçıların ikinci adamı konumunda olan Gün Zileli, bu durumu açıkça itiraf etmiş ve şunları söylemiştir: "*Aydınlık Hareketi, özellikle 1970'li yılların ortalarında, aynı Komintern dönemindeki komünist partilerinin Sovyetler Birliği'nin dış siyasetinin aletleri haline gelmesine benzer bir şekilde, Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış siyasetinin sadık bir takipçisi olmuştu.*" Bkz.: G. Zileli, **Havariler,** s. 194.

yılı içinde çıkan yazılara şöyle bir bakıldığında, aynı yıl Halkın Sesi'inde çıkan yazı ve düşüncelerle uyumuna şaşırmamak mümkün değildir.[682]

TİİKP'nin yurtiçine yönelik taktik-stratejisi de yukarıda anlatılan Maoculuğun uluslararası çıkarlarına paralel biçimde şekilleniyordu. Buna göre, Maocular arası geniş cephe politikasına uygun olarak Halkın Kurtuluşu, Halkın Birliği ve Halkın Yolu gibi fraksiyonlarla ittifaklar aranmaktaydı.[683] Fakat bu arayışlardan çok azı pratikte başarılı olabildi. Bahse konu fraksiyonlar asla organik bir birlikteliğe yanaşmadılar. Hatta kısa bir süre sonra kendi içlerinde Maocu-Enver Hocacı şeklinde iki gruba bölündüler. Kitle desteği olmaksızın başlatılacak bir silahlı mücadelenin sonu olmadığını gören Kamil Dede, İlkay Demir ve Necmi Demir gibi eski THKP/C'li Halkın Yolu militanlarının katılımı dışında, ittifak arayışlarından pek bir verim alınamamıştı. Aksine, 1975-1977 yılları arası ve hatta kanlı 1 Mayıs 1977 mitingi sonrasına uzanan süreç boyunca Maocular arasında, ölümle neticelenen ayrılıklar ve çatışmalar yaşandı.[684] Bu ayrılıklar,

---

682 Bu iddiayı üç somut örnekle elle tutulur hale getirmek gerekecek olursa, Peking Review'un 12 Eylül 1975 tarihli 37. sayısında çıkan bir yazıda şöyle denilmektedir: "*The struggle of the third world countries and peoples has dealt a heavy blow at the wild ambition of the superpowers to seek world hegemony and given a powerful impetus to the steady advance of world history. There is a growing struggle on the part of the second world countries in between the superpowers and the third world to free themselves from the control, threats, bullying, exploitation and the shifting of economic crisis by one or the other superpower*…" Halkın Sesi'nin 26 Ağustos 1975 tarihli 20. sayısında ise şöyle denilmektedir: "*Bugün, emperyalist süper devletlerin uluslararası meseleleri aralarında kararlaştırdıkları ve dünya halklarına zorla kabul ettirdikleri dönem gittikçe geride kalıyor. Çeşitli uluslararası konferanslarda 77'ler Grubu* (Bloksuzlar) *birlik ve dayanışma içinde hareket ederek iki süper devletin oyunlarını bozuyor ve onların aleyhine kararlar alıyor* (…) *Zengin hammadde kaynaklarına sahip olan geri ülkeler, kendi aralarında birleşiyor ve emperyalistlerin hammadde ve tarım ürünleri ucuza almak, sanayi ürünlerini pahalıya satmak yoluyla sömürmelerine son veriyorlar*" İkisi de Üçüncü Dünya Ülkelerinin, yani Bloksuzlar Hareketi'nin yükselişe geçerek iki süper gücü tecrit ettiği ve emperyalist sömürüyü gerilettiği yollu bu yazıların, aynı teorik kaynaktan beslendiği açıkça anlaşılmaktadır. İkinci örnekte ise Peking Review'un 1975 Mayıs ayında çıkan 20, 21 ve 22. sayılarında sırasıyla İtalya, Portekiz ve Fransa'da mevcut Maocu sosyalistlerin yorumlarına yer vermiştir. Bu yorumlarda Maocu Fransız Komünist Partisi/Marksist-Leninist başta olmak üzere, tüm Maocular, iki süper gücün dünyayı bir büyük savaşa daha sürüklediğini ve bunu da Avrupa'nın güvenliğini tehdit ederek, daha doğrusu Avrupa üzerindeki çıkar savaşlarını en uç noktasına taşıyarak gerçekleştireceklerini öne sürmüşlerdir. Haziran 1975 tarihli Halkın Sesi'nde ise aynı konu "Ne Amerikan, Ne Rus Tankları Yaşasın Dünyanın Özgür Halkları" başlığı altında iki sayfa halinde incelenmiştir. Bir üçüncü örnek de şudur: Peking Review'un 21. sayısında çıkan yazıda Portekiz'de çıkan "Unidade Popular" isimli gazetenin uyarısı "Be Vigilant Against Two Superpowers War Scheme" başlığı altında ele alınmaktadır. Halkın Sesi'nin 16. sayısında aynı haber şu başlık altında ele alınmıştır: "Portekiz'deki Unidade Popular (Halkın Birliği) Gazetesi, İki Süper Devletin Savaş Hazırlıklarına Karşı Halkı Uyarıyor" ve yazıların içerikleri de aynıdır. Belli ki Halkın Sesi'ni hazırlayanlar yazıyı Peking Review'dan tercüme etmişlerdir. Bkz.: **Peking Review**, "Speech by Chairman of the Chinese Delegation Li Chiang", vol.18, no. 37, 12 September 1975, s. 11; **Peking Review**, "Round the World", vol.18, no. 20, 16 May 1975, s. 21; **Peking Review**, "Round the World", vol.18, no. 21, 23 May 1975, s. 28; **Peking Review**, "Round the World", vol.18, no. 22, 30 May 1975, s. 22; **Halkın Sesi**, "Ne Amerika, Ne Rusya Tankları Yaşasın Dünyanın Özgür Halkları", sayı 15, 22 Temmuz 1975, s. 6-7; **Halkın Sesi**, "Üçüncü Dünya Ülkeleri İki Süper Devlete Karşı Mücadele Ediyor", sayı 20, 26 Ağustos 1975; **Halkın Sesi**, "Portekiz'deki 'Unidade Populer' (Halkın Birliği) Gazetesi, İki Süper Devletin Savaş Hazırlıklarına Karşı Halkı Uyarıyor", sayı 16, 29 Temmuz 1975, s. 8.

683 G. Zileli, **Havariler**, s. 121; H. Öznur, **a.g.e**., 1. cilt, 347; Ö. Erdem, **a.g.e**., s. 137-139 vd.; **Halkın Sesi**, "Yurtseverlerin Anti-Faşist, Anti-Emperyalist Birliğini Sağlayalım", sayı 27, 14 Ekim 1975, s.8.

684 1 Mayıs 1976 tarihli Aydınlık'ta ve 4 Mayıs 1976 tarihli Halkın Sesi'nde "Proleter devrimcilerin Birliği" konusunu gündeme getirerek örgütsel birleşmeyi ve tek bir haftalık dergide bütünleşmeyi önerdi. Halkın Kurtuluşu ve Militan Gençlik sorumluları bu çağrıları ciddiyetsiz, sorumsuz ve fırsatçı olarak buldular. TİİKP'ye güvenmediklerini belirttiler. Halkın Sesi'nin çağrıları yine devam etti. Bu çağrılar üzerine 16 Temmuz 1976 günü TİİKP, Halkın Kurtuluşu, Militan Gençlik (Halkın Yolu) ve Yurtsever Gençlik (Halkın Birliği), temsilcileri bir

uluslararası planda ÇKP ile Arnavutluk Emek Partisi arasındaki ayrılık üzerine oturmuştu. Aydınlıkçıların ÇKP'nin "ana çelişki" tahlilini baştan sona kabul etmesi ve Sovyetler Birliği'ni baş düşman, ABD'yi ikincil düşman ilan etmesi, diğer Maocu gruplarla aralarındaki ayrılıkların körüklenmesine yol açmıştı. Bunun neticesinde Aydınlıkçılar, "Üçlü Oportünist Blok" diye tanımladıkları Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu ve Halkın Birliği gibi, Çin-ABD yakınlaşmasından rahatsız olan ve Enver Hoca'nın Arnavutluk Emek Partisi'nin VII. Kongresinde ÇKP'ye yönelttiği eleştirileri benimseyen çevreleri, Mao'nun sosyalizme katkısını reddetmek ve revizyonizme teslim olmakla suçlamaya başladılar.[685] Neticede diğer Maocu grupların Enver Hocacılığa kaymasıyla birlikte, Maoculuk ideolojisini istikrarlı biçimde savunan TİİKP, bu alanda tek otorite haline geldi.[686]

1976 sonrasında Maocu kanatta TİİKP tek başına yer alırken, genel olarak sosyalist harekete damgasını vuran örgütse Dev-Yol olmuştur.[687] Dev-Yol ve onun kitleselleşen çizgisi, TİİKP gibi örgütleri ciddi biçimde geri plana itmişti. Aynı tarihler, Milliyetçi Cephe Hükümetleri'nin kurulduğu ve ülkücü komandoların bu hükümetler tarafından desteklenerek sağ-sol çatışmasına zirve yaptırıldığı bir döneme işaret etmekteydi. Artık ok yaydan çıkmıştı. Her iki kesimden militanlar sonu ölümle biten

araya geldiler. Dört örgüt bu toplantıda Üç Dünya Teorisi'ni kabul ettiklerini açıklamışlardı. Ama daha sonra bu görüşleri reddedeceklerdi. Bu görüşmede bazı konularda birlik sağlansa da yine örgütsel birleşme gerçekleşmeyecekti. Halkın Sesi ile Halkın Kurtuluşu arasındaki örgütsel rekabet ve ideolojik çekişme 1 Mayıs 1977 mitingiyle beraber daha da derinleşecekti. 1 Mayıs kutlamalarına Halkın Sesi katılmazken diğer Maocu gruplar katılmıştı. Otuz dört kişinin öldüğü kanlı 1 Mayıs olayları Pekin ve Moskova yanlıları arasındaki sol içi şiddeti daha da artırırken Pekin yanlısı Maocu gruplar arasında da yol ayrımı daha net bir şekilde ortaya çıkacaktı. Halkın Sesi 1 Mayıs olaylarında hala Maocu kampta gözüken Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu, Halkın Birliği gibi grupları provakasyona gelmekle karşı devrime hizmet etmekle suçlamıştı. Bu çatışmaların ve tartışmaların neticesinde Maocu gruplar arasında silahlı saldırılar düzenlemeye başlandı. Örneğin, 30 Mayıs 1978 günü Halkın Kurtuluşu grubu üyesi iki kişi Adana'da TİKP'liler tarafından bıçaklanarak öldürüldü. TİİKP'liler bunu asla kabul etmediler. Halkın Kurtuluşu ise çeşitli illerde TİKP'lilere yönelik saldırılara girişti. 2 Eylül 1978'de bir başka HK'lı bu sefer Tunceli'de, iki grubun militanlarının birbirlerine girmesi sonucunda silahla öldürüldü. Yine HK taraftarı bir genç, 28 Ocak 1980'de Malatya'da öldürüldü. HK'lılar bu olaydan da TİKP'lileri sorumlu tuttu. Maocular arasındaki bu kavgalar 12 Eylül'e kadar devam etmiştir. Bkz.: H. Öznur, **a.g.e**., cilt 2, s. 347 vd., 352, 364, 368 ve 385.

685 Bu üç Maocu grup, 1977 yılı ile birlikte Mao'nun Üç dünya Teorisini gerici-revizyonist bir tez olarak mahkum etmiş ve yerine Arnavutluk Emek Partisi'nin (AEP) VII. Kongresi'nde (Bu kongreye TİİKP'nin delegesi olarak katılmıştır) Enver Hoca tarafından dile getirilen eleştirilerini kabul etmişlerdir. Bu tarihten itibaren AEP'ye ve onun lideri Enver Hoca'ya yakın durmaya başlamışlardır. Bu üçlüden Halkın Kurtuluşu, cezaevinden çıkan Mustafa Yalçıner ve Aydın Çubukçu gibi THKO'lular, Halkın Yolu THKP/C'liler ve Halkın Birliği ise TKP/ML'liler tarafından kurulmuştu. Bkz.: Hüseyin Aykol, **Türkiye'de Sol Örgütler 'Bölüne Bölüne Büyümek'**, 2. baskı, İstanbul: Phoenix Yayınevi, 2010, s. 74-75, 78, 79, G. Zileli, **Havariler**, s 240 vd. ve **TİİKP 1. Kongre**, s. 29.

686 G. Zileli, **Havariler,** s. 251 vd.

687 Dev-Yol, THKP/C'deki ayrılığın neticesinde doğmuş, silahlı mücadele yanlısı bir örgüttür. Dev-Yol ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra hızlı biçimde yaygınlaşmış ve kitleselleşebilmiştir. 12 Eylül sonrası dağılan sosyalist çizgi içinde Askeri Yönetime karşı mücadele pratiğine giren az sayıda örgütten biridir. Dev-Yol'un yayın organı Devrimci Yol dergisi, ilginç biçimde, Kanlı 1 Mayıs 1977 günü çıkmaya başlamıştır. Bkz. **Devrimci Yol**, sayı 1, 1 Mayıs 1977, s. 1 ve **STMA**, VII, s. 2256.

çatışmalara giriyor, gazete sayfaları her gün ölüm haberleri yayınlıyordu. Kanlı 1 Mayıs 1977 olayları ise bu kötüye gidişin en tepe noktalarından biri olmuştu.

Bilindiği üzere TİİKP, yani Halkın Sesi, 1 Mayıs 1977'de yapılan mitinge katılmamıştı. Çıkan olayların ardından yaptıkları değerlendirmede, olayların Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin tertibi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Olayın hemen ardından yayımladıkları 3 Mayıs 1977 tarihli Halkın Sesi'nde, "*MC'nin Kanlı Tertibi*" sürmanşeti altında olaylar şöyle değerlendirilmektedir:

> "*MC Hükümeti, 1 Mayıs günü için emekçi halka karşı kanlı bir tertip tezgahladığını ne zamandır bağıra bağıra ilan ediyordu. Ve polis Türkiye halkının bugüne kadar karşılaştığı en büyük tertibi uygulayarak 34 kişiyi katletti, yüzlerce emekçi ve devrimciyi yaraladı.*
>
> *Bu kanlı terörü hazırlayanlar doğrudan doğruya Demireller, Türkeşler ve 12 Mart kliğidir.*"[688]

TİİKP'lilere göre Halkın Yolu, Halkın Kurtuşu ve Halkın Birliği gibi örgütler de, Halkın Sesi'nin 1 Mayıs öncesi yaptığı tüm uyarılara rağmen, mitinge katılarak kitleleri tertibin içine çekmiş ve halkın üzerine ateş açılmasının ortamını oluşturmuşlardır.[689] Halkın Sesi, 1 Mayıs Olaylarının bir tertibin neticesi olduğu düşüncesini kararlılıkla savunmuştur.[690] "*Halkımız 1 Mayıs Tertibini Gün Işığına Çıkaracaktır*" ve "*Ecevit, 1 Mayıs Katliamının Tertipçilerini Halka Açıklamalıdır*" manşetleri ile çıkan sayılarıyla, konuyu gündemde tutmaya devam edeceğinin ve olayların üstüne kararlılıkla gideceğinin işaretlerini vermiştir.[691]

---

688 **Halkın Sesi**, "MC'nin Kanlı Tertibi", sayı 107, 3 Mayıs 1977, s. 1.

689 1 Mayıs 1977'de olayları başlatan bir silah sesiydi. Silah sesinden sonra oluşan panik neticesinde insanlar kaçışmaya başlamış ve polis araçlarının altında kalmış, kimisi de kurşunların hedefi olmuştu. İşte o ilk silah sesi, Saraçhane'den yola çıkan ve Tarlabaşı'nda durdurulan kortejin içindeki Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu ve Halkın Birliği gruplarının içinden gelmişti. Sosyalistler arasında genel kabul, bu silah sesinin ve sonrasında yaşanan gelişmelerin bir "derin devlet", "kontrgerilla" tertibi olduğu yönündedir. Ancak dönemin Aydınlıkçısı Halil Berktay, yıllar sonra verdiği bir röportajda bunun böyle olmadığını iddia etmiştir. Berktay'a göre yaşananlar sol içi çatışmanların ve fraksiyonlaşmaların sonucudur. Devletin olayları tertiplemesi gibi bir durum söz konusu değildir. Bkz.: **Halkın Sesi**, sayı 107, s. 5 ve Mehmet Ali Birand, Hikmet Bila, Rıdvan Akar, **12 Eylül 'Türkiye'nin Miladı'**, İstanbul: Doğan Kitap, 1999, s. 64 vd; İsa Tatlıcan, "Türkiye Solu, 1 Mayıs 1977'de Taksim'de Öldü", *Sabah*, 28 Nisan 2014, http://www.sabah.com.tr/gundem/2014/04/28/turkiye-solu1-mayis-1977de-taksimde-oldu (8 Temmuz 2017)

690 Gün Zileli'ye göre Aydınlıkçıların 1 Mayıs'ta takındıkları tutum Maocu-Enver Hocacı gruplar tarafından haklı bulunmuş ve bu tarihten sonra "üçlü blok"tan ve özellikle de Halkın Yolu fraksiyonundan Aydınlık Hareketi'ne kitlesel kaymalar olmuştur. Bkz.: G. Zileli, *Havariler*, s. 275.

691 **Halkın Sesi**, sayı 107, s. 4; **Halkın Sesi**, "Halkımız 1 Mayıs Tertibini Gün Işığına Çıkaracaktır", sayı 108, 10 Mayıs 1977, s. 1 ve **Halkın Sesi**, "Ecevit, 1 Mayıs Katliamının Tertipçilerini Halka Açıklamalıdır!", sayı 109, 17 Mayıs 1977, s. 1.

TİİKP, bu şartlar altında ve 9-10 Eylül 1977 günlerinde gizlilik içinde I. Kongresi'ni yaptı. Kongre Bildirisi incelendiğinde belli başlı konular hakkında Aydınlıkçıların görüşlerinde herhangi bir değişme olmadığı görülmektedir. Örneğin, bildirinin Kıbrıs Sorunu ile ilgili kısmında şöyle denmektedir:

"*Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, iki süper devletin rekabetinden doğan kargaşalıklara sahne oldu.* ***Türkiye bu şartlarda 1974 yılı Temmuz'unda bağımsız Kıbrıs Devleti'nin topraklarının bir bölümünü işgal etti****. Böylece yurdumuz iki süper devlet arsındaki rekabetin girdabına daha da fazla çekildi.*

(…) *Partimiz, Kıbrıs'a yapılan askeri müdahaleye daha birinci gününden itibaren tek başına karşı çıktı.*

(…) *Türkiye'nin bağımsızlığını birinci derecede ilgilendiren Kıbrıs ve Ege meselelerinin önümüzdeki dönem alevleneceği bugünden gözükmektedir. İki süper devletin Kıbrıs'tan ellerini çekmeleri için mücadele etmeli, Kıbrıs'ın her iki milliyetten halkının, bağımsız, egemen, toprak bütünlüğüne sahip, milli eşitlik ve özgürlüğün hüküm sürdüğü demokratik bir Kıbrıs için yürüttüğü mücadeleyi desteklemeliyiz. Partimiz,* ***Türk Ordusu da dahil bütün yabancı askerlerin Kıbrıs'tan geri çekilmesini kararlı olarak savunmaya devam edecektir****."*[692]

Bildiride TSK ile ilgili hususlar da bulunmaktaydı. TİİKP'liler bu konuda da eski görüşlerinden bir adım geri atmamışlardır:

"*TİİKP, Türk Ordusu'nun halka ve Kürt milliyetine baskı uygulamasına karşı mücadele eder. Türk Ordusu'nun, Kıbrıs ve Yunanistan gibi Üçüncü Dünya ülkelerinin toprak bütünlüğü ve bağımsızlıklarını hedef alan askeri eylemlere girişmesine karşı çıkar. Kıbrıs'taki Türk birliklerinn geri çekilmesini talep eder. Partimiz, Üçüncü Dünya ülkelerine karşı düşmanca tutumların, Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesinin ve yurt savunmasını zayıflattığını ve özellikle Yeni Çarların yayılma emellerine hizmet ettiğini geniş halk kitlelerine açıklar.*"[693]

Kürtçülük yönündeki düşünceleri ve önermeleri de şöyledir:

"*Türkiye, İran, Irak ve Suriye toprakları üzerinde yaşayan Kürt milletinin dört bin yıllık bir tarihi, zengin bir dili ve kültürü vardır.*

692 **TİİKP 1. Kongre Belgeleri,** s. 25 ve 46.
693 **TİİKP 1. Kongre Belgeleri**, s. 56.

(…) ***Partimiz, Kürt milletinin ayrı bir devlet kurma hakkını her şart altında savunur ve ayrılma meselesiyle ilgili her durumda somut bir tavır alır***.

(…) *TİİKP, Kürt milli hareketinin silah zoruyla ezilmesine her şart altında karşı çıkar……..Kürt milli meselesi, burjuvazinin milliyetçi bayrağı altında köklü ve kesin bir çözüme ulaşamaz* (…)

Dört ülkeye parçalanmış olan Kürt milletinin, *bulunduğu ülkelerin halklarıyla düşmanları ortak, hedefleri aynıdır. Öte yandan Kürt milletinin bir ülkedeki milli hareketine karşı dört ülkenin gerici iktidarları birleşmektedir. Bu durumda Kürt milletinin, özgürlük mücadelesinin bulunduğu ülke halkıyla birleşmesi zorunludur……..*

II.

Program ve Siyasetler

1. *TİİKP, Kürt milletinin kendi kaderini tayin hakkını* ***kayıtsız şartsız*** *savunur.* ***Kürt millet ayrı bir devlet kurma hakkına sahiptir****……..*

Partimiz, Türkiye'nin iki kardeş halkının demokratik halk cumhuriyeti içineşit haklara sahip olarak özgürce birleşmelerine yönelen bir siyaset izler.

2. *Partimiz, Türk hakim sınıflarının Kürt milliyetine uyguladığı milli baskı ve zorla eritme siyasetine karşı şiddetle mücadele eder….* (…)

f) Kürtler ana dillerini serbestçe kullanabilmelidirler.

g) *Kürtlerin yaşadığı bütün yerleşme merkezlerindeki okullar ve üniversitelerdeki Kürtler kendi ana dillerinde eğitim görebilmelidirler. Kürtçe gazete, dergi ve her türlü yayın çıkarmak serbest olmalıdır. Devlet radyoları ve televizyon, Kürt dilinde devrimci yayın yapmalı, Kürtçe yer ve köy isimlerinin değiştirilmesine son verilmelidir.*

h) *Kürt milletinin demokratik kültürü üzerindeki her türlü gerici baskıya son verilmelidir. İran, Irak ve Suriye'de bulunan Kürt milliyetinden halklarla her türlü demokratik kültür alışverişi serbest olmalıdır….*"[694]

TİİKP, bu kongreden itibaren yeni bir politik adım olarak, ÇKP'nin dünya ölçeğinde yaymaya çalıştığı Üçüncü Dünya Savaşı paranoyasına uygun biçimde propaganda yapmaya başladı. TİİKP, uzun bir süre, iki süper gücün dünya üzerindeki paylaşım mücadelesinden bir büyük savaşın patlayacağına son derece inanmış şekilde hareket etmiş ve buna uygun politikalar üretmeye yönelmiştir. Kongre kararlarının "Yurt Savunması" ile ilgili bölümünde, yeni bir dünya savaşı çıkması halinde iki süper

694 **TİİKP 1. Kongre Belgeleri**, s. 92-93, 94-95 ve 96-97.

güce de karşı durulması gerektiği, ancak bunlardan daha saldırgan olanına (SSCB) karşı daha dikkatli ve hazırlıklı olunması icab ettiği savunulmuştur.[695]

Kongre'nin sonunda ÇKP Merkez Komitesi Başkanlığı'na ithafen yazılmış not ve Almanya Komünist Partisi (KPD), Arjantin Komünist Partisi/Marksist-Leninist, Avusturya Komünist Birliği, Belçika Marksist-Leninist Komünist Partisi ve Endonezya Komünist Partisi gibi farklı ülkelerin Maocu partilerinden gelen mesajlar okunmuştur.[696] Kongrede legal çalışmanın gerekliliğine de vurgu yapılmış ve kongrenin sona ermesinden kısa bir süre sonra, bunun gereği yerine getirilmiştir. Aydınlıkçılar, artık Türkiye İşçi Köylü Partisi adı altında legal bir işçi sınıfı partisi olarak bir kez daha siyaset meydanına atılmışlardır.

4.6. Türkiye İşçi Köylü Partisi (TİKP)

Türkiye İşçi Köylü Partisi, 30 Ocak 1978 tarihinde Ankara'da kuruldu. Genel Başkan Doğu Perinçek'in kurucular adına basına yapmış olduğu konuşmada, ilk olarak partinin hangi tarihi mirasa sahip çıktığı açıkça ortaya konmuştur:

> "*Partimizin kuruluşu, Türkiye işçi hareketinin büyük önderi Mustafa Suphi ve on beş yoldaşının gericiler tarafından Karadeniz'de boğdurulmasının elli yedinci yılına rastlamaktadır. Bu olay göstermektedir ki, Türkiye emekçilerinin devrim davasını kan ve zulümle yok etmeye imkan yoktur. TİKP, Mustafa Suphi ve Şefik Hüsnü'lerden devraldığı bayrağı Türkiye halkının elinde zafere ulaştıracağını ilan etmektedir.*"[697]

Kuruluş Bildirisi'nde ayrıca *bütün dünya halklarıyla baskı ve tehdit altındaki bütün ülkelerin iki süper devlete karşı tek bir cephede birleşmesine* vurgu yapılmıştır. Kıbrıs konusunda önceki politikaya devam edilmiş ve Türkiye'nin müdahaleden vazgeçmesi, meselenin Türk ve Rum toplumları arasında çözülmesi gerektiği savunulmuştur. Yine Sovyet tehdidi öne sürülerek öz kaynaklarla, halkın silahlanmasına dayanan bir savunma modeli önerilmiştir. Maceracılığın, silahlı eylemlerin kontr-gerilla eylemleri ile birbirine karıştığı belirtilmiş ve gerilla tipi devrimcilik mahkum edilmiştir. Parti Tüzüğü incelendiğinde örgütlenme modelinin yine "demokratik merkeziyetçilik" olduğu görülmektedir. Parti Programında bir kez daha milletlerin kendi kaderlerini tayin

695 **TİİKP 1. Kongre Belgeleri**, s. 85.
696 **TİİKP 1. Kongre Belgeleri**, s. 149-150 vd., 157-167.
697 **Aydınlık**, "Türkiye İşçi Köylü Partisi (TİKP) Kuruldu", sayı 84, Şubat 1978, s. 1; **Türkiye İşçi Köylü Partisi Kuruluş Bildirisi Tüzük ve Program**, Ankara: TİKP Yayınları, 1978, s. 7.

hakkı savunulmuş, böylece ayrılıkçı Kürtçü faaliyetlere TİKP özelinde de meşruiyet yolu açılmıştır.[698]

Partinin Genel Başkanı Doğu Perinçek, Merkez Komite Üyeleri ise sırasıyla şöyledir: Doğu Perinçek, Gün Zileli, Durmuş Uyanık, Hasan Yalçın ve Mustafa Kemal Çamkıran. Parti Meclis Üyeleri ise bu sayılan isimlerin yanı sıra Halim Spatar, Hüseyin Karanlık, Hasan Bayık, Hüseyin Bülbül, Kamil Saydam, M. Fikret Yalçınkayalar, Cezmi Kenan Arkış, Mehmet Çetin, Mustafa Karayünlü ve Ali Tekin'den müteşekkildi. Merkez Disiplin Kurulu Üyeleri ise: Kabil Konyalı, Ahmet Şencan, Erkan Yücel, Ali Rıza Sarı, Mehmet Kurtal, Cüneyt Akalın ve Fatma Bursalı'dan oluşmaktaydı. Parti kurucularının ve ilk üyelerinin sınıfsal yapısına bakıldığında şöyle bir manzara ile karşılaşılmaktadır: 15 İşçi, 2 tarım işçisi, 7 köylü, 1 seyyar satıcı, 1 bakkal, 1 hukukçu, 1 yazar, 1 yüksek mühendis, 1 idareci, 1 muhasebeci, 1 emekli öğretmen, 1 tiyatro sanatçısı, 1 gazeteci, 1 iktisatçı, 1 eğitimci, 1 çevirmen. Görüldüğü üzere partinin, toplumun işçi, köylü ve küçük burjuva unsurlarından müteşekkil bir üye profili bulunmaktaydı.[699]

Partinin kurulması ile birlikte Halkın Sesi'nin yayımlanmasına son verildi. Partinin naşir-i efkarı, Mart 1978 itibariyla günlük olarak yeniden yayın hayatına başlayan Aydınlık Gazetesi oldu.[700] Bu arada, aylık çıkan Aydınlık dergisi yerine Kasım 1978 itibariyle Bora isminde, Aydınlık Hareketi'ne ait yeni bir dergi çıkmaya başladı.[701] Dikkat edilecek olunursa, başından beri teorik yönü kuvvetli isimlerin bulunduğu Aydınlık Hareketi'nin dergi ve gazete çıkarma gibi yayıncılık faaliyetlerinde hayli maharetli olduğu kolayca görülecektir. Hatta denilebilir ki, Aydınlıkçıların, Şefik Hüsnü'lerden itibaren en güçlü oldukları yön budur.

Bunun dışında Aydınlık Hareketi'ne, ilerde isimleri çokça tanınacak yeni üyeler de katılmaktaydı. Bunlardan ilki, Bora Gözen ve diğer Aydınlıkçılarla birlikte Filistin'de bulunmuş ve İsrail hapishanelerinde yıllarca esir kalmış olan Faik Bulut'tu. Diğeriyse sonraki yıllarda herkes tarafından bilinen bir işadamı olacak olan Ethem Sancak'tır.[702]

---

698 **Aydınlık**, sayı 84, s. 1-3, 9-10; **TİKP Kuruluş Bildirisi**..., s. 7-10.
699 **TİKP Kuruluş Bildirisi**..., s. 30 vd., 33.
700 **Aydınlık**, "Emekçi Halkın Zaferi: Aydınlık Günlük Çıkıyor", sayı 85, Mart 1978, s1 vd.; STMA, VII, s. 2269.
701 G. Zileli, **Havariler**, s. 322.
702 G. Zileli, **Havariler**, s. 336.

Legal partinin birçok faaliyeti yanı sıra, önem verdiği bir faaliyet alanı da "parti geceleri" düzenlemekti. Cem Karaca ve Aşık İhsani gibi tanınmış sanatçıların destek olduğu bu gecelerde, üyelerden parti yararına bağış toplanırdı. İçe dönük bir propaganda yöntemi olan bu uygulamadan başka, parti tarafından dışa dönük propagandaya yönelik faaliyetler de hayata geçirilmekteydi. Bu faaliyetlerden bazıları şöyledir: 15 Ocak 1978 Rusya ve MHP'nin Kışkırttığı Gerici İç Savaşa Karşı Birleşelim Kampanyası, 20 Aralık 1978 Ankara Anarşiye Karşı Mücadele Açık Oturumu,[703] 28 Mayıs 1978 İstanbul Birlik ve Mücadele Gecesi, 19 Kasım 1978 İstanbul Rus Filosu Defol Git, 21 Nisan 1978 Antakya Birlik Gecesi, 23 Haziran 1979 Gazipaşa Amerikan U-2 Uçaklarına ve Rusya'ya Teslimiyete Hayır Mitingi, 10 Ağustos 1980 Rize-Çay Üreticileri Mitingi, 10 Kasım 1979 Ankara Atatürk'ün Bugünkü Önemi Açık Oturumu.[704]

1978 yılı Türkiye için zor bir yıldı. Hatta en kanlı, kabus dolu, uğursuz bir yıl olarak tarihe geçti. O yıl siyasi cinayetler katliamlara, ekonomik sıkıntılar bunalımlara, askerlerin yakınmalarıysa uyarılara dönüştü. 1978'de, 12 Eylül 1980 müdahalesinin ilk ayak sesleri işitilmeye başlandı.[705] 23-25 Aralık günlerinde Maraş'ta 134 kişinin öldüğü, bin kişinin yaralandığı hadiseler yaşandı. Bunun üzerine 26 Aralık 1978 günü 13 ilde sıkıyönetim ilan edildi.[706] Hemen üç ay sonra ve sıkıyönetim şartları altında İstanbul Üniversitesi'nin önünde bombalı saldırı düzenlendi. Bu saldırıda 6 kişi öldü yüzlerce kişi yaralandı.[707] Bu hadiseden bir ay sonra sansasyonal bir suikast gerçekleşti. 17 Nisan 1978 günü Demokrat Parti-Adalet Partisi çizgisinin tanınmış isimlerinden Hamit Fendoğlu, nam-ı diğer Hamido bu suikast sonucu hayatını kaybetti.[708] 8 Ekim 1978 gecesi ise Ankara'nın Bahçelievler semtinde yedi TİP üyesi öğrenci, kaldıkları evde öldürüldüler.[709] Ses getirici bu olayların dışında nice kahveler taranıyor, insanlar kaçırılıyor ve infaz ediliyordu. Türkiye sağ ve sol görüşlüler olarak ikiye bölünmüştü. Hemen her mesleğin kendi derneği vardı. Solcu işçiler DİSK'te, sağcılar milliyetçi işçi sendikalarındaydılar. Solcu öğretmenler TÖB-DER'de, sağcılar Ülkü-Bir'de örgütlüydüler. Solcu memurlar Tüm-Der'de, ülkücüler Ülküm'de siyaset yapıyorlardı.

---

703 Bu açık oturuma Hürriyet Gazetesi'nden Cüneyt Arcayürek, Günaydın Gazetesi yazarı ve senatör Hüsamettin Çelebi, Milliyet Gazetesi'nden Örsan Öymen ve Aydınlık Gazetesi'nden Doğan Yurdakul katılmıştır. Açık oturumu Aydınlık Hareketi mensubu, Aydınlık Gazetesi sahibi Ferit İlsever yönetmiştir. Bkz.: **Türkiye'de Anarşi**, 2. baskı, İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1979, s. 7 ve arka kapak.

704 Derleyen ve Yayınlayan: Selim Arıkdal, Hüseyin Gökçearslan, **Türkiye İşçi Köylü Partisi İddianame ve Sorgu,** Ankara: Şenay Matbaası, s. 158-160 (Basım yılı yok) ve G. Zileli, **Havariler**, s. 338.

705 M. A. Birand…, **a.g.e**., s. 83.

706 **Cumhuriyet**, "TBMM Sıkıyönetimi Onayladı", 27 Aralık 1978, s. 1 ve 5.

707 **Cumhuriyet**, "Öğrenci Grubuna Bomba Atıldı: 6 Ölü Var", 17 Mart 1978, s. 1

708 **Cumhuriyet**, "Postayla Gelen Bombayı Açan Hamido Öldü", 18 Nisan 1978, s. 1.

709 **Cumhuriyet**, "6 TİP'li Hunharca Öldürüldü", 10 Ekim 1978, s. 1.

Solcu öğrenciler başta Dev-Yol ve çeşitli sol fraksiyonlarda, sağcı gençler ise Ülkü Ocakları'nda örgütlüydüler. Türkiye emniyet görevlilerine kadar bölünmüştü. Solcu polisler Pol-Der'de, ülkücü polislerse Pol-Bir'deydiler.[710]

Bu fevkalade ortamda yeni örgütlenmeleriyle birlikte Aydınlıkçılar, anarşiye ve teröre karşı durmaya çalışıyorlardı. Ancak onların karşı duruşlarının nedeni farklıydı. Onlara göre, Sovyetler Birliği, Türkiye'yi parçalamak ve ardından işgal etmek niyetindeydi. Bu yüzden de bütün gücüyle terörü körüklüyor ve destekliyordu. Bu çıkarımdan hareketle Aydınlıkçılar, şöyle bir sonuca ulaşmışlardı: Anarşi ortamına destek veren tüm sol fraksiyonlar, isterse Maocu kisve altında olsun, son tahlilde Sovyetler Birliği'ne hizmet ediyorlardı. O vakit bu sol fraksiyonlar, Sovyetler Birliği'nin beşinci kolu olarak teşhir edilmeli, hatta Sovyetler Birliği tarafından "parçalanma tehditi" altında olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ihbar edilmeliydiler. Ve Aydınlık Gazetesi, salt bu amaçla, 1979 yılı boyunca, çeşitli yazı dizileriyle, kendince "hain" gördüğü sosyalistleri ve sol grupları alenen ihbar etmiş ve Aralık 1978'de ilan edilen sıkıyönetime şaşırtıcı biçimde destek vermiştir.[711]

1979 yılının Mart ayında TİKP'nin merkez yayın organı Türkiye Gerçeği dergisi çıkmaya başladı. Aynı yıl, 5 Mart 1979 tarihli Aydınlık Gazetesi'nde "Bilinmeyen Sol" ismiyle yeni bir yazı dizisine başlandı.[712] Bu yazı dizisinde sol örgütler ve üyeleri yukarıdaki tahlile uygun şekilde ifşa edilmekteydiler.[713] Aydınlıkçılar, 1978-1980 yılları arasında yayımladıkları bu ve buna benzer yazı dizileri neticesinde, sol kesimin gözünde ihbarcı konumuna düşmüş ve bu kesimden iyiden iyiye tecrit edilmişlerdi:

> "*Peki ne vardı 'Bilinmeyen Sol' dizisinde de bu kadar tepki almıştı?*
>
> *Bilindiği gibi o dönem pek çok sol grup yasadışıydı. Ve bu tür gruplara üye olmak suçtu. Hele hele yöneticisi olmak, çok daha ağır bir suçtu. Cezası bazen idama kadar varıyordu! Bu işin hukuki boyutu. Bir de 80 öncesinin siyasi ortamını düşünürseniz, bir sol örgütün lideri ya da üyesi olarak afişe edilmek, rakip başka bir sol örgütün ya da MHP'nin hedefi olmak anlamına da gelebiliyordu.*
>
> *Aydınlık 'Bilinmeyen Sol' dizisinde bu grupların liderlerini ve önde gelen üyelerini fotoğraflarıyla birlikte açık açık yazdı, hepsinin deşifre olmasına neden oldu. Örneğin*

710 M. A. Birand…, **a.g.e**., s. 93 vd.
711 G. Zileli, **Havariler,** s. 308.
712 **Aydınlık,** "Bilinmeyen Sol", 5 Mart 1979, s. 1 ve 8.
713 D. Perinçek, 5 Mayıs 2002 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nin Pazar ekinde Gülden Aydın'a verdiği röportajda, ihbarlardan pişman olup olmadığına yönelik soruya"*Az bile yapmışız. O konuda daha cesur olmalıymışız*" diyerek, ihbarları savunmuştur. **Hürriyet**, 5 Mayıs 2002'den aktaran: N. Ankut, **a.g.e.,** s. 99.

'Bilinmeyen Sol' dizisinin 19 Mart 1979 tarihli on beşinci bölümünde 'ihbar' edilen isimlere bakalım: THKP/C Eylem Birliği liderleri Necdet Göğüş, Pervin Göğüş, üyeleri Mahir Özduran, Sabahat Çakıroğlu, Tülay Yazıcılar; THKP/C Partizan grubu lideri Semih Dinç; THKP/C'li bir grubun Eskişehir lideri Seyfi Akman…"[714]

Dahası Aydınlık Hareketi mensupları, bu ifşa sürecinde işi o kadar ileri taşımışlardı ki, geçmişte kendileriyle birlikte hareket etmiş olan arkadaşlarını dahi kamuoyu önünde ifşa etmekten geri durmuyorlardı. Örneğin, Dev-Genç günlerinde Aydınlıkçılara yakınlığıyla bilinen Aktan İnce, bu ifşaat sürecinin hedeflerinden biri olmaktan kurtulamamıştır. Aydınlıkçılar, geçmişte ortak tavır geliştirdikleri İnce'yi, Aydınlık Gazetesi'nin 8 Mart 1980 tarihli sayısında, "cinayet şebekesi"nin lideri olarak ihbar etmişlerdi.[715] Bu ifşaat sürecinde örgütlerin lise ve mahalle sorumlularına varana kadar pek çok kişi Aydınlık Gazetesi'nin sayfalarında yerini almıştı.[716]

Gün Zileli'ye göre Aydınlık Hareketi'nin almış olduğu bu tutumun yegane sebebi, legalde siyaset yaparak "büyük siyasi güçler platformu"na çıkabilmektir. Bunun en ideal yöntemi de, "maceracı" gördükleri sosyalistleri ifşa ederek devlete yakın görünmektir. Aydınlık Hareketi'nin, 12 Eylül'e giden son dönemeçte giriştiği bu devlete yakın durma stratejisinin bir başka izdüşümü de ordu yanlısı bir tutum takınmaktı. Sıkıyönetime destek verme konusunda olduğu gibi, TSK'nın attığı her adım, artık Aydınlık cephesinde olumlu bir şekilde karşılanmaktaydı. Aydınlıkçılara göre artık *Türkiye ordusu, ABD emperyalizminin emrinde değildir ve ABD'nin Orta Doğu'daki jandarma gücü niteliğini taşımamaktadır.* Dahası *son dört-beş yıl içinde yapılan askeri anlaşmalarla ilişkiler eskiye göre daha eşit ve daha bağımsız bir şekilde düzenlenmiştir*. Dolayısıyla ordu, artık daha bağımsız bir çizgi izlemektedir.[717]

Aydınlık Hareketi mensupları, bu düşünceden yola çıkarak 1980 yılı içinde gerçekleşen bir dizi olayda hep TSK'dan yana tavır almıştı. Özellikle yakın tarihe damgasını vuracak Fatsa Olayları'nda ordunun yanında durmayı tercih etmişlerdi. Artık eskisi gibi keskin bir NATO ve ABD düşmanı olmaktan da vazgeçmişlerdi. SSCB'nin Afganistan'ı işgali, bu durumu onlar için haddinden fazla kolaylaştırmıştı. Artık Aydınlık Hareketi mensupları için ABD düşman değil, neredeyse sağlam bir müttefikti. TİKP'nin ikinci adamı olarak Gün Zileli bu konu hakkında şu ifadeleri kaleme almıştır:

---

[714] Ö. Erdem, **a.g.e**., s.173-174.
[715] **Aydınlık**, " Aktancılar, Kendilerini İspat İçin Cinayet İşliyorlar", 8 Mart 1980, s. 1.
[716] Ö. Erdem, **a.g.e**., s. 175 ve 176.
[717] Ö. Erdem, **a.g.e**., s. 187.

"*Yani bizim kadar ordu ve devlet dostu bir siyasi güç bulmak zordu artık. Öyle ki, bu dostlukta komutanları bile yaya bırakmış, onlara, ordularını nereye sevk etmeleri gerektiğini söylemeye başlamıştık. Niye Ege'deki 4. Ordu'yu boşuna Ege'de tutuyorlardı ki! Tehlike, batıdan değil, kuzeyden geliyordu. Ege Ordusu'nu Doğu sınırına sevk etmeliydiler bir an önce. Bunu bir an önce yapsınlardı ki, işgal anında koca orduyu sevk etmenin sıkıntısından kurtulsunlardı."*[718]

Aydınlık Hareketi'nin TSK ile arası o kadar iyileşmişti ki 12 Eylül darbesini gerçekleştirecek olan Kenan Evren, Aydınlık Gazetesi'ne özel bir demeç dahi vermiştir. "*Türkiye Hitler Almanyası Olmadığı Gibi Silahlı Kuvvetler Ne Militaristtir Ne De Faşist"* sürmanşetiyle çıkan bu demeçte Kenan Evren, ordu ile milletin birlikte hareket etmesi gereğini vurgulamıştır.[719] Aynen Aydınlık Hareketi'nin, yani TİKP'lilerin "milli birlik hükümeti" tezlerinde olduğu gibi.[720]

TİKP ve Aydınlık çevresi bir yandan ordu ile bağlarını kuvvetlendirmeye çalışırken diğer bir yandan da yeni ortaya çıkmış ve palazlanmaya uğraşan Apocular örgütüyle mücadele etmekteydi. 12 Eylül'e adım adım yaklaşılırken, TİKP yönetici ve üyeleri Güneydoğu illerinde, Apocular denilen grubun kurşunlarına hedef olmaktaydı. Daha önce kendilerine ait Şafak Bildirisini dağıtmaktan tutuklanan Abdullah Öcalan adlı şahıs, ismi altında kurduğu terörist örgütle şimdi TİKP'lilere saldırmaya başlamıştı. Yeni ortaya çıkan terörist bir grup olan Apocular, Güneydoğu bölgesindeki teritoryal üstünlüğü ele geçirmek ve buradaki hegemonyalarını hakim kılabilmek için başta Tekoşin, Denge Kawa ve DDKD gibi Kürtçü örgütler dahil tüm sosyalist örgütlere karşı savaş açmışlardı. TİKP'lilere saldırı nedenleri de buydu. 1979-1980 yılları arasında Apocular tarafından TİKP'ye yönelik düzenlenen saldırılar sırasıyla şöyleydi: TİKP'nin

---

718 G. Zileli, **a.g.e**., s. 397, 421.

719 **Aydınlık**, "Türkiye Hitler Almanyası Olmadığı Gibi Silahlı Kuvvetler Ne Militaristtir Ne De Faşist", 28 Mart 1980, s. 1

720 Doğu Perinçek, 29 Haziran 1981 tarihli mahkeme ifadesinde şöyle demiştir: "*...Hatta TİKP, bulunduğumuz somut şartları dikkate alarak, 1979 baharından itibaren Moskova'nın yıkıcılığına ve MHP'nin terörüne karşı bir Milli Birlik Hükümeti kurulmasını önermiştir.*" Ayrıca Aydınlık Gazetesi'nde manşet olmuş bir haberde TİKP Genel Başkanı olarak, "*Türkiye'nin ihtiyacı Moskova'nın yıkıcılığına ve faşist teröre karşı Milli Birlik Hükümeti'dir*" diyerek tüm millici güçlere çağrı yapıyordu. TİKP'li Hikmet Çiçek, Türkiye Gerçeği'nin Eylül 1980 tarihli 19. sayısında "Milli Cephe" taktiğini Mao'ya dayandıran bir yazı kaleme almıştır. Ve bu yazıda iç savaşa karşı iç barışı savunan "milli bir cephe"nin savunulması gerektiği savunulmuştur. Son olarak Türkiye Gerçeği'nin 6. sayısında "Milli Birlik Hükümeti Üzerine" isimli makalede Milli Cephe taktiği ile ilgili şu ifadeler yer almıştır: "*Milli çelişmenin baş çelişme olması, en önemli değişikliği cephe siyasetinde meydana getirdi. Bu yeni durumda, cephe siyasetimiz ABD emperyalizmi ve işbirlikçilerine karşı halkın cephesinin kurulması meselesi olmaktan çıktı. İki süper devlete (özellikle Sovyetler Birliği'ne) karşı bir Milli Birleşik Cephenin kurulması mümkün ve aynı zamanda zorunlu hale geldi*." Bkz.: **TİKP İddianame ve Sorgu**, s. 117; **Aydınlık**, "Türkiye'nin ihtiyacı Moskova'nın yıkıcılığına ve faşist teröre karşı Milli Birlik Hükümeti'dir", 26 Nisan 1979, s. 1; **Türkiye Gerçeği**, "Mao Zedung ve Milli Birleşik Cephe", sayı 19, Eylül 1980, s. 3-15 vd; **Türkiye Gerçeği**, "Milli Birlik Hükümeti Üzerine", sayı 6, Ağustos 1976, s. 5.

Gaziantep İl Başkanı Zeki Ön, 3 Temmuz 1979'da Apocular tarafından öldürülmüştür.[721] 29 Ağustos 1979 günü TİKP Diyarbakır İl Başkanı Ethem Sancak, yanında bulunan Aydınlık muhabirleri ile birlikte silahlı saldırıya uğramıştır. 8 Eylül 1979 tarihinde Tunceli İl Yöneticisi Adil Turan silahlı saldırı sonucu öldürülmüştür. 19 Aralık 1979'da Tunceli Nizamiye İlçe Başkanı Hasan Erkılıç, kaçırılarak işkence ile öldürülmüştür. 12 Mayıs 1980 tarihindeyse TİKP Kahramanmaraş İl Yöneticisi Mehmet Ongan, Pazarcık ilçesine bağlı Pulyan köyündeki evinde ailesiyle birlikte otururken kapıyı tekmeleyerek giren maskeli üç Apocunun saldırısına uğramış ve aldığı altı kurşunla olay yerinde hayatını kaybetmiştir. 18 Temmuz 1980'de Aydınlık sempatizanı öğretmen İnan Özdemir yine Apocular tarafından öldürülmüştür. Ve bu eli kanlı terör örgütünün kurucusu Abdullah Öcalan, ilk defa bu cinayetler ile kamuoyu önüne çıkmış ve bilinirlik kazanmaya başlamıştır. Onu kitlelerle buluşturan, resmini ilk kez yayımlayan yayın organı ise Apocuların hedefindeki Aydınlık Hareketi'nin yayın organı Aydınlık Gazetesi olmuştur.[722]

Aydınlık Gazetesi'nin yetmişli yılların sonlarına doğru vermiş olduğu ikincil bir mücadeleyse o günler için yavaş yavaş ismi popüler olmaya başlayan, kontrgerillaya yönelikti. Önceleri Ali Yurtaslan gibi bir takım ülkücülerin itiraflarını yayımlamaya başlayan gazete, daha sonraları, herkesin dikkatini çekecek şekilde kolay elde edilemeyecek belgelerin yayımına başlamıştır. Bunlar MİT'e ve Emniyet'e ait, kamuoyunun dikkatini çekmiş 1 Mayıs 1977 ve savcı Doğan Öz'e suikast gibi olaylara ait özel raporlardı. Ayrıca Ordu'nun içine sızmış ülkücüleri ve bazı ülkücülerin kontrgerilla bağlantılarını aşikar eden daha gizli nitelikte olan özel raporlar da Aydınlık sayfalarında kendilerine yer bulmuşlardı. Bunlardan en etkileyici olanı devrin İkinci Ordu Komutanı Vecihi Akın'ın ve bazı generallerin yanı sıra, Sabancı gibi çok ünlü ve büyük kapitalist ailelerin üyelerinin de katıldıkları bir toplantıda, "yönetime el koyma" konusunun görüşülmesine ilişkin rapordu.[723]

Tam bu noktada, detaylı biçimde irdelenmesi gereken, yine bu konu ile bağlantılı bir başka gelişmeden daha bahsedilmesi icap etmektedir. Şöyle ki, sağ-sol çatışmasının yoğunlaştığı 1978-1980 yılları arasındaki dönemde, silahlı olarak bu çatışmaya girmekten imtina etmiş olan Aydınlık Hareketi, dolaylı yoldan da olsa

721 **Türkiye Gerçeği**, "Partimiz Cinayet Örgütlerinin Önünde Boyun Eğmez!", Ağustos 1979, s. 1 vd.
722 H. Öznur, **a.g.e.**, II, s. 919, 929, 930-931, 938-939, 941 vd., 944; **Aydınlık**, "İşte 'Apo'", 27 Ağustos 1979, s. 1.
723 **Birikim**, "TİKP Kontr-gerillaya Karşı", sayı 45, Kasım 1978, s. 43; **Aydınlık**, "Konya Cunta Toplantısı", 3 Ekim 1978, s. 1 ve 8. Toplantıya katıldığı iddia edilen diğer işadamı, dönemin Türkiye İşveren Sendikaları Konfedarasyonu Başkanı Halit Narin'dir.

kavgaya dahil olma yolunu seçmiştir. Kontrgerilla yapısına yönelik yayınlar, aynı zamanda kontrgerillanın sivil uzantısı olarak görülen MHP ve Ülkü Ocakları'nı da kapsayacak şekilde genişletilmişti. Bu noktada Aydınlık'ın yayınları bazı sivil-asker ülkücü kişilerin ölümüne yol açmıştı. Bu, ülkücü kesimin takip ettiği Hergün gazetesine göre Aydınlık'ın bilinçli bir tercihiydi. Hergün'e göre Aydınlık, kontgerilla suçlaması ile bazı masum ülkücüleri hedef göstermiş ve bile isteye ölmelerine neden olmuştur. Hergün gazetesi, bu iddialarını 27 Mayıs-15 Haziran 1980 tarihleri arasında yayınladığı "*Aydınlık Hedef Gösteriyor, Komünistler Vuruyor*" üst başlıklı "*Hedeftekiler*" yazı dizisinde ileri sürmüştür. Bahse konu yazı dizisinde isimleri, adresleri, işyeri ve ev krokileri Aydınlık'ta yayınlandıktan sonra silahlı saldırıya uğrayarak hayatını kaybeden ülkücülerle birlikte, emniyet görevlilerinin ve askerlerin aslında masum oldukları anlatılmakta ve söz konusu isimlere Aydınlıkçıların kışkırtmaları sonucu kıyıldığı savlanmaktaydı.[724] Örneğin, Hergün'ün 29 Mayıs 1980 tarihli sayısında, Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin MHP'li Gümrük ve Tekel Bakanı Gün Sazak'ın uğradığı suikastın, Aydınlık'ın hedef göstermesi sonucunda gerçekleştiği haberleştiriliyordu. Ve bu haberde aynen şöyle denilmekteydi:

> "*Kendilerine Mao'yu lider bellemiş olan AYDINLIK grubu komünistlerin yayın organı gazete bugüne kadar hangi görevliyi, hangi MHP'liyi, hangi yurttaşı hedef gösterdiyse kaatiller çoğunu kahpece şehid etti veya yaraladı.*
>
> *Böylece Çinci ve Rusçu komünistlerin marksizmin canavarlığında birleştikleri ortaya çıktı. AYDINLIK grubu komünistlerin hedef gösterdiği Rusçu komünistlerin saldırdığı şehidler ordusuna GÜN SAZAK da katıldı…*(…)
>
> *Görülüyor ki, MAO'yu lider bellemiş, onun öğretilerini (!) amentü haline getirmiş olan AYDINLIK, Ceza Kanunu terimiyle (Azmettirici) rolündedir.*"[725]

Oysa, Aydınlık'ın Gün Sazak ile ilgili haberi 7 Nisan 1979 tarihlidir. Yani, suikastten bir seneyi aşkın bir süre önce. Ve haber, Gün Sazak'ın sorumlu olduğu Tekel kurumundaki ülkücü kadrolaşma gibi, her gazetenin dikkatini çekecek bir haberdir. Dahası söz konusu haberde Sazak'ın fotoğrafı bile kullanılmamıştır. 30 Mayıs 1980 tarihli Hergün'de ise Aydınlık'ın 21 Temmuz 1978 tarihli sayısında yeralan haberin

---

724 H. Öznur, **Ülkücü Hareket "Komplolar ve Provakasyonlar"**, 3. cilt, 2. baskı, Ankara: Alternatif Yayınları, s. 570 (Basım yılı yok)

725 **Hergün,** "Aydınlık Hedef Göstermişti", 29 Mayıs 1980, s. 1 ve 7.

uydurma olduğu ve sıradan bir vatandaşın, kızı ile tiyatrodan çıkarken fotoğraflanarak MİT'in işkencecisi olarak hedef gösterildiği iddia edilmiştir.[726] Oysa Aydınlık'a göre bu isim, MİT ajanı olarak lanse edilen avukat Nejdet Küçüktaşkıner'in işkence timinde görevli, "Camgöz" lakaplı adamıdır.[727] Aydınlık'ın ifşa ettiği Küçüktaşkıner ekibine bağlı olduğu iddia edilen diğer kişiyse "Kıvırcık" lakaplı şahıstır. Tüm bunları Aydınlık'ın hayalinde canlandırdığını iddia eden Hergün, Aydınlık'ın yayınladığı Kıvırcık'a ait temsili resimle alay etmiş ve "*KIVIRCIK için ise 'temsili' bir resim bulunabilmiş ancak.. KIVIRCIK diye adamın olursa saçları kıvırcık olur tabii..*" diyerek küçümser bir imada bulunmuştur. Oysa, Aydınlık'ta çıkan habere göre temsili resmi yayınlanan kişinin eşgali kıvırcık saçlıdır. Dolayısıyla, çok doğal bir yaklaşımın sonucu olarak söz konusu kişiye kıvırcık denmektedir. Aydınlık bir başka haberinde, Bülent Öztürkmen isimli bir ticaret bakanlığı memurunun kontrgerilla işkencecisi olduğunu iddia etmiştir.[728] Bu iddiadan bayağı bir müddet sonra Öztürkmen vurulmuştur. Hergün, 2 Haziran 1980 tarihli sayısında bu durumu konu edinmiş ve Öztürkmen'in Aydınlık'ın hedef göstermesi sonucu vurulduğunu savunmuştur.[729] Aydınlık'ın "İstanbul Kontrgerilla Karargahı İkinci Başkanı" olarak tanıttığı emekli albay Eyüp Özalkuş da silahlı saldırıya uğramıştır. Aydınlık'ın tam sayfa manşetten verdiği bu kişi, Hergün'e göre ise yurtsever bir askerdir. Hergün, silahlı saldırı için eyleme geçen şahısların, Aydınlık yayınından isim seçtiklerini ve Aydınlık'ın bu isimleri özellikle manşet ettiğini iddia etmiştir.[730] Hergün'ün 4 Haziran 1980 tarihli sayısındaysa Yarbay Cihangir Erdeniz'in ölümü, Aydınlık'ta çıkan Erdeniz hakkındaki yayına bağlanıyordu. Aynı haberde, ülkücülerin devam ettikleri kahvelere yönelik saldırıların da sorumlusu olarak Aydınlık Gazetesi gösterilmiştir. Çünkü, Hergün'e göre Aydınlık, "Kurtarılmış Bölgeleri Tanıtıyoruz" bahanesiyle, ülkücülerin gittikleri kahvelerin ve mekanların krokilerini tam sayfa manşetten paylaşıyordu. Bu da saldırı eylemi düzenlemek isteyen yasa dışı örgütlerin işini kolaylaştırıyordu.[731] 13 Haziran 1980 tarihli Hergün'de, bu sefer Aydınlık'ın işaret ettiği yerlerde Dev-Yol'cuların ülkücü öldürdükleri savunulmaktaydı. Söz konusu ülkücülerin saldırıya uğramadan önce isimleri ile birlikte

726 **Hergün**, "Aydınlık Uydurma Bir Örgüt Şeması Hazırladı", 30 Mayıs 1980, s. 1.
727 **Aydınlık**, "İşte MİT Sorgulama Timi Başkanı Küçüktaşkıner'in İki Yardımcısı", 21 Temmuz 1978, s. 1.
728 **Aydınlık**, "Bülent Öztürkmen", 22 Ağustos 1978, s. 1 ve 7.
729 **Hergün**, "Hedeftekiler", 2 Haziran 1980, s. 1.
730 **Aydınlık,** "İstanbul Kontregilla Karargahı 2. Başkanı Eyüp Özalkuş", 7 Ağustos 1978, s. 1, 7; **Hergün**, "Eyleme Çıkmak İçin Aydınlık'ın Neşriyatından Bir İsim Seçiliyor…", 3 Haziran 1980, s. 1.
731 **Hergün,** "Aydınlık'ın Hedef Gösterdiği Yarbay Cihangir Erdeniz Şehid Ediliyor", 4 Haziran 1980, s. 1, 7.

Aydınlık'ta ifşa edildikleri, kimininse bulunduğu sokakların krokilerinin yayınlandığı belirtiliyordu.[732]

Şunu özellikle vurgulamak gerekir ki, Hergün gazetesinin Aydınlık'a yönelik bu yayını, ülkücü kesimde ciddi bir etki meydana getirmişti. Hatta söz konusu etki bugünlere kadar devam edegelmiştir. Ülkücü camianın yakından tanıdığı, yazdığı eserler vasıtasıyla diğer kesimlerin de aşina olduğu Hakkı Öznur, Ülkücü Hareketin tarihini ele aldığı çalışmasında bu konuya özel bir yer ayırmış ve MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak, MHP İstanbul İl Başkanı Recep Haşatlı ve Gazeteci-Yazar İlhan Darenderioğlu başta olmak üzere kırk ülkücü şahsın ve Emniyet Müdürü Ilgaz Aykutlu, Yarbay Cihangir Erdeniz, Albay Naci Gür gibi devlet görevlilerinin ölümlerinin Aydınlık'ın kışkırtması ve işaret etmesi sonucu olduğunu ileri sürmüştür.[733] Bir çok ülkücü de bu yayınlardan dolayı aynı kanaati taşımaktadır. Peki, gerçek bu mudur? Yani Aydınlıkçılar, bazı ülkücülerin ve devlet görevlilerinin yaşamlarını yitirmelerine mi neden olmuşlardır? Gençlik içindeki sağ-sol çatışmasına eline silah alarak doğrudan katılmayan, hatta bunu maceracılık gören ve böyle yapanlara karşı mücadele eden Aydınlıkçılar, gerçekten de dolaylı biçimde bazı şahısların ölümüne mi yol açmışlardı?

Bilindiği üzere Aydınlıkçılar, "Bilinmeyen Sol" yazı dizisi aracılığıyla sosyalistleri hedef göstermiş, kaldıkları yerlerin fotoğraf ve krokilerini paylaşmış, böylelikle bazı şahısların açığa çıkmalarına neden olmuşlardı. Açıkçası, aynı yöntemi ülkücüler için de hayata geçirmiş olmaları, çok da garipsenecek bir durum olarak görülmemelidir. Evet, Aydınlıkçılar belki ellerine silah alıp adam vurmak için sokağa çıkmamışlardı. Ancak, kimi yayınlarıyla bazı insanların yaşamlarını yitirmesine, ya da yaşamlarının geri dönülmez biçimde değişmesine dolaylı olarak sebep olmuşlardı. Fakat bu, Hergün gazetesinin iddia ettiği boyutta mıydı? Veya Hakkı Öznur'un verdiği tüm isimler gerçekten de Aydınlık'ın yayınları sonucunda mı suikasta uğramışlardı? Bu sorulara kesin cevaplar verebilmek açıkçası mümkün görünmemektedir. Hiç kuşkusuz ki, bir hedef gösterme ihtimalinin söz konusu olduğu aşikardır. Bazı şahıslar, Aydınlık'ın ilk sayfasında neredeyse tam sayfa konu edilmiş, hatta boy boy fotoğrafları yayınlanmıştır. Sıradan ülkücüler dahi fotoğraflarıyla birlikte gazete sayfalarına taşınmış[734]; ülkücülerin devam ettikleri kahvelerin, hakim oldukları bölgelerin krokileri

---

732 **Hergün,** "Aydınlık'ın 'Harp Dairesi' İşaret Ettikçe Dev-Yol'lu Kaatillere MHP'li ve Ülkücü Öldürmek İşi Kalıyordu", 13 Haziran 1980, s. 1, 7.
733 H. Öznur, **Ülkücü Hareket**…, s. 570.
734 **Aydınlık**, "Zorla 'Hergün' Satan MHP'lileri Tespit Ettik", 10 Temmuz 1980, s. 1.

ifşa edilmiştir.[735] Dolayısıyla hedef gösterme ihtimali, ilk bakışta dahi hızlı biçimde zihinlerde canlanmaktadır. Ancak mesela Gün Sazak hakkında Aydınlık'ta çıkan haber, yukarıda da değinildiği gibi, ülkücü kadrolaşmaya dair bir haberdir ve Gün Sazak söz konusu kadrolaşmanın yaşandığı Bakanlıktan sorumlu bir politikacıdır. Ayrıca Sazak eşgali gayet iyi bilinen çok tanınmış bir MHP'lidir, bu açıdan bakıldığında teröristler için, kimsenin hedef göstermesine gerek kalmayacak kadar açık bir hedeftir. Yani, Sazak'ın haberinin çıkması hem ülkücü kadrolaşmanın olması nedeniyle, hem de Sazak'ın tanınmış bir ülkücü Bakan olması nedeniyle gayet doğal görünmektedir. Bakanlar hakkında bu tarzda haberler her dönem, her gazetede çıkabilmektedir. Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi, Sazak'ın ölümü ile Aydınlık'ta çıkan haber arasında bir seneden uzun bir süre vardır. Dolayısıyla, Gün Sazak haberinin hedef gösterme olduğu iddiası biraz zorlama görünmektedir. Bunun yanı sıra, bir de şöyle bir realite vardır ki Aydınlık'ta o dönem fotoğrafı basılmak ve konu edilmek suretiyle hedef gösterildiği iddia edilebilecek pek çok başka isim de vardır ki, bunların hiçbirine ne suikast düzenlenmiştir, ne de kıllarına zarar gelmiştir. Hatta içlerinden bazıları başkalarına suikast düzenleyebilecek kadar sağlıklı kalabilmişlerdir. Aydınlık'ta "hedef gösterme" şeklinde algılanabilecek tarzda ismi ve fotoğrafı yayınlanıp da herhangi bir saldırıya uğramayan isimler şunlardır: Ökkeş Kenger (Şendiller), Yusuf Ziya Arpacık, Yılma Durak, Sadi Somuncuoğlu, Yaşar Okuyan, Muhsin Yazıcıoğlu, İbrahim Çiftçi, Ferhat Tüysüz, Ali Haydar Yangın, Mehmet Irmak, Şefkat Çetin, Mustafa Verkaya, Abdullah Çatlı, Mehmet Ali Ağca, Nidai Yıldız, Hüseyin Baştan, Cengiz Ayhan, Cafer Uğurlu, Mustafa Baki Gülcan.[736] Yine Aydınlık'ta birinci sayfadan günlerce isimleri verilen Emekli Korgeneral Kenan Coygün (Kemal Coşkun), Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu, MİT görevlisi Mehmet Eymür, MİT görevlisi Hiram Abas, Kontrgerilla görevlisi iddia edilen Prof. Dr. Ayhan Önder, MİT Bölge Başkanı Nuri Gündeş, MİT görevlisi olduğu iddia edilen Necdet Küçüktaşkıner, MİT görevlisi Eyüp Özalkuş, MİT görevlisi

735 **Aydınlık**, "MHP, Tarsus'ta Devlet Gibi Vergi Topluyor", 1 Temmuz 1980, s. 6.

736 **Aydınlık,** "Ö. Kenger Ankara ÜGD'nin Emriyle Çiçek Sineması'nı Bombaladı", 17 Ocak 1979, s. 1; **Aydınlık,** "K. Maraş'ta Sinemaya Bomba Atarak Olayları Başlatan MHP'li Yakalandı", 11 Ocak 1979, s. 1; **Aydınlık**, "ETKO'yu Ali Haydar Yangın Yönetiyor", 13 Ağustos 1978, s. 1; **Aydınlık**, "Kıbrıs'taki Gizli Faşist Örgütü Açıklıyoruz 'Örgütün MHP ile Bağını Sadi Somuncuoğlu Sağlıyor", 28 Eylül 1978, s. 1 ve 8; **Aydınlık**, "13 Azılı Komando Kaçırıldı", 13 Mart 1980, s. 1, 7; **Aydınlık**, "MHP, Ordu İçinde Gizli Teşkilatlar Kuruyor 'Askeri Okullarda Çalışmalarımızı, MHP İstanbul Gençlik Kolları İkinci Başkanı Yılma Durak Yönetiyordu", 3 Haziran 1980, s. 1 ve 6; **Aydınlık**,"Bunlar Mı Devletin Destekçileri", 15 Temmuz 1980, s. 1; **Aydınlık**, "Yazıcıoğlu'nun Emriyle Cezaevinde 4 Kişi Öldürüldü", 3 Ağustos 1980, s. 1 ve 6; **Aydınlık**, "Suçlu Silahlar, Ordu Depolarında Değiştirildi 'Şevkat Çetin'", 7 Ağustos 1980, s. 1; **Aydınlık**, "Bulgaristan'dan Silah Kaçakçılığını Verkaya Yönetiyor", 11 Ağustos 1980, s. 1.

Süleyman Yenilmez, MİT görevlisi Ayhan Engin Ataünal gibi devlet görevlileri de hayatlarına uzun seneler devam etmişlerdir.[737]

Ayrıca Aydınlık'ın hedef gösterdiği iddia edilen isimlerin çoğu, ülkücülüklerinden ziyade belli bir takım güçler tarafından kullanılmışlıkları ile bilinmektedirler. Ve bununla birlikte, Aydınlık'ın o dönemde asıl hedefe koyduğu güç kesinlikle MHP veya Ülkücüler değildir. Aydınlık'ın hedefindeki güç, emperyalistlerin kontrol ettiği kontrgerilla yapılanmasıdır. Ve tabii bu yapıya dahil olmuş ülkücüler, ya da ülkücü görünümlü görevliler de. Yani Hergün'ün "Hedeftekiler" yazı dizisinde yurtsever devlet görevlisi olarak tanıtılan isimlerin, "kontrgerilla" görevlisi olma ihtimalleri akıldan çıkarılmamalıdır. Tabii öyle dahi olsa, kimsenin kimseyi hedef göstermesini kabul etmek mümkün değildir. Ancak ülkücü camiada estirilmek istenen "*Aydınlık Hedef Gösterdi, Komünistler Vurdu*" rüzgarının tartışmalı olduğu gerçeğini de görmezden gelmek, pek doğru olmayacaktır. Kaldı ki, Hergün gazetesinin olaylara karşı bakışı ve yaklaşım tarzı da ilginçtir. Örneğin, 1 Mayıs 1977 katliamını gerçekleştirenler Hergün'e göre kontrgerilla değil, komünist bir örgüttü. Hatta 1 Mayıs katliamının asıl nedeni *Rus ve Çin yanlısı komünistlerin arasındaki acımasız savaşı idi.*[738] Oysa, 1 Mayıs 1977 tarihinde yaşanan elim hadisenin, emperyalistlerin kontrol ettiği bir takım karanlık güçler ve gizli servisler tarafından gerçekleştirildiğini neredeyse bilmeyen kalmamıştır. Hatta bir gün önce İntercontinental Otel'inin resmen kapatıldığı ve uçakla bir sürü Amerikan isimli insanların Yeşilköy Havalimanı'na iniş yaptığı, fakat bunların kayıtlara geçmediği yaygın olarak bilinen bir gerçektir. Sular İdaresi'nin ve Sheraton Otel'inin tepesinde konuşlanan silahlı güçlerin kargaşanın başlamasıyla birlikte insanların üzerine kurşun yağdırmaları, kalabalığın içinde gezen beyaz bir "toros" aracın kargaşayı artırması ve polise ait panzerlerin kalabalığın arasında dolaşarak insanları çiğnemesi herkesin gözleri önünde yaşanmıştır.[739] Ve tüm bunlar bir provakasyon olduğunun elle tutulur somut delilleri olarak kabul edilmiştir. Sağcısı ve solcusu ile tüm kesimler o gün yaşananların planlı olduğunda hemfikirdirler.

---

737 **Aydınlık**, "Süleyman Yenilmez", 26 Ağustos 1978, s. 1; **Aydınlık**, "Mehmet Eymur", 24 Ağustos 1978, s. 1; **Aydınlık**, "Nuri Gündeş", 15 Ağustos 1978, s. 1; **Aydınlık**, "Prof. Dr. Ayhan Önder: Suç Unsuru Bulmak İçin Ecevit'in Kitabını Da İnceledim", 17 Ağustos 1978, s. 1; **Aydınlık**, "M. Hiram Abas, Ankara MİT Merkezindeki MAH Başkanlığında Görevli", 9 Ağustos 1978, s. 1; **Aydınlık**, "M. Hiram Abas", 8 Ağustos 1978, s. 1 ve 7; **Aydınlık**, "İstanbul Kontrgerilla…", 7 Ağustos 1978, s. 1; **Aydınlık**, "İşte Kontrgerillanın Ankara Sorgu Timi Şefi", 24 Temmuz 1978, s. 1, 7; **Aydınlık**, "İşkencelerde Görev Aldım", 19 Temmuz 1978, s. 1; **Aydınlık**, "Emekli Tuğg. Kenan Coygün (Kemal Coşkun)", 26 Eylül 1978, s. 1 ve 8.

738 **Hergün**, "Aydınlık Grubuna Göre 1 Mayıs Katliamını Kontr-gerilla Tezgahlamıştı…", 9 Haziran 1980, s. 1; **Hergün**, "1 Mayıs Katliamını Yapan Komünistler Yakalanınca Aydınlık Yalanları ile Başbaşa Kaldı", 10 Haziran 1980, s. 1 ve 7.

739 M. A. Birand, **a.g.e.**, s. 62-70.

Dolayısıyla, yıllar sonra ortaya çıkan bu gerçeğin penceresinden bakıldığında, Hergün'ün yaklaşımının hakikatı saklamaya yönelik bir kurgu olduğu net bir şekilde görülecektir. Ya da en iyi ihtimalle birileri Hergün'ü yanıltmış ve kontrgerilla gerçeğini maharetli biçimde gözden kaçırmak istemiştir. Ne var ki birinci seçenek çok daha akla yakın ve rasyonal görünmektedir.

Şu bir gerçek ki Hergün, Aydınlık'ın ortaya çıkardığı kontrgerilla gerçeğini layıkıyla kavrayamamış, ya da kavramak istememiş ve gözden kaçırmaya çalışmıştır. Oysa, NATO'ya bağlı ülkelerde soğuk savaş gerekçesiyle GLADYO tipi yapılanmalara gidildiği ve bu yapılanmaların sivil uzantıları olduğu artık neredeyse çocukların bile bildiği yaygın bir hakikattir. Bu sivil uzantılar eliyle çıkarılan olaylarla bir takım toplumsal dizayn çalışmaları yapıldığı ve bunda başarılı olunduğu da ayrıca bilinen bir gerçektir. Bazı ülkücülerin ve solcuların bu yapı içinde kadrolaştığı ve kendilerine verilen görevler doğrultusunda cinayetler işlediği de bilinmektedir. Dolayısıyla Aydınlık'ın Hiram Abas, Faik Türün, Sabri Yirmibeşoğlu, Memduh Tağmaç, Fuat Doğu, Memduh Ünlütürk ve Nuri Gündeş gibi isimler hakkında yaptığı haberler[740] de vatansever devlet görevlilerine yönelik tahkir operasyonu olarak değil, emperyalist güçlerce kontrol edilen Özel Harp Dairesi'ne bağlı kontrgerilla yapısını ortaya çıkarmaya yönelik bir araştırmacı-soruşturmacı gazetecilik faaliyeti olarak görülmelidir. Kaldı ki bu örgütün varlığı ve CIA ve Pentagon gibi istihbarat örgütleri tarafından kurularak kullanıldığı yıllar sonra yazar Erol Mütercimler tarafından ortaya çıkarılmış; Aydınlık'ın iddialarının hepsi, neredeyse sabit olmuştur.[741] Can Dündar'ın kaleme aldığı "Ergenekon" isimli eser, yaşanan tüm olayların ülkeyi 12 Eylül'e sürüklemek isteyen bir takım karanlık güçlerin organizasyonu olduğunu açık biçimde sergilemiştir.[742] Ülkücüler dahi olayların arkasındaki emperyalist merkezi yapının varlığını ve yaşananların bu merkezden yönlendirildiğini kabul etmişlerdir. Bir dönem Alparslan Türkeş'in en yakınındaki isimlerden biri olarak öne çıkan MHP'li Yaşar Okuyan, yıllar sonra kaleme aldığı anılarında tüm yaşananların arkasında istihbarat örgütlerinin ve emperyalist güçlerin olduğunu belirtmiş[743] ve bu durumun Türkeş tarafından da kabul edildiğini açıklamıştır. Yaşar Okuyan'a ve yine tanınmış MHP'li Rıza Müftüoğlu'na göre Türkeş 12 Eylül öncesi yaşanan hadiseler için şöyle demiştir:

740 **Aydınlık**, "Tepedeki İsimlere Dikkat", 4 Eylül 1978, s. 1; **Aydınlık**, "Yirmibeşoğlu, Faşistlerle İçiçe Bulunan Bayraktarlık'ın ÖHD'ye Bağlı Olduğunu İtiraf Etti", 24 Eylül 1978, s. 1.

741 Can Dündar, Celal Kazdağlı, **Ergenekon 'Devlet İçinde Devlet'**, 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1997, s. 79-81 vd.

742 C. Dündar, C. Kazdağlı, **a.g.e.**, s. 73-93 vd.

743 Yaşar Okuyan, **O Yıllar**, İstanbul: Doğan Kitap, 2010, s. 177.

"*Bazı planlı ve programlı cinayetlerin arkasında ülkücülerin yeraldığı iddia edilmişse de bütün cinayetlerin arkasında ya bir MİT mensubu ya da bir emniyet mensubu her zaman* görülmüştür".[744] Ayrıca Müftüoğlu'na göre de 12 Eylül öncesi çatışmaların kaynağı belli bir "merkez"dir ve bu "merkez", planlı şekilde darbe için gerekli koşulların oluşmasına çalışmıştır.[745] Sonuç olarak, Hergün'ün böyle bir örgütün varlığından bihaber görüntü vermesi, hatta hiç yokmuş gibi yayınlara kalkışması samimiyetten uzak ve hayatın doğal akışına aykırı bir izlenim vermektedir. Hatta denebilir ki, Hergün Gazetesi bu yapıyı bildiği halde gizlemek istemektedir. Aydınlık'a yönelik olumsuz yaklaşımını da bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Evet, Aydınlık'ın 1979 yılı itibariyle MHP'ye savaş açtığı bilinen bir gerçektir. Hatta Aydınlık bunu açıkça ilan da etmiştir.[746] Ve bunun devamında seri yayınlara girişmiş MHP-kontrgerilla[747], Alparslan Türkeş-kontrgerilla[748] ve Ülkü Ocakları- kontrgerilla bağlantısına yönelik yayınlar yapmıştır. Bunun dışında yine ülkücülerin yaygın olarak yaşadığı veya devam ettiği bölgeleri krokili ve şemalı şekilde aşikar etmiştir. Bu gibi yayınlarda bazı ülkücülerin açık açık isimleri verilmiş, fotoğrafları yayınlanmıştır. Bu yayınların neticesinde kimi isimler yaşamlarını yitirmiştir. Ancak ismi çıkan, fotoğrafı basılan pek çok isim de yaşamını yitirmemiştir. Dolayısıyla bir hedef gösterme mevcut mudur, değil midir? Ya da hangisi hedef göstermedir, hangisi değildir? Bunun bilimsel bir tespiti yapılamamaktadır. Bunun tespiti ancak komplocu bir yaklaşımla yapılabilir ki, böyle bir odaklanma ve yaklaşım, bu çalışmanın objektif bir çalışma olma iddiasını aşacak bir boyutta olacaktır.

Netice olarak sağ-sol çatışmasının keskinleştiği günler gelip çatmış ve Türkiye artık ülke olarak ciddi bir yol ayrımına gelmiştir. Artan terör olayları sıradan vatandaşı bile doğrudan etkilemeye başlamış, siyasi cinayetler önü alınamaz bir boyuta ulaşmıştır. Daha önce isimleri geçen Savcı Doğan Öz[749] ve Gümrük ve Tekel Bakanı Gün Sazak'ın[750] dışında yazar Ümit Kaftancıoğlu,[751] gazeteci Abdi İpekçi,[752] akademisyen

744 Y. Okuyan, **a.g.e.**, 175 vd.; Rıza Müftüoğlu, **'Derin Sayfalarıyla' Milliyetçi Hareket**, Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2004, s. 177.
745 R. Müftüoğlu, **a.g.e.,** s. 20-21.
746 **Aydınlık**, "1979 MHP ile Hesaplaşma Yılı Olacaktır", 1 Ocak 1979, s. 1.
747 **Aydınlık**, "Bir Bavul Ordu Malı Silah MHP'lilere Verildi", 29 Eylül 1978, s. 1 ve 8; **Aydınlık**, "Nasyonal-Sosyalist Genç Subayların Listesi", 2 Ekim 1978, s. 1, 8; **Aydınlık**, "Doğu Perinçek: 'Yetkilileri Kontrgerilla ve MHP Hakkında Harekete Geçmeye Çağırıyoruz", 5 Ekim 1978, s. 1, 7.
748 **Aydınlık**, Türkeş TMT üzerinde 1960'tan Beri Etkin", 26 Eylül 1978, s. 1 ve 8.
749 **Milliyet**, "Ankara'da Bir Savcı 3 Kurşunla Öldürüldü", 25 Mart 1978, s. 1.
750 **Milliyet**, "Gün Sazak Öldürüldü", 28 Mayıs 1980, s. 1
751 **Cumhuriyet**, "Yazar Ümit Kaftancıoğlu Öldürüldü", 12 Nisan 1980, s. 1; **Aydınlık**, "Komandolar Köroğlu Yazarı Kaftancıoğlu'nu Katlettiler", 12 Nisan 1980, s. 1 ve 7.
752 **Milliyet**, "Abdi İpekçi Öldürüldü", 2 Şubat 1979, s. 1.

Bedrettin Cömert,[753] DİSK Başkanı ve TİP kurucusu Kemal Türkler,[754] 12 Mart dönemi Başbakanı Nihat Erim suikastları,[755] 1979-1980 arasında yaşanan siyasi cinayetler arasına girmiştir.[756] Öte yandan anarşi gündelik hayatın doğal bir parçası haline dönüşmüştür. 27 Temmuz-5 Ağustos 1980 tarihleri arasında, Kahramanmaraş'tan sonra bir katliam da Çorum'da yaşanmıştır.[757] 27 ayrı şehirde Sıkıyönetim olduğu halde birileri sanki darbe koşullarının oluşmasını beklemiştir. Ve nihayetinde beklenen gün gelip çatmış ve 12 Eylül 1980 gecesi sabaha karşı TSK yönetime el koymuştur.[758] 1980 yılı itibariyle 39 il, 244 ilçe ve 4 temsilcilik olmak üzere toplam 287 örgüte sahip ve genel seçimlere katılabilecek koşulların tümünü gerçekleştirmiş legal bir parti olan TİKP'yse kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Parti yöneticileri 17 Kasım 1980 itibariyle tutuklanarak cezaevine konulmuştur.[759] Artık yepyeni bir mücadelenin eşiğine gelinmiş ve Aydınlıkçılar için farklı bir dönemin kapıları ardına kadar aralanmıştır.

753 **Cumhuriyet**, "Doçent Cömert Öldürüldü, Eşi Yaralandı", 12 Temmuz 1978, s. 1 ve 9.
754 **Milliyet**, "Kemal Türkler Öldürüldü", 23 Temmuz 1980, s. 1 ve 5.
755 **Cumhuriyet,** "Nihat Erim Öldürüldü", 20 temmuz 1980, s. 1 ve 9.
756 G. Zileli, **Havariler,** s. 436; M. A. Birand…, **a.g.e**., s. 113, 157.
757 **Cumhuriyet,** "Silahlı Kuvvetler Yönetime El Koydu", 12 Eylül 1980, s. 1 ve M. A. Birand, **a.g.e**., s. 148-153 vd.
758 Ozan Örmeci, **Türk Siyasal Tarihi**, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2008, s. 74.
759 **STMA**, VII, s. 2271; **Türkiye Gerçeği**, "TİKP Nerelerde Örgütlüdür?" ve "TİKP Önümüzdeki Genel Seçimlere Katılacak Mı?", sayı 15, Mayıs 1980, s. 31.

BEŞİNCİ BÖLÜM
12 EYLÜL SONRASINDA AYDINLIK HAREKETİ

12 Eylül sonrası Aydınlık Hareketi gözle görülür bir bocalama evresi geçirmişti. Uzun süre kendilerini Sovyetler Birliği'nden gelecek bir saldırı tehdidine göre hazırlamış ve konumlandırmış olan TİKP'lilerin, böyle bir tehdidin varolmadığı gerçeğini kabullenmeleri epey bir zaman almıştı. Bu nedenle yeni gelişmelere yönelik her bir tahlil, içinde, bu yanlış temel tahlilin hatalarını barındırıyordu. Örneğin, onlara göre halen daha, Sovyetler Birliği, Türkiye'deki iç savaşı kızıştırmaya çalışan negatif bir güçtü. TSK ise bu tehdidi önlemek amacıyla duruma müdahale etmek zorunda kalan, demokratik ve barışçıl "ara-gücü" temsil etmekteydi. Bu nedenle TİKP'liler ilk iş olarak yeni bir dergi çıkarmayı ve bu dergide TSK'yı desteklemenin yanı sıra, "varsa" anti-demokratik tutumlarını veya "hatalarını" uyararak düzeltmeyi hedeflemişlerdir. Dönemin cezaevine girmeyen en üst düzey yöneticisi konumundaki Gün Zileli, konu ile ilgili tahlili şöyle bir reçete ile açıklamaktadır:

> "*Ulusal güçlerin başında gelen ordu, işte bu durumu önlemek için askeri müdahalede bulunmuştu. Stratejik saflaşmada ordu, bizimle Sovyetler Birliği ve 'terör odakları' arasında 'ara güçtü'. Görevimiz, bu 'ara gücü', 'halkın saflarına' kazanmak, Sovyetlerin ve 'terör odaklarının' üzerine sürmekti.*"[760]

Bu gerçekdışı trajikomik tahlillerini daha rahat savunabilmek için Aydınlıkçılar, 22 Aralık 1980'den itibaren Ufuklar Dergisi'ni çıkarmaya başladılar. 12 Eylül yönetimi tarafından kapatıldığı 1981'in Nisan ayına kadar tam on dört sayı yayımlanan Ufuklar Dergisi'nin genel karakterine bakıldığında, Aydınlıkçıların, tam anlamıyla yukarıdaki tahlile göre hareket ettikleri ve sosyalist terminoloji ile söylemek gerekecek olursa, bir sağ kayma içinde oldukları rahatça görülecektir. Derginin sayfalarında 12 Eylül'ün paşalarının ve generallerinin demeçleri, fotoğrafları ile birlikte yayımlanmakta; Sovyetler Birliği'ne karşı ABD'den yana tavırları açık biçimde övülmektedir.[761] Dışardaki Aydınlıkçılar bu gibi ideolojik manevralar yapmakla meşgul olurken, içerdekiler de mahkumiyet koşullarını iyileştirmeye çabalamaktaydılar. Başta liderleri Doğu Perinçek olmak üzere, tutuklu bulunan tüm Aydınlık Hareketi mensupları

---

760 G. Zileli, **Havariler**, s. 453.
761 Ö. Erdem, **a.g.e**., s. 204-205.

Cumhurbaşkanlığı, Milli Güvenlik Konseyi Başkanlığı, Başbakanlık, Milli Savunma Bakanlığı, Sıkıyönetim Komutanlıkları ve Cezaevi Komutanlığı gibi devlet kurumlarına sundukları dilekçelerle, bu makamlardan, diğer yasal partilerin tutuklu bulunan mensuplarına tanınan hakların kendilerine de tanınmasını ve yasal bir parti olarak eşit muamele edilmesini defaatle talep etmişlerdir. Ve sonuç olarak bunda başarılı olmuşlar, Mamak Askeri Cezaevi'nin sert koşullarından alınıp, diğer siyasi parti üyelerinin tutuklu olduğu Ankara Dil ve Tarih Okulu'na yerleştirilmişlerdir.[762]

Bu arada TİKP'nin yargılanacağı gün de gelip çatmıştır. 15 Haziran 1981 Pazartesi günü, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde Doğu Perinçek ve 23 arkadaşı hakkında açılan davaya başlandı.[763] Perinçek ve arkadaşları için, TCK'nın 141/1 maddesi uyarınca, "*sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal nizamlardan birini devirmeye matuf cemiyet kurmak, böyle cemiyetin faaliyetlerini sevk ve idare etmek*"ten, 8 yıldan 15 yıla kadar ağır hapis cezası isteniyordu.[764]

Davanın safahati esnasında Aydınlıkçıların, yumuşak başlı bir savunmayı tercih edecekleri ortaya çıkmaya başladı. Aydınlık Hareketi mensuplarının temel savunmaları, sanki, MHP'lilerin tarihe geçmiş "*fikirlerimiz iktidarda, biz hapisteyiz*" mantığının sol versiyonu gibiydi. Doğu Perinçek'in sorgusunun ikinci bölümü, bu mantığı net biçimde yansıtmaktaydı:

> "*TİİKP, iç çelişmeleri esas alan,* ***devleti yıkmayı ve orduyu dağıtmayı amaçlayan siyasetler savunurken***, ***TİKP*** *dünyamız ve ülkemizde görülen önemli gelişmeleri değerlendirerek, kurulduğu 30 Ocak 1978 gününden itibaren, millet olarak cephemizi dışa dönmeyi kilit mesele kabul etmiş,* ***milli birlik siyaseti izlemiştir. Devlet ve orduyu yıkmayı değil, tam tersine dış tehdide karşı savunmayı ve güçlendirmeyi esas almıştır.*** *TİKP'nin üç yıldır izlediği bütün siyaset ve faaliyet işte bu esastan kaynaklanmaktadır.*"[765]

Savunmanın onuncu bölümünde bu tarz anlatımlara şöyle devam edilmiştir:

---

762 **Saçak**, "TİKP Yöneticilerinin Cezaevlerindeki Uygulamalara Karşı Verdikleri Dilekçeler", sayı 43, Ağustos 1987, s. 30-38.
763 **Cumhuriyet**, "TİKP Davası Bugün Başlıyor", 15 Haziran 1981, s. 1 ve 9.
764 **TİKP İddianame ve Sorgu**, s. 11.
765 **TİKP İddianame ve Sorgu**, s. 114.

"*TİKP, gerek sağ ve gerekse sol kisveli teröre karşı en kararlı mücadeleyi yürütmüştür, 12 Eylül Harekatı yayınladığı ilk bildirelerinde terör ve anarşiyi kaldırmayı birinci görev olarak belirtmişti. Terör örgütleri yanında iç barışın en kararlı savunucusu olan TİKP'nin de hedef alınması bu amaçla çelişmekte, teröre karşı mücadeleyi zayıflatmaktadır.*"[766]

Bundan sonraki satırlarda ise, 2000'li yılların Türkiye'sinde terör örgütü uzantısı bir siyasi partinin mensuplarınca sürekli uygulanan "kendi ülkesini, Avrupa'ya şikayet etme veya Avrupa ile korkutma" taktiğini anımsatan ifadelere rastlanmaktadır:

"*Nitekim, TİKP yöneticilerinin tutuklanması ve yargılanması, en başta terör odaklarını ve uluslararası kışkırtıcılarını sevindirmektedir. Bizlerin tutuklanmasını, Moskova Radyosu'nun övgüyle, buna karşılık* ***Avrupa'nın demokrasi güçlerinin kaygıyla karşılaması anlamlıdır.***

Avrupa Parlamentosu'nda, Avrupa Konseyi'nde ve Avrupa'nın birçok radyo, televizyon ve basın organlarında, Türkiye İşçi Köylü Partisi'nin terörle ilgisi olmadığı vurgulanmış ve bu görüş, 'genel bir kanı' olarak belirtilmiştir.

Bizlere yapılan haksızlık, ister Liberal ve Hıristiyan-Demokrat olsun, isterse Sosyalist ve Sosyal-Demokrat olsun, hemen hemen bütün Avrupa hükümetleri ve demokratik çevrelerinde soru işaretlerine ve endişelere neden olmuştur.

Bu tür uygulamalardan Türkiye'nin saygınlığı zarar görmektedir

Dış tehdide ve teröre karşı hem Türkiye içinde birliği sağlamak, hem de Avrupa'nın demokratik güçleriyle birleşmek, düşün ve örgütlenme özgürlüğüne dikkat etmekle mümkündür"[767]

Aydınlık Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Oral Çalışlar ise henüz tutukluluk öncesinde cuntaya teslimiyet çizgisini benimsemişti. Sorgusunda bu çizgiyi devam ettirmiş ve bir sol örgüt üyesine yakışmayacak biçimde devletçi, hatta devletçiden ziyade darbe yanlısı, yaranmacı bir tutum benimsemiştir. Milliyet Gazetesi'nin konu ile ilgili haberi aynen şöyledir:

"*Perinçek'in sorgusunun bitmesinden sonra ifade veren Aydınlık gazetesi sahibi ve TİKP Başkanlık Kurulu üyesi Danyal Oral Çalışlar,* ***aralarında Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren, İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ, eski Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Nihat Özer ve İstanbul Emniyet Müdürü Şükrü Balcı'nın***

766 **TİKP İddianame ve Sorgu,** s. 202.
767 **TİKP İddianame ve Sorgu,** s. 203.

da bulunduğu yüksek düzeydeki görevlilerin tanık olarak dinlenmesini istemiştir. Çalışlar, adını verdiği görevlilerin kendilerine çeşitli defalar 'Devlete yardım ettikleri için teşekkür ettiklerini' belirtmiştir.

Çalışlar, 'Aydınlık gazetesinin devletin, milletin ve ordunun birliğini savunduğunu, anarşi ve terörün üzerine gittiğini" de sözlerine eklemiştir."[768]

TİKP Merkez Komite Üyesi M. Kemal Çamkıran da teslimiyet çizgisini benimseyen Aydınlıkçılardandır. Çamkıran, yurtdışında yaşadığı halde ve iltica imkanı bulunmasına rağmen, partinin zoru ile ülkeye dönmüş bir isimdir. Yurda dönmeden önce Alman *Die Achtziger Jahre Dergisi*'ne açıklamalarda bulunmuş ve dikkat çekici biçimde, darbenin faşist bir darbe olmadığı gibi kendi içinde tutarsız bir takım tezler öne sürmüştür.[769] Çamkıran, sorgusu esnasında da bu çizgiyi izlemeye devam etmiştir:

"*Daha sonra sorgusu yapılan Başkanlık Kurulu üyesi Mustafa Kemal Çamkıran, Avrupa'da bulunduğu sırada yurda dönerek teslim olduğunu, oysa kendisinin Avrupa'da iltica hakkı tanınan bir kişi olarak bilindiğini belirtmiş 'Yerim canilerin ve Türkiye düşmanlarının değil, Türkiye ve demokrasi cephesinin yanı olabilirdi. Mehmet Ali Ağca gibi canilerle yurda dön çağrısı yapılanların listesinde bir arada bulunmak asla kabul edemeyeceğim bir durumdu' demiştir.*

Çamkıran, Avrupa'da bulunduğu süre içinde Türkiye lehine propaganda yaptığım, iç barış ve demokrasi uğraşını desteklemek için Avrupa'yı köşe bucak dolaştığı sırada devletin resmi temsilcilerinin henüz harekete geçmemiş bulunduklarını söylemiştir. Çamkıran suçlu olanın Türkiye'ye bu şartlar altında gelip teslim olmayacağını sözlerine eklemiştir."[770]

Devlete hakim olan gücün yıldırıcı tüm işkencelerine, gözdağlarına ve baskılarına rağmen direnmeyi ve doğru bildiğinde kararlı olmayı önceleyen, bunu devrimci olmanın doğal bir rüknü sayan sosyalist hareketin içinden böylesi teslimiyetçi bir tutumun çıkması ve neredeyse MHP tarzı bir yaklaşımı benimsemesi Aydınlıkçıların, diğer sol örgütlerin ve kendi mensuplarının nezdinde gözden düşmesine neden olmuştur. Partinin cezaevindeki yönetici kadrosu bu tarz düşünceler içindeyken, dışardaki kadroları da önemli fikri savrulmalar yaşamaktaydılar. Özellikle partinin ikinci adamı Gün Zileli, kendisini anarşizme sürükleyecek derin bir sorgulamanın içine düşmüştü. Bu parçalanma ve dağılma içinde, dışardakiler tarafından, sol ideolojik ve

768 **Milliyet**, "TİKP Davasında Perinçek'in Sorgusu Tamamlandı", 30 Haziran 1981, s. 13.
769 Ö. Erdem, **a.g.e**., s. 200.
770 **Milliyet,** a.g.m., 30 Haziran 1981, s. 13.

kültürel kaynaklara yönelmeyi sağlayacak bir yayınevi kurulmasına karar verildi. Kaynak Yayınları, bu kararın sonucunda, 1982 yılında kuruldu ve ilk kitaplarını yayımlamaya başladı.[771]

1982 yılının 12 Temmuz'unda Doğu Perinçek, Oral Çalışlar ve Mehmet Bedri Gültekin tahliye edilmiş ve bu tarih itibariyle TİKP'li tutuklu sanık kalmamıştır.[772] On aylık bir özgürlük sürecinden sonra, 4 Mayıs 1983 tarihinde başta Doğu Perinçek olmak üzere 29 TİKP'li hüküm giyerek yeniden tutuklanmışlardır. TİKP'lilerin aldıkları cezalarsa şöyledir: Doğu Perinçek ve Hasan Yalçın 12'şer yıl ağır hapis cezası, Mustafa Kemal Çamkıran, Durmuş Uyanık, Halim Spatar, Hüseyin Bülbül, Danyal Oral Çalışlar, M. Bedri Gültekin, Gün Zileli, Hüseyin Karanlık 10'ar yıl ağır hapis cezası, Mehmet Cengiz, Şahin Çömez, Rıza Böke, Oktay Kutlu, Osman Gürhan Ertur, Kamil Saydam, Fuat Terzi, İsrafil Tekin, Mustafa Karayünlü, Mustafa Ovacık, Cezmi Kenan Arkış 8'er yıl ağır hapis cezası ve geriye kalan sanıklar da 5 yıl ve 6 yıl 8'er aylık cezalara çarptırılmışlardır. Diğer sanıklara ise beş ila on yıl arası ağır hapis cezaları verilmiştir.[773]

Bu arada, ülkede büyük değişiklikler, hatta dönüşümler yaşanmaktaydı. Türkiye, artık eskisi gibi üretmeye ve kendi kendine yetmeye önem veren bir ülke değildi. Üretmek yerine, serbestleşen dış ticaret ortamında başkalarının ürettiğini tüketmek geçer akçe olmuştu. İdeolojiler çökmüş, popüler kültür gittikçe insanları ele geçirmeye başlamıştı. Yardımlaşma, dayanışma ve dostluk gibi değerler küçük görülürken köşe dönmecilik, bireycilik, "malı götürmek" ve "işini bilmek" gibi yozluklar toplum tarafından önem kazanır oldu. Kitlesel pasifizasyon ve depolitizasyon hakim kılındı. Siyasette pragmatizm belirleyici konuma geldi. Müzik anlayışı bile bozuldu, ülkede arabesk rüzgarı esmeye başladı. Bu rüzgar, yalnızca bir müzik türü olmaktan çıktı, her alana yaygın kültürel bir fenomene dönüştü. Artık arabesk, ülkeye bütünüyle hakim olmuştu. Ve bu dönüşümün "kahramanı", Türkiye'yi bir "pazar" haline dönüştüren, ekonomiyi liberalize eden 24 Ocak kararlarının mimarı Turgut Özal'dı. Özal'ın Türkiye'deki dört eğilimi (solculuk, muhafazakarlık, milliyetçilik ve liberalizm) birleştiren Anavatan Partisi, 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri'nden birinci parti olarak çıkmış ve tek başına iktidar olmuştu.[774] Artık düzen ANAP'ın temsil ettiği "değer"lerin

---

771 G. Zileli, **Havariler**, s. 499.
772 **Cumhuriyet**, "Doğu Perinçek ve 2 Arkadaşı Tahliye Edildi", 13 Temmuz 1982, s. 1 ve 11.
773 **Milliyet**, "Doğu Perinçek 12 Yıl Hapse Mahkum Oldu", 5 Mayıs 1983, s. 3.
774 O. Örmeci, **a.g.e.**, 86, 221, 222, 225.

düzeniydi. Ve Türkiye, Özal'lı yıllar boyunca, bu düzenin içinde büyük bir mutasyona uğrayacaktı.

1985 yılı TİKP'liler için tahliye anlamına gelmekteydi. 22 ay süren tutukluluktan sonra, Yargıtay'ın bozma kararı dolayısıyla tekrar yargılanmalarına başlanan Doğu Perinçek, Mustafa Kemal Çamkıran, Osman Gürhan Ertürk, Oktay Kutlu ve Rıza Böke tutuklu kaldıkları süre göz önüne alınarak, 27 Şubat 1985 tarihinde, serbest bırakılmışlardır.[775] Perinçek tahliye olduktan sonra, Şubat 1984 tarihinden itibaren çıkmaya başlayan ve tam on beş sayı yayımlanan Saçak Dergisi'nin ve Kaynak Yayınları'nın yönetimini devraldı. O güne kadar dışarda olmaları sebebiyle Gün Zileli ve Oral Çalışlar gibi Aydınlıkçıların girişimleriyle ayakta duran dergi, böylelikle Aydınlık Hareketi'nin lideri konumundaki Perinçek'in idaresi altına girmiş oldu.

Saçak, aylık olarak çıkan ve uzun teorik yazıları ihtiva eden bir dergiydi. Dönemin yasakçı zihniyeti gereği, yeni bir yayın organının çıkması izne bağlanmış ve bu iznin alınması hayli zorlaştırılmıştı. Bu nedenle, Aydınlıkçılar yeni bir dergi çıkarmaktansa, daha önce izni almış olan Saçak adlı edebiyat dergisini satın alma yolunu tercih etmişlerdi. 1980'lerde Aydınlıkçılar için iki önemli pratik adımdan biri, işte bu Saçak adlı derginin satın alınarak Aydınlıkçı görüşleri savunan teorik bir dergi haline dönüştürülmesi işi idi. İkincisi ise 1987 yılında çıkmaya başlayan 2000'e Doğru dergisinin yayımlanmasıydı.

Bilindiği üzere 12 Eylül'le birlikte sol büyük bir darbe almış oldu. Legal ya da illegal bir parti oluşumu altında örgütlenebilme kabiliyetini gittikçe yitiren solun bir parçası olarak Aydınlık Hareketi de bu darbeden kendi payına düşeni fazlasıyla almıştı. Dolayısıyla, ancak bu gibi yayıncılık faaliyetleri ile yetinmek zorundaydı. Bu nedenle, söz konusu iki derginin yayımlanması ve bu dergiler aracılığıyla, bir kez daha Aydınlıkçı görüşlerin yayılabiliyor olması, seksenli yılların netameli ortamı ile birlikte düşünüldüğünde, Aydınlıkçılar tarafından çok önemli pratik atılımlar olarak değer görmekteydi.

---

775 **Cumhuriyet**, "Perinçek ve 4 TİKP'liye Tahliye", 27 Şubat 1985, s. 6. Söz konusu davada verilen 5-8 yıl ağır hapse mahkumiyet kararları Kasım 1986'da Askeri Yargıtay 1. Dairesince onanarak kesinleşmiştir. Bkz.: **Saçak**, "Doğu Perinçek'in TİKP Davasının Sonuçlanması Üzerine Açıklaması", sayı 35, Aralık 1986, s. 10.

5.1. Saçak Dergisi

Saçak dergisi, konularında uzman yazarların, Aydınlıkçı olup olmadıklarına bakılmaksızın yer bulabildiği bir yayın organı olmuştur. Aydınlıkçı olmayıp da dergide yazısı çıkan veya şiirleri yayımlanan dikkat çekici isimler şöyledir: Melih Cevdet Anday, Coşkun Kırca, Sunay Akın, Rauf Mutluay, Cemal Süreya, Kerim Korcan, Ceyhun Atıf Kansu, Bülent Tanör, Korkut Boratav, Deniz Kavukçuoğlu, Nedim Gürsel ve Hıfzı Topuz.

Derginin içeriğine bakıldığında günlük siyasi gelişmelerin derinlikli biçimde ve tarihsel arka planı ile birlikte ele alındığı ideolojik-politik yazıların yanı sıra, roman eleştirileri ve şiir gibi edebi ürün ve konulara da yer verildiği görülmektedir. Ayrıca dergide Türkiye'nin iktisadi geçmişi ve devrin ekonomik sorunları da unutulmamış ve teorik yazıların ana konuları arasına bu hususlar da dahil edilmiştir. Öte yandan "*Osmanlı Tarihi Üzerine Birkaç Düzeltme*"[776], "*Duvardaki Kan, Kemalistler ve Ermeni Sorunu*"[777], "*Tarih-i Kadim ve Fiktret'te İnkılapçılığın Temelleri*"[778] ve "*Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları Üzerine*"[779] gibi yazılarla tarihi konular da ciddi şekilde ele alınmıştır.

1986 yılı itibariyle derginin en önemli konusu, Aydınlık Hareketi'nin izlediği taktik-strateji gereği, dağılan solu tüm fraksiyonları ile biraraya getirecek legal bir sosyalist parti kurulması düşüncesini bütün yönleri ile ele almaktı. Saçak'ın 24. sayısında yasal olarak sosyalist bir parti kurulabilmesinin önünün açık olduğu belirtilmiş ve sosyalistlerin ilkeli birliğinin yakıcı bir ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Aynı sayıda bu birleşmeye ve sosyalistler arası diyaloğa bir zemin olması amacıyla, Türk sosyalizminin önemli isimlerinden eski TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ile bir söyleşi yapılmıştır.[780] 28. sayıda sosyalist parti sorunsalı irdelenmeye devam edilmiş ve aynı konu hakkında bu sefer tanınmış komünistlerden Aziz Nesin ile röportaj yapılmıştır.[781] Ayrıca sosyalist parti sorunu, Siyasal Partiler Yasasında yapılan değişiklikler açısından değerlendirmeye alınmıştır.[782] 31'inci sayıda da sosyalist parti sorunu hakkında tanınmış şahsiyetlerden görüş alınmaya devam edilmiş ve konu

776 Halil Berktay, "Osmanlı Tarihi Üzerine Birkaç Düzeltme", **Saçak**, sayı 37, Şubat 1987, s. 45-48.
777 Salih Ural, "Duvardaki Kan, Kemalistler ve Ermeni Sorunu", **Saçak**, sayı 36, Ocak 1987, s. 34-36 vd.
778 Salih Ural, "Tarih-i Kadim ve Fikret'te İnkılapçılığın Temelleri", **Saçak**, sayı 30/1, Şubat 1984, s. 18-36 vd.
779 D. Perinçek, "Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları Üzerine", **Saçak**, sayı 28, Mayıs 1986, s. 24-40.
780 **Saçak**, "Sosyalist Solun Birliği", sayı 24, Ocak 1986, s. 3-5; **Saçak**, "Türkiye Sosyalizmi ve Sosyalistlerin Birliği Üzerine", sayı 24, s. 13-22.
781 **Saçak**, "Bütün Sol Kendi Özeleştirisini Yapmalıdır", sayı 28, Mayıs 1986, s. 13-20.
782 **Saçak**, "Siyasi Partiler Yasasındaki Değişiklikler ve Sosyalist Parti Sorunu", sayı 28, s. 21-22 vd.

hakkında eski tüfeklerden Vecdi Özgüner ile istişare edilmiştir.[783] Eylül 1986 tarihli 32. sayıda sosyalist parti röportajlarına devam edilmiş ve Murat Belge'ye sorular yöneltilmiştir.[784] Aynı sayıda yayımlanan bir başka yazıdan anlaşıldığı üzere Aydınlık Hareketi, çeşitli zamanlarda "Birleşik Sosyalist Parti" panelleri düzenlemiş ve bunlardan birini de 26 Temmuz 1986 günü Ankara'da gerçekleştirmiştir. Söz konusu panele konuşmacı olarak katılan Cenan Bıçakçı, Halil Berktay ve paneli yöneten Ali Kalan, Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından tutuklanmışlardır.[785]

Bunun yanı sıra Saçak dergisi, sosyalist parti tartışmalarının daha kapsamlı şekilde ele alınması amacıyla, geniş katılımlı toplantılar düzenlemeyi de ihmal etmemiştir. Bunlardan ilki 10 Mayıs 1986 günü Şan Tiyatrosu'nda gerçekleştirilen "Demokrasi ve Sosyalist Parti" konulu paneldir. Bu panele konuşmacı olarak Murat Belge, Yalçın Küçük, Uğur Mumcu ve Doğu Perinçek katılmıştır.[786] Şafak dergisi tarafından düzenlenen toplantılar, 15 Haziran 1986 tarihinde gerçekleştirilen Etap toplantısı ile devam etmiştir.[787] 14 Aralık 1986 günü İnci Sineması'nda, geniş katılımlı bir toplantı daha yapılmıştır. Bu toplantının amaçlarını Mehmet Ali Aybar şöyle açıklamıştır:

> "*14 Aralık'ta geniş bir toplantı yapacağız. Bu toplantıda işçiler ağırlıklı olacaklardır. Yani bu toplantının çoğunluğunu işçiler oluşturacaktır. Çünkü; aslında sosyalizm onların davasıdır. Bundan başka birinci toplantıda çağırdığımız değerli sosyalist aydınların bu toplantıya katılmalarını umut ediyoruz. Böylece Türkiye'de bugün beliren politik boşluğun bir sosyalist partiyle doldurulmasından yana olan işçi ve aydın sosyalistler 14 Aralık'ta partilerini kurmanın sevinçli ilk adımını atacaklardır. Kuşkusuz sorun burada bitmiyor. Özgün bir program ve tüzük hazırlanması işi var. Bu da bizleri hayli uğraştıracaktır sanırım. Türkiye gerçeklerine en iyi biçimde yaklaşan ve sorunlarına gerçekçi çözümler getiren bir program hazırlamaya çalışacağız.*"[788]

Sosyalist Parti kurma girişimleri 1987 yılı içinde de devam etmiş ve Şafak dergisinin ön ayak olduğu tartışmalar, dergi sayfalarında kararlılıkla yer almıştır. Derginin 37. sayısında 1970 sonrası sosyalist gençlik hareketinin önderlerinden Ahmet

---

783 **Saçak**, "Birleşik Sosyalist Partiyi Yaratmanın Yollarını Bulmalıyız", sayı 31, Ağustos 1986, s. 50-51.
784 **Saçak**, "Birleşik Sosyalist Partinin Önündeki Sorunlar", sayı 32, Eylül 1986, s. 12-21 vd.
785 **Saçak**, "Panel: Sosyalist Partide Demokrasi", sayı 32, s. 23-33 vd; **Saçak,** "Tutuklamalar Düşünce Özgürlüğünü Hedef Alıyor", sayı 35, Aralık 1986, s. 9.
786 **Cumhuriyet**, "Demokrasi ve Sosyalist Parti Paneli", 10 Mayıs 1986, s. 9.
787 **Saçak**, "Partileşmede Yeni Bir Aşama", sayı 36, Ocak 1987, s. 3.
788 **Saçak**, "Sosyalist Parti Kuruluş Toplantısı Yapılıyor", sayı 35, Aralık 1986, s. 13.

Aka ile bir röportaj yapılmış ve sosyalist parti kurma girişimleri hakkındaki fikirlerine yer verilmiştir.[789] Derginin Ağustos 1987 tarihli 43. sayısı ise bütünüyle 26 Temmuz 1987 tarihli Sosyalist Parti Kuruluş Toplantısı'na ayrılmıştır. Söz konusu toplantı, İstanbul Ortaköy Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilmiş ve 300'ü aşkın kurucu aday ile 200 dolayında davetli katılmıştır.[790] Toplantıda, kuruluş sürecinde izlenecek yol ile, partinin programına ilişkin sorunlar tartışılmış ve Sonuç Bildirgesinin kamuoyuna duyurulması oybirliği ile karar altına alınmıştır. Bunun dışında parti kuruluş çalışmalarını yönlendirecek bir girişim komitesi seçilmiştir. Komitenin asil üyeleri arasında Ahmet Aka, Yavuz Alogan, Halil Berktay, Yalçın Büyükdağlı, Hıdır Hokka, Nusret Senem, Mehmet Ulusoy ve Bayram Yurtçiçek gibi tanınmış Aydınlıkçılar yer almıştır.[791] Hem Komitenin yapısından, hem de toplantıda söz alan Yalçın Büyükdağlı, Halil Berktay ve Doğu Perinçek'in yaptıkları konuşmalardan anlaşıldığı üzere, sosyalistler arası birlik istendiği şekilde yol alamamıştır.[792] Sosyalistler arası birliğin pratikteki yansıması olarak tasarlanan Sosyalist Parti, bu birliği hayata geçirememiş ve sosyalistlerin birlik partisi olmak yerine, Aydınlık Hareketi'nin bilindik partisi olma yoluna girmiştir. Kısacası artık Sosyalist Parti, sosyalist birliğin cephesi değil; Aydınlık Hareketi'nin TİİKP'den başlayan ve TİKP ile devam eden partileşme sürecinin bir halkası olmuştur.

Netice olarak sosyalist parti kurma çalışmaları meyvesini vermiş ve Aydınlık Hareketi'nin yeni siyasi partisi Sosyalist Parti, 1 Şubat 1988 günü resmi olarak kurulmuştur.[793]

5.2. Sosyalist Parti (SP)

İçişleri Bakalığı'na teslim edilen kuruluş beyannamesine bakıldığında, Sosyalist Parti Programının ihtiva ettiği enteresan hususlar hemen dikkat çekmektedir. Programda, Türkiye'nin NATO'dan çıkacağı ve kadınların da erkekler gibi askerlik yapacağı belirtilmektedir. Meclis Başkanı'nın aynı zamanda devlet başkanı olarak görev yapacağına işaret edilen parti programında, hayatta bulunduğu müddetçe hiçbir devlet görevlisinin heykelinin dikilemeyeceği de beyan edilmiştir. Programda ayrıca "*Askerler dahil herkes, bütün kamu mercilerine ve ordu kurumlarına tek başına ve toplu olarak*

789 **Saçak**, "Sosyalistler Kendiliğindenciliği Bilanço Yaparak Aşabilir", sayı 37, Şubat 1987, s. 3-8.
790 **2000'e Doğru**, "Kuruluşa Doğru", yıl 1, sayı 31, 2-8 Ağustos 1987, s. 24-25.
791 **Saçak**, "Sosyalist Parti Kuruluş Toplantısı", sayı 43, Ağustos 1987, s. 5.
792 Yalçın Büyükdağlı, "Gelecek Ellerinizdedir", **Saçak**, sayı 43, s. 6-8; D. Perinçek, "Sıradanlaşmaya Karşı Öncü Tavrında Birleşmek", **Saçak**, sayı 43, s. 9-11 vd.; Halil Berktay, "Çağrımız Sosyalistim Diyen Herkese", **Saçak**, sayı 43, s. 12-14 vd.
793 **Cumhuriyet**, "Sosyalist Parti Kuruldu", 2 Şubat 1988, s. 1 ve 13.

dilekçe vermek hakkına sahiptir" denilmektedir. Sosyalist Parti Programı'nda grev yaygınlaştırılmakta, lokavt ise yasaklanmaktadır. Programda parti ambleminin "**emekçinin elindeki güneş**", parti marşının da "**1 Mayıs Marşı**"[794] olduğu belirtilerek, 12 Eylül öncesi kurulan hiçbir partinin devamı olunmadığı hususu özellikle vurgulanmıştır.[795]

Partinin Genel Başkanı Ferit İlsever'dir. Genel Sekreter Yalçın Büyükdağlı, Genel Başkan Yardımcısı Hıdır Hokka ve Başkanlık Kurulu Üyeleri Zeynel Coşar, Osman Bilge Kuruca, Mehmet Ulusoy, Yusuf Cacım, Mustafa Birçek ve Nusret Senem'den oluşmaktadır. Merkez Karar Kurulu üyeleri arasında Şule Perinçek, Faik Bulut ve Feyza Zileli (Perinçek) de bulunmaktadır.[796]

Kuruluşunun üstünden henüz on beş gün geçmişken, Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından Sosyalist Parti'ye kapatma davası açılmıştır. Sosyalist Parti'nin programının "sınıf egemenliği"ni öngördüğü ve 1, 3, 6, 7 ve 9. maddelerinde yer alan hükümlerin Anayasa'ya ve Siyasi Partiler Yasası'na aykırılık teşkil ettiği iddia edilmiş ve SP yöneticilerine savunma için on beş gün süre verilmiştir.[797] Kapatma davasının açılmasıyla birlikte, çok dikkat çekici bir gelişme daha yaşanmıştır. Buna göre bir Avrupa Topluluğu (sonranın Avrupa Birliği) yetkilisi, Sosyalist Parti hakkında açılan kapatma davasının Türkiye-AT ilişkilerini zedeleyebileyeceğini ileri sürmüştür. Ayrıca başta Avrupa Parlamentosu Siyasi Komisyon üyesi Trupia olmak üzere, AP'nin çeşitli kademelerinde yer alan üyeleri ile Danimarka Sosyalist Halk Partisi üyesi John Iversen ve Danimarka Parlamentosu Sosyal Demokrat Grup Başkanı Ritt Bjergaard da SP'nin

---

794 1 Mayıs Marşı'nın güfte ve bestesi Aydınlıkçı Sarper Özsan'a aittir. Bkz.: **Aydınlık**, "Yaratıcısından 1 Mayıs Marşı'nın Doğuşu", sayı 1085, 4 Mayıs 2008, s. 12.

795 **Cumhuriyet**, a.g.m., 2 Şubat 1988, s. 13; Sosyalist Parti, **Kuruluş Bildirgesi Program Tüzük**, 5. Baskı, Ankara: Sosyalist Parti Yayınları, s. 13 (baskı tarihi yok)

796 SP, a.g.e., s. 65-66.

797 **1. madde:** Sosyalist Parti, Türk işçi sınıfının, köy emekçilerinin ve sosyalist aydınların partisidir. **3. madde:** Sosyalist Parti'nin mücadelesinde sosyalist teori yol gösterir. **6. madde:** Sosyalist Parti'nin amacı, demokratik halk iktidarını geliştirmek ve durmaksızın sosyalizmin kuruluşuna geçmektir. **7. madde:** Sosyal demokrasinin özü, emekçilerin iktidarı döne döne fethetmeleridir. **9. madde:** Her somut durumda işçi sınıfının ve emekçi halkın çıkarlarına göre düşünmeyi ve davranmayı ilke edinir. Başsavcılık, SP programındaki bu hükümlerin, Anayasa'nın "**temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması**" ilkesinin yer aldığı 14. Maddesi ile Siyasi Partiler Yasası'nın (SPY) "**demokratik devlet düzeninin korunması ile ilgili yasaklar**"ın sıralandığı 78. maddesine aykırı olduğunu öne sürdü. Anayasa'nın 14. maddesine paralel bir düzenlemeye gidilen SPY'nin 78. maddesi, "**Türk milletine ait olan egemenliğin kullanılmasının belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamayacağını, hiçbir kimse veya organın kaynağını Anayasa'dan almayan bir devlet yetkisini kullanamayacağını**" hükme bağlıyordu. Madde, "**Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini veya zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamazlar ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar**" hükmünü de içermekteydi. Program, bu yönden de 78. maddeye mugayyirdi. Bkz.: **Cumhuriyet**, "Sosyalist Parti'ye Kapatma Davası", 16 Şubat 1988, s. 1 ve 10 ve **Cumhuriyet**, "Sosyalizmi Tarif Etmek Kolay Değil", 25 Şubat 1988, s. 10.

kapatılmasına tepki göstermişlerdir.[798] Sosyalist Parti kanadı ise derhal çalışmalara başlamış ve 10 Mart 1989 günü 236 avukatın eşliğinde ön savunmasını Anayasa Mahkemesi'ne teslim etmiştir. Kırk bir sayfalık ön savunma metninde, "**İşçilerin, emekçilerin, halkın çıkarlarını savunmak, kapatma nedeni değildir. Her parti temsil ettiği sınıfın çıkarlarını korumak için mücadele eder**" deniliyordu.[799]

15 Mart 1988 tarihinde ise Sosyalist Parti Girişim Komitesi üyeleri Yalçın Büyükdağlı, Halil Berktay, Nusret Senem, Ali Karşılayan ve Ali Kalan hakkında TCK 141 ve 142'inci maddelerine muhalefetten dava açılmıştır.[800] Peş peşe kendilerine yönelik bir takım davaların açılmış olması SP'lileri durdurmaya yetmemiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, örgütlenme işi tam gaz devam etmiştir. 20 Mart 1988'de SP Genel Başkanı Ferit İlsever, İstanbul Laleli'deki yeni il binasını açmış ve bütün solcuları, devrimcileri ve sosyalistleri SP programı etrafında toplanmaya çağırmıştır.[801] 1 Nisan 1988'de Genel Başkan Ferit İlsever Anayasa Mahkemesi'nde sözlü savunmasını yapmış ve açılan davanın bir demokrasi davası olduğunu, Sosyalist Parti'nin kapatılmasının demokrasi ile bağdaşmayacağını belirtmiştir.[802] Bu arada Bülent Ecevit, Deniz Baykal, İhsan Sabri Çağlayangil, Erdal İnönü gibi tanınmış siyasi liderlerin yanı sıra avukatlar, sendikacılar, siyasi parti mensupları ve milletvekilleri, gazeteci ve yazarlar ile sanatçılar dahil tanınmış bir çok isim, SP'nin kapatılmasına karşı çıkmış ve SP'nin varlığının demokrasi açısından gerekli olduğunu savunmuşlardır.[803] Tüm bu çabalar, 10 Aralık 1988 günü neticesini vermiş ve Anayasa Mahkemesi'nce SP'nin kapatılması için açılan dava reddedilmiştir.[804]

Bu olumlu gelişmenin ardından Aydınlıkçıların karşısına yeni bir sorun olarak iç muhalefet tehdidi çıktı. Başını Gün Zileli, Oral Çalışlar ve Halil Berktay gibi tanınmış Aydınlıkçıların çektiği bu muhalefet hareketi, hem ideolojik olarak SP'nin politik yönelimlerine, hem de Doğu Perinçek'in gittikçe sertleşmeye ve otoriterleşmeye başlayan liderlik modeline yönelikti. Muhalifler, 6 Mayıs 1988 tarihinde "Beş Perspektif" adını verdikleri, parti içi demokrasi sorununu ve parti politikalarını eleştiren

---

798 **Cumhuriyet**, "AT'nin Gözü Sosyalist Parti'de", 19 Şubat 1988, s. 1 ve 10; **2000'e Doğru**, "Sosyalist Parti Avrupa Parlamentosu'nda", 2. yıl, sayı 33, s. 26. Türkiye, 90'lı yılların ikinci yarısı ile 2000'li yıllar boyunca, terör örgütü PKK ve onun siyasi örgütü bahane edilerek, defalarca Avrupa Birliği ülkeleri tarafından bu tehdide maruz kalacaktır. Anlaşılan bu tehdidin ortaya ilk çıkışı, böyle bir olay vesilesiyle; Perinçek'in Sosyalist Partisi'ni korumak amaçlıdır.

799 **Cumhuriyet,** "Ön Savunmayı 236 Avukat Yaptı", 11 Mart 1988, s. 9.

800 **Cumhuriyet**, "Sosyalist Parti Üyeleri", 17 Ağustos 1988, s. 11.

801 **Cumhuriyet**, "SP İstanbul İl Örgütü Belli Oldu", 21 Mart 1988, s. 8.

802 **Cumhuriyet**, "Anayasa Mahkemesi'nde Sözlü Açıklama", 1 Nisan 1988, s. 8.

803 **Cumhuriyet**, "Sosyalist Parti'den Teşekkür", 23 Ekim 1988, s. 12.

804 **Cumhuriyet**, "Sosyalist Parti'nin Kelepçesi Çözüldü", 10 Aralık 1988, s. 1.

beş maddelik metni SP Genel Merkezi'ne sundular. Bunun akabinde, Genel Merkezin "muhaliflere" yönelik olumsuz tutumunu ve tasfiyeci yaklaşımını protesto eden Troçkist formasyona sahip Yavuz Alogan ile Feyyaz Kurşuncu, SP Başkanlık Kurulu'ndan istifa ederek muhaliflere katıldılar.[805] Muhalifler yaklaşık bir yıllık hazırlık sürecinden sonra, Mart 1989 itibariyle *Sosyalist Birlik* isimli yeni bir aylık teorik dergi çıkarmaya başladılar. Derginin Yazı Kurulu'ndaki isimlerse sırasıyla şöyleydi: Yavuz Alogan, Kamil Arslantürkoğlu, Atilla Aytemur, Halil Berktay, Oral Çalışlar, Necmi Demir ve Oktay Kutlu. Dergide muhaliflerin önemli isimlerinden Gün Zileli'nin de yazıları yayımlanmaktaydı.[806]

Bu arada SP 8-9 Nisan 1989 tarihlerinde, Ankara Gölbaşı Sineması'nda Birinci Kongre'sini gerçekleştirdi ve Ferit İlsever bir kez daha partinin Genel Başkanı seçildi.[807] Kongrede Doğu Perinçek'in kız kardeşi Feyza Perinçek, eşi Şule Perinçek ve Faik Bulut da Merkez Karar Kurulu'na seçilmişlerdir. Aynı kurula Yalçın Büyükdağlı, Ahmet Aka, Nusret Senem, Hıdır Hokka, Adnan Akfırat ve Bayram Yurtçiçek gibi tanıdık isimler de girmiştir.[808] Kongreden kısa bir süre sonra 20 Mayıs 1989 tarihinde, o güne kadar SP'nin çeşitli idari ve karar organları ile 2000'e Doğru ve Saçak dergileri yazı kurullarından ayrılan SP'liler, 122 kişilik ciddi bir muhalefet hareketi olarak partilerinden topluca istifa etmişlerdir. Söz konusu 122 kişinin yedisi parti kurucu üyesi, on beşi il ve ilçe yöneticisi, ikisi ilçe başkanı ve bir tanesi de il başkanıdır. Muhaliflerin istifa gerekçeleri ise kısaca şunlardır:

> "*Sosyalist Parti içinde yürüttüğümüz muhalefet, bu partinin yönetimine hakim olan tutucu, bürokratik ve tepeden inmeci yöntemlerle bastırılmaya çalışılmış, partideki fikir hayatı sönükleştirilmiş, programa yansıyan kanatlılık ve çok seslilik ne yazık ki kağıt üzerinde kalmıştır.*
>
> *Muhafazakar merkez, son olarak farklı düşüncelerdeki yeni seçilmiş ilçe başkanlarını ve ilçe yöneticilerini görevden almaya başlamış ve bu ilçe yöneticileriyle birlikte 5 Sosyalist Birlik Dergisi ve yazı kurulu üyesini 'parti düşmanı faaliyetlerde bulunduğu' klasik gerekçesiyle ihraç etmek üzere disiplin kuruluna sevk etmiştir.*

805 G. Zileli, **Sapak (1983-1992)**, 4. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 200-201.
806 **Cumhuriyet**, "Aylık Dergi Sosyalist Birlik", 6 Mart 1989, s. 2.
807 **Cumhuriyet**, "Sosyalist Parti 1. Büyük Kongresi", 7 Nisan 1989, s. 2; **Cumhuriyet**, "SP Kongresi Bugün", 8 Nisan 1989, s. 8.
808 **Cumhuriyet**, "İlsever Yeniden SP Genel Başkanı", 10 Nisan 1989, s. 7.

Biz, dar grupçu, kendi içine kapanık, ciddi sağcı hataları hala aşamayan, bu anti-demokratik yapıdaki örgütü terk etmeyi, devrimci mücadeleye yapabileceğimiz hizmetler açısından gerekli görüyoruz"[809]

Söz konusu ayrılıkların güç kaybettirdiği SP, kendi devrimcilik anlayışına uygun şekilde politikalar üretmeye, çeşitli panel ve toplantılarla politikalarını kitlelere yaymaya devam etmekteydi. SP'nin öncülüğünde gerçekleşen çeşitli panel ve konuşmalar, etkinlikler şöyledir: Mehmet Ali Aybar, Abdurrahman Dilipak, Akın Birdal ve İlhan Selçuk gibi farklı düşüncelerden tanınmış isimlerin katıldığı, 14 Ocak 1989 tarihli "*Özgürlükler ve Genel Af Paneli*"[810], 18 Haziran 1989 "*İşçi Kurultayı*"[811], 17-24 Temmuz 1989 "*Yeni ABD Büyükelçisi Morton Abramowitz'i Protesto Haftası*"[812] ve 8 Ocak 1990 tarihinde Musa Anter'in de konuşma yaptığı "*Türkiye ve Dünyadaki Son Siyasi Gelişmeler ve Siyasi Durum Paneli*"[813].

Yaşanan ayrılıklar ve 12 Eylül düzeninin meydana getirdiği baskı koşulları içinde yolunu bulmaya çalışan SP'li Aydınlıkçılar, seksenli yılların ikinci yarısı ile doksanların ilk yarısını kapsayan on yıllık süre zarfında çeşitli politikalar izlemiş, ortaya çıkan farklı gündem maddelerine, farklı politik hadiselere karşı, kendilerince, en tutarlı tavrı almaya çalışmışlardır. Örneğin, Romanya'da Çavuşesku'nun kurşuna dizilmesi olayında Çavuşesku'dan yana,[814] Yugoslavya iç savaşındaysa Sırp milliyetçisi Miloseviç'ten yana tavır almışlardır.[815] Ermeni tehciri hakkında ise İttihatçıları suçlayan, Ermenileri kollayan bir taktik izledikleri anlaşılmaktadır.[816] Ancak izledikleri bu politikalar arasında iki tanesi vardır ki, bunlar Aydınlık Hareketi tarihi için çok belirleyici ve dikkat çekicidir. 1985-1995 yılları arasındaki siyasetlerinin ana unsurunu, bu iki husus oluşturmuştur. Bunlardan birincisi, Kürt ayrılıkçılığına yakın durarak, daha doğrusu PKK terör örgütüne yakınlık siyaseti izleyerek, onların politikalarının siyasi platformdaki yegane savunucusu olma taktik-stratejisidir. Çünkü o dönem için, en azından doksan yılına kadar, bu ayrılıkçı anlayışın siyasi bir örgütü bulunmamaktaydı. İkinci politika ise doksanlı yıllardan sonra yükseleceği ve destekleneceği anlaşılan

809 **Cumhuriyet**, "SP'den Toplu İstifa" 21 Mayıs 1989, s. 8.
810 **Cumhuriyet**, "Özgürlükler ve Genel Af Paneli", 13 Ocak 1989, s. 7.
811 **Cumhuriyet**, "İşçi Kurultayı", 17 Haziran 1989, s. 3.
812 **Cumhuriyet**, "Abromowitz'e Hayır Haftası", 10 Temmuz 1989, s. 8.
813 **Cumhuriyet**, "SP Paneli", 8 Ocak 1990, s. 11.
814 G. Zileli, **Sapak**, s. 244; **2000'e Doğru**, "Romanya'da Ordu Darbesi", 31 Aralık 1989, 3.yıl, sayı 1'den aktaran: Ö. Erdem, **a.g.e.**, s. 240.
815 "Yüz Yıllık Fotoğraf", **2000'e Doğru**, 14 Mart 1993, 7. yıl, sayı 11'den aktaran: Ö. Erdem, **a.g.e.**, s. 273.
816 Salih Ural, "Duvardaki Kan, Kemalistler ve Ermeni Sorunu", s. 34-36 vd.; N. Ankut, a.g.e., 599-600.

Erbakan çizgisine karşı mevzilenmek amacıyla hayata geçirilen İslam dinini tahkir etme politikasıdır. Bu da belli ki, İslam'ı-dinci siyasetle, dinci siyasetçileri ise İslam'la eş görmek gibi büyük bir yanlışın sonucuydu.

İslam düşmanlığı politikası, Müslüman kitlelere yönelik provakatif bir içerikle uzun müddet devam etmiş ve hatta Aydınlıkçıların tutarlı biçimde sürdürdükleri, kararlılıkla peşini bırakmadıkları az sayıdaki politikanın arasına girmiştir. Kürtçülük politikası ise böyle değildi. Devrin koşulları gereği kısa bir dönem takip edilmiş, fakat etkisi tahmin edilenden büyük olmuştur. Hatta bu PKK ayrılıkçılığına yakın durma politikası, Aydınlık Hareketi'ne pahalıya patlamış ve partilerinin kapatılmasına neden olmuştur. Özellikle 1990 yılı itibariyle Aydınlıkçıların PKK yakınlığı zirve yapmıştır. 3 Mart 1990 tarihinde Perinçek, Doğu ve Güneydoğu bölgelerine yaptığı ziyareti ve buradaki izlenimlerini anlatan bir konferans düzenlemiştir. Öte yandan, Kasım 1990'da Diyarbakır, Nusaybin, Cizre, Malatya, Erzincan, Tunceli, Doğanşehir köyleri, Kahta, Urfa ve Suruç'u kapsayan gezisinden sonra bir rapor kaleme almıştır. Güneydoğu Raporu olarak bilinen bu rapor kamuoyunun tepkisine sebep olmuştur. Raporda teröristlerden "gerilla", bölücü kalkışmalardan ise "intifada" olarak bahsediliyor ve şu talihsiz ifadeler kullanılıyordu:

> "*1990 yılında Devletin dağda tecrit politikası başarısızlığa uğradı. Nusaybin, Cizre ve diğer intifadalar, mücadeleyi şehirlere indirdi ve şehirli kitleleri mücadelenin içine çekti*……..(…)
>
> *Botan, bir toplumsal devrimin içine girdi. Toplumsal ilişkiler değişiyor. Eski kurumlar ve ilişkiler parçalanırken yenileri filizleniyor. Toplumsal hareket, kitleleri laikleştiren bir rol oynuyor. 1920 ve 30'larda laikliğin öncüsü Türkler idi, bugün Kürtler. Kürt hareketi, kader felsefesini parçalıyor, rızayı, tevekkülü yıkıyor. Devlet, bölgede dinsel güçlere, aşiret ilişkilerine dayanmaya çalışıyor,* ***ideolojide hadislerden ayetlerden medet umuyor****. Devlet, İslam'cı köşeyi tutmuş. Polis zaten İslam'cı cuntanın elinde. Halk laikleşirken, mücadele güçlerine cereyan veren, falaka çeken personel, İslam'cı.*
>
> *Şehirlerde mücadele alanlarına yeni bir gençlik kuşağı çıkıyor. Bir Kürt 1968'inden söz edilebilir. Tecrübesiz fakat öğrenmeye çok yatkın, çabuk olgunlaşacak ve kumaşı iyi olan bir gençlik kuşağı bu. Sivas, Malatya, Elazığ, Van gibi üniversite şehirlerinde de görülüyor.* ***Sosyalist Parti ile sıcak ilişkiler içindeler*** *ve Kürt yoksul köylü hareketinden kuvvetle etkileniyorlar.*"[817]

[817] D. Perinçek, "Güneydoğu Raporu (Kasım 1990), **Teori**, sayı 14, Şubat 1991, s. 31-32. (Vurgu yazara aittir).

Yazıda, PKK'dan Kürt Öncü Partisi olarak bahsediliyor ve PKK'ya madde madde hataları hatırlatılarak, uyması gereken "doğru stratejiler" öneriliyordu:

> "*Kürt hareketinin öncüsünün aşması gereken başlıca hataları şu noktalarda toplanabilir:*
>
> ***Örgüt bencilliği**: En temel hatası budur. Dünyaya, emekçi halkın veya özellikle Kürt yoksul köylü kitlelerinin penceresinden değil, dar Öncü Örgüt penceresinden bakıyor* (…)
>
> ***Eylem Çizgisinde Yanlışlar**: Sıradan mühendisleri, sıradan aydınları vb. öldürmek gibi eylemlerin ideolojik bir temeli var. Birincisi şiddete tapma……*(...)
>
> ***Örgüt İçi Demokrasi:** Önemli bir sorun bu. Örgüt içinde bir çok anlaşmazlığın şiddet yoluyla çözüldüğü bir gerçektir* (…)
>
> ***Laikliğe ve Dine Bakış:** Kürt Öncüsü bugün bir laiklik motoru. Fakat kendisinin bu rolünü görmüyor. Halk kitlelerinin nasıl laikleştiğini görmüyor, dine bir ideoloji olarak olumlu roller yüklüyor* (…)
>
> ***Çeşitli Mücadele Biçimleri ve Yasal Olanak ve Şehirlerde Çalışma:** Bu konularda tecrübesizlik var, bilgisizlik ve pratik eksiği var.*"[818]

Doğu Perinçek'in Genel Yayın Yönetmenliği'ni yapmış olduğu 2000'e Doğru dergisiyse, çıkmaya başladığı Ocak 1987'den itibaren yaptığı PKK yanlısı yayınların bir sonucu olarak, 28 Haziran 1990 günü süresiz olarak kapatılmıştır. Kapatılma gerekçesi, *Olağanüstü Hal Bölgesi'nde* yaptığı *yayınların, faaliyetleri yanlış aksettirerek gerçek dışı haber ve yorum yapmak suretiyle kamu düzeninin ciddi düzeyde bozulmasına* ve *bölge halkının heyecanlanmasına, güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini engelleyecek şekilde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin devleti ve milletiyle bölünmez bütünlüğü aleyhine ve milli duyguları zayıflatıcı nitelikte yayın yapmayı şiar edinmiş* olmaktır.[819] Alınan bu kararda, 2000'e Doğru dergisinin ordu karşıtı ve Kürtçülük propagandasına dönük haberlerinin etkili olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Örneğin, 2000'e Doğru'nun 1-7 Şubat tarihli sayısında, "*Doğu'da Vatandaş Fişleniyor*" başlıklı yazıda Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan yerel halkın devlet güçleri tarafından fişlenildiği ve devlete olan yakınlıklarına göre muamele gördükleri iddia edilmiştir.[820] 8-14 Mart tarihli sayıda ise "*İktidarın Doğu'daki Çıkmazı*" isimli yazıda

---

818 D. Perinçek, a.g.m., **Teori,** sayı 14, s. 33-34.
819 **Cumhuriyet**, "Sansürde İlk Uygulama", 29 Haziran 1990, s. 1 ve 17.
820 **2000'e Doğru**, "Beyaz: Devlet Yanlısı Mavi: Kararsız Sarı: Sempatizan Kırmızı: Militan", yıl 1, sayı 5, 1-7 Şubat 1987, s. 8-12.

Türk Ordusu'nun düzenlediği sınır ötesi harekata, başarılı olmayacağı, ekonomik yönden ülkeyi bir açmaza sürükleyeceği, Avrupa ile ilişkileri bozacağı ve kesin sonuç alamayacağı yönlerinden karşı çıkılmıştır. Yazıda, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınırın ötesinde kuracağı bir "güvenlik kordonu"nu kontrol edip edemeyeceği tartışılmış ve kendi sınırlarını koruyamayan bir ülkenin, daha fazla genişletilmiş sınırları hiç koruyamayacağı gibi bir sonuca varılmıştır. Her yönüyle devlet ve ordu karşıtı olduğu açıkça belli olan bu yazıda PKK'lı teröristlere "gerilla" denmekten de geri durulmamıştır.[821] 15-21 Mart 1987 tarihli sayıda, "*Ya Dağa Çıkın Ya Köyü Boşaltın*" başlıklı yazıda jandarma güçlerinin yerel halka kötü muamele yaptığı ve onları köylerini boşaltmak zorunda bıraktığı uzun uzun anlatılmaktadır.[822] 6-12 Mart 1988'de ise "*Pentagon'un Kürt Senaryosu*" başlıklı yazıda emperyalizmin, Türkiye'ye Kerkük ve Musul'a grime ve Kürtlerle bir federasyon altında birleşme kartını uzattığı, ancak dönemin Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ'un bunu engellediği anlatılmaktadır. Aynı yazıda Kerkük'ün Türkiye tarafından işgal edilmesi, Enver Paşa'nın Kanal Harekatı'na benzetilmiş ve "*Kerkük'e müdahale, Türkiye'yi bütün bu Arap dünyasıyla sonu gelmez bir çatışmanın içine çekecekti*" denilmiştir.[823] Daha önce Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) tarafından toplatılan, sonra iadesine karar verilen 18 Eylül 1988 tarihli 2000'e Doğru'da ise "*Kürdün Ateşle İmtihanı*" adlı yazıda Celal Talabani, Şerafettin Elçi ve İbrahim Güçlü gibi tanınmış Kürt önderler ile röportajlara yer verilmiş, dahası herkesin "Doğu Sorunu" olarak nitelendirdiği sorunsala, kimsenin kullanmadığı bir dönemde "Kürt Sorunu" denilerek etnik bir meşruiyet kazandırılmak istenmiştir.[824] Tüm bunların toplamı, derginin kapatılma gerekçelerini oluşturmuştur.

Aydınlık Hareketi mensupları, Kürtçüleri yalnızca dergilerinde desteklememiş, aynı zamanda parti olarak da bu ayrılıkçı akımın yanında durmuşlardır. Örneğin 20 Temmuz 1990 günü, Kürtçü parti Halkın Emekçi Partisi (HEP) tarafından düzenlenen yürüyüşe SP'liler de eşlik etmişlerdir.[825] Bu arada, 8 Ağustos 1990 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nden Doğu Perinçek'in tutuklanarak cezaevine gönderildiği anlaşılmaktadır. Nedeni ise bir kez daha Kürtçülük sorunudur:

---

821 **2000'e Doğru**, "İktidarın Doğu'daki Çıkmazı", yıl 1, sayı 10, 8-14 Mart 1987, s. 8-15.
822 **2000'e Doğru**, "Ya Dağa Çıkın Ya Köyü Boşaltın", yıl 1, sayı 11, 15-21 Mart 1987, s. 8-16.
823 **2000'e Doğru**, "Pentagon'un Kürt Senaryosu", yıl 2, sayı 11, 6-12 Mart 1988, s. 8-15.
824 **2000'e Doğru**, "Kürdün Ateşle İmtihanı", yıl 2, sayı 39, 18 Eylül 1988, s. 8-17.
825 **Cumhuriyet**, "HEP'in 'Büyük Yürüyüş'ünde Gözaltı", 20 Temmuz 1990, s. 11.

"*Güneydoğu'daki bazı yerleşim birimlerinde düzenlenen panellerde yaptığı konuşmalarda bölücülük propagandası yaptığı savıyla hakkında dava açılan, kapanan 2000'e Doğru dergisinin Genel Yayın Yönetmeni* ***Doğu Perinçek****, dün katıldığı ilk duruşmada tutuklanarak cezaevine gönderildi.*

Diyarbakır DGM'de dün yapılan duruşmada hakkında gıyabi tutuklama kararı çıkarılan 2000'e Doğru dergisi Genel Yayın Yönetmeni Doğu Perinçek de hazır bulundu. SP Genel Başkanı ***Ferit İlsever****, İHD Diyarbakır Şube Başkanı* ***Hatip Dicle*** *ve yönetim kurulu üyeleriyle 50 dolayında yurttaşın izlediği duruşmada iddianameyi okuyan DGM Savcısı, "****Sanığın, geçen Şubat ve Mart aylarında Diyarbakır, Siverek, Nusaybin, Batman ve Van'da düzenlenen toplantı ve panellerde yaptığı konuşmaların milli duyguları zayıflatıcı nitelikte olduğunu ve bölücülük propagandası yaptığını****" öne sürerek TCK'nın 142/3. maddesince 5 yıl, suçun çeşitli yerlerde tekrarlanması üzerine bu cezanın 5 misli arttırılarak toplam 25 yıla kadar hapis cezası verilmesini istedi.*

*Dünkü duruşmada ilk savunmasını yapan Doğu Perinçek, bant çözümlerinin sağlıklı yapılamadığını, benzer içerikte konuşmaları Batı'daki çeşitli kentlerde ve katıldığı Paris Kürt Konferansı'nda da yaptığını belirterek '****Batı'daki konuşmalarımdan ötürü hiçbir savcı soruşturma açmadı, Paris Kürt Konferansı'yla ilgili İstanbul DGM'de açılan davadan beraat ettim. Sihirli bir el dokunarak bu içerikteki konuşmaları Güneydoğu'da suç sayıyor. Bu da Devletin bölgeye ve bu topraklara bakış açısını çok iyi sergiliyor****' dedi*"[826]

SP'liler, bölücü Kürt militanlarının açlık grevlerine de destek vermişlerdi. Azımsanamayacak sayıda açlık grevi SP binalarında gerçekleşmişti.[827] Hatta Perinçek, Güneydoğu Raporu'nda bu desteğin dahi yeterli olmadığını belirtmiştir.[828] Ocak 1990'dan itibaren Şafak dergisinin yerine çıkmaya başlayan SP yayın organı Teori'nin on beşinci sayısında ise Aydınlıkçılar, kendilerinin, hareket olarak başından beri, "Kürt sorunu" konusunda en ileri Kürtçü örgütlerden daha ilerde bir noktada mücadele ettiklerinin belgelerle ispatına girişmişlerdir.[829] Ve Kürtlerin hamisi rolüne bürünen SP'liler 7 Nisan 1991 tarihinde Saddam Hüseyin'in Kuzey Irak'a yönelik saldırısını kınamak için "Kürt Katliamını Protesto Yürüyüşü" düzenlemiş, fakat söz konusu yürüyüş Valilikçe yasaklanmıştır.[830]

826 **Cumhuriyet**, "Doğu Perinçek Tutuklandı", 8 Ağustos 1990, s. 10.
827 **Cumhuriyet**, "Doğu'da Hukuk, Yargı Yok", 16 Ekim 1990, s. 10; **Cumhuriyet**, "Diyarbakır Cezaevi'nde Ölüm Orucu", 1 Kasım 1990, s. 10; **Cumhuriyet**, "Ölüm Orucunda 24. Gün", 2 Kasım 1990, s. 14; **Cumhuriyet**, "Grevcilerden Uzlaşma Çağrısı", 4 Kasım 1990, s. 10.
828 D. Perinçek, a.g.m., **Teori**, sayı 14, s. 35.
829 **Teori**, "Kürt Sorunu ve Aydınlıkçılar –Belgeler-", sayı 15, Mart 1991, s. 3.
830 **Cumhuriyet**, "Kamuoyuna", 6 Nisan 1991, s. 17.

Bu gelişmeler esnasında Sosyalist Parti, 6-7 Temmuz 1991 tarihlerinde İkinci Büyük Kongresi'ni gerçekleştirmiş ve bu kongrede Doğu Perinçek Genel Başkanlık makamına seçilmiştir. Parti ambleminin kırmızı zemin üzerine sarı çobanyıldızı olarak değiştirildiği kongrede ilginç bir olay yaşanmış, Perinçek Kürtçe konuşma yapmıştır. Hatta Perinçek bu olayı şu sözlerle savunmuştur: "*Kongremizde Kürtçe konuşulduğunu yazıyorlar. Hilton Oteli'nde yapılan toplantılarda İngilizce konuşuluyor da 15 milyon Kürdün yaşadığı burada neden Kürtçe konuşmayacakmışız.*"[831]

Perinçek'in çıkışları bununla da kalmadı ve 11 Kasım 1991 tarihinde PKK'nın yasallaşmasını isteyecek kadar ileri bir çizgiye taşındı:

> "*Kürt düşmanlığı kampanyası durdurulmalıdır. 'Kürt Sorunu' askeri yöntemle çözülemez. Devlet terörüne karşı demokratik bir barikat oluşturulmalıdır.* ***Derhal bir genel af ilan edilmelidir. PKK'nın yasallığı kabul edilmelidir.*** *Böylece politikanın saydamlaşması, sağlıklı bir zemine oturması olanağı yaratılmalıdır.*"[832]

Perinçek, bu sözleri dışında Kürt ayrılıkçılığını kaşıyan pek çok söze ve konuşmaya da imzasını atmıştır. Bu konuşmaları neticesinde Ankara DGM Başsavcısı Nusret Demiral tarafından, SP Genel Başkanı Doğu Perinçek hakkında, bölücülük suçlamasıyla soruşturma başlatılmıştır.[833] Zikrettiği sözlerden en hatırda kalan ve en dikkat çeken ikisi seçim kampanyası döneminde yapılan 11 Ekim 1991 tarihli televizyon programında söylediği "*Türk milliyetçiliği Fırat'ta boğuldu, geçemez öte tarafa,....çünkü bu topraklarda milliyetçilik olmaz*" sözleri ile 13 Ekim 1991 günü yine televizyondan zikrettiği "*Botan'ın Kürt köylüsü ayağa kalkmış ve kendisinin efendisi olmaya başlamıştır……ey düzen, sen Kürdün adını mı yasakladın! Kürt halkı ayağa kalkıyor, gündemin ortasına oturuyor, kimliğini eylemiyle kabul ettiriyor, Newroz'unu kutluyor….ezilen Kürt Anayasa yapıyor, kanun yapıyor*" sözleridir.[834]

Aynı davanın safahati esnasında dönemin Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden tarafından kendisine yöneltilen "*Atatürk milliyetçiliğine karşı mısınız?*" sorusuna sinirlenerek "*Mecbur değilim Atatürk milliyetçisi olmaya. Türk milliyetçisi değiliz. Milliyetçiliği bir ideoloji olarak benimsemiyoruz, milliyetçilik Türkiye'nin*

---

831 **Cumhuriyet**, "Perinçek, Kongrede Kürtçe Konuştu", 8 Temmuz 1991, s. 5.
832 **Cumhuriyet**, "Zana, PKK'yı Övdü", 11 Kasım 1991, s. 5.
833 **Cumhuriyet**, "Perinçek'e Soruşturma", 14 Kasım 1991, s. 5.
834 Anayasa Mahkemesi, **25.10.1992-21386**, (http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/e06def87-87b8-44e3-8e1f-af0848c15f45?excludeGerekce=False&wordsOnly=False,), (sayfa numarası yok).

ihtiyaçlarına uygun değil. Bizim partimiz yurtseverliği savunuyor. Diyor ki bir Türkiye yurtseverliği yaratalım. Milliyetçilik değil de vatana bağlılık, halka bağlılık şeklinde bir Türkiye yurtseverliği kavramı bizim programımızda vardır" şeklinde cevap vermiştir.[835]

Perinçek'e açılan davanın yanı sıra Genel Başkanlığı'nı yaptığı SP'ye de kapatma davası açılmıştır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, SP'nin faaliyetleri ile parti Genel Başkanı'nın seçim öncesi ve sonrası yaptığı konuşmaları Anayasa ile Siyasi Partiler Yasası'na aykırı bularak söz konusu davanın açılması için Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunmuştur. SP Genel Sekreteri Hasan Yalçın, bu gelişmenin ardından şu sözleri sarf etmiştir:

> "*Öğrendiğimiz kadarıyla kapatma davası genel başkanımızın Kürt sorununa ilişkin açıklamalarına yöneliktir. Biz, işçi sınıfıyla, ezilen köylü yığınlarıyla ve* ***kaderini tayin etmek için ayağa kalkan Kürt halk kitleleriyle kaderini birleştirmiş bir partiyiz***"[836]

Aynı gün Perinçek, Lüxemburg Irkçılığa Karşı Mücadele Birliği'nin düzenlediği konferansta "tarihi" açıklamalarını yapmaktaydı. **Kemalistlerin Kürtlere verdikleri sözü unuttuklarını** vurgulayarak sözlerine başlayan Perinçek, şöyle devam etmiştir:

> "*11. Yüzyılın sonunda Selçuklu Türkleri'nin, Bizans İmparatorluğu'nu yenmesiyle birlikte Anadolu'ya Türk göçü başladı. Burada da Kürtler, Türkler'in Anadolu'nun kapısını açmasına yardımcı oldular. Türkler ve Kürtler yaklaşık 900 yıldır oldukça barışçıl ilişkiler içinde beraber yaşıyorlar. 5 milyonu Kürt şehirlerin olmak üzere Türkiye'de 15 milyon Kürt yaşıyor* (…)
>
> ***Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin Kürt sorununa ilişkin 70 yıllık resmi politikaları 6 maddede toplanabilir: 1) Kürtlerin varlığını inkar 2) Doğu Anadolu'da toprak ağalığına ve aşiret reislerine dayanma, aşiret kavgalarını ve kan davalarını kullanma 3) İslam Birliği'nin ideolojik yapıştırıcısı olarak kullanma 4) Zorunlu göç yoluyla halkı karıştırma 5) Kürt dilini ve kültürünü unutturmak, 6) Keskinleşen sorunları ve çatışmaları askeri yöntemlerle şiddet yoluyla çözme***"[837]

SP'nin ve Perinçek'in PKK ile sürdürdüğü sıcak ilişkiler, 20 Ekim 1991 genel seçimleri için terörist başı Abdullah Öcalan'ın, kendilerine SHP listesinden

---

[835] Ö. Erdem, **a.g.e.**, s. 267 vd.
[836] **Cumhuriyet**, "Sosyalist Parti'nin Kapatılması İçin Dava", 15 Kasım 1991, s. 6.
[837] **Cumhuriyet**, "Kemalistler Kürtlere Verdiği Sözü Unuttu", 15 Kasım 1991, s. 4.

milletvekilliği önerisi ile iyice pekişmiştir.[838] Aslında, yakın ilişkiler ve birlikte politika üretme arzusu bununla da kalmamıştır. Teori dergisinin Mart 1992 tarihli 27. sayısından, SP'nin Kürt ayrılıkçısı siyasi parti HEP ile Sadun Aren'in Sosyalist Birlik Partisi'ne birlik çağrısı yaptığı anlaşılmaktadır.[839] Kaldı ki, 14 Nisan 1991 ve 15 Ekim-12 Kasım 1989 tarihleri arasında yayımlanmış olan 2000'e Doğru sayılarında, Doğu Perinçek'in PKK'nın merkez üssü Bekaa Vadisi'ne bizzat giderek, terörist başı Öcalan ile görüşmeler yapmış olduğu gerçeği, SP-PKK ilişkisinin ne dereceye vardığının kanıtı olarak yeterlidir. Bu görüşmeler esnasında Öcalan, Perinçek'e karanfil uzatmış ve Perinçek bu karanfili gülümseyerek kabul etmiştir.[840] Bu enstantane, 2000'e Doğru'da yayınlandıktan sonra, bir daha çıkmayacak şekilde toplumun hafızasına kazınmıştır.[841]

Açılan kapatılma davaları ve izlediği Kürtçülük politikaları nedeniyle toplumda büyük bir antipatiye neden olmasına rağmen Perinçek, Kürtçü tutumunu sürdürmeye ısrarla devam etmiştir. Aydınlıkçıların lideri, 5 Şubat 1992 tarihli Cumhuriyet

---

838 **Cumhuriyet**, "Provokasyona Dikkat", 30 Ocak 1992, s. 5.

839 **Teori**, "Sosyalist Parti'nin Birlik İçin Görüşme Önerisine Halkın Emek Partisi'nin Yanıtı", sayı 27, Mart 1992, s. 35-36.

840 Perinçek, gazeteci Mine Şenocaklı ile yaptığı röportajda kendisine sorulan "*Keşke böyle bir girişimde bulunmasaydım dediğiniz oldu mu* sorusuna vermiş olduğu cevapla, Öcalan ile görüşmesini şöyle savunmuştur:
"*PERİNÇEK- Hayır. Bakın ben yanlış yanlış yaptığım zaman yanlış yaptım diye çok açık söylüyorum. Hiç böyle düşünmedim doğru yaptım. Lozan'da Türkiye'yi savunurken ne yaptıysam, Diyarbakır'da elimde Türk bayraklarıyla vatanımızın bütünlüğü için ne kadar cesur davrandıysam, o Bekaa röportajında da aynı cesareti gösterdim.*
ŞENOCAKLI- Bunlar sizce aynı kefeye konulacak şeyler mi?
PERİNÇEK- Bakın bir kere birincisi Öcalan'ın bana çiçek uzattığı fotoğrafı yayınlayan benim. (Gidip içerden dergiler getiriyor.) Bu ne? 2000'e Doğru dergisi. Yayınlayan kim? Doğu Perinçek. Utanacak olsam yayınlamazdım. Siz nasıl gelip benle görüşme yapıyorsanız, ben de gidip Öcalan'la bir görüşme yaptım. Başka kimler görüştü? Mehmet Ali Birand, Fatih Altaylı, Cengiz Çandar, Hasan Cemal, Güneri Civaoğlu…Yani Türk basınının bütün kıdemlileri, genel yayın yönetmenleri başyazarları…
ŞENOCAKLI- Bekaa Vadisi'nde , aynı şekilde mi?
PERİNÇEK- Bekaa Vadisi'nde ya da Şam'da…Ama onlar sistemin içinde görüştü. Yani Amerika güdümü altında. Biz sistemi bozan bir görev yapıyoruz. Öcalan yakalandığı zaman açıkladı. 'Doğu Perinçek bana geldi. Amerikan'ın peşinden gitme. Çok yanlış yapıyorsun. Silahı bırak. Türkiye'nin bütünlüğü içinde yer al' dedi. Bakın ben o görüşmeyi yaptığım zaman Öcalan Suriye'de ve Suriye Milli İstihbarat Teşkilatı'nın kontrolü altındaydı. Devletin yöneticileri adam olsalardı 1991 yılında Suriye ile işbirliği yapar ve Öcalan üzerinden PKK'yı büyük ölçüde etkisiz hale getirirlerdi. Öcalan'la yaptığım röportaj'ın kitabını da çıkarttım. Ne diyordu orada? 'Sevr'e karşıyım, Türkiye'nin bütünlüğünden yanayım. Atatürk'ü savunuyorum. Bende Kürtlük aşkı yok. Türk halkıyla birleşeceğiz.' Tamamen Türkiye'li, Türkiye'den yana. Ve zaten bunların hepsi Türk ordusu tarafından propagandada değerlendirilmiştir. Ne diyor? 'Bende Kürtlük aşkı yok.' Bugün CHP Genel Başkanı Baykal diyor ki, 'Bizim partimizin içinde Kürtçü kanat var.' Öcalan, 'Türkiye ile birleşmek istiyorum' diyor, 'Atatürk devrimleri beni yetiştirdi' diyor. 'Kürtçe 50 yıl resmi dil olamaz. Biz Bekaa'da kendi içimizde, Türkçe eğitim yapıyoruz' diyor. Bakın bunların hepsini onunla yaptığım röportajda görebilirsiniz…Biz Öcalan'la koalisyon yapmadık, seçim işbirliği yapmadık, gittik Apo'nun Suriye'de olmasından yararlanarak teröre son verecek, terörü bitirecek bir çaba içerisine girdik. Ama Türk devleti bizimle beraber değil. O bakımdan benim o yaptığım çok doğrudur. Bakın 1980'e kadar Apo, MİT'in kontrolündeydi. APO'ya verilen görev neydi? Doğu bölgesindeki solu öldürmek. PKK benim beş liderimi öldürdü. Türk askerinden önce PKK'ya şehit veren benim partimdir. İşçi Köylü Partisi. O zaman asker öldürmek yoktu, subay öldürmek yoktu. PKK kimi öldürüyordu? İşçi Köylü Partisi'nin Gaziantep İl Başkanı Zeki Ön'ü, Maraş İl Başkanı Mehmet Ongan'ı, yine Maraş liderlerinden İnan Özdemir'i, Tunceli İl Başkanı Adil Turan'ı, Nazmiye İlçe Başkanı Hasan Erkılıç'ı…PKK benim beş liderimi 1980 öncesi öldürdü." Ayrıca, Teori dergisinin Ekim 2009 tarihli 237'inci sayısında Perinçek'in, doğrudan bu görüşmenin nedenlerini anlattığı bir makalesi yayımlanmıştır. Bkz.: **Aydınlık**, "Perinçek Kimdir?", sayı 1042, 8 Temmuz 2007, s. 17-19 vd. ve D. Perinçek, "Abdullah Öcalan ile Niçin Görüştüm?", **Teori**, sayı 237, Ekim 2009, s. 37-46.

841 Ö. Erdem, **a.g.e**., s. 245, 252-253.

gazetesinin haberine göre SP tarafından Kayseri'de düzenlenen şenlikte yaptığı konuşmada, Devletin, Güneydoğu'da büyük bir imha planını uygulamaya koyacağını öne sürerek sözlerine şöyle devam etmiştir: "*Ama biz bir tek Kürt kardeşimizin burnundaki kıla bile dokundurmayız. Ölen Mehmetçik de* ***gerillalar*** *da bizim kardeşimizdir.*"[842] Yine aynı tarihlerde Devletin PKK'ya yönelik operasyonuna engel olmak maksadıyla İstanbul Pendik'te HEP'lilerin de katılacağı bir miting düzenlenmiştir. SP'nin düzenlediği bu mitingin adı "*Devlet Terörüne Kardeşlik Barikatı*"dır. SP, aynı amaçla İçel'de de bir miting düzenlemiş ve bu mitingde "*Kahrolsun Türkiye*", "*Biji Apo*", "*Biji PKK*" gibi sloganlar atılmış ve sarı, kırmızı, yeşil renkli bölücü örgüt filamaları sallanmıştır. Bu miting dışarıdan bakıldığında sanki SP mitingi değil de, Kürtçü bir partinin mitingi gibidir. Ya da başka bir açıdan SP, aslında tam da bir Kürtçü partidir, denebilir.[843]

Kolayca anlaşılacağı üzere SP, aslında Kürt halkını koruma söylemleri ile bölücü örgütü korumaya çalışıyor; bölücü örgüt PKK'yı, Kürt halkı ile ve Kürt halkının çıkarları ile eşitleyerek çok yanlış bir siyasetin sürdürücüsü konumuna düşüyordu. Oysa ne Kürt halkı PKK'dan müteşekkildi; ne de PKK realitede Kürt halkının çıkarlarının temsilcisi. PKK, bir terör örgütünden ötesi değildi. Dolayısıyla koca bir halkın çıkarlarını ve geleceğini tek başına şekillendiremez ve politikalarının yürütücüsü olamazdı. SP'nin ve Perinçek'in bu politikaları, belki de PKK'ya haddinden fazla önem ve güç atfedilmesine vesile oluyordu. SP açıkçası, 1985-1995 yılları arasında üretmiş olduğu politikalar ile Türk milliyetçilerinin bilindik sloganı "Her şey Türk'e göre, Türk'ten yana, Türk'lük için" sloganına nazire yaparcasına, her bir şeyi Kürt'e göre, Kürt'ten yana ve Kürtçülük için yapmış ve konuşmuştur. Ama bu Kürt'lük, Kürt halkını değil büyük oranda PKK'yı temsil etmiştir.[844]

Ve tüm bunların doğal bir neticesi olarak SP kapatılmıştır.[845] SP'liler, partilerinin kapatılacağını anlamış ve yeni bir partide örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Bunun neticesi olarak 26 Temmuz 1992 tarihinde İşçi Partisi olarak ilk büyük kongrelerini toplamış ve bu kongrede, Doğu Perinçek'i bir kez daha Genel Başkanlığa

842 **Cumhuriyet**, "Perinçek'in İddiası", 5 Şubat 1992, s. 5.

843 **Cumhuriyet**, "SP Mitingine HEP Katkısı", 4 Nisan 1992, s. 5; **Cumhuriyet**, "Mersin'de Kahrolsun Türkiye Sloganı", 7 Nisan 1992, s. 5.

844 Gün Zileli ise Perinçek'in pragmatik bir politikacı gibi hareket ettiğini ve aslında yapmak istediğinin PKK'nın Doğu bölgesindeki gücünden yararlanıp, Abdullah Öcalan'la SP adına bir seçim ittifakına gitmek olduğunu ileri sürmektedir. Böylelikle SP, PKK'nın, daha geniş anlamdaysa, Kürt ayrılıkçılarının legal alanda savunucusu olacaktır. Bkz.: G. Zileli, *Sapak*, s. 238.

845 **Cumhuriyet**, "Sosyalist Parti, İşçi Partisi'ne Dönüşüyor", 1 Temmuz 1992, s. 4.

seçmişlerdir.[846] Bir müddet geçtikten sonra Aydınlıkçılar, Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun'un yürürlükten kaldırılması ve Siyasi Partiler Kanunu'nda değişiklik yapılmasını fırsata dönüştürerek eski partileri olan TİKP'nin 2. Genel Kongresi'ni 27 Aralık 1992'de Ankara'da toplamışlardır. Bu kongrede TİKP feshedilmiş ve oybirliği ile feshedilen partinin İşçi Partisi'ne katılmasına karar verilmiştir. Böylelikle TİKP'nin tüm mal varlığı ve hakları İP'ye geçmiştir.[847] Dahası Türk siyasi hayatına Aydınlık Hareketi tarafından yeni bir parti daha armağan edilmiştir: İşçi Partisi.

5.3. İşçi Partisi (İP)

İşçi Partisi'nin kuruluş amacı, Parti Programı'na göre, *işçi sınıfı önderliğinde, işçi-köylü ittifakına dayanan emekçi halk iktidarı altında sosyalizmi kurmak ve bu yoldan sınıfsız toplumun gerçekleştirilmesine önderlik etmektir*. Eylem kılavuzu ise Marks, Lenin ve Mao'nun yaptıkları katkılarla büyüttükleri bilimsel sosyalizm metodudur. Programında belirttiği üzere İşçi Partisi, program ve siyasetini kendisi belirlemekte, başka bir ülke veya başka bir parti tarafından yönetilmeyi kesinlikle reddetmektedir. Parti programının yedinci maddesi ise aynen şöyledir:

> "*İşçi Partisi, her somut durumda, baş çelişmeyi ve devrimin yolunu kesen gücü doğru saptamaya ve olabildiğince tecrit etmeye, birleşilebilecek en geniş güçlerle birleşmeye, devrim karşıtı güçler arasındaki bütün çelişmelerden sonuna kadar yararlanmaya özen gösterir.*"[848]

Bu madde şu açıdan çok önemlidir ki, Aydınlık Hareketi'ne siyaset arenasında geniş bir manevra imkanı tanımaktadır. Ve aslında Aydınlıkçılar, Doğu Perinçek'in liderliği altında, en başından beri, yani PDA günlerinden bu yana hep bu imkanı kullanarak politika üretmişlerdir. Bu imkan, her politika değişimde, Aydınlık Hareketi mensupları için acil çıkış kapısı vazifesi görmüştür. Dün düşman olduklarıyla bugün müttefik; bugün müttefik olduklarıyla yarın düşman olmalarını kolayca sağlayan işte hep bu manevra alanı, bu politik imkandır.

İşçi Partisi de daha önceki Aydınlık Hareketi partileri gibi NATO'ya ve benzeri emperyalist askeri ittifaklara karşıdır. Avrupa Topluluğu'na katılma programını kökten reddeder. Ancak enternasyonalist bir partidir ve bütün dünya işçilerinin kapitalizme

---

[846] **Cumhuriyet**, "İşçi Partisi'nin İlk Kongresi Bugün", 26 Temmuz 1992, s. 5; **Cumhuriyet**, "Tek Aday Perinçek, Genel Başkan Oldu", 27 Temmuz 1992, s. 5.
[847] İşçi Partisi, **Program Tüzük Siyaset**, Ankara: İşçi Partisi Yayınları, 1995, s. 246.
[848] İşçi Partisi, **Program**..., s. 12.

karşı sosyalizm mücadelesini destekler.[849] İşçi Partisi'nin programındaki ilkeler özetle bu şekildedir. Görüldüğü üzere Aydınlık Hareketi tarihindeki diğer siyasi parti programlarındaki ilkelerden farklı değillerdir.

İşçi Partisi'nin Tüzüğüne bakıldığında ise ikinci maddede şu ibare görülür:

> "*İşçi Partisi, daha sonra TKP adını alan İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın Şefik Hüsnü önderliğinde örgütlü mücadeleye başladığı 23 Eylül 1919 tarihini, kuruluş günü olarak kabul eder. Partimiz yüzyılı aşan işçi hareketinin ve 1919'lardan bugüne uzanan bilimsel sosyalist hareketin emekçi kitleleri seferber etme mücadelesinde yarattığı ideolojik ve örgütsel birikimin devamı ve mirasçısıdır.*
>
> *İşçi Partisi, emekçi sınıfların bütün öncülerini ve sosyalistleri, bu tarihsel miras temelinde birleştirir.*"[850]

İşçi Partisi'nın ortaya çıkışı, Sovyetler Birliği'nin yıkılışı sonrasına denk geldiği için Tüzükte bu konudan da bahsedilmiş; Sovyetlerin yıkılışının nedenleri ciddi şekilde irdelenmiştir. Buna göre, 1960'lara varmadan SSCB kapitalizme geri dönüş sürecine girmiş ve bu sürecin doğal bir sonucu olarak devlet burjuvazisi, 1990 yılı itibariyle, resmi olarak, ülkeyi kapitalist ilan etmek zorunda kalmıştır. Malumun ilamı ile birlikte SSCB'nin öncülüğündeki Birinci Sosyalizm Dalgası nihayete ermiştir.[851] İşçi Partisi'nin SSCB'nin dağılmasına yönelik teorik yaklaşımı kısaca böyledir.

İşçi Partisi'nin Türkiye'deki gelişmelere yönelik yaklaşımına bakıldığında ise görülecektir ki, Aydınlıkçılar, 90'lı yılların moda değimi ile "İkinci Cumhuriyetçi", yani Batı işbirlikçisi liberal aydınların görüşlerine temelden karşı çıkmaktaydılar. Türkiye ekonomisinin, 12 Eylül rejimi eliyle ve Turgut Özal'ın yönetiminde dünya tekellerinin hakim olduğu piyasa koşullarına terk edildiğini savunmakta ve kendi piyasasına hakim olamayan bir devletin, varlık nedenini yitireceğini ileri sürmekteydiler. Ve bu tezlerine şöyle devam etmektedirler:

> "*Türkiye'yi bu sürecin eşiğine getiren, 'Birinci Cumhuriyet'tir. Bu yüzyılın başında devrime önderlik eden burjuvazi, zamanla emperyalizme teslim olmuş, Ortaçağ'la uzlaşmış, emekçi halkı ezmiş,* ***Kürt halkına karşı inkar ve şiddet politikası uygulamıştır****. Böylece çıkmaza girmiş "İkinci Cumhuriyet" girişimine zemin hazırlamıştır.*

[849] İşçi Partisi, **Program**..., s. 22-24.
[850] İşçi Partisi, **Program**..., s. 61
[851] İşçi Partisi, **Program**..., s. 92.

'Yeni Dünya Düzeni' ile Ekim Devrimi'nin açtığı devrimler çağı arasındaki hesaplaşma, Türkiye düzleminde 'İkinci Cumhuriyet' ile Kurtuluş Savaşı arasındaki hesaplaşma olarak yaşanmaktadır. Emperyalizm ve Ortaçağ, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimi nedeniyle yitirdiği mevzileri yeniden ele geçirmek için saldırıya geçmiştir."[852]

İşçi Partili'lerin bundan sonraki ifadeleri ise sanki kehanet gibidir ve iki binli yılların Türkiye'sine ışık tutmaktadır:

"*İkinci Cumhuriyet'in programı özetle şudur:*

Ekonomide: *Dünya kapitalist piyasası ile sınırsız bütünleşmek.*

Siyasette: *Kompradorlaşan çok küçük bir azınlığın Ortaçağlı güçlerle ortak baskıcı diktası.*

Kürt Sorununda: *Pentagon'un "Türkiye himayesinde Kürdistan" projesini uygulamak*

Dış Politikada: *ABD'nin Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar'da taşeronluğunu üstlenmek.*

Askeri Alanda: *ABD çıkarları için "bölgesel krizlere müdahale edecek vurucu bir güç inşa etmek, orduyu bu amaçla "modernleştirmek ve reorganize etmek".*

İdeolojik ve Kültürel Alanda: *Köşe dönmeci piyasa ekonomisi ile ABD'nin Türkiye için uygun gördüğü "ılımlı İslam"ın sentezi, bir tür İslamcı-liberalizm.*

Ülkemizde sömürgeleşmeye karşı ikinci bir Kemalist Devrim mümkün değildir. Çünkü artık milli burjuvazinin devrim yapabilecek gücü ve programı yoktur. Tek çıkış yolu, Emekçi Cumhuriyeti'dir."[853]

İşçi Partisi olarak Aydınlık Hareketi'nin, 90'lı yılların ilk yarısı itibariyle yayımladığı basın organlarında çıkan yazılara ve konuşmalara bakıldığında iki ana politikanın ön plana çıktığı görülecektir. Ki bu iki politika uzun süredir Aydınlıkçıların gündemini belirleyen konulardır: Laiklik ve Kürt ayrılıkçılığı. 80'lerin ikinci yarısı itibariyle Kürtçülük daha ön plandayken, 90'ların ilk yarısı itibariyle laiklik daha bir önem kazanmaya başlamıştır. Aslında 2000'e Doğru dergisinin 1987 yılına ait sayılarından beri Aydınlıkçılar'ın bu konu üzerinde durdukları da bir vakıadır. Örneğin 2000'e Doğru'nun ilk sayısı, "*Laik Devlet Cihada Çağırıyor*" sürmanşeti ile çıkmıştır. Konu ise TSK'nın Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki vatandaşlara ayet ve hadisleri de

852 İşçi Partisi, **Program**..., s. 118.
853 İşçi Partisi, **Program**..., s. 118 vd.

ihtiva eden dini bildiriler dağıtmasıdır. TSK, bu şekilde tek ve güçlü bir birleştirici unsur olarak gördüğü İslam dini vasıtasıyla vatandaşını PKK tuzağından korumayı amaçlamaktadır. Aydınlıkçılar ise bunu "irtica", "gericilik" olarak görmekte ve laik devlet anlayışına uygun bulmamaktadır. Perinçek derginin bu sayısında kaleme aldığı yazı ile bu duruma karşı çıkmış ve bildiri dağıtımını Sıffiyn Savaşı'nda Muaviye'nin, askerlerine mızraklarının ucuna mushaflar asmalarını emretmesi olayına benzetmiştir.[854] Derginin aynı yıl çıkan bir başka sayısının kapağında ise "*Resmi İstikamet Türk-İslam Sentezi*" denilerek Kenan Evren başkanlığında toplanan Atatürk Yüksek Kurulu kararına atıf yapılmıştır. Doğu Perinçek, bu sayıda çıkan yazısında, Türk-İslam Sentezinin kabul edilmesi kararının din derslerinin zorunlu hale getirilmesi, asker ve polisin din içerikli bildiriler dağıtması gibi uygulamalar ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in *İslam dininin, çıkacak bunalımları atlatmaya yetecek kadar birleştirici ve bütünleştirici* olduğunu belirten açıklaması ile birlikte ele alınması gerektiğini ve bunların toplamının laikliğe indirilmiş büyük bir darbe olduğunu ileri sürmüştür.[855]

Açık bir biçimde görüldüğü üzere Aydınlıkçılar, laiklik adına İslam dininin bütünleştirici yanına karşı dahi savaş açmışlar ve din ile ilgili en ufak bir yönelişi henüz nüve halindeyken, çıktığı yerde bastırma ve yok etme yoluna gitmişlerdir. İşçi Partisi Merkez Komitesi Üçüncü Genel Kongre Raporu'nda ise şu ifadelere yer verilmiştir:

> "*...1940'lardan ve özellikle 1980'den sonra yaşadığımız deneyimler, ülkemizde dünya piyasasıyla bütünleşme yönündeki her sürecin, laikliği hedef alan uygulamalarla el ele yürüdüğünü göstermiştir.*
>
> *Türkiye'de dinciliği bizzat devlet yukardan aşağıya güçlendirdi. Yüzlerce İmam Hatip Okulu, Kur'an kursları ağı, din derslerini zorunlu kılma, Kürt sorununda Hizbullah gibi dinci örgütlerle işbirliği, koruculuğa ve aşiretlere dayanmak, ordunun milyonlarca cihad bildirisi dağıtması, polis örgütünde İslam'cı cuntanın güçlendirilmesi, son yerel seçimde Kürtlerin yaşadığı bölgede Genelkurmay'ın Refah Partisi'ni desteklemesi, 1975 sonrasında MSP'nin kurulan bütün hükümetlere ortak edilmesi, bütün bu uygulamalar, devletin toplumu dinciliğe bağlayarak düzenin içinde tutma politikasından kaynaklanmaktadır. Nitekim 26 Haziran 1986'da Cumhurbaşkanı Evren başkanlığında, Başbakan Turgut Özal ve Genelkurmay Başkanı'nın da katılımıyla toplanan Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurulu, Türk-İslam sentezini benimseyen bir ulusal kültür politikası kararlaştırdı.*

---

854 **2000'e Doğru**, "Laik Devlet Cihada Çağırıyor", yıl 1, sayı 1, 4-10 Ocak 1987, s. 8-13 vd.; D. Perinçek, "Cumhuriyetin Cumhuriyetsizleştirilmesi", **2000'e Doğru**, yıl 1, sayı 1, 4-10 Ocak 1987, s. 6-7.

855 **2000'e Doğru**, "Resmi İstikamet Türk-İslam Sentezi", yıl 1, sayı 4, 25-31 Ocak 1987, s. 8-13; D. Perinçek, "Tablo Tamamlanıyor", yıl 1, sayı 1, 25-31 Ocak 1987, s. 7.

Kemalist Devrim'in 1930'lardan başlayarak kireçlenmesiyle birlikte, devlet de adım adım gericilikle uzlaştı ve laiklikten ödün verdi. Bu süreç, devletin laiklik karşıtı bir konuma geçmesiyle tamamlandı.

Türkiye'de laiklik için mücadele, her zaman emperyalizme karşı mücadele ile aynı cepheden yürütüldü. Bağımsızlık ile laiklik arasındaki bağ, bugün çok daha güçlüdür.

Öte yandan laiklik, devletten beklenecek bir lütuf değildir, bugünkü koşullarda devlete karşı mücadelenin ürünü olacaktır."[856]

Aydınlıkçılar, bu sözlerini "dincilikle savaşım" boyutunda bıraksalar belki haklı bir iş yapmış olacaklardı. Çünkü en nihayetinde yukarıda bahsi geçenlerin, laiklik kısmı hariç, İslam dini ile uzaktan yakından alakaları yoktur. Ne koruculuğa veya aşiretlere dayanmak İslam'dır, ne de Refah Partisi'nin Genelkurmay tarafından desteklenmesi ya da ne MSP'nin hükümetlere ortak edilmesi İslam'ın emridir, ne de Türk-İslam sentezinin Devlet tarafından resmi ideoloji olarak kabulü. Bunların dinin gereğiymiş gibi algılatılmaya çalışılması ve bu gibi beşeri politikaların İslam'ın amacıymış gibi yansıtılması ise tamamen yanlış bir bakış açısından kaynaklanmaktadır. Ve bu yanlışlık hem dini bir kazanç aracı gören "dinci" kesimler, hem de dine karşı olan kesimler tarafından bilinçli şekilde yapılmaya devam edilmektedir. Aydınlıkçıların din konusunda düştükleri en büyük yanlışlık da budur: Dini bir pazarlama, bir kazanç unsuru olarak gören "dincilik" zihniyeti ile mücadele etme amacı güderken, hedefe İslam dinini de koymak. Dini saptıranlarla ve dini kazanç aracı olarak görenlerle mücadele etmek herkesçe hak iken Aydınlıkçılar böyle davranmamış, aksine bir takım politikları İslam'mış gibi yansıtmaya çalışarak hedeflerine İslam dininin kendisini koymuşlardır. Her fırsatta laiklik adına dinin özüne saldırmayı kendilerine vazife edinmişlerdir. Sahip oldukları Kaynak Yayınları vasıtasıyla din karşıtı ateist düşüncelerini yaymaya ve dine karşı saldırı boyutuna varan tezlerini her gün bir kez daha ortaya atmaya devam etmişlerdir. Pasif konumda din karşıtı bir deist veya Yaratıcı'nın olmadığını savunan bir ateist olmak her grubun veya her kişinin doğal hakkıyken; Aydınlık Hareketi mensupları ateist inançlarını, iman etmiş kişilere yönelik bir saldırı aracı olarak kullanma yolunu seçmişlerdir. Pasif bir konumu reddederek, inanan insanların değerlerine doğrudan saldırmayı içeren, tahkir edici yöntem ve söylemleri aktif biçimde hayata geçirmişlerdir.[857] Ve bunu başka değil yalnız toplumun

---

856 İşçi Partisi, **Program**..., s. 129-130.
857 **Aydınlık**, "Cebrail Aleyhisselam 'Şeytan Ayetleri'", 26 Mayıs 1993, s. 1 ve 16.

genelinin Yaratıcı'ya iman ettiği gerçeğini içlerine sindiremedikleri için; ve dahi bu durumu kendi dünya görüşlerine aykırı buldukları için yapmışlardır. Özellikle Turan Dursun ve Aziz Nesin gibi yazarlar eliyle dine ve dini unsurlara yönelik olumsuz yayınlar yapılmasına ön ayak olmuşlardır. Örneğin, 1993 yılının Temmuz ayında, yani Sivas Katliamı'nın sonrasına denk gelen günlerde, Salman Rüşdi'nin "*Şeytan Ayetleri*" isimli kitabını, Müslümanlara yönelik ağır tahrik içerdiğini bile bile, günlük Aydınlık Gazetesi'nde yayımlamaya başlamışlardır.[858] Dahası Müslümanların iman ettikleri ve hayatlarına geçirmek için çabaladıkları Kur'an-ı Kerim'in, siyonizm gibi beşeri bir ideolojinin parçası olduğu iddiasını, sürmanşetten vermişlerdir.[859] Bununla yetinmeyip 9 Temmuz 1993 itibariyle Atatürk'ün el yazısı ile kaleme aldığı din ile ilgili görüşlerini yayımlamaya başlayacağının duyursunu yapmış; 11 Temmuz 1993 tarihindeyse, Allah ve Peygamber isimli bu yazı dizisine başlamıştır. "*Kur'an Muhammed'in düşüncelerinin ürünüdür"* gibi Atatürk'e ait ifadelerin yer aldığı belgeler, Mart 1986 ve Şubat 1987 tarihlerinde Saçak ve 2000'e Doğru dergilerinde de yayımlanmıştır.[860] Bunların bir kez de günlük Aydınlık Gazetesi'nde yayımlanmasının amacı, Mustafa Kemal'in deist görüşlerinin vurgulanması yoluyla kitlelerin laiklik yönünde manüple edilmesidir, denilebilir. Diğer bir örnekte ise Aydınlık Gazetesi, dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu'nun Sivas Katliamı öncesi Aziz Nesin'in açıklamalarını "tahrik" olarak nitelemesine, "*Bu da mı tahrik*" şeklinde cevaplıyor ve din konusunda fikir açıklamanın tahrik olmadığını vurguladıktan sonra, Mustafa Kemal'in İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın "*Dinlerin işi bitmiştir*" sözlerini sürmanşete taşıyordu. Aydınlık iç sayfada konuyu tartışmaya devam ediyor ve iki İçişleri Bakanı'nın tutumlarının farklılığına vurgu yaparak Şükrü Kaya'nın şu sözlerine sütunlarında yer veriyordu: "*Dinler işlerini bitirmiş, vazifeleri tükenmiş, yeniden uzviyet ve hayatiyet bulamayan müesseselerdir.*"[861]

Ne kadar tahrik edici olmadığını söyleseler de, Aydınlık Hareketi mensupları çoğunluğu kendisini Müslüman kabul eden bir ülkede, bu gibi yayınlarla insanları kızdırmış, tepkilerinin yoğunlaşmasına neden olmuş, dini duygularını rencide etmiş ve açıkça "ben Müslümanlardanım" diyen insanları olumsuz yönde tahrik etmişlerdir. Bu durum, tarafsız ve dikkatli bir göz tarafından asla yadsınamayacak netlikte bir gerçeklik

858 **Aydınlık**, "Şeytan Ayetleri", 23 Mayıs 1993, s. 1; **Aydınlık**, "Şeytan Ayetleri Yarın Aydınlık'ta Başlıyor", 25 Mayıs 1993, s. 1.
859 Turan Dursun, "Ünlülere Mektuplar 'Kur'an Siyonizmin Parçasıdır'", **Aydınlık,** 5 Temmuz 1993, s. 6.
860 **Aydınlık**, "Atatürk'ün Elyazısıyla 'Allah ve Peygamber' Yazı Dizisi Yakında Aydınlık'ta", 9 Temmuz 1993, s.1; **Aydınlık**, "Kur'an Muhammed'in Düşüncelerinin Ürünü", 11 Temmuz 1993, s. 6.
861 **Aydınlık**, "Dinlerin İşi Bitmiştir", 8 Temmuz 1993, s. 1 ve 11.

olarak ortada durmaktadır. Şükrü Kaya'nın "dinler artık bitmiştir" yollu söylemlerinin manşete taşınması, dine ve İslam Peygamberi'ne yönelik küçültücü yaklaşımıyla bilinen Şeytan Ayetleri romanının yayımlanması esnasında kullanılan ifadeler, Atatürk'ün din hakkındaki görüşleri arasından, özellikle, dini yadsıyan ifadelerin cımbızlanarak manşete çıkarılması ve her fırsatta izlenilen dini ve dini değerleri tahkir edici yayın politikası ve yukarıda anlatılanların tümü, bu gerçekliğe sağlam birer delil oluşturmaktadırlar.[862]

İkinci meseleye, yani İşçi Partisi'nin Kürt ayrılıkçılığına dönük fikirlerine ve politikasına gelinecek olunursa. O konuda, İşçi Partisi olarak Aydınlık Hareketi'nin izlediği yolun 1995 yılından itibaren çatallaşmaya başladığı gayet net biçimde söylenebilir. Bu tarihe kadar izlenen politikaların, Aydınlık Hareketi olarak daha önce izlenmiş olunanlardan pek de bir farkı bulunmamaktadır. Yine Kürt sorununun ancak, milliyetçiliğin yadsınması ile çözülebileceğini savunmuşlardır.[863] İşçi Partisi olarak, uzun süreden beri savunageldikleri gibi, silahlı çözümü reddetmişlerdir. Ve yine dinin birleştirici rolüne karşı çıkmışlardır. Ancak bu kez bir fark vardı. O da, içinde İşçi Partisi'nin 1995 sonrası izleyeceği siyasetin nüvesini barındıran, yeni bir politikanın, yeni bir taktik-stratejinin solgun izlerini taşıyan derin bir farktır: Buna göre, artık İşçi Partisi, doğrudan PKK savunusu yapmıyor; aksine, PKK'nın Körfez Savaşı ile birlikte yeni bir yönelime girdiğini ve emperyalistlerle birlikte hareket etmeye başlayarak yanlış bir çizgiye kaydığını açıktan dile getirmeye başlıyordu. İşçi Partisi kongre raporunda, Aydınlıkçıların Kürt meselesi ile ilgili görüşleri şu şekilde kayıtlara geçmiştir:

> "*...Devletin Ez-Çöz politikasının reform ayağı iki ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır: Biri, yıllardır terör altında yaşayan Kürt halkının yeniden düzenle bütünleştirilmesi, diğeri ise, Batı'nın dayatmalarıdır.*
>
> *ABD, reformları "Türkiye himayesinde Kürdistan" planının gerçekleşmesi için istiyor. Ne var ki, bu çözüm, Batılı emperyalistlerin çeşitli "insan hakları" kurumlarının propaganda*

862 Ancak bunun böyle olması, Sivas'ta yaşanan katliamı meşru kılmaz elbette ki. Çünkü kimileri, Aydınlıkçıların, izledikleri yayın politikası ile bu katliama çanak tuttuklarını iddia etmekte ve neredeyse katliamı meşru kılar bir poziyona düşmektedirler. İnsanları yakmak, ne laik bir kafanın, ne de ben Müslümanım diyen birisinin kabul edebileceği bir şeydir. Sivas Katliamı öncesi Aydınlık'ta ele alınan konular, dindar insanları rendice edecek mahiyette olabilir, ama bu insan yakmanın bahanesi olamaz. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Sivas Katliamı'nın ana hedefi olan Aziz Nesin, Aydınlık Gazetesi'nin baş yazarıydı. Aziz Nesin'in hedef olmasının nedeni ise Kur'an'ın eskimiş bir kitap olduğunu söylemesiydi. O gün Madımak Oteli'nde çaresizce kıstırılıp yakılan şair Metin Altıok ise Aydınlık köşe yazarlarından biriydi. Bkz.: **Aydınlık**, "Metin Altıok'u Uğurluyoruz", 11 Temmuz 1993, s. 1; **Aydınlık**, "Belgeleri Niçin Yayınlıyoruz?", 11 Temmuz 1993, s. 6

863 İşçi Partisi, **Program**..., s. 136.

ettiği gibi, barış ve insanca yaşam getirmeyecektir. Tersine Ortadoğu ülkeleri ve halkları sonu gelmez düşmanlıkların ve savaşların içine itilerek kırdırılacaktır…..

...Partimiz, Kürt halk hareketinin bugün gelip dayandığı sorunları, daha 1990 yılında belirlemiş ve 2. Genel Kongre Raporu'nda belli uyarılar halinde dile getirmişti.

Ancak özellikle 1991 Ekim seçimleri ve sonrasındaki gelişmeler, PKK'nin Körfez Savaşı'ndan sonra yeni bir yöneliş içine girdiğini belirginleştirdi. Bu dönemde Türkiye emekçileriyle birleşerek "Ortak Ev" kurma projesinin yerini, bölge devletleriyle daha sıkı ittifaklardan geçerek Batı devletlerinin desteğini arama çabaları aldı.

Kürt hareketinin önünde iki model, iki seçenek vardır. Biri Kuzey Irak modelidir; başka deyişle emperyalistlerle işbirliği yaparak Kürt devleti kurmaktır. İkincisi halkçı modeldir; her milliyetten emekçilerin emperyalizme ve hakim sınıflara karşı birleşerek ulusal sorunu çözmesi ve devrim yapmasıdır."[864]

Kürt halk hareketi ile kastedilen aslında PKK'dır. Bu açıdan bakıldığında, İşçi Partili'lerin yukarıdaki sözlerinden şöyle bir sonuç çıkmaktadır: PKK, 1991 Ekim'inden itibaren kendine yeni bir yol çizmeye başlamış, Aydınlıkçılar ile birlikte yürümekten vazgeçmiş ve dolaylı yoldan değil, doğrudan ve müstakil olarak emperyalistlere bağlanmayı tercih etmiştir. Daha doğrusu PKK, emperyalist taşeronluğu rolüne uygun düşecek biçimde daha üst perdeden bir bağımlılık ilişkisi içine girmiştir. Anlaşılan, PKK'nın artık Aydınlıkçıların yol göstericiliğine ve siyasi, politik ilişki ve tecrübelerine ihtiyaçları kalmamıştır. Aydınlıkçılardan bağımsız şekilde hareket etmeye karar vermiştir. Tabii Aydınlıkçılar, bu yeni yönelimden hoşnut olmamıştır. Bu hoşnutsuzluklarını da şu şekilde dile getirmişlerdir:

"*PKK liderliği, önce bölge ülkeleriyle girdiği bağlantılar sonucu bağımsız politika izleme yeteneğini yitirmiş, daha sonra şiddetlendirdiği savaşın dayattığı sorunları aşmak için, Batı devletlerinden destek aramaya yönelmiştir. Emperyalist ülkeler ise, bir yandan devlet şiddetini desteklerken, bir yandan da PKK'yı batılılaştırma operasyonunu yürüttüler ve bunda önemli kazanımlar da elde ettiler.*

Bugün gelinen noktada, PKK liderliği, açıkça "Yeni Dünya Düzeni" içinde roller almaya taliptir ve bu yönde politikalar geliştirmektedir. Batının büyük devletlerine bel bağlama politikası ile dincilikle işbirliği el ele gitmektedir.

Bakırköy, Çarşıkapı eylemlerinden başlayarak Başbağlar ve Yavi'de Türk köylülerinin toplu olarak kurşuna dizilmesi ve son zamanlarda orman yakmak gibi halklar arasındaki

[864] İşçi Partisi, **Program**..., s. 123 vd.

kardeşliği dinamitleyen ve devlete büyük olanaklar sağlayan eylem çizgisi de, Türkiye işçi sınıfıyla birlikte mücadele ve ortak devrim açısının yitirildiğini gösteriyor."[865]

Bu ifadeler, Aydınlıkçılar için PKK ile ortak bir zeminde siyaset üretilmesinin imkansızlaştığının itirafıdır aslında. Belli ki, İşçi Partili'ler yarı yolda bırakılmış ve yeni döneme uygun yeni stratejiler, yeni taktikler bulmak zorunda kalmışlarıdır. Yoksa Aydınlıkçıların, PKK'nın en başından beri emperyalistlerin çıkarları doğrultusunda kurulduğunu ve kullanıldığını bilmemeleri; XIX. yüzyıldan itibaren bir takım kültürel, siyasal çalışmalar doğrultusunda emperyalistler tarafından laboratuvar ortamında üretilmiş "Doğu Sorunu" isimli suni bir sorunun parçası olduğunu anlamamış olmaları mümkün değildir. Türkiye siyasetine talip olanların, bu tarihi gerçekleri *a priori* bilip, kabul etmesi ve siyasetlerini de bu gerçekler üzerine bina etmesi, şüphesiz ki en doğru görünen, rasyonal yoldur. PKK gibi bir terör örgütüne ve hatta emperyalist maşasına önceleri özgürlükçü-demokratik bir halk hareketiymiş, emperyalist güçlerle hiçbir bağı, bağlantısı yokmuş gibi yaklaşıp, istediğini alamayınca gerçekleri görmeye başlamanın hiçbir samimi tarafı görünmemektedir. Aydınlıkçılar Kürt meselesi hakkındaki görüşlerine şöyle devam etmektedirler:

"*PKK liderliğinin sonuçlarını bilerek bu tavrı aldığı görülüyor.* ***Çünkü gelişme ufkunu ulusal düşmanlıkta ve Batı'yı ikna etmekte görüyor.*** *Açıkçası Kuzey Irak ve Bosna-Hersek modeli benimsenmektedir.*

Türkiye emekçilerine değil de, çeşitli bölge devletlerine ve dünya ölçeğinde düzen güçlerine bel bağlayan çizgi, önemli politika hatalarına da yol açmıştır. Kürt hareketi, 1991 Ekim Seçimi'nde, devletin hazırladığı sindirme operasyonuna kuvvet veren bir ittifaka girdi. Seçimde SHP'nin arkasına takılmaya zorlanan halk kitleleri, 1992 Bahar operasyonunda şoka uğradı.

İşçi Partisi'ni bir rakip gibi gören PKK liderliği, hakim sınıf iktidarının SHP kanadıyla ittifaka girerek, kasaba ve kentlerde yükselen kitle hareketinin geri çekilişinin koşullarını yarattı.*"*[866]

PKK'nın izlediği çizginin 1991 yılı itibariyle emperyalist-kapitalist egemen güçlerin yanına düştüğünü, onların paralelinde bir seyir izlediğini ileri süren İşçi Partisi, keskin stratejik dönüşler arifesinde yapmayı alışkanlık edindiği gibi, yeni baştan bir

865 İşçi Partisi, **Program**..., s. 124-125.
866 İşçi Partisi, **Program**..., s. 125.

"başat çelişki" teorisi inşa etmeye koyulmuştur. Buna göre, PKK'nın izlediği çizgi, bu "başat çelişki" teorisine uymadığı için baştan sona hatalıdır. Çünkü PKK, gerçeğe aykırı biçimde Türkiye, İran, Irak ve Suriye gibi "Ezilen Ülkeleri" de "Emperyalist-Sömürücü" güçlerin arasında görmektedir. Bu, İP'ye göre yanlış bir değerlendirmedir ve doğal olarak yanlış sonuçlara, yanlış politika ve uygulamalara götürmektedir. İşin doğrusu ise şöyledir:

> "*Türkiye, İran, Suriye ve Irak gibi Ezilen Dünya ülkelerini ve uluslarını "sömürgeci" ilan etmek, emperyalistlerin ürettiği bir teoridir. Bu teoriden kaynaklanan stratejide, baş düşman Türkiye, İran, Irak veya Suriye'dir; emperyalistler ise, kaçınılmaz olarak müttefik olmaktadır. Kuzey Irak'ta 30 yıldır tekrarlanan trajedi, Sömürge Teorisi'nin emperyalizme hizmet ettiğini çok açık biçimde ortaya koymuştur. Zaten Sömürge Teorisi'nin savunucuları, Ortadoğu'da Kürtlerin doğal müttefikinin ABD ve İsrail olduğunu açıkça belirtiyorlar.*
>
> *Bugün gelinen noktada, Botan'dan çözüm girişimi* (İşçi Partisi'nin 80'li yıllar boyunca hayata geçirmeye çalıştığı çözüm stratejisi kastediliyor) *devrimci açıdan tıkanmıştır.* ***PKK, Batı devletlerinin çözümünde rol alma olanaklarını aramaktadır.***"[867]

İşçi Partisi'nin çözümü ise Kürt meselesinin, barışçı yollardan ulusal eşitlik ve özgürlük ilkesi ışığında çözülmesidir. İşçi Partisi, küreselleşmenin ve Yeni Dünya Düzeni'nin karşısında olduğunu da özellikle belirtmektedir. Bu nedenle, bu maksatlı politikaların dümen suyunda ilerleyecek hareketlerden, siyasetlerden uzak durulması gerektiğini savunmaktadır. İP'lilere göre, ne devletin ne de PKK'nın, emperyalistlerle işbirliği halinde çözüm üretmelerine müsade edilmelidir. Çözüm, ancak emperyalizme karşı kararlı ve tutarlı bir mücadele ile elde edilebilecektir. Bu nedenle, *İşçi Partisi, Kürt meselesini nihai olarak her milliyetten halkın bir Emekçi Cumhuriyeti kurarak eşitlik, özgürlük, kardeşlik ve gönüllü birlikle çözülebileceğini savunmaktadır.* [868]

Görüldüğü üzere, Aydınlıkçıların doksanlı yılların ikinci yarısı ile birlikte PKK'ya yönelik bakışları keskin biçimde değişmiştir. Artık PKK, gerilla romantizmi ile tarif edilebilecek bir mücadelenin özgürlük savaşçısı olarak değil, doğrudan emperyalizmin maşalığına soyunmuş bir terör örgütü olarak, yani gerçek görünümü üzerinden değerlendirilmeye başlanmıştır. Fakat bir yandan da eskinin posalaşmış görüşlerine de devam edilmekteydi. Örneğin, devletin silahlı gücü ile terör örgütünü

---

[867] İşçi Partisi, **Program**..., s. 126.
[868] İşçi Partisi, **Program**..., s. 127-128.

sindirme yöntemi, Aydınlıkçılar için halen daha doğru ve geçerli bir çözüm olarak görülmemekteydi. Aydınlıkçılar "barış", "özgürlük" ve "eşitlik" gibi, her düşünceden kişinin veya yapının işine geldiği gibi yorumlayabileceği içi boşaltılmış kavramları kullanarak bir takım "soyut" önerilerde bulunmaya devam ediyorlardı. Ancak bu yönelim bir noktaya kadar sürdürülebilmiş ve bir müddet sonra Aydınlıkçılar tarafından tamamen terkedilmek zorunda kalınmıştır. Ve o terkediş anında öyle birşey olmuştur ki, sanki Aydınlıkçılar birden bire "aydınlanıvermişler" ve o andan itibaren geçmişlerinden beri savunageldikleri ne varsa, bütünüyle onların aksini savunmaya başlamışlardır. Özellikle 28 Şubat itibariyle, yıllarca ordu karşıtlığı yapan İşçi Partisi, birden bire TSK yanlısı bir tutum izlemeye başlamıştır.

Açıkçası bunun bir sebebi de Aydınlıkçıların Kürtçülük hareketine yönelik bakış açılarının kökten değişmiş olmasıydı. Kürtçülüğün ayrılıkçı-bölücü tarafı ile "tanışan" Aydınlık çevresi, mecburen, başından itibaren haklı biçimde bu harekete karşı çıkan ve bu hareket ile silahlı mücadeleye girişen TSK'nın yanında yeralmak durumunda kalmıştır. Öte yandan şunu da belirtmek gerekir ki İşçi Partisi, 28 Şubat'ı bir süreç olarak görmekte ve bu süreci, Türk Ordusu'nun ABD denetimindeki Kuzey Irak'a sınır ötesi operasyon düzenlediği Mart 1995 tarihli Çelik Harekatı'yla birlikte başlatmaktadır. İşçi Partisi'ne göre Türk Ordusu, ABD'nin Kuzey Irak'taki egemenlik alanına girerek 28 Şubat sürecinin fitilini yakmıştır. Ve bu sürecin asıl itici gücü, 1989 Bahar'ında yükselen işçi hareketleridir. Başta Perinçek olmak üzere İşçi Partili'ler, emekçi hareketi ile 28 Şubat'ı gerçekleştiren TSK güçleri arasında bir irtibat görmekte ve bu ilişkinin ulusal devletin savunulması ve Kemalist Devrim'in tamamlanması hedefinde kesiştiğini savunmaktaydılar. Onlara göre emperyalist güçlerin Kuzey Irak'ta PKK eli ile kurmak istediği kukla devlet girişimi Çelik Harekatı ile yıkılmış, sonrasında gelen 28 Şubat süreci ile de ikincil tehdit olan irticanın üzerine gidilmiştir. Böylece aynen Kurtuluş Savaşı-Cumhuriyet Devrimleri sürecinin içiçe oluşuna benzer biçimde, 28 Şubat sürecinde de Kemalist güçler, içiçe bir mücadeye girişmişler ve bir yandan ulus-devlete yönelik bölünme tehdidine direnirlerken, diğer bir yandan karşı-devrimci güçleri tecrit edecek hamleleri hayata geçirmişlerdir.[869] Ve bunun neticesinde MDD günlerinden beri Kemalist Devrim'in tamamlanması için ulusalcı güçlerle ittifakı şiar edinmiş olan Aydınlıkçılar, bu yolda TSK başta olmak üzere tüm ulusalcı-millici güçlerle ittifak

[869] Doğu Perinçek, **28 Şubat ve Ordu**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000, s. 11.

etmeyi ana stratejik yol olarak görmeye başlamışlardır. Bu siyasetlerini de, partilerinin 17-19 Aralık 1999 tarihli V. Genel Kongre Kararları ile resmiyete kavuşturmuşlardır.

5.4. İşçi Partisi Beşinci Genel Kongresi ve Ulusalcı Kırılma

Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi İşçi Partili'ler, 28 Şubat sürecinin ve bu süreçte hayata geçirilen uygulamaların hem bağımsızlık, hem de laiklik açılarından kendi politikalarıyla bire bir örtüştüğünü savunmaktaydılar. Bu düşünce, tanınmış Aydınlıkçı ve İşçi Partisi yöneticisi Ferit İlsever'in *Cumhuriyet Devrimi Kanunları* isimli eserine şöyle yansımıştır:

> "*Cumhuriyet Devrimi'nin İkinci Taarruzu diye adlandırdığımız bu sürecin yükselişindeki nirengi noktaları şunlardır:*
>
> ***Mart 1995:*** *Türk Ordusu'nun Çelik Harekatı'yla ABD denetimindeki Kuzey Irak'a girmesi.*
>
> ***Eylül 1996:*** *Türk Ordusu-Irak-Barzani işbirliğiyle, ABD'nin Kuzey Irak'taki mevzilerinin çökertilmesi.*
>
> ***Kasım 1996:*** *Susurluk olayıyla birlikte, mafyalaşan rejime karşı halkı aydınlatma hareketinin başlaması.*
>
> ***28 Şubat 1997:*** *Milli Güvenlik Kurulu'nun, irticaya karşı Cumhuriyet Devrimi Kanunları'nın uygulanması yönündeki kararı.*
>
> ***29 Nisan 1997:*** *Genelkurmay'ın, baş tehdit içine alınan irticayı 'gereğinde ulusun talebi doğrultusunda askeri güçle tasfiye' anlayışını içeren, 'Milli Askeri Stratejik Konsept' (MASK)'i, kamuoyuna açıklaması.*
>
> ***30 Haziran 1997:*** *Erbakan-Çiller iktidarının, Halk-Ordu işbirliğiyle gerçekleşen kitle hareketiyle devrilmesi.*
>
> ***31 Ekim 1997:*** *Milli Güvenlik Kurulu'nun, yeni Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi'ni kabul ederek ırkçı boyutlardaki milliyetçiliği düşman kapsamı içine alması ve ülkücü mafyayı tasfiye kararı.*
>
> ***Aralık 1997:*** *Genelkurmay'ın, 'Batı destekli irtica ile iç savaş tehdidi'ne karşı TSK'ni yeniden yapılandırması.*
>
> *Toplam olarak baktığımız zaman, 28 Şubat süreci, ABD güdümlü mafia-gladyo-tarikat rejiminde belli gedikler açmıştır. Bölge güçleri, işbirliği yaparak, ABD'nin Kuzey Irak'taki kukla devlet projesine karşı eylemli direnişe geçmiştir. 12 Eylül rejimin, Turgut Özal'ın kişiliğinde Çankaya'ya kadar çıkarttığı ve Refah Partisi ile hükümetin büyük ortağı yaptığı tarikatların siyasal mevzilerine ağır darbeler indirilmiş, hatta partileri kapatılmıştır. İmam Hatiplerin orta*

kısımları kaldırılmış ve yasadışı Kur'an kursları sınırlandırılmıştır. Sağ partiler Meclis'te büyük çoğunluğa sahip oldukları halde hükümet kuramaz hale getirilmişlerdir.

Bütün bunlar 28 Şubat sürecinin bir Cumhuriyet Devrimi atağı olduğunu göstermektedir. Ancak, bu atağa, 27 Mayıs'ı da dikkate alarak Üçüncü Taarruz demek daha yerinde olur.

En önemlisi ve 27 Mayıs'tan farklı yönü, ***28 Şubat, laiklik ve bağımsızlık cephelerinde, İşçi Partisi'nin öne sürdüğü program ve siyasetlerden büyük ölçüde etkilenmiştir.***

28 Şubat 1997 kararları, İşçi Partisi'nin, 'Cumhuriyet Devrimi Kanunları Uygulansın' başlıklı 12 maddeden oluşan taleplerinin izini taşımaktadır.[870]

Partimizin yıllardır savunduğu 'bölge merkezli dış politika', 28 Şubat'tan sonra bir süre hükümet programlarına girmiştir. *Avrasya Seçeneği, geniş güçleri etkilemiştir.*

Irkçı milliyetçilik düşman kapsamına alınmış ve ülkücü mafyanın tasfiyesi, Milli Güvenlik Siyaset belgesine konmuştur.

Bu nedenlerle Cumhuriyet Devrimi'nin bu yeni atağının ön cephesinde yer almak ve süreci Kemalist Devrimi tamamlama yönünde geliştirmek, emekçi sınıfların temel meselesidir ve İşçi Partisi de bu görevi üstlenmiştir."[871]

Görüldüğü üzere Aydınlıkçılar, 28 Şubat süreci ile birlikte izlemeye başladıkları ordu yanlısı tutumu Cumhuriyet Devrimi'nin yeni atağı olarak kabul etmekteydiler. Aydınlıkçıların bu süreçle birlikte Kürt meselesine bakışı da değişmiş ve önceleri gerilla ve Kürt halk hareketinin önderliği olarak bahsettikleri bölücü örgüt PKK'ya karşı net bir tavır almaya başlamışlardır.[872] Aydınlıkçılara göre PKK, Körfez Savaşı'ndan sonra Batılı emperyalistlerin bölgedeki yeni düzenlemeleriyle bütünleşen bir çizgiye kaymış ve emperyalist güçlerin "kozu" haline gelmiştir. Dolayısıyla sorun ancak ortak vatan, ortak üniter devlet, haklara saygı ve eşitlik temelinde çözülebilecektir.[873] İşin en ilginç tarafıysa o tarihe kadar Kemalist milliyetçiliğin Kürtler için kanlı ve acı sonuçlar meydana getirdiğini ileri süren ve Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı esnasında Kürtlere verdiği sözü tutmadığını savunan Aydınlıkçıların, V. Genel Kongre kararları ile

---

870 İşçi Partisi Başkanlık Kurulu Ferit İlsever'e, 1996 yılı başlarında Cumhuriyet Devrimleri'ni araştırma ve kitap haline getirme görevi vermiştir. Bu çalışma, önce Milliyet gazetesinde yazı dizisi olarak yayımlanmış, daha sonraysa Kaynak Yayınları tarafından kitaplaştırılmıştır. İşçi Partisi, 22-24 Kasım 1996 günleri Ankara'da 4. Kongresini toplamış ve "Devrim Kanunları Uygulansın" kampanyası başlatmıştır. Söz konusu kampanya 16 Ocak 1997 günü İstanbul'da resmi olarak başlamıştır. Aydınlıkçılar, bu çalışmanın ve kampanyanın 28 Şubat Kararlarından önce hayata geçirildiklerinden yola çıkarak zamanın ruhuna etkili biçimde nüfuz ettiklerini ve 28 Şubat kararlarının da aynı ruhtan ve kendilerinden etkilendiğini savunmaktadırlar. Bkz.: Ferit İlsever, **Cumhuriyet Devrimi Kanunları**, 3. baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1997, s. 7-8.

871 **2000'lerde İşçi Partisi**, 2. baskı, İşçi Partisi Yayınları: İstanbul, 2002, s. 10-12 vd.

872 **2000'lerde İşçi Partisi**, s. 21.

873 **2000'lerde İşçi Partisi**, s. 47-48.

resmiyet kazanan yeni görüşlerine göre Mustafa Kemal'in Amasya Protokolü, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Lozan'daki tezleri Kürt meselesi için yeterli görülmeye başlanmıştır. Böylece, Mustafa Kemal'i ve onun tezlerini tahkir etme politikasına son verilmiş ve yerine Mustafa Kemal'in görüşlerini olumlayan, destekleyen bir çizgiye kayılmıştır. Artık Aydınlıkçılar federasyon seçeneğini mahkum ediyorlar ve Türkler ile Kürtlerin birlikte yaşamaya zorunlu oldukları tezini savunmaya başlıyorlardı. Hatta bunu açıktan açığa bir "özeleştiri" konusu dahi etmekten imtina etmemişlerdir. V. Kongre kararlarına geçen "özeleştiri" başlıklı kısımda, "*geçmişte kalan hatalı bir yaklaşımı ele almanın zamanı gelmiştir*" denilerek konuya girilmiş ve 1991 yılında Sosyalist Parti tarafından öngörülen federasyon çözümü açık biçimde mahkum edilmiştir:

> "*1991 yılında Sosyalist Parti, genel çizgileri doğru olan bir programın içinde, Türkiye halkının kabulüne bağlı olarak federasyon çözümünün uygun olabileceğini öngörmüştü. Kuşkusuz orada federasyon, ayrılığı önlemek ve üniter devlete gidişin bir basamağı olarak öneriliyordu. Hatta söz konusu programın ilk taslağında, bu husus açıkça ifade edilmiş, ancak gönüllü birlik açısından bir güvensizlik yaratmaması için bu bölüm daha sonra çıkarılmıştı.*
>
> ***Federasyonun yanlış olduğu çabuk anlaşıldı.*** *Ne var ki, bu arada hem Sosyalist Parti'ye karşı kapatma davası, hem de ceza davaları açılmıştı. Böyle bir özeleştiriyi yargılamanın devam ettiği koşullarda yapmak yanlış yorumlara yol açacaktı. Bunun gerçek bir tercih olduğundan kuşkuya düşülecek ve tehditlerden kaçmak için kabul edildiği değerlendirmesi yapılacaktı. O zaman doğrularda berraklaşma sağlanamayacaktı. Partimizin özeleştirisi bu sebeplerle uygun koşullara bırakıldı. Bugün o koşullar artık gelmiştir, yargılamalar bitmiştir.*
>
> ***Üniter devletin basamağı olarak da olsa federasyon ve özerklik, Türkiye halkının bağımsızlık ve demokrasi ihtiyacına ve ülkemizin koşullarına uygun değildir.*** *Bu çözümler, emperyalizmin bölge üzerindeki müdahalesinin ağırlığı dikkate alınırsa, halkımızın birlik ihtiyacına cevap vermeyen gelişmelere zemin hazırlayabilir. Öte yandan Ortaçağ ilişkilerinin kökünü kazıyan devrimci programla birlikte uygulanması şartına rağmen, federasyon ve özerklik, Ortaçağlı güçlerin varlıklarını sürdürmelerine ve milli demokratik devrimi frenlemelerine de olanak verebilir.*"[874]

Kürt meselesinin Kemalist yoldan ve üniter devlet yapısı temelinde çözülebileceği yollu görüşe yönelmeye başlayan ve sosyalist "özeleştiri" kurumunu bu yönde çalıştıran Aydınlıkçılar, Sosyalist Parti dönemi boyunca savunup durdukları

---

[874] **2000'lerde İşçi Partisi**, s. 48-49.

"Kürt Sorunu"nun varlığı fikrinden de hızla vazgeçerek, fiili olarak bu sorunun ortadan kalktığı prensibini benimsemişlerdir:

> "*2000 yılı eşiğinde, Kürt sorunu, hak ve özgürlükler açısından fiilen çözülmüştür. Kürt realitesi devlet makamları tarafından kabul edilmiştir. Kürtçe gazete, dergi ve kitap çıkarılmakta, Kürtçe müzik yayını yapılmaktadır. Bugün yapılması gereken, bu fiili durumun hukuki çerçevesini belirlemek ve Kürt yurttaşlarımız içinde bir gönül ferahlığı ortamı yaratmaktır. Bunun koşulları oluşmuştur.*"[875]

İşçi Partisi Genel Başkanı ve aynı zamanda Aydınlık Hareketi'nin lideri Doğu Perinçek, gazeteci Mine Şenocaklı'ya verdiği röportajda, partinin Kürt meselesine bakışındaki değişim ile ilgili olarak şu açıklamaları yapmıştır:

> "***ŞENOCAKLI-*** *Yakın zamana kadar 'Türkiye'de Kürt sorununun çözümü demokratik, federal emekçi cumhuriyeti kurulması ile mümkündür' diyordunuz. Bugünkü söylemlerinizde ise, 'Kürt Sorunu" yerine daha çok "Terör" nitelemesini ön plana çıkarıyor ve bu terörü sona erdirebilmenin yegane yolu olarak da İşçi Partisi tarafından kurulacak Milli Hükümet'i gösteriyorsunuz*
>
> ***PERİNÇEK- Evet. Burada çelişki var. Yanlıştı.*** *Bakın biz her zaman Türkiye'nin birlik ve bütünlüğünden yana olduk. Fakat çok kısa bir dönem, 1991-1992 yıllarında Amerika geliyor Kürdümüze el atıyordu. Biz dedik ki, Amerika federasyon vereceğine, Atatürk gibi yapalım. Biliyorsunuz İngilizler Kürtlere özerkliği savunuyordu. Atatürk, 'Bırak İngiliz'i ben sana özerklik vereceğim' dedi. Kurtuluş Savaşı'nda Kürtlere özerkliği savundu. Biz orada bir Atatürk taklitçiliği yaptık. Bu yanlıştı. 'Önce onları bir rahatlatalım, federasyon olsun, birliğin içine almış olalım, ondan sonra da adım adım kaynaşma ile bir üniter devlete doğru götürelim' dedik. Bunun yanlış olduğu ortaya çıktı ve biz özeleştirisini yaptık. Kongre kararıyla…**Amerika'yla 'Sen Kürde şunu veriyorsun, ben de bunu veriyorum'** diyerek yarışa girersen kazanma şansın yok. Çünkü Amerika her zaman daha fazlasını verir. Bunu anladık…*"[876]

Hareket, aynı zamanda ayrılıkçı Kürtçülük ile mücadele yöntemi konusunda da büyük bir dönüşüm yaşamıştı. Önceleri TSK'nın Güneydoğu'da verdiği silahlı mücadeleyi eleştiri konusu yapan ve "devlet terörü" diyerek mahkum eden Aydınlıkçılar için artık bu yöntem bir zaruret halini almıştı:

---

875 **2000'lerde İşçi Partisi**, s. 50
876 **Aydınlık**, "Perinçek Kimdir?", s. 20

"***ŞENOCAKLI-*** *Silahlı mücadele çözüm değil yani…*

PERİNÇEK- *Hayır. Silahı mücadele de olacak tabii… Onu devletle yapacağız.* ***Bu iş silahsız çözülmez****. Ancak* ***terörle*** *mücadele yalnız orduya bırakılacak bir iş değildir; çok cephelidir. Halkı kazanmak ise işin esasıdır...*"[877]

Görüldüğü üzere Aydınlıkçılar için artık PKK'nın yaptığı "gerilla mücadelesi" veya "ulusal kurtuluş mücadelesi" değil düpedüz terördür ve PKK da terörist bir örgüt. Yukarıda belirtildiği gibi, Türk ordusunun ve Türk milletinin başından beri sahip olduğu bu görüşe, Aydınlık çevresi uzun bir süre sonra ulaşabilmiş ve TSK'ya yönelik bakışını ancak o zaman tamamiyle değiştirmişti. Ve bakışlarını değiştirdikleri tarihten itibaren Aydınlıkçılar, Türkiye'nin ancak ordu ile, silahlı mücadele ile çözebileceği sorunların eşiğinde olduğu tahlilini savunmaya başlamış ve bu sorunların da ancak güçlü bir ulusal ordu ile aşılabileceği fikrini benimsemişlerdi. Dolayısıyla halk, Kemalist Devrim geleneğine bağlılık zemininde ordusuna sahip çıkmalı ve Ordu-Millet beraberliği böylece gerçekleşmeliydi. Çünkü batılı emperyalistlerin yegane amacı, öncelikle Türk ordusunu yıkmak ve bu yolla ulus-devletin bölünmesi sürecini kolaylaştırmaktı.[878]

Doğu Perinçek, ilk baskısını 1999 yılında yaptığı kitabı *Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası*'nda Kürt meselesinin emperyalist güçler tarafından küreselleştirilmeye ve tüm dünyanın sorunu haline getirilmeye çalışıldığını; bu yapılırken özellikle "insan hakları" ve "barışçı olmak" gibi süslü kavramların öne çıkarıldığını belirtmiş ve bu nedenlerle sorunun Türk ve Kürt halklarının kendi içinde hallolması gerektiğini, aşırı şiddet uygulamalarıyla emperyalistlere koz verilmemesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre çözüm kardeşlik çözümüdür ve emperyalizmden bağımsızlaşmak suretiyle demokratikleşme hedefi gerçekleştirilecek olursa, söz konusu sorun da kendiliğinden ortadan kalkacaktır.[879] İşçi Partisi Başkanlık Kurulu üyesi ve eski Aydınlıkçı Arslan Kılıç da aynı fikirleri savunmuş ve 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra "küreselleştiği"ni öngördüğü Kürt Meselesinin çözümünü, Türklerin Kürtler ile birlikte ABD'ye karşı anti-emperyalist bir çizgide birleşmesinde bulduğunu belirtmiştir.[880]

---

877 **Aydınlık**, "Perinçek Kimdir?", s. 20
878 **2000'lerde İşçi Partisi**, s. 55-56.
879 D. Perinçek, **Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası**, 2. baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999, s. 309, 311 ve 313.
880 Arslan Kılıç, "Çözüm: Kürt'le Birleşip ABD'yi Yenmek", **Teori**, sayı 237, Ekim 2009, s. 4, 9.

Öte yandan Aydınlıkçılar, uzun yıllardır savunageldikleri milliyetçilik karşıtı söylemi de terk ederek, Atatürk milliyetçiliğinde buluşulabileceğini savunmaya başlamışlardır. V. Genel Kongre kararlarında aynen şu ibareler geçmektedir:

> "*Altı Ok'un milliyetçilik ilkesi, Kürtleri dışlayan yorum ve uygulamalardan arındırılmalıdır. Milliyetçiliğin Atatürk dönemindeki resmi yorumuna dönülmelidir…..Görüldüğü gibi, Atatürk'ün önderliğinde yapılan resmi milliyetçilik tanımı iki esastan oluşmaktadır:*
>
> *Bir: İlerleme yolunda çağdaş uygarlıkla uyum.*
>
> *İki: Türk toplumunun özel karakterini ve bağımsızlığını korumak.*
>
> *Kemalist Devrim'in milliyetçiliği özet olarak, Çağdaş Türkiyecilik ve bağımsızlıkçılıktır.*"[881]

Bu sözlerin, "*Mecbur değilim Atatürk milliyetçisi olmaya…Partimiz milliyetçiliği bir ideoloji olarak benimsemiyor*" diyen birinin kaleminden çıkması her ne kadar şaşırtıcı olsa da, Aydınlık Hareketinin ve onun liderinin geldiği son noktayı göstermesi bakımından önemlidir. İşçi Partisi yöneticiliğinin yanı sıra Teori dergisi Yazı Kurulu Sekreterliği görevini de yürüten Mehmet Ulusoy'un, "*İlk Türkçüler Devrimciydi*" isimli makalesinde ileri sürdüğü milliyetçiliğe dair görüşleri de yukarıdaki olguları desteklemektedir. Ulusoy'a göre Kemalizmin Altı Ok'unda yer alan devrimci milliyetçilik anlayışı anti-emperyalist ve tam-bağımsızlıkçı özü ile sahiplenilmesi gerekli bir miras olarak ortada durmaktadır. Ulusoy sözlerine şöyle devam etmektedir:

> "*Günümüzde, antiemperyalist milliyetçiliğin tartışmasız tek ölçütü haline gelen ABD (ve AB) emperyalizmine karşı mücadele ve yeniden Kemalist ilkelere sarılma ekseninde bir ayrışma-yeniden saflaşma süreci yaşıyor.*
>
> *Geldiğimiz noktada, bütün ulusal bağımsızlıkçı ve aydınlanmacı güçler için biricik birleştirici eksenin Kemalizm ve Altı Ok olduğu hızla kendini kabul ettirmektedir. Bunu bilinçlere çıkarmak ve iyice kavramak ve geniş yığınlara kavratmak en önemli görev olmaya devam ediyor. Bunun için özellikle Kemalizmin dayandığı Türk milliyetçiliğinin, Yani Cumhuriyet öncesi dönemdeki Türkçülüğün, ilk Türkçülerin halkçı ve devrimci özelliğini bütün yönleriyle inceleyip ortaya koymak gerekir.*"[882]

---

[881] **2000'lerde İşçi Partisi**, s. 51.
[882] Mehmet Ulusoy, "İlk Türkçüler Devrimciydi", **Teori**, sayı 165, Ekim 2003, s. 16-17.

Görüldüğü üzere, 17-19 Aralık 1999 günleri arasında gerçekleşen İşçi Partisi V. Genel Kongresi Kararları, Aydınlık Hareketi'nin iki binli yıllara daha ulusalcı, daha millici ve daha Kemalist bir hareket olarak adım atmasının temellerini döşemiştir. Hatta bu durum, V. Genel Kongre'nin sonunda yapılan Anıtkabir ziyareti esnasında anı defterine yazılanlarla daha da pekişmiştir. "*Türkiye Devrimi'nin Büyük Önderi, Mazlumlar Dünyası'nın Büyük Devrimcisi Aziz Atatürk*" şeklinde başlayan yazıda şu önemli cümleler yer almaktaydı:

> "*Mücadeleye atılma günü geldiği zaman, zorluklardan korkmayan devrimci karakterini örnek alıyor.*
>
> *Yeni Sevr tehdidinin karşısına, Yeniden Kuvayı Milliye, Yeniden Cumhuriyet Devrimi kararlılığıyla dikiliyoruz……Milletimiz, Senin devrim davana sarılarak, Altı Ok Programını uygulayacak ve 21. yüzyılın başında 'Küçük Amerika' rejiminden kurtularak, Kemalist Devrimi tamamlayacaktır.* ***İşçi Partisi, bu büyük devrimci görevin yerine getirilmesinde, milletin bütün kaynaklarının seferber edilmesi için üzerine düşen görevin bilincindedir ve her türlü fedakarlığa hazırdır.***
>
> *Milletin azim ve kararı ve senin devrimci hatıran en büyük kuvvet kaynağıdır….*"[883]

Atatürk'e yönelik bu güzellemelerden anlaşılacağı üzere, yıllarca Kemalist politikalara karşı çıkan Aydınlık Hareketi, V. Genel Kongre ile birlikte düpedüz ulusalcı ve Kemalist bir çizgiye yönelmiştir. Aydınlıkçıların dönüşümleri bununla da kalmamış, bazı belirleyici politikalarda geçmişe nazaran çok farklı iddiaları savunmaya başlamışlardır. Bunların en başında da Kıbrıs politikası gelmektedir. Daha önceleri Kıbrıs'ın Türk Ordusu tarafından işgal edildiğini ileri süren ve bu işgalin en hızlı şekilde sona erdirilmesine çalışan Aydınlıkçılar, iki binli yıllarda bunun tam tersini savunmaya başlamış ve Denktaşçı bir politika izlemeye yönelmişlerdir. Bu noktada çok dikkat çekici bir örnek olarak Louizidu Davası anlatılabilir. Titina Louzidu isimli Rum kadın, KKTC'de kalan mülklerine ilişkin 1996 yılında AİHM'de Türkiye aleyhine dava açmış ve 1998 yılında Türkiye Cumhuriyeti, bu kadına tazminat ödemeye mahkum edilmişti. Ve dönemin Başbakanı ve AKP Genel Başkanı Tayyip Erdoğan'ın bu tazminatı faizi ile birlikte 1 milyon 120 bin euro olarak ödemeyi kabul etmesi üzerine İP Genel Başkanı Doğu Perinçek bir basın toplantısı düzenlemiş ve aynen şunları savunmuştur:

---

883 D. Perinçek, "Anıtkabir Defterine Ne Yazmıştık", **Aydınlık**, 7 Aralık 2003, s. 3.

"*Tayyip Erdoğan yönetiminin Rum Louzidu'ya bir milyon 120 bin Euro tazminat ödemesi, Türkiye'nin milli Kıbrıs politikasının temelden değiştirildiğini ifade etmektedir. Louzidu'ya tazminat kararı şu gerekçelere dayanmaktadır: 1.* ***Türkiye Kıbrıs'ı işgal etmiştir ve Kıbrıslı Rumları mağdur etmiştir.*** *2. KKTC diye bir devlet yoktur. Kıbrıslı Rumların muhatabı KKTC değil, Türkiye'dir. Tazminat ödeme karrıyla işte bu tezler de kabul edilmş oldu. Bu bir sabotajdır; Türkiye'nin Kıbrıs politikasının timeline dinamit konmuştur.*"[884]

Oysa tezin önceki bölümerinden rahatça hatırlanacağı üzere, Aydınlıkçılar ilk günden itibaren ve kurdukları tüm partilerin siyasi programlarında ve basın organlarında Kıbrıs'ın Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve onun ordusu tarafından işgal edildiğini savunmuştular. Şimdi ise Türkiye'yi işgalci konumuna düşereceği nedeniyle bahse konu Rum kadına tazminat ödenmesine karşı çıkıyorlardı. Salt bu örnek dahi, V. Kongre ile birlikte, daha doğrusu iki binli yıllara girişle birlikte Aydınlıkçıların şaşırtıcı bir değişim yaşadıklarına, tek başına delil olarak gösterilebilir. İşçi Partisi'nin Denktaş'a ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs hakkındaki resmi tezlerine yönelik sahiplenici tutumu bununla da kalmamış, Kıbrıs Meselesi hakkında diğer ulusalcı/Kemalist güçlerle birlikte konferanslar düzenlenmesine, yürüyüşler yapılmasına ön ayak olmuş ve yayın organı Aydınlık'ta defalarca Rauf Denktaş'a yer verilerek Kıbrıs tezlerine sahip çıkılmaya devam edilmiştir.[885] Kısacası İşçi Partililer, yani Aydınlık Hareketi mensupları Denktaş'ın KKTC davasına, iki binli yıllar ile birlikte, canı gönülden sahip çıkmaya başlamışlardır. Oysa zaten uzun yıllardan beri Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türk milleti bu davaya sahip çıkıyor, hatta Aydınlıkçıların "işgal" olarak karaladıkları Kıbrıs Savaşı'nda evlatlarını yitiriyorlardı. Bir hakikatin teslimi olarak denilebilir ki Aydınlık çevresi, Türk milletinin bulunduğu noktaya gelmeyi ancak elli sene sonra başarabilmiş ve bu müddet boyunca kendi milletine yabancı kalarak yaşamını sürdürmüştür. Ve ulusalcı çizgiyi benimseyene kadar geçen uzun yıllar içerisinde hep bu yabancılaşmanın olumsuz izlerini taşımak durumunda kalmıştır.

884 **Aydınlık**, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası Temelden Değişti", 7 Aralık 2003, s. 7.

885 Örneğin, 08.12.2003 tarihinde dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu'nun ünivesitesinde ev sahipliği yaptığı "KKTC Seçimleri ve Türkiye" isimli bir açık oturum düzenlenmiş ve bu açık oturuma Rauf Denktaş, CHP milletvekili Hasan Fehmi Güneş, DSP milletvekili Şükrü Sina Gürel, tanınmış ulusalcı Prof. Dr. Erol Manisalı ile birlikte Doğu Perinçek de katılmıştır. Öte yandan 29 Şubat 2004'te başlayan ve 3 Mart 2004 tarihinde sona eren ve Türkiye'nin on ayrı merkezinden Ankara'ya KKTC'ye ve Denktaş'a destek amacıyla bir yürüyüş düzenlenmiştir. "Dayan Denktaş, Uyan Türkiye" isimli bu yürüyüş tamamen İşçi Partisi'nin himayesinde ve öncülüğünde gerçekleşmiştir. Bkz.: **Aydınlık**, 7 Aralık 2003, s. 27; **Aydınlık**, "Dayan Denktaş, Uyan Türkiye", 29 Şubat 2004, s. 4- 7.

SONUÇ

Çalışmanın bu bölümünde hem Aydınlık Hareketi'nin 2000'li yıllarına mercek tutulacak, hem de tezin bütününden elde edilen bulgulardan objektif bir sonuca varılmaya çalışılacaktır. Hareketin 2000'li yıllarına bu bölümde değinilmesinin nedenine gelinecek olunursa, bunun sebebi, söz konusu yılları kapsayan zaman diliminin, bir tarih çalışması için yeterince geride kalmamış olmasıdır. Ele alınan kimi olaylar tezin yazıldığı dönemde dahi devam etmekte olan bir sürecin parçasıdırlar. Dolayısıyla kat'i hükümler vermeyi ve objektif kalabilmeyi zorlaştırmaktadırlar. Bu nedenle çalışmanın ana omurgasında ele alınıp incelenmeleri doğru görünmemiştir. Ancak ihtiva ettiği önemli konular nedeniyle, söz konusu tarih dilimini ve yaşanan olayları böyle bir çalışmanın dışında bırakmak da mümkün olamayacaktı. Bu sebeple söz konusu dönemi ve bu dönem içinde Aydınlıkçıların hayata geçirdikleri politikaları topyekün bir anlatım tarzı ile ele almak çok daha doğru bir yol olarak görünmüştür. Hem böylece söz konusu tarih diliminin ihtiva ettiği yoğun olaylar silsilesini bütünüyle incelemek mümkün olabilecektir. Bunun böyle olması aslında biraz da zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Çünkü 2000'li yıllar önemli gelişmelerin, teknolojinin ilerlemesine paralel biçimde çok hızlı yaşandığı; siyasi değişimlerin, politik virajların çok yoğun olduğu, herşeyden önemlisi teorik ve pratik saflaşmaların kolayca yer değiştirdiği, siyasi ittifakların süratle inşa edilip, süratle bozulduğu, doğrularla yanlışların yer değiştirdiği, kimin ak kimin kara olduğunun anlaşılamadığı post-modern bir dönem olmuştur. Bu durum Aydınlık Hareketi'ne de aynı şekilde yansımış ve müthiş bir süratle birbirini takip eden türlü gelişmenin girift ve karmaşık biçimde içiçe geçtiği bir süreç yaşanmasının önünü açmıştır. Bu sebeple yaşananlar, birbirinden bağımsız ayrı ayrı olaylarmış gibi değil de, ancak bütünsel şekilde ele alınabilirse bir anlam kazanacaktır. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde anlatılacaklar böyle bir perspektifle ele alınacak ve detaylara değil kuşbakışı görünümden elde edilen bulgulara yer verilecektir.

2000'li yıllara girildiğinde, Türkiye'nin uzun süredir yaşamadığı bir süpriz yaşanmış ve ANAP'tan sonra tekrar bir siyasi parti tek başına iktidar olma imkanını yakalamıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı günlerinden tanınan Recep Tayyip Erdoğan'ın Genel Başkanlığı'nda kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi, 3 Kasım 2002 genel seçimlerinden yüzde 34.2'lik bir oranla oyların çoğunluğunu alarak tek başına hükümet kurma hakkını elde etmişti. Bu arada 1952'den bu yana görülmemiş bir gelişme yaşanmış ve TBMM'ye ancak iki parti vekil gönderebilmeyi başarmıştı. AKP

ve CHP dışında kalan tam on altı siyasi parti, yüzde onluk seçim barajını geçecek oyu toplayamamıştı.[886] O tarihten itibaren AKP, Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde 2007 ve 2011 genel seçimlerini de kazanarak iki dönem daha iktidar olmaya hak kazanmış ve açıkça Türkiye'nin muhafazakar kesiminin teveccühüne ipotek koymuştur.

İktidarının ilk yıllarında attığı adımlarla AKP, başta ulusalcı/Kemalist kesim olmak üzere ülkücü/milliyetçi tüm vatanseverlerin tepkisini üzerine çekmişti. O yıllarda AB'ye verilen tavizler, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nin eşbaşkanlığının bir övünç vesilesi olarak sunulması, Ermeni'lerin yüz yıldır küreselleştirmeye çalıştığı tehcir olayının, uluslararası kamuoyuna haksız biçimde "soykırım" olarak sunulmasına AKP tarafından gerekli cevabın verilmesi yerine, Ermenistan'la yakınlaşma politikası izlenmesi, uzun yıllardır tüm kurumlarına sinsice sızarak devleti ele geçirmeyi amaçlayan tarikat kılığına bürünmüş bir terör örgütü olan FETÖ/PDY'nin devlette kadrolaşması için önünün iyiden iyiye açılması, sınırsızca girişilen özelleştirmeler neticesinde milli ekonomiden hiçbir eser kalmaması, Kıbrıs konusunda ver-kurtulcu, tavizci bir politikanın benimsenmiş olması, Güney Kıbrıs'ın AB'ye katılmasına göz yumulması, Türk ve Müslüman düşmanı Papa X. İnnocent heykeli önünde, tam da bağımsızlığın simgesi olan 29 Ekim günü AB Anayasa Taslağına imza atılması, Türk askerinin başına Amerikan askerleri tarafından çuval geçirilmesine göz yumulması, Türk milliyetçiliğinin gözden düşürülmesi girişimleri, bazı devlet kurumlarında T.C. ibaresinin kaldırılması, Kuzey Irak'ta bir Kürt Devleti kurulmasına ses çıkarılmaması, Kürtçülerin bağımsızlık kazanma yolunda ellerini güçlendirecek İkiz Sözleşmeler ve Kamu Yönetimi Reformu gibi yasal düzenlemelere gidilmesi, PKK'ya "açılım" adı altında verilen tavizler, Öcalan'ın hapsedildiği İmralı'da üst düzey devlet yetkililerinin katıldığı bir takım görüşmeler yapılması, "Türk'üm" demenin ayıp bir şeymiş gibi algılatılmaya çalışılması, ABD'nin sorunlu coğrafyalara bir "maşa" gibi sürmek istediği TSK içindeki Atatürkçü güçlerin direnişine "Ergenekon Tertibi" ile cevap verilmesi ve bu tertip eliyle ordu içindeki tüm Kemalist güçlerin tasfiye edilmesi, öte yandan gazeteci, işadamı, sivil vatandaş demeden tüm Kemalist/muhalif güçlerin söz konusu davanın içine katılarak tecrit edilmesi. Binlerce uydurulmuş ve üretilmiş, delil sayılamayacak "delillerlerle" ulusalcı/milliyetçi kesimlerin sindirilmeye çalışılması gibi vahim gelişmeler, kendisini milliyetçi, ulusalcı ve Kemalist olarak tanımlayan geniş bir kesimi AKP'nin karşı cephesine itmişti. Açılıma, AB'ye ve ABD'ye karşı duran ve

886 Leman Sinem Topçuoğlu, "The Conservative-Democratic Identity of The Justice And Development Party in The Turkish Center-Right Tradition, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, ODTÜ SBE, 2006), s. 1.

emperyalizme verilen tavizlere karşı çıkan tüm millici güçler o dönem AKP'nin karşısında yer almaktaydı.

Dolayısıyla, 90'ların ikinci yarısından itibaren TSK içindeki Kemalist güçlerle ittifaka giriştiği görülen ve Kemalist söylemiyle öne çıkan İşçi Partisi ve Aydınlık Hareketi mensupları da bu anti-emperyalist millici cephenin içinde yer almışlardır. Bu dönemde Aydınlıkçıların, 60'lı yıllardaki özlerine döndükleri görülmektedir. MDD'ci bir anlayışla devrimin emperyalizmin en zayıf halkasında gerçekleşeceğine olan inançları ile devrime güç verecek tüm kesimlerle aynı safta mücadele etmeyi hedefledikleri anlaşılmaktadır. Bu manada Aydınlıkçılar, altmışlı yıllarda müttefikleri durumundaki Kemalist kişi ve örgütlerle yeniden elele vermişlerdir. Hatta bu sefer ülkücü olarak bilinen ve belki zamanında MHP'ye yakın ve ABD ile işbirliği yapmış güçlerle de ittifakı göze almışlardır. Ya da Ergenekon tertibi nedeniyle bu ittifaka zorunlu olarak itilmişlerdir. Aydınlıkçı Mehmet Ulusoy, konu ile ilgili olarak aynen şunları söylemektedir:

> "*Ergenekon olayı, ABD'nin bütün planlarını bozar hale gelen, sağ ve sol kökenden gelen kollarıyla hızla toparlanan ve ulusal bir hükümete yönelen ulusal güçleri susturmak, özellikle de TSK'yı teslim almak için planlandığı, artık zeka özürlülerin bile kolayca kavradığı bir gerçektir. Neden ABD merkezli olduğunun en basit açıklaması, bütün tutuklananların en aktif ve etkili ABD (ve AKP) karşıtı ve ulusalcı-milliyetçi olmasıdır. Velevki bazıları darbeciydi, bu, onların anti ABD ve ulusal bağımsızlıkçı olmalarını değiştirmez ki, yöntemlerinin yanlışlığını gösterir. Hatta bazılarının geçmişte MHP'ye yakın duran ve ABD'yle işbirliği yaptığı, bugün ise yukarıda belirttiğimiz stratejik değişiklikler sonucu, Türkiye'nin bütünlüğünü parçalamayı hedefleyen aynı ABD'ye karşı mücadele etmelerini de engellemez.*"[887]

O dönemlerde tüm ulusalcı-milliyetçi güçler, aralarındaki ayrılıklara bakmaksızın Kurtuluş Savaşı günlerindeki heyecanla ve anlayışla bir araya gelmişlerdi. Tanınmış sosyalist şair Attila İlhan, özellikle bu cephenin birleştirici güçlerinden biri olarak ön plana çıkmış ve Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı yazılarla milli görüşçü, millici sosyalist ve ülkücü milliyetçi anlayıştaki tüm millici kesimleri birleştirme kavgası vermiştir:

[887] Mehmet Ulusoy, "Türkiye Gündemi ve Liberal Sol", **Teori**, sayı 228, Ocak 2009, s. 20.

"*...Batı ittifakı ve NATO üyeliğinden bu tarafa, sistem, ekonomiden kültüre, savunmadan eğitim ve öğretime, bütün ulusal kalelerimizi düşürmek peşindedir; dil'ini ve din'ini, açık açık, göstere göstere, dayatmaya başlamıştır; geçen yüzyılın başındakine benzer, bir dünya savaşı mağlubu olmadığımız halde aşağı yukarı aynı muameleye maruz kalmaktayız. O zaman, hangi kesimden olursak olalım, o dönemdeki benzerlerimizin, ne yaptığına bakacağız çünkü onlar, muzaffer olmuşlardır.*

Hanidir, yazıp çizerken olduğu kadar, söyleşirken de, o Müdafaa-i Hukuk tablosunu, gözler önüne getirmeye çalışıyorum: 1920'li yılların Gazi ve şehit Ankara'sında; Gazi Mustafa Kemal Paşa, bir yanına Ziya Bey'i (Gökalp) almıştı, bir yanına Yusuf Akçura'yı; Mehmet Akif Bey, hiç uzağında değildi, İstiklal Marşı ona rica edilmiştir; Börekçizade Rifat Hoca Efendi'yle, eylem birliği yapıyorlar; dahası, Baku'da, İttihatçıları etkisiz kılıp, TKP'yi örgütleyen Mustafa Suphi Bey-ki Galiyef'ten ruhsatlıdır- Paşa'dan, Ankara'da mülaki olmayı rica ediyor ve ricası kabul ediliyor; esasen o da, sosyalist soldan görünen Ethem Nejat Bey de, Şevket Süreyya Bey de, formasyonu itibariyle, Türk Ocağı aydını'dırlar; Nazım Hikmet de, Vala Nurettin'le Anadolu'ya iltihak etmiştir."[888]

Attila İlhan'ın amacı, AB'ci ve ABD'ci güçlere karşı tüm millici kesimleri tek çatı altında toplamaktı. Dönemin atmosferi içinde bunu, bir nebze de olsa başarabilmişti. İşçi Partisi de söz konusu kavganın öncülerinden biriydi. İşçi Partisi, mücadelesini daha çok bazı spesifik alanlara yoğunlaştırmıştı: Birincisi çeşitli eylem, yürüyüş ve konferanslarla AKP'nin gayrimilli uygulamalarına karşı Türkiye'nin millici güçleri ile birlikte pratik mücadeleye atılmış ve bu mücadeleyi en önde sürdürmüştür. Örneğin, 25 Ekim 2003 tarihinde Ankara Üniversitesi ve ADD tarafından düzenlenen ve üniversite öğretim üyelerinin de katıldıkları "Cumhuriyet'e Saygı Yürüyüşü"ne katılım göstermişlerdir.[889] 2007'de Girne'de Kıbrıs'a destek yürüyüşüne iştirak etmişlerdir.[890] 17 Mayıs 2009'da Ankara Tandoğan Meydanı'nda, 21 Haziran 2009 tarihinde İzmir'de düzenlenen Cumhuriyet Mitingleri'nde yine ön safta yer almışlardır.[891] Öte yandan ittifak edilebilecek tüm millici güçlerle ittifak etmeyi şiar edinmiş bir parti olarak

888 Attila İlhan, "Gün, O Gün Olmasın", **…Bir Millet Uyanıyor!**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005, s. 31

889 Bu yürüyüş esnasında, İşçi Partisi'nden koparak bağımsız bir hareket oluşturmaya çalışan, Gökçe Fırat liderliğindeki Türk Solu dergisi çevresi "Ordu Göreve" yazılı bir pankart açmışlardı. Bu pankart daha sonra Ergenekon tertibi için kullanılmış ve Kemalist güçlerin orduyu darbeye yönlendirdiğinin kanıtı olarak gösterilmişti. Ancak pankartı açan gruba dokunulmamış, pankartın açılmasını provakasyon olarak değerlendiren ve engellemeye çalışan İşçi Partili'ler mağdur edilmişti. O gün yürüyüşte bulunan İşçi Partisi Kadıköy İlçe Örgütü'nün çıkardığı haftalık bültende de bu konuya değinilmiş ve "Ordu Göreve" pankartı taşıyanların provokatör oldukları ve mitinge katılanların tepkisini topladıkları özellikle vurgulanmıştır. Bkz.: **Aydınlık**, "Ulusal Güçbirliği Yolunda Büyük Eylem", 2 Kasım 2003, s. 16-17; **Aydınlık**, "Provokatörün Portresi", 2 Kasım 2003, s. 4-9; İşçi Partisi Kadıköy İlçe Örgütü, "Cumhuriyet'in 80. Yılında Atatürk'e ve Cumhuriyet'e Saygı Yürüyüşü Onbinlerin Katılımıyla Gerçekleştirildi", **Kadıköy İlçe Haber Bülteni**, sayı 2, 1 Kasım 2003, s. 4.

890 **Aydınlık**, "Talat Paşa Komitesi Kıbrıs'tan Bayrak Gösterdi", 4 Kasım 2007, s. 8-10.

891 **Aydınlık**, "Parola Vatan, İşareti Namus! Haydi İzmir'e!", 14 Haziran 2009, s. 18-20.

ülkücülerle birlikte eylem koymaktan da geri durmamışlardır. Bir dönem basında "Kızılelma Koalisyonu" olarak öne çıkan bir dizi eylemde, İşçi Partisi Öncü Gençlik İstanbul İl Başkanı ve Doğu Perinçek'in oğlu Mehmet Bora Perinçek ile İstanbul Ülkü Ocakları Başkanı Levent Temiz[892] birlikte hareket etmişlerdi. Bu birlikteliğe ADD ve CHP Gençlik Kollarından da katılımlar olmuştu.[893] Söz konusu eylemlerden biri 30 Ağustos 2003'te İstanbul'da düzenlenen "Mehmetçik Coni'ye Kalkan Olamaz" mitingiydi. Bir diğeri ise 30 Ağustos 2003'te "Ya İstiklal, Ya Ölüm" parolasıyla Taksim Tepebaşı'nda toplanan 30 Ağustos buluşmasıydı.[894] İşçi Partililer bu mitingler eliyle bir Kuvayı Milliye gençliği meydana getirmeye çabalamışlardır. Ve kısa bir süreliğine de olsa bunu başarıyla gerçekleştirmişlerdir. İşçi Partisi'nin öncülüğünü üstlendiği bu gençlik hareketi, *Gençlik Cephesi* isimli bir yayın organı da çıkarmaya başlamıştı. İttifakın ülkücü kanadını temsil eden Levent Temiz, yaşanan birlikteliği ve o günlerin Kuvayı Milliye gençliğini, söz konusu dergide şu sözlerle tanımlamıştır: "*Bugün son Türk Devleti tehlikededir. Türk'ün ateşle imtihanı yeniden başlamıştır. Kemalisti, solcusu, ülkücüsü yanyana, omuz omuza, korkulan, karşı çıkılan, hakaret ve tehdit edilen ulusal direniş saflarında yavaş yavaş örgütleniyorlar.*"[895]

Görüldüğü üzere genciyle, yaşlısıyla, ülkücüsü, solcusu ve dindarıyla bir kesim, AKP'nin gayri milli politikalarına karşı bir olmuş ve Atatürk'ün Kuvayı Milliye pratiğini yeniden hayata geçirmek için beraberce mücadele vermekteydiler. Bu mücadelenin merkezi ise İstanbul Üniversitesi'ydi. Rektör Kemal Alemdaroğlu döneminde ulusalcı/millici tüm yapılar, bu üniversitenin imkanlarından faydalandırılmış ve çeşitli toplantı ve sempozyumlarla, bir nevi kongreler toplamak suretiyle, milli güçbirliği meydana getirilmek istenmiştir. Amaç aynıdır: Kuvayı Milliye'nin siyasi organını yani, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni hayata geçirmek; böylece millici güçleri tek çatı, tek parti altında birleştirmek. Bu maksatla 20-21 Şubat 2004 tarihinde Doğu Perinçek'in de katılımıyla bir sempozyum düzenlenmişti. "Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı ve Ulusal Birlik Sempozyumu" isimli bu sempozyuma MGK eski Genel Sekreteri Emekli Orgeneral Tuncer Kılınç oturum başkanı, Eski Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı, Atilla Ateş, Cumhur Asparuk, Çetin Doğan, İlhan Kılıç ve Salim Dervişoğlu gibi emekli komutanlarınsa izleyici olarak katılmışlardır.

892 Levent Temiz, bu eylemlere katıldığı için daha sonra Ülkü Ocakları'ndan ihraç edilmiştir. Bkz.: **Aydınlık**, "Ülkü Ocakları'nda Amerikancı Tasfiye", 1 Ağustos 2004, s. 18-19.

893 **Aydınlık,** "Kuvayı Milliye Gençliği Birleşiyor", 31 Ağustos 2003, s. 4-7

894 Hatice Tuncer, "Ben Yaptım Pişman Değilim", **Cumhuriyet**, 12 Haziran 2012, s. 7; **Aydınlık,** "Devrimci, Ülkücü, Kemalist Gençlik Taksim'deydi", 7 Eylül 2003, s. 8-11.

895 Levent Temiz, "Türk Solu ve Kuvayı Milliye", **Gençlik Cephesi**, sayı 26, 17 Ekim 2004, s. 18.

Konuşmacılar arasında Prof. Dr. Nur Serter, Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu, Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç, DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, Kamu-Sen Genel Başkanı Bircan Akyıldız ve KESK Genel Başkanı Sami Evren de bulunmaktaydı. Pek çok farklı kesimden ismin ağırlandığı sempozyumun birinci oturumuna konuşmacı olarak katılan KESK'e bağlı Sanat Sen Genel Başkanı Bilal Şimşir'in sözleri, toplantının maksadını açıkça ortaya koymuştur. Şimşir, Kuvayı Milliye hareketinin başladığını ilan eden İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Alemdaroğlu'nun emrinde olduklarını ve Başbakan Erdoğan'ın Diyarbakır'ı bölgenin merkezi yapma amacına karşı sempozyumdan milli hükümet çıkmasının zorunlu olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Şimşir'e göre AKP'ye karşı yegane seçenek Milli Hükümet formülüdür.[896]

Aydınlıkçıların mücadelelerini yoğunlaştırdıkları ikincil alan da işte bu Milli Hükümet formülüydü. Hatta bu formülü, uzun zaman önceden beri savunan ve bu fikrin öncülüğünü yapanlar da, tezin önceki bölümlerinden hatırlanacağı üzere, aslında Aydınlıkçılardı. 17 Haziran 2001 günü İP Merkez Komitesi tarafından kabul edilen Halkçı Devletçi Ekonomi Programı'nın ellinci maddesi aynen şöyleydi:

> "*Halkçı-Devletçi Ekonomi Programını uygulayacak bir Milli Meclis ve Milli Hükümetin kurulması kaçınılmazdır ve bugün Türkiye'nin en yakıcı sorunudur. Bu nedenle bütün milli kuvvetler, bütün dikkat ve faaliyetlerini bu görev üzerinde yoğunlaştırmak durumundadır. İşçi Partisi, Milli Hükümetin merkezinde görev alacaktır.*"[897]

Peki Milli Hükümet nasıl kurulacak ve kimler birleştirici, tamamlayıcı unsur olacaktı? Bu sorunun cevabını Aydınlıkçılar şöyle veriyordu:

> "*Tayyip Erdoğan hükümeti nasıl bertaraf edilebilir ve Milli Hükümet nasıl kurulabilir' Tayyip Erdoğan iktidarı, Millet-Ordu işbirliği ile bertaraf edilebilir.*
>
> *Millet-Ordu işbirliği, hiçbir zaman saray darbesi anlamını taşımamaktadır. Millet-Ordu işbirliğinin unsurları Milli Kuvvetler olarak adlandırılacaktır. Milli Kuvvetler şöyle sıralanabilir:*
>
> - *Halk hareketi*
> - *Milli Güçbirliği*

---

896 **Aydınlık**, "Türkiye'yi Yasayla Bölmek İstiyorlar", 29 Şubat 2004, s. 10-11 vd.
897 **2000'lerde İşçi Partisi**, s. 218.

- *Meclis'teki Milli Kuvvetler*
- *Ulusal Medya*
- *Türk Ordusu*"[898]

Aslında durum aşağı yukarı altmışlı yılların sonlarındaki manzaraya benzer bir vaziyetteydi. Dolayısıyla PDA deneyini yaşamış Aydınlıkçılar, millici-Kemalist güçlerle ittifak kurmakta gayet rahat hareket edebiliyorlardı. Kültürleri, geçmişleri ve tabanları buna müsaitti. Aydınlıkçılar işçi örgütlenmelerine de aynı şeyi öneriyor ve onları da İşçi Partisi'nde öncüleşmeye, Milli karargahı kurmaya ve genel eylemi örgütlemeye çağırıyorlardı.[899]

Doğu Perinçek'e göre Milli Karargah, pratik karşılığını 20-21 Şubat 2001 tarihli sempozyumda bulmuş ve millet-ordu birliği geri dönülmez biçimde kurulmuştur:

> "*Bu yazı 4 Mart günü yazıldı. Ankara'da Esenboğa havaalanında Cumhurbaşkanı Denktaş'ı karşılayan seçkinlere ve kitleye bakıyoruz, tam anlamıyla Kızıl Elma! Herkes var. Solcu, sağcı, devrimci, ülkücü, vatanını seven İslam'cı, hepsi orada!*
>
> *İki hafta önce İstanbul Üniversitesi'nde gerçekleşen Ulusal Birlik toplantısında da öyleydi. Partiler, sendikalar, üniversiteler, kitle örgütleri, aydınlar, sağcısıyla solcusuyla oradalardı. Başta komutanların komutanı Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı olmak üzere eski Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri Komutanları, MGK genel sekreterleri, 1. Ordu Komutanı, yedi orgeneral ön sırada yerlerini almışlardı. Millet-Ordu birliğinin fotoğrafı tamamdı.*
>
> *Konuşmalar da Kızıl Elmacı idi. İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu, Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Nur Serter, MGK eski Genel Sekreteri Org. Tuncer Kılınç, KAMUSEN Genel Başkanı Bircan Akyıldız, Türk-İş adına konuşan Petrol-İş Genel Başkanı Mustafa Öztaşkın, KESK Kültür-Sen Genel Başkanı Bilal Şimşir, İstanbul Barosu Başkanı Kazım Kolcuoğlu, Aydınlar Ocağı Başkanı Prof. Dr. Mustafa Erkal, 68'liler Birliği Vakfı Genel Başkanı Gökalp Eren, USİAD Genel Başkanı Kemal Özden, Türk Kadınlar Birliği Genel Başkanı Av. Sema Kendirci, öğretim üyeleri Prof. Dr. Zehrettin Aslan, Dr. Birgül Ayman Güler, Doç. Dr. Yaşar Hacısalihoğlu, Yurt Partisi Genel Başkanı Sadettin Tantan, CHP Grup Başkanvekili Ali Topuz, DSP adına konuşan eski Devlet Bakanı Masum Türker, MHP Genel Başkan Yardımcısı Oktay Vural, yazar İlhan Selçuk, Hulki Cevizoğlu, Fikret Bila, hep bir ağızdan sağ-sol ayrımı yapmadan bütün milli güçleri aynı cephede toplanmaya çağırdılar ve Ulusal Birlik Konseyi'ni kurdular.*"[900]

---

[898] **Aydınlık**, "Kuşatma Nereden ve Nasıl Yarılır?", 16 Kasım 2003, s. 4.
[899] **Aydınlık**, "İşçi Hareketinin Önündeki Yakıcı Görev", 13 Mart 2005, s. 4.
[900] Doğu Perinçek, "Herkes 'Kızıl Elmacı' Oldu", **Aydınlık**, 7 Mart 2004, s. 3

Mehmet Ulusoy da dönemin milli-gayrimilli saflaşması ve Ulusal Birlik Konseyi ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

> "*Türkiye'de bugün ana saflaşma eksenini, milli-gayrimilli bölünmesi çizmektedir. İşbirlikçi ve hainler; iktidardaki AKP'nin başındaki Tayyip Erdoğan-Abdullah Gül ekibi, bazı siyasi partiler ve devlet kurumlarındaki ABD'nin ajanları, TÜSİAD içindeki, çıkarları tamamen ABD (ve AB) ile bütünleşmiş işbirlikçi komprador kesim ve basındaki, satın alınmış gazeteciler, ajanlar ve NGO'lardan oluşmaktadır. Daha da önemlisi, bugün ağırlıklı olarak AKP etrafında kümelenen bu işbirlikçi ve hain çevrenin esasını ve niteliğini devleti hortumlamakla palazlanan mafya-tarikat güçlerinin ittifakı ve hortumcuların elindeki büyük medya holdingleri oluşturuyor. Bu nedenle, ulusal cephenin güçlerini, mafyacı ve hırsız olmayan, işini yasalara uygun yürüten, dürüst sanayici ve tüccarın da dahil olduğu, ulusal sanayiye, tarıma, özetle ulusal ekonomiye sahip çıkan bütün güçler olarak da tanımlayabiliriz.*
>
> *Bütün ulusal sınıf ve tabakalar; başta işçi sınıfı, köylülük, esnaf ve zanaatkarlar, aydınlar ve gençlik, ulusal sanayiciler ve tüccarlar bu milli cephenin temel gücüdür* (…)*…Bütün milletin; ABD'nin uzantısı ve işbirlikçileri dışındaki, bütün toplumsal ve siyasi güçlerin, daha önceki ayrılıkları, kavgaları, "kan davası" haline gelmiş düşmanlıkları ikinci plana atarak tek bir görev etrafında, vatanı, ulusal devleti savunma görevi etrafında birleşmesi, bir Ulusal Güçbirliği oluşturması zorunlu bir görev haline gelmiştir. 2003 Eylül ayında İstanbul Üniversitesi Rektörü Kemal Alemdaroğlu'nun ulusal güçler adına dile getirdiği "Kuvayı Milliye hareketi başlamıştır!" sözünün anlamı budur. İşçi Partisi'nin 2003 baharında yapılan 6. Kongresinde belirlediği "Milli Meclis, Milli Hükümet" şiarı da, ulusal çelişkinin baş çelişki haline geldiği yeni dönemde emperyalist tehdide karşı bütün ulusun birleşerek direnmesi ve savaşması zorunluluğunu ortaya koymaktadır.*"[901]

Aydınlıkçıların ağırlık verdiği mücadele alanlarından biri de, kurulması öngörülen Milli Hükümetin dışpolitikası ne yönde olacağı idi. Aydınlıkçılar uzun süredir Avrasyacılık diye bir yaklaşımın peşinden gitmekteydiler. 22-24 Kasım 1996 tarihinde yapılan İşçi Partisi IV. Genel Kongresi'nde kabul edilen Merkez Komitesi Raporu'nun ilgili bölümünde sanki doğrudan 2000'li yılların sorunlarına çözüm getiriliyordu:

> "*Hala proleter devrimleri ve kurtuluş savaşları çağında yaşıyoruz. Devrim, bu yüzyılın başında Lenin'in saptadığı gibi, emperyalizmin zayıf halkasında gerçekleşecektir. Bölgemizde herhangi bir ülkede veya herhangi bir ülkeler grubunda devrimin gerçekleşmesi, orada*

[901] Mehmet Ulusoy, "Ulusal Güçbirliği Üzerine", **Teori**, sayı 169, Şubat 2004, s. 39, 44.

emperyalizmin güçlerinin yenilgiye uğratılması anlamına gelmektedir. Bunun için Kaos Coğrafyası ölçeğinde, hatta dünya ölçeğinde bir strateji izlemek gerekir.

Bir ülkede, Yeni Dünya Düzeni'ni göğüslemek ve emperyalizmi alt etmek için, Avrasya'nın paylaşılan ülkelerinin direnişlerini değerlendirmek şarttır. Emekçi sınıflar ve bütün yurtsever güçler, devrimin esas güçleri olmakla birlikte, paylaşılan ülkelerin direnmeleri devrimin dolaylı gücünü oluşturur.

***Yeni Dünya Düzeni, Avrasya kalesine çarpacaktır.** İşçi Partisi, bu nedenle bir Avrasya ittifakının oluşmasına büyük önem vermekte ve bu amaçla aktif bir rol üstlenmektedir.*"[902]

Teoride Avrasyacılık anlayışına sahip çıkmaya başlayan İşçi Partisi, pratikte de en hızlı şekilde harekete geçmiştir. 19-20 Kasım 1996 tarihinde İstanbul'da, Azerbaycan Komünist Partisi, Sırbistan Sosyalist Partisi, Arap Baas Sosyalist Partisi (Irak), Danimarka Komünist Partisi, FKÖ-El Fetih, Sovyetler Birliği Komünist Partisi, Rusya Komünist İşçi Partisi ve Ukrayna Komünist Partisi dahil çeşitli ülkelerden on altı komünist partisi ve çeşitli ülkelerden kişi ve derneklerin katıldığı I. Avrasya Seçeneği Konferansı'na ev sahipliği yapmıştır.[903] Öte yandan, 1995-1996 yıllarından başlayarak Doğu Perinçek'in *Teori* ve *Aydınlık* gibi yayın organlarında formülleştirmeye çalıştığı Avrasyacılık eğilimine dair birçok yazısı, ilk baskısını Ekim 1996 tarihinde yapan "Avrasya Seçeneği" isimli bir kitapta toplanmıştır. Perinçek, burada genellikle Türkiye'nin dış politikada alması gereken pozisyonla ilgili görüşlere yer vermiştir.[904] Aynı kitapta, Avrasya Seçeneği'nin tarihsel temelleri Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'ndaki dış politikasına dayandırılıyor ve İngilizlerin, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'dan meydana getirdiği Kafkas Seddinin, Atatürk'ün Sovyet ittifakı ile yıkılmış olduğu gerçeği hatırlatılarak, Türkiye için Avrasya'dan başka seçenek olmadığı tezi savunuluyordu.[905] Perinçek'e göre, Avrasyacılık, ezilen ülkeler safında yeralan Türkiye'nin, anti-emperyalist, tam-bağımsızlıkçı ve Kemalist çözüm yoluydu. Ve bu yaratıcı fikri, yani Avrasya Seçeneğini Türkiye'nin gündemine getirdiği için İşçi Partisi, Doğu Perinçek'e göre ülkenin tek öncü partisidir.[906]

---

902 **2000'lerde İşçi Partisi**, s. 88 vd.
903 Mehmet Perinçek, **Avrasyacılık 'Türkiye'deki Teori ve Pratiği**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2006, s. 139
904 Vügar İmanov, **Avrasyacılık 'Rusya'nın Kimlik Arayışı'**, İstanbul: Küre Yayınları, 2008, s. 309
905 D. Perinçek, **Avrasya Seçeneği 'Türkiye İçin Bağımsız Dış Politika'**, 2. baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000, s. 79 vd.
906 V. İmanov, a.g.e., s. 310.

Aslında, 1917 yılında ilk Rus mülteci dalgasının ideolojisi olarak ortaya çıkan Avrasyacılık, Rus düşüncesinin, Rus jeo-stratejisinin bir ürünüdür. Rus kültürünün ne batılı, ne de doğulu olmadığı, ancak kendine özgü bir kültür olduğu fikrinden yola çıkmış, genel Avrupalılaşma fikrine ve Avrupa boyunduruğuna karşı olan anti-emperyalist Rusçu bir ideolojidir. Sovyetlerin yıkılması ile birlikte bu ideoloji Rusya'da tekrar ivme kazanmış ve Avrasya coğrafyasındaki ezilen ülkelere bir seçenek olarak sunulmuştur. Asıl olansa, Karasal kuvvetler (tellurokrasi, Avrasyalılık) ve Deniz kuvvetlerinden (talassokrasi, Atlantiklilik) meydana gelen iki global jeo-politik güçten, karasal olanın, yani Rusya'nın Atlantik olana, yani Amerika'ya üstünlük kurması idi. Avrasyacılık gerçekte bu amaca hizmet ediyordu.[907] Fakat İşçi Partisi, bu stratejiyi Türkiye'deki duruma uyarlamış ve anti-kapitalist, anti-Atlantikçi, neo-Kemalist anlayışıyla birleştirmiştir. Çünkü başdüşman Amerika'nın Atlantikçi saldırganlığı ancak bu şekilde durdurulabilirdi ve Türkiye'nin yegane çözümü Aydınlıkçılara göre bu idi:

> "*Sovyetler Birliği'nin dağıldığı koşullarda artık Türkiye Cumhuriyeti'ne Atlantik'te yer yoktur. Bu nedenle, Türkiye Devleti açısından Atlantik dönemi bitmiştir. Bağımsız bir Türkiye Devleti ancak Avrasya'da olabilir.*
>
> *Türkiye, bu durumda, hayatını ancak Avrasya stratejisiyle sürdürebilir……Kemalist Devrim'in yıkımına son vermeden, milli devletimizi yaşatma olanağının bulunmadığı bir noktadayız. Devrim bu açıdan Türkiye için, devletini var etme sorunu haline gelmiştir. Bu açıdan Avrasyacılık, Türkiye'de bir devrim stratejisidir. Devrim yapabileceksek, Avrasyacı olmak zorundayız……Kemalist Devrimi tamamlamak ve Avrasyacılık, aynı olayın iki cephesidir. Dış cephede Avrasyacılık, iç cephede Kemalist Devrimi tamamlamak anlamına geliyor.*
>
> *Türkiye'nin bu stratejyi benimsemesi, Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi dünya dengelerini etkileyecek önemdedir.*
>
> (…) *Avrasya Stratejisi, Türkiye'nin ve dünyanın içinden geçtiği sürece ve karşı karşıya gelinen tehditlere zorunlu ve doğal bir cevap olarak ortaya çıkmıştır* (…) *Bu koşullarda Avrasya stratejisi, Türkiye'nin bağımsızlığını, egemenliğini ve bütünlüğünü korumak için biricik stratejidir. Bu nedenle Avrasya, bir seçenek değil, bir zorunluluktur. Yani Türkiye için, var olmak ya da yok olmak meselesidir.*"[908]

---

907 Aleksandr Dugin, **Moskova-Ankara Ekseni 'Avrasya Hareketi'nin Temel Görüşleri'**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007, s. 15-16 ve 171; A. Dugin, **Rus Jeopolitiği 'Avrasyacı Yaklaşım'**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s. 51.

908 M. Perinçek, **Avrasyacılık…**, s. 11, 15.

2000'li yıllarda İşçi Partisi'nin bu düşünceleri, taraftar toplamaya, özgül ağırlığı olan kişiler tarafından savunulmaya ve önemli toplantılarda dile getirilmeye başlanmıştır. Bunlardan biri de Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Org. Tuncer Kılınç'tır. Tuncer Paşa, henüz görevi başında bulunduğu esnada, İstanbul Harp Akademileri Komutanlığı'nda düzenlenen bir sempozyumda Türkiye'nin dış politikada yeni işbirliği arayışları içinde olması gerektiğini önerdikten sonra, şu sözleri sarf etmişti: "*Bunun en uygun tarzı Amerika'ya yakın görünen Rusya'dır. Onunla birlikte Amerika'yı gözardı etmeksizin İran'ı alarak Türkiye'nin bir arayış içinde olması gerekir*."[909] Açıktan açığa adını söylemese de, Tuncer Paşa'nın zikrettiği Avrasya seçeneğidir. Tuncer Paşa, emekli olduktan sonra da aynı görüşü savunmaya devam etmiş ve 4-5 Aralık 2004 tarihlerinde, Süleyman Demirel'in himayesinde, Gazi Üniversitesi'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen Avrasya Sempozyumu'nda, bu sefer Avrasya adını da kullanmak suretiyle kararlılıkla tekrar etmiştir.[910] Söz konusu sempozyumda Süleyman Demirel, Rauf Denktaş, Ali Topuz, Rusya'daki Avrasyacılık hareketinin lideri Aleksandr Dugin, Çin Büyükelçisi Song Augio, Metal-İş Genel Başkanı Mustafa Özbek, Nüzhet Kandemir, Şükrü Sina Gürel, Şener Eruygur'un yanı sıra, İşçi Partisi'nin Genel Başkanı olarak Doğu Perinçek de birer konuşma yapmıştır.[911] Katılımcılara ve yapılan konuşmalara bakıldığında görülecektir ki, Milli Hükümet hazırlığındaki milli güçler, dış politikalarını ve Türkiye'de gerçekleştirecekleri değişimi yaslayacakları bir destek nokta bulma konusunda büyük bir adım atmış ve neredeyse bunda başarılı da olmuşlardır. Bu başarıda İşçi Partisi'nin ve Aydınlıkçıların payını gözardı etmek mümkün değildir. Aydınlıkçılar, söz konusu dönem boyunca, Milli Hükümetin dış politika cephesini tahkim mücadelesi vermişlerdir. Avrasya Hareketi Başkanı Dugin'i, Teori dergisinde iki defa ağırlamışlar[912] ve Aydınlık'ta her fırsatta Dugin'e ve Avrasyacılık ile ilgili gelişmelere yer vermişlerdir. Yapılan tüm sempozyum

---

909 **Aydınlık**, "Ordu'yu Sindirme Tertibi", 20 Şubat 2005, s. 5.

910 Tuncer Kılınç, "ABD'yi Dengeleyecek Güç Yaratılmazsa, İnsanlık Büyük Acılarla Karşılaşır", **Teori**, sayı 180, Ocak 2005, s. 41-45; **Aydınlık**, "Türk Ordusu'na ABD-İsrail Darbesi", 11 Ocak 2009, s. 5.

911 **Aydınlık**, "Demirel ve Denktaş'lı Avrasya Buluşması", 5 Aralık 2004, s. 4-6. Konuşma yapan diğer isimler de önemlidir: Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kadri Yamaç, Kırgızistan Eski Başbakanı Apas Cumagulov, İran Büyükelçisi Firouz Devletabadi, Azerbaycan Büyükelçisi Mehmet Aliyev, Kazakistan Büyükelçisi Amanjol Jankuliyev, Kırgızistan Büyükelçisi Amanbek Karipkulov, Türkmenistan Büyükelçisi Nur Berdy Amanmuradov, Özbekistan Büyükelçisi Rüstem İsaev, Usiad Başkanı Kemal Özden, Türk-İş Teşkilatlandırma Sekreteri Çetin Altun, ADD Genel Başkanı Ertuğrul Kazancı, Yükseliş Vakfı Başkanı Doç. Dr. Ferit Saraçoğlu, Prof. Dr. İşaya Üşür, USİAD Başkan Yardımcısı Fevzi Durgun, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Başkanı Tuğrul Erkin ve Prof. Dr. Semih Koroy.

912 A. Dugin, "Kafkasya İçin Büyük Oyun: Saakaşvili'nin Meydan Okuması", **Teori**, sayı 171, Nisan 2004, s. 61-69; A. Dugin, "Türkiye'nin Avrasyacılık Stratejisi", **Teori**, sayı 179, Aralık 2004, s. 44-62.

ve konuşmalara da Genel Başkanları Doğu Perinçek nezdinde katılım göstererek, teorik katkılarını sunmaktan geri durmamışlardır.[913]

İşçi Partisi'nin ağırlıklı olarak ilgilendiği diğer spesifik konuysa Ermeni meselesi olmuştur. Geçmişte İttihatçıları suçlayıcı bir yaklaşımı benimseyen Aydınlıkçılar, 2000'li yıllara gelindiğinde bundan vazgeçerek, Ermeni tezlerine karşı cepheden mücadeleye girişmişlerdir. Hatta bir hakkın teslimi açısından özellikle belirtilmesi gerekir ki, Türkiye Cumhuriyeti Devleti için çok önemli bir mücadele hattı tahkim etmişlerdir. Birincil olarak sahip oldukları Kaynak Yayınları vasıtasıyla Ermeni meselesini, karşı tarafın resmi belgelerinden ve yazarlarının gözünden ele alan eserler yayımlamışlardır. "Ermeni Belgeleriyle Soykırımı Yalanı" dizisi içinde çıkan bu kitaplarda Ermeni tezleri, yine Ermeniler tarafından çürütülmekteydi. Bu diziden çıkan A. A. Lalayan'ın *Taşnak Partisi'nin Karşıdevrimci Rolü*, Ermenistan'ın ilk başbakanı Ovanes Kaçaznuni'nin *Taşnak Partisi'nin Yapacağı Bir Şey Yok, İngilizlerin Mavi Kitap'ına Sovyetlerin Cevabı Kızıl Kitap*, Mehmet Perinçek'in *B. A. Boryan'ın Gözüyle Türk-Ermeni Çatışması* ve *Çarlık Polis Raporlarında Taşnaklar* eserleri Ermenilerin soykırım iddialarını hiç şüpheye yer bırakmaksızın çürüten delillerle doluydu. Aydınlıkçıların bu hizmeti, Türk milleti için önemli bir kazanımdı. Çünkü o güne kadar Ermeniler tarafından, tüm dünyada, soykırım yalanları bir kez daha tedavüle sokulmuştu ve fakat Türk tarafından örgütlü manada bilimsel ve belgeli bir karşı çıkış söz konusu değildi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti dahi o güne kadar böylesi bir bilimsel tahlile, titizlikli araştırmaya yanaşmamış, karşı tezlerini bilimsellikle buluşturmamıştı. Geçmiş tarihlerde de Ermeni iddiaları kesin ve net biçimde reddediliyordu ancak, derli toplu bilimsel bir karşı çıkış gerçekten de söz konusu değildi. Genelde münferid çalışmalarla bu açık kapatılmaya çalışılıyordu. Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'nun[914] başkanlığında yapılan Türk Tarih Kurumu'ndaki çalışmaların ve genel olarak kişisel çabaların hakkını teslim etmekle birlikte, bu bilimsel karşı çıkışı disiplinli ve sistemli bir yayıncılık anlayışıyla birleştirmeyi ilk olarak başaran, hiç kuşkusuz ki Aydınlık çevresi olmuştur.

---

913 2010 yılından sonra İşçi Partililer Batı Asya Birliği'ni (BAB) savunmaya başladılar. Buna göre, Avrasya Seçeneğine giden yol BAB'tan geçmektedir. BAB'tan kastedilense Türkiye, Suriye, Irak, İran ve Azerbaycan'ın ekonomiden güvenliğe uzanan bir kurumlaşmaya gitmesi anlayışıdır. İmkan olursa KKTC de Türkiye ile bütünleşerek bu seçeneğin içinde olacaktır. Bkz.: D. Perinçek, "Köklü Çözüm: Batı Asya Birliği", **Teori**, sayı 245, Haziran 2010, s. 3-6 vd.

914 Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'nun, Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık gibi tarih hocalarıyla birlikte hazırlamış olduğu Ermeni tezlerine cevabi nitelikteki, kolay anlaşılır ve birincil kaynaklara dayalı mühim ve etkileyici eseri için bkz.: Yusuf Halaçoğlu, Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık, **Ermeniler: Sürgün ve Göç**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005.

İkincil olaraksa başta uluslararası platformlar olmak üzere, içerde ve dışarda Ermeni tezlerine karşı kararlı bir mücadele vermişlerdir. Özellikle de "30 bin Kürt'ü ve bir milyon Ermeni'yi öldürdük" diyerek geçerli bir tespit yaptığını zannedenlerin,[915] nobel ödülleri ile ödüllendirildikleri bir dönemde, Uluslararası hukuk literatürüne Perinçek-İsviçre Davası olarak geçen 27510/08 başvuru numaralı[916] AİHM'deki dava ile Türkiye'nin Ermeni meselesinde önemli bir kazanım elde etmesini sağlamışlardır. Ermeni tezlerini reddedenlerin, ırkçılık suçlamasıyla mahkum edildiği Fransa, İsviçre ve Almanya gibi Avrupa ülkelerinin başkentlerinde ve büyükşehirlerinde millici güçlerin de desteğiyle "*Ermeni Soykırımı Emperyalist Bir Yalandır*" ilkesini açıktan açığa haykırmışlardır.[917] Düşünce hürriyetinin merkezi olduklarını iddia eden Avrupalıları, verdikleri düşünce özgürlüğüne aykırı kararlardan geri dönmek zorunda bırakmışlardır. Aydınlıkçıların bu başarısı, milli bakış açısına sahip taraflı tarafsız herkesin takdirini kazanmıştır. Bu mücadeleye muhalefet ederek karşı tarafta yeralanlar ve Türk milletinin çıkarları hilafına, bir takım kampanyalar düzenleyerek Ermenilerden özür dileyenler, öte yandan 1915 tehcir hadisesini "Büyük Felaket" şeklinde niteleyerek küreselleştirmeye çalışanlar ise, ne gariptir ki Aydınlıkçıların, Taner Akçam, Oral Çalışlar, Halil Berktay ve Şahin Alpay gibi eski yol arkadaşları olmuştur.[918] Öte yandan İşçi Partili'ler 2007 yılı itibariyle politika olarak ortaya atılan "Ermeni Açılımı"na da karşı çıkmış ve kamuoyu meydana getirmek, oluşan kamuoyunu tek merkeze yönlendirmek adına imza toplama kampanyası dahil çeşitli çalışmalar yapmışlardır.[919]

Aydınlıkçıların 2000'li yıllar içinde mücadele verdikleri diğer bir husus da FETÖ/PDY'dir. Kimsenin bu yapıdan olumsuz anlamda bahsetmediği o meş'um

---

915 Bu bilimsellikten ve nesnel olgulardan uzak tespiti yapan romancı Orhan Pamuk'tur. Ve tespitini yaparken kendi zannından başka hiçbir kaynağa, belgeye ve rapora dayanmamıştır. Bir milletin geleceğini ilgilendiren çok önemli bir konu hakkındaki düşüncelerini, sanki sıradan bir konuda konuşurmuş gibi ortaya öylesine atıvermiştir. Bkz.: **Cumhuriyet**, "AB'nin Gözü Bu Davada", 16 Aralık 2005, s. 6.

916 **Perinçek İsviçre Davası 'Karar-Savunma-Sorgu'**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014, s. 9.

917 Örneğin İsviçre'de soykırım gibi Ermeni tezlerinin reddedilmesinin mahkum edileceğine dair bir kanun kabul edilmiş ve Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu bu tezleri reddettiği için İsviçre'de gıyabi tutuklama kararı çıkarılmıştı. Bunun üzerine Doğu Perinçek yanına Rauf Denktaş'ı da alarak, dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in desteği ve Süleyman Demirel'in himayesinde, tanınmış ülkücülerden Mehmet Gül, Prof. Dr. Zekeriya Beyaz, Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu, Yaşar Okuyan, Prof. Dr. Alpaslan Işıklı, Prof. Dr. Uçkun Geray, Prof. Dr. Mustafa Erkal, Doç. Dr. Yaşar Hacısalihoğlu, Doç. Dr. Emin Gürses, Vural Savaş, Ceyhan Mumcu, Nasuh Mahruki, Cengiz Özakıncı gibi farklı kesim ve düşünceden milli duruş sahibi kişileri bir araya getirerek İsviçre'de "Lozan 2005" adında bir organizasyon tertib etmiş ve Ermeni tezlerinin toplu halde reddedilmesine öncülük etmiştir. Daha sonra aşağı yukarı aynı kadro ile "Talat Paşa Komitesi"ni kurup, Berlin'de ve Paris'te de aynı eylemin gerçeleştirilmesine vesile olmuştur. Bkz.: Ferit İlsever, **İşçi Partisi Neden Hedefte**, Kaynak Yayınları: İstanbul, 2013, s. 62-63; **Aydınlık**, "Cumhurbaşkanı Sezer'in Desteği 9. Cumhurbaşkanı Demirel'in Himayesiyle", 3 Temmuz 2005, s. 4-11; **Aydınlık**, "Lozan2005'in En Büyük Başarısı: Milli Kararlılık", 31 Temmuz 2005, s. 2; D. Perinçek, "Lozan2005'in Sekiz Hedefi", 24 Temmuz 2005, s. 3; **Aydınlık**, "Çılgın Türklerin Berlin Çıkarması", 26 Mart 2006, s. 4-15; D. Perinçek, "Beynini, Vicdanını, Zindanlara Tık Fransa", 15 Ekim 2006, s. 3; **Aydınlık,** "21 Ekim Cumartesi Paris'teyiz", 15 Ekim 2006, s. 4-13.

918 D. Perinçek, "Eyvah, Yine Çiğnendi Yeminler!", **Aydınlık**, 17 Nisan 2005, s. 3

919 **Aydınlık**, "İşçi Partisi Protokol'e Karşı Ankara'da Binlerce İmza Topladı", 11 Ekim 2009, s. 7

günlerde İşçi Partililer, FETÖ/PDY'den "F Tipi Yapılanma" olarak bahsediyor ve Emniyet'te ne kadar yoğun biçimde kadrolaştıklarını, yayın yoluyla kamuoyuna duyurmaya çabalıyorlardı.[920] FETÖ/PDY'nin Kemalist güçlere yönelik başlattığı operasyonlardan İlhan Cihaner 'e yönelik olanında da aynı kararlılıkla hareket etmişler, "özel" savcı ve hakimlerin FETÖ/PDY içinde yer aldıklarını ve emir ve talimatları bu yapıdan aldıklarını güçlü biçimde savunmuşlardır.[921] F Tipi polisten sonra, F Tipi yargının varlığının kamuoyuna duyurulmasında da Aydınlıkçıların rolü azımsanamazdır. 2003 yılında FETÖ/PDY'ye ait okullara yapılan Devlet desteğini Aydınlık'ta haberleştirmişlerdir.[922] Henüz kimsenin FETÖ/PYD'nin gerçek yüzünü bilmediği, bilsede zikredemediği 2008 yılında Aydınlıkçılar, bu yapılanmanın aslında nasıl bir Gladyo oluşumu olduğunu açıkça ortaya koymuşlardır.[923] Aslında bu, Aydınlıkçıların Türkiye'deki Gladyo yapılanması konusundaki bilgi birikim ve deneyimlerinden kaynaklı bir durumdur. En azından onlar bunun böyle olduğunu iddia ediyorlardı:

"***Fethullahçı Gladyo'nun 'Gladyo' Operasyonu***

En baştan yazalım: Bu, bir Gladyo operasyonudur. Bütün NATO ülkelerinin içine bir ahtapot gibi kollarını uzatan ABD'nin 'Derin Devleti', bu operasyonu yapmaktadır. O devlete kendi içlerinde 'SüperNATO' diyorlar. Bir zamanlar Türkiye'de yaygın olarak 'Kontrgerilla' adıyla tanındı.

GLADYO'YLA ÇARPIŞA ÇARPIŞA ÖĞRENDİKLERİMİZ

Bu konudaki birikimimizi herkes bilir. ABD'nin NATO ülkelerini denetim altında tutan bu gizli hükümetini, 40 yıldır çarpışa çarpışa bütün cepheleriyle tanıdık. Biz İşçi Partisi yöneticileri, hepimiz bu süreçte birer SüperNATO uzmanı olduk. Konuyu araştıranlar, önce bizleri ararlar. Arşivimizin bir eşi daha yoktur. Yayınlarımızı toplasanız onbinlerce sayfa tutar. Genel Başkan Yardımcımız Ferit İlsever, Kontrgerilla'nın üç cilt kitabını yazmıştır……

SüperNATO'yu 1971 döneminde işkencehanelerinde tanıdık. Sıkıyönetim mahkemelerinde yakasına yapıştık. TİİKP Davası Savunması'nda bu örgütü Türkiye kamuoyuna

---

920 **Aydınlık**, "Polis Koleji'ndeki Öğrencilerin Yüzde 70'i Fethullahçı", 25 Ekim 2009, s. 24.

921 İlhan Cihaner 2007'de Erzincan Başsavcısı olarak atanmış ve hızlı şekilde şehirdeki FETÖ yapılanmasının üzerine gitti. Bunun üzerine, Başsavcı, o günün genel eğilimine uygun şekilde isimsiz bir ihbar mektubuna dayanılarak tutuklandı. Kendisini tutuklayanlar ise kendisinden daha az kıdemli, üstelik başsavcı değil il savcısıyken "özel yetkili" savcı olarak atanan Erzurum savcısıydı. Bu hukuksuzluk bir ilk olarak tarihe geçmiş ve vicdanları yaralamıştır. Hukuk devleti anlayışına yönelik büyük bir saldırı, bir kırılma noktası olarak görülmüştür. **Aydınlık**, "Fethullah'ın Güzelleri Uyandı", 21 Şubat 2010, s. 6

922 **Aydınlık**, "Tayyip Erdoğan'ın Kayırdığı Okullar", 3 Ağustos 2003, s. 4-6.

923 Dönemin Emniyet Genel Müdür Vekili Necati Altıntaş, 2008 yılında emekliye ayrılmadan önce Emniyet'teki FETÖ örgütlenmesi konusunda bir rapor hazırlamış ve Devletin beş önemli makamına sunmuştur. Bu rapor, İşçi Partisi'ne de ulaşmış ve Genel Sekreter Nusret Senem tarafından 29 Ocak 2008 günü Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na teslim edilmiştir. Bkz.: D. Perinçek, **Gladyo ve Ergenekon**, 2. baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2008, s. 92.

ilk kez biz tanıttık. 1978, 1979 ve 1980 yıllarında günlük Aydınlık gazetesinde yayınladığımız Kontrgerilla dizileri, SüperNATO'ya ağır darbe indirmiştir. Acısını unutamamışlardır. Hiram Abas ve Mehmet Eymürler, 'İtiraf etmeliyiz, Perinçekler iki kez felce uğrattılar' diye yakınmışlardır. Onların deyişiyle 'ikinci felce uğratmamız' 1987 sonrasıdır.

Bu birikimle saptıyoruz: Türkiye'de Gladyo'nun devlet içindeki operasyon merkezi, 1990'lı yıllarda adım adım polis teşkilatının içine kaydırılmıştır. Türk Ordusu'nun 1990'lı yıllarda cephesini ABD tehdidine çevirmesine karşı, SüperNATO'nun cevabı, polis teşkilatı içinde Fethullahçılardan oluşan bir yığınak yapmak olmuştur. Bu yığınak, aynı zamanda Cumhuriyet'in Emniyet teşkilatlanmasına karşıdır. Bu süreçte Gladyo, aynı zamanda Türk Ordusu'na karşı operasyonlar yapan bir örgütlenmeye dönüştürülmüştür. Bu örgütün Hırant Dink suikastinde ortaya çıkan ilişkiler ağını bir şemayla açıklamıştık."[924]

Tabii bu yapı ile mücadele aynı zamanda dönemin hükümeti ile de mücadeleyi beraberinde getirmiştir. Aydınlıkçılar pek çok yönden iktidar partisi AKP'yi eleştirmiş ve politikalarını gayrimilli olmakla suçlamışlardır. Örneğin, İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek, 13 Temmuz 2003 günü bir basın toplantısı düzenlemiş ve 11 Türk subay ve astsubayının bir ABD bölüğü tarafından Süleymaniye'de esir alınmasından sonra AKP Hükümeti ile ABD Hükümeti arasında gizli görüşmeler yapıldığını, bunun neticesindeyse dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'le, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell arasında 2 sayfa 9 maddelik gizli bir antlaşma yapıldığını iddia etmiştir.[925] Ve Aydınlıkçılar, buna uzun bir süre cepheden karşı çıkarak direnmişlerdir. Öte yandan, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesinde eşbaşkan olmasını ve aynı dönem AB'ye yönelik tavizci dışpolitikayı milli bütünlüğe yönelik bir tehdit olarak görmüş ve bununla da mücadele etmişlerdi. O dönem Aydınlık'ta çıkan haberlerin tümü, genelde bu konulara yönelik olmuştur. Örneğin, Ocak 2004'te AKP'nin Meclis'ten çıkarmaya uğraştığı Kamu Yönetimi Temel Kanunu'na, Türkiye'yi önce eyelet sistemine, oradan da bölünmeye götüreceği iddiasıyla karşı çıkılmış ve Aydınlık'ta "*İhanetin Adı!*" başlığıyla detaylı biçimde kritik

924 Gerçektende o dönem, FETÖ'nün Hırant Dink suikastı gibi pek çok tertip ve terör eylemlerine sahne olmuştu. Mustafa Yücel Özbilgin'in hayatını yitirdiği dört üyenin de yaralandığı Danıştay Suikastı, Trabzon'daki Rahip Santoro cinayeti, McDonald's'ın bombalanması ve Malatya cinayetleri hep Ergenekon Tertibi kapsamında ulusalcı-millici güçlerin üzerine atılmıştı. Çok sonraları bunların hepsinin FETÖ tertibi olduğu anlaşıldı. Bkz.: **Aydınlık**, "Fethullahçı Gladyo'nun 'Gladyo' Operasyonu', 27 Ocak 2008, s. 2, 95.

925 Aydınlıkçıların iddia ettikleri bu maddeler, ilginçtir ki kısa süre sonra önemli bir kısmı hayata geçirilmiştir: **1.** Türk askeri Irak'ın Kuzey'inden çekilecek, **2.** Sınır ötesi harekatlara son verilecek, **3.** PKK'ya askeri harekat için ABD'den izin alınacak, **4.** Türkiye'ye ambargo ve askeri yaptırım tehdidi, **5.** Türkiye ABD'nin İran ve Ortadoğu harekatlarına aktif destek verecek, **6.** Türk Ordusu'nun asker ve silah gücünde indirim yapılacak, **7.** Kuzey Irak'ta kurulan Kürt bölgesel yönetimi tanınacak, **8.** PKK'ya yönelik af çıkarılacak**, 9.** PKK yasallaştırılacak, **10.** Belediyelere özerklik verilecek, **11.** Federasyona geçilecek, **12.** Kıbrıs'ta Denktaş devre dışı bırakılacak ve Annan Planı uygulanacak, **13.** Ege'de Yunanistan'ın taleplerine esnek olunacak ve **14.** Ermenistan'a yönelik kısıtlamalar kaldırılacak. Bkz.: **Aydınlık**, "Abdullah Gül'ün İtirafı", 20 Temmuz 2003, s. 4-5.

edilmiştir.[926] 23 Mayıs 2004 tarihli Aydınlık'ta ise "*Erdoğan-Gül: BOP'un Hizmetindeyiz*" başlıklı yazıda AKP'nin BOP'a destek veren bir politika izlemesi ve Başbakan Tayyip Erdoğan'ın, "*Şu anda Amerika'nın da Büyük Ortadoğu Projesi var ya, genişletilmiş ortadoğu, yani bu proje içersinde Diyarbakır bir yıldız, bir merkez olabilir. Bunu başarmamız lazım*" sözleri eleştiri konusu edilmiştir.[927] Bir başka sayıdaysa AKP'nin AB politikaları merceğe konulmuş ve bu politikalara da cepheden karşı çıkılarak gayrimilli olmakla damgalanmıştır. "*Lozan'ı yırt, Sevr'i uygula!*" denilerek, AB'nin seksen yıl önceki azınlık imtiyazlarını yeniden elde etmek için Türkiye'ye dayatma yaptığı belirtilmiş ve AKP Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün bunu bildiği halde gizlediği öne sürülmüştür. Daha sonraysa KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu, Emekli Orgeneral Necati Özgen, MHP milletvekili Murat Sökmenoğlu, Emekli Hava Korgeneral Yaşar Müjdeci ve ATO Başkanı Sinan Aygün gibi milli duruşu ön plana çıkaran isimlerin bu konu hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Söz konusu isimlerin hepsi de AB'nin bu politikasını olumsuzlamış ve Türkiye'nin AB sürecine bu şekliyle karşı çıkmışlardır.[928] Aydınlıkçıların en belirgin özelliği de zaten, AB ve ABD politikalarına karşı anti-emperyalist bir duruşa sahip olmanın yanı sıra, bu duruşu, farklı kesimlerden millici kişilerin görüşleri ile takviye etmek, sağlamlaştırmak olmuştur. Milli-gayrimilli çelişmesinin yaşandığı 2000'li yıllar bu özelliklerini çok daha belirgin şekilde öne çıkarmış ve Aydınlıkçılar her konuda topyekün millici bir tepki ortaya koyabilmek adına, farklı politik yapılardan milli görüş sahibi kişileri harekete geçmeye ve birlikte tavır almaya çağırmışlardır. Aydınlıkçıların o dönem, bu insiyaktan yola çıkarak görüşlerine baş vurdukları ve ön plana çıkardıkları kişilerden biri de dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel olmuştur. Siyasi hayatının tümünü ideolojik yaklaşımlardan uzak durarak ve hatta bu duruşu temelden yadsıyarak geçirmiş olan Demirel, Cumhurbaşkanlığı dönemi boyunca daha ideolojik bir yaklaşımı ve millici bir tavrı benimsemeye başlamıştır. O dönem Demirel'in Aydınlıkçılarla yolu defaatle kesişmiş ve bir çok organizasyon ve konuşmada birlikte hareket etmişlerdir. Yine bunlardan birinde, Aydınlık'ın 31 Ekim 2004 tarihli sayısında, Demirel ile yapılan röportaja yer verilmiş ve AB politikalarına yönelik eleştirileri, Türkiye'nin bölünmesi

926 **Aydınlık**, "İhanetin Adı!", 25 Ocak 2004, s. 4-11.
927 **Aydınlık**, "Erdoğan-Gül: BOP'un Hizmetindeyiz!", 23 Mayıs 2004, s. 4-6.
928 **Aydınlık**, "Lozan'ı Yırt, Sevr'i Uygula!", 10 Ekim 2004, s. 6; **Aydınlık**, "Milli Kuvvetler Ne Diyor", 10 Ekim 2004, s. 8.

tehlikesi ve hukuk devleti ilkesinin korunması ile ilgili görüşleri ele alınmıştır.[929] Aydınlıkçılar bu gibi isimlerin görüşlerine yer vermek suretiyle kamuoyundaki "milli" hassasiyetleri uyarmak ve bu hassasiyetleri, AKP'nin politikalarına yönelik büyük bir tepkiye dönüştürmeye çalışıyorlardı.

Aydınlıkçıların 2000'li yıllarda karşı duruş gösterdiği ve AKP'yi eleştirdiği diğer bir konuysa BOP olmuştur. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condeleezza Rice'ın Washington Post gazetesinde çıkan Ortadoğu'daki sınırların değiştirileceğine yönelik sözlerine ve Amerikan Silahlı Kuvvetler dergisinde yeralan, Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunun parçalandığını gösteren BOP haritasına cepheden karşı çıkan Aydınlıkçılara göre bu gibi yaklaşımlara taviz verilmemeli ve millici bir dışpolitika anlayışıyla bu gibi saldırılar güçlü biçimde geri püskürtülmeliydi. Tabii Aydınlıkçılar, bu gibi konularda en çok AKP'yi hedef almış ve böylesi bölünme-parçalanma girişimlerinin AKP'nin tavizkar, gayrimilli politikalarından ileri geldiğini savunmuşlardır. Onlara göre ulusalcı-Kemalist bir dışpolitika izlense AB ve ABD bu gibi saldırıları yapmaya cesaret edemeyecek; etmeye kalksalar bile, bu gibi saldırılar en kararlı biçimde geri püskürtülecektir.[930] Bu noktada şunu özellikle belirtmek gerekir ki, Aydınlıkçıların, bu süreçte en tahammül edemedikleri ve gayrimilli bir yönelimi temsil ettiklerine inandıkları isimler, dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül olmuştur. İşçi Partisi Merkez Karar Kurulu'nun 16 Mart 2008 tarihinde yayımlamış olduğu bildiride de bu durum açıkça görülmektedir:

> "*Türkiye'miz toprak bütünlüğünü ve Atatürk Devrimi'yle kurulan Cumhuriyeti savunmak ve hayata geçirmek, bütün milletimizin, bütün yurttaşlarımızın, siyasal partilerimizin ve özellikle devlet organlarının görevidir.*
>
> *Milletimizin çeşitli kesimleri ve milli devletimizin kurumları, eylem ve uygulamalarıyla bu görevi yerine getirmektedirler.* ***Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, AKP hakkında açtığı kapatma davasıyla, Tayyip Erdoğan-Abdullah Gül iktidarının gayrimeşru olduğunu saptamış*** *ve Cumhuriyet hukukunun gereğini yapmıştır* (…)
>
> *ABD makamlarının daha 1996 yılında Tayyip Erdoğan'ı Başbakan, Abdullah Gül'ü Dışişleri Bakanı yapmayı kararlaştırdığı belgelerle kanıtlıdır. AKP iktidarı, Türkiye'nin devlet egemenliğini dışta ABD ve AB'ye devretmiştir. Bütün uygulamaları bu yöndedir. O nedenle,* ***Tayyip Erdoğan-Abdullah Gül yönetimi milli iradeyi temsil etmiyor.***

[929] **Aydınlık**, "Türkiye'yi Yugoslavya mı Yapmak İstiyorsunuz?", 31 Ekim 2004, s. 4-8.
[930] **Aydınlık,** "ABD, Bu Haritaya Gömülecek!", 30 Temmuz 2006, s. 7; **Aydınlık,** "Haritanın Görevlisi", 30 Temmuz 2006, s. 8.

Tayyip Erdoğan, başka bir devletin hizmetinde bulunduğunu, ABD'nin Büyük Ortadaoğu Projesi Eşbaşkanı olduğunu ve bu kapsamda "Diyarbakır'ı merkez yapma" görevini yaptığını, 15 Şubat 2004 gecesinden başlayarak, 11 ayrı konuşmasında itiraf etmiştir.

Yine Abdullah Gül, 2 Nisan 2003 günü ABD Dışişleri Bakanı Powell ile "2 sayfa 9 maddelik gizli bir anlaşma yaptığını" itiraf etmiştir ve bu itiraf, 24 Mayıs 2003 günlü Vatan gazetesinde manşetten yayınlanmıştır.

İşçi Partisi, Tayyip Erdoğan yönetiminin gayrimeşru olduğunu daha iktidara oturdukları ilk günlerde, Kasım 2002'de saptamış ve milletimize ilan etmişti[931] (…)

Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül'ün artık yapabilecekleri tek icraat, istifa etmektir.

Yalnız ABD ile yaptıkları gizli anlaşmalar ve ABD'den üstlendikleri yasadışı görevler nedeniyle değil, AKP'yi kapatma davasının sağlıklı bir biçimde yürütülmesi için de, istifaları şarttır."[932]

Tabii, BOP'a geçit vermemek ve emperyalizme karşı milli devleti savunmak siyaseti Aydınlıkçıları, millici güçlerin olduğu kadar, Türk Ordusu'nun da yanında mevzilenmek durumunda bırakmıştı. Eskiden bir kanadı ile Doğu bölgesinde saldırgan bir güç olarak öne çıkardıkları ve karşısında yer aldıkları TSK artık müttefik bir güç konumuna gelmişti. Dolayısıyla Aydınlıkçılar, AKP ve onun uygulamalarına ve ABD ve AB'ye karşı çıkarken, diğer yandan Türk Ordusu'nu savunma çizgisine gelmek zorunda kalmışlardır. O dönem Aydınlık'ta çıkan haberler de bunu açık biçimde doğrulamaktadır. Örneğin, 2 Mart 2003 tarihli sayıda "*ABD Ordusu Bölmeye Geliyor*" denilmekte ve AKP iktidarının Amerikan askerinin Türkiye'ye gelişi amacıyla TBMM'den geçirmeye çalıştığı Başbakanlık tezkeresinin, Türkiye'nin çıkarına aykırılığı ve temelden yanlış bir adım olduğu izah ediliyordu.[933] 24 Ağustos 2004 tarihli sayıda ise Ege Ordu Komutanı Orgeneral Hurşid Tolon'un "*Batılı merkezler Atatürk'e saldırıyorlar*", yine Orgeneral Oktar Ataman'ın "*TSK'nın etkinliğini azaltma çabaları hüsranla sonuçlanacaktır*" ve Orgeneral Çetin Doğan'ın "*Mehmetçiğimiz, 'Green Card' peşinde koşarak ABD güçlerine çıkarlar için katılanlara benzemesin"* tarzı sözleri ihtiva eden devir-teslim töreni konuşmaları kapak konusu yapılmıştır.[934] 12 Ekim 2003 tarihli sayıda ise "*Türk Ordusu ABD'nin Piyonu Olmayacak*" denilerek, Kuzey Irak'a harekat düzenlemek için tezkere çıkarılması ve bu yolla Türk Ordusu'nun ABD

931 Doğu Perinçek'in, Aralık 2002 tarihli Teori dergisinde yapmış olduğu analizde bu görüşlere yer verilmiştir. Bkz.: **Teori**, "3 Kasım 2002 Seçimleri Üzerine Merkez Komitesi'ne Rapor", sayı 155, Aralık 2002, s. 3-67.
932 **Aydınlık,** "Tayyip Erdoğan-Abdullah Gül İktidarı Gayrimeşrudur", 23 Mart 2008, s. 2-3.
933 **Aydınlık,** "ABD Ordusu, Bölmeye Geliyor", 2 Mart 2003, s. 4-7
934 **Aydınlık**, "AKP İktidarını Yıkma Çağrısı", 24 Ağustos 2003, s. 4-6,

çıkarları doğrultusunda çatışmaya sürülmesine karşı çıkılıyordu.[935] Hatta Aydınlık Hareketi bu tezkereyi ve girişilecek operasyonu protesto emek için bir miting de düzenlemiştir.[936] 5 Ekim 2003 tarihli Aydınlık'ta "*Komutanların Son İhtarı!*" diye manşet atılıyor ve TSK'ya yönelik tutumu nedeniyle dönemin AKP Hükümeti, dolaylı biçimde uyarılmış oluyordu.[937] İlk baskısını Aralık 2008'de yapan *Türk Ordusu'nda Strateji Sorunu* isimli kitapta ise Doğu Perinçek, Org. Hilmi Özkök, Org. Yaşar Büyükanıt ve Org. İlker Başbuğ'un görüşleri üzerinden değerlendirmeler yaparak, orduya bir startejik program çizmeye çalışmış; dahası milleti ordu ile bütünleştirmeyi, hatta 27 Mayıs benzeri bir ordu-millet birlikteliği meydana getirerek, milli güçler lehine genç subaylardan müttefik kazanmayı amaçlamıştır:

> "*Türkiye'nin milli stratejisinin ve güvenlik siyasetlerinin oluşturulması, kuşkusuz siyasal bir görevdir; hükümetin işidir. Biz, bu kitapla bir hükümet işi yapıyoruz.*
>
> *Bu kitapta, milletimizin ordusuyla birliğini pekiştirecek program ve stratejiyi açıklıyoruz. Bu açıdan milletimizin bilinçli önder kesimlerine, örgütlü öncülere bir elkitabı sunuyoruz.*
>
> *Bu kitap, o öncülerin Türk Devrimi'nde iki yüzyıldır dava arkadaşı olan Türk Subayı için de bir elkitabıdır.*"[938]

Tüm bunların neticesinde İşçi Partisi'ne "Ergenekon Tertibi" kapsamında 22 Mart 2008 tarihinde, dönemin "alışkanlığı" icabı sabaha karşı 04.30'da operasyon düzenlenmiş ve İP Genel Başkanı Doğu Perinçek'in yanı sıra İP Genel sekreteri Ferit İlsever, Aydınlık Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Serhan Bolluk, Aydınlıkçı işadamı İbrahim Benli ve Aydınlık Hareketi mensubu Adnan Akfırat dahil on iki kişi gözaltına alınmıştır. Aynı gün eş zamanlı biçimde Cumhuriyet Gazetesi başyazarı İlhan Selçuk ve İÜ eski Rektörü Kemal Alemdaroğlu da gözaltına alınmıştır.[939] Daha sonra bir kez daha sahte delil üretmek yöntemiyle Doğu Perinçek dahil pek çok Aydınlıkçı cezaevine gönderilmiştir. Ancak cezaevi süreci boyunca, o güne kadar savunageldikleri düşüncelerini kararlılıkla savunmaya devam etmişlerdir. Hatta millici/ulusalcı kişilerin,

---

935 **Aydınlık**, "Mehmetçik Coni'ye Piyon Olmayacak!", 12 Ekim 2003, s. 4-8.
936 "Mehmetçik Coni'ye Kalkan Olamaz" mitingi, 30 Ağustos 2003 tarihinde Taksim'de gerçekleşmiştir. Bkz.: **Aydınlık**, 24 Ağustos 2003, s. 7.
937 **Aydınlık**, "Komutanların Son İhtarı!", 5 Ekim 2003, s. 14-15.
938 D. Perinçek, **Türk Ordusu'nda Strateji Sorunu 'Üç Genelkurmay Başkanı'**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2008, s. 15
939 **Cumhuriyet**, "Sabaha Karşı Operasyon", 22 Mart 2008, s. 7

çoğunluk tarafından cezaevlerinde unutulduğu günlerde, Aydınlıkçılar direnişlerini sürdürmeye, kitleleri harekete geçirmeye ve organize hale getirmeye çabalamışlardır. Cezaevi önlerine kurulan direniş çadırlarında, nöbetleşe biçimde beklenmesi ve cezaevinde bulunanların aileleri ile dayanışma gibi eylemlerle mücadelelerini diri tutma kararlılığını ortaya koymuşlardır. Bu süreçte Aydınlık çevresi, en doğru stratejik hamleyi gerçekleştirerek kamuoyundan hiçbirşey saklamama yoluna gitmiş, Doğu Perinçek'in polis sorgusundan, savunmasına ve mahkeme tutanaklarına kadar İşçi Partisi'ni ilgilendiren davanın tüm safahatini Aydınlık dergisi aracılığıyla kamuoyu ile açıkça paylaşmıştır. Dava esnasında başta Doğu Perinçek olmak üzere bütün Aydınlıkçılar, üzerlerine atılı olan suçlamaların tümünü reddetmiş ve savunmalarının merkezine bu suçlamaların birer tertip olduğu, bu tertibinse sahte belgeler düzenlenerek ve hayali ilişkiler kurulmak suretiyle gerçekleştirildiği tezini koymuşlardır.[940] Ve bu tertibin tüm boyutlarını, yine başta Aydınlık olmak üzere sahip oldukları diğer yayın organlarından ve kendi televizyon kanalları olan Ulusal Kanal'dan detaylı biçimde anlatmışlardır.[941] Kamuoyundan, yani halktan hiçbir şey gizlememeye azami özen göstermişlerdir. Bu durum, kabul edilmelidir ki, davanın safahatini objektif bir gözle değerlendirecek olan herhangi biri tarafından dahi hakkaniyetle onaylanması gereken nesnel bir olgudur. Ve yine kabul edilmelidir ki Aydınlıkçılar, uzun yılların birikimine dayanan tecrübeleriyle bu zorlu süreci olgunlukla sürdürmüş ve tamamlamışlardır.

Davanın sonunda, 5 Ağustos 2013 günü "Ergenekon Tertibi Mahkemesi" Doğu Perinçek'e "***Hükümeti cebir ve şiddet ile ortadan kaldırmaya çalışmak veya hükümeti kısmen ya da tamamen görev yapmasına engel olmak***"tan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası vermiştir. Ferit İlsever, Turhan Özlü, Emcet Olcaytu, Hikmet Çiçek, Hayrettin Ertekin, Nusret Senem, Mehmet Perinçek, Adnan Akfırat, Adnan Türkkan ve Tunç Akkoç gibi Aydınlıkçılar ise 6 ila 15 yıl arası değişen hapis cezaları almışlardır.[942]

Ancak kısa bir süre sonra tüm bunların tertip olduğu ortaya çıkmış ve emperyalist güçler tarafından FETÖ/PDY eliyle gerçekleştirildiği açık biçimde anlaşılmıştır. İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek, tam altı yıl sonra, 11 Mart 2014

940 **Aydınlık**, "'Doğu Perinçek'in Savunmasının Tam Metni' Gladyonun 1 Numarası Abdullah Gül 2 Numarası Tayyip Erdoğan 3 Numarası Fethullah Gülen'dir!", 25 Ocak 2009, 2-41; **Aydınlık**, "'Doğu Perinçek'in Polis İfadesi' Belgeler, Dinleme Kayıtları, İlişkiler…", 6 Nisan 2008, s. 4-15.

941 **Aydınlık**, "Ergenekon Tertibi Savcı Üçok'a Tosladı", 9 Mayıs 2010, s. 6-9; **Aydınlık,** "Ergenekon Tertibinin İknci Tuncay Güney'i", 14 Aralık 2008, s. 4-12.

942 **Cumhuriyet**, "Ceza Yağdı", 6 Ağustos 2013, s. 4

günü 21. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından tahliye edilmiş ve tahliye edildiği cezaevinin kapısında şu açıklamaları yapmıştır:

> "*Türkiye'yi bölenlerin iktidarını yıkacağız. Türkiye'yi birleştirenlerin iktidarını kuracağız….Cemaatlerin tarikatların kökünü kazıyacağız, Cumhuriyeti ayağa kaldıracağız. Bizi tahliye ettiren Türkiye halkının fedailerinin öncüleridir. Şu anda kınından çıkmış bir kılıç gibiyiz. Görevlere hazırız. Bir: Türkiye'yi böldürmeyeceğiz, iki: Cumhuriyeti yıktırmayacağız. Hedef Atatürk devrimi idi. Bu hedefe ulaşmak için iki kurumu hedef aldılar, İşçi Partisi ve TSK. Türk Ordusu ve İP olarak Ergenekon'dan gazi olarak çıkıyoruz. Bizleri hedef alanlar çürüdüler, dağılıyorlar. Türkiye'yi bölenlerin iktidarını yıkacağız. Cumhuriyeti yıkanların Tayyip Erdoğan'ların, Fethullah Gülen'lerin, Abdullah Gül'lerin iktidarını yıkacağız, göreceksiniz.*"[943]

Tüm bu sürecin sonunda, 22 Nisan 2016 tarihinde Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 275 sanıklı Ergenekon davasında verilen makumiyet kararlarını bozmuş ve dokuz yıllık dava sürecini usul ve esastan bozarak mahkum etmiştir.[944] Mahkeme boyunca sanıklara neredeyse işkence eden ve darbecilik suçlamasıyla onlara dava açan savcı Zekeriya Öz'ün kendisi darbe teşebbüsünden aranmaya başlamış ve ülkeyi terk etmiştir.[945] Davanın Mehmet Ali Pekgüzel, Sami Haşıloğlu ve Cihan Kansız gibi diğer savcı ve hakimleri ise FETÖ/PDY'ye üye olmak gerekçesiyle meslekten ihraç edilmiş ve haklarında "hükümeti devirmeye teşebbüs" ve "terör örgütüne üye olmak" suçlarından dava açılmıştır.[946]

Aydınlıkçılarsa bu tumturaklı sürecin arkasından bir yenilenme sürecine girmiş ve farklı bir isimle; bu sefer "Vatan Partisi" olarak, milli güçleri birleştirme ve Milli Hükümet kurma hedefine doğru kilitlenmişlerdir. 15 Şubat 2015 tarihli kurultayda yalnızca isimlerini değil amblemlerini de değiştirmişlerdir. Aydınlıkçıların amblemi artık daha millici bir çağrışıma sahip olan kırmızı zemin üzerine, beyaz başakların sardığı çoban yıldızı olmuştur. Perinçek'in kongrede yapmış olduğu konuşmada geçen şu sözlerse, stratejilerinin ve referans noktalarının da değişmiş olduğunun göstergesi olmuştur:

---

943 **Cumhuriyet**, "Tahliye Dalgası", 11 Mart 2014, s. 6
944 **Cumhuriyet**, "Onlar İçin Çok Geç", 22 Nisan 2016, s. 1
945 **Cumhuriyet,** "Darbeden Aranıyorlar", 11 Ağustos 2015, s. 1 ve 6.
946 **Cumhuriyet**, "Sarıkaya Açığa Alındı", 25 Ağustos 2016, s. 10; **Cumhuriyet**, "54 Sanıklı Selam Tevhid Davası Başladı", 5 Ekim 2016, s. 10

"*Medeniyet, medeniyet devrimcisi **Hz. Muhammed'in söylediği gibi kadınların ayağının altındadır.** Türkiye'miz şeyhler, dervişler, çelebiler, cemaatçiler ve tecavüzcüler ülkesi olamaz. Bu Tayyip Erdoğanların karanlık saltanatını yıkacağız, söz veriyoruz. Bağımsız, başı dik, Kürt'ünü kucaklayan, Alevisiyle, Sünnisiyle vatanı kucaklayan, üreten Türkiye'yi kuracağız.*"[947]

Cezaevi süreci sonrasında Aydınlıkçılar'da başka değişimler de olmuştu. Bunlardan en dikkat çekeni ise AKP ile yakınlaşmalarıydı. Armağan Çağlayan tarafından kendisine yöneltilen, yıllarca Aydınlık Hareketi olarak mücadele ettikleri AKP ile hangi koşullar altında ve nasıl aynı şeyleri savunur, birlikte hareket eder hale geldikleri yollu soruya Doğu Perinçek şu cevabı vermiştir:

"*Vatan mücadelesinde biz varız. Onlar yeni geldiler. İki noktada, bir; onlar PKK'ya karşı mücadelede açılım yaptı. Biz dedik ki 'Böyle olmaz. PKK'ya karşı devletin gücünü kullanmak lazım.' Onlar bizim dediğimiz yere 24 Temmuz 2015'te geldi. Biz onların yanına gitmedik ki!*"[948]

Son olarak şunu da söylemek gerekir ki, milli güçleri birleştirmek ve milli bir hükümet kurma hedefine yönelmiş Aydınlıkçılar, biriktirdikleri elli yıllık ittifak teorisi tecrübeleri ile birleşebilecekleri tüm güçler ile birleşmeyi hazmedebileceklerini geçmişlerinde zaten defaatle göstermişlerdi. Bu nedenle, Milli Hükümet formüllerinde MHP'nin yanı sıra AKP'ye de yer ayırmaları çok da ilginç bir gelişme olmayacaktır.[949]

Ve tüm bunların neticesinde denebilir ki, 2019 yılı ile birlikte yüzüncü yılına girecek olan Aydınlık Hareketi, Türk sosyalizm tarihine damgasını vurmuş köklü bir sosyalist harekettir. Bu hareketin içinden Şefik Hüsnü'ler, Nazım Hikmet'ler, Şevket Süreyya'lar, Vedat Nedim'ler ve daha pek çok önemli isimler geçmiştir. Bu devrimci hareket, onlarca siyasi parti, örgüt, gazete ve yayın organını kurmuş ve sona erdirmiştir. Türk sosyalizmine ve siyasal yaşamına hayli renkli simalar ve çok farklı görüşler kazandırmıştır. Teori ve pratiği ile sosyalist tecrübeye ve devrimci birikime gözle görülür bir canlılık katmıştır. Hatta bilindik bir sözü değiştirerek kullanacak olursak,

---

947 **Cumhuriyet,** "Perinçek'ten Hz. Muhammed Vurgusu", 16 Şubat 2015, s. 5

948 Armağan Çağlayan, "Doğu Perinçek'le Röportaj", **Nokta**, sayı 40, 22-28 Şubat 2016, s. 10

949 Vatan Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek, Aydınlık'ta çıkan 21 Nisan 2017 tarihli yazısında Milli Hükümet'in MHP, CHP, AKP ve Vatan Partisi'nin katılımıyla kurulabileceğini ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan kanadının dahil edilmediği bir hükümet formülünün geçerli olmadığını savunmuştur. Bkz.: D. Perinçek, "AKP Gidiyor Seçenek Oluşturmak Şart", **Aydınlık**, 21 Nisan 2017, s. 8

"*Türk sosyalizm tarihinden Aydınlık Hareketini çıkartacak olursak, geriye kayda değer hiçbir şey kalmaz"* gibi bir iddiayı rahatlıkla ortaya atabiliriz. Peki, işbu tezden elde edilen bulgulardan hareketle, bu derece tarihi öneme haiz olan Aydınlık Hareketi hakkında yekun olarak ne söylenebilir?

Herşeyden önce denebilir ki, Aydınlık Hareketi aynen iddia edildiği gibi Şefik Hüsnü'den Doğu Perinçek'e uzanan bütüncül, fakat doğrusal olmayan bir harekettir. Doğu Perinçek'in, 1960'ların sonlarına doğru öncülüğünü yapmaya başladığı Aydınlık Hareketi'nin, Perinçek ve çevresi tarafından tarihsel olarak Şefik Hüsnü'lerin TİÇSF'sine dayandırılmasının ve bu çevrenin kendisini Şefik Hüsnü'lerin devamı olarak göstermesinin objektif gerekçelerinin bulunduğu da nesnel bir gerçekliktir. Dolayısıyla her iki hareketin birbirleriyle teorik ve uzvi bağları bulunduğunu söylemek kesinlikle yanlış olmayacaktır. Bir kere Şefik Hüsnü, 1950'li yıllara taşıdığı sosyalizm mücadelesini, son çalışma arkadaşları olan Mihri Belli ve Reşat Fuat Baraner ikilisine devretmiştir. Doğu Perinçek ve çevresi de bayrağı bu ikiliden devralmışlardır. Dahası uzun bir dönem Mihri Belli ile birlikte Aydınlık Sosyalist Dergi'de birlikte faaliyet göstermiş; TİP'in ele geçirilmesi kavgasında Belli'nin yanında yeralarak MDD tezlerini birlikte savunmuşlardır. Yani, Şefik Hüsnü'nün yanında bulunmuş, onunla birlikte fiilen kavga vermiş isimlerle beraber aynı organlarda çalışmış ve ortak mücadele vermişlerdir. Bu gibi olgular, tarihsel devamlılığın uzvi bağlarına işarettir.

Teorik bağa gelinecek olunursa, kısaca şöyle izah edilebilir: Aydınlıkçıların tezlerine göre bilimsel sosyalizm, her yeni devrimci pratik ile birlikte teorisini güncelleyen diyalektik bir metottur aslında. Bu güncellemeyi yapanlar da, tarihin o anında sınıfsal çelişkilerle yüzleşmek ve bunları proletarya lehine çözmek zorunda kalmış olan Lenin, Stalin ve Mao gibi teori ve pratik adamlarıdır. Bu şekilde, ilk olarak XIX. yüzyılda Marks'ın ortaya koymuş olduğu teori, Lenin'le birlikte bir adım daha ileriye taşınmış ve XX. yüzyılın sosyalizmi şeklini almıştır. Stalin, leninizmin içinde kalarak bu birikimi ileri taşımaya uğraşmıştır. Mao ise kendisine ait teoriyle bunu bir adım daha ileri götürmüş ve XXI. yüzyılın arifesinde bilimsel sosyalist teoriye çok önemli bir katkı sunmuştur. Yani kısaca, Marks-Engels-Lenin-Stalin ve Mao'nun ileri taşıdığı çizgi, asıl devrimci çizgi olarak kabul edilmektedir. Bu çizginin dışına taşan, yahut da silsileye farklı bir isim eklemek suretiyle, ikinci bir çizgi meydana getirenler ise revizyonizmi ve devrimden kopuşu temsil etmektedirler. Şefik Hüsnü, XX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış bir sosyalist olarak Lenin'in teori ve pratiğine şahitlik edebilmiş,

dolayısıyla bu sosyalizm anlayışının takipçisi olmuştur. Kısacası, Şefik Hüsnü leninist formasyona sahip bir devrimci olarak yukarıdaki silsilenin leninizm halkasına bağlanmıştır. Perinçek ise bir XXI. yüzyıl devrimcisi olarak, kendi çağının en ileri bilimsel sosyalizmi olan maoculuğu takip etmiştir. Yani Perinçek, yukarıdaki devrimci silsileye maoculuk halkası ile bağlı bulunmaktadır. Dolayısıyla Marks'ların, Lenin'lerin, Stalin'lerin ve Şefik Hüsnü'lerin taşıdığı marksist devrim bayrağını teslim almıştır. Çağının ve ülkesinin revizyonistleri ile aynı mevziye girmemiş, kruşçevci veya brejnevci olmamıştır. Her daim leninci ve her daim marksist olarak yoluna devam etmiş, ana devrimci damardan kopmamıştır. Kaldı ki Reşat Fuat Baraner gibi Şefik Hüsnü'nün yoldaşı, sağlam bir leninist dahi, maoculuğun hem dünyada, hem de Türkiye'de leninizmin devamı olduğu fikrine bağlanmış ve Perinçek'le birlikte hareket etme yolunu tercih etmiştir. İşte Perinçek'lerin, Şefik Hüsnü'lerle kurmaya çalıştıkları teorik bağ, bu mantık dahilinde kurulmuştur. Biraz zorlama gibi görülse de, kendi içinde tutarlılığa sahip bir mantıktır.

O kadar öyledir ki, kimi örneklerde de görüldüğü üzere Şefik Hüsnü ile Perinçek dönemleri arasında bariz benzerlikler, tıpatıp uyuşmalar mevcuttur. Örneğin Kemalizme ve Kurtuluş mücadelesine yaklaşımları birebir örtüşmektedir. Her ikisi de Kurtuluş mücadelesini anti-emperyalizm bağlamında desteklemiş, ancak bir müddet sonra Kemalistleri devrimden geri adım atmakla suçlamış ve mahkum etmişlerdir. Her iki Aydınlıkçı görüşe göre de, Kemalist rejim, devrimi en ileri noktasına kadar taşımakta yeteri kadar kararlı olamamıştır. Tüm demokratik hakları dağıtmamış, aksine otoriter bir rejime dönüşerek, işçi ve emekçiler dahil halkın geniş bir kesimini ezmeye çalışmıştır. İki dönem arasındaki diğer bir benzerlik de kendi kaderini tayin hakkı noktasında görülmektedir. Şefik Hüsnü, Komintern'e bağlı bir sosyalist olarak, Lenin'in "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" şiarından kesinlikle taviz vermemiştir. Aynı şekilde Perinçek de, Kürt halkı için yetmişli ve seksenli yıllar boyunca kendi kaderini tayin hakkını benimsemiştir. Öte yandan Şefik Hüsnü'ler de, Perinçek'ler de sosyalist devrimin aşamalı biçimde gerçekleşeceği düşüncesini benimsemiş ve öncelikle milli demokratik devrimi tamamlama çizgisine sahip çıkmışlardır. Şefik Hüsnü, bunu, Leninci ve Stalinci doktrine dayandırarak savunmuş; Perinçek ise Maocu bir anlayışla benimsemiş ve ileri taşımıştır. Ancak, her halükarda ikisi için de devrimin sıçrama tahtası olarak basacağı ilk eşik aynı kalmıştır: Milli Demokratik Devrim aşaması. İki dönem arasındaki diğer bir benzerlik de şudur ki, her iki dönemin Aydınlıkçıları da

enternasyonalci bir yaklaşımla hareket ederek, tarihin o anında belirleyici güç olarak ortaya çıkan komünist ülkelerden birine bağlanma yoluna gitmişlerdir. Şefik Hüsnü fikri yapısı, organik bağı, aldığı para yardımları ve emir komuta zincirine olan bağlılığı ile tam bir Komintern'cidir. Yani Bolşevik uzantısıdır. Bunu söylerken olumsuz bir anlam yüklemekten ziyade, somut bir bulgunun açıkça ortaya konulması amaçlanmaktadır. Tezin ilgili bölümünde detaylı biçimde anlatıldığı üzere, Komintern'e bağlı bir komünist olmanın doğal bir neticesidir bu. Henüz işin başında, örgüte kabul edilirken ne alınan kararlarda, ne teoride ve ne de pratikte bu örgütten bağımsız bir çizgi izlenmeyeceği alenen kabul edilmektedir. Hatta partinizin ismini dahi bu örgüt belirlemekte, bağlı olduğunuz ülkenin Komintern şubesi olduğunuzu dolaysız şekilde ortaya koymaktadır. Doğu Perinçek'e gelince, o da yetmişli yıllar boyunca teorik olarak ÇKP'ye bağlı hareket etmiştir. Düşünsel planda bunun böyle olduğu çok açık biçimde ortadayken, uzvi bir bağlılıktan bu şekilde bahsetmek mümkün değildir. Maddi bir yardım alındığına dair, ciddiye alınacak somut bir bulgu da tespit edilememiştir. Dolayısıyla Perinçek'in ÇKP'ye bağlılığı yalnız teorik planda kalmıştır. Ancak bu bağlılık Perinçek'lere yarardan çok, zarar vermiş gibidir. Özellikle de Çin'in Amerika ile ortak hareket etmeye başladığı yıllarda, ÇKP'nin bu dönüşünü Türkiye şartlarına adapte etmek için teoriye hendek atlattıkları dönemde. Aydınlıkçılar, bu dönem boyunca ÇKP'nin adımlarını izleyeceğim diye uzun bir müddet akla karayı seçmiş; tüm bu çabalarına rağmen, kitleden olumlu bir tepki almayı da başaramamışlardır. Neticede, 12 Eylül'le birlikte bu yorucu işten vazgeçilmiş ve daha bağımsız teoriler üretilmeye başlanmıştır.

İmdi, bu bulgulardan hareketle rahatça denebilir ki, sosyalist örgütler arasında Şefik Hüsnü'lerin sırtlandığı devrimci geleneği layıkıyla taşıyan yegane örgüt Perinçek ve çevresinin Aydınlık Hareketi olmuştur. İki özne arasında gözle görülür bir şekilde tarihsel devamlılık mevcuttur. Aydınlık Hareketi, her ne kadar doğrusal bir çizgi izlememiş olsa da, iniş ve çıkışları, ileri kaçış ve geri dönüşleri ile beraber, birleşik ve bütüncül tek bir devrimci hareket olarak görülmelidir. Artık bu, Aydınlıkçıların savunduğu bir iddiadan öte, nesnel gerçekliğe işaret eden somut bir olgu olarak kabul edilmelidir. Bu tarihsel devamlılığın uzvi bağlarından biri de az önce belirtildiği gibi Reşat Fuat Baraner'dir. Reşat Fuat, hareketin iki dönemini de yaşamış bir eski tüfek ve geleneğin temsilcisi olarak hareketin geçmişini, geleceğe bağlayan sağlam bir köprü vazifesi görmüştür.

Perinçek dönemine gelinecek olunursa, denebilir ki söz konusu dönemde Aydınlıkçılar, her zaman için tutarlı bir politik çizgi izleyememişlerdir. Bazı konularda soldan tavır almayı uygun görürlerken, başka bir konuda sağcı tezler öne sürmekten geri durmamışlardır. Ya da bazı politikaları, bir dönem için gözle görülür bir şevkle sahiplenirlerken; başka bir dönem, söz konusu politikaların tam zıddı bir tutumu, aynı şevk ve arzu ile rahatça savunabilmişlerdir. Bu davranış biçimi, bu yanlış taktik anlayış, Aydınlıkçıların, özellikle de 12 Eylül sonrası dönemde, sağlıklı bir yapı görüntüsü vermelerine engel olmuştur. Örneğin, Kürt ayrılıkçılığı meselesinde önce kendi kaderini özgürce tayin hakkını savunmuş ve uzun süre parti programlarında bunu açıkça beyan etmişlerken, V. Kongre ile birlikte tam tersi bir istikamette hareket ederek, kesinlikle böyle bir hakkın kullanılamayacağını ileri sürmüşlerdir. Ve bu iki farklı teze, aynı kararlılıkla sahip çıkmışlardır. Aynı şekilde uzun seneler Kürt ayrılıkçılığının silahlı bir çözüm ile bastırılamayacağını iddia etmişler, fakat yine V. Kongre sonrasında, tek çözümün silahlı çözüm olduğunu savunmaya başlamışlardır. Atatürk'e yönelik tutumlarına da bu kararsızlık hakim olmuştur. Altmışlı yıllardan, iki binlere kadar Atatürk'ün "küçük burjuva" bir önder olarak devrimi bilinçli şekilde ileri taşımadığı ve emperyalizmle uzlaşıyı seçtiği savlanırken; iki binli yıllardan sonra, daha doğrusu yine V. Kongre ile birlikte neredeyse Kemalist bir parti gibi hareket edilmeye başlanmıştır.

V. Kongre, bu anlamda Aydınlık Hareketi için mühim bir kırılmayı ihtiva etmektedir. Söz konusu kongreye kadar meselelere Türkiye'nin içinden bakmaktansa, beynelmilel komünist hareketin perspektifinden yaklaşmayı seçen hareket, kongreden sonra ulusalcı/millici bir yapıya dönüşmüştür. Bu o kadar öyledir ki, Ermenilerin yüz yıldır emperyalistlerin arkasına gizlenmek suretiyle savunduğu "soykırım" tezlerine yönelik en güçlü karşı duruş, şaşırtıcı bir şekilde bu hareketten gelmiştir. Böylece uluslararası alanda emperyalist tezlere ilk defa açıktan açığa geri adım attırılmış ve Avrupa'nın, İsviçre Davası özelinde, çok güvendiği demokratik kültürü ile nasıl bir çelişkiye düştüğü dolaysız biçimde ispatlanmıştır. Bu Türkiye ve Aydınlık Hareketi için anlamlı ve de büyük bir başarı olarak tarihe geçmiştir.

Aydınlık Hareketi'nin ulusalcı dönemi Türk Ordusu ile aynı safta mücadele etme dönemi olmuştur aynı zamanda. Altmışların sonu ile yetmişlerin ilk yarısında Ordunun içindeki Kemalist-Devrimci güçler ile ittifak çizgisini benimseyen, yetmişlerin ikinci yarısında Ordudaki kontrgerilla/Gladio yapısıyla mücadeleye girişerek sol-Kemalist askerleri destekleyen, 12 Eylül darbesine sahip çıktıktan sonra ise, bu hatanın

faturasını sanki TSK'ya ödetirmişcesine hareket ederek seksenli ve doksanlı yıllar boyunca orduya karşı düşmanca bir tutum alan Aydınlıkçılar, V. Kongre ile birlikte bu politikalarından da vazgeçmişlerdir. Söz konusu tarihten itibaren Aydınlık Hareketi, orduya anti-emperyalist-Kemalist çizgide tavsiye ve destek verir bir konuma gelmiştir. Burada şunu özellikle belirtmek gerekir ki, sosyalist bir hareket olarak Aydınlık Hareketi'ne, 12 Eylül darbesi döneminde Kenan Evren yanlısı, darbe taraftarı bir görünüm arz etmek uygun düşmemiştir. Açıkçası onlardan başka hiçbir sosyalist örgüt de, bu yanlışa düşmemiştir. Neticede 12 Eylül darbesi, artık bilindiği üzere, emperyalistlerin güdümünde yapılmış "Amerikancı" bir darbedir. Ve daha sonraki politikalarıyla bu gerçeği defaatle kanıtlamıştır. Dolayısıyla Aydınlıkçıların 12 Eylül'cü tutumları, hadi 12 Eylül'cü denmese bile, darbeye karşı durmaktan imtina eden halleri kabul edilebilir bir tercih olmaktan çok uzaktır. Oysa Aydınlıkçılar, o güne kadar, Şefik Hüsnü'leri de kapsayacak şekilde, "baskıcı" güce karşı sağlam duruşları ve kararlılık sahibi inatçı direnişleri ile bilinmekteydiler. O günden sonraysa bu izlenim, tamamen olmasa da önemli oranda silinip gitmiştir.

Aydınlık Hareketi'nin, imaj yitirmesindeki başlıca amilse, V. Kongre öncesinde izlediği PKK yanlısı politika olmuştur. O güne kadar Çin'cilik ve Mao'cuktan dolayı zaten olumsuz olan imajı, PKK yanlısı tutum ve Öcalan ile röportaj olayında yaşanan görüntüler nedeniyle daha da kötü şekilde zarar görmüştür. Hatta denebilir ki, tamiri mümkün olmayan yaralar açmıştır. Oysa o görüntülerden sonra Aydınlıkçılar da gözle görülür, elle tutulur somut değişimler yaşanmış ve olumlu anlamda büyük dönüşümler gerçekleşmiştir. Bunların örnekleri tezde yeteri kadar ele alınmıştır. Herşeyden öte, Aydınlık Hareketi, ulusalcı bir çizgiyi benimsemeye başlamış, millici bir güç olarak devrimci yaşamına devam etme kararı almıştır. Dolayısıyla, öncesine izafeten böylesi olumsuz tecrübelerle anılmaya devam edilmesi, mücadelesine halel getirmiş olmasa da ulusalcı bir hareket olarak zarar görmesine yol açmıştır. Bir benzetme ile anlatmak gerekirse, hareket, Öcalan olayından sonra, sürekli açığı olan yere yumruk yiyen bir boksöre dönmüştür. Her vesile ile Perinçek'lerin önüne Öcalan ile birlikte verdiği görüntüler konmuş ve ulusalcılıkları samimiyet terazisinde tartılır olmuştur. Oysa, Talat Paşa Komitesi hareketi ile birlikte girişilen Ermeni tezlerine karşı mücadele, Denktaş'la birlikte girişilen Annan Planı'na karşı mücadele, Ergenekon tertibindeki millici duruş benzeri pek çok politika, terazide daha ağır basacak gibi durmaktadır.

Evet Aydınlıkçılar, millicilik konusunda, daha bir çok konuda olduğu gibi, doğrusal bir çizgiyi takip etmemişlerdir. Savrulmalar, ileri çıkışlar ve geri dönüşler yaşamışlardır. Zaman zaman, Kürt ayrılıkçılığına yaklaşım ve Kıbrıs konularında olduğu gibi gayrimilli politika ve söylemlere de imza atsalar, son tahlilde millici yaklaşımı benimsemiş ve bu yaklaşımın gereğine uygun eylemler yapmaktan geri durmamış ve bedel de ödemesini bilmişlerdir. En azından Aydınlıkçılar, sosyalist "özeleştiri" kurumunu doğru çalıştırmayı bilmiş ve geç de olsa hatadan dönme kabiliyetini göstermişlerdir. Bu kabiliyetleri o derece etkili olmuştur ki, zamanında Üçüncü Dünyacılık, Mao'culuk yapmak adına Yunan-Rum tezlerini savunarak elini zayıflattıkları, istifçilik ve vurgunculukla suçladıkları Rauf Denktaş'ı iki bin yılından sonra kendi saflarına kazanabilmişlerdir. Denktaş'ın son dönemi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından dışlandıkça dışlanırken, Aydınlıkçılar tarafından bir lider olarak sahip çıkılmakla geçmiştir. Siyaset böylesi kaygan bir zeminde yapılmaktadır ve Aydınlıkçılar da bunu iyi bir şekilde başarmıştır.

Oysa, sosyalist bir partiye bu kaygan zeminlerde manevra yapmaktansa, ilkeli bir duruşun daha çok yakıştığı da bilinen bir gerçektir. Ancak hayatın çözüm bekleyen çelişkileri, Aydınlıkçıları gündelik siyasetin çıkmaz sokaklarına itmiştir. Ve Aydınlık Hareketi mensupları, bu çıkmaz sokaklarda her zaman doğru yolu bulmakta mahir davranamamışlardır. Evet, V. Kongre sonrası izlenen yol, millici bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde gayet verimli ve etkileyici kazanımlarla doludur. Ancak ondan öncesi bir takım soru işaretlerini barındırmaktadır. O dönemde yaşanan gel-gitler, iniş-çıkışlar ve farklı yol arayışları kuşkusuz ki Aydınlıkçıları, milletin nezdinde sorgulanmaya müsait bir konuma itmiştir. Maoculuğun ilkelerini savunmak adına düşülen yanlışlar, ülke gerçeklerine uygun düşmeyecek çözümlere sarılma hatasını da beraberinde getirmiştir. Örneğin, Üç Dünya Tezi'ni savunacağım diye, Kıbrıs'ta Rum-Yunan tezlerini, Doğu Sorunu'nda ise PKK tezlerini savunma yanlışına düşürmüştür. Öte yandan kendi ülkesinin ordusuna, kısa süreliğine de olsa, düşmanca yaklaşmasına neden olmuştur. Daha sonra bu hatalardan dönmüş olmak, milletin teveccühünü geri döndürmeye yeterli olmamıştır. Millet, Kemalizm adına Kemalist ilkeleri çiğneyip geçen; anti-emperyalizmden, tam-bağımsızlıktan, ulusal temelde yükselecek ulusal bir kültürden zerre eser bırakmamış olan Cumhuriyet Halk Partisi ve benzeri sosyal demokrat yapıları kurtarıcı görmek zorunda bırakılmıştır. Bu durum, Aydınlıkçıların

hanesine yazılacak büyük bir taktik-stratejik hata ve tarihi bir başarısızlık olarak kaydedilmiştir.

Bu durum, hangi ideolojiye sahip çıkarsa çıksın, ülkesinin koşullarını merkeze almadan tahlil yapan, gücünü kendi milletinden almayan tüm hareketler için mühim bir dersi barındırmaktadır aslında. Aydınlık Hareketi, Şefik Hüsnü döneminde olsun, Perinçek döneminde olsun, ne zaman ki yabancı güçlerin ideoloji ve teorilerine sarılmıştır, o vakit milletinin uzağına düşmüştür. Bu, Milli Kurtuluş Savaşı'nı desteklerken dahi böyle olmuştur. Akla gelebilecek tüm eğilimlerden öncü isimlerin çağırıldığı TBMM'de bir tane Aydınlıkçıya rast gelmek mümkün olamamıştır. Çünkü o dönem Aydınlıkçıların lideri Şefik Hüsnü Bey, teorik olarak desteklemekle birlikte, pratikte Ankara'da milli güçlerin yanında değil, İstanbul'da işçi sınıfının içinde olmayı tercih etmiştir. Aydınlıkçılar, evet, belki İştirakçi misli bir yanlışa saplanmamış ve Milli Mücadele'yi sonuna kadar desteklemişlerdir. Hatta, tezde belirtildiği gibi, Ankara'ya mülaki olan iki üç üyesi ile bu desteği pratiğe de çevirmişlerdir. Ancak, arkalarına milleti değil Komintern'i aldıkları için, Ethem Nejad'ın ölümü ve Ankara Hükümeti tarafından dışlanmak gibi bir takım felaketlere uğramaktan da kaçamamışlardır. Aynı hataya, yetmişli ve seksenli yıllar boyunca Perinçek ve arkadaşları da düşmüştür. Ülkenin sorunlarına içerden değil, dışardan çözüm üretme hastalığının getirdiği yabancılaşma sorunu onların da başına gelmiştir. Ve ne var ki, bu yabancılaşmadan geri dönmek bile, yabancılaşmanın getirdiği milletten kopukluk sorununa çare olamamıştır. Bugün Aydınlıkçılar, halen daha adı konulmamış olan bu problemin çıkmazını yaşamaktadırlar. İşçi Partisi ismini aldıklarından itibaren girdikleri seçimlerden % 1 oy dahi alamamalarının nedeni de burada yatmaktadır. Doğru teori, doğru taktik ile hareket etmelerine rağmen millici güçleri toparlama noktasında zerre yol katedememelerinin de nedeni buradadır. Vakti zamanında yansıttıkları olumsuz imaj, bir türlü silinememiştir. Maoculuk adına Rumculuğun, Maoculuk adına Kürtçülüğün gelip dayandığı nokta ancak burası olabilmiştir.

Her kuşaktan Aydınlıkçı'nın yaşadığı bir açmazdır bu aslında. Halka nüfus edememenin, geniş kitlelerin desteğini alamamanın getirdiği yalnızlıkta devrimcilik yapmak. Bu yalnızlığın Aydınlık Hareketi'ne yegane getirisi ise sosyalist solun içinde, en nitelikli teorisyenlere sahip olmak olmuştur. Hatta daha da açık bir ifadeyle "aydın hareketi" denilen olgunun tam karşılığıdır Aydınlık Hareketi. Her ne kadar yönetici kadrolarına işçi-emekçi kesimden insanları serpiştirmiş olsalar da yadsınamaz biçimde,

topluma uzak bir "aydın hareketi" olarak kalmışlardır. Ve bu, başından beri de böyle olmuştur. TİÇSF'lilerden, Vatan Partililere kadar. Bu yalnızlığın nedenlerinden biri de halkın maneviyatına ters düşen yaklaşımlarda aranmalıdır.

Tezin içinde detaylı şekilde ele alındığı gibi, Aydınlık Hareketi mensupları özellikle de seksenli yıllar boyunca ve sonrasında, dini konularda taraflı bir tutum sahibi olmuşlardır. Oy istedikleri halkın maneviyatına saldırmak gibi irrasyonal bir paradoksun içine düşmüş olmaları, kesinlikle kabul edilebilir olmaktan, makul olmaktan uzaktır. Elli sene boyunca sen Milli Hükümet kurmak amacıyla Türk Milleti'nin desteğini arayacaksın ve bunu başarmak için % 99'u kendisini Müslüman kabul eden bu milletin dinini, o dinin tüm değerleri ve önermeleri ile birlikte aşağılamaya çalışacaksın. Bu kesinlkle rasyonal bir durum olmaktan uzaktır. Ve milletin Aydınlık Hareketi'ne uzaklığının da en başta gelen nedenlerinden biridir. Doğaldır ki hiç kimse, bir sosyalist partiden veya hareketten, dindar bir tavır takınmasını bekleyecek kadar safdil değildir. Bununla birlikte herhangi bir sosyalist parti veya hareketten de, % 99'u Müslüman olan bir ülkede, İslam'ı tahkir etmeye, İslam'a hakaret etmeye çalışacak kadar safdil olmaması beklenir. Ne var ki, Aydınlık Hareketi bu safdilliği göstermiştir. Pasif bir ateizm anlayışı ile yetinmeyerek, aktif bir din karalıyıcılığına soyunmuştur. Bu durum milletin değerlerine, dahası milletin kendisine yabancılaşma olgusunu da beraberinde getirmiştir.

İşin en anlaşılması güç tarafıysa, bu millete yabancılaşmış devrimcilik anlayışının, milletin en geniş kesimlerini "Milli Hükümet Programı"nda birleştirmeyi hedefleyen Aydınlık Hareketi'nden gelmiş olmasıdır. 1960'lı yıllardan bugüne, Mao'nun MDD stratejisini, yine Mao'ya ait olan Milli Cephe taktiği ile hayata geçirmek için çırpınıp duran bu hareket, önüne gelen herkesle ittifak arayışına girmiştir. Mao'nun "milletin bütün güçlerini seferber etme" anlayışından hareketle, düşmanı tecrit için birleşilebilecek tüm kesimlerle birleşmeye çabalamıştır. Daha önce düşmalık ettiği Süleyman Demirel, Deniz Baykal ve Recep Tayyip Erdoğan'la bile. Buna rağmen başarısız olmasındaki etkenin, yukarıda bahsi geçen yabancılaşma unsuru olduğu rahatça söylenebilir. Çünkü milletin çıkar ve değerlerine vakti zamanında bu kadar yabancılaşmış bir hareketin millet desteği olgusal olarak % 1'in altında kalmaktadır. Dolayısıyla, milletin büyük bir kısmını arkalarına almakta mahirlikleri ile tanınan bu isimlerin, böylesi bir ittifak kurulacak olsa bile Aydınlıkçılara yer ayırmalarının, hiçbir objektif koşulu veya nesnel gerekçesi bulunmamaktadır. İşte zaten bu nedenle, altmışlı

yıllardan bugüne Aydınlık Hareketi, Milli Hükümet için Milli Güçlerin İttifakı hedefini bir türlü gerçekleştirememiştir.

Yüz yıla yaklaşan tarihi ile Aydınlık Hareketi, tüm bu zayıflık ve eksikliklerine rağmen, Türkiye sosyalizm tarihi açısından kıymete ve öneme haiz bir siyasi harekettir. Olumlu yanı Milli Mücadele'yi destekler bir duruş sahibi olmasıdır. İştirakçiler misli alafranga sosyalisti olmamışlardır. Fakat ne yazık ki bir bağımlılığı reddederken, diğer bir bağımlılığın esiri olma durumuna düşmüşlerdir. Şefik Hüsnü, Komintern'den para yardımı alan, atacağı her adımı ona danışan bir aparatçiktir. Ve Kurtuluş Savaşı'na ancak teorik bir destek verebilmiştir. Ne Ankara'ya gitmiştir, ne de Müdafaa-i Hukukçu olmuştur. O her zaman için iyi bir Komintern komünisti olarak yaşamış ve ölmüştür. Komintern'in çizdiği sınırları aşmayı aklına bile getirmemiştir. Sadece, zaman zaman Komintern tarafından dışlanacak olma korkusuyla, siyasi ayak oyunlarına girişmiştir. Bunu dahi Komintern'e şikayet yolu ile yapmaya çalışmıştır. Şu ya da bu arkadaşını Komintern'e şikayet ederek, oyundan düşürmeye çabalamıştır. Kısacası, bu toprakların devrimcisi olamamıştır. Ancak nesnel olarak bakıldığında, iyi bir enternasyonalist devrimci olduğu su götürmezdir. Komintern yöneticiliğine kadar yükselmiş, Almanya'da Dimitrof'larla aynı mahkemelerde yargılanmıştır.

Doğu Perinçek de herkesin kabul edeceği üzere iyi bir mücadele adamıdır. 1960'lı yıllardan aldığı hareketi, bugünlere taşımada hayli maharetli davranmıştır. Uzun hapisliklere direnmiş, çoğu kimse aksini düşünse dahi doğru bildiği yolda kararlılıkla yürümeye devam etmiştir. Ergenekon tertibi sürecinde, Annan Planı karşıtı mücadelede, FETÖ/PDY'ye karşı verdiği kavgada, Ermeni tezlerinin reddedilmesi noktasında ve elli yıllık anti-Amerikancı, anti-AB'ci duruşu ile doğru yerde durduğu zaman, ne kadar başarılı bir siyasi çizgi izleyebildiğini herkese kanıtlamıştır. Ne var ki, geçmişindeki bazı sapmalar akıllarda, olumsuz tortular biriktirmiştir. Kendisi tersini iddia etse de, bir dönem Kürt ayrılıkçığının yedeğine düşerek, Maoculuğu önde tutmak maksadıyla zaman zaman milli perspektiften ayrılarak ve hepsinden önemlisi milletinin manevi değeri olan İslam dinini her bulduğu fırsatta tahkir etmeye çalışarak, Türk milletinin aklında ve vicdanında silinmesi zor kara lekeler bırakmıştır.

Son söz olarak söylenmesi gerekenlerse şunlardır: Türkiye'nin yüz elli yıllık yüzleşmelerin arifesinde olduğu şu günlerde, Aydınlıkçılar, geçmişteki hatalarına rağmen bugün milli hükümeti ve milli programı savunarak, vatanını seven herkesin durması gereken doğru bir konumda durmaktadırlar. Milli devletin bekası için mücadele

etmek isteyen, buna AKP de dahil, tüm kesimlerin milli bir program dahilinde ve milli hükümet çatısı altında birleşmesi tezi de en gerçekçi çözüm yolu olarak görünmektedir. AB'den veya başka bir emperyalist maşası devletten yardım beklemenin fayda etmediği bir çok kereler tecrübe edilmiştir. Bu, Milli Mücadele günlerinden beri Türk milletinin bildiği bir gerçektir. Öte yandan bu programları ve çözümleri ile Aydınlıkçılar, aslında en ileri Kemalist çizginin de savunucusu durumundadırlar. Çünkü Mustafa Kemal de Kurtuluş savaşı esnasında aynı stratejiyi izlemiş ve ülkenin tüm millici kesimlerini, Misak-ı Milli programı dahilinde ve Müdafaa-i Hukuk örgütlenmesi altında birleştirme yoluna gitmiştir. Bugün, geçmişin tüm tortusu ve önyargıları bir kenara bırakılarak hareket edilmeli ve ayağını Türkiye toprağına basan bu gibi çözümler, teker teker üretilerek vatanı için mücadele edeceklerin, yani milletin tüm kesimlerinin önüne seçenek olarak koyulmalıdır. Şüphesiz ki vatanı için mücadele edecek olanlar, yani Türk milleti dün olduğu gibi, bugün de bu seçeneklere bigane kalmayacak ve kadını erkeğiyle, yaşlısı ve genciyle bu seçeneklerden en uygun olanına canı pahasına sahip çıkmasını bilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

1928 Komünist Enternasyonal Programı. çev.: İsmail Yarkın. Ankara: İnter Yayınları, 2001.

2000'lerde İşçi Partisi, 2. baskı, İstanbul: İşçi Partisi Yayınları, 2002.

68'liler Birliği Vakfı. **THKO Savunma.** İstanbul, 2000.

Akbulut, Erden ve Mete Tunçay. **İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926.** 1. cilt. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2012.

Akbulut, Erden, Mete Tunçay. **Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923).** İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2007.

Akbulut, Erden. **1929 TKP Davası.** İstanbul: TÜSTAV, 2005.

Akbulut, Erden. **Komintern Belgelerinde Nazım Hikmet.** İstanbul: TÜSTAV, 2002.

Altan, Çetin. **Kahrolsun Komünizm Diye Diye Globalleşme.** Haz.: Solmaz Kamuran. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1999.

Ankut, Nurullah. **Bin Kalıplılar 'Doğu Perinçek ve PDA Avanesi'nin İhanete Karmış Hazin Siyasi Serüvenine Dair'**. İstanbul: Derleniş Yayınları, 2015.

Aralov, Semyon İvanoviç. **Bir Sovyet Diplomatın Türkiye Anıları 1922-1923.** çev.: Hasan Ali Ediz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Aren, Sadun. **TİP Olayı 1961-1971.** İstanbul: Cem Yayınları, 1993.

Aslan, Yavuz. **Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi.** Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

Atasoy, Emel Seyhan. **1928 TKP Davası.** İstanbul: TÜSTAV, 2008.

Atatürk Araştırma Merkezi. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri.** 2. cilt. 5. baskı. Ankara, 2006.

Ateşoğlu, Elçin. **Türk Siyasal Yaşamında Milli Demokratik Devrim.** Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006.

Atılgan, Gökhan. **"Kemaliz ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar" Yön-Devrim Hareketi.** İstanbul: TÜSTAV, 2002.

Avcıoğlu, Doğan. **Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın.** 1. kitap. İstanbul: Tekin Yayınları, 2001.

Aybar, Mehmet Ali. **Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm.** İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968.

Aybar, Mehmet Ali. **Marksizm ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler.** Hazırlayan: Aylin Özman. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Aybar, Mehmet Ali. **TİP Tarihi.** I-II-III. İstanbul: BDS Yayınları, 1988.

Aybars, Ergün. **İstiklal Mahkemeleri "Yakın Tarihimizin Gerçekleri".** 2. baskı. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1998.

Aydemir, Şevket Süreyya. **Suyu Arayan Adam.** 12. baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.

Aydınoğlu, Ergun. **"Eleştirel Bir Tarih Denemesi 1960-1971" Türk Solu.** İstanbul: Belge Yayınları, 1992.

Aydınoğlu, Ergun. **Türkiye Solu (1960-1980).** İstanbul: Versus Yayınları, 2007.

Aykol, Hüseyin. "**Bölüne Bölüne Büyümek" Türkiye'de Sol Örgütler.** 2. baskı. Ankara: Phoenix Yayınları, 2010.

Aykol, Hüseyin. **Türkiye'de Sol Örgütler 'Bölüne Bölüne Büyümek'**. 2. baskı, İstanbul: Phoenix Yayınevi, 2010.

Baydar, Oya. **Türkiye'de İşçi Sınıfı 'Doğuşu ve Yapısı'.** İstanbul: Habora Kitabevi, 1969.

Beer, Max. **Sosyalizm ve Sosyal Mücadeleler Tarihi.** 4. baskı. çev.: Galip Üstün. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012.

Belge, Murat. "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri". **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol.** 8. cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Belli, Mihri. "Savcı Konuştu Söz Sanığındır". **Kırklı Yıllar-5.** Derleyen: Rasih Nuri İleri. İstanbul: TÜSTAV, 2006.

Belli, Mihri. **Devrimci Hareketimizin Eleştirisi (1961-1980).** İstanbul: Emekçi Yayınları, 2007.

Belli, Mihri. **İnsanlar Tanıdım.** 1. cilt. İstanbul: Doğan Kitap. (Baskı tarihi yok)

Belli, Mihri. **Milli Demokratik Devrim.** Ankara: Aydınlık Yayınları, 1970.

Berkes, Niyazi. **Türkiye'de Çağdaşlaşma.** 3. baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Beyaz, Cenk. **Dersaadet'te Bir Sosyalist: Parvus Efendi.** İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013.

Birand, Mehmet Ali, Hikmet Bila, Rıdvan Akar. **12 Eylül 'Türkiye'nin Miladı'**, İstanbul: Doğan Kitap, 1999.

Boguslavski, Karpuşin, Rakitov, Çertekin, Ezrin. **Diyalektik ve Tarihsel Materyalizmin ABECEsi**. 4. baskı, çev.: Vahap Erdoğdu, Ankara: Sol Yayınları, 2006.

Bookchin, Murray. **Spartakistlerden İspanya İç Savaşına 'Devrimci Halk Hareketleri Tarihi'.** 4. cilt. çev.: Akın Sarı. Ankara: Dipnot Yayınevi, 2014.

Bostancıoğlu, Adnan. **Bitmeyen Yolculuk 'Oğuzhan Müftüoğlu Kitabı'**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Carr, Edward Hallett. **1917 Öncesi ve Sonrası.** İstanbul: Birikim Yayınları, 2007.

Carr, Edward Hallet. **Bolşevik Devrimi 1917-1923**. 1. cilt. çev.: Orhan Suda. İstanbul: Metis Yayınları, 1989.

Cevizci, Ahmet. **Felsefe Tarihi 'Thales'ten Baudrillarda'a'.** 3. baskı. İstanbul: Say Yayınları, 2011

Claudin, Fernando. **Komintern'den Kominform'a Komünist Enternasyonal'in Bunalımı.** 1. cilt. çev.: Yavuz Alogan. İstanbul: Belge Yayınları, 1990.

Çalışlar, Oral. **'68 Anılarım.** 16. baskı. İstanbul:: Everest Yayınları, 2011.

Çapanoğlu, Münir Süleyman. **Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi,** İstanbul: Pınar Yayınevi, 1964.

Çayan, Mahir. **Bütün Yazılar**, 2. baskı. İstanbul: Atılım Yayınları, 1992.

Çelenk, Halit. **Türkiye İşçi Partisi'nde İç Demokrasi "Yaşadıklarım".** İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2003.

Çeviren: Dervişoğlu, Sinan. **Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı.** İstanbul: TÜSTAV, 2004.

Darendelioğlu, İlhan E. **Türkiye'de Komünist Hareketler 1910-1973.** 3. baskı. İstanbul: Bedir Yayınları, 1973.

Değmer, Şefik Hüsnü. **Türkiye'de Sosyal Sınıflar.** 2. baskı. çev.: Mehmet Türkkan. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1997.

Derleyen ve Yayınlayan: Arıkdal, Selim, Hüseyin Gökçearslan. **Türkiye İşçi Köylü Partisi İddianame ve Sorgu.** Ankara: Şenay Matbaası.

Derleyen: Akbulut, Erden. **Dr. Şefik Hüsnü Deymer "Yaşam Öyküsü, Vazife Yazıları".** İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2010.

Derleyen: Güran, Ali Ergin. **Aydınlık Fevkalade Amele Nüshaları "Olağanüstü İşçi Sayıları".** İstanbul: Katkı Yayınları, 1975.

Derleyen: İleri, Rasih Nuri. **1944 TKP Davası Kırklı Yıllar-2.** İstanbul: TÜSTAV.

Derleyen: İleri, Rasih Nuri. **1945 İGB Davası Kırklı Yıllar-3.** İstanbul: TÜSTAV, 2003.

Derleyen: İleri, Rasih Nuri. **1947 TKP Davası Kırklı Yıllar-4.** İstanbul: TÜSTAV, 2003.

Derleyen: İleri, Rasih Nuri. **Kurtuluş 1 Mayıs 1919-Şubat 1920 'Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası Organı'**. İstanbul: TÜSTAV, 2007.

Derleyen: İlhan, Attila. **Bir Millet Uyanıyor.** 1. cilt. Ankara: Bilgi Yayınları, 2005.

Deutscher, İsaac. **Troçki 'Silahlı Sosyalist'**. 1. cilt. çev.: Rasih Güran. İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 1969

Devellioğlu, Ferit. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat.** 26. baskı. Ankara: Aydın Kitabevi, 2010.

Dinçer, Özgür. "Türk Solu Dergisi (1967-1970) ve Milli Demokratik Devrim Stratejisi. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Ankara Üniversitesi SBE, 2006.

Divitçioğlu, Sencer. **Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu.** 5. baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Dönüşüm Yayınları. **3. Enternasyonal'de Devrim Aşamaları.** İstanbul 1992.

Duclos, Jacques. **Birinci Enternasyonal.** İstanbul: Sorun Yayınları, 1998.

Dugin, Aleksandr. **Moskova-Ankara Ekseni 'Avrasya Hareketi'nin Temel Görüşleri'**. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007.

Dugin, Aleksandr. **Rus Jeopolitiği 'Avrasyacı Yaklaşım'**. İstanbul: Küre Yayınları, 2003.

Duman, Oğuz Şaban. **Doğu Batı Meselesi ve Sultan Galiyev.** İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1999.

Duru, Orhan. **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yayınları.** 3. baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2004.

Dündar, Can. **Abim Deniz.** İstanbul: Can Yayınları, 2014.

Dündar, Can, Celal Kazdağlı. **Ergenekon 'Devlet İçinde Devlet'.** 5. baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 1997.

Engels, Friedrich. **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.** 12. baskı. çev.: Kenan Somer. Ankara: Sol Yayınları, 2002.

Engels, Friedrich. **Anti-Dühring.** 4. baskı. çev.: Kenan Somer. Ankara: Sol Yayınları, 2003.

Engels, Friedrich. **Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu.** 3. baskı. Ankara: Sol Yayınları, 1992.

Engels, Friedrich. **Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm**. 9. Baskı. Ankara: Sol Yayınları, 2004.

Engin, Vahdettin. **Rumeli Demiryolları.** İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.

Erdem, Hamit. **1920 Yılı ve Sol Muhalefet.** İstanbul: Sel Yayınları.

Erdem, Hamit. **Mustafa Suphi.** 3. baskı. İstanbul: Sel Yayınları. 2010.

Erdem, Hamit. **Osmanlı Sosyalist Fırkası ve İştirakçi Hilmi.** İstanbul: Sel Yayınları, 2012.

Erdem, Özgür. **Doğu Perinçek'in 50 Yılı (1965-2015)**. İstanbul: İleri Yayınları, 2015.

Erdem, Tarhan. **Anayasalara ve Belgeler 1876-2012.** İstanbul: Doğan Kitap, 2012.

Erişçi, Lütfi. **Sosyal Tarih Araştırmaları.** İstanbul: TÜSTAV, 2003.

Erkek, Mehmet Salih. **'Bir Meşrutiyet Aydını' Ethem Nejat 1887-1921.** İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012.

Erkmen, Faris. "En Büyük Tehlik". **Kırklı Yıllar-1.** Derleyen: Rasih Nuri İleri. İstanbul: TÜSTAV, 2002.

Eyüboğlu, İsmet Zeki. **Bütün Yönleriyle Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi.** İstanbul: Der Yayınları, 1990.

Feyizoğlu, Turhan. **Deniz "Bir İsyancının İzleri".** 28. baskı. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2010.

Feyizoğlu, Turhan. **Deniz Bir İsyancının İzleri.** 8. baskı. İstanbul: Belge Yayınları, 1994.

Feyizoğlu, Turhan. **FKF Fikir Kulüpleri Federasyonu "Demokrasi Mücadelesinde Sosyalist Bir Öğrenci Hareketi".** 2. baskı, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2004.

Feyizoğlu, Turhan. **İbo 'İbrahim Kaypakkaya'**. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2000.

Finkel, Caroline. **'Rüyadan İmparatorluğa' Osmanlı 1300-1923**. çev.: Zülal Kılıç. İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.

Foster, William Z. **Üç Enternasyonalin Tarihi.** çev.: Can Saday. İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2011

Garaudy, Roger. **Marks İçin Anahtar.** çev.: Ahmet Taner Kışlalı. Ankara: Bilgi Yayınları, 1975.

Gültekin, Mehmet Bedri. **Sultan Galiyev Eleştirisi.** İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999.

Gürel, Burak, Can Nacar. "Şefik Hüsnü (Değmer)", Editör: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol**, 8. cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Gürses, Hasan Basri. **Şefik Hüsnü Yaşamı, Yazıları, Yoldaşları.** İstanbul: Sosyalist Yayınlar, 1994.

Gürsoy, Selçuk. **Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Yayınları.** İstanbul: İletişim Yayınları. 2013.

Gürün, Kamuran. **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953).** Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.

Halaçoğlu, Yusuf, Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık. **Ermeniler: Sürgün ve Göç**. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005.

Hançerlioğlu, Orhan. **Felsefe Ansiklopedisi**. Düşünürler Bölümü. 3. baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

Hançerlioğlu, Orhan. **Felsefe Ansiklopedisi**. Kavramlar ve Akımlar. 3. baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

Harris, George. **Türkiye'de Komünizmin Kaynakları.** 2. baskı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1976.

Haupt, Georges, Paul Dumont. **Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler.** İstanbul: Gözlem Yayınevi, 2013.

Haz.: Fedoseyev, P. N. ve Irene Bakh, L.I. Golman, N.Y. Kolpinsky, B. A. Krylov, I. I. Kuzminov, A. I. Malysh, V. G. Mosolov, Yevgenia Stepanov., **Karl Marx Biyografi**. çev.: Ertuğrul Kürkçü. İstanbul: Sorun Yayınları, 1976.

Hunt, Emery Kay. **İktisadi Düşünce Tarihi.** çev.: Müfit Günay. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005.

İki Lider İki Örnek 'İbrahim Kaypakkaya ve Doğu Perinçek'in Polis İfadeleri'. İstanbul: Le-Ya Yayınevi, 1979.

İlhan, Attila. "…**Ufkun Arkasını Görebilmek…".** Ankara: Bilgi Yayınları, 1999.

İlhan, Attila. "Gün, O Gün Olmasın". **…Bir Millet Uyanıyor!**. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005.

İlhan, Attila. **Hangi Atatürk.** 4. baskı. Ankara: Bilgi Yayınları, 1999.

İlhan, Attila. **Sosyalizm Asıl Şimdi.** 3. baskı. Ankara: Bilgi Yayınları, 1995.

İlhan, Attila. **Sosyalizm Asıl Şimdi.** 4. baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2005.

İlsever, Ferit. **Cumhuriyet Devrimi Kanunları**. 3. baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1997.

İlsever, Ferit. **İşçi Partisi Neden Hedefte**. Kaynak Yayınları: İstanbul, 2013.

İmanov, Vügar. **Avrasyacılık 'Rusya'nın Kimlik Arayışı'**. İstanbul: Küre Yayınları, 2008.

İşçi Partisi. **Program Tüzük Siyaset**. Ankara: İşçi Partisi Yayınları, 1995.

Jaures, Jean. **Demokrasi, Barış, Sosyalizm.** 3. baskı. çev.: Asım Bezirci. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 1999.

Kakınç, Halit. **Destansı Kuramcı Sultamgaliyev.** İstanbul: Bulut Yayınları, 2004.

Kara, Muzaffer Ayhan. **Yön'ün Devrimi Devrimin Yön'ü.** İstanbul: Cumhuriyet Kitap, 2008.

Karabekir, Kazım. **İstiklal Harbimiz.** 2. cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Karaca, Emin. **Sosyalizm Yolunda İnadın ve Direncin Adı Kıvılcımlı.** Dünya Yayıncılık. 2001.

Karadeniz, Harun. **Olaylı Yıllar ve Gençlik.** 9. baskı. İstanbul: Literatür, 2015.

Karay, Refik Halid. **Tanıdıklarım.** İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2009.

Kaygusuz, Bezmi Nusret. **Bir Roman Gibi.** İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2002.

Kaynak Yayınları. **Atatürk'ün Bütün Eserleri.** 15. cilt. İstanbul 2005.

Kaypakkaya, İbrahim. **Bütün Eserleri**. İstanbul: Umut Yayıncılık, 2013.

Kili, Suna. **Türk Devrim Tarihi.** 10. baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000.

Koç, Yıldırım. **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi.** 2. baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003.

Korcan, Kerim. **Harbiye Kazanı.** İstanbul: E Yayınları, 1989.

Küçük, Yalçın. **Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Çöküşü.** İstanbul: Mızrak Yayınları, 2010.

Lenin, V. İ. **Doğu'da Ulusal Kurtuluş Hareketleri.** 2. baskı. çev.: Tektaş Ağaoğlu. İstanbul: Belge Yayınları, 1974.

Lenin, V. İ. **Marx Engels Marksizm.** 2. baskı. Ankara: Sol Yayınları, 1990

Lenin, V. İ. **Seçme Eserler.** 10. cilt. çev.: S. Kaya, İ. Yarkın. Ankara: İnter Yayınları, 1997.

Lenin, V. İ. **Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları.** 2. baskı. Ankara: Sol Yayınları, 1993.

Lenin, Vladimir İlyiç. **Seçme Eserler 'Marksizmin Teorik Temelleri'.** 11. cilt. çev.: Süheyla Kaya, İsmail Yarkın. İstanbul: İnter Yayınları, 1997.

Macar, Elçin. "Doğan Avcıoğlu", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm**, 2. cilt, 6. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Makal, Ahmet. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920 "Türkiye Çalışma İlişkileri Tarihi".** Ankara: İmge Kitabevi, 1997.

Marghella, Carlos. **Şehir Gerillasının El Kitabı**. İstanbul: Eriş Yayınları, 2003.

Marks, Karl ve Friedrich Engels. **Alman İdeolojisi (Feuerbach).** 4. baskı. Ankara: Sol Yayınları, 1999.

Marks, Karl ve Friedrich Engels. **Collected Works 1845-1848.** 6. cilt. New York: Progress Publishers, 1976.

Marks, Karl ve Friedrich Engels. **Felsefe Metinleri.** 2. baskı. Haz.: Muzaffer Erdost. Ankara: Sol Yayınları, 2009.

Marks, Karl ve Friedrich Engels. **Seçme Yapıtlar.** 1. cilt. çev.: Muzaffer İlhan Erdost. Ankara: Sol Yayınları, 1976.

Marks, Karl. **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı.** 7. baskı. çev.: Sevim Belli. Ankara: Sol Yayınları, 2011.

Marks, Karl. **Fransa'da İç Savaş.** 2. baskı. çev.: Kenan Somer. Ankara: Sol Yayınları, 1991.

Marks, Karl. **Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i**. 3. baskı. çev.: Sevim Belli. Ankara: Sol Yayınları, 2002.

Marksist Düşünce Sözlüğü. 2. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Marx, Karl ve Friedrich Engels. **Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri**. 4. baskı. Ankara: Sol Yayınları, 1998

Memet Fuat. **Nazım Hikmet.** İstanbul: Adam Yayınları, 2000.

Meriç, Cemil. **Sosyoloji Notları ve Konferanslar.** 11. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Meydan Larousse. İstanbul: Meydan Yayınları, 1988.

Mithat, Ahmet. **Zeyl-i Kainat.** İstanbul: Kırk Anbar Matbaası, 1875.

Müftüoğlu, Rıza. **'Derin Sayfalarıyla' Milliyetçi Hareket**. Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2004.

Odabaşı, İ. Arda. **Osmanlı'da Sosyalizm, Türkçülük ve İttihatçılık 'Rasim Haşmet Bey'.** İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011.

Okuyan, Yaşar. **O Yıllar**. İstanbul: Doğan Kitap, 2010.

Öcal, Enver Emre. **Kazım Karabekir'in Eserlerinde Doğu Sorunu.** İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2010.

Örmeci, Ozan. **Türk Siyasal Tarihi**, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2008.

Özgen, Mahmut İhsan. **TKP ve Organize Gençlik Hareketleri.** İstanbul: 14 Mayıs Vakfı Yayınları, 1982.

Öznur, Hakkı. **Derin Sol 'Çatışmalar-Cinayetler-İnfazlar**. 1. cilt, Ankara: Alternatif Yayınları, 2004.

Öznur, Hakkı. **Ülkücü Hareket "Komplolar ve Provakasyonlar"**. 3. Cilt. 2. Baskı. Ankara: Alternatif Yayınları, s. 570 (Basım yılı yok)

Öztürk, Cemil. "Ekonomik Gelişmeler". Editör: Cemil Öztürk. **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi.** Ankara: PEGEM Akademi, 2005.

Perinçek İsviçre Davası 'Karar-Savunma-Sorgu', İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014.

Perinçek, Doğu. **28 Şubat ve Ordu**. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000.

Perinçek, Doğu. **Anayasa ve Partiler Rejimi Türkiye'de Siyasal Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması.** 4. baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2008.

Perinçek, Doğu. **Avrasya Seçeneği 'Türkiye İçin Bağımsız Dış Politika'**. 2. baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000.

Perinçek, Doğu. **Bilimsel Sosyalizm ve Bilim**. 4. baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011.

Perinçek, Doğu. **Kıbrıs Meselesi.** İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1976.

Perinçek, Doğu. **Kıvılcımlı'nın Burjuva Ordu ve Devlet Teorisinin Eleştirisi.** Ankara: Aydınlık Yayınları, 1975.

Perinçek, Doğu. **Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası**. 2. baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999.

Perinçek, Doğu. **Stalin'den Gorbaçov'a 'Sosyalist Devrimi Sürdürmek ve Kapitalizme Geri Dönüş'.** 4. baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010.

Perinçek, Doğu. **Türk Ordusu'nda Strateji Sorunu 'Üç Genelkurmay Başkanı'**. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2008.

Perinçek, Mehmet. **Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri 'Sovyet Arşiv Belgeleriyle'.** İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005.

Perinçek, Mehmet. **Avrasyacılık 'Türkiye'deki Teori ve Pratiği**. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2006.

Polat, Emre. **Osmanlı'nın İlk Yahudi Sosyalisti 'Avram Benaroya ve Faaliyetleri'**. İstanbul: Truva Yayınları, 2004.

Politzer, George. **Felsefenin Temel İlkeleri**. Ankara: Sol Yayınları. 2004

Proleter Devrimci Aydınlık Seçmeler I. İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1979.

Sadi, Kerim. **Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı.** 2. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Salman, Turhan. **TİP Parlamentoda 1963-1966.** 1. cilt. İstanbul: TÜSTAV, 2004.

Sander, Oral. **Siyasi Tarih 'İlk Çağlardan 1918'e'.** 16. baskı. Ankara: İmge Yayınları, 2007.

Sander, Oral. **Siyasi Tarih 1918-1994.** 16. baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2007.

Sargın, Nihat. **TİP'li Yıllar (1961-1971) Anılar-Belgeler.** 1. cilt. Ankara: Felis Yayınevi, 2001.

Sayılgan, Aclan. **Türkiye'de Sol Hareketler.** 5. baskı. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2009.

Scharlau, B. Winfried, Zbynek A. Zeman. **Devrim Taciri.** çev.: Süheyla Kaya. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2007.

Sertel, Zekeriya. **Hatırladıklarım.** 5. baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001.

Sosyalist Parti. **Kuruluş Bildirgesi Program Tüzük**. 5. Baskı. Ankara: Sosyalist Parti Yayınları.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi. İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.

Soysal, İsmail. **Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802).** 3. baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

Stalin, Josef. **Leninizmin Sorunları**. 2. baskı. çev.: Muzaffer İlhan Erdost. Ankara: Sol Yayınları, 1992, s.10 vd.

Süleyman Nuri. **Uyanan Esirler.** İstanbul: TÜSTAV, 2002.

Sülker, Kemal. **Türkiye Sendikacılık Tarihi.** 3. baskı. İstanbul: TÜSTAV, 2004.

Şapolyo, Enver Behnan. **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi.** 3. baskı. İstanbul: Elif Kitabevi, 2006.

Şefik Hüsnü. **Komintern Organlarında Yazı ve Konuşmaları.** İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1977.

Şefik Hüsnü. **Yazı ve Konuşmalar.** 2. baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1995.

Şişmanov, Dimitır. **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarihi (1908-1965).** 2. baskı. Haz.: Ayşe Zarakolu, Ragıp Zarakolu. İstanbul: Belge Yayınları, 1990.

Tanilli, Server. **Dünyayı Değiştiren On Yıl.** 3. baskı. İstanbul: Adam Yayınları, 2002.

Tanilli, Server. **Uygarlık Tarihi**, 23. baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

Tanör, Bülent. **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri.** 19. baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Tevetoğlu, Fethi. **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960).** Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1967.

Tezel, Yahya S. **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950).** Ankara: Yurt Yayınları, 1982.

TİİKP 1. Kongre Belgeleri. İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1978.

TİİKP Davası Belgeler-1 'Tüzük ve Program Taslakları ve Parti Kararları'. İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1975.

TİP Dosyası. Ankara: Töre-Devlet Yayınevi, 1973.

Topçuoğlu, İbrahim. **Neden 2 Sosyalist Partisi 1946 "T.K.P Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi 1914-1960".** 1. cilt. Şahsi Yayın, 1976.

Tunaya, Tarık Zafer. **Türkiye'de Siyasal Partiler.** 2. cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Tunçay, Mete. 1923 Amele Birliği. 2. baskı. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2009.

Tunçkanat, Haydar. **İkili Antlaşmaların İçyüzü.** 3. baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2001.

Türkali, Vedat. **Komünist**. İstanbul: Everest Yayınları, 2008.

Türkiye İhtilaci İşçi Köylü Partisi Dosyası I. İstanbul: Töre-Devlet Yayınevi, 1973.

Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi Savunma. 4. baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1992

Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi Savunma. 4. baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1992.

Türkiye İşçi Köylü Partisi Kuruluş Bildirisi Tüzük ve Program. Ankara: TİKP Yayınları, 1978

Türkiye İşçi Partisi Program ve Tüzüğü. 3. baskı. İstanbul, 1976.

Türkiye'de Anarşi. 2. baskı. İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1979.

TÜSTAV. **TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri.** 1. cilt. çev.: Yücel Demirel. İstanbul, 2004.

Uçarol, Rifat. **Siyasi Tarih 1789-2014.** 6. baskı. İstanbul: Der Yayınları, 2006.

Ülken, Hilmi Ziya. **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi.** 8. baskı. İstanbul: Ülken Yayınları, 2005.

Ünsal, Artun. **"Umuttan Yalnızlığa" Türkiye İşçi Partisi (1961-1971).** İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.

Ünüvar, Kerem. "Doğu Perinçek", Tanıl Bora, Murat Gültekingil (Ed.), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 'Sol'**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007

Yetkin, Çetin. **Karşıdevrim 1945-1950.** İstanbul: Otopsi Yayınları, 2002.

Yıldırım, Ali. **FKF Dev-Genç Tarihi "1965-1971 Belgelerle Bir Dönemin Serüveni".** 3. baskı. İstanbul: Doruk Yayınları, 2008.

Yıldırım, Kadir. **Osmanlı'da İşçiler (1870-1922).** İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Yurtsever, Haluk. **Yükseliş ve Düşüş 'Türkiye Solu 1960-1980'.** İstanbul: Yordam Kitap, 2008.

Zileli, Gün. **Havariler (1972-1983).** 7. baskı, İstanbul: Can Yayınları, 2011.

Zileli, Gün. **Sapak (1983-1992)**. 4. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Zileli, Gün. **Yarılma (1954-1972).** 6. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Zürcher, Erik Jan. **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**. 30. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Zürcher, Erik Jan. "Osmanlı İmparatorluğu'nde Sosyalizm, Milliyetçilik ve Tarihyazımı". Derleyen: Mete Tunçay, Erik Jan Zürcher. '**Osmanlı İmparatorluğu'nda' Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)** (7-12). 2. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Gazeteler ve Makaleler:

2000'e Doğru. "Beyaz: Devlet Yanlısı Mavi: Kararsız Sarı: Sempatizan Kırmızı: Militan". yıl 1. sayı 5, 1-7 Şubat 1987.

2000'e Doğru. "İktidarın Doğu'daki Çıkmazı". yıl 1. sayı 10, 8-14 Mart 1987.

2000'e Doğru. "Kuruluşa Doğru". 1. yıl. sayı 31, 2-8 Ağustos 1987.

2000'e Doğru. "Kürdün Ateşle İmtihanı". yıl 2. sayı 39, 18 Eylül 1988.

2000'e Doğru. "Laik Devlet Cihada Çağırıyor", yıl 1, sayı 1, 4-10 Ocak 1987.

2000'e Doğru. "Pentagon'un Kürt Senaryosu". yıl 2. sayı 11, 6-12 Mart 1988.

2000'e Doğru. "Resmi İstikamet Türk-İslam Sentezi". yıl 1. sayı 4, 25-31 Ocak 1987.

2000'e Doğru. "Sosyalist Parti Avrupa Parlamentosu'nda", Ağustos 1988, 2. yıl, sayı 33.

2000'e Doğru. "Ya Dağa Çıkın Ya Köyü Boşaltın". yıl 1. sayı 11, 15-21 Mart 1987.

Alpay, Şahin. "İşçi Sınıfı ve Milli Demokratik Devrim". **PDA**. sayı 3, Mart 1970.

ASD. "Bir Açıklama". sayı 15, Ocak 1970.

ASD. "Büyük İşçi Direnişi". sayı 21, Temmuz 1970.

ASD. "Dünya Türkiye ve Devrimci Mücadele". sayı 1, Kasım 1968.

ASD. "Türkiye İşçi Partisi Devrimci Grup Bildirisi". sayı 3. Ocak 1969.

Aydınlık. "Aktancılar, Kendilerini İspat İçin Cinayet İşliyorlar", 8 Mart 1980.

Aydınlık. "'Doğu Perinçek'in Polis İfadesi' Belgeler, Dinleme Kayıtları, İlişkiler…", 6 Nisan 2008.

Aydınlık. "'Doğu Perinçek'in Savunmasının Tam Metni' Gladyonun 1 Numarası Abdullah Gül 2 Numarası Tayyip Erdoğan 3 Numarası Fethullah Gülen'dir!", 25 Ocak 2009.

Aydınlık. "21 Ekim Cumartesi Paris'teyiz", 15 Ekim 2006.

Aydınlık. "1979 MHP ile Hesaplaşma Yılı Olacaktır", 1 Ocak 1979.

Aydınlık. "13 Azılı Komando Kaçırıldı", 13 Mart 1980.

Aydınlık. "ABD Ordusu, Bölmeye Geliyor", 2 Mart 2003.

Aydınlık. "ABD, Bu Haritaya Gömülecek!", 30 Temmuz 2006.

Aydınlık. "Abdullah Gül'ün İtirafı", 20 Temmuz 2003.

Aydınlık. "AKP İktidarını Yıkma Çağrısı", 24 Ağustos 2003.

Aydınlık. "Atatürk'ün Elyazısıyla 'Allah ve Peygamber' Yazı Dizisi Yakında Aydınlık'ta", 9 Temmuz 1993.

Aydınlık. "Belgeleri Niçin Yayınlıyoruz?", 11 Temmuz 1993.

Aydınlık. "Bilinmeyen Sol". 5 Mart 1979.

Aydınlık. "Bir Bavul Ordu Malı Silah MHP'lilere Verildi". 29 Eylül 1978.

Aydınlık. "Bulgaristan'dan Silah Kaçakçılığını Verkaya Yönetiyor", 11 Ağustos 1980.

Aydınlık. "Bunlar Mı Devletin Destekçileri", 15 Temmuz 1980.

Aydınlık. "Bülent Öztürkmen", 22 Ağustos 1978.

Aydınlık. "Cebrail Aleyhisselam 'Şeytan Ayetleri'", 26 Mayıs 1993.

Aydınlık. "Cumhurbaşkanı Sezer'in Desteği 9. Cumhurbaşkanı Demirel'in Himayesiyle", 3 Temmuz 2005.

Aydınlık. "Çılgın Türklerin Berlin Çıkarması", 26 Mart 2006.

Aydınlık. "Dayan Denktaş, Uyan Türkiye", 29 Şubat 2004.

Aydınlık. "Demirel ve Denktaş'lı Avrasya Buluşması", 5 Aralık 2004.

Aydınlık. "Deniz Gezmiş'in Tembihi". 4 Mayıs 2008.

Aydınlık. "Devrimci, Ülkücü, Kemalist Gençlik Taksim'deydi", 7 Eylül 2003.

Aydınlık. "Dinlerin İşi Bitmiştir", 8 Temmuz 1993.

Aydınlık. "Doğu Perinçek: 'Yetkilileri Kontrgerilla ve MHP Hakkında Harekete Geçmeye Çağırıyoruz", 5 Ekim 1978.

Aydınlık. "Emekçi Halkın Zaferi: Aydınlık Günlük Çıkıyor". sayı 85, Mart 1978.

Aydınlık. "Emekli Tuğg. Kenan Coygün (Kemal Coşkun)", 26 Eylül 1978

Aydınlık. "Erdoğan-Gül: BOP'un Hizmetindeyiz!", 23 Mayıs 2004.

Aydınlık. "Ergenekon Tertibi Savcı Üçok'a Tosladı", 9 Mayıs 2010.

Aydınlık. "Ergenekon Tertibinin İknci Tuncay Güney'i", 14 Aralık 2008.

Aydınlık. "ETKO'yu Ali Haydar Yangın Yönetiyor", 13 Ağustos 1978.

Aydınlık. "Fethullah'ın Güzelleri Uyandı", 21 Şubat 2010.

Aydınlık. "Fethullahçı Gladyo'nun 'Gladyo' Operasyonu', 27 Ocak 2008.

Aydınlık. "Haritanın Görevlisi", 30 Temmuz 2006.

Aydınlık. "Harp Okulu'nda Mustafa Kemal'i Kıskanırdım". 18 Nisan 2004.

Aydınlık. "İhanetin Adı!", 25 Ocak 2004.

Aydınlık. "İstanbul Kontrgerilla Karargahı 2. Başkanı Eyüp Özalkuş", 7 Ağustos 1978.

Aydınlık. "İşçi Hareketinin Önündeki Yakıcı Görev", 13 Mart 2005.

Aydınlık. "İşçi Partisi Protokol'e Karşı Ankara'da Binlerce İmza Topladı", 11 Ekim 2009.

Aydınlık. "İşgale Nihayet, Kıbrıs'a Hürriyet!". sayı 49, 14 Ocak 1975.

Aydınlık. "İşkencelerde Görev Aldım", 19 Temmuz 1978.

Aydınlık. "İşte 'Apo'", 27 Ağustos 1979.

Aydınlık. "İşte Kontrgerillanın Ankara Sorgu Timi Şefi", 24 Temmuz 1978.

Aydınlık. "İşte MİT Sorgulama Timi Başkanı Küçüktaşkıner'in İki Yardımcısı", 21 Temmuz 1978

Aydınlık. "K. Maraş'ta Sinemaya Bomba Atarak Olayları Başlatan MHP'li Yakalandı", 11 Ocak 1979

Aydınlık. "Kıbrıs'taki Gizli Faşist Örgütü Açıklıyoruz 'Örgütün MHP ile Bağını Sadi Somuncuoğlu Sağlıyor'", 28 Eylül 1978.

Aydınlık. "Komutanların Son İhtarı!", 5 Ekim 2003.

Aydınlık. "Konya Cunta Toplantısı", 3 Ekim 1978.

Aydınlık. "Kur'an Muhammed'in Düşüncelerinin Ürünü", 11 Temmuz 1993.

Aydınlık. "Kuşatma Nereden ve Nasıl Yarılır?", 16 Kasım 2003.

Aydınlık. "Kuvayı Milliye Gençliği Birleşiyor", 31 Ağustos 2003.

Aydınlık. "Lozan'ı Yırt, Sevr'i Uygula!", 10 Ekim 2004.

Aydınlık. "Lozan2005'in En Büyük Başarısı: Milli Kararlılık", 31 Temmuz 2005.

Aydınlık. "M. Hiram Abas, Ankara MİT Merkezindeki MAH Başkanlığında Görevli", 9 Ağustos 1978.

Aydınlık. "Mehmet Eymür", 24 Ağustos 1978.

Aydınlık. "Mehmetçik Coni'ye Piyon Olmayacak!", 12 Ekim 2003.

Aydınlık. "Metin Altıok'u Uğurluyoruz", 11 Temmuz 1993.

Aydınlık. "MHP, Tarsus'ta Devlet Gibi Vergi Topluyor", 1 Temmuz 1980.

Aydınlık. "MHP Ordu İçinde Gizli Teşkilatlar Kuruyor 'Askeri Okullarda Çalışmalarımızı MHP İstanbul Gençlik Kolları İkinci Başkanı Yılma Durak Yönetiyordu'", 3 Haziran 1980.

Aydınlık. "Nasyonal-Sosyalist Genç Subayların Listesi", 2 Ekim 1978.

Aydınlık. "Nuri Gündeş", 15 Ağustos 1978.

Aydınlık. "Ordu'yu Sindirme Tertibi", 20 Şubat 2005.

Aydınlık. "Ö. Kenger Ankara ÜGD'nin Emriyle Çiçek Sineması'nı Bombaladı", 17 Ocak 1979

Aydınlık. "Parola Vatan, İşareti Namus! Haydi İzmir'e!", 14 Haziran 2009.

Aydınlık. "Perinçek Kimdir?", sayı 1042, 8 Temmuz 2007.

Aydınlık. "Polis Koleji'ndeki Öğrencilerin Yüzde 70'i Fethullahçı", 25 Ekim 2009.

Aydınlık. "Prof. Dr. Ayhan Önder: Suç Unsuru Bulmak İçin Ecevit'in Kitabını Da İnceledim", 17 Ağustos 1978.

Aydınlık. "Provokatörün Portresi", 2 Kasım 2003.

Aydınlık. "Suçlu Silahlar, Ordu Depolarında Değiştirildi 'Şefkat Çetin'", 7 Ağustos 1980.

Aydınlık. "Süleyman Yenilmez", 26 Ağustos 1978.

Aydınlık. "Şeytan Ayetleri Yarın Aydınlık'ta Başlıyor", 25 Mayıs 1993.

Aydınlık. "Şeytan Ayetleri", 23 Mayıs 1993.

Aydınlık. "Talat Paşa Komitesi Kıbrıs'tan Bayrak Gösterdi", 4 Kasım 2007.

Aydınlık. "Tayyip Erdoğan-Abdullah Gül İktidarı Gayrimeşrudur", 23 Mart 2008.

Aydınlık. "Tayyip Erdoğan'ın Kayırdığı Okullar", 3 Ağustos 2003.

Aydınlık. "Tepedeki İsimlere Dikkat", 4 Eylül 1978.

Aydınlık. "Türk Ordusu'na ABD-İsrail Darbesi", 11 Ocak 2009.

Aydınlık. "Türkiye Hitler Almanyası Olmadığı Gibi Silahlı Kuvvetler Ne Militaristtir Ne De Faşist", 28 Mart 1980.

Aydınlık. "Türkiye İşçi Köylü Partisi (TİKP) Kuruldu". sayı 84, Şubat 1978.

Aydınlık. "Türkiye'nin ihtiyacı Moskova'nın yıkıcılığına ve faşist teröre karşı Milli Birlik Hükümeti'dir", 26 Nisan 1979.

Aydınlık. "Türkeş TMT Üzerinde 1960'tan Beri Etkin", 26 Eylül 1978.

Aydınlık. "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası Temelden Değişti", 7 Aralık 2003.

Aydınlık. "Türkiye'yi Yasayla Bölmek İstiyorlar", 29 Şubat 2004.

Aydınlık. "Türkiye'yi Yugoslavya mı Yapmak İstiyorsunuz?", 31 Ekim 2004.

Aydınlık. "Ülkü Ocakları'nda Amerikancı Tasfiye", 1 Ağustos 2004.

Aydınlık. "Yaratıcısından 1 Mayıs Marşı'nın Doğuşu". sayı 1085, 4 Mayıs 2008.

Aydınlık. "Yazıcıoğlu'nun Emriyle Cezaevinde 4 Kişi Öldürüldü", 3 Ağustos 1980.

Aydınlık. "Yirmibeşoğlu, Faşistlerle İçiçe Bulunan Bayraktarlık'ın ÖHD'ye Bağlı Olduğunu İtiraf Etti", 24 Eylül 1978.

Aydınlık. "Ulusal Güçbirliği Yolunda Büyük Eylem", 2 Kasım 2003.

Aydınlık. "Zorla 'Hergün' Satan MHP'lileri Tespit Ettik", 10 Temmuz 1980.

Bahaeddin. "Ferrer'in İdamı Vesilesiyle Esaret-i Müteselsile", **İştirak**. sene 1, numara 10, 18 Nisan 1326.

Belli, Mihri. "Savunmam". **Aydınlık Sosyalist Dergi**. sayı 9. Temmuz 1969.

Berktay, Halil. "Çağrımız Sosyalistim Diyen Herkese". **Saçak**, sayı 43, Ağustos 1987.

Berktay, Halil. "Osmanlı Tarihi Üzerine Birkaç Düzeltme". **Saçak**. sayı 37, Şubat 1987.

Birikim. "TİKP Kontr-gerillaya Karşı", sayı 45, Kasım 1978.

Büyükdağlı, Yalçın. "Gelecek Ellerinizdedir", **Saçak**, sayı 43, Ağustos 1987.

Cumhuriyet, "Özgürlükler ve Genel Af Paneli", 13 Ocak 1989

Cumhuriyet. "10 Anarşist Silahlı Çatışma Sonunda Ölü Olarak Ele Geçti", 31 Mart 1972.

Cumhuriyet. "185 Sanıklı Dava Dün Başladı", 11 Ocak 1973.

Cumhuriyet. "54 Sanıklı Selam Tevhid Davası Başladı", 5 Ekim 2016.

Cumhuriyet. "6 TİP'li Hunharca Öldürüldü", 10 Ekim 1978.

Cumhuriyet. "AB'nin Gözü Bu Davada", 16 Aralık 2005.

Cumhuriyet. "Abromowitz'e Hayır Haftası", 10 Temmuz 1989.

Cumhuriyet. "Amerikan Büyükelçisinin Arabası Yakıldı". 7 Ocak 1969.

Cumhuriyet. "Anayasa Mahkemesi'nde Sözlü Açıklama", 1 Nisan 1988.

Cumhuriyet. "Ankara'da Polis Gençlerle Çatıştı", 20 Mayıs 1969.

Cumhuriyet. "AT'nin Gözü Sosyalist Parti'de", 19 Şubat 1988.

Cumhuriyet. "Aylık Dergi Sosyalist Birlik", 6 Mart 1989.

Cumhuriyet. "Başbakan Ankara İl Kongresinde Konuştu". 9 Kasım 1968.

Cumhuriyet. "Ceza Yağdı", 6 Ağustos 2013.

Cumhuriyet. "Darbeden Aranıyorlar", 11 Ağustos 2015.

Cumhuriyet. "Demokrasi ve Sosyalist Parti Paneli", 10 Mayıs 1986.

Cumhuriyet. "Diyarbakır Cezaevi'nde Ölüm Orucu", 1 Kasım 1990.

Cumhuriyet. "Doçent Cömert Öldürüldü, Eşi Yaralandı", 12 Temmuz 1978.

Cumhuriyet. "Doğu Perinçek Tutuklandı", 8 Ağustos 1990.

Cumhuriyet. "Doğu Perinçek ve 2 Arkadaşı Tahliye Edildi", 13 Temmuz 1982.

Cumhuriyet. "Doğu'da Hukuk, Yargı Yok", 16 Ekim 1990.

Cumhuriyet. "Grevcilerden Uzlaşma Çağrısı", 4 Kasım 1990.

Cumhuriyet. "HEP'in 'Büyük Yürüyüş'ünde Gözaltı", 20 Temmuz 1990.

Cumhuriyet. "İlsever Yeniden SP Genel Başkanı", 10 Nisan 1989.

Cumhuriyet. "İstanbul ve İzmit'te Sıkıyönetim", 17 Haziran 1970.

Cumhuriyet. "İşçi Kurultayı", 17 Haziran 1989.

Cumhuriyet. "İşçi Partisi'nin İlk Kongresi Bugün", 26 Temmuz 1992.

Cumhuriyet. "Kamuoyuna", 6 Nisan 1991.

Cumhuriyet. "Kanlı Pazar", 17 Şubat 1969.

Cumhuriyet. "Kemalistler Kürtlere Verdiği Sözü Unuttu", 15 Kasım 1991.

Cumhuriyet. "Mersin'de Kahrolsun Türkiye Sloganı", 7 Nisan 1992.

Cumhuriyet. "Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel'in Milletimize Hitabesi", 28 Mayıs 1960.

Cumhuriyet. "Nihat Erim Öldürüldü", 20 temmuz 1980.

Cumhuriyet. "Onlar İçin Çok Geç", 22 Nisan 2016.
Cumhuriyet. "Öğrenci Grubuna Bomba Atıldı: 6 Ölü Var", 17 Mart 1978.
Cumhuriyet. "Ölüm Orucunda 24. Gün", 2 Kasım 1990.
Cumhuriyet. "Ön Savunmayı 236 Avukat Yaptı", 11 Mart 1988.
Cumhuriyet. "Perinçek ve 4 TİKP'liye Tahliye", 27 Şubat 1985.
Cumhuriyet. "Perinçek, Kongrede Kürtçe Konuştu", 8 Temmuz 1991.
Cumhuriyet. "Perinçek'e Soruşturma", 14 Kasım 1991.
Cumhuriyet. "Perinçek'in İddiası", 5 Şubat 1992.
Cumhuriyet. "Perinçek'ten Hz. Muhammed Vurgusu", 16 Şubat 2015.
Cumhuriyet. "Postayla Gelen Bombayı Açan Hamido Öldü", 18 Nisan 1978.
Cumhuriyet. "Provokasyona Dikkat", 30 Ocak 1992.
Cumhuriyet. "Sabaha Karşı Operasyon", 22 Mart 2008.
Cumhuriyet. "Sansürde İlk Uygulama", 29 Haziran 1990.
Cumhuriyet. "Sarıkaya Açığa Alındı", 25 Ağustos 2016.
Cumhuriyet. "Seçim Hazırlıkları". 21 Haziran 1946.
Cumhuriyet. "Silahlı Kuvvetler Yönetime El Koydu", 12 Eylül 1980.
Cumhuriyet. "Sosyalist Parti 1. Büyük Kongresi", 7 Nisan 1989.
Cumhuriyet. "Sosyalist Parti Kuruldu", 2 Şubat 1988.
Cumhuriyet. "Sosyalist Parti Üyeleri", 17 Ağustos 1988.
Cumhuriyet. "Sosyalist Parti, İşçi Partisi'ne Dönüşüyor", 1 Temmuz 1992.
Cumhuriyet. "Sosyalist Parti'den Teşekkür", 23 Ekim 1988.
Cumhuriyet. "Sosyalist Parti'nin Kapatılması İçin Dava", 15 Kasım 1991.
Cumhuriyet. "Sosyalist Parti'nin Kelepçesi Çözüldü", 10 Aralık 1988.
Cumhuriyet. "Sosyalist Parti'ye Kapatma Davası", 16 Şubat 1988.
Cumhuriyet. "Sosyalizmi Tarif Etmek Kolay Değil", 25 Şubat 1988.
Cumhuriyet. "SP İstanbul İl Örgütü Belli Oldu", 21 Mart 1988.
Cumhuriyet. "SP Kongresi Bugün", 8 Nisan 1989.
Cumhuriyet. "SP Mitingine HEP Katkısı", 4 Nisan 1992.
Cumhuriyet. "SP Paneli", 8 Ocak 1990.
Cumhuriyet. "SP'den Toplu İstifa", 21 Mayıs 1989.
Cumhuriyet. "Tahliye Dalgası", 11 Mart 2014.
Cumhuriyet. "TBMM Sıkıyönetimi Onayladı", 27 Aralık 1978.
Cumhuriyet. "Tek Aday Perinçek, Genel Başkan Oldu", 27 Temmuz 1992.
Cumhuriyet. "TİKP Davası Bugün Başlıyor", 15 Haziran 1981.

Cumhuriyet. "Yazar Ümit Kaftancıoğlu Öldürüldü", 12 Nisan 1980.

Cumhuriyet. "Zana, PKK'yı Övdü", 11 Kasım 1991.

Çağlayan, Armağan. "Doğu Perinçek'le Röportaj". **Nokta**. sayı 40, 22-28 Şubat 2016.

Çayan, Mahir. "Sağ Sapma Devrimci Pratik ve Teori". **Aydınlık Sosyalist Dergi**, sayı 15, Ocak 1970.

Çayan, Mahir. "Yeni Oportünizmin Niteliği Üzerine". **ASD**, sayı 20, Haziran 1970.

D. M. "Sosyalizm Nedir?", **İştirak**, sene 1, numara 1, 13 Şubat 1321.

Devrimci Yol. sayı 1, 1 Mayıs 1977.

Dugin, Aleksandr. "Kafkasya İçin Büyük Oyun: Saakaşvili'nin Meydan Okuması". **Teori**. sayı 171, Nisan 2004.

Dugin, Aleksandr. "Türkiye'nin Avrasyacılık Stratejisi". **Teori**. sayı 179, Aralık 2004.

Dursun, Turan. "Ünlülere Mektuplar 'Kur'an Siyonizmin Parçasıdır'". **Aydınlık,** 5 Temmuz 1993.

Dündar, M. R. "Sosyalizm ve Militarizm". **Kurtuluş**. numara: 3, 20 Kasım 1919.

Ethem Nejat. "Proletarya Kimlerdir?". **Kurtuluş**. numara 1, 20 Eylül 1919.

Ethem Nejat. "Sosyalizm ve Ferdiyetçiler". **Kurtuluş**. numara: 3, 20 Kasım 1919.

Falih Rıfkı. "Halka Doğru". **Kurtuluş**. numara: 2, 20 Ekim 1919.

H. S. "Kurtuluş Yolu". **Kurtuluş**. numara 1. 20 Eylül 1919.

Halkın Sesi. "Bloksuz Dış Politika Kimlerin Politikası?". sayı 14, 15 Temmuz 1975.

Halkın Sesi. "Dünya Halklarının Baş Düşmanı ABD ve SSCB'dir!". sayı 14, 15 Temmuz 1975.

Halkın Sesi. "Ecevit, 1 Mayıs Katliamının Tertipçilerini Halka Açıklamalıdır!". sayı 109, 17 Mayıs 1977.

Halkın Sesi. "Halkımız 1 Mayıs Tertibini Gün Işığına Çıkaracaktır". sayı 108, 10 Mayıs 1977.

Halkın Sesi. "Irak'taki Kürt Hareketi'nin Öğrettikleri". sayı 5, 13 Mayıs 1975.

Halkın Sesi. "İki Süper Devlete ve İşbirlikçilerine Karşı". sayı 22, 9 Eylül 1975.

Halkın Sesi. "Kore Savaşı'nın 25. Yılında". sayı 12, 1 Temmuz 1975.

Halkın Sesi. "Köleleştirici ABD Şemsiyesi ve Sosyal-Emperyalizmin Saldırı Tehlikesi". sayı 27, 14 Ekim 1975.

Halkın Sesi. "MC'nin Kanlı Tertibi". sayı 107, 3 Mayıs 1977.

Halkın Sesi. "Ne Amerika, Ne Rus Tankları Yaşasın Dünyanın Özgür Halkları!". sayı 15, 22 Temmuz 1975.

Halkın Sesi. "Portekiz'deki 'Unidade Populer' (Halkın Birliği) Gazetesi, İki Süper Devletin Savaş Hazırlıklarına Karşı Halkı Uyarıyor". sayı 16, 29 Temmuz 1975.

Halkın Sesi. "Seçimlerden Sonra Durum ve Önümüzdeki Görevler". sayı 28, 21 Ekim 1975.

Halkın Sesi. "Sosyal-Emperyalizmle Mücadele Niçin Zorunludur". sayı 14, 15 Temmuz 1975.

Halkın Sesi. "TSİP Revizyonistlerinin Maskesini İndirelim". sayı 14, 15 Temmuz 1975.

Halkın Sesi. "Üçüncü Dünya Ülkeleri İki Süper Devlete Karşı Mücadele Ediyor". sayı 20, 26 Ağustos 1975.

Halkın Sesi. "Yurtseverlerin Anti-Faşist, Anti-Emperyalist Birliğini Sağlayalım". sayı 27, 14 Ekim 1975.

Hayran. "Bakunin", **İştirak**. numara 2. 20 Şubat 1325.

Hergün. "Aydınlık Grubuna Göre 1 Mayıs Katliamını Kontr-gerilla Tezgahlamıştı…", 9 Haziran 1980.

Hergün. "1 Mayıs Katliamını Yapan Komünistler Yakalanınca Aydınlık Yalanları ile Başbaşa Kaldı", 10 Haziran 1980.

Hergün. "Aydınlık Hedef Göstermişti", 29 Mayıs 1980.

Hergün. "Aydınlık Uydurma Bir Örgüt Şeması Hazırladı", 30 Mayıs 1980.

Hergün. "Aydınlık'ın 'Harp Dairesi' İşaret Ettikçe Dev-Yol'lu Kaatillere MHP'li ve Ülkücü Öldürmek İşi Kalıyordu", 13 Haziran 1980.

Hergün. "Aydınlık'ın Hedef Gösterdiği Yarbay Cihangir Erdeniz Şehid Ediliyor", 4 Haziran 1980.

Hergün. "Eyleme Çıkmak İçin Aydınlık'ın Neşriyatından Bir İsim Seçiliyor…", 3 Haziran 1980.

Hergün. "Hedeftekiler", 2 Haziran 1980.

Hüsnü, Şefik. "Bir Mayıs Nedir". **PDA**, sayı 7, Mayıs 1970

İşçi Partisi Kadıköy İlçe Örgütü. "Cumhuriyet'in 80. Yılında Atatürk'e ve Cumhuriyet'e Saygı Yürüyüşü Onbinlerin Katılımıyla Gerçekleştirildi". **Kadıköy İlçe Haber Bülteni.** sayı 2, 1 Kasım 2003

İştirak. "Blanqui'ye", sene 1, numara 1, 13 Şubat 1321.

İştirak. "Fransa Sosyalist Fırkası Reisi", sene 1, numara 6, 20 Mart 1326.

İştirak. "Osmanlı Sosyalist Fırkası Programı". sene 1, numara 20. 2 Eylül 1326.

Kılıç, Arslan. "Çözüm: Kürt'le Birleşip ABD'yi Yenmek". **Teori**, sayı 237, Ekim 2009.

Kılınç, Tuncer. “ABD’yi Dengeleyecek Güç Yaratılmazsa, İnsanlık Büyük Acılarla Karşılaşır”. **Teori**. sayı 180, Ocak 2005.

Koç, Yıldırım. “Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının Katledilmesi”. **Aydınlık**. 9 Aralık 2014.

Kurtuluş. “Beynelmilel Mütefekkirlerin Birinci Kongresi İçin”. Kurtuluş. numara: 5, Şubat 1920.

Kurtuluş. “İstanbul Şehremaneti İntihabı”. numara: 2, 20 Ekim 1919.

Kurtuluş. “İşçi ve Çiftçi Fırkası”. numara: 2, 20 Ekim 1919.

Kurtuluş. “Lemi Nihat”, sene 1. numara 1, 20 Eylül 1919.

Kurtuluş. “Mütefekkirler Beynelmileli”. numara: 1, 20 Eylül 1919.

Kurtuluş. “Rus Muhacirleri”. numara: 5, Şubat 1920.

Kurtuluş. “Türkiye İntihabatı”. numara: 4, Ocak 1920.

Kurtuluş. “Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası”. numara: 4, Ocak 1920.

Lami, Emin. “Proudhon”, **İştirak**. sene 1, numara 2. 20 Şubat 1325.

Mehmet Selahattin. “Sosyalizm ve Edebiyat”. **Kurtuluş**. numara: 3, 20 Kasım 1919.

Milliyet. “Abdi İpekçi Öldürüldü”, 2 Şubat 1979.

Milliyet. “Anarşistler Üç İngilizi Öldürdüler”, 31 Mart 1972.

Milliyet. “Ankara’da Bir Savcı 3 Kurşunla Öldürüldü”, 25 Mart 1978.

Milliyet. “Doğu Perinçek 12 Yıl Hapse Mahkum Oldu”, 5 Mayıs 1983.

Milliyet. “Gün Sazak Öldürüldü”, 28 Mayıs 1980.

Milliyet. “Kemal Türkler Öldürüldü”, 23 Temmuz 1980.

Milliyet. “Perinçek ve 16 Arkadaşı Mahkemeyi Reddetti”, 11 Ocak 1973.

Milliyet. “TİKP Davasında Perinçek’in Sorgusu Tamamlandı”, 30 Haziran 1981.

Mumcu, Uğur. “Bu Nasıl Kaza?”. **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1992.

Namık İsmail. “Sosyalizm ve Sanat:1”, **Kurtuluş**. numara 1, 20 Eylül 1919.

Namık İsmail. “Sosyalizm ve Sanat:2”, **Kurtuluş**. numara: 3, 20 Kasım 1919.

Nuşirevan, Ziynetullah (Zenun). “(Türkiye ve Sosyalizm) Meseleleri Üzerine Bazı Mütalaalar”. **Kurtuluş**. numara: 4. Ocak 1920.

PDA. “Halkımıza ve Bütün Devrimcilere”. sayı 7, Temmuz 1970.

PDA. “Sıkıyönetimin Tekelci Sermayenin Halkımız Üzerindeki Baskı Aracıdır”. sayı 7, Temmuz 1970.

PDA. “Sosyalist Kurultay”. sayı 9-23, Eylül 1970.

PDA. “Üçüncü Yıla Girerken”. sayı 25, Kasım 1970.

PDA. “Yaşasın Proleter Devrimci Aydınlık”. sayı 1-15, Ocak 1970.

Peking Review. “Round the World”. vol.18, no. 20, 16 May 1975.

Peking Review. “Round the World”. vol.18, no. 21, 23 May 1975.

Peking Review. “Round the World”. vol.18, no. 22, 30 May 1975.

Peking Review. “Speech by Chairman of the Chinese Delegation Li Chiang”. vol.18, no. 37, 12 September 1975.

Perinçek, Doğu. “Abdullah Öcalan ile Niçin Görüştüm?”. **Teori**. sayı 237, Ekim 2009.

Perinçek, Doğu. “AKP Gidiyor Seçenek Oluşturmak Şart”. **Aydınlık**, 21 Nisan 2017.

Perinçek, Doğu. “Anıtkabir Defterine Ne Yazmıştık”. **Aydınlık**, 7 Aralık 2003.

Perinçek, Doğu. “Beynini, Vicdanını, Zindanlara Tık Fransa”, 15 Ekim 2006.

Perinçek, Doğu. “Cumhuriyetin Cumhuriyetsizleştirilmesi”. **2000’e Doğru**. yıl 1. sayı 1, 4-10 Ocak 1987

Perinçek, Doğu. “Eyvah, Yine Çiğnendi Yeminler!”. **Aydınlık**, 17 Nisan 2005.

Perinçek, Doğu. “Güneydoğu Raporu (Kasım 1990), **Teori**, sayı 14, Şubat 1991.

Perinçek, Doğu. “Herkes ‘Kızıl Elmacı’ Oldu”. **Aydınlık**, 7 Mart 2004.

Perinçek, Doğu. “Köklü Çözüm: Batı Asya Birliği”. **Teori**. sayı 245, Haziran 2010.

Perinçek, Doğu. “Lozan2005’in Sekiz Hedefi”, 24 Temmuz 2005.

Perinçek, Doğu. “Sıradanlaşmaya Karşı Öncü Tavrında Birleşmek”, **Saçak**, sayı 43, Ağustos 1987.

Perinçek, Doğu. “Tablo Tamamlanıyor”. yıl 1. sayı 1, 25-31 Ocak 1987.

Perinçek, Doğu. “Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları Üzerine”. **Saçak**. sayı 28, Mayıs 1986.

Reşat Nuri. “Fransa’da Savaş ve Edebiyat”. **Kurtuluş**. numara: 2, 20 Ekim 1919.

Reşat Nuri. “Henrik İbsen ve Halk Edebiyatı”. **Kurtuluş**. numara: 3, 20 Kasım 1919.

Rıfkı, A. “Farer”, **İştirak**, sene 1, numara 5, 13 Mart 1326.

Saçak. “Birleşik Sosyalist Partinin Önündeki Sorunlar”. sayı 32, Eylül 1986.

Saçak. “Birleşik Sosyalist Partiyi Yaratmanın Yollarını Bulmalıyız”. sayı 31, Ağustos 1986.

Saçak. “Bütün Sol Kendi Özeleştirisini Yapmalıdır”. sayı 28, Mayıs 1986.

Saçak. “Doğu Perinçek’in TİKP Davasının Sonuçlanması Üzerine Açıklaması”. sayı 35, Aralık 1986.

Saçak. “Panel: Sosyalist Partide Demokrasi”. sayı 32, Eylül 1986.

Saçak. “Partileşmede Yeni Bir Aşama”. sayı 36, Ocak 1987.

Saçak. “Siyasi Partiler Yasasındaki Değişiklikler ve Sosyalist Parti Sorunu”. sayı 28, Mayıs 1986.

Saçak. "Sosyalist Parti Kuruluş Toplantısı Yapılıyor". sayı 35, Aralık 1986.

Saçak. "Sosyalist Parti Kuruluş Toplantısı". sayı 43, Ağustos 1987.

Saçak. "Sosyalist Solun Birliği". sayı 24, Ocak 1986.

Saçak. "Sosyalistler Kendiliğindenciliği Bilanço Yaparak Aşabilir". sayı 37, Şubat 1987.

Saçak. "TİKP Yöneticilerinin Cezaevlerindeki Uygulamalara Karşı Verdikleri Dilekçeler". sayı 43, Ağustos 1987.

Saçak. "Tutuklamalar Düşünce Özgürlüğünü Hedef Alıyor". sayı 35, Aralık 1986.

Saçak. "Türkiye Sosyalizmi ve Sosyalistlerin Birliği Üzerine". sayı 24, Ocak 1986.

Sadrettin Celal. "Devamlı Sulh ve Cemiyet-i Akvam". **Kurtuluş**. numara: 4, Ocak 1920.

Sadrettin Celal. "Komünizm ve İhanet-i Vataniyye". **Aydınlık**. Haziran 1923.

Sadrettin Celal. "Zaruri Bir İzah". **Aydınlık**. 1 Kasım 1921.

Şefik Hüsnü. "Amele Sınıfı Cumhuriyet Hakkında Ne Düşünüyor". **Aydınlık**. Mayıs 1924.

Şefik Hüsnü. "Anadolu Zaferi". **Aydınlık**. 20 Eylül 1922.

Şefik Hüsnü. "Anadolu'dan Gelen Fikirler Etrafındaki Münakaşalar". **Aydınlık**. 1 Kasım 1922.

Şefik Hüsnü. "İçtimai İnkılap Meselesi". **Aydınlık**. Şubat 1924.

Şefik Hüsnü. "İnkılab Esasatının Tadili". **Aydınlık**. Ekim 1923.

Şefik Hüsnü. "Menfi Halkçılıktan Müsbet Halkçılığa". **Aydınlık**. Ağustos 1923.

Şefik Hüsnü. "Türk Burjuvazisinin Aile Kavgaları". **Aydınlık**. Haziran 1924.

Şefik Hüsnü. "Türkiye'de İnkılabın Lüzumu". **Aydınlık**. 1 Ekim 1921.

Şefik Hüsnü. "Yarınki Proletarya". **Kurtuluş**. numara 2, 20 Ekim 1919.

Temiz, Levent. "Türk Solu ve Kuvayı Milliye". **Gençlik Cephesi**. sayı 26, 17 Ekim 2004.

Teori. "3 Kasım 2002 Seçimleri Üzerine Merkez Komitesi'ne Rapor". sayı 155, Aralık 2002.

Teori. "Kürt Sorunu ve Aydınlıkçılar –Belgeler-". sayı 15, Mart 1991.

Teori. "Sosyalist Parti'nin Birlik İçin Görüşme Önerisine Halkın Emek Partisi'nin Yanıtı", sayı 27, Mart 1992.

Tepeli, Arkın. "Perinçek'in Macerası". **Chronicle**, sayı 11, 2008.

Tuncer, Hatice. "Ben Yaptım Pişman Değilim". **Cumhuriyet**, 12 Haziran 2012.

Türkiye Gerçeği. "Mao Zedung ve Milli Birleşik Cephe", sayı 19, Eylül 1980.

Türkiye Gerçeği. "Milli Birlik Hükümeti Üzerine", sayı 6, Ağustos 1976.

Türkiye Gerçeği. "Partimiz Cinayet Örgütlerinin Önünde Boyun Eğmez!", Ağustos 1979.

Türkiye Gerçeği. "TİKP Nerelerde Örgütlüdür?". sayı 15, Mayıs 1980.

Türkiye Gerçeği. "TİKP Önümüzdeki Genel Seçimlere Katılacak Mı?", sayı 15, Mayıs 1980.

Türkiye İşçi Köylü Partisi, "Partimiz Başkanı Doğu Perinçek Hakkındaki Karalama Kampanyası Moskovalı Emperyalistlerin ve Kontrgerillacı Canilerin Desteğinde Yürütülüyor", **Türkiye Gerçeği**, sayı 4, Haziran 1979.

Ulusoy, Mehmet. "İlk Türkçüler Devrimciydi". **Teori**. sayı 165, Ekim 2003.

Ulusoy, Mehmet. "Türkiye Gündemi ve Liberal Sol". **Teori**. sayı 228, Ocak 2009.

Ulusoy, Mehmet. "Ulusal Güçbirliği Üzerine". **Teori**. sayı 169, Şubat 2004.

Ural, Salih. "Duvardaki Kan, Kemalistler ve Ermeni Sorunu". **Saçak**. sayı 36, Ocak 1987.

Ural, Salih. "Tarih-i Kadim ve Fikret'te İnkılapçılığın Temelleri". **Saçak**. sayı 30/1, Şubat 1984.

Vakit. "İşçiler Arasında İntihab Faaliyeti". sene: 3. numara: 711, 25 Ekim 1919.

Vedat Nedim. "İktisadi İstiklal". **Aydınlık**. Şubat 1924.

Yalçın, Soner. "Filistin'in Devrimci Türk Fedaileri". **Sözcü**, 3 Ağustos 2014.

Dergiler, Sempozyumlar ve Yayımlanmamış Tezler

Akalın, Cüneyt. "İşçi Köylü Gazetesinde Köylü Mücadeleleri Haberleri (1969-1971)", https://www.academia.edu/30931179/İşçi-Köylü_Gazetesinde_Köylü_Haberleri, (27.02.2017), s. 1-3.

Alacakaptan, Uğur. "Demokratik Anayasa ve Ceza Kanunu'nun 141 ve 142'inci Maddeleri". **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakiltesi Dergisi.** 22. cilt. 1.sayı, 1966.

Anayasa Mahkemesi. **25.10.1992-21386**. (http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/e06def87-87b8-44e3-8e1f-af0848c15f45?excludeGerekce=False&wordsOnly=False,).

Avcıoğlu, Doğan. "Niçin Sosyalizm?". **YÖN.** sayı 7, yıl 1. (31 Ocak 1962).

Avcıoğlu, Doğan. "TİP'e Dair". **YÖN.** sayı 168. yıl 5. (17 Haziran 1966).

Aybars, Ergün. "Mustafa Suphi'nin Ankara'ya Gelişi Öldürüşüyle İlgili Görüşler ve Erzurum'dan Trabzon'a Gidişiyle İlgili Belgeler". **Ankara Üniversitesi Dil ve**

Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi. cilt 13. sayı 24, Eylül 1980.

Becermen, Metin. "Dünyayı Değiştirmeye Dair: Marx'ın Onbirinci Tezi Üzerine Bir Deneme". **Doğu Batı**. sayı: 55. Kasım, Aralık, Ocak 2010-2011.

Çadırcı, Musa. "Tanzimat Döneminde Çıkarılan Men-i Mürur ve Pasaport Nizamnameleri", **Belgeler.** c. XV/19. Ankara 1993.

Çetinkaya, Y. Doğan. "Sefaletten İhyaya: Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi ve E. P. Thompson". **Tarih ve Toplum**. sayı 17 (257), Bahar 2014.

Çetinkaya, Y. Doğan. "Sosyalizmi İdrak Etmek: Bir Mütareke Dönemi Gazetesi", **Mete Tunçay'a Armağan.** İstanbul 2007.

Dağıstan, Adil. "Milli Mücadele'de Mustafa Suphi Olayı". **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.** 12. cilt, Mart 1996.

Duman, Mehmet. "Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 4. sayı, Şubat 2002

Hafızoğulları, Zeki. "İzmir İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler". **Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi.** XVI. cilt. 46. sayı. Mart 2000.

İlgen, Abdülkadir. "Parvus Efendi". **Türk Yurdu.** sayı: 281. Ocak 2011.

Karaca, Ali. "Batılı Kaynaklara Göre 'Türk', 'Türkiye/Türkistan' 'Osmanlı' Kavramları ve Haritalar". **Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri.** Ankara: Türk Eğitim-Sen, 2016.

Lenin, V. İ. "İkinci Enternasyonal'in Çöküşü", **Çek-Al İşçinin Sesi**. sayı: 366, 5 Aralık 1988.

Perinçek, Doğu. "Lenin'in Katkısına 21. Yüzyıldan Bakışlar". **Bilim ve Ütopya.** sayı: 235, Ocak 2014.

Perinçek, Doğu. "Mustafa Kemal'i Kıskanmak". **Aydınlık.** 18 Nisan 2004.

Racine, Nicole. "The Clarte Movement in France 1919-21". **Journal of Contemporary History.** volume: 2. number: 2. April 1967.

Şimşek, Ali Rıza. "Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü". (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi SBE, 2006).

Tatlıcan, İsa. "Türkiye Solu, 1 Mayıs 1977'de Taksim'de Öldü". *Sabah*. 28 Nisan 2014, http://www.sabah.com.tr/gundem/2014/04/28/turkiye-solu1-mayis-1977de-taksimde-oldu (8 Temmuz 2017).

Topçuoğlu, Hayriye. “Bektaşi Ahmet Rıfkı Hayatı ve Eserleri”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi.** sayı: 19, 2001.

Topçuoğlu, Leman Sinem. “The Conservative-Democratic Identity of The Justice And Development Party in The Turkish Center-Right Tradition. (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, ODTÜ SBE, 2006).

Unsur, Özge. “Şefik Hüsnü Değmer: Türkiye Sol Hareketi İçindeki Yeri ve Görüşleri”. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Ankara Üniversitesi SBE, 2003.

YÖN. “Bildiri”. sayı 1. yıl 1.

Yücel, Can. “Tek Devrim Kuramına Karşı”. **YÖN.** sayı 7, yıl 1. (6 Ocak 1967).

EKLER

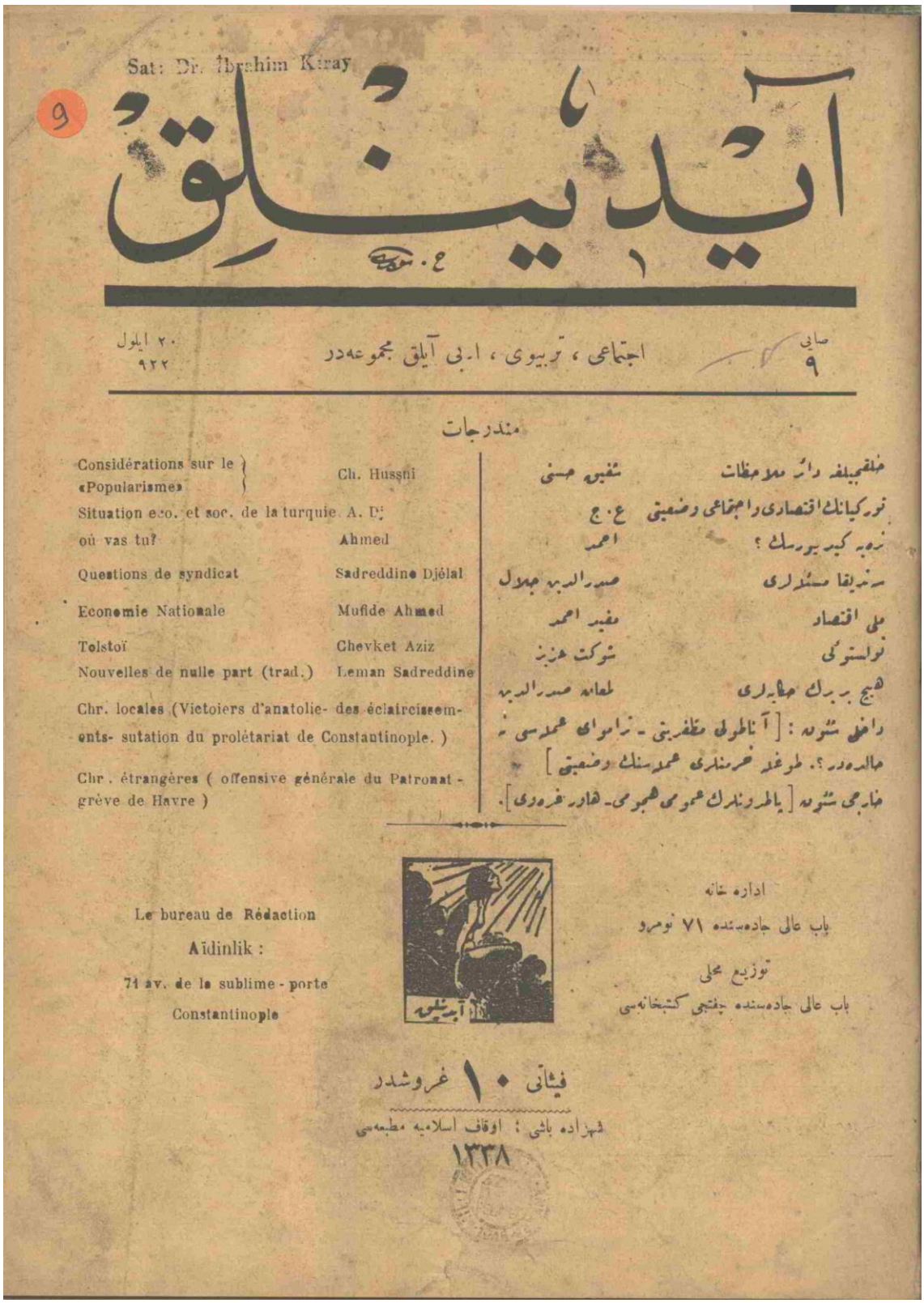

Sat: Dr. İbrahim Kiray

9

آیدینلق

ع. سوسیالیست

۲۰ ایلول ۹۲۲

اجتماعی ، تربیوی ، ادبی آیلق مجموعه‌در

صایی ۹

مندرجات

Considérations sur le «Popularisme»	Ch. Hussni	ملاحظات دائر ملاحظات	شفیق حسنی
Situation eco. et soc. de la turquie	A. D.	تورکیانك اقتصادی واجتماعی وضعیتی	ع. ج
où vas tu?	Ahmed	نره‌یه گیدیورسك ؟	احمد
Questions de syndicat	Sadreddine Djélal	سندیقا مسئله‌لری	صدرالدین جلال
Economie Nationale	Mufide Ahmed	ملی اقتصاد	مفیده احمد
Tolstoï	Chevket Aziz	تولستوئی	شوکت عزیز
Nouvelles de nulle part (trad.)	Leman Sadreddine	هیچ یرده‌لك حکایه‌لری	لعمان صدرالدین
Chr. locales (Victoiers d'anatolie- des éclaircissements- sutation du prolétariat de Constantinople.)		داخلی سئوده : [آناطولی مظفریتی - تراموای عمله‌سی نه حالده‌در ؟. طوغله غرمه‌لری عمله‌سنك وضعیتی]	
Chr. étrangères (offensive générale du Patronat - grève de Havre)		خارجی سئوده [یاطرونلرك عمومی هجومی - هاور قره‌وی].	

Le bureau de Rédaction
Aïdinlik :
71 av. de la sublime - porte
Constantinople

ادارہ خانه
باب عالی جاده‌سنده ۷۱ نومرو
توزیع محلی
باب عالی جاده‌سنده جفتجی کتبخانه‌سی

فیاتی ۱۰ غروشدر

شهزاده باشی : اوقاف اسلامیه مطبعه‌سی
۱۳۳۸

Belge 1: Aydınlık Gazetesi (20 Eylül 1922 tarihli 9. sayı)

Belge 2: Şefik Hüsnü'ye ait mürur tezkiresi (BOA.DH.EUM.SSM, n15/44)

Belge 3: Mürur tezkiresinin ön yüzü

Belge 4: Tezkirenin arka sayfası

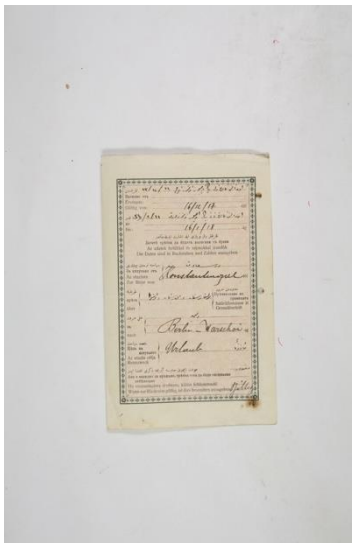

Belge 5: Tezkireye ait diğer bir sayfa

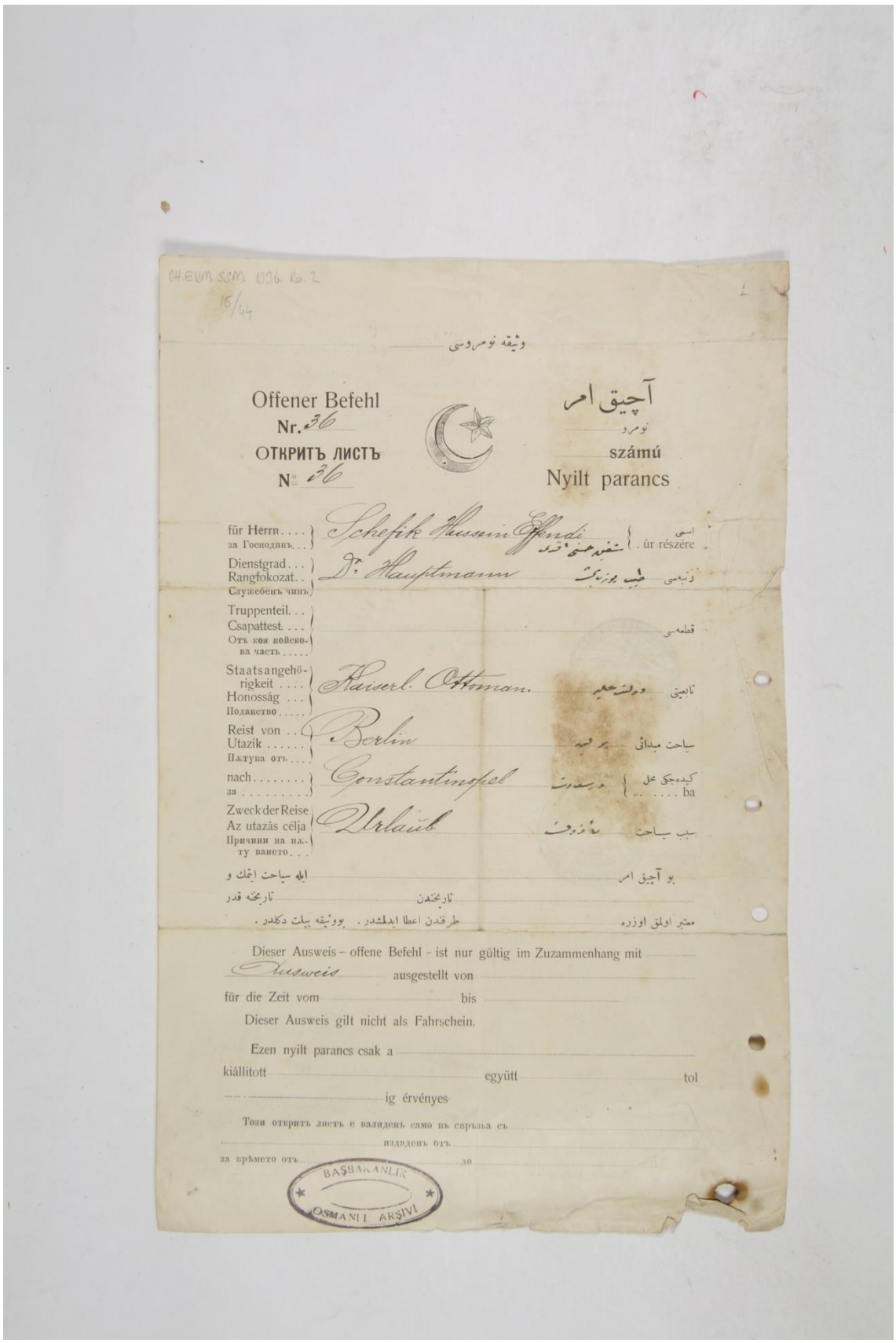

وثيقه نومروسى

Offener Befehl
Nr. 36
ОТКРИТЪ ЛИСТЪ
N° 36

آچيق امر
نومرو
számú
Nyilt parancs

für Herrn ... / за Господинъ ... — Schefik Hussein Effendi — اسمى — úr részére

Dienstgrad ... / Rangfokozat .. / Служебенъ чинъ — Dr. Hauptmann — رتبه سى

Truppenteil ... / Csapattest ... / Отъ коя войска часть ... — قطعه سى

Staatsangehörigkeit ... / Honosság ... / Поданство ... — Kaiserl. Ottoman. — تابعيتى

Reist von ... / Utazik ... / Пжтува отъ ... — Berlin — سياحت مبدائى

nach ... / за ... — Constantinopel — كيدوجكى محل ... ba

Zweck der Reise / Az utazás célja / Причини на пжтуването ... — Urlaub — سبب سياحت

بو آچيق امر

تاريخدن

طرفندن اعطا ايدلمشدر . بووثيقه يله سياحت ايتك و

تاريخه قدر

معتبر اولق اوزره

Dieser Ausweis – offene Befehl – ist nur gültig im Zuzammenhang mit
Ausweis
ausgestellt von
für die Zeit vom bis
Dieser Ausweis gilt nicht als Fahrschein.

Ezen nyilt parancs csak a
kiállitott együtt tol
ig érvényes

Този открить листъ е валиденъ само въ свръзка съ
издаденъ отъ
за врѣмето отъ до

BAŞBAKANLIK
OSMANLI ARŞİVİ

Belge 6: Şefik Hüsnü'nün Berlin'den İstanbul'a gittiğini gösteren izin belgesinin ön yüzü (BOA.DH.EUM.SSM, n15/44)

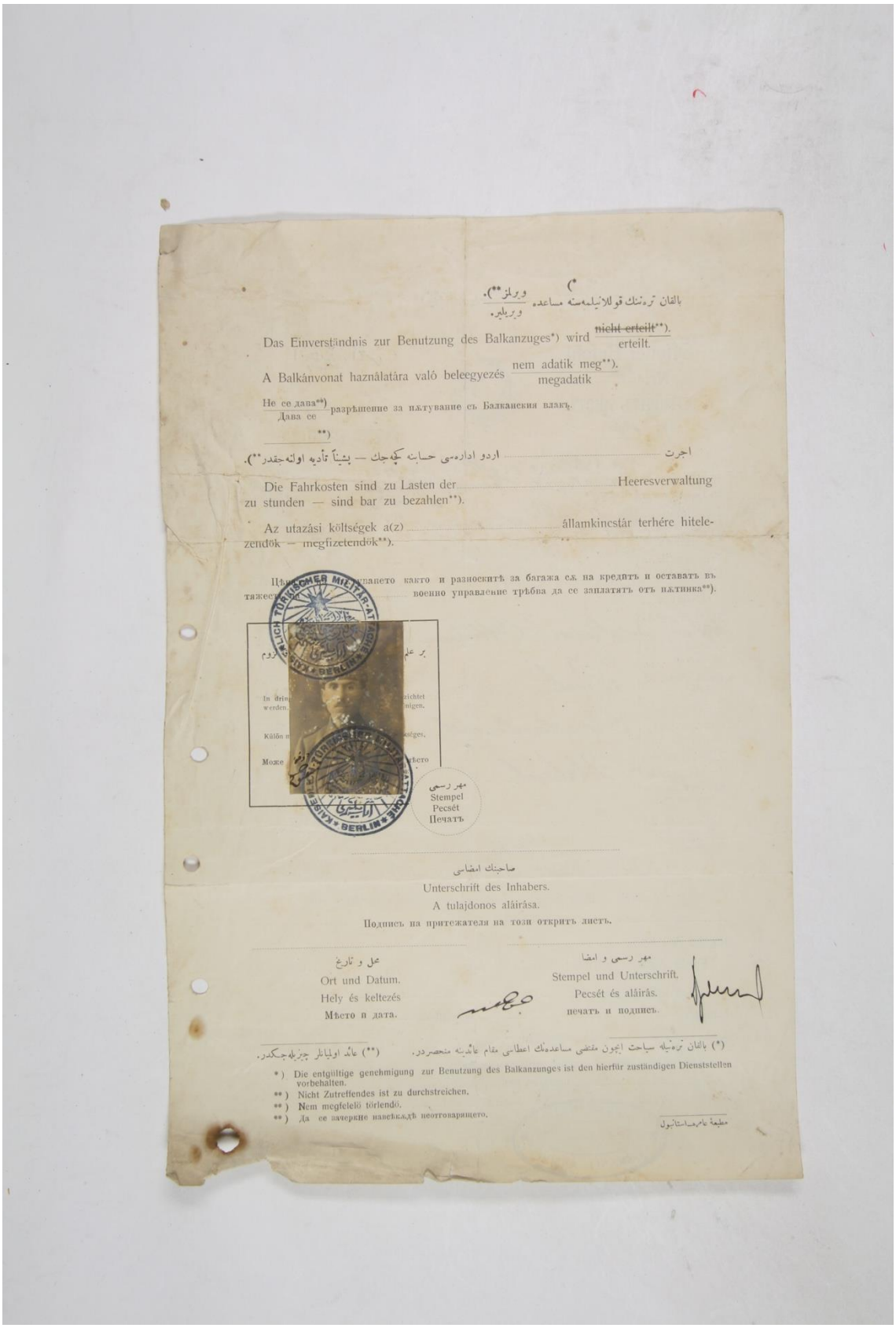

Belge 7: Şefik Hüsnü Bey'e ait izin belgesinin arka yüzü

Belge 8: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın kuruluşu hakkında Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Dairesi'ne ait 19 Ağustos 1919 tarihli mütalaa (BOA.DH.HMŞ, vesika no 4-77)

Şefik Hüsnü Deymer

Reşat Fuat Baraner

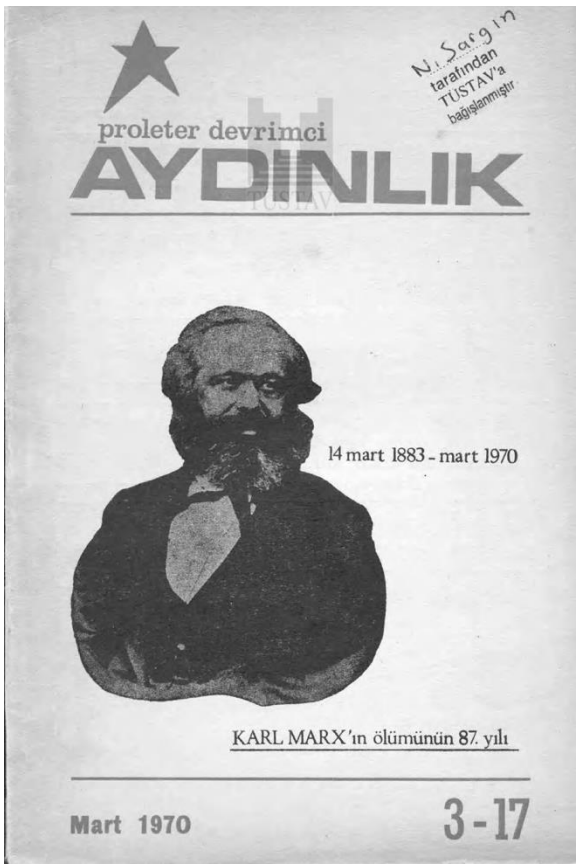

Proleter Devrimci Aydınlık (Beyaz Aydınlık)

Aydınlık Sosyalist Dergi (Kırmızı Aydınlık)

Aydınlık

CUMA 7 NİSAN 1978

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ VE EZİLEN HALKLAR, BİRLEŞİN!

250 KURUŞ

Amerika'dan yanan "Yeşil ışığın" bedeli ödeniyor

■ Vergi Usul Kanunu değiştiriliyor, vergi cezaları 10 kat artırılıyor

■ Asgari Geçim İndirimi Kanununda yapılması düşünülen değişiklik Bakanlıkta uyuyor

ZAM VE VERGİ BOMBARDIMANI

TARİHTEN BİR YAPRAK

Yeni vergiler Osmanlı dönemini hatırlatıyor

Fransa'da yeni hükümet kuruldu

● Hükümetin çalışma programı açıklandı

● Yeni hükümet Başbakan Barre'ın başkanlığında kuruldu

● Hükümet üyeleri arasında Giscard taraftarları çoğunlukta

BAŞYAZI

Anarşinin kaynağı ve devrimci siyaset -5-

Doğu Perinçek

Şefik Hüsnü'yü anıyoruz

Komandolar 10 işyerini tah

Türkiye devrimcilerinin unutulmaz önderi

Şefik Hüsnü

Şefik Hüsnü bütün hayatını proletarya davasına adadı

Şefik Hüsnü, Çanakkale Savaşında 1916. (Sağdan ikinci)

Kültürel sızmanın amacı: "KÖLELİK RUHU" AŞILAMAK

Sovyet sosyal-emperyalizmi ve Türkiye

12

''Davet''lerin ardındaki

7 Nisan 1978 tarihli günlük Aydınlık Gazetesi

Aydınlık Gazetesi'nde yayımlanmış Şefik Hüsnü konulu yazı

BİLİNMEYEN
"SOL"
BİLGELER M. OLAYLARLA
49 grup
22

GASTHAUS AN DER SPREE TKP'NİN MERKEZİ

İŞTE TKP'NİN FAALİYETLERİNİ YÜRÜTTÜĞÜ MERKEZ VE İ.BİLEN'İN KALDIĞI OTEL

JOHANNISHOF OTELİ

RADYOEVİ

FRANKFURT MUHABİRİMİZ YILDIRIM DAGYELI YAZIYOR

1968'de İ.Bilen'le görüştüm

İ.Bilen kendisiyle görüşenlere bol miktarda Amerikan doları dağıtıyordu

İ.Bilen'le görüşüyorum

Bilinmeyen Sol yazı dizisi

MHP Merkezindeki adam itiraf'a devam ediyor

Aydınlık

PAZAR 3 AĞUSTOS 1980

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ VE EZİLEN HALKLAR, BİRLEŞİN!

10 LİRA

"Esrarengiz Yüzbaşı Çeviker'i sahte evrakla tahliye teşebbüsümüz başarıya ulaşamadı"

ÜGD Genel Başkanıydı

Yazıcıoğlu'nun emriyle cezaevinde 4 kişi öldürüldü

Kaçacak şahısları Şevkat Çetin, Abdullah Çatlı ve Ali Kaçar tespit ediyorlardı

Erdal Kabakum sahte evrakla tahliye edilince, ÜGD Genel Merkezine geldi

Cezaevi Başkanı katil

"Sahte evrakla tahliye olayını MİT inöğrendiği, Parti üst yöneticileri tarafından Şevkat Çetin'e bildirildi

KABAKUM YENİDEN YAKALANIYOR

Ali Yurtaslan'ın itiraf'ı, Balıkesir'deki bir çok

KATİLLER BÖYLE YETİŞTİRİLDİ

Cezaevinde 4 kişinin öldürülmesi olayı

Yetkililer ne demişlerdi?

resmi belgelerle KAHRAMANMARAŞ

Aydınlık Gazetesi'nin Muhsin Yazıcıoğlu'na yönelik haberi

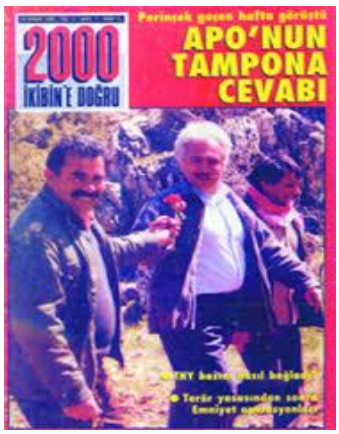

Perinçek ile Öcalan'ın meşhur pozu

2000'e Doğru Dergisi'nin kapağı

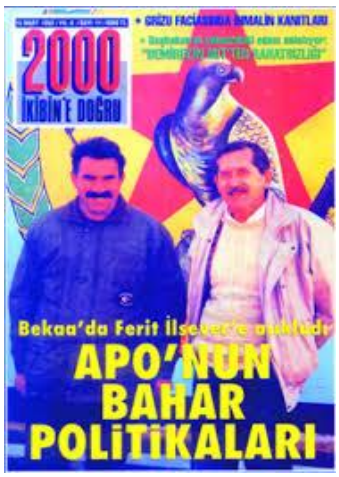

2000'e Doğru'da Öcalan röportajı

Ulusalcı kırılmanın yaşandığı İP V. Genel Kongresi'nden bir manzara

Başkanlık Kurulu üyeleri V. Kongre'de

Aydınlık Hareketi partilerinin amblemleri

Doğu Perinçek